

นางทัศนวภาค

อนุสรณ์

ในการฌาปนกิจศพ

นางทัศนวิภาค

(บุญมา เมืองมั่งคั่ง)

ณ ฌาปนสถานวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันอาทิตย์ที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้เมตตากรุณาต่อ นางทัศนวิภาคและครอบครัว บุตร หลาน โดยไปเยี่ยมอาการป่วยขณะกำลังรับการรักษาพยาบาล และเมื่อถึงแก่กรรมแล้วได้ไปร่วมในการบำเพ็ญกุศลศพ ตลอดจนมาร่วมในการฌาปนกิจศพในครั้งนี้ ด้วยอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จงได้ตอบสนองความมีเมตตากรุณาของท่าน บันดาลให้ท่านมีความสุข ความเจริญ และสัมฤทธิ์ผลในสิ่งอันพึงปรารถนาทุก ๆ ประการ.

อนึ่ง หากมีสิ่งขาดตกบกพร่องประการใด ๆ ขอประทานอภัยมา ณ ที่นี้ด้วย.

เจ้าภาพ

นางทัศนวิภาค

ชาตะ วันพุธ ที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๓

มตะ วันอาทิตย์ ที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

นางทัศนวิภาค

ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ อายุ ๓๕ ปี

เมื่อครั้งถือบวชเป็นชี อยู่สำนักแม่ชีวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ

[illegible]

ปี [illegible] พ.ศ. [illegible]

[illegible]

คุณแม่ถ่ายพร้อมกับแม่ชีวัดอโศการาม
เนื่องในงานทำบุญบ้านที่ตำบลวัดท่าพระ
ถนนจรัลสนิทวงศ์ ธนบุรี พ.ศ. ๒๕๐๗

ประมวลภาพคุณแม่ในงานอุปสมบทหลานยาย
จรัสพรรณ เอี่ยมศิลา ณ วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ
เมื่อ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๑๕

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สุขุมธรรมวิธานธำรง
สกลมหาสังฆปริณายกฯ (สมเด็จป๋า)
กำลังมอบผ้าไตรครองแก่นาคจรัสพรรณ เอี่ยมศิลา

แขกที่ไปในงาน - คุณแม่กับญาติ ลูก ๆ หลาน ๆ

วันคุณแม่ไปส่งลูกชายไปเป็นผู้ช่วยป่าไม้จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ถ่ายพร้อมกับน้องและลูก

เล่าประวัติคุณแม่

คุณแม่ มีนามสกุลเดิมทางคุณตาเฉย ว่า "ทัพวงศ์" และทางคุณยายวัน ว่า "สินเพ็ง"

บ้านเกิด ตำบลราษฎรบูรณะฝั่งซ้าย สมัยนั้นขึ้นกับอำเภอพระประแดง สมุทรปราการ ตามคำคุณแม่เล่าให้ฟัง ต่อมาได้เปลี่ยนเป็น ตำบลราษฎรบูรณะฝั่งซ้าย อำเภอราษฎรบูรณะ ธนบุรี ในปัจจุบันนี้ เป็นตำบลราษฎรบูรณะ เขตราษฎรบูรณะ กรุงเทพมหานคร.

ทั้งคุณตาและคุณยายเป็นคหบดีที่มั่งคั่งครอบครัวหนึ่ง ซึ่งขยันขันแข็ง มีพี่น้องมากด้วยกันทั้งสองฝ่าย มีอยู่ตลอดทั้งตำบลราษฎรบูรณะ และตำบลบางปะกอก และลึกเข้าไปถึงตำบลครุในและตำบลบางมด.

คุณแม่ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๕ คน คุณแม่เป็นคนที่ ๕ น้องสุดท้อง ตามบันทึกลายมือคุณตาเขียนไว้ดังนี้.

๏ *หนูหล่อ ปีมะเมีย วันสุก ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๙ เวลาสองยาม*
(ตรงกับ ร.ศ. ๑๐๑ วันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๒๕)

๏ *หนูเหลือม ปีจอ วันอังคาร แรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ เวลาหัวค่ำ*
(ตรงกับ ร.ศ. ๑๐๕ วันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๒๙)

๏ *หนูบุญ ปีขาน วันอังคาร ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๑๒ เวลาสองยาม*
(ตรงกับ ร.ศ. ๑๐๙ วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๓)

๏ *หนูทองดี ปีมะโรง วันประหัต ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๑ เวลาห้าโมงเย็น*
(ตรงกับ ร.ศ ๑๑๑ วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๕)

๏ หนูแดง ปีจอ วันพุธ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๗ เวลาสามยาม

(ตรงกับ ร.ศ. ๑๑๗ วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๔๑)

คุณแม่ ได้สมรสกับคุณป๋า ร.อ.ท. ขุนทัศนวิภาค ซึ่งพื้นเพดั้งเดิมชวดเป็นชาวเมืองสิงห์บุรี หลังจากสงบศึกบางระจันแล้ว คุณชวดได้เข้ามารับราชการใต้พระบรม-โพธิสมภาร ณ เมืองหลวง โดยมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่หลังวังเจ้าลาว (ปากคลองบางกอกน้อย ขณะนี้เป็นสถานีรถไฟบางกอกน้อย) อยู่ใกล้กับวัดบางว้าน้อย (วัดอมรินทราราม) เรียกตำบลบ้านถ่านก็เรียก เรียกตำบลบ้านจากก็เรียก ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นตำบลบ้านช่างหล่อ อำเภอบางกอกน้อย ธนบุรี ขณะนี้เป็นตำบลบ้านช่างหล่อ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร. สมัยที่คุณชวดมารับราชการ มีจตุสดมภ์สี่ คือ เวียง วัง คลัง นา คุณชวด ๒ คนพี่น้องมาจากบางระจัน สิงห์บุรี ได้ว่าที่เป็นหลวงกระยาหาร และหลวงวิจารณ์คาวี สังกัด กรมนา.

คุณแม่มีบุตรธิดารวม ๕ คน คือ.

๑. ข้าพเจ้า

๒. คุณจำนงค์ หรือเดชา เมืองมั่งคั่ง

๓. คุณจำลอง เมืองมั่งคั่ง

๔ – ๕. เด็กชาย–เด็กหญิงคู่แฝด ซึ่งถึงแก่ก่อนคลอด และภายหลังคลอด เมื่อคู่แฝดถึงแก่กรรมได้รับบุตรหญิงมาไว้แทน คือ.

๖. คุณวรนันท์ เมืองมั่งคั่ง.

เนื่องจากคุณตาและคุณยาย มีทรัพย์สินที่ดินเป็นที่นาที่สวนจำนวนมาก คุณแม่ต้องทำงานรับใช้ใกล้ชิด คุณแม่จึงเป็นทั้งชาวนาและชาวสวนโดยกำเนิด. คุณแม่และคุณป้าเหลื่อมซึ่งเป็นลูกผู้หญิงพี่น้อง ๒ คน ต้องทำงานช่วยคุณตาคุณยาย ประกอบกับคติโบราณที่ว่า "ลูกผู้หญิงเรียนไปทำไม อีกหน่อยก็ต้องนั่งไกวเปลเลี้ยงลูก" ๒ คนพี่น้องผู้หญิงจึงไม่ได้เรียนหนังสือ.

คุณแม่ เมื่อครั้งเป็นสาว ได้ชื่อว่าเป็นคนสวยคนหนึ่งในตำบลนั้น ขยันมีมานะอดทน เข้มแข็ง กล้าหาญ และดุ. เพราะต้องทำงานเทียบเท่ากับชาวนาชาวสวนผู้ชายคนหนึ่ง. คุณตาได้ถึงแก่กรรมไปตั้งแต่คุณแม่ยังสาว และคุณยายก็ป่วยเป็นอัมพาต ทำให้ชีวิตคุณแม่ต้องเข้มข้น และทุ่มเทให้แก่การงานเรือกสวนไร่นา จนติดประจำนิสัยที่ขยันขันแข็งรักงานเป็นชีวิตจิตใจ ตั้งแต่ปฐมวัย มัชฌิมวัยและปัจฉิมวัย ไม่ยอมละทิ้งงานตราบวินาทีสุดท้ายก่อนถึงแก่กรรม.

นอกจากนั้นคุณแม่ยังมีนิสัยรักความซื่อสัตย์สุจริต จริงจังกับขนบธรรมเนียมประเพณีของโบราณ เคารพกตัญญูบิดามารดาญาติผู้ใหญ่ รักวงศ์วานพี่น้องลูกหลาน สอนให้รักนับถือญาติตามศักดิ์ ตามลำดับชั้น ไม่ให้ถืออายุ สอนและพาลูก ๆ ไปมาหาสู่ญาติพี่น้อง แม้จะไกลสักเท่าไร จะแวะเวียนเยี่ยมถามสารทุกข์สุขดิบอยู่เมื่อมีโอกาส.

เมื่อสมรสแล้ว คุณแม่มิได้ทอดทิ้งบ้านเดิมและคุณยาย. โดยใช้ชีวิตขึ้นล่องอยู่ ๒ บ้าน ระหว่างบ้านเหนือ คือบ้านบางกอกน้อย และบ้านล่าง คือบ้านราษฎรบูรณะ ที่บ้านล่างคุณแม่ต้องมีภาระดูแลเรือกสวนที่นาและคุณยาย. ส่วนที่บ้านเหนือนั้นมีคุณปู่คุณย่าและอาว์ ๆ โดยลูก ๆ ซึ่งเรียนหนังสืออยู่ที่นี่ด้วย ฉะนั้นตลอดชีวิตของคุณแม่จึงมีแต่ภาระความห่วงใย หมุนเวียนประดุจเครื่องจักรกล ต้องให้ทันกับเหตุการณ์. แต่กระนั้นคุณแม่ก็ยังไม่ละโอกาสที่จะติดตาม คุณป๋าไปรับราชการรังวัดสอบเขตที่ดิน ณ ถิ่นทุรกันดารอย่างไร คุณแม่ก็ไป ไม่ได้บ่นคร่ำครวญว่าลำบาก การย้ายกองสำรวจรังวัดสอบเขตที่ดินแต่ละครั้ง ต้องขนสัมภาระมากมายด้วยช้าง ด้วยม้า ด้วยลูกหาบ. ทางใดที่เป็นหล่มเป็นปากเหว คุณแม่ต้องลงเดินตามลูกหาบ. ต้องพักนอนตามเต้นท์ ตามถ้ำแถบภาคใต้ยะลา เบตงและปัตตานี. แม้ในครั้งที่คุณแม่ยังอุ้มท้องลูกคนแรก. นอกจากต้องเดินทางติดตามคุณป๋าไปทั้งทางช้างทางม้าและทางเรือ คุณแม่ก็ยังติดตามไปปรนนิบัติรับใช้อยู่ในเรือแทนอยู่บ้านเป็นแรมเดือน จนกว่าการรังวัดสอบเขตที่ดินรกร้างว่างเปล่าแต่ละครั้งจะสำเร็จลง.

ภายหลังจากที่คุณป๋าได้ลาออกจากราชการก่อนครบเกษียรอายุ เพื่อใช้เวลาในทางถืออุโบสถศีล คุณป๋าได้ไปปลูกกุฏิเล็ก ๆ อยู่ใกล้ท่านพ่อลี ที่วัดอโศการาม ต. บางปิ้ง สมุทรปราการ คุณแม่ก็ได้ไปปลูกบ้านชั้นเดียวใต้ถุนสูงไว้ ๑ หลัง เพื่อรักษาอุโบสถศีล และปฏิบัติด้านอาหารแก่คุณป๋าด้วย คุณป๋ามักจะไปเดินธุดงค์กับท่านพ่อลีอยู่เสมอ ๆ และนาน ๆ กลับ คุณแม่จึงไปซื้อที่ดินป่าตำบลสัตตหีบ ซึ่งมีผู้เดือดร้อนต้องการเงินนำมาขายให้ ประกอบกับความขยันเป็นทุนอยู่แล้ว ป่าทั้งป่าจำนวน ๕๐ ไร่ได้กลายเป็นสวนเบญจพรรณ และไร่มันสัมปหลัง. คุณแม่ดูแลคนแทรคเตอร์ขุดโค่นป่าตอไม้ ทั้งจ้างและลงมือปลูกต้นผลไม้เอง และปลูกบ้านอีก ๑ หลัง.

ต่อมาหลังจากท่านพ่อลี ได้สิ้นดับสูญไปแล้ว คุณป๋าได้ไปใช้ชีวิตในป่ากับลูกชายคนเล็ก ซึ่งเป็นเจ้าพนักงานป่าไม้ ซึ่งไม่ว่าลูกชายจะย้ายไปจังหวัดในป่าใด จะปลูกบ้านเล็ก ๆ ให้คุณป๋าอยู่ และเจริญกัมมัฏฐานที่นั้นด้วย. คุณแม่ไม่ได้ย้ายตามไป แต่คุณแม่กลับไปไกลกว่านั้น คือไปซื้อที่ดินทางจันทบุรี. เพื่อจะทำป่าให้เป็นสวน อย่างที่สัตตหีบ และปลูกบ้านเล็ก ๆ ไว้อีก ๑ หลัง คุณแม่จึงกลายเป็นผู้เดินทางหลาย ๆ บ้านยิ่งขึ้นสุดความสามารถที่ลูกจะติดตามใกล้ชิดได้. ประกอบกับระยะก่อนถึงแก่กรรม ๔ ปี ลูกได้เป็นผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง. ไม่มีโอกาสว่างพอจะเดินทางไปไกล ๆ เพื่ออยู่กับคุณแม่. แต่ได้เคยกราบเท้าไหว้อ้อนวอน ให้คุณแม่หยุดทำงานเสียที. คุณแม่บอกว่า "ไว้แม่เหนื่อยไม่มีเรี่ยวแรงเสียก่อน แม่จะหยุดเอง". ด้วยความรักความห่วงใยได้อ้อนวอนขอร้องว่า "ถ้าไม่รู้สึกว่าไม่สบายเพียงวันเดียวขอให้รีบเดินทางกลับนะจ๊ะแม่". แต่วาระสุดท้ายคุณแม่ก็ไม่ทำอย่างที่ลูกขอข้อง ด้วยคงจะคิดว่า รักษาหมอที่นั้นหายารับทานที่นั้นคงจะหายเอง. คุณแม่เจ็บที่ไร่จันทบุรี และลูกได้เดินทางไปรับทันทีที่ทราบสายเกินไปกว่าที่ลูกจะได้ใช้ความพยายามรักษาคุณแม่ เป็นวาระที่คุณแม่ไม่มีเรี่ยวแรงจริง ๆ. เพราะคุณแม่เป็นมาเลเรีย จนปวดศีรษะมาก เพราะเชื้อมาเลเรียได้ทำลายระบบสมองคุณแม่ แต่คุณแม่มีกำลังใจดีเหลือเกิน ดวงตาคุณแม่แม้จะฝ้ามัวลงบ้าง

ก็ยังมีแววของความอดทนเข้มแข็งอยู่ จ้องดูลูกด้วยแววตาของความรักความอ่อนโยน โดยที่มิได้คร่ำครวญหรือน้ำตาคลอให้เห็นเลย คุณแม่จะยกมือมาให้ลูกดูและให้จับอยู่ตลอดเวลา ลูกเคยช่วยคุณแม่ทุกครั้งเมื่อคุณแม่ถูกงูพิษกัดจากไร่สัตตหีบ วิ่งรถยนต์ตลอดคืนถึงเช้า คราวเจ็บไข้อย่างหนักจากสัตตหีบลูกก็ไปรับมารักษาทันท่วงที แต่ครั้งนี้คุณแม่ให้โอกาสลูกพยาบาลเพียง ๑ เดือน ไม่สมกับความกตัญญูรู้พระคุณที่ลูกมีต่อคุณแม่เลย บ่านนี้วิญญาณของคุณแม่คงสถิตย์อยู่ ณ พิมานสวรรค์ แต่ลูกยังคร่ำครวญคิดถึงคุณแม่อยู่ ในหูยังแว่วเสียงคุณแม่ ยังเห็นภาพที่คุณแม่ยกมือจรดหว่างคิ้วไหว้พระอวยพรลูก "ขอให้ลูกมีความสุขความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปเถิดลูก" ก่อนหน้าคุณแม่เจ็บเพียง ๑ เดือน.

ด้วยอำนาจบุญทานบารมีที่ลูกได้บำเพ็ญสร้างมาตลอดชีวิต ลูกขอกราบเท้าอุทิศแด่คุณแม่ทั้งสิ้น ขอให้วิญญาณคุ่ณแม่จงสถิตย์อยู่ด้วยความสุขสงบ ณ ทิพย์สถานด้วยเถิด.

เนื่องจากมีญาติ ๆ สนับสนุนให้เขียนประวัติญาติผู้ใหญ่ของคุณแม่ทั้ง ๒ ฝ่าย คือทางคุณตาและคุณยาย โดยมีคุณน้าสะอาด สระทองคำ และคุณน้าบัญญัติคุณน้าบุญช่วย อรุณแจ้ง และคุณพี่แสวง มีสวาสดิ์ คุณป้าเชื่อม ทัพวงศ์ ได้ช่วยกันบอกเล่าชื่อญาติผู้ใหญ่ เท่าที่ท่านจำได้ จนเป็นรูปประวัติญาติเท่าที่พอสืบได้ ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์ในหมู่ญาติรุ่นหลัง ๆ ทำให้ไม่ลืมพวกเราญาติพี่น้องชาวราษฎรบูรณะ

ประวัติทางคุณตา นามสกุล "ทัพวงศ์"

ประวัติทางคุณยาย ,, "สินเพ็ง"

ญาตินามสกุล "ทัพวงศ์"

ต้นตระกูล ชื่อ คุณตาทวดทัพ + คุณยายทวดเพ็ง ทัพวงศ์ มีบุตร ๗ คนชื่อ

๑. คุณตาวอน + คุณยายแจ่ม ทัพวงศ์

๒. คุณตาขัน + คุณยาย (จำชื่อไม่ได้) ทัพวงศ์

๓. คุณยายแสง + คุณตาแช่ม พึ่งแย้ม

๔. คุณตาเฉย + คุณยายวัน (สินเพ็ง) ทัพวงศ์

๕. คุณยายนิล + กำนันเขียว มาศะวิสุทธิ์

๖. คุณยายเนย + คุณตา (จำชื่อไม่ได้)

๗. คุณยายแหวน + คุณตา (,,)

[๑] **คุณตาวอน + คุณยายแจ่ม ทัพวงศ์** มีบุตร ๑ คน ชื่อ คุณลุงรอง อำมาตย์ตรี ขุนอาทรธนพิทักษ์ (บุ่น) + คุณป้าเชื่อม ทัพวงศ์ มีบุตร ๙ คน

๑. พล.ต.ต. เชษฐ + คุณลมุล ทัพวงศ์

๒. คุณปาน ทัพวงศ์

๓. คุณเชนทร์ + คุณทับทิม ทัพวงศ์

๔. คุณเฉนียน + คุณ (จำชื่อไม่ได้) อามะพัฒน์

๕. คุณลออศรี ทัพวงศ์

๖. คุณหมอสุธรรม + คุณหมอสลาด ทัพวงศ์

๗. คุณบุญสม ทัพวงศ์

๘. คุณชูศรี + คุณวิโรจน์ สุทธนะ

๙. คุณสุธี + คุณ (จำชื่อไม่ได้) ทัพวงศ์

คุณตาวอน ทัพวงศ์ มีภรรยาอีก (จำชื่อไม่ได้) มีบุตร ๔ คน

๑. คุณลุงเพิ่ม ทัพวงศ์ มีบุตร ชื่อ คุณสงวน ทัพวงศ์ และคุณเสงี่ยม ทัพวงศ์

๒. คุณลุงต๊ะ ทัพวงศ์ มีบุตร ๓ คน (จำชื่อไม่ได้.)

๓. คุณลุงยงค์ + คุณป้าไพ่ ทัพวงศ์ มีบุตร ๓ คน ชื่อ

๑. คุณเปล่ง ทัพวงศ์

๒. คุณสวัสดิ์ ทัพวงศ์

๓. คุณแสวง ทัพวงศ์

๔. คุณลุงภาษณ์ ทัพวงศ์ มีบุตร ๓ คน ชื่อ

๑. นาวาอากาศโท ต่วน ทัพวงศ์

๒. คุณประเสริฐ ทัพวงศ์

๓. คุณครูพิศ ทัพวงศ์

คุณตาวอน ทัพวงศ์ มีภรรยาอีก ๑ คน (จำชื่อไม่ได้) ทราบว่าบุตร
ใช้นามสกุล "วรประเสริฐ"

[๒] **คุณตาขัน + คุณยาย** (จำชื่อไม่ได้)

[๓] **คุณยายแสง + คุณตาแช่ม พึ่งแย้ม** มีบุตร ๓ คน

๑. คุณป้าเชย + คุณลุงแดง (จำชื่อไม่ได้)

(อีก ๒ คน จำชื่อไม่ได้)

[๔] **คุณตาเฉย + คุณยายวัน (สินเพ็ง) ทัพวงศ์** มีบุตร ๕ คน

๑. คุณลุงหล่อ + คุณป้าทรัพย์ ทัพวงศ์ มีบุตร ๕ คน

๑. คุณหลอม + คุณทองม้วน ทัพวงศ์

๒. คุณเซี้ยม + คุณแถม สายสุวรรณ

๓. คุณแสร์ + คุณบัว (จำนามสกุลไม่ได้)

๔. คุณเลื่อม + คุณทองฟู ทัพวงศ์
๕. คุณเลียบ + คุณเลี่ยม ทัพวงศ์
๖. คุณเหลียว + คุณสนม ทัพวงศ์

๒. คุณป้าเหลื่อม + คุณลุงสน โรหิตเสถียร ถึงแก่กรรม มีบุตร ชื่อ
คุณเสริม + คุณละม่อม โรหิตเสถียร
+ คุณลุงจ่าง ผลอินทร์ มีบุตร ๗ คน คือ

๑. คุณหิรัญ + คุณเนื่อง ผลอินทร์
๒. คุณอรุณ + คุณปั๋ง สินเพ็ง
๓. คุณมณี + คุณสุดสงวน ผลอินทร์
๔. คุณจำลอง + คุณเลื่อน ทาสีทอง
๕. พันโท มาลัย + คุณสำราญ ผลอินทร์
๖. คุณสุรกัญญา + คุณวิรัช วัฒนพร
๗. คุณสุมิตรา ผลอินทร์

๓. คุณลุงบุญ + คุณป้าเผื่อน ทัพวงศ์ มีบุตร ๓ คน

๑. คุณจันทร์แรม + คุณบุญเย็น ตันไพบูลย์
๒. คุณบัว + คุณบุญมา ทัพวงศ์
๓. คุณสมพงษ์ ทัพวงศ์

๔. คุณลุงทองดี + คุณป้าช้อย ทัพวงศ์ (ภายหลังเปลี่ยนใช้นามสกุล "วรทัต") มีบุตร ๕ คน

๑. คุณทองคำ (จำชื่อสามีและนามสกุลไม่ได้)
๒. พันโท สุรินทร์ วรทัต (ทัพวงศ์)
๓. คุณระแนง (จำชื่อและนามสกุลไม่ได้)
๔. คุณเรอ วรทัต (ทัพวงศ์)
๕. คุณละออง (จำชื่อและนามสกุลไม่ได้)

(อาจยังจำไม่ได้ครบ)

๕. คุณแม่ + รองอำมาตย์โท ขุนทัศนวิภาค (จาบ เมืองมั่งคั่ง)
มีบุตร ๕ คน

๑. คุณจินดา + คุณประหยัด เอี่ยมศิลา มีบุตร ๔ คน

๑. คุณจิรพัฒน์ + คุณไวโอเลตต้า เอี่ยมศิลา

๒. คุณจรัสพรรณ เอี่ยมศิลา

๓. คุณจรัญญา + คุณมาลิลีน เอี่ยมศิลา

๔. คุณปณิดา เอี่ยมศิลา

๒. คุณจำนงค์ (หรือเดชา) + คุณสำเรียง เมืองมั่งคั่ง มีบุตร ๘ คน

๓. คุณจำลอง + คุณบุปผา เมืองมั่งคั่ง มีบุตร ๑ คน

๔. เด็กชาย – หญิงคู่แฝด ถึงแก่กรรมก่อนคลอดและภายหลังคลอด
และได้รับบุตรบุญธรรมมาแทน คือ

๕. คุณวรนันท์ เมืองมั่งคั่ง

[๕] **คุณยายนิล + กำนันเขี่ยว มาศะวิสุทธิ์** มีบุตร ๕ คน

๑. คุณน้าเทียบ + คุณน้าพูน มาศะวิสุทธิ์
+ คุณน้าลม้าย ,,
+ คุณน้าเปลื้อง ,,

๒. คุณน้าชิต + คุณน้ามล คิดการดี

๓. คุณน้าขุนเทพพิทักษ์ (ถมบั๋ตม์ มาศะวิสุทธิ์) + คุณน้าเต็ม มาศะวิสุทธิ์

๔. คุณน้าลมูล + คุณน้า (จำชื่อไม่ได้) มาศะวิสุทธิ์

๕. คุณน้าผาด + คุณสวาท มาศะวิสุทธิ์

กำนันเขียวถึงแก่กรรม คุณยายนิล แต่งงานใหม่กับ คุณตาหุ่น
(จำนามสกุลไม่ได้) มีบุตรชื่อ คุณน้าแจ่ม

[๖] **คุณยายเนย** + **คุณตา** (จำชื่อ-นามสกุลไม่ได้) มีบุตร ๒ คน

๑. คุณน้าผล (หญิง)

๒. คุณน้าแม้น (ชาย)

+ **คุณตาแดง** (จำนามสกุลไม่ได้) มีบุตร ๕ คน

๑. คุณน้าเชื่อม (ชาย)

๒. คุณน้าเลื่อม (หญิง)

๓. คุณน้าร่ำ (ชาย)

๔. คุณน้าพักตร์ (หญิง)

๕. หญิงจำชื่อไม่ได้

[๗] **คุณยายแหวน** + **คุณตา** (จำชื่อไม่ได้) มีบุตร ๒ คน

๑. คุณน้าเหลือม (หญิง)

๒. คุณน้าเหลี่ยม (ชาย) มีบุตรชื่อ แม่ช้อย ภรรยาคุณลุงทองดี ทัพวงศ์ (วรทัต)

ญาติทางสกุล "ทัพวงศ์" มีมากกว่านี้ แต่เนื่องจากมีเวลาน้อยและขาดการติดต่อจากญาติผู้ใหญ่ ซึ่งอยู่ไกล ๆ จึงทำให้ได้รายละเอียดน้อย ญาติทางสกุลนี้ โปรดให้อภัย ถ้ามีสิ่งใดผิดพลาดในการลำดับญาติ.

ญาตินามสกุล "สินเพ็ง"

ต้นตระกูล ชื่อ คุณตาทวดเพ็ง + คุณยายทวดทรัพย์ สินเพ็ง มีบุตรทั้งสิ้น ๘ คน ชื่อ

๑. คุณยายทวดบู่ (สินเพ็ง) + คุณตาทวดสา มีสวาสดิ์
๒. คุณตาทวดกัน + คุณยายทวดอิ่ม สินเพ็ง
๓. คุณตาทวดทอง + คุณยายทวดหน่าย สินเพ็ง
๔. คุณตาทวดกลั่น + คุณยายทวดทอง สินเพ็ง
๕. คุณตาทวดคำ + คุณยายทวดอิ่ม สินเพ็ง
+ คุณยายทวดเผื่อน สินเพ็ง
๖. คุณยายทวดภู่ + คุณตาทวดยา คล้ายกุล
๗. คุณตาทวดทัด + คุณยายทวดทิม สินเพ็ง
๘. คุณยายทวดทิม สินเพ็ง (ถึงแก่กรรมเมื่อสาว ๆ)

[๑] **คุณยายทวดบู่ + คุณตาทวดสา มีสวาสดิ์** มีบุตร ๑ คน ชื่อ

คุณยายทิม + คุณตาสวาสดิ์ มีสวาสดิ์ มีบุตร ๕ คน

๑. คุณลุงเชย + คุณป้าผิว (ทองช่วง) มีสวาสดิ์ มีบุตร ๓ คน
พี่แสวง + พี่ระเบียบ มีสวาสดิ์
พี่สมร (หรือสวง) + พ.ต.ต. ทองอุย สินปัญจะ
พี่สังเวียน + พี่เจริญ นาคสำริด

๒. คุณป้าชุ่ม + คุณลุงสมบุญ จันทิม มีบุตร ๖ คน
พ.ต.อ. ลำภู + พี่บุญเรือน จันทิม

พ.ต. จำลอง จันทิม

พี่ปรุง จันทิม

พี่จินดา จันทิม

พี่สืบ จันทิม

พี่ประชุม จันทิม

๓. คุณน้ำชิต + คุณลุงผัด เดชเพื่อง มีบุตร ๓ คน

พี่ขันทอง + พี่แถม บุญเตี้ย

พี่เครื่อง เดชเพื่อง

พี่สมพร เดชเพื่อง

๔. คุณลุงโอ๊ก มีสวาสดิ์ ไม่มีบุตร

๕. คุณทองดี + คุณลุงคง ชูสิน

พี่ทองใบ ชูสิน

พี่ลำลี ชูสิน

พี่ปุย ชูสิน

พี่ละม่อม + พี่ปาน แก้วสุวรรณ

(แยกรายละเอียด)

พี่แสวง + พี่ระเบียบ มีสวาสดิ์ มีบุตร ๕ คน

๑. คุณชวลิต + คุณศรีวรินทร์ มีสวาสดิ์

๒. คุณวรรณะ + อาจารย์ฉัตรชัย อรุณนันทน์

๓. คุณวีระ + คุณแน่งน้อย มีสวาสดิ์

๔. คุณวรณี + คุณชัยวิชิต อติศักดิ์

๕. คุณมนตรี + คุณบุษบง มีสวาสดิ์

พี่สมร (หรือสวง) + พ.ต.ต. ทองอุย สินบัญจะ มีบุตร ๔ คน

๑. คุณสมศรี สินบัญจะ

๒. พันตำรวจตรี ปรีดา + คุณสมจิตร สินบัญจะ

๓. คุณปราณี + นาวาเอก วิจารณ์ สวนสัน ร.น.
๔. คุณณรงค์ + คุณศิริวรรณ สินบัญจะ

พี่สังเวียน + พี่เจริญ นาคสำริด มีบุตร ๘ คน

๑. คุณวิรัต นาคสำริด
๒. คุณวิโรจน์ ,,
๓. คุณวัลลภ ,,
๔. คุณวัลลภา ,,
๕. คุณวารินทร์ ,,
๖. คุณวารี ,,
๗. คุณวีรวัฒน์ ,,
๘. คุณวีรยุทธ ,,

[๒] **คุณตาทวดกัน + คุณยายทวดอิ่ม สินเพ็ง** มีบุตร ๔ คน

๑. คุณยายแสง + คุณตาผ่อง คล้ายกุล (น้องคุณตายา)
๒. คุณยายจันทร์ + คุณตาขำ คำหอม
๓. คุณยายพยอม สินเพ็ง ไม่มีบุตร
๔. คุณยายโม + คุณตาสุด (จำนามสกุลไม่ได้)
+ คุณตา (จำชื่อไม่ได้)
+ คุณตา (,,)

(แยกรายละเอียด)

คุณยายแสง + คุณตาผ่อง คล้ายกุล มีบุตร ๑ คน ชื่อ
คุณน้าผาด คล้ายกุล มีบุตร ๕ คน

๑. คุณลำใย (ชาย) คล้ายกุล
๒. คุณวงศ์ (หญิง)
๓. คุณหนอม (ชาย) คล้ายกุล

๔. คุณเต็ม (หญิง)

๕. คุณเล็ก (,,)

คุณยายจันทร์ + คุณตาขำ คำหอม มีบุตร ๖ คน

๑. คุณลุงปุ่ย + คุณป้าสวิง คำหอม

๒. คุณลุงเล็ก + คุณป้า (จำชื่อไม่ได้) คำหอม

๓. คุณลุงหวาน + คุณป้า (จำชื่อไม่ได้) คำหอม

๔. คุณป้าอินทร์ + คุณลุงฉาบ (จำนามสกุลไม่ได้)

๕. คุณป้านุช + คุณลุง (จำชื่อนามสกุลไม่ได้)

๖. คุณป้าจวน + คุณลุงพุฒ (จำนามสกุลไม่ได้)

คุณยายพยอม สินเพ็ง ไม่มีบุตร

คุณยายโม มีบุตร ๔ คน

๑. คุณป้าเย็น

๒. คุณลุงจิตร

๓. คุณป้าเพิ่ม

๔. คุณป้าพื้อ

[๓] **คุณตาทวดทอง + คุณยายทวดหน่าย สินเพ็ง** มีบุตร ๒ คน

๑. คุณยายสุดใจ + คุณตาเข่ง เกษรบัว (พี่ชายสามีคุณยายไผ่ เกษรบัว)

๒. คุณตากุน + คุณยายทรัพย์ สินเพ็ง

(แยกรายละเอียด)

คุณยายสุดใจ + คุณตาเข่ง เกษรบัว มีบุตร ๔ คน

คุณป้าจิตร

คุณลุงสวัสดิ์

คุณลุงเข้ม

คุณป้าพยอม

คุณตากุน + คุณยายทรัพย์ สินเพ็ง มีบุตร ๗ คน

๑. คุณป้าชิต

๒. คุณป้าเป้า

๓. คุณป้าผล

๔. คุณลุงผ่อน

๕. คุณลุงกล่อม สินเพ็ง

๖. คุณลุงกลม สินเพ็ง

๗. คุณป้า (จำชื่อไม่ได้)

[๔] **คุณตาทวดกลั่น + คุณยายทวดทอง สินเพ็ง** มีบุตร ๘ คน

๑. คุณยายวัน + คุณตาเฉย ทัพวงศ์

๒. คุณยายวอน + คุณตาอยู่ รัตนะจีนะ

๓. คุณตาสี + คุณยายชุ่ม สินเพ็ง

๔. คุณยายแก้ว + คุณตาจั่น ทองกระจ่าง

๕. คุณยายพลอย + คุณตาเอี่ยม สระทองคำ

๖. คุณตานาค + คุณยายทองคำ สินเพ็ง

๗. คุณตามิ่ง + คุณยายชื่น สินเพ็ง

๘. คุณยายไผ่ + คุณตาบั้น เกษรบัว

(แยกรายละเอียด)

คุณยายวัน + คุณตาเฉย ทัพวงศ์ มีบุตร ๕ คน

๑. คุณลุงหล่อ + คุณป้าทรัพย์ ทัพวงศ์

๒. คุณป้าเหลือม + คุณลุงสน โรหิตเสถียร

+ คุณลุงจ่าง ผลอินทร์

๓. คุณลุงบุญ ทัพวงศ์ + คุณป้าผาด รัตนะจีนะ
+ คุณป้าเผื่อน

๔. คุณลุงทองดี + คุณป้าช้อย ทัพวงศ์

๕. คุณแม่บุญมา + ร.ต.อ. ขุนทัศนวิภาค

คุณยายวอน + คุณตาอยู่ รัตนะจีนะ มีบุตร ๖ คน

๑. คุณน้าเทียน + คุณน้าเขียว รัตนะจีนะ

๒. คุณน้าผาด + คุณลุงบุญ ทัพวงศ์

๓. คุณน้าเลื่อน + คุณน้าเลี่ยม (รัศมิทัต) รัตนะจีนะ

๔. คุณน้าเทพ + คุณน้าชิต สินเหลือ

๕. คุณน้ารักษ์ + คุณน้า ร.ท. สำลี กาญจนกุญชร ร.น.

คุณตาสี + คุณยายชุ่ม สินเพ็ง มีบุตร ๓ คน

๑. คุณน้าจ๊าบ สินเพ็ง

๒. คุณน้าไปล่ + คุณน้าวิง สินเพ็ง

๓. คุณน้าโปร่ง + คุณน้าสงวน สินเพ็ง

คุณยายแก้ว + คุณตาจั่น ทองกระจ่าง มีบุตร ๕ คน

๑. คุณน้าเชย + คุณน้าคล้อย คล้อยจรรยา (ถึงแก่กรรม)
+ คุณน้าจัน ผลอินทร์

๒. คุณน้าเงิน + คุณน้าสีนวน (สีเนียม) ทองกระจ่าง

๓. คุณน้าสิน + คุณน้าเสน (นาคสุก) ทองกระจ่าง

๔. คุณน้าชั้น + คุณน้าจรัส เกษรบัว

๕. คุณน้าเชื้อ + คุณน้าจรัส เกษรบัว

คุณยายพลอย + คุณตาเอี่ยม สระทองคำ มีบุตร ๓ คน

๑. คุณน้าอบ + คุณน้าจัน เปลี่ยนสินชัย

๒. คุณน้าอ่อน + คุณน้าเล็ก (ชูโชติ) สระทองคำ

๓. คุณน้าสอาด – คุณน้าวงษ์ (รัตนะจีนะ) สระทองคำ

คุณตานาค + คุณยายทองคำ สินเพ็ง มีบุตร ๓ คน

๑. คุณน้าบุญรอด + คุณน้าปริก สินเพ็ง

๒. คุณน้าทองศุข สินเพ็ง (จำชื่อภรรยาไม่ได้)

๓. คุณน้าแจ่ม + คุณน้าฮวด ลิ้มประเสริฐ

คุณตามิ่ง + คุณยายชื่น สินเพ็ง มีบุตร ๘ คน

๑. คุณน้าขวัญ + คุณน้าผิน สุขสนอง

๒. คุณน้าแหวน + คุณน้าอยู่ คชวงษ์ (ถึงแก่กรรม)
+ คุณลุงท้วม น้อมนำ

๓. คุณน้ามน สินเพ็ง

๔. คุณน้าอรุณ สินเพ็ง

๕. คุณน้าทองดี สินเพ็ง

๖. คุณน้าบุญรอด + คุณน้ายิบ พังลำภู

๗. คุณน้าทองเลื่อน + คุณน้าพร้อม เจริญนาน

๘. คุณน้าล้อม + คุณน้าพร้อม เจริญนาน

คุณยายไผ่ + คุณตาบั๊น เกษรบัว มีบุตร ๑๐ คน

๑. คุณน้าแบ้น + คุณน้าปลื้ม เอี่ยมทศ

๒. คุณน้าจรัส + คุณน้าชั้น ทองกระจ่าง
+ คุณน้าเชื้อ ,,

๓. คุณน้าเจริญ + คุณน้าแสวง (นาคสุก) เกษรบัว

๔. คุณน้าแฉล้ม + คุณน้าสังแหวน เสมโห้
+ คุณน้าสังเวียน เสมโห้

๕. คุณน้าวงษ์ + คุณน้าสอาด สระทองคำ

๖. คุณน้าพยุง + คุณน้าโพธิ์ สายบัวทอง

๗. คุณน้าพุ่ม เกษรบัว (ถึงแก่กรรมก่อนสมรส)

๘. คุณน้าชลอ + คุณน้าลมัย (กังวาพวงษ์) เกษรบัว

๙. คุณน้าปรุง + คุณน้าไสว เกษรบัว

๑๐. คุณน้าประดับ เกษรบัว (ถึงแก่กรรมเมื่อก่อนสมรส)

[๕] **คุณตาทวดคำ + คุณยายทวดอิ่ม สินเพ็ง** มีบุตร ๖ คน

๑. คุณตาจึ้บ + คุณยายหลอด สินเพ็ง

๒. คุณยายเทศ + คุณตากล้าย กรองทอง

๓. คุณตากราน + คุณยายใจ สินเพ็ง

๔. คุณยายวาด + คุณตาโชติ แตงแก้ว

๕. คุณตาเขี่ยน + คุณยายปริก สินเพ็ง

๖. คุณยาย (จำชื่อไม่ได้)

(แยกรายละเอียด)

คุณตาจึ้บ – คุณยายหลอด สินเพ็ง มีบุตร ๗ คน

๑. คุณน้าตลับ (หญิง)

๒. คุณน้าตลิบ ,,

๓. คุณน้าห่อ สินเพ็ง

๔. คุณน้าเจียม (หญิง)

๕. คุณน้ารอด สินเพ็ง + คุณน้าปริก

๖. คุณน้าแปลก (หญิง)

๗. คุณน้าปลีก ,,

คุณยายเทศ + คุณตากล้าย กรองทอง มีบุตร ๔ คน

๑. คุณน้าแตงไทย (หญิง)

๒. คุณน้าแตงโม กรองทอง

๓. คุณน้าโสน (หญิง)

๔. คุณน้าแถม (หญิง)

คุณตากราน + คุณยายใจ สินเพ็ง มีบุตร ๖ คน

๑. คุณน้าเพิ่ม (หญิง)

๒. คุณน้าสุ่น (,,)

๓. คุณน้านิด สินเพ็ง

๔. คุณน้าแจ๋ว (หญิง)

๕. คุณน้านวล สินเพ็ง

๖. คุณน้าหว๋อ ,,

คุณยายวาด + คุณตาโชติ แตงแก้ว มีบุตร ๖ คน

๑. คุณน้าสังวาลย์ แตงแก้ว

๒. คุณน้าทิพย์ แตงแก้ว

๓. คุณน้าอรุณ แตงแก้ว

๔. คุณน้าสว่าง แตงแก้ว

๕. คุณน้าชั้น + คุณน้าทองหล่อ บุญเหลือ มีบุตร ๗ คน

คุณจำลอง บุญเหลือ

คุณจำนงค์ ,,

คุณจำเนียร ,,

คุณอโนทัย ,,

คุณไพบูลย์ ,,

คุณวิไลวรรณ + คุณมล (จำนามสกุลไม่ได้)

คุณทินกร บุญเหลือ

๖. คุณน้าชิต + นายเรืออากาศเอก ชวน อจลสุต (ดูเหมือนไม่มีบุตร)

คุณตาเขียน + คุณยายปริก สินเพ็ง มีบุตร ๔ คน

๑. คุณน้าขีด สินเพ็ง

๒. คุณน้าโถ ,,

๓. คุณน้าชื้น สินเพ็ง

๔ คุณน้าน้อม + คุณน้า (จำชื่อไม่ได้)

คุณตาทวดคำ + คุณยายทวดเผื่อน สินเพ็ง มีบุตร ๒ คน

๑. คุณยายแผ้ว ๒. (จำชื่อไม่ได้)

[๖] **คุณยายทวดภู่ + คุณตาทวดยา คล้ายกุล** มีบุตร ๕ คน

๑. คุณยายเสน + คุณตารอด รณะนันทน์

๒. คุณตาปลั่ง + คุณยายเลื่อม คล้ายกุล

๓. คุณยายเสงี่ยม + คุณตาโป๊ะ อิมะนันทน์

๔. คุณยายทิพย์ + คุณตาอิน เสมโห้

๕. คุณยายเทียบ สินเพ็ง ถึงแก่กรรมอายุ ๒๖ ปี ก่อนแต่งงาน

(แยกรายละเอียด)

คุณยายเสน + คุณตารอด รณะนันทน์ มีบุตร ๗ คน

๑. คุณน้าผอบ + ขุนศุภแมน (ผัน สุวตะพันธุ์) มีบุตร ๒ คน

ศาสตราจารย์ กสิน สุวตะพันธุ์

คุณเผอิญ สุวตะพันธุ์

๒. คุณน้าหลวงยนตรการกำธร (มล รณะนันทน์)

+ คุณน้าทองดี มีบุตร คุณสมศรี (หญิง)

คุณบุญมี รณะนันทน์

+ คุณน้าแจ้ง มีบุตร คุณอุบล รณะนันทน์

คุณมาลินี (อู๊ด) + คุณบรรจง อ่ำพึ่งอาตม์

+ คุณน้าเขียว มีบุตร คุณจำเริญ + คุณสืบพงษ์ ลักษณะสุต

คุณละมัย (เล็ก) + คุณบุญช่วย ลอยพิพัฒน์

+ คุณน้าชอุ่ม มีบุตร คุณนคร รณะนันทน์

คุณปราณี + คุณสว่างศรี สาตะโรจน์

คุณนิพนธ์+ คุณสกล(จำชื่อไม่ได้)รณะนันทน์

คุณอาภรณ์ รณะนันทน์

คุณประสงค์ + คุณ (จำชื่อไม่ได้) รณะนันทน์

๓. คุณน้าหลวงเวชการพิเศษ (นิตย์ รณะนันทน์) + คุณน้าแถม (มีสวาสดิ์) มีบุตร ๔ คน

คุณเจริญศรี รณะนันทน์

คุณศรีสวัสดิ์ รณะนันทน์

คุณอภัย รณะนันทน์

คุณไมตรี รณะนันทน์

๔. คุณน้าลม่อม + คุณน้าทิม รัตนแก้วกาญจน์ มีบุตร ๒ คน

คุณสมัย (หญิง) รัตนแก้วกาญจน์

คุณชัยรัตน์ รัตนแก้วกาญจน์

๕. คุณน้าลมูล + คุณน้าประจวบ เพ็งธนังค์ (เปลี่ยนจาก สินเพ็ง) ธนังค์ แปลว่า ทรัพย์สิน มีบุตร ๗ คน

๑. คุณละเมียด เยี่ยมศิริ
๒. คุณประชุม เพ็งธนังค์
๓. คุณปรีดา ,,
๔. คุณวินัย ,,
๕. คุณสุนทร ,,
๖. คุณอนันต์ ,,
๗. คุณสืบสาย ,,

๖. คุณน้าบุญช่วย (ตุ๊) + คุณน้าบัญญัติ อรุณแจ้ง มีบุตร ๕ คน

คุณพรศรี (หญิง) อรุณแจ้ง

คุณศรีสันต์ อรุณแจ้ง

คุณศรีวรัตน์ ,,

คุณศรีวรินทร์ + คุณชวลิต มีสวาสดิ์ (บุตรพี่แสวง)

คุณศรีวรีย์ (หญิง) อรุณแจ้ง

๗. คุณน้าฉันทนา (เล็ก) + คุณน้านาวาตรี ศิริ รุจิโกสัย มีบุตร ๑ คน

คุณกรองแก้ว (แมว) + คุณเด็ดดวง บุนนาค

คุณตาปลั่ง + คุณยายเลื่อม คล้ายกุล มีบุตร ๖ คน

๑. คุณน้าจำเริญ (หญิง)

๒. คุณน้าสิน (,,) + คุณน้าฉุน โหระกุล

๓. คุณน้าสำราญ คล้ายกุล

๔. คุณน้าประสิทธิ์ + คุณน้านาค คล้ายกุล

๕. คุณน้าประเสริฐ + คุณน้าชม คล้ายกุล

+ คุณน้าสะอาด คล้ายกุล

๖. คุณน้าตระหนี่ คล้ายกุล

คุณยายเสงี่ยม + คุณตาโป๊ะ อิมะนันทน์ มีบุตร ๓ คน

๑. คุณน้าสงัด อิมะนันทน์

๒. คุณน้าบุนนาค ,,

๓. คุณน้าสารภี (หญิง)

คุณยายทิพย์ + คุณเตาอิน เสมโห้ มีบุตร ๕ คน

๑. คุณน้าสังวาลย์ + คุณน้าชอบ พึ่งแย้ม

๒. คุณน้าสังแหวน + คุณน้าแฉล้ม เกษรบัว

๓. คุณน้าสังวัง + คุณน้าจรูญ เสมโห้

๔. คุณน้าสังเวียน + คุณน้าแฉล้ม เกษรบัว

๕. คุณน้าสังวง + คุณน้าสงวน เสมโห้

คุณยายเทียบ สินเพ็ง ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๒๖ ปี ไม่ได้แต่งงาน

[๗] **คุณตาทวดทัด** + **คุณยายทวดทิม สินเพ็ง** มีบุตร ๔ คน

๑. คุณตาผล + คุณยายงอก สินเพ็ง

+ คุณยายเขียว ,,

๒. คุณตาช่วง + คุณยายเหลี่ยม สินเพ็ง

+ คุณยายอ่อง ,,

๓. คุณยายทับ สินเพ็ง (ไม่มีบุตร)

๔. คุณยายยวง + คุณตาสุข บุญแต้ม

(แยกรายละเอียด)

คุณตาผล + คุณยายงอก สินเพ็ง มีบุตร ๒ คน

๑. คุณน้าพักตร์ (หญิง)

๒. คุณน้าประจวบ สินเพ็ง

คุณตาผล + คุณยายเขียว สินเพ็ง มีบุตร ๓ คน

๑. คุณน้าทองเหลือง (หญิง) + คุณน้าบุนนาค อิมะนันทน์

๒. คุณน้าผ่อน สินเพ็ง

๓. คุณน้าผัน + คุณน้าพยุง สินเพ็ง

คุณตาช่วง + คุณยายเหลี่ยม สินเพ็ง มีบุตร ๒ คน

๑. คุณน้าทองอยู่ (หญิง)

๒. คุณน้าผิว (,,)

คุณตาช่วง + คุณยายอ่อง สินเพ็ง มีบุตร ๔ คน

๑. คุณน้าวิเชียร + คุณน้าชั้น สินเพ็ง

๒. คุณว้าสำรวม + คุณน้าออมสิน (น้อย) สินเพ็ง

๓. คุณน้าวิง (หญิง)

๔. คุณน้าสำราญ (หญิง)

คุณยายทับ สินเพ็ง (ไม่มีบุตร)

คุณยายยวง + คุณตาสุข บุญแต้ม มีบุตร ๙ คน

๑. คุณน้าสิน บุญแต้ม
๒. คุณน้าพร้อม (หญิง)
๓. คุณน้าละมัย (,,)
๔. คุณน้าปลิว (,,)
๕. คุณประเสริฐ บุญแต้ม
๖. คุณน้าพุฒ (หญิง)
๗. คุณน้าผาด (,,)
๘. คุณน้าคำ บุญแต้ม
๙. คุณน้าสำเภา (หญิง)

[๘] **คุณยายทิม สินเพ็ง** ถึงแก่กรรมเมื่อสาว ๆ ยังไม่ได้แต่งงาน

จบรายการชื่อญาติ โดยคร่าว ๆ ยังไม่ได้ละเอียดถึงชั้นเหลน – โหลน การที่จัดทำไว้เพื่อเป็นการให้ทราบถึงความสัมพันธ์ทางผู้ใหญ่ เพราะนับวันแต่ท่านผู้ใหญ่ที่ทราบเรื่องดีจะล้มตายไปหมดทุกวัน.

ญาติชั้นเหลน–โหลน ควรทำบัญชีญาติต่อเนื่องจากที่ได้จัดทำไว้นี้โดยละเอียดจะเป็นการดี.

การบันทึกนี้ ถ้ามีขาดตกบกพร่องอย่างใด ขอได้ช่วยกันแก้ไข และขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย.

และขอกราบขอบพระคุณญาติที่ได้กรุณาชี้แจงรายชื่อ ญาติผู้ใหญ่ ท่านที่กรุณามี คุณน้าบุญช่วย คุณน้าบัญญัติ อรุณแจ้ง คุณน้าสะอาด สระทองคำ คุณป้าผิว มีสวาสดิ์ คุณพี่แสวง มีสวาสดิ์ คุณป้าแป้น เอี่ยมทศ ฯลฯ

ศพคุณแม่ตั้งบำเพ็ญกุศล ณ ศาลาอรทัย
วัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพฯ

คุณป๋า ถ่ายกับน้อง ๆ และลูก ๆ หลาน ๆ

คุณป๋า กับ ลูก หลาน และเหลน

คุณประภาศน์ อวยชัย พร้อมกับผู้พิพากษา
ผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง
ในวันเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลฯ

คุณหญิงนบน้อม บุญนาค   คุณบุรีรัตน์ ชลวิจารณ์
คุณจันทนี สันตะบุตร   คุณตลับ ติงศภัทิย์
คุณสลับศรี จิตวิมล   คุณสกล มลิวรรณ
และลูกหลานคุณแม่

คุณจำนงค์ คุณจำลอง เมืองมั่งคั่ง
และญาติเมืองสิงห์บุรี

คุณหญิงบุญฉวี พรหมโมปกรณ์
และคณะกรรมการสตรีวัดระฆังสมาคม

คุณมณี ผลอินทร์-ภริยา ซึ่งเป็นหลานถวายฯ
ดร.ชำนิ บุณโยภาส และเพื่อนๆข้าราชการกรมป่าไม้

คุณประหยัด เอี่ยมศิลา กำลังถวายภัตตาหาร
วันทำบุญ ๗ วัน

พล.ต.เชษฐ์ คุณลมุล ทัพวงศ์ (หลานอาว์)
คุณมณี คุณสุดสงวน ผลอินทร์ (หลานน้า)

คุณวรนันท์ เมืองมั่งคั่ง และเพื่อน ๆ

คุณป๋า ลูกและหลานจากราษฎร์บูรณะ

อันดีชั่วตัวตายเมื่อภายหลัง ชื่อก็ยังคงอยู่มิรู้หาย

(สุนทรภู่)

คุณจำลอง เมืองมั่งคั่ง คุณจิรพัฒน์ เอี่ยมศิลา

วันบรรจุศพ วันอาทิตย์ที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

คำไว้อาลัย

"เขาจากไปทำให้รู้สึกใจหาย ไม่สบายใจ คิดถึงบุญคุณของเขา ซึ่งมีอยู่มากมาย ครั้งแม่ตาย พ่อตาย อาว์สอนตาย ก็ได้เขาเบ็นผู้ดูแลปฐมพยาบาลจนขาดใจทุกคน

เรื่องนิสสัยแล้วเห็นว่าเขาดีจริง ๆ ขยันเก่งและกล้าหาญเด็ดเดี่ยว เราเองสู้เขาไม่ได้ เขาไปสบายแล้ว อยู่แต่เรา"

[illegible]
๒๗ ม.ค. ๒๕๑๖
[illegible]เมืองมั่งคั่ง

แม่จ๋า

---

๑ ปีผ่านไปรวดเร็วเหลือเกิน ลูกจำเป็นต้องทำฌาปนกิจศพแม่ทั้ง ๆ ที่ลูกยังอาลัยร่างของแม่อยู่ ต่อไปนี้จะไม่มีร่างของแม่อยู่เพื่อให้ลูกได้ไปกราบไหว้บูชา ไปรำพึงรำพรรณถึง ไปสวดมนต์แผ่กุศลผลบุญให้แม่ เมื่อมีร่างแม่ยังดีกว่าแม้ลูกจะได้พูดกับแม่เพียงฝ่ายเดียวก็ยังดี แม่จ๋า ต่อแต่นี้ไปลูกจะไปกราบเคารพร่างแม่ได้ที่ไหน ลูกคิดถึงแม่เหลือเกิน ภาพสัมพันธ์เก่า ๆ ระหว่างแม่กับลูกยังคงประทับอยู่ในความทรงจำตลอดไปไม่เสื่อมหาย.

ใครในโลกนี้จะเหมือนลูกหรือเปล่า ลูกสูญเสียแม่ไปทำให้เสียใจมากหม่นหมอง รู้สึกตัวได้ทันทีว่า ตั้งแต่เกิดมาจนบัดนี้เป็นการสูญเสียครั้งแรกและยิ่งใหญ่ในชีวิต ชั่วระยะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ปุถุชน ได้พบได้ผจญเผชิญกับคนดีคนชั่ว ผจญความทุกข์เสทือนจิตใจมาเพียงใดลูกก็ทนได้ แต่สูญเสียแม่ไปครั้งนี้ร้ายแรง ทรมานจิตใจนับว่าเป็นคราวเคราะห์ร้ายอันใหญ่หลวง เสมือนแม่เรียกร้องให้ลูกติดตามไปด้วยทุกขณะจิตคร่ำครวญเสมอว่า ทรัพย์สมบัติที่แม่ให้ เงินทอง เพชรนิลจินดาที่อยากได้อยากมีนั้นไม่มีความหมายเสียแล้ว ถ้าใครจะคืนชีวิตแม่เพื่อแลกทรัพย์สมบัติทั้งหมดลูกยินดีเทอดทูนให้ แม่จ๋า แม่มีค่าเหนือทรัพย์สินทั้งปวง.

เมื่อแม่มีชีวิตอยู่ แม่เป็นทั้งแม่ ทั้งเพื่อนและทั้งครูที่แสนดีของลูก เดี๋ยวนี้ไม่มีแม่ ใครเลยจะทำหน้าที่แทนแม่ได้ ใครเลยจะรักลูกบริสุทธิ์ใจเท่ากับแม่ แม่ไม่หวังสิ่งใด ๆ ตอบแทนความรักของแม่ที่หยิบยื่นให้ลูก แม่ไม่หวังแม้แต่ว่าลูกจะรักตอบแทนแม่หรือไม่ จะเห็นใจทดแทนพระคุณแม่หรือเปล่า แม่ไม่เคยพูดถึง แต่ลูกก็ยังไม่ลืมแววตาของแม่ที่ฉายแววความรัก ความเมตตาปราณี ความภูมิใจที่มีต่อลูก ครั้งสุดท้ายต้นเดือน

กันยายน ๒๕๑๖ ลูกได้ไปกราบชวนแม่ไปงานทำบุญวันเกิดป๋าที่ลำปาง แม่ขอตัวจะต้องไปดูแลคนทำไร่ที่จันทบุรี แม่ยกมือพนมไหว้พระให้ศีลให้พรลูกให้มีความสุขความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป ลูกกราบลาแม่โดยไม่รู้เลยว่า เป็นการให้ศีลให้พรลูกครั้งสุดท้าย.

การดำเนินชีวิตประจำวันของแม่ แม้แม่จะเป็นคนโบราณ แต่แม่ก็เป็นครูเป็นแม่พิมพ์ของความดีที่ไม่ล้าสมัยตลอดมา แม่เป็นนักพัฒนา แม่ไม่ชอบอยู่ว่างงาน จะเห็นแม่ว่างไม่ทำงานก็ต่อเมื่อเวลานอนซึ่งดึก ๆ หรือเวลาเจ็บป่วย เมื่อมีโอกาสแม่มักชอบไปเยี่ยมญาติ ไปทำบุญ ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ถืออุโบสถศีล แม่บริจาคเงินสร้างโบสถ์ สร้างศาลา สร้างกุฏิ สร้างหอระฆัง สร้างเจดีย์ สร้างพระไตรปิฎก ดำเนินรอยตามบรรพบุรุษ ใครบอกบุญแม่ไม่เคยปฏิเสธ แม่ชอบการทัศนาจรเหมือนกันแต่โอกาสไม่ค่อยอำนวยเพราะแม่ห่วงงาน ในเรื่องการทำงานลูกได้เคยขอร้องให้แม่หยุดพักผ่อนเสียบ้าง แม่บอกว่าแม่ไม่ชอบอยู่เฉย ๆ เอาไว้ไม่มีแรงเสียก่อนแม่จะหยุดเอง และแม่ก็ไม่มีแรงทำงานจริง ๆ เมื่อแม่ล้มเจ็บที่ไร่จันทบุรี ลูกทราบต่อเมื่อแม่มาไร่สัตตหีบภายใน ๑ ชั่วโมงเมื่อทราบรีบขับรถไปรับแม่ เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๘ พ.ย. ๑๖ ถึงบ้าน ๑๖ น. ลูกได้พยายามทุ่มเทกำลังกายกำลังใจรักษาพยาบาลแม่อย่างสุดความสามารถ ลูกไม่อยากพลัดพรากจากแม่ แต่แม่ก็ได้ทิ้งลูกไปจนได้เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๙ ธ.ค. ๑๖ เวลา ๑๕ น. ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันเกิดของลูกพอดี เสมือนแม่จงใจเลือกเอาวันนั้นเพื่อไม่ให้ลูกลืมแม่ เช้าตรู่วันนั้นลูกได้เตรียมของใส่บาตรพระสงฆ์ที่ถนนหลังตึกพระสุจริตสุดา ซึ่งแม่นอนป่วยอยู่ ลูกยังได้บอกแม่ว่า แม่จ๋า วันนี้เป็นวันเกิดของลูกนะ เราทำบุญด้วยกันนะ แม่พยักหน้า สายตาแม่อ่อนโยน แล้วเราก็เอามือจับภาชนะใส่อาหาร จบอธิษฐานคาถาด้วยกัน แม่จ๋า แม่คงคิดหวังอยู่ในใจว่า ถ้าแม่จากลูกไปในวันนั้นคงจะเป็นวันที่ระลึกถึงแม่ ขอดวงวิญญาณของแม่ซึ่งสถิตย์อยู่ ณ แห่งหนใด จงทราบด้วยทิพยวิญญาณว่า ลูกไม่มีวันลืมแม่ ไม่ลืมทุกภาพพจน์ ไม่ลืมความรักความสัมพันธ์ที่เราแม่ลูกมีต่อกันตั้งแต่ลูกยังเป็นเด็กจำความได้ แม้ว่าแม่จะจากลูกไปวันใด ๆ ก็ตามลูกต้องระลึกถึงแม่ ความ

คิดถึงเป็นทุกข์อย่างยิ่ง “ทุกข์อื่นใดจะยิ่งใหญ่กว่าทุกข์เพราะพลัดพรากจากกันนั้นไม่มี” ลูกทราบดีว่าการพลัดพรากจากกันเป็นสิ่งแน่นอนของธรรมดาโลก แต่ใครจะห้ามความคิดถึงได้ แม่จ๋าลูกขอกราบไหว้วิงวอนอำนาจแห่งเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจคุณพระพุทธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ อำนาจกุศลผลบุญและแรงสัจจะอธิษฐานที่ลูกส่งผลไปถึงแม่ จงชักนำวิญญาณอันบริสุทธิ์ของแม่ไปสู่สรวงสวรรค์ สุขในทิพย์สมบัติ ณ สัมปรายภพ ชั่วนิรันดร.

พระคุณแม่หนักเพี้ยง — พสุธา
พระคุณแม่เทียบเท่า อา- — กาศกว้าง
พระคุณแม่ (พ่าง) ศิขรา — เมรุมาศ
พระคุณแม่อาจอ้าง — เทียบเท่าสมุทรไท.

เมื่อร้อนแม่ให้น้ำ — เย็นใจ
เมื่อหนาวแม่ให้ไฟ — อุ่นเนื้อ
เมื่อยากแม่ให้ใช้ — ทรัพย์สิ่งของนา
เมื่อทุกข์แม่แก้เกื้อ — ปลอบลูกสุขใจ.

วิญญาณบริสุทธิแท้ — ชาตินี้แม่บุญส่งไกล
กำเนิด ณ ภพใด — ขอแม่ได้สุขสำราญ
ให้แม่สมบูรณ์สุข — นิรทุกข์พ้นภัยพาล
ชีวิตแม่สกาววาม — ลูกขอตามทุกชาติไป.

อ้างองค์เทพไท้ทั่ว สรวงสวรรค์
โปรดรับวิญญาณแม่ดิฉัน อยู่ด้วย
อวยสุขสืบเกษมสันต์ เนาว์ถิ่น ทิพย์นา
สรวมชีพอมตะช่วย เฉกเช่นอธิษฐาน.

แม่จ๋า ลูกขอกราบเท้ามาด้วยคารวะบูชา รักและคิดถึงอย่างสุดซึ้ง

ดาลูกแม่

๙ ธ.ค. ๑๗

โพธิมารดร

วันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๑๖ เป็นวันที่ลูกหลานทุกคนต้องสูญเสียร่มโพธิ์ร่มไทรย์บังเกิดเกล้าอย่างไม่มีวันที่จะกลับมาให้ทุก ๆ คนได้พักพิงอีกแล้ว เป็นร่มโพธิ์ซึ่งลูกหลานได้เคยอาศัยในบุญบารมีและให้ความร่มเย็นเป็นสุข มีความเจริญก้าวหน้าจนเป็นปึกแผ่นในอนาคตสืบมา ลูกได้ยึดถืออุดมคติในการดำรงค์ชีพของแม่บังเกิดเกล้าของลูก คือ "ความมานะอดทน พากเพียร กล้าหาญ ด้วยใจอันบริสุทธิ์" ของแม่ท่านเป็นหลักเสมอมา แม่ท่านได้ฝึกฝนลูกมาแต่ยามน้อยคุ้มใหญ่ จนเป็นอุปนิสสัยของลูกที่มิอาจจะลืมพระคุณอันยิ่งใหญ่ ถึงแม้ว่าแม่บังเกิดเกล้าของลูกจะมีอันต้องจากโลกนี้ไปตามกาลเวลาแห่งกฎธรรมชาติ ความไม่เที่ยงแท้ หรืออนิจจังของสังขารก็ตาม แต่พระคุณและความดีทั้งหลายที่ท่านได้ฝึกฝนสะสมแก่ลูกหลานทุกคน ผลแห่งความดีทั้งหลายเหล่านี้จะอยู่ยั่งยืนในจิตใจของลูก อันมิอาจที่จะรู้ลืมชั่วชีวิตของลูกสืบไป.

ลูกขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจงดลบรรดาลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ และผ่องแผ้วของแม่ผู้บังเกิดเกล้าของลูกจงไปสู่สุขคติภพด้วยเถิด.

ลูกแม่

[signature]

๑๐ ธ.ค. ๑๖

การรำลึกถึงพระคุณมารดา

นับว่าเป็นมงคลอันประเสริฐยิ่ง แก่บุตรในงานฌาปนกิจศพคุณแม่บุญมา ทัศนวิภาค (เมืองมั่งคั่ง) เพื่อรำลึกถึงพระคุณที่ท่านได้อุปการะเลี้ยงดูตั้งแต่ไร้เดียงสาจนเติบโตมา ตามที่พุทธวัจนะกล่าวไว้นั้น เกลือเม็ด ข้าวเย็นก้อน ก็นับเป็นบุญคุณเหลือหลาย แต่เดี๋ยวนี้ท่านก็จากเราไปไม่มีวันกลับมา เห็นหน้าลูกหลานอีกต่อไป.

ข้าพเจ้าจะละเว้นเสียซึ่งความอาลัย ต่อท่านผู้มีพระคุณนี้มิได้ ข้าพเจ้าจึงแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อท่านในวาระนี้ตามความสามารถ และสติกำลังเท่าที่จะทำได้ จึงรวบรวมถ้อยคำอันเป็นประโยชน์ ที่ข้าพเจ้าจะกล่าวไว้ในที่นี้.

อันบิดา มารดา ย่อมเป็นเจ้าพระคุณของบุตรทุก ๆ คน เพราะท่านมีพระคุณอย่างสูงสุด จนไม่สามารถจะเอาพระคุณอันสูงนี้มาเปรียบเทียบกับสิ่งใดได้ บุตรที่ดีย่อมไม่ลืมบุญคุณของผู้บังเกิดเกล้า ดังที่ท่านสุนทรภู่ได้กล่าวไว้ว่า.

เมื่อยามลูกเจ็บไข้ไม่กินข้าว
แม่นั่งเฝ้าเคียงคอยตะบอยป้อน
เมื่อเห็นลูกหลับไหลแม่ไม่นอน
ครั้นหน้าร้อนแม่ก็พัดกระพือลม
ตกหน้าหนาวหนาวแล่นตลอดอก
แม่กอดกกให้นอนซ้อนผ้าห่ม
ครั้นหน้าฝนฝนฝอยลงพรอยพรม
ให้อยู่ร่มปิดกรอบหน้าต่างเรือน.

ส่วนมากนั้นมารดาจะอยู่ใกล้ชิดบุตร ท่านจะสอนให้เรารู้จักความมีระเบียบเรียบร้อย รู้จักเคารพพี่ป้าน้าอา ที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดด้วยความรักและความหวังดีต่อบุตร

แต่บุตรบางคนหรือหลายคนในปัจจุบันไม่รู้คุณค่า หาว่าเป็นคนคร่ำครึไม่ทันสมัย ซ้ำยังดูหมิ่นดูแคลน ด่าว่าพ่อแม่ก็มี บางคนไม่เข้าใจเจตนาดีของท่าน หากท่านขัดใจขัดความประสงค์เข้าเมื่อใดถึงกับทำลายตนเอง หรือทำร้ายพ่อแม่ด้วยอารมณ์วูบหนึ่งก็มี เพราะขาดความรำลึกนึกคิดถึงพระคุณของท่าน ดังคำพังเพยของคนโบราณได้กล่าวไว้ว่า.

ถ้าอยู่ไปในมนุษย์โลกนี้เล่า
เทพเจ้าเขาจะแช่งแสร้งสังหรณ์
ให้ย่อยยับอัปราอนาทร
เพราะทำร้ายมารดรให้เดือดใจ
แม้จะมีเงินทองของทั้งหลาย
คงฉิบหายมั่นคงอย่าสงสัย
จะเกิดโจรราวีอัคคีภัย
เพราะว่าใจหยาบช้าคิดทารุณ.

ฉะนั้นเมื่อบิดามารดาแก่เฒ่าเข้าวัยชรา หูตามืดมัวต้องอาศัยลูกพยุงลุกพยุงนั่ง ยามท่านเจ็บไข้ลูกต้องช่วยป้องกันรักษาพยาบาลจนในที่สุด จนถึงวันตาย ลูกก็จะได้ช่วยปิดตาให้หลับสนิทหมดห่วงใยอะไรทั้งสิ้น วิญญาณท่านจะได้ล่องลอยอยู่สู่สุคติภพ และลูกหลานและญาติพี่น้องก็ต้องช่วยกันฌาปนกิจ และทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ท่านตามประเพณีนิยม ซึ่งปรากฏตามที่พระบาทสมเด็จพระมหาธีระราชเจ้า รัชกาลที่ ๖ ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ดังนี้ว่า.

เมื่อแก่เฒ่าหวังเจ้าช่วยรับใช้
เมื่อยามไข้หมายเจ้าช่วยรักษา
เมื่อถึงวันตายวายชีวา
หวังลูกช่วยปิดตาเมื่อสิ้นใจ.

ในกาลนี้ลูก ๆ ก็ได้ปฏิบัติต่อท่านเป็นอย่างดีเมื่อป่วยไข้ และถึงแก่กรรมไป.

ขอเดชะกุศลผลบุญที่คุณแม่บุญมา ทัศนวิภาค (เมืองมั่งคั่ง) ที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งมีพระคุณต่อลูก ๆ หลาน ๆ จงบันดาลให้ดวงวิญญาณของท่านจงไปสู่สุคติภพด้วยเทอญ.

วรนันท์ เมืองมั่งคั่ง

วันที่ ๙ เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๗

กราบคิดถึงคุณยาย

ที่ทำการป่าไม้จังหวัดบุรีรัมย์

๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

กราบคิดถึงคุณยายที่รักเคารพยิ่ง

คุณยายครับ มวลมนุษย์ทุกผู้ทุกคนในโลกนี้ ถึงที่สุดแห่งชีวิตด้วยการดับสูญของร่างกาย หากแต่คุณความดีของคุณยายผู้จากไป ยังคงอยู่ในความรู้สึกระลึกถึงของหลานผู้ยังอยู่ และในการจากไปของคุณยายอันเป็นที่รักเคารพของหลาน ยังความเศร้าสลดใจมาให้แก่หลานเป็นอันมาก.

ด้วยบุญกุศลที่หลานได้บำเพ็ญมา ขอจงเป็นปัจจัย ดลบันดาลให้แก่ดวงวิญญาณของคุณยาย จงไปสู่สุคติเสวยสุขในสัมปรายภพ ดังอุทิศเจตนาของหลานด้วยเทอญ

หลานแดง
(จิรพัฒน์ เอี่ยมศิลา)
หลานแฟง
(จรัสพรรณ เอี่ยมศิลา)

คำไว้อาลัยคุณยาย

---

๙ ธันวาคม ๒๕๑๗

กราบเท้าคุณยายที่เคารพรักยิ่ง.

หลานรู้สึกเสียใจและเสียดาย ที่ไม่มีโอกาสได้อยู่ใกล้ชิดกับคุณยายครั้งคุณยายเจ็บป่วย แม้ที่สุดโอกาสที่จะได้มากราบเผาคุณยายในครั้งนี้. หลานขอส่งจิตใจเป็นดอกไม้และประทีปธูปเทียนมากราบแทบเท้าคุณยาย ขอคุณยายจงอโหสิกรรมซึ่งกันและกัน. ด้วยอำนาจบุญบารมีและความศักดิ์สิทธิ์แห่งพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสงฆคุณ ทั้งผลบุญที่คุณยายและหลานได้บำเพ็ญมา จงเป็นกุศลส่งให้คุณยายจงสู่สุคติ ณ สัมปรายภพเทอญ.

กราบมาแทบเท้าด้วยความเคารพรักยิ่ง.

หลานจรัญญา เอี่ยมศิลา

6046 VELASCO AVE,
DALLAS, TEXAS, 75206.
U.S.A.

๔๒ ซอย ๒ พหลโยธิน

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘

กราบเท้าคุณยายที่เคารพยิ่ง.

คุณยายขา สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงกล่าวไว้ว่า

"ทุกอย่าง มี เกิด ย่อมมี ดับ"

ความตาย ก็หมายถึง การดับสูญ แม้นคุณยายที่เคารพรักของหลาน จะดับสูญจากร่างไป แต่คงไม่มีวันจะดับสูญ จากความทรงจำ ของทุก ๆ คนที่ได้รู้จัก พบปะ ผ่านวิถีชีวิตร่วมกับคุณยาย รวมทั้งหลานที่ยังคงมีความอาลัยถึงอยู่เสมอ แต่คุณยายที่รักเคารพก็เป็นสุขไปแล้ว.

ขอให้ คุณยาย จงสู่สุคติ ณ สัมปรายภพเถิดค่ะ

ด้วยเคารพรักอาลัยอย่างยิ่ง

หลานต้อย

(ปณิดา เอี่ยมศิลา)

คำนำ

ข้าพเจ้าได้พยายามแต่ง พยายามรวบรวมเรื่องย่อยต่าง ๆ ขึ้น เพื่อมุ่งถึงประโยชน์ เกล็ดความรู้ทางโลก ทางธรรม ทั้งในด้านความเชื่อถือตามแผนโบราณและแผนสมัยใหม่บ้าง เป็นทางเปรียบเทียบทางปัญญาคุณและการปฏิบัติตน ถ้าจะนำเรื่องยาวมาลงเกรงว่าจะเบื่ออ่าน.

ฉะนั้น ถ้ามีข้อไม่ถูกใจ ข้อผิดพลาดบกพร่องด้วยประการใด ๆ ข้าพเจ้ายินดีรับผิดไว้แต่ผู้เดียว แต่ถ้าจะเกิดคุณความดีมีคุณประโยชน์อยู่บ้าง ขออานิสงส์นั้นจงมุ่งส่งถึงผู้แต่ง ผู้เป็นต้นเค้าทำให้เกิดภูมิปัญญาแก่ข้าพเจ้า และส่งแก่คุณแม่บุญมา ทัศนวิภาค ผู้เป็นต้นเค้าให้ข้าพเจ้าได้อุบัติชีวิตขึ้นมาจนมีสติปัญญา มีความมานะอดทน สามารถดิ้นรนดำรงชีวิตอยู่ตราบทุกวันนี้ ด้วยการไม่นำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นใด.

ขออานิสงส์นั้น จงนำดวงวิญญาณคุณแม่ผู้มีพระคุณสุดหาที่เปรียบมิได้ของข้าพเจ้า จงสถิตอยู่ ณ สรวงสวรรค์ มีความสุขในทิพย์สมบัติ ณ สัมปรายภพชั่วนิรันดร.

สารบาญ

หนังสือพระสติปั๏ฐานสูตร์นี้ เป็นหนังสือที่คุณยาย ได้พิมพ์ด้วยจิตเป็นกุศลเจตนาในบวรพุทธศาสนา ตั้งแต่ ปี ร.ศ. ๑๓๑ คุณแม่ของข้าพเจ้าได้ศึกษาและเก็บรักษาไว้ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาเช่นกัน ท่านได้ให้ข้าพเจ้าไว้ และเพื่อสนองกุศลเจตนาของท่านทั้งสอง ข้าพเจ้าจึงได้จัดมาเป็นธรรมบรรณาการอีกทอดหนึ่ง ขอกุศลผลบุญอันนี้จงตกได้แก่ท่านบุพการีทั้งสองของข้าพเจ้าด้วยเถิด.

(อนึ่ง ข้าพเจ้าได้คงรูปตัวอักษร สกดการันต์ ไว้ตามต้นฉบับเดิม)

หนังสือสติปั๏ฐานสูตร์

๏ ข้าพเจ้า แม่วัน มีใจศรัทธา ได้ออกทรัพย์สร้างสติปั๏ฐานสูตร์ ๕๐๐ ฉบับ แลข้อปฏิบัติต่าง ๆ ไว้ในพระสาศนา ท่านทั้งหลายได้อ่านหรือได้ดูแล้วจงตรองตามด้วยปัญญาให้เหนจริงตาม จะได้ออกจากทุกข์ได้ทั้งในปัจจุบันและอะนาคตเบื้องน่า ฯะ

๏ **ปัณหาแปดข้อนี้สำคัญ ท่านทั้งหลายตรองตามให้เหนเถิด ฯะ**

๏ **ทางใหญ่อย่าจร ลูกอ่อนอย่าอุ้มรัด หลวงเจ้าวัดอย่าให้อาหาร ไม้โกงอย่าหำกงวาน ช้างสารอย่าปล่อยกลางแปลง อยากจะให้เพียบประทุกเบา ๆ อยากจะให้มีผลเอาไฟลนต้น อยากจะเรียนโหราให้ฆ่าอาจาริย์ รู้แล้วให้ตรองของดีถึงพูด**

๏ ท่านทั้งหลายจงเจริญสติปั๏ฐาน ดูกายให้เหนกาย ให้เหนทั้งภายในภายนอกให้เหนด้วยตาใจตาปัญญาทั้งสองนี้เถิด จะได้ไม่เสียทีเกิดพบพระพุทธสาศนานี้เทอญ ฯะ

๏ บัดนี้จะแสดงสติปั๏ฐานให้พิศดาร ซึ่งมีมาในสูตร์นั้น เพราะพระสติปั๏ฐานนี้เปนของสำคัญนัก เปนหัวใจขององค์มรรคทั้งแปด ก็บัดนี้จะได้ตั้งอุเทศคำพระบาฬี

ไว้ในเบื้องต้น แล้วควรที่ผู้มีศรัทธาจะท่องบ่นจำทรงไว้ให้ได้ เพราะเปนหลักพระสาศนา เมื่อทรงไว้ได้ทั้งอรรถทั้งแปลทั้งเนื้อความแล้ว ก็จะได้เปนแบบแผนตัดสินความสงไสยของเรา เหมือนองค์พระสาศดาสถิตย์อยู่ในดวงจิตร์ ทรงสั่งสอนซึ่งผิดแลชอบฉะนั้น ก็คำอุเทศในบาฬีเริ่มว่า ฯะ

๏ *อัตถิโข เตน ภควตา ฌานตา ปัสสตา อรหตา สัมมาสัมพุทเธน, เอกายโน อยํมัคโค สัมมทักขาโต สัตตานํวิสุทธิยา, โสกปริเทวานํ สมติกกมาย, ทุกขโทมนัสสานํ อัฏฐังคมาย, ญายัสสอธิคมาย, นิพพานัสสสัจฉิกิริยาย, ยทิทํ, จัตตาโรสติปัฏฐานา, กตเม จัตตาโรอิธภิกขุ, กาเยกายานุปัสสี วิหรติ, อาตาปีสัมปชาโน, สติมา วิเนยย์โลเก, อภิช์ฌาโทมนัสสํ, เวทนาสุ เวทนานุปัสสีวิหรติ, อาตาปีสัมปชาโน, สติมา วิเนยย์โลเก, อภิช์ฌาโทมนัสสํ, จิตเตจิตตานุปัสสีวิหรติ อาตาปีสัมปชาโน, สติมา วิเนยย์โลเก, อภิช์ฌาโทมนัสสํ, ธัมเม ธัมมานุปัสสีวิหรติ, อาตาปีสัมปชาโน, สติมา วิเนยย์โลเก, อภิช์ฌาโทมนัสสํ, ฯะ*

๏ แปลเปนเนื้อความว่า สมเด็จพระอรหังสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสธรรมเทสนาพระสติปัฏฐานทั้งสี่มีเนื้อความว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เปนมรรคเอก ย่อมเปนไปเพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมเปนไปเพื่อจะล่วงเสียซึ่งความโศกเศร้าแลร่ำไร ย่อมเปนไปเพื่อจะอัศดงคต ล่วงลับแห่งทุกข์แลโทมนัศ ย่อมเปนไปจะถึงธัพคือจะได้ตรัสรู้ ซึ่งธรรมอันนำออกไป ย่อมเปนไปเพื่อจะทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน ก็หนทางเอกนั้นคือ สติปัฏฐานทั้งสี่ ฯ แล้วพระองค์จึ่งตรัสเบิ่นอุเทศ ทรงปุจฉาว่า สติปัฏฐานสี่นั้นอย่างไร แล้วจึ่งวิสัชนาด้วยพระองค์เองว่า *อิธภิกขุ กาเยกายานุปัสสี* ความว่า พระภิกษุในพระสาศนานี้ เปนผู้พิจารณาตามเหนซึ่งกายก็ดี เวทนาก็ดี จิตร์ก็ดี ธรรมก็ดี แต่อย่างใดอย่างหนึ่งตามสมควรแก่จิตร์ของตนอยู่ทุกอิริยาบถ มีความเพียรเผากิเลศให้เร่าร้อนแลเกียจกันเสียซึ่งความเกียจคร้านให้ห่างไกล แลรู้ทั่วพร้อมไป ในอารมณ์ที่ตนพิจารณานึก

ทำไว้ในใจอยู่นั้น แล้วตั้งสะติระฦกประคองดวงจิตร์ มิให้พื้นเผือนฟุ้งสร้านไปในอารมณ์อื่นได้ ฯ เมื่อพร้อมด้วยความเพียร แลสัมปะชัญญะ แลสติ แลนำออกเสียได้ซึ่งอภิชฌาโทมนัสในโลกย์ ให้เสื่อมถอยน้อยลงจากสันดาน ตามเหนซึ่งกายหรือเวทนา หรือจิตร์หรือธรรมอันใดอันหนึ่งดังนี้ จึ่งชื่อว่าเปนผู้เจริญสติปัฏฐานทั้งสี่เปนอันดี ฯ แล้วพึงศึกษาสำเหนียกบาฬีนิเทศต่อไป

๏ *กถัญ์จภิกขุ กาเยกายานุปัส์สีวิหรติ อิธภิกขุอัชฌัต์ตํวา กาเยกายานุ-ปัส์สีวิหรติ พหิท์ธาวา กาเยกายานุปัส์สีวิหรติ อัชฌัต์ตพ์พหิท์ธาวา กาเยกายานุ-ปัส์สีวิหรติ สมุทยธัม์มานุปัส์สีวา กายัส์มิํวิหรติ วยธัม์มานุปัส์สีวา กายัส์มิํวิหรติ สมุทยวยธัม์มานุปัส์สีวา กายัส์มิํวิหรติ อัต์ถิกาโย ติวาปนัส์ส สติปัจ์จุปัฏ์ฐิตาโหติ ยาวเทวญาณมัต์ตาย ปฏิส์สติมัต์ตาย อนิส์สิโตจวิหรติ นจุกิญ์จิโลเกอุปาทิยติ เอวํโขภิก์ขุกาเยกายานุปัส์สีวิหรติ* ฯ แปลความว่า ฯ ภิกษุเปนผู้ตามเหนซึ่งกาย ในกายนั้นอย่างไร *อิธภิกขุ* คือภิกษุในสาศนานี้ เปนผู้พิจารณาตามเหนซึ่งกายในกายภายในหรือพิจารณาตามเหนด้วยปัญญาซึ่งกายภายนอก หรือพิจารณาตามเหนซึ่งกายในกายทั้งภายในแลภายนอกทั้งสองอย่าง แล้วหมั่นพิจารณาตามเหนซึ่งธรรม คือความบังเกิดขึ้นแห่งกาย แลพิจารณาตามเหนซึ่งธรรม คือความเสื่อมแห่งกาย แลพิจารณาตามเห็นซึ่งความบังเกิด แลความเสื่อมแห่งกาย เมื่อภิกษุหมั่นพิจารณาตามเหนด้วยปัญญา ซึ่งกายเปนอารมณ์ที่เหนี่ยวจิตร์อยู่ดังนี้ สะติความระฦกว่ามีอยู่ดังนี้ เข้าไปตั้งอยู่ฉะเภาะคือไม่ว่างเว้นปราศจากไป เพียงเพื่อปัญญาตรัสรู้ เมื่อภิกษุหมั่นพิจารณาก็ได้บันลุถึงธรรมวิเศษตัณหาแลทิฏฐิมิได้เข้าอิงอาไศรยในจิตร์ได้ ฯ อนึ่งภิกษุนั้นสิ้นอุปาทาน มิได้ถือมั่นซึ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งในโลกย์เลย ฯะ

๏ การซึ่งผู้ปฏิบัติได้ยึดอารมณ์คือกาย แลตามเหนด้วยปัญญาอันยิ่ง คือมาเหนว่าร่างกายนี้เปนของไม่เที่ยง เพราะเกิดขึ้นแล้วก็แปรปรวน วิบัติฉิบหายเปนที่สุด แล้วมาเหนว่าร่างกายนี้ เปนที่สำหรับจะเกิดทุกข์ต่าง ๆ มีชรา พยาธิ มรณ ทุกข์ เปนต้น แล้วมา

เหนว่าร่างกายนี้เปนอนัตตา ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ไม่ใช่ของ ๆ ใคร เปนแต่ของสำหรับโลกย์ เปรียบเหมือนศาลาอาไศรยอันตั้งไว้ริมทาง สำหรับคนเดินทางได้พักอาไศรยฉันใด สัตว์ปฏิสนธิถือ ถืออัตภาพในครรภ์มารดานั้น แล้วเจริญขึ้นเปนรูปหญิงรูปชาย ตามยะถากรรมของตนฉะนั้น ฯ อนึ่งอันว่ารูปหญิงรูปชายรูปเทวะดาอินทร์พรหม เปนแต่ของสมมุติดอก เปรียบเหมือนอย่างหัวโขนหัวลครนั้น เมื่อคนที่เปนพวกโขนพวกละครนั้น หัดปรือฝึกสอนเต้นรำท่าทางเปนยักษ์ เจ้าของโรงเขาก็เอาหัวยักษ์ครอบให้ ถ้าเต้นรำท่าทางเปนลิงเขาก็เอาหัวลิงครอบให้ ถ้าเต้นรำท่าทางสมควรเปนนาง เขาก็เอาเครื่องนางครอบให้ ถ้าเต้นรำท่าทางเปนตลก เขาก็เอาหนังค่างหนังลิงครอบหัวลงให้แล้วก็สมมุติเอาว่า คนนี้เปนยักษ์ คนนี้เปนนาง คนนี้เปนตลก ฉันใดก็ดี สัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาในโลกย์ มีอัตภาพเปนหญิงบ้างชายบ้าง ดีบ้างชั่วบ้าง ทั้งนี้ก็เพราะกรรมของตน ที่ได้กระทำไว้จึ่งให้ผลเปนต่าง ๆ นา ๆ เพราะเหตุฉะนั้นพระผู้มีพระภาคย์จึ่งตรัสว่า รูปนี้เปนอะนัตตาไม่ใช่ตัวตนของใคร เปนแต่ธาตุทั้งสี่เท่านั้น เมื่อพิจารณาเหนว่ารูปนี้เปนของไม่เที่ยงเปนทุกข์เปนอะนัตตาฉะนี้แล้ว ถึงรูปในอดีตที่ล่วงไปแล้วก็ดี รูปในอนาคตเบื้องน่าก็ดี ถึงรูปในปัจจุบันที่เปนชายเปนหญิง ที่ดีที่ชั่วที่แก่ที่สาวที่หนุ่มก็ดี รูปทั้งสิ้นนี้ก็เปนแต่สักว่ารูปเท่านั้น จะได้เปนสัตว์เปนบุคคลเปนตัวเปนตนของใครนั้นหามิได้ เหมือนอย่างหัวยักษ์หัวลิงที่ประดับที่ศีศะ แห่งพวกคนที่เปนโขนเปนลครนั้น ก็คนที่เปนโขนเปนลครนั้น ควรแลหรือจะมาถือตัวถือตน ว่าข้าเปนยักษ์ว่าข้าเปนลิง ว่าข้าเปนนางว่าข้าเปนตลกฉะนี้ ซึ่งจะสมมุติว่าข้าเปนยักษ์เปนลิงเปนนางเปนตลกนั้น จะเปนได้ที่ไหน ครั้นถอดหัวโขนออกเสียแล้ว ก็ปรากฏเปนคนเหมือนกันฉันใด สัตว์ทั้งหลายที่มาถือตัวถือตนว่าข้าเปนชายหญิง เปนเทวดามนุษย์ ว่าเปนเชื้อแขกฝรั่ง ว่าเปนเชื้อไทยลาวเชื้อต่าง ๆ ก็ดี แล้วมาถือว่าข้าเปนผู้ใหญ่เปนเด็ก เปนหนุ่มเปนสาว เปนผู้เฒ่าผู้แก่ ว่าเปนผู้ดีเปนไพร่ ซึ่งจะสมมุติถือตัวตนว่า ข้าเปนนั่นเปนนี่นั้น ก็จะเปนได้ที่ไหน ที่แท้นั้นร่างกายนี้ก็เปนแต่ทรากอศุพพุพองเปื่อยเน่า ปรากฏเปนร่างโครงกระดูกเท่านั้น จะได้เปนตัวเปนจริงตามสมมุตินั้นหามิได้ ถึงจะถือไปก็ป่วยการเพราะตัวเราทั้งหลายไม่ใช่ทราก อศุพก็ไม่ใช่

เปนแต่โครงกระดูกเท่านั้น ตัวของเราทั้งหลาย เปนของบริสุทธิ์วิเศษยิ่ง เพราะพระผู้มี-พระภาคย์ทรงตรัสไว้ว่า *เอตํ สันตํ เอตํ ปณีตํ ยทิทํสัพพสํขารสมโถ สัพพูปธิปฏินิส์สัคโค ตัณหักขโย นิโรโธนิพ์พานันติ* ฉะนี้ เพราะเหตุฉะนั้น ตัวของเราทั้งหลายจึ่งเปนของปณีต บริสุทธิ์ปราศจากเครื่องมัวหมองทั้งปวง เมื่อพระโยคาวจรเจ้ามากำหนดนึกตั้งสติระฦกตามเหนซึ่งกายด้วยปั๋ญญาอันยิ่งอยู่ฉะนี้ ก็ได้ชื่อว่าเจริญกายานุปั๋สสนาสติปั๋ฏฐานเปนอันดี เปนลาภบุญราษีอันประเสริฐวิเศษ เปนเหตุที่จะให้พ้นจากสังสารทุกข์ทั้งปวงมือบายภูมิ์ทั้งสี่เปนต้น เหตุนั้นเราทั้งหลายจงอุสาหะรีบร้อนเจริญสติปั๋ฏฐาน เพียรเผากิเลศให้เหือดแห้งไปจากสันดาน อย่าได้ประมาทดูถูกดูหมิ่นพูดเล่นง่าย ๆ เลย จงเคารพย์นบนอบบูชาไว้เหนือเศียรเกล้า ทุกเช้าค่ำจงเปนนิตย์ กว่าจะสิ้นชีวิตร์ดับสังขารนั้นเทอญ ฯะ

(แล้วพึงศึกษา ในเวทนา ในจิตร์ ในธรรม นั้นต่อไป)

๑ ทีนี้จะแสดงอุบายที่จะรักษาสมาธิ คืออุคหนิมิตร์แลปฏิภาคนิมิตร์ ที่บังเกิดขึ้น แต่ภาวนาสติปั๋ฏฐานนั้น ก็ในลักษณะที่จะรักษานิมิตร์ที่ตนเจริญภาวนาขึ้นนั้น เปรียบประดุจรักษาครรภ์ แห่งคนผู้มีบุญจะได้บรมจักร์ คือให้เว้นเหตุมิได้สบายเจ็ดประการ คือเว้นเสียซึ่งที่อยู่มิได้สบายอันทำจิตร์ให้เสื่อมจากกุศลกรรม ๑ คือบ้านอันอยู่ไกลนักอยู่ใกล้นักบิณฑบาตได้ด้วยยาก ๑ พูดเดียรฉานกถามิได้เปนประโยชน์แก่ตน ๑ คือคบคนพาล ๑ โภชนมิได้เปนที่สบาย ๑ ฤดูมิได้เปนที่สบายหนึ่งร้อนแลเย็นเกินประมาณ ๑ อิริยาบถมิได้เปนที่สบาย ๑ สิริเปนเจ็ดประการด้วยกัน พระโยคาวจรพึงละเว้นเสีย พึงเสพย์ซึ่งที่เปนที่สบาย อันสมควรแก่การนั้นเถิด ถ้าปฏิบัติพิธีดังนี้แล้ว ยังมิได้สำเร็จพระอัปปั๋นนาสมาธิ ก็ให้ปฏิบัติตามพิธีแห่ง**อัปปั๋นนาโกสลสิบประการ** คือกระทำวัตถุภายในภายนอกให้สอาด ๑ ให้ฉลาดในนิมิตร์อันตนเพ่ง ๑ เหนว่าจิตร์ควรจะยกก็พึงยก ๑ เหนว่าจิตร์ควรจะข่มก็พึงข่ม ๑ เหนว่าจิตร์ควรจะทำให้ชื่นก็พึงทำให้ชื่น ๑ เหนว่าจิตร์ควรจะเพ่งดูก็พึงเพ่งดู ๑ อย่าคบคนมีจิตร์อันฟุ้งสร้าน ๑

พึงเคารพนบนอบรักใคร่ยินดีที่จะเจริญพระอัปปั่นนา สมาธิ ๑ สิริเปนอัปปั่นนาโกสล สิบประการด้วยกัน เปนของสำคัญนัก บุคคลจะเจริญสมาธิต้องศึกษาให้รู้ชัดเจนทีเดียว แล้วพึงกระทำความเพียรแต่อย่างกลาง อย่ากล้านักอย่าหย่อนนัก พึงกระทำความเพียรโดยประโยคอันเสมอ ก็จะได้สำเร็จฌานสมาบัติ ดังความปรารถนาของพระโยคาวรเจ้านั้นเทอญ ฯ

◎ จะข้ามโอฆให้มีศรัทธา อยากจะให้สิ้นอาสะวะให้มีสะติ
อยากจะพ้นทุกข์ให้มีความเพียร อยากจะบริสุทธิ์กายวาจาให้มีปั่ญญา ฯ

◎ ปรารถนาความศุข ให้คิดถึงพระพุทธ์ พระธรรม พระสงฆ์ ให้คิดถึงตน ให้เอาตนเปรียบกับพระพุทธ์ พระธรรม พระสงฆ์ อย่าให้เอาตนเปรียบกับคนพาล จะเกิดความร้อนใจ ให้เปรียบกับพระพุทธ์ พระธรรม พระสงฆ์ ว่า เราถึงซึ่งความบริสุทธิ์เหมือนพระแล้วหรือยัง ฯะ

◎ เราทั้งหลายที่เกิดเปนรูปเปนนามอยู่เดี๋ยวนี้นั้น เราทั้งหลายพึงรู้สึกตัวเสียด้วยกันทุก ๆ คนเทอญ ฯะ

◎ ถามว่าจะให้รู้สึกตัวนั้น จะให้รู้สึกอย่างไรเล่า แก้ว่าให้รู้สึกว่าเราทั้งหลายหมดด้วยกันนี้เปนคนโง่เปนคนหลง ไม่รู้เท่าโครงกระดูก ไม่รู้เท่าอย่างไร คือมาเข้าใจเสียว่า โครงกระดูกเปนตัวของเรา มารักใคร่เสียเปนหนักหนา คอยปฏิบัติอยู่ทั้งกลางวันกลางคืน มิให้อนาทรสำคัญว่าตัวของเรา อย่างนี้และจึงว่าไม่รู้เท่าต่อโครงกระดูก ให้โครงกระดูกมันหลอกใช้ทั้งกลางวันกลางคืน แต่โครงกระดูกของตัวมันหลอกใช้แล้วยังมิหนำ ซ้ำให้โครงกระดูกผู้อื่นมันหลอกใช้อีกได้ คิด ๆ ก็น่าหัวเราะ คิด ๆ ก็น่าบัดสีสังเวชใจ ประหนึ่งว่าเปนคนเขลาคนเซอะเสียเต็มประดา ซึ่งไม่มีใครรู้เท่ารู้ทันต่อบ้างเลย พากันหลงใหลเล่อตามกันไปเสียหมด ฯ แต่เดี๋ยวนี้เดชะบุญพระพุทธเจ้าท่านรู้เท่ารู้ทันแล้วทรงสั่งสอนแนะนำให้เราทั้งหลาย ให้รู้เท่ารู้ทันต่อโครงกระดูกด้วย หาไม่ที่ไหนเลยจะต้องปฏิบัติโครงกระดูกอยู่ไม่รู้แล้วเลย ฯ ถามว่าพระพุทธเจ้าท่านสั่งสอนชี้แจงอย่างไร แก้ว่าพระพุทธเจ้าพระองค์สั่งสอนเปนเอนกปริยาย จะละอะไรให้ละเสียซึ่งอุปธิ เครื่อง

มัวหมองทั้งหลายหมดโดยไม่เหลือ นั่นแลจะต้องละสามสฐาน คือมาละเสียซึ่งเครื่องมัวหมองภายนอก แล้วมาละเสียซึ่งเครื่องมัวหมองภายใน แล้วมาละเสียซึ่งเครื่องมัวหมองของปัญญาที่มาเหนผิด คือศีลสมาธิปัญญาทั้งสามนี้แลเปนเครื่องชำระซึ่งอุปธิเครื่องมัวหมองทั้งหลายหมดโดยไม่เหลือ ศีลนั้นเปนเครื่องชำระเสียซึ่งเครื่องมัวหมองที่ภายนอก คือมาวิรัติกายวาจาอันประพฤติหยาบช้าลามก มิได้เปนประโยชน์แก่ตนผู้อื่นเลย มีแต่จะให้ได้ความเดือดร้อนแก่ตนแลผู้อื่นเท่านั้น อย่างนี้พระผู้มีพระภาคย์ ทรงห้ามปรามว่าอย่าทำเลย สมาธินั้นเปนเครื่องชำระจิตร์ อันมัวหมองภายใน คือตั้งสะติให้จิตร์ดำรงค์อยู่ในอารมณ์อันเดียวเปนที่ตั้ง ๆ นั้นมีถึงสี่สิบพระกรรมฐาน ตามแต่จะตั้งอยู่ในกรรมฐานใดกรรมฐานหนึ่ง ถ้าสะติปัญญาน้อย จะตั้งสะติถือเอาอัฏฐิกะสัญญาก็ดีทีเดียว ให้ตั้งสะติว่าโอ้โอ๋กายของเรานี้เปนที่รักของอาตมานี้หนักหนา สู้ถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงรักษามาเปนหนักหนา ควรหรือมากลับกลายเปนกระดูกไปเสียได้ ตั้งแต่วันนี้กระดูกกับเราเปนขาดจากความรักความอาไลยต่อกันทีเดียว ถึงกระดูกจะแปรปรวนแตกทำลาย ทุกข์ร้อนเปนประการใด ๆ ก็เปนไปตามยะถากรรมของท่านเทอญ เราไม่เปนธุระด้วยท่านแล้ว เราปฏิบัติท่านมาเปนหนักหนา จะได้ให้ความศุขคุณประโยชน์สักนิดหนึ่งก็ไม่มีเลย กลับจะให้ได้ความทุกข์เสียอีก นี้เดชะบุญพระพุทธเจ้าท่านมีพระกรุณา ทรงสั่งสอนเตือนสะติเรา ๆ จึ่งได้รู้เท่า ตั้งแต่วันนี้โครงกระดูกกับเราเปนขาดความรักจากกันทีเดียว เมื่อพระโยคาวจรเจ้ามารำพึงพิจารณาอยู่ฉะนี้แล้ว จึ่งตั้งสะติประคองอารมณ์นั้นไว้ แล้วบริกรรมในใจว่า *รูปํ อนัตตา* ให้ได้ร้อยทีพันที หรือจะบริกรรมเปนภาษาสยามว่า รูปโครงกระดูกนี้มิใช่ตัวของเรา ให้ได้ร้อยทีพันที กว่าปัญญาวิเศษจะบังเกิดขึ้น เหนจริงแจ้งประจักษ์แก่ใจของตน อย่างนี้พระผู้มีพระภาคย์ พระองค์ทรงตรัสว่าเปนธรรมอันวิเศษ เปนเครื่องชำระความมัวหมองภายในประการหนึ่ง ๆ ก็ปัญญานั้น เมื่อมาเจริญสมาธิบริบูรณ์ขึ้นแล้ว ปัญญาวิเศษก็บังเกิดขึ้น เหนรูปเหนขันธ์เปนอนัตตา ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนจริง เปนแต่รูปโครงกระดูกสำหรับเปนเครื่องถมแผ่นดินทั้งสิ้น เมื่อปัญญาแจ้งประจักษ์อยู่ฉะนี้ จนมาละ*สักกายะทิฐิวิจิกิจฉาศีลัพพัตตะปะรามาส*

กามะราคพยาบาท รูปภพอรูปภพมานะอุทธัจจะอวิชฌา ละเสียเปนสมุทเฉทปะหาร จะได้ถึงเมืองแก้วอันกล่าวแล้วคือพระนฤพาน ก็ศีลสมาธิบัญญาทั้งสามนี้ พระพุทธเจ้าท่านสั่งสอนเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ให้ถึงซึ่งความศุขมามากแล้ว ก็เราทั้งหลายเปนผู้แสวงหาความศุขด้วยกันทั้งสิ้น ก็จะปลงบัญญาพิจารณาปฏิบัติตาม กระแสพระสธรรมคือศีลสมาธิบัญญาทั้งสามประการ ตามพระพุทธโอวาทคำสั่งสอน ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเทอญ ฯะ

๏ *เอเตน สัจ์จวัช์เชน สุวัต์ถิโหตุสัพ์พทา,* พระผู้มีพระภาคย์ พระองค์มีพระกรุณาแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย อันหมุนวนอยู่ในกองทุกข์ สิ้นการหาที่สุดมิได้ พระองค์ทรงแสดงธรรมสี่ประการ คือบัญญาที่หนึ่ง สัจจะอธิฐานที่สอง จาคะที่สาม อุปะสะมะที่สี่ ก็ธรรมสี่ประการนี้ เปนธรรมอันยิ่งประเสริฐที่สุด เพราะเปนธรรมนำผู้ปฏิบัติให้ออกจากกองทุกข์ได้ ก็ธรรมสี่ประการนั้นอย่างไร คือบัญญาที่มารู้ทั่วถึงไปในการทั้งปวงว่า การสิ่งนี้เปนคุณ การสิ่งนี้เปนโทษ การสิ่งนี้เปนประโยชน์ การสิ่งนี้ไม่เปนประโยชน์ การสิ่งนี้ควรจะอดทน การสิ่งนี้ไม่ควรจะอดทน การสิ่งนี้ควรจะละเว้น การสิ่งนี้ควรจะประกอบไว้ให้บริบูรณ์ นี้เปนกิจของบัญญา เปนธรรมที่หนึ่ง ก็ธรรมที่สองนั้น คือสัจจะอธิฐานของจริงหกอย่าง เปนของสำคัญพึงหาไว้ในสันดาน คือพูดจริงไม่ปดใครเลยที่หนึ่ง คือจริงสมมุติที่สอง จริงอย่างไร คือสมมุติว่าตัวเปนคนมีศรัทธา ก็ให้มีศรัทธาจริง ๆ คือสมมุติว่าตัวเปนคนมีศีล ก็ให้มีศีลจริง ๆ คือสมมุติว่าตัวเปนผู้รู้จักขันธ์ห้าว่าไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ว่าไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย เปนแต่สักว่าธาตุ ก็ให้รู้จักจริง ๆ คอยระวังอย่าให้กลับเปนตัวเปนตน เปนสัตว์เปนบุคคลขึ้นได้ จริงสามอย่างนี้เรียกว่าจริงสมมุติที่สอง จริงที่สามนั้น คือจริงสภาวะ คือจริงตามของเปนจริง คือรูปกายนี้เปนของไม่เที่ยง มีอันแปรปรวนอยู่เสมอ ตั้งแต่วันเกิดขึ้นจนถึงวันดับสูญเปนที่สุด รูปกายเปนทุกข์ทนยาก ก็เปนทุกข์ทนยากอยู่เสมอ ตั้งแต่วันเกิดจนถึงวันดับสูญเปนที่สุด รูปกายเปนอนัตตาไม่ใช่ตัวตน ก็เปนอนัตตาไม่ใช่ตัวตนอยู่เสมอ ตั้งแต่วันเกิดขึ้นจนถึง

วันดับสูญเปนที่สุด รูปกายเปนของน่าเกลียดลามก ก็เปนของน่าเกลียดลามกอยู่เสมอ ตั้งแต่วันเกิดขึ้นจนถึงวันดับสูญเปนที่สุด นามรูปเปนของไม่เที่ยง เปนทุกข์เปนอนัตตา เปนอศุภเปนตามกาล เปนตามกาลเปนจริงอยู่ฉะนี้ จึ่งเรียกว่าจริงสภาวะเปนธรรมที่สาม ก็จริงที่สี่นั้น คือจริงปรมัตถ์ คือขันธ์ห้าอายะตะนะปฏิจจะสมุปบาท ธรรมเหล่านี้เปนของจริงของแท้เรียกว่าจริงปรมัตถ์ เปนธรรมที่สี่ จริงที่ห้า คือจริงอริยะสัจ คือนามรูปนี้ทุกข์จริง ตัณหาคือหลงรักของผิดเปนเหตุให้เกิดทุกข์จริง ถ้าละตัณหาเสียได้จะพ้นจากทุกข์ได้จริง องค์มรรคแปดประการเปนเหตุให้ผู้ปฏิบัติพ้นจากทุกข์ได้จริง ก็จริงดังนี้จึงเรียกว่าจริงอริยะสัจที่ห้า ก็จริงที่หกนั้นคือจริงนิพพาน จริงพระนิพพานนี้เปนบรมศุขจริง ๆ เพราะมาดับความเกิดความแก่ความเจ็บความตายเสียได้ เปนศุขอย่างยิ่งจริง ๆ เปนสัจจะของจริงที่หก ก็สัจจะของจริงทั้งหกอย่างนี้ และเรียกว่าสัจจะอธิฐาน เปนธรรมที่สอง ก็ธรรมที่สามนั้นคือจาคะ คือการบริจาคเฉลี่ยความศุขให้แก่ผู้อื่น ก็จาคะนั้นมีสี่อย่าง คืออามิศทานหนึ่ง ธรรมทานหนึ่ง การตักเตือนสะติกันหนึ่ง คือประพฤติตนให้เสมอท่านหนึ่ง ทั้งสี่อย่างนี้เรียกว่า จาคะ ก็อามิศทานนั้น คือบริจาคพัศดุสิ่งของต่าง ๆ เปนต้นว่าจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานะปัจจัยแก่ภิกษุสงฆ์และสามเณร แลคนยาจกทั้งหลายให้ได้ซึ่งความศุข ดังนี้เรียกว่าอามิศทาน ก็ธรรมทานนั้น คือแสดงออกซึ่งพระไตรปิฎกคือพระวิไนย พระสูตร์ พระปรมัตถ์ ศีลสมาธิปัญญา ถึงตัวแสดงไม่ได้ให้ผู้อื่นแสดงแทนก็ได้ ดังนี้เรียกว่าธรรมทาน ก็การตักเตือนสะติกันนั้น คือพวกพ้องพี่น้องมิตร์สหายเพื่อนบ้าน กระทำกรรมมิดี เปนเหตุจะนำมาซึ่งความทุกข์ให้แก่ตนแลผู้อื่น ถ้าเหนแล้วพอจะตักเตือนว่ากล่าวสั่งสอนได้ แล้วก็อุสาหะตักเตือนว่ากล่าวสั่งสอนโดยดี ดังนี้เรียกว่าการสงเคราะห์เตือนสะติแก่กัน ก็การประพฤติตนให้เสมอท่านนั้น คือเหนท่านมีศรัทธา ก็ให้มีศรัทธาบ้าง เหนท่านมีศีล ก็ให้มีศีลบ้าง เหนท่านมีอริยะทรัพย์ ก็ให้มีอริยทรัพย์บ้าง ดังนี้และเรียกว่าประพฤติตนให้เสมอท่าน ก็ว่าการสงเคราะห์ทั้งสี่อย่างนี้เรียกว่าจาคะเปนธรรมที่สาม ก็อุปะสะมะธรรมที่สี่นั้น คือการเพ่งแต่ที่จะระงับดับเพลิง

กิเลศให้สูญหายไปอย่างเดียว ประดุจจะดังบุคคลอันร้อนด้วยเพลิง อันไหม้ติดอยู่ที่ผ้านุ่งผ้าห่ม ก็รีบร้อนแต่ที่จะดับเพลิงให้สูญไปฝ่ายเดียวเท่านั้นฉันใด พระโยคาวจรเจ้ามาพิจารณา เหนโทษทุกข์อันใหญ่หลวง อันจะมาครอบงำในกาลเบื้องน่า คือชราพยาธิมรณทุกข์แลอบายทั้งสี่ เปนทุกข์อย่างยิ่งทุกข์ไม่มีที่สุด เปนไภยใหญ่หลวงน่ากลัวจริง ๆ เมื่อมาพิจารณาอยู่ฉะนี้ ก็ยิ่งสดุ้งกลัวนั้นนักหนา ไม่เหนมีสิ่งใดเลยที่จะช่วยตัวได้เหนอยู่แต่พระสธรรมสิ่งเดียวเท่านั้น คือศีลสมาธิปัญญา ทั้งสามประการนี้แลจะช่วยอาตมาให้พ้นทุกข์ในสังสาระวัฏได้ ไม่ควรเลยที่อาตมา จะมามัวเมาหลงใหลเพลิศเพลินอยู่ด้วยโลกธรรม เปนของฉิบหายใช่ประโยชน์ เมื่อพระโยคาวจรเจ้ามารำพึงพิจารณา เหนแจ้งประจักษ์อยู่แก่ใจฉะนี้ ก็ตั้งสังวรเว้นจากกายวาจาอันเปนทุจริต ตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์สี่อย่างแล้ว มาวิริติกำจัดเสียซึ่งจิตร์อันฟุ้งสร้าน อันเลื่อนอยู่ด้วยนิวรณ์ธรรม แล้วมาตั้งสะติอยู่ในกรรมฐานภาวนา จนปัญญาวิเศษบังเกิดปรากฏ เหนแจ้งในพระไตรยลักษณญาณ ตรัสรู้ซึ่งจัตุราริยะสัจ จนรู้แจ้งประจักษ์แก่ใจอาตมา พ้นจากสังสารทุกข์แล้วดังนี้เรียกว่าอุปะสะมะ เปนธรรมคำรพสี่ ก็ธรรมสี่ประการ คือปัญญาที่หนึ่ง สัจจะอธิฐานที่สอง จาคะที่สาม อุปะสะมะที่สี่ ก็ธรรมทั้งสี่ประการนี้สมเด็จพระผู้มีพระภาคย์ทรงตรัสสรรเสริญว่า เปนธรรมรัตนะอันเลิศวิเศษยิ่ง เพราะเปนผู้ปฏิบัติออกจากทุกข์ได้จริง ๆ ก็เหตุนั้นขอเชิญท่านทั้งหลาย ทั้งสตรีบุรุษคฤหัฐบรรพชิต จงตั้งอยู่ในธรรมทั้งสี่ประการให้บริบูรณ์ในสันดานของท่านทุก ๆ คน ดังวิสัชนามานี้เทอญ ฯะ

๏ จะได้วิสัชนาความในอธิฐานธรรม เพราะธรรมเปนที่ตั้งอย่างยิ่งของกุศลกรรมทั้งปวง คือทางพระนฤพาน พุทธบริหารตรัสว่า *ปัญญังนัปปะมัชเชยยะ* อย่าประมาทซึ่งปัญญา คืออย่าปล่อยสะติ ให้นึกคิดอยู่เสมอในปัญญา ก็ปัญญานั้นมีสองคืออย่างสูงอย่างต่ำ อย่างต่ำนั้นคือเหนจริงใน อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เหนจริงอย่างไรคือเหนจริงด้วยตาใจ ไม่ได้เหนด้วยตาเนื้อ ถ้าเหนจริงด้วยตาเนื้อแล้ว ก็กล่าวว่าอนิจจังทุกขังเหนง่าย อนัตตาเหนยาก เพราะเหนตามท่านว่า ก็นึกคะเนเอาตามใจตัว ก็เปน

อัญญัสสะมานา ถ้าเหนจริงด้วยตาใจแล้ว อนิจจังทุกขังอนัตตาก็เหมือนกัน เปนอันหนึ่งอันเดียวกัน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเปนทุกข์ สิ่งใดเปนทุกข์สิ่งนั้นเปนอนัตตา เพราะท่านเหนด้วยตาใจ เกิดขึ้นในจิตร์ต่างหาก เปนโสภะณะเจตสิกเปนตัวปัญญาแท้ ก็แต่ว่าต้องอาไศรยจิตร์เดิมที่เปนอัญญัสสะมานา เหนด้วยตาเนื้อก่อนตาใจจึ่งเกิดต่อภายหลัง เหมือนปัญจะวัคคีย์ภิกษุทั้งห้า พระพุทธเจ้าถามว่า ขันธ์ห้าเที่ยงหรือไม่เที่ยง พระภิกษุตรองด้วยใจจริงเกิดขึ้น ทูลว่าไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าถามว่าไม่เที่ยงนั้นเปนศุขหรือเปนทุกข์เล่า พระภิกษุตรองด้วยใจจริงเกิดขึ้น ทูลว่าเปนทุกข์ พระพุทธเจ้าถามว่า เมื่อท่านเหนว่าไม่เที่ยงเปนทุกข์แล้ว ควรแลหรือจะถือเอา ไม่เที่ยงเปนทุกข์นั้นว่าเปนของเรา พระภิกษุท่านเหนด้วยปัญญา ท่านก็ไม่ถือเอาด้วยตัณหามานะทิฏฐิ ท่านก็ถึงพระนิพพาน เพราะฉะนั้นเมื่อเหนอนิจจังทุกขังจริงแล้ว อนัตตาก็เกิดขึ้นเอง ไม่ต้องบ่นหา อนัตตานั้นคือไม่ถือเอา ไม่เที่ยงเปนทุกข์นั้นว่าเปนเรา เปนของเราจึ่งเปนอนัตตา ฯะ

๏ แต่บันดาสังคะตะธรรมทั้งสิ้น มีบุญบาปเปนต้น ก็เปนอนิจจังทุกขังทั้งสิ้น ถ้าใครถือเอาก็เปนอัตตาตัวตน ถ้าใครไม่ถือเอาก็เปนอนัตตา ไม่เปนตัวตนดังนี้ อันนี้เปนปัญญาอย่างต่ำ ด้วยพระไตรยลักษณ์ ฯ ก็ปัญญาอย่างสูงนั้น คือรู้เห็นจริงในอริยะ-สัจทั้งสี่ ที่รู้เหนด้วยตาเนื้อนั้น เปนโลกียะกุศล ที่รู้เหนด้วยตาใจนั้น เปนโลกุตตระทางพระนิพพาน ที่รู้เหนทุกข์นั้น คือรู้ว่าความเกิดแก่เจ็บตายเปนต้น เปนปริยายของทุกข์ดอก ทุกข์ที่จริงแท้นั้น คืออุปาทานการถือมั่นว่า สังขารทั้งสิ้นเปนของ ๆ เรานั้นแลทุกข์ นั้นเปนเจตสิกธรรมต่างหาก ไม่ใช่รูปเพราะตัวปัญญา เมื่อพิจารณาไปก็รู้ว่าอุปาทานการถือมั่นในสังขารนั้นแลเปนทุกข์ จึ่งชื่อว่าทุกขสัจ ฯ แล้วพิจารณาไปว่าอุปาทานจะเกิดขึ้นเพราะอะไร ก็รู้ว่าตัณหาความปราร์ถนาในสังขารทั้งสิ้น มีรูปเปนต้นเปนเหตุให้เกิดอุปาทาน จึ่งชื่อว่าสมุทยสัจ ฯ เมื่อเหนว่าตัณหาเปนเหตุของอุปาทานคือทุกข์นั้น ก็สละละตัณหาผู้เหตุนั้นเสียมิให้กลับคืนมาได้ ให้พ้นไปไม่มีความอาไลยในสันดาน เปนนิรันดรพินาศ จึ่งชื่อว่านิโรจสัจ ฯะ

๏ เมื่อจะดับตัณหาผู้เหตุนั้น ต้องปฏิบัติในศีลสมาธิปัญญา เพราะศีลบริสุทธิ์จึ่งเกิดสมาธิ ๆ บริบูรณ์จึ่งเกิดปัญญา ๆ นั้นคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่แสดงมาแล้วในปัญญาอย่างต่ำนั้น จึ่งชื่อว่ามรรคสัจ ฯ

๏ พระพุทธเจ้าจึ่งตรัสว่า *เอสมัคโควิสุทธิยา* เพราะอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เปนมรรคทางบริสุทธิ์ ของพระอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระโสดาเปนต้น เพราะฉะนั้นพระองค์จึ่งตรัสว่า *ปัญญังนัปปะมัชเชยยะ* อย่าประมาทซึ่งปัญญา ให้มีอยู่เสมอเปนนิตย์ จะได้ไม่เสียทีที่เกิดเปนมนุษย์ พบพระพุทธสาศนานี้เทอญ ฯะ

๏ อนึ่งเมื่อจะใคร่พบพระพุทธเจ้าแล้ว จงตฤกตรองค้นหาของจริงให้ได้เถิด อย่าหลงไปตามสมมุติ์ของโลกย์ที่ไม่จริง ถ้าหลงไปตามสมมุติ์ของโลกย์ที่ไม่จริงแล้ว ไม่ได้พบพระพุทธเจ้าเลย พระพุทธเจ้าไม่อยู่ที่ไหน อยู่ที่รู้เหนซึ่งธรรม เปนของจริงในใจนั่นเอง พระองค์ทรงตรัสไว้ว่า ผู้ใดเหนธรรมของจริง ผู้นั้นเหนเราผู้ตถาคตดังนี้ ฯะ

๏ อนึ่ง ท่านทั้งหลาย จงเพ่งอารมณ์เผากิเลศให้เหือดแห้งไปด้วยสมาธิ แลวิปัสนาทั้งสองเถิด จะได้ไม่เสียทีพบพระพุทธสาศนานี้เทอญ ฯะ

๏ อนึ่ง ความหลงของสัตว์ มีอีกสี่อย่าง คือหลงรักหลงชังหลงถือตัวถือตน หลงกลัวไภยต่าง ๆ ความหลงสี่อย่างนี้คือตัวอวิชชา ความหลงที่ไม่รู้แจ้งเหนจริงในสังขารที่ไม่เที่ยงเปนทุกข์เปนอนัตตา ฯะ

๏ ท่านทั้งหลายถึงพระไตรยแล้วหรือยัง ถ้าถึงด้วยปากว่า

พุทธัง
ธัมมัง
สังฆัง } สระณังคัจฉามิ อยู่สักร้อยทีพันทีเรียกว่าไม่ได้ถึง ถ้าจะถึงได้ก็เพราะถึงด้วยใจ ๆ ที่ละเว้นเครื่องเศร้าหมองในจิตร์นั้นเอง รู้ว่าบาปแล้วพึงละเว้นเสีย รู้ว่าบุญแล้วพึงเจริญให้ยิ่งขึ้นไป อย่างนี้และเรียกว่าเปนผู้ถึงพระไตรยสะระณาคมแท้ ไม่ไปอบายเลย ฯะ

ตำราพระธาตุและพระคาถาบูชา

ตำราพระธาตุนี้ ข้าพเจ้าได้คัดลอกมาจากของโบราณของบิดาของข้าพเจ้า ด้วยเห็นว่าบางทีจะมีคุณประโยชน์แก่ผู้สนใจ โดยคงรูปตัวอักษรสกดการันต์ไว้ตามเดิมเพื่อเคารพแก่ผู้ร่างท่านนั้น.

ตำราพระธาตุ

พรรณาด้วยสัณฐาน แลวรรณพระบรมสาริริกธาตุ แลพระธาตุพุทธสาวกขีณสวะ อรหันต์เจ้าทั้งหลายโดยสังเขป

"ธาตุโยอวสิส์สิงสุ มุต์ตาภากาญ์จนั ป์ปภา อธิฏ์ฐาเนนพุท์ธัส์ส วิป์ปกิณ์ณาอเนกธา"

อารัมภะกะถา

ตำราพระธาตุเล่มนี้ ได้คัดมาแต่ฉะบับโบราณเปนของเลอะเลือน เพราะคัดลอกกันมาหลายต่อแล้ว ข้าพเจ้าจึ่งได้ตรวจสอบดูกับพระนามของพระอรหันต์อสีติมหาสาวกที่ต้องกันก็มี ที่คลาดเคลื่อนกันอยู่ก็มี จึ่งได้แก้ไขเทียบเคียงให้ถูกต้อง ตามความสามารถที่จะเปนไปได้ เพื่อสาธุชนสัปรุษภายหลัง ผู้มีความยินดีที่จะแสวงหาพระบรมสาริริกธาตุแลพระอรหันต์ธาตุไว้บูชา ได้สันนิฐานตกลงพอเปนที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส อนึ่งสัณฐาน

แล้ววรรณแห่งพระธาตุทั้งปวง ที่ได้จำลองลงไว้เปนรูปตัวอย่างในตำรานี้ ก็ได้เทียบเคียงตามอย่างของเก่า แลแก้ไขตามสัณฐานพระธาตุจริง ๆ ที่มีอยู่นั้นบ้าง เพราะเหตุดังนั้นจะต้องเข้าใจว่ารูปตัวอย่างในตำรานี้ เปนแต่อุทาหรณ์เท่านั้น ถ้าพระธาตุองค์ใดมีสัณฐานคล้ายคลึง ถึงไม่เหมือนกันทีเดียวกับตัวอย่าง ก็ต้องนับเอาเปนใช้ได้.

การบูชาพระธาตุนี้มีผลานิสงส์มากนัก อาจให้สำเร็จประโยชน์แลความศุขสมบูรณ์ได้ ทั้งในชาตินี้ชาติน่า แลประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนฤพาน แต่ผู้ที่ไม่เชื่อแลไม่เคยบูชา ก็ไม่สามารถจะรู้ได้เพราะผลานิสงส์ทั้งนี้ จะเกิดปรากฏก็เฉพาะผู้ที่มีความเลื่อมใส แลกระทำสักการบูชาโดยสุจริตเท่านั้น.

พระพุทธสรีระธาตุองค์ใหญ่ทั้ง ๗ ซึ่งพระเตโชธาตุมิได้สังหารให้ทำลายคงเหลืออยู่ดังนี้

พระอุณหิศ ประดิษฐานอยู่ ณ เมืองอนุราธสิงหฬ
พระรากขวัญเบื้องขวา ประดิษฐานอยู่ ณ เมืองอนุราธสิงหฬ
พระรากขวัญเบื้องซ้าย ประดิษฐานอยู่ ณ เมืองพรหมโลก
พระทาฒธาตุขวาเบื้องบน ประดิษฐานอยู่ ณ เมืองดาวดึงษ์เทวโลก
พระทาฒธาตุซ้ายเบื้องบน ประดิษฐานอยู่ ณ เมืองคันธารรัฐ
พระทาฒธาตุขวาเบื้องล่าง ประดิษฐานอยู่ ณ เมืองลังกาสิงหฬ
พระทาฒธาตุซ้ายเบื้องล่าง ประดิษฐานอยู่ ณ เมืองนาคพิภพ

พระบรมสารีริกธาตุ มีสัณฐานดังเมล็ดถั่วแตกอย่างหนึ่ง เข้าสารหักอย่างหนึ่ง เมล็ดพรรณผักกาดอย่างหนึ่ง มีพรรณดังสีทองอุไร สีแก้วผลึกฤๅแก้วมุขดา สีดอกพิกุล อย่างทองอุไรนั้นบางทีมีรูทลุตลอดเส้นผมลอดได้

ธาตุพระสารีบุตร์ สัณฐานกลมเปนปริมณฑลบ้าง รีเปนไข่จิ้งจกบ้าง เปนดังรูปบาตรคว่ำบ้าง พรรณขาวสีสังข์ สีพิกุลแห้ง สีหวายตะค้า

ธาตุพระโมคคัลลานะ สัณฐานกลมเปนปริมณฑลอย่างหนึ่ง รีเปนผลมะตูม แลเมล็ดทองหลางก็มี แลเมล็ดสวาดก็มี เปนเมล็ดคำก็มี สีเหลืองเหมือนหวายตะค้าบ้าง สีขาวบ้าง เขียวช้ำในแลลายดังไข่นกบ้าง ร้าวเปนสายเลือดบ้าง

ธาตุพระสีวลี มีสัณฐานดังเมล็ดในพุทธาอย่างหนึ่ง ผลยออย่างหนึ่ง เมล็ดมะละกออย่างหนึ่ง วรรณเขียวดังดอกผักตบบ้าง แดงดังสีหม้อใหม่บ้าง สีพิกุลแห้งบ้าง เหลืองดังหวายตะค้าบ้าง แลขาวดังสีสังข์บ้าง

ธาตุพระองค์คุลิมาละ สัณฐานคอดดังคอสากบ้างที่มีรูโปร่งตลอดเส้นผมลอดได้ก็มี พรรณขาวดังสีสังข์ เหลืองดังดอกจำปา สีฟ้าหมอก

ธาตุพระอัญญาโกณฑัญญะ สัณฐานงอนช้อยดังงาช้าง พรรณขาวดังดอกมะลิตูมอย่างหนึ่ง เหลืองอย่างหนึ่ง ดำอย่างหนึ่ง

ธาตุพระอนุรุทธะ สัณฐาณเปนสามเหลี่ยม พรรณแดงดังสีเลือดนก

ธาตุพระกัจจายะนะ สัณฐานดังศีศะช้าง ดังเบี้ยจั่น พรรณขาวดังสีสังข์ก็มี เหลืองก็มี

ธาตุพระพิมพาเถรี สัณฐานแบ้งหยด เปนจั่วสามเหลี่ยม เปนเล็บมือ เปนแผ่นกระแจะ พรรณขาวบ้าง เหลืองดังสีลานบ้าง ดำก็มีบ้าง สีดอกพิกุลแห้งบ้าง บางทีก็มีรูทลุกลาง บางทีไม่ทลุเปนแต่สะดือก็มี

ธาตุพระสันตติมหาอำมาตย์ สัณฐานดังดอกมะลิตูม พรรณขาวดังสีสังข์

ธาตุพระพัทธิยะ สัณฐานดังกลอง ที่สุดทั้งสองข้างเรียวเล็ก พรรณดังสีดอกพุดตาน

ธาตุพระอานนท์ สัณฐานดังใบบัวเผื่อน พรรณดำดังน้ำรักอย่างหนึ่ง สีขาวสอาดดังสีเงินอย่างหนึ่ง

ธาตุพระอุปปะคุต สัณฐานหัวคอดท้ายคอด พรรณดังสีดอกพิกุลแห้ง สีเปลือกหอม

ธาตุพระอุทายี่ สัณฐานยาวแลคดดังกฤช พรรณดังสีดอกบัวโรย สีดอกบานไม่รู้โรย สีดังดอกหงอนไก่ สีดังดอกคำ

ธาตุพระอุตตะรายี่เถรี่ สัณฐานดังรูปพระคะวัมปะติ พรรณดังเมฆสีหมอกฟ้า สีแดงเข้ม

ธาตุพระกาฬุทายี่เถระ สัณฐานดังลูกหินบท พรรณดังสีเมฆเกล็ดฟ้า

ธาตุพระปุณณะเถระ สัณฐานสี่เหลี่ยมจัตุรัส พรรณสีขาว สีดอกพิกุลแห้ง

ธาตุพระอุปะนันทะ สัณฐานกลมเปนปริมณฑล พรรณสีเขียว

ธาตุพระสัมปะฑัญญะ สัณฐานเท่าหมากสงปอกแล้ว พรรณสีแดง สีขาว

ธาตุพระจุลลินะเถระ มีสัณฐานต่าง ๆ หากำหนดมิได้ พรรณดังสีดอกจำปา สีกล้วยครั่ง

ธาตุพระจุลนาคะ มีสัณฐานดังดอกดีปลี เปนปุ่มยาวทบไปทบมาทั่วทั้งองค์ พรรณขาวดังสีสังข์

ธาตุพระมหากปี่นะ สัณฐานดังผลชะเอม พรรณขาวข้างอย่างหนึ่ง แดงข้างอย่างหนึ่ง เขียวข้างแดงข้างอย่างหนึ่ง เหลืองข้างเขียวข้างอีกอย่างหนึ่ง

ธาตุพระยงคิกะเถระ สัณฐานสี่เหลี่ยม แบนเปนน่ากระดานมีรูกลาง พรรณดังสีทองแดง

ธาตุพระสุมะณะเถระ สัณฐานดังหอยโข่ง พรรณแดงดังสีชาด ดังสีนกำมะถัน

ธาตุพระกังขาเรวัตตะ สัณฐานกลม งอกกะปุ่มกะปั่มดังภูเขา พรรณเขียวดังสีลูกบั่ด สีปีกแมลงทับ สีลูกจันอ่อน

ธาตุพระโมลี่ยะวาทะ สัณฐานดังฟองมัน พรรณสีเมฆหมอก สีดำเทา

ธาตุพระอุตระ สัณฐานดังเมล็ดแตงโม พรรณแดงดังเปลือกกรู ดังผลหว้า

ธาตุพระคิริมานันทะ สัณฐานดังดอกพิกุล พรรณเหลืองแก่ดังสีขมิ้นสีดอกการะเกต

ธาตุพระสุปากะ สัณฐานดังผลมะม่วง กลางทลุเปนรูตลอด พรรณแดง เหลือง ขาว

ธาตุพระวิมะละ สัณฐานกลมยาว มีรูทลุตลอดหัวท้าย พรรณสีเขียว สีขาว

ธาตุพระเวณุหาสะ สัณฐานดังตาอ้อย พรรณแดงดังสีฝาง สีมะเดื่อสุก

ธาตุพระอุคคาเรวะ สัณฐานดังผลกระจับ พรรณดังเมล็ดในทับทิมสุก

ธาตุพระอุบลวรรณาเถรี สัณฐานงอนดังกระดูกสันหลังงู มีรูทลุกลาง พรรณเหลืองดังเกสรบัว

ธาตุพระโลหะนามะเถระ สัณฐานดังผลฝ้าย พรรณเขียวเหลืองแดง เหมือนพ้ำ ทับทิม เหมือนดอกลั่นทมอย่างหนึ่ง เหมือนปูนแดงอย่างหนึ่ง

ธาตุพระคันธะทายี สัณฐานดังวงพระจันทร์ข้างแรม

ธาตุพระโคธิกะ สัณฐานดังลูกข่าง

ธาตุพระบิ่นฑะปาติยะ สัณฐานเปนกลีบกนก

ธาตุพระกุมาระกัสสะปะ สัณฐานดังคอนนกเขา

ธาตุพระภัทธะคู สัณฐานดังตัว ฯ

ธาตุพระโคททัตตะ สัณฐานดังผลมะระ

ธาตุพระอนาคาระกัสสะปะ สัณฐานเหมือนหอยสังข์

ธาตุพระคะวัมปะติ สัณฐานเหมือนใบบัวอ่อน

ธาตุพระมาลียะเทวะ สัณฐานเหมือนขันครอบ พรรณดังสีขมิ้นชัน

ธาตุพระกิมิละเถระ สัณฐานเหมือนบัณฑาะ

ธาตุพระวังคิสะเถระ สัณฐานดังเมล็ดน้อยหน่าตัด

ธาตุพระโชติยะเถระ สัณฐานดังผลลูกจันทร์

ธาตุพระเวยยากัปปะ สัณฐานดังทองนั่งเบ้า

ธาตุพระกุณฑะละติสสะ สัณฐานดังจาวเมล็ดลูกจันทร์

คำนมัสการพระบรมสาริริกธาตุ

อุกาสะ ข้าพเจ้าจะขอยอกรบวรวันทะนา ประนมน้ำหัดถาขึ้นเหนือเศียร ต่างรัตนประทีปธูปเทียนแก้วเจ็ดประการ แลโกสุมสุมามาลย์ประทุมชาติ อันโชติช่วงช่อชั้นวิจิตร แจ่มจำรัสสุนทโรภาษ ด้วยเมื่อองค์สมเด็จ พระบรมโลกนารถสาศดาจาริย์ญาณสัพพัญญูบรมครูเจ้า เสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน พระองค์ทรงประดิษฐานพระบรมสาริริกธาตุไว้ ศิริพระบรมธาตุทั้งหลายน้อยใหญ่ ตวงได้สิบหกทนานทอง พระรากขวันทั้งสอง พระเขี้ยวแก้วสี่ กับพระศรีอุณหิศหนึ่ง นับรวมได้ครบเปนเจ็ดองค์ นี้แลคงสภาวะเดิม อันจะแหลกล้น ด้วยเพลิงสังหารนั้นหามิได้ แต่พระอัฏฐิน้อยใหญ่ทั้งหลายนั้นไซ้ พลันเพลิงไหม้สังหารเลอียดลง ยังคงแต่พระบรมสาริ๊กธาตุสามสถาน ใหญ่น้อยปานกลาง มีประมาณต่างกัน พระบรมธาตุขนาดใหญ่นั้น มีประมาณเท่าเมล็ดถั่วหัก ตักตวงได้ห้าทนาน ทรงพระบวรสัณฐานประมาณแม้นเหมือนหนึ่งพรรณทองอุไร พระบรมธาตุขนาดกลางนั้นไซ้ มีประมาณเท่าเมล็ดเข้าสารหัก ตักตวงได้ห้าทนาน ทรงพระบวรสัณฐาน ประมาณเหมือนพรรณแววแก้วผลึกอันเลื่อนลอย พระบรมธาตุขนาดน้อยประมาณแม้นเท่าเมล็ดพรรณผักกาด ตวงได้หกทนาน ทรงพระบวรสัณฐานดังพรรณสีดอกบุบผะชาติ พิกุลอดุลย์ใสสี พระบรมสาริริกธาตุทั้งหลายนี้ หมู่มะนุษย์และเทวะนิกรอมรอินทร์พรหมภิรมย์ พากันเชิญเสด็จไปประดิษฐานรักษาไว้ พระบรมธาตุองค์ใหญ่คือ พระรากขวันซ้าย สถิตย์อยู่ชั้นพรหมา พระรากขวันเบื้องขวา กับพระนะลาตะอุณหิศเสด็จสถิตย์อยู่เมืองอนุราธสิงหฬ พระเขี้ยวแก้วขวาเบื้องบน อยู่ดาวดึงษาสวรรค์ พระเขี้ยวแก้วขวาเบื้องล่างนั้นสถิตย์อยู่ เกาะแก้วลังกาสิงหฬ พระเขี้ยวแก้วซ้ายเบื้องบนอยู่เมืองคันธาระวิไสย พระเขี้ยวแก้วซ้ายเบื้องล่างนั้นไซ้ สถิตย์อยู่เมืองนาคสถาน แต่พระบรมสาริริกธาตุทั้งสิบหกทนานนั้น ประดิษฐานไว้ในแผ่นพื้นภูมิภาคย์ แห่งพระนครทั้งแปด คือเมืองราชคฤหบุรี เมืองเวสาลีสวัสดิ์ เมืองกบิลพัตถุมหานคร เมืองอันปะกะบุรีรมย์ แลบ้านพราหมณ์นิคมเขตรเมืองเทวะทาหะประเทศ เมืองปาวะยะบุรินทร์ แลเมืองโกสินราย พระเกษาโลมานะขาทันตาทั้งหลาย เรี่ยรายประดิษฐ์ฐานอยู่ทุกทิศ

ทั่วทั้งจักรวาฬ ฝ่ายพุทธบริขารคือบาตรแลจีวรท่อนผ้าสันถัดประคตใน สมุกเหล็กไฟ กล่องเข็ม ผ้ากรองน้ำ ธะมะการก วัสสิสาฎกผ้าชุบสรง หนังนิสิทน์มีดโกน ตลกบาตร เครื่องลาดแท่นพระบรรธม ลูกดานทองฉลองพระบาท ธาตุบริขารทั้งหลายนี้ องค์ ขัติยาธบดีพราหมณ์มหาสารผู้เลื่อมใส กระมลมานประกอบไปด้วยศรัทธาเปนอย่างยิ่ง ได้อัญเชิญพระบรมธาตุ บริขารสิบหกสิ่งนี้ ไปประดิษฐานไว้ทั้งสิบเมือง ต่างกระทำ สักการบูชารุ่งเรืองเห็นปรากฏ กายะพันธะนัง พระพุทธรัดประคต อยู่ ณ เมืองเทวะ ทะหะราฐ ปัตโต บาตรอยู่เมืองอนุราชสิงหฬทวีปลังกา อุทะกะสาฏะกัง ผ้าชุบสรง สถิตย์อยู่ ณ เมืองปัญจาละนคร จีวรัง ผ้าจีวรอยู่ ณ เมืองพันทะวิไสยหะระนี สมุก เหล็กไฟอยู่เมืองตักสิลา วาสีสูจิฆะรัง มีดโกนแลกล่องเข็มประดิษฐานอยู่เมืองอินทะ-ปัตมะไหสวรรย์ จำมัง หนังนิสิทน์สันทัต สถิตย์อยู่เมืองคันธาระราช ถวิกาตลกบาตร แลเครื่องลาศ ที่พระบรรธม ลูกดานทองฉลองพระบาททั้งคู่อยู่ ณ บ้านอุสิระคาม ยังพระธาตุบริขารอื่นอีกหกสิ่ง คือพระอังคารถ่านเถ่า เสาเชิงตะกอนนั้น สถิตย์อยู่ ณ เมืองโมรียะประเทศ จุฬามุนีบรมเกษธาตุ ประดิษฐานอยู่ดาวดึงษาสวรรค์ กาสายะ วัตถัง ผ้าทรงนั้นอยู่ ณ ชั้นพรหมาสุวรรณโทณัง ทนานทองที่ตวงพระบรมสาริริกธาตุ สถิตย์อยู่นครโกสินรายรัตนมไหสรรย์ พรบ รมธาตุทั้งยี่สิบสองประการนั้น ทรงพระคุณ เปนอันยิ่ง พระองค์ทรงอนุญาตประทานไว้ทุกสิ่ง ด้วยพระมหากรุณา หวังพระไทย เพื่อจะให้เปนที่สักการบูชา เกิดผลานิสงส์อันเปนสวัสดิมงคล แก่ฝูงเทพามนุษย์กว่าจะยุตติ สิ้นสุด พระพุทธสาศนา ครั้นกาลล่วงนานมา ในห้าพันปีพระบรมธาตุทั้งหลายนี้ เสด็จไปสู่ลังกาเกาะ เพื่อที่จะทรงสงเคราะห์ชาวสิงหฬ ให้เกิดสวัสดิมงคลด้วยกระทำ สักการบูชา พระคุณเมื่อถึงกาลพระพุทธสาศนาใกล้จะสิ้นสูญ ครบจำนวนถ้วนห้าพันปี พระบรมธาตุทั้งหลายนี้ จะเสด็จไปสู่พระเจดีย์สถาน ดำรงอยู่โดยจำเนียรกาลบมิได้คลาด ครั้งถึงพระพุทธศักราชล่วงได้สี่พันเก้าร้อยเก้าสิบเก้าพรรษา เสศสังขยาเดือนล่วงได้ สิบเอ็จเดือนกับยี่สิบสองวัน วันพฤหัศบดีเดือนหกขึ้นเก้าค่ำคิมหันตฤดู ปีชวดนักษัตร อัฐศก เวลารุ่งอโณไทย พระบรมสาริริกธาตุทั้งหลายนี้ไซ้ จะเสด็จไปสู่สฐานที่สันนิบาต

มิทันนาน ทรงกระทำยะมกปาฏิหารย์ ด้วยพุทธฤทธิ์อันพิเศษ บังเกิดเปนพุทธนิเวศ และพระพุทธวรกายสูงได้สิบแปดศอก เปร่งพระรัศมีออกสิบหกประการ มีพระบวร สัณฐาน วิจิตรจำรัสศรีสุนทรโรภาษ ทรงพระศิริวิลาศอันเพลิดแพร้ว ดวงพระภักตร ผุดผ่องแผ้วดังสีสุวรรณ ทองแท่งธรรมชาติ พระรูปองค์สมเด็จพระบรมโลกนารถ เสด็จขึ้นสถิตย์นั่งเหนือรัตนบัลลังก์อาศน์ ทรงพระสมาธิมั่น ในควงต้นไม้พระศรีมหาโพธิ์ ทรงกระทำยะมกปาฏิหารย์ โปรดสัตวคนธรรพเทวะนิกร อมรฤๅษีสิทธิ์พิทยาธรกินร นาคราช ทั้งหมู่อสุระเดียรดาษ นั่งแน่นเหนือพื้นแผ่นพสุธา สัตตาหัง ทรงตรัสพระธรรม เทศนา โปรดสัตวอีกเจ็ดวัน ในครั้งนั้นได้สี่อสงไขยสองล้านสามแสนหกเจ็ดพันโกฏิ แล้วพระเตโชธาตุ ก็พวยพุ่งรุ่งโรจโชตนาการ สังหารพระบวรพุทธสริระธาตุให้สิ้นสุด ในวันพุฒเดือนหกขึ้นสิบห้าค่ำ ปีชวดนักษัตรอัฐศก พระพุทธสาศนาก็สิ้นจบครบจำนวน ถ้วนห้าพันพรรษา.

อหังวันทามิธาตุโย ข้าพเจ้าขอน้อมนมัสการ พระบรมสาริริกธาตุทั้งหลาย ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น *อหังวันทามิสัพพโส* ข้าพเจ้าขอนมัสการ องค์พระสัมมา สัมพุทธเจ้านั้น ด้วยประการทั้งปวง.

คาถาบูชาพระอสีติมหาสาวก

โกณฑัญโญสาริปุตโต จ โมคคัลลาโน จ กัสสโป กุมาโรอุรุเวโฬ จ คยานันทิ จ กัสสโป ปาริฏโฐรัฏฐปาโล จ นาโคอังคุลิมาลโก สุภูโตภารัทวาโช จ ปุณโณวักกลิอัสสชิภัททิ จ อุปาลี จ สีวลี จ ควัมปติ อุทายี กาฬุทายี จ โลฬุทายี จ ถวริสมิทธิ ปภังกโรจาปี สุภัทโธสุคโตปี จ สาคโต จ สุทัตโต จ โคททัตโต นาคทัตตโก อุคคาเรโว จ เรโว จ กังขาเรโว จ ยังคิโก สุนันโท คิรินานันโท นันทัตเถโร จ นันทโน อานันโทนันทกัปโป จ เวยยากัปโป จ ภัทธคู มหานาโมโลหนาโม สังคาโมวิชิโตปี จ จุลลิโนทนิยัตเถโร ทัพโพ จ อุปเสนโก สุปาโกปี จ อุตตโร สุขัตเถโรอนุรุทโธ ภัททิโย โชติโยจาปี กิมิโลวิมโลพาหุสุพาหุ

จุรัลปั๋ณ์ฐโก มหาปั๋ณ์โฐ จ สุมโน ราธโถโมฆราชโก โสณกัปโป จ โสโน จ โสณกัณ์โณ จ โสมโกกัจ์จาโนวังคิ โสปีจวลุโก ราหุรัต์เถโร อนาคาโร จ กัส์สโป วับ์ป์ต์เถโร จ ชฏิโล อิจ์เจเตสีติสาวกา เอเตหิ จ อัญ์เญหิ จ พุท์ธสาวเกหิ ยาว วเนมหาวเน ยาวปเถมหาปเถ ยาวนคเรมหานคเร รัก์ขัน์ตุสุรัก์ขัน์ตุ วิสุท์ธา จ มหาเถรา อุชุจิต์ตานิรังคณา ปาเทเตสมทัญเจวคุณัญ์ จ สิระสามหัน์ติ.

คาถาบูชาพระสีวลี

สีวลี จ มหาเถโร เทวตานรูปชิโต โสรโห ปัจ์จยาทิม์หิ สีวลี จ มหาเถโร ยัก์ขาเทวาภิปูชิโต โสรโหปัจ์จยาทิม์หิ อหังวัน์ทามิตังสทา สีวลีเถรัส์ส เอตังคุณัง สวัสดิลาภังภวันตุเม.

พระคาถานี้ บริกรรมเวลาบูชาธาตุพระสีวลี เกิดลาภสักการต่าง ๆ มีคนรักมาก ศัตรูร้ายแลไภยอันตรายทั้งปวง ไม่พ้องพานได้เลย.

คาถาเชิญเสด็จ พระบรมสาริริกธาตุ

ให้หาขันสัมฤทธิ์ใบหนึ่ง ตั้งไว้ที่ ๆ บูชาพระ ผู้ที่จะเชิญเสด็จพระธาตุนั้น ให้นั่งตรงน่าที่บูชาบนผ้าขาวผืนหนึ่ง ทำเป็นผ้าสันถัดรองนั่งแล้วให้บริกรรมด้วยคาถานี้

อัชชตัคเคปาณุเปตัง พุท์ธัง ธัม์มัง สังฆัง สรณังคโต ส์มิมหัน์ตา ภิน์นมุต์ตา จ มัช์ฌิมา ภิน์นตัน์ทุลา อุทกาสาสปมัต์ตา เอวังธาตุโย สัพ์พฐาเน อาคัจฉัน์ตุ สีเสเมป์ต์ตันตุ.

ฤๅอย่างนี้ก็ได้ *อิติปีโสวิเสเสอิ อิเสเสพุท์ธานาเมอิ อิเมนาพุท์ธตังโสอิ อิโสตังพุท์ธปีติอิ*

พระมหาสมณวาทะ

ของ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

(คัดจากพระนิพนธ์ต่างเรื่อง โดยมิได้เพิ่มเติม แก้ไข เปลี่ยนแปลงสำนวน)

---

๑. พระมีความรู้ความสามารถแต่ไม่เอาการพระศาสนา.

"ฉันได้เคยเห็นพระบางรูป ผู้มีความรู้ความสามารถ แต่ขาดความเผื่อแผ่ คอยเลี่ยงไม่เอาการพระศาสนา หรือเจ้าคณะผู้ใหญ่แต่งตั้งไว้แล้วเลี่ยงลาออกเสีย พระเช่นนี้ฉันไม่ชอบ เห็นไม่อาจบำรุงพระศาสนา ไม่ปรารถนาจะง้อใช้ ถือภาษิตว่ากรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี หากว่าไม่มีคนดีแท้ ๆ ก็จำเลือกที่รองลงมา ตามภาษิตว่า ไม่มีไก่เอาเป็ดเข้าขันแทนดีกว่า ง้อพระอย่างนั้นใช้".

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ เล่ม ๕ หน้า ๓๙)

คนไม่นำพากิจธุระ มักพอใจพูดแก้ตัวว่า ไม่มีเวลาจะทำ อันที่จริงเขาอยากจะอยู่เปล่าเท่านั้น.

(ความถนอมเวลา)

อย่าร้องว่า ท่านไม่มีเวลาว่างจะทำกิจนั้นกิจนี้ จะทำการดีอะไร ๆ ที่ท่านดำริไว้ในใจ ท่านหาเวลาทำไม่ได้ตลอดทั้งเดือนตลอดทั้งเจ็ดวัน แม้แต่วันเดียวหรือ ? เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านจะสิ้นหวังแล้วแลงอแขนหยุดนิ่ง.

(ความถนอมเวลา)

ถ้าท่านมีความสามารถในทางเดียว ท่านจะต้องรับผิดชอบในการที่จะต้องทำให้ถูกอย่างเดียว ถ้าท่านทำให้สมปรารถนาไม่ได้ทั้งหมด อย่างน้อยที่สุดท่านยังจะทำให้ดีสุดที่ดของท่าน.

(มนุษยวิทยา ๒/๗๕)

เมื่อจะประกอบกิจอะไร จงมีความพอใจลงเป็นหนึ่ง ถึงกับจะกล่าวได้ว่า เห็นกิจอื่นทั้งหมดเหมือนหาประโยชน์มิได้ไปชั่วคราวหนึ่ง.

(หนังสือกฎของคนผู้มุ่งก้าวหน้า)

จะประกอบการอะไร อย่ามักง่ายโดยเห็นแก่แล้วเร็ว จงเอาใจใส่ในการนั้นให้รอบคอบ การนั้นจึงจะสำเร็จด้วยดี ไม่ต้องกลัวแต่การช้า เพราะว่า เมื่อความชำชองมีอยู่แล้ว ก็คงทำได้เร็วขึ้นโดยลำดับอยู่เอง.

(หนังสือกฎของคนผู้มุ่งก้าวหน้า)

๒. ดีนักที่ชาวบ้านไม่ทำบุญกับพระที่ไม่ดี.

"ภิกษุใดประพฤติมิชอบ พวกชาวบ้านพากันประณามไม่ทำบุญด้วยนั้น ช่วยแรงคณะสงฆ์ในการปกครองเป็นอันมาก ดีนัก ขอจงรักษาให้คงอยู่เสมอ".

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ เล่ม ๕ หน้า ๕)

๓. ห้ามพระขอของกินนอกกาล.

"เรื่องคิดห้ามพระไม่ให้พระเที่ยวขอของกินนอกกาล และไม่ให้เที่ยวเพ่นพ่านตามบ่อนดีนัก แต่เหมือนดายเถาวัลย์ตัดแต่ข้างปลาย ภายหลังมันก็แตกออกอีก จากของเรื่องนี้อยู่ข้างรับคนไม่สมควรไว้บวช แลบวชแล้วไม่ได้ฝึกสอน จับมาแต่รากนั้นแลจึงจะหมดพระเช่นนั้น".

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ เล่ม ๑ หน้า ๕๙)

๔. เรื่องพระหูเบา.

๑. คนผู้อยู่ด้วยกันมาก ย่อมจะมีความเห็นต่างกัน ต่างจะเอาแต่ใจของตนแล้ว เป็นต้องแตกกันบ่น ในทางปกครองท่านจึงให้พึ่งคำผู้ใหญ่เป็นชั้น ๆ ขึ้นมาจนถึงชั้นสูงสุด เพราะฉะนั้นคนผู้เนื่องในปกครองไม่ควรเอาแต่ใจของตัวเลย.

๒. ถ้าคนผู้อยู่ในหมู่เดียวกัน ต่างสอดแคล้วสงสัยกันย่อมแตกกัน ต้องรู้จักนับถือกันตามปฏิญญาของเขา ไม่ควรหมิ่นเขาแม้ด้วยน้ำใจว่าเป็นคนลามก กว่าจะจับเขา

ได้ชัด เช่นคนผู้ต้องหาว่าเป็นโจร ไม่ควรจะลงเอาเขาว่าเป็นโจร กว่าจะพิจารณาได้ความจริง ในพระวินัยเปิดช่องให้ภิกษุโจทก์ภิกษุด้วยกันได้นั้น ไม่ใช่จะให้เที่ยวสอดแนมความประพฤติของภิกษุอื่น ความเสียของเธอยังไม่ปรากฏชัด ท่านให้นับถือเธอตามปฏิญญาของเธอ ต่อเมื่อความเสียของเธอปรากฏชัดแล้ว แต่เธอยังปฏิญญาเท็จอยู่ ท่านจึงให้โจทก์เธอ เพื่อกำจัดเอาออกเสียจากหมู่.

๓. ความเป็นไปในระหว่างตัวต่อตัวของคนสองคน จะเป็นเรื่องอะไรก็ตาม ไม่ควรฟังเอาเป็นจริงโดยส่วนเดียว เว้นแต่มีพยานหรือหลักฐานอย่างอื่นประกอบ เพราะผู้พูด ๆ ปดก็ได้ ถ้าเชื่อก็เป็นหูเบา เป็นเหตุหน่ายแหนงแลแตกจากเพื่อน แลเป็นเหตุเดือดร้อนของผู้น้อย ผู้อยู่ในปกครอง.

๔. ความน้อมใจมุ่งล่วงหน้าว่า ผู้ต้องหาได้ทำความผิดจริง ย่อมบังปัญญาไม่ให้สอดส่องรู้ความจริง ย่อมนำไปสู่ความหูเบาเชื่อง่าย.

๕. ในทางคดี ความหูเบาเชื่อง่าย ๆ ของผู้ใหญ่ อาจนำให้ลงโทษคนไม่มีผิดก็ได้.

๖. ลงโทษผู้ไม่มีผิด เป็นการเสียแลเดือดร้อนของผู้ลงโทษ ยิ่งกว่าตัดสินปล่อยผู้มีผิด ด้วยรู้เท่าไม่ถึงการณ์.

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ ถึงเจ้าคณะมณฑลนครศรีธรรมราช)

๕. ไม่ห้ามภิกษุสามเณร เอาธุระของมารดาบิดาในทางที่ควร.

"การที่ภิกษุสามเณรเมืองนั้น ช่วยบิดามารดาทำไร่ไถนา เลี้ยงโคกระบือนั้น เมื่อจะห้าม ควรให้เข้าใจตลอด การเอาธุระของมารดาบิดานั้น เป็นการแทนคุณดีอยู่ ในพระวินัยท่านก็อนุญาต แต่ควรเอาธุระในทางที่ชอบ เช่นชักนำในทางบุญกุศล สั่งสอนให้เว้นจากบาป เลี้ยงดูอุปถัมภ์โยมผู้ขัดสน ให้เธอเข้าใจชัดว่า ห้ามเฉพาะการงานที่ไม่ใช่กิจของสมณะ ไม่ได้ห้ามการเอาธุระของมารดาบิดา".

(พระมหาสมณศาสน์ ถึงเจ้าคณะเมืองนครลำปาง ลงวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๗ เล่ม ๒ หน้า ๔๔๑)

การเอาธุระของมารดาบิดานั้น เป็นการแทนคุณดีอยู่ ในพระวินัยท่านก็อนุญาต แต่ควรเอาธุระในทางที่ชอบ เช่นชักนำในทางบุญกุศล สั่งสอนให้เว้นจากบาปเลี้ยงดูอุปภัมถ์โยมผู้ขัดสน ให้เธอเข้าใจชัดว่า ห้ามเฉพาะการงานไม่ใช่กิจของสมณะ ไม่ได้ห้ามการเอาธุระของมารดาบิดา.

(ถึงพระครูธรรมจินดามุนี ฉบับที่ ๑๖๑/๓๖๘ ลงวันที่ ๑ พ.ย. พ.ศ. ๒๔๕๗)

๖. แก่นของศาสนา.

แก่นของศาสนานั้น คือ ศาสนาใดสอนให้คนละความชั่ว ตลอดถึงมีใจนิยมในความบริสุทธิ์ คือความหมดจด (*Purification*) แลความสงบ (*Salvation*) ศาสนานั้นจัดว่าเป็นดี ควรสรรเสริญ.

เมื่อว่าถึงการสอน ศาสดาใด ให้ความเป็นโสดแก่ใจ ที่จะตริตรองเลือกถือ (*Liberty*) ไม่เป็นการหักหาญใจให้จำใจถือ (*Violation*) ศาสดานั้น ได้ชื่อว่า สอนดี.

(พระมหาสมณศาสน์ ถึง ทิศากร ๒๓ พ.ย. ร.ศ. ๑๒๒)

การจะพูดถึงศาสนาที่เราไม่นับถือ แต่เป็นที่นับถือของมหาชน ด้วยโวหารดูหมิ่นต่าง ๆ เป็นการเสียกิริยาของคนสุภาพ ข้อว่าศาสนา...เป็นปดมากที่สุดในโลกนี้นั้นได้ตรวจศาสนาอื่นดูทั่วโลกแล้วหรือ จึงพูดได้ดั่งนั้น.

(พระมหาสมณศาสน์ ถึง ทิศากร ๒๓ พ.ย. ร.ศ. ๑๒๒)

อันการพระศาสนา ต้องเป็นไปกลมเกลียวกับการอาณาจักร ไม่เช่นนั้นย่อมเป็นไปไม่สดวกทั้งสองฝ่าย พระผู้ไม่ดำริโดยรอบคอบ มักจะเอาแต่ได้ฝ่ายตัวเท่านั้น เธอดำเนินการอย่างนี้ ถูกทางของฉัน.

อันจะบริหารพระศาสนา ต้องรวมกำลังช่วยกัน จึงจะสำเร็จ พระโดยมากไม่ดำริถึงข้อนี้ ต้องการแต่จะให้ผู้น้อยมุ่งอยู่ที่ตน แต่ตนเองก็ไม่อาจจะทำอะไรได้กว้างขวาง ผลก็เป็นต่างวัดต่างแข่งขันประชันกันเอง.

(ถึงพระครูสวรรค์วิถีวิสุทธิ์ อุดมคณาจารย์ ฉบับที่ ๒๒/๒๘ ลงวันที่ ๔ มิ.ย. พ.ศ. ๒๔๕๗)

๗. ระเบียบเรื่องผู้ใหญ่ผู้น้อย.

"วิธีเยือนกัน ผู้น้อยควรจะมาเยือนผู้ใหญ่ก่อน ท่านมียศสูงกว่าควรจะให้ผู้ว่าราชการเมืองเขามาหาก่อน ต่อมียศเท่ากัน แขกจึงควรไปเยือนเจ้าถิ่นก่อน ไปโดยฐานคนรู้จักคุ้นเคยกัน ไม่ต้องถือยศถืออย่าง การรักษาวัดป่าเลไลย เมืองสุพรรณนั้นควรเอาอย่างวัดตูมที่กรุงเก่า วัดตูมนั้น เป็นวัดที่เคยลงเครื่องพิชัยสงครามมาแต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แต่ตั้งอยู่ในที่ดอนห่างหมู่บ้าน มีพระจำพรรษารูปเดียว พอเฝ้าวัดเท่านั้น แต่ได้รับพระราชทานกฐินหลวงเมื่อศกก่อนฉันขอเลิกกฐินหลวงที่พระราชทานในวัดมีพระไม่ครบสงฆ์เสีย วัดตูมพลอยถูกตัดด้วย กรมพระยาดำรงราชานุภาพเดือดร้อนแต่ไม่อาจค้านฉัน กลับต้องคิดบำรุงวัดตูมดีขึ้นกว่าเดิม คือเมื่อถึงฤดูจำพรรษา จะนิมนต์พระไปอยู่จำพรรษาให้ครบสงฆ์ที่จะรับกฐินได้ จะเรี่ยไรกันเลี้ยงขอให้รับเป็นองค์ ๆ ไป ส่วนพระผู้จะไปอยู่วัดป่าเลไลย ควรมีจำกัดว่ากี่รูป แลเรี่ยไรกันเลี้ยงเป็นรูป ๆ ไป คือค่าอาหารของพระจะเป็นเดือนละเท่าไร คิดจะให้เจ้าอาวาสมียศนั้น หามีทางอยู่เป็นพระครูเจ้าอาวาส ชั้นไม่มีนิตยภัตรได้ แต่พระต้องเป็นผู้สมควร ถ้าไม่สมควร ก็ให้เป็นแต่อธิการ เช่นพระวัดตูมก็ไม่ได้รับยศอะไร ข้อว่าเงินกัลปนาสำหรับวัดป่าเลไลย ในรัชกาลที่ ๕ ทรงพระราชอุทิศไว้ปีละ ๑๐ ชั่งนั้นจะสืบถามดูก่อน".

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๕ เล่ม ๑ หน้า ๒๒๕–๒๓๐)

อันจะชักนำให้ผู้ใหญ่กับผู้น้อยรู้จักกัน ต้องชักนำผู้น้อยให้ผู้ใหญ่รู้จัก....ได้แนะนำบรรดาเจ้าคณะแขวง ให้รู้จักเจ้าคณะเมืองที่เป็นใหม่อย่างนี้ ไม่ถูกระเบียบ ชอบแต่จะนำเจ้าคณะแขวงในเมืองอ่างทองให้พระครูวิเศษชยสิทธิ์รู้จัก.

(พระมหาสมณศาสน์ ถึง พระสุวรรณวิมลศีล ที่ ๗๑/๑๖๓ ๓๐ ก.ค. ๒๔๕๖)

ควรทำความสนิทสนมกับผู้น้อย.

"ในเวลาว่าง การให้ธรรมสากัจฉากับคฤหัสถ์บรรพชิต ดีอยู่ นอกจากได้สอนธรรมแก่เขา ยังเป็นทางทำความสนิทสนมกันอีก อันผู้ใหญ่ไม่ควรทำยศทำอย่าง

หาความสนิทสนมกับผู้น้อยดีกว่า จะได้รู้จักน้ำใจของเขา เมื่อจะต้องทำกิจเกี่ยวข้องกันจะได้ทำสะดวก''.

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๕ เล่ม ๑ หน้า ๒๒๕–๒๓๐)

วางตนให้ใกล้กับผู้น้อย จนถึงบางรูปไต่ถามถึงข้อปฏิบัติได้บ้าง เป็นความดีนัก แต่ต้องรู้จักเดินสายกลาง อย่าทำยศจนถึงให้ห่างเหิน อย่าเป็นกันเองเกินไป จนถึงไม่เกรงกลัว.

การผูกไมตรีในส่วนตัวเป็นสำคัญ เมื่อมีขึ้นแล้ว การเป็นหน้าที่ ย่อมสำเร็จโดยสะดวก.

(ถึงพระธรรมวิหารีเถร ที่ ๓๗/๘๗ ลงวันที่ ๑๔ พ.ค. ๒๔๕๖)

การรักษาธรรมเนียมอยู่ที่หัวหน้า หัวหน้าทำเอง ลูกวัดก็ต้องพลอยตาม.

การผูกไมตรีส่วนตัวของเจ้าคณะมณฑลกับผู้น้อยลงไปเป็นสำคัญมาก ทำความสะดวกแก่หน้าที่.

(ถึงพระทักษิณคณิศร ฉบับที่ ๔๓/๑๐๖ ลงวันที่ ๒๔ พ.ค พ.ศ. ๒๔๕๑)

การมอบหมายให้ผู้อื่นประชุมแทน.

"ท่านให้พระครูวินัยธรรมอยู่แทนตัวในการประชุมนั้น ในรายงานว่าแทนเจ้าคณะมณฑลอยู่ข้างจะสูงไป ควรจะให้เป็นแต่ผู้ฟังความไว้เรียนเจ้าคณะมณฑล ควรระวังจงมากในเรื่องข้ามหน้ากัน''.

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๕ เล่ม ๑ หน้า ๒๒๕–๒๓๐)

ต้องเข้มแข็งเมื่อถึงเวลาใช้อำนาจ.

"ท่านสึกพระอธิการนิ่มวัดกลางผู้เป็นอลัชชี โดยอาการอันแข็งดี ถึงเวลาควรให้ใช้อำนาจก็ควรใช้ แต่ให้เป็นในทางที่ถูกก็แล้วกัน ใจนั้นชอบเวลาจะอ่อนก็ให้อ่อนโยนอย่าอ่อนแอ เวลาจะแข็งก็ให้แข็งแรง อย่าแข็งกระด้าง''.

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๕ เล่ม ๑ หน้า ๒๒๕–๒๓๐)

ไปตรวจวัดโดยไม่ให้เจ้าอาวาสรู้ตัว.

"ท่านจู่ไปตรวจวัด ไม่ให้เจ้าอาวาสรู้ตัว มีดีหลายประการ ได้รู้จักตำบล ได้รู้จักพระดีไม่ดี ได้ช่องเพื่อจะผูกไมตรีกับบริษัททั่วไป ทั้งชื่อว่าได้ช่วยวัดด้วย เจ้าอาวาสคงจะเอาใจใส่ขึ้น".

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๕ เล่ม ๑ หน้า ๒๒๕–๒๓๐)

ตรวจทั่วแม้น้อยดีกว่าตรวจเผิน ๆ แม้มาก.

"ในปีหนึ่งจะให้ตรวจทั่วทุกแห่งทุกหนไม่ได้ ผลัดไปในที่ไม่เคยดีกว่า ฉันพอใจตรวจละเอียดละออ แม้จะเป็นแต่เพียงเอกเทศ มากกว่าไปตรวจเผิน ๆ หลายตำบล.

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๕ เล่ม ๑ หน้า ๒๒๕–๒๓๐)

เราไม่ปรารถนาจะลงโทษผู้ใดผู้หนึ่ง เพราะส่งบัตรสนเท่ห์มาว่าหยาบช้าดุจเดียวกัน ไม่ถือเอาเป็นหลักในทางชำระอธิกรณ์

(คำตอบบัตรสนเท่ห์)

สามัคคีธรรม.

"พระอธิการแก่น วัดลม เมืองสมุทรสาคร ปกครองวัดโดยใช้วิธีปรองดองกับบาดหลวง ผู้ตั้งสำนักอยู่ใกล้เคียงนั้น ทำถูกทาง ไม่ว่าคนต่างชาติต่างศาสนา รักกันดีกว่าเกลียดกัน ควรแนะให้เจ้าอาวาสอื่นเอาอย่าง".

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๕ เล่ม ๑ หน้า ๒๒๕–๒๓๐)

ในหมู่พระ การงานทุกสิ่งทุกอย่างจะเจริญได้ ก็ต้องอาศัยความเชื่อถือกันและกัน ผู้น้อยก็ต้องเชื่อถือผู้ใหญ่ ฝ่ายผู้ใหญ่ก็ต้องวางใจในผู้น้อย ถ้าวางในกันไม่ลงแล้ว การก็งันหรือเสียไปหมด.

(คำตอบบัตรสนเท่ห์ พ.ศ. ๒๔๕๗)

โทษของการเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ผู้ใหญ่คราวละมาก ๆ.

"อ่านมาถึงตอนเปลี่ยนเจ้าขณะแขวง ที่แก่เฒ่าออกจากตำแหน่ง ตั้งผู้อื่นเป็นใหม่ถึง ๘ รูป ได้ความสลดใจ เจ้าคณะโดยมากมักจะมุ่งเอาแต่ผู้ที่ได้งานได้การ

ไม่ได้เฉลียวถึงว่าการฝ่ายคณะสงฆ์แปลกจากการฝ่ายบ้านเมือง การฝ่ายคณะสงฆ์ สำคัญที่คุมบริษัทไว้อยู่ การปกครองจะได้บ้างเสียบ้างก็ทำเนา เปลี่ยนเจ้าคณะแขวงหลายรูปเช่นนี้มีทางที่บริษัทของเจ้าคณะแขวงเหล่านี้ จะพึงเห็นเป็นสองทาง ถ้าเข้าใจว่าครูของตนถูกดุนออก ก็จะโทรมนัสไม่ปรองดองในการงาน หากจะเข้าใจไปว่า เต็มใจออกเอง ก็จะพึงเห็นไปว่า ครูของเราท่านไม่เป็นใจด้วย ท่านจึงพากันออกเสียหมด เช่นนี้จะทำให้ไม่รับธุระอะไร พระครูบุตสา ผู้ว่าที่เจ้าคณะแขวงอำเภอเสลภูมิชราแล้ว ให้พระคำมีนิสิตของตนช่วยรับภาระแทนนั้นแลถูกทาง ครั้นลาออกก็ขอให้พระคำมี รับหน้าที่แทนตนเป็นอันทำเรียบร้อย แต่การลาออกนั้นถูกกระเทือนมาจากการประชุม ก็อาจจะเป็นได้อย่างไรก็ดี รุให้ออกก็ดี อนุญาตให้ออกก็ดี คราวละมาก ๆ ไม่เป็นทางดีเลย ฉันเห็นชัดการเรื่องนี้รุนแรงไป พระเหล่านี้ไม่มีผิด จงให้เป็นพระครูกิติมศักดิ์ต่อไป ตั้งแต่นี้ถ้าจะเปลี่ยนเจ้าหน้าที่คราวละมาก ๆ เช่นนี้จงมีบอกหารือเข้ามาก่อน ต่อได้รับอนุญาตจึงทำ.

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ถึงพระราชมุนี เล่ม ๒ หน้า ๒๒๓)

พระผู้ทำการเกี่ยวข้องกับคนมาก เป็นกรรมวาจาจารย์เขาก็ดี เป็นอุปัชฌายะเขาก็ดี จะตีปลีกเสีย ไม่ช่วยธุระในการปกครอง เป็นผู้คิดจะเอาเปรียบอย่างเดียว ไม่ควรจะให้มีอยู่ในคณะเลย พระมีอัธยาศัยเช่นนี้ ควรจะอยู่ผู้เดียว.

(ถึงพระทักษิณคณิศร ฉบับที่ ๑๐๗/๒๒๖ ลงวันที่ ๓ ก.ย. พ.ศ. ๒๔๕๗)

๘. การแสดงธรรมเป็นเรื่องสำคัญ.

"ในตำบลที่มีราษฎรมาทำบุญ ไม่ปรากฏในรายงานเลยว่า ท่านได้แสดงธรรมสั่งสอน นี้เป็นข้อสำคัญ เป็นทางปลูกความเลื่อมใสแลนับถือในตัวเจ้าคณะตลอดถึงพระศาสนา เจ้าคณะมณฑลยังความนิยมของราษฎรให้เกิดไม่ได้ ยังเป็นอันทำประโยชน์ให้สำเร็จไม่ได้".

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๗ เล่ม ๒ หน้า ๓๐๙)

การสอนศาสนา ต้องให้ประโยชน์แก่บ้านเมืองด้วย และเจ้าคณะทั้งหลายรับจะแนะนำให้พวกพระเข้าใจก่อน นี้ก็ถูกทาง อันผู้จะสอนคนอื่น ต้องเข้าใจในข้อที่ตนจะสอนนั้นดีก่อน.

(พระมหาสมณศาสน์ ถึงพระราชมุนี ฉบับที่ ๑๖๐/๓๒๖ ลงวันที่ ๒๙ ม.ค. พ.ศ. ๒๔๕๖)

การเจรจาธรรม มีประโยชน์มาก คนโดยมากฟังเทศน์ไม่เข้าใจ เมื่อพูดไปยกธรรมขึ้นกล่าวอาจเข้าใจ เป็นการสอนชนิดหนึ่งเหมือนกัน เรียกตามบาลีว่า "อุปนิสินนกถา" แปลว่าพูดแก่คนผู้นั่งใกล้.

(ถึงพระธรรมวิหารีเถร ที่ ๓๗/๘๗ ลงวันที่ ๑๔ พ.ค. ๒๔๕๖)

๙. การปกครองวัด ปกครองบ้าน.

ปกครองวัดโดยใช้วิธีปรองดองกัน....ผู้ตั้งสำนักอยู่ใกล้เคียงกันนั้น ทำถูกทาง ไม่ว่าคนต่างชาติต่างศาสนา รักกันดีกว่าเกลียดกัน.

(พระมหาสมณศาสน์ ที่มีไปถึงพระพรหมมุนี ฉบับที่ ๑๑/๒๗ ลงวันที่ ๒๑ เม.ย. ๕๖)

การปกครองควรจะจัดให้เข้ารูป อย่างอาจารย์ปกครองศิษย์ รูปใดเป็นอาจารย์อยู่ในท้องถิ่น ควรยกรูปนั้นเป็นเจ้าคณะ ทำอะไรไม่ได้ก็เอาไว้เป็นตัวเชิด หาผู้อื่นช่วยดีกว่า ได้บ้างเสียบ้างก็ช่างเถิด อย่ามุ่งเอาแต่การงานอย่างเดียว.

(ถึงพระวิหารีเถร ที่ ๓๗/๘๗ ลงวันที่ ๑๔ พ.ค. ๒๔๕๖)

ความเป็นต่างนิกายของพระสงฆ์ ไม่ดีเลย แต่เป็นธรรมดาของปาพจน์มีศาสดาล่วงแล้ว จะต้องเป็นอย่างนี้ ด้วยแปลคำสอนไม่ถูกกันบ้าง ด้วยความปฏิบัติยิ่งหย่อนกว่ากันบ้าง บริษัทย่อมแตกเป็นต่างนิกายกัน มีทุกศาสนา ทางที่ควรทำเนื่องด้วยนิกายนี้ ควรคิดโยงต่างนิกายให้กลับเข้ากันได้ แต่ออกจะเป็นกิจพ้นวิสัย และควรระวังอย่าให้แตกเป็นอนุนิกายออกไปอีก.

(ถึงพระญาณดิลก ที่ ๒๙/๒๙๑ วันที่ ๒๒ พ.ย. ๒๔๖๑)

ผู้ปกครองฝ่ายบ้านนั้น ย่อมต้องมีหน้าที่ที่จะสั่งสอนความประพฤติข้างบ้านด้วยอีกส่วนหนึ่ง ไม่ใช่เป็นแต่มีหน้าที่เลี้ยงดูส่วนเดียว จะถือเสียว่าการสั่งสอนแม้แต่

จรรยาก็ไม่แตะต้อง ผลักให้ไปอยู่แก่โรงเรียนฝ่ายเดียว เมื่อไปถึงบ้าน เด็กจะทำอะไรที่ผิดก็ได้ไม่ว่า และไม่บังคับบัญชาว่ากล่าวในที่ควร ซึ่งจะเป็นการช่วยครูด้วย อีกทางหนึ่งก็ไม่ชอบ.

การที่ทำ (การถวายตัวเป็นศิษย์) คึกคักให้เป็นพิธีดังนี้ เพื่อจะปลุกใจเด็กให้รู้สึกตื่นเต้น และรู้จักว่าใครเป็นผู้ให้อาศัย ตนควรจะเคารพนบนอบผู้ใดบ้าง.

(คัดจากเรื่อง นักเรียนศิษย์วัด)

เด็กที่จะรู้วิชาดีย่อมอยู่แก่การสั่งสอนของครูในโรงเรียน แต่ที่จะให้เป็นคนดีย่อมอยู่แก่การปกครองของผู้ปกครอง เด็กจึงจะเป็นผู้ประพฤติดี.

อัธยาศัยเป็นอันดี มีความรู้กิจการที่พบเห็นอยู่รอบ ๆ ตัว เป็นผู้มีความคิดกว้างขวาง เป็นผู้มีไหวพริบ รู้ผิดชอบชั่วดี รู้ที่ควรและไม่ควร รู้หนักเบาต่ำสูง เหล่านี้ย่อมนับว่าเป็นข้อสำคัญที่จะฝึกหัดเด็กยิ่งกว่าในส่วนที่จะรู้วิชา.

(คัดจากเรื่อง นักเรียนศิษย์วัด)

อันผู้ใหญ่ต้องมุ่งประโยชน์แห่งพระศาสนาและบ้านเมืองเป็นใหญ่ ต้องเพ่งความรู้พอประมาณ ไม่ใช่ว่า ใครให้สินบนหรือสินน้ำใจ หรือเข้ามาประจบก็ตั้งให้.

(คำตอบบัตรสนเท่ห์ ๖ มี.ค. ๒๔๕๗

การรู้จักทำปฏิสัณฐาน เป็นการสำคัญอย่างยิ่ง เป็นเครื่องประกาศความดีของสงฆ์ ควรแนะนำให้วัดที่รู้จักทำปฏิสัณฐานเอาใจใส่ในการนี้.

(พระมหาสมณศาสน์ ถึง พระสุวรรณวิมลศีล ที่ ๗๑/๑๖๓—๓๐ ก.ค. ๒๔๕๖)

ภิกษุผู้เคารพในปฏิสัณฐาน ทำการต้อนรับอาคันตุกะโดยเอื้อเฟื้อ ย่อมทำความสนิทสนมกับพวกสหธรรมิกด้วยกัน และย่อมยังความเลื่อมใสของคฤหัสถ์ผู้ได้รับให้เกิด ชื่อว่าได้เชิดชูเกียรติของพระพุทธศาสนา.

(ถึงพระธรรมปาลาจารย์ ฉบับที่ ๙/๔๙๕ วันที่ ๒๓ ม.ค. ๒๔๖๐)

วิธีบำรุงพระสงฆ์ ต้องหวังความปฏิบัติดีก่อน เมื่อนิยมความปฏิบัติขึ้น ก็ต้องเล่าเรียนอยู่เอง.

อะไร ๆ ทุกสิ่ง เมื่อความต้องการยังไม่มี ยังเป็นไปไม่ได้ นี่เป็นกฎของธรรมดาทีเดียว จะบำรุงการเล่าเรียน ก็ต้องหาทางยั่วให้เกิดความต้องการขึ้น แม้อย่างอื่นก็เหมือนกัน.

(พระมหาสมณศาสน์ ที่มีไปถึงพระพรหมมุนี ฉบับที่ ๑๑/๒๗ ลงวันที่ ๒๑ เมย. ๕๖)

ความน้อมใจมุ่งล่วงหน้าว่า ผู้ต้องหาได้ทำความผิดจริง ย่อมบังปัญญามิให้สอดส่องรู้ความจริง ย่อมนำไปสู่ความหูเบาเชื่อง่าย.

(พระมหาสมณศาสน์ ถึงผู้รั้งตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ๓ พ.ย. ๒๔๖๐)

อันจะห้ามจากการอย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องพิจารณาความเป็นไปของพระใหม่ในตำบลก่อน ถือหยาบหรือละเอียด ถ้าเคยถือหยาบอยู่ จะให้ถือละเอียดจี๋ในทันที เช่นจะให้ชาวบ้านป่าประพฤติกิริยาเรียบร้อยอย่างชาวเมือง จักได้ที่ไหน.

(พระมหาสมณศาสน์ ถึงพระราชมุนี ฉบับที่ ๑๖๐/๓๒๖ ลงวันที่ ๒๙ ม.ค. พ.ศ. ๒๔๕๖)

เชื่อถืออะไรงุ่มง่าม ตามลัทธิอาจารย์เดิมนั้น ชั่งก่อนเถิด มีทั้งดีมีทั้งเสีย ข้างดีคือ มีความเคารพในผู้หลักผู้ใหญ่ของตนมั่นคง อาจรักษาวงศ์ยืดยาว ข้างเสียคือ ดำเนินไม่ทันสมัย วงศ์ย่อมเสื่อมได้เหมือนกัน ชี้แจงแก่คนไม่มีความรู้อะไร ยากที่จะเข้าใจ ทางดีที่จะทำให้รู้สึกนั้น คือชักนำให้ได้เห็นโลกว่าเป็นอย่างไร จนรู้สึกความบกพร่องของตนขึ้นเอง ว่าไม่ทันเขา จึงจะได้ขวนขวาย.

(ถึงพระธรรมโกศาจารย์ ฉบับที่ ๑๙/๓๘ ลงวันที่ ๒๓ เม.ย. พ.ศ. ๒๔๕๖)

คนหากินด้วยความเป็นพราน ยังเป็นคนมีการงานต่ำอยู่ จะสอนให้ถือศาสนาอย่างเคร่งทีเดียว เท่ากับไสกบซุงทั้งต้นอันยังไม่ได้เลื่อยปีกไม้ออก ซุงเขาต้องเลื่อยปีกไม้ออกก่อน แล้วเลื่อยให้เป็นแผ่นกระดาน จึงจะไสกบได้ พระธรรมกถึกควรถือเอาเป็นตัวอย่าง จะสอนคนเหล่านั้นควรสอนให้ทำความดีอย่างอื่นมาโดยลำดับก่อน เมื่อเป็นคนละเอียดแล้ว จึงค่อยสอนในทางละเอียด เช่นนี้ การสอนพระศาสนาจึงจะสำเร็จประโยชน์.

(ลิขิตเจ้าคุณปลัดมหาสังฆปริณายก มีถึงพระครูสังฆภารวาหะลวบุรีคณาจารย์ ปรารภรับสั่งพระมหาสมณเจ้าฯ ที่ ๑/๑๑ วันที่ ๖ เม.ย. ๒๔๕๙)

ให้พระปล่อยนกเขา.

"สั่งให้พระปล่อยนกเขา นั้นชอบแล้ว ตามทางโลกก็ดูไม่อะไรนัก เพราะเลี้ยงด้วยคิดเกื้อกูล แต่ตามทางศาสนาดูไม่งาม เพราะต้องเอามันขังกรง"

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๕ เล่ม ๑ หน้า ๒๒๕ – ๒๓๐)

ควรรักษาเลื่อมใสของชาวบ้าน.

"การรักษาเลื่อมใสของคนทั้งหลาย เป็นกรณียะของผู้ใหญ่ เมื่อชาวบ้านเลื่อมใส แลนิมนต์ให้พักอยู่ในที่นั้น ๆ มากวันออกไป ท่านรับนิมนต์ให้สมปรารถนาของเขา ชอบแล้ว ไม่เสียเวลาดอก มีประโยชน์เหมือนกัน".

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๕ เล่ม ๑ หน้า ๒๒๕ – ๒๓๐)

การรักษาโบราณวัตถุ.

"สั่งให้รักษาธรรมาสน์ของเก่าที่วัดโคกขาม ดีแล้ว ในวัดใดมีชิ้นอะไรที่จะส่อให้เห็นว่าวัดนั้นเก่า หรือพอจะเป็นพยานของตำนานเมืองไทยได้ วัดนั้นควรถนอมรักษาไว้ ฉันได้เคยผ่านปากคลอง แต่ไม่รู้ว่ามีชิ้นที่ควรดู จึงไม่ได้เข้าคลองนั้น".

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๕ เล่ม ๑ หน้า ๒๒๕ – ๒๓๐)

การจับเงินทองก็ดี ดูฟ้อนรำก็ดี ขุดดินโค่นต้นไม้ก็ดี ไม่ใช่การร้ายแรงอะไร เป็นแต่ผิดธรรมเนียมของภิกษุ จัดได้เรียบร้อยก็เป็นดี ถ้ายังมีการเสียหายกว่านั้น เช่น กินเหล้าสูบฝิ่น เป็นหัวไม้ ควรมุ่งระงับการหยาบเช่นนั้นก่อน.

(พระมหาสมณศาสน์ ถึงพระธรรมปาลาจารย์ ที่ ๗๙/๑๘๘ – ๑๔ ส.ค. ๒๔๕๖)

เรื่องการทำเวชกรรม คือการประพฤติเป็นหมอนั้น มีประโยชน์มาก ไม่ใช่แต่จะรักษากันเอง เป็นทางแผ่พระศาสนาและให้ความสุขแก่คนทั้งหลายด้วย พวกมิชชันนารีผู้เข้ามาสอนศาสนาคริสต์ เขามีการรักษาโรคเป็นเครื่องมือด้วยอย่างหนึ่ง พระอรรถกถาจารย์อยู่ข้างจะพูดปรักปรำเกินไป ข้อที่จัดให้มี แต่ห้ามไม่ให้เรียกค่ารักษาจัง ๆ ถูกทางแล้ว ฉันกำลังคิดจะอุดหนุนการแพทย์ในกรุงอยู่เหมือนกัน ถึงกับมีข้อถามลงไปในบาญชีที่เกี่ยวเพื่อจะให้รู้ว่าเราพอใจไม่ห้าม.

(พระมหาสมณศาสน์ ถึงพระธรรมปาลาจารย์ ที่ ๗๙/๑๘๘ ๑๔ ส.ค. ๒๔๕๖)

แต่เรื่องการรักษาโรคนั้น ถ้าเรียกเอาค่ารักษา หรือค่าไหว้ครู เป็นการหากินก็ควรจะห้ามเสีย ถ้ารักษาด้วยเมตตาจิต แม้จะได้รับอุปการะตอบ ควรอนุญาต.

(ถึงพระทักษิณคณิศร ฉบับที่ ๑๐๗/๒๖๖ ลงวันที่ ๓ ก.ย พ.ศ. ๒๔๕๗)

การสร้างโรงอุโบสถ พอสมแก่กำลังของภูมิประเทศจะรักษาไว้ได้ เป็นการดี ควรชักนำให้เป็นไปในทางนี้ อย่าเห็นแก่ใหญ่โตหรืองดงามมากไป.

(พระมหาสมณศาสน์ ถึงพระธรรมปาลาจารย์ ที่ ๗๙/๑๘๘ ๑๔ ส.ค. ๒๔๕๖)

การตั้งวัดห่างจากประชุมชนเกินไป ไม่ใช่เพียงแต่จะไม่เจริญ ไม่ยังประโยชน์ให้สำเร็จด้วย ตั้งวัดควรจะมุ่งให้เป็นประโยชน์แก่ประชุมชน ไม่ควรจะเอาอย่างตั้งบ้านตามความสะดวกของเจ้าของบ้าน.

(ถึงพระธรรมปาลาจารย์ ฉบับที่ ๑๓๘/๓๒๔ ลงวันที่ ๓๐ ก.ย. พ.ศ. ๒๔๕๗)

การสร้างวัดที่ไม่ห่างกันนัก เป็นการทอนกำลังกันเอง ถ้าข้างหนึ่งแข่งขึ้นไปได้ ข้างที่ล้าเป็นต้องเสื่อม.

(ถึงพระทักษิณคณิศร ฉบับที่ ๔๓/๑๐๖ ลงวันที่ ๒๔ พ.ค. พ.ศ. ๒๔๕๖)

พระบ้านนอกถนัดในการปฏิสังขรณ์นั้น เป็นการดีชั้นต้นของเธอ เพราะไม่รู้จักจะทำอะไรอย่างอื่น เราควรหาทางต่อให้เธอ คือ ชักนำในความปฏิบัติเรียบร้อยเป็นวาระที่ ๒ ชักนำการศึกษาธรรมวินัยเพื่อรู้ทางปฏิบัติ เป็นวาระที่ ๓.

(ถึงพระธรรมวโรดม ฉบับที่ ๕๒/๑๐๗ ลงวันที่ ๒๑ มิ.ย. พ.ศ. ๒๔๕๖)

ยศ ต้องให้ได้รับในทางที่ชอบ จึงจะสำเร็จประโยชน์ ไม่เช่นนั้น ก็ไม่มีผล.... แม้ทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่ควรได้รับ ยังกลับให้โทษได้เหมือนกัน.

(พระมหาสมณศาสน์ ถึงเจ้าคณะมณฑลอุบลฯ ๑๑ ต.ค. ๒๔๕๙)

สิ่งที่มีมากย่อมมีค่าน้อย.

"เมื่อจะขอต้องค่อยขอเป็นบางรูปไม่ควรขอตั้งโหล ถ้าขอจนเฝือ ผู้ได้รับฐานันดร จักไม่รู้สึกว่าได้เพราะความดีความชอบ ทั้งจะทำให้จืด เพราะเป็นกันหลายรูปไม่อัศจรรย์อะไร เช่นจะตั้งราชาคณะขึ้นที่เมืองอุบลอีก ๕ รูป ราคาของเธอคงตกลงไป

ไม่ใช่เพราะความเสียของเธอ เพราะมีผู้ไม่สมควรได้รับยศเช่นนั้น เป็นออกดื่นต่างหาก ยศต้องได้รับในทางที่ชอบจึงจะสำเร็จประโยชน์ ไม่เช่นนั้นก็ไม่มีผล อย่าว่าแต่ยศเลย แม้ทรัพย์ ให้แก่คนที่ไม่ควรได้รับ ยังกลับให้โทษได้เหมือนกัน".

(พระมหาสมณศาสน์ ลงวันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ถึงเจ้าคณะมณฑลอุบลฯ เล่ม ๑ หน้า ๓๒๖)

อันการเล่าเรียนจะจัดขึ้นได้ ต้องมีพื้นอย่างอื่นหนุนมาก่อน คือ การปกครองต้องเรียบร้อยก่อน ...ฉันเห็นยังไม่จำเป็นจะรีบร้อนจัดการเรียนธรรมวินัย จัดการปกครองให้เรียบร้อยก่อนเถิด ตลอดถึงนิยมในกิจวัตร เมื่อมาถึงชั้นนี้แล้ว คงนิยมในการเล่าเรียนขึ้นเอง.

(ถึงพระธรรมเจดีย์ ฉบับที่ ๖๗/๑๘๗ ลงวันที่ ๒๗ ก.ค. ๒๔๕๗)

๑๐. ใคร่ครวญคิด สติปัญญา หาความรู้ การประพฤติตน.

นิสมฺม กรณํ เสยฺโย ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำดีกว่า.

(พุทธศาสนสุภาษิต ๑/๙)

เมื่อคิดอะไรสำเร็จเที่ยวหนึ่งแล้ว ข้อนั้นย่อมเป็นปัจจัยให้การข้างหน้าสำเร็จต่อ ๆ ไปโดยง่าย จนกระทั่งจับคิดอะไร ก็สำเร็จทุกอย่าง.

(มนุษยวิทยา ๒/๖๐)

คนผู้ใช้ความคิดในทางอันหนึ่งให้สำเร็จได้ดีแล้ว อาจมีความว่องไวแตกต่างออกไปอีกหลายทาง ซึ่งรวมลงเป็นผลอันเดียวกัน.

(มนุษยวิทยา ๒/๖๖)

คนผู้ใช้ความคิดแพร่ไปหลายทาง ไม่สามารถประกอบการให้สำเร็จ ดุจแม่ทัพผู้จ่ายทหารของตนออกไปถ่ายเดียว ไม่เฉลียวถึงกำลังของพลนิกาย มีอยู่ทางเดียวแต่จะปราชัย ฉะนั้น.

(มนุษยวิทยา ๒/๖๕)

ความมุ่งลงเป็นหนึ่งนั้น เป็นอุบายคุ้ยเขี่ยความคิดให้ลึกซึ้งกว้างขวาง เพื่อมีความสามารถประกอบกิจไม่ว่าอย่างหนึ่งอย่างใด.

(มนุษยวิทยา ๒/๖๗)

การใช้ความคิดต้องสงวนเพื่อจะไม่ให้สิ้นแรง คนผู้ใช้ความคิดพร่ำเพรื่อไปในการหลายอย่าง สิ้นอุตสาหะเร็ว เพราะสิ้นอุตสาหะ พลอยสิ้นนิยมด้วย เว้นความนิยมเสีย ไฉนความสำเร็จจักมีได้เป็นหนึ่ง.

(มนุษยวิทยา ๒/๖๖)

ไม่มีอะไรจะเสียยิ่งไปกว่าเสียความไว้ใจในความคิดของตัวเอง โดยคิดจะทำอย่างหนึ่งแล้ว กลับคิดจะทำอย่างอื่น ตกลงเป็นอันไม่ได้ทำสักอย่าง.

(มนุษยวิทยา ๒/๖๐)

สติ สพฺพตฺถ ปตฺถิยา สติจำปรารถนาในที่ทั้งปวง.

(พุทธศาสนสุภาษิต ๑/๗๑)

อรติ โลกนาสิกา ความริษยา เป็นเหตุทำให้โลกฉิบหาย.

(พุทธศาสนสุภาษิต ๑/๓๕)

โลโกปตฺถมฺภิกา เมตฺตา เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก.

(พุทธศาสนสุภาษิต ๑/๑๔)

ปัญญานั้น เหมือนคันชั่ง ต้องทรงให้เหมาะเจาะ จึงจะสำเร็จเป็นผลอันดี.

(มนุษยวิทยา ๒/๖๒)

ปัญญาที่มีจำกัด เป็นคุณที่ให้เจริญได้ด้วยอุตสาหะทวีคูณ และมุ่งกระตือรือร้นมากขึ้น.

(มนุษยวิทยา ๒/๗๑)

คนมีปัญญาจึงจะทราบวิสัยของคนมีปัญญา ถ้าหาปัญญามิได้แล้ว ถึงได้ฟังปฏิภาณของท่านผู้มีปัญญา ก็ไม่สามารถจะทราบได้ ดุจกระบือฟังเสียงซอ ฉะนั้น.

(วรรณนาสติปัฏฐานสูตร)

อันความรู้นั้น ย่อมสำเร็จฝ่ายผู้เล่าเรียน ก็เพราะมีความพอใจ ความเพียรเอาใจจอดอยู่ และหมั่นตริตรองหาเหตุผล อันเป็นเอกเทศของคุณธรรม.

(จากคำแนะนำภิกษุสามเณร วัดบวรวิหาร ลงวันที่ ๑๒ ธ.ค. ร.ก. ๑๒๕)

และประโยชน์แก่การเรียนนั้น กล่าวโดยสั้น ๆ ก็คือจะทำชีวิตของผู้เรียนให้เป็นไปโดยสะดวกจนตลอดกาล พูดอีกโวหารหนึ่ง จะทำเขาให้รู้จักเอาตัวรอดในหมู่คนอันเบียดเบียนแย่งกันหาแย่งกันกิน.

(จากคำแนะนำภิกษุสามเณร วัดบวรวิหาร ลงวันที่ ๑๒ ธ.ค. ร.ศ. ๑๒๕)

การเรียนหนังสือนั้นมิใช่ศึกษา เป็นแต่เอกเทศของศึกษา การฝึกหัดให้มีความคิดสามารถประกอบกิจนั้น ๆ ได้ นั่นแลเป็นตัวศึกษาโดยตรง.

(พระมหาสมณศาสน์ ถึงพระศิริธรรมมุนี ๘ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๙)

เป็นธรรมดาของการงานที่จัดขึ้นใหม่ คนอ่อนแอดำเนินไม่ทันก็เข้าไม่ได้ แต่อันความรู้ ไม่ทำนุบำรุงให้เจริญทันก็เสื่อมถึงใช้ไม่ได้.

(คำตอบบัตรสนเท่ห์ ๖ มี.ค. ๒๔๕๗)

ความรู้ความเข้าใจถูก มีประโยชน์มากที่สุด ว่าอย่างยิ่งแล้ว ผู้ใดไม่เข้าใจเหตุผลบ้างแล้ว จะมีชีวิตอยู่ไม่ได้เลย.

(วรรณนาพหุธาตุกสูตร)

กาลานุรูปํ ว ธุรํ นิยุญฺเช พึงประกอบธุระให้เหมาะแก่การเที่ยว.

(พุทธศาสนสุภาษิต ๑/๑๐)

คน . . . ถึงจะมีความสามารถในทางใดทางหนึ่ง ก็ทำอะไรไม่สำเร็จ เพราะปราศจากความไว้ใจตัว ความกล้าหาญอดทน และเป็นคนจืดจางเร็วไม่ยั่งยืน.

(มนุษยวิทยา ๒/๖๐)

ผู้จืดจางเร็ว ดูเหมือนมีใจก็ไม่ใช่ของตัว กลับเป็นของผู้อื่นไปเสีย มีทางพอจะทำอะไรได้บ้าง เขาก็ฉวยเอาไปทำเสีย.

(มนุษยวิทยา ๒/๖๐)

การงาน . . . กระทำไม่เหมาะแก่กาละ เทศะ และภูมิของตน แม้เป็นการงานที่ชอบที่คนพอใจ ก็หาได้ผลอันดีไม่.

(อนุสาสนีที่ได้ให้แก่กองเสือป่า)

ผื่นทำการอันผิดทาง ดันทุรังไปด้วยความมุทะลุ ไม่ชื่อว่าอาจหาญ เพราะทำผิดฐานะอย่างนั้นเป็นความกร้าว.

(พระโอวาทประทานแก่นักเรียนนายร้อยทหารบก ๑๙ พ.ค. ๒๔๖๐)

ขนฺติ สาหสวารณา ความอดทน ห้ามไว้ได้ซึ่งความผลุนผลัน.

(พุทธศาสนสุภาษิต ๑/๑๙)

การงานที่คนทำ ย่อมส่ออาการที่คนเป็นอยู่อย่างไร.

(มนุษยวิทยา ๒/๖๙)

การงานทั้งปวง จะเป็นกิจควรสรรเสริญ ก็เพราะเกิดจากน้ำใจที่ควรสรรเสริญ จะเป็นกิจที่ควรติเตียน ก็เพราะเกิดจากน้ำใจที่ควรติเตียน ไม่ใช่เพราะชนิดของการงาน.

(มนุษยวิทยา ๒/๖๘)

คนหนุ่ม ๆ ควรใส่ใจว่า ไม่มีอะไรจะเป็นของที่ได้นอกจากการงาน.

(มนุษยวิทยา ๒/๗๑)

คนไม่ได้เกิดมาเพื่อจะสันนิษฐานต้นเหตุของพิภพนี้ เกิดมาเพื่อค้นหาสิ่งที่เขาจะต้องทำและกันตัวไว้ ให้ดำเนินอยู่แต่ในกิจที่เขารู้ต่างหาก.

(มนุษยวิทยา ๒/๗๕)

มตฺตญฺญุตา สทา สาธุ ความรู้จักประมาณ ยังประโยชน์ให้สำเร็จทุกเมื่อ.

(พุทธศาสนสุภาษิต ๑/๓๓)

คนผู้ทำการใหญ่ยิ่ง ย่อมไม่หักโหมทำด้วยอุตสาหะจัดนัก เขาให้อุตสาหะแต่พอเหมาะพอเจาะ ใช้เวลาทำการสม่ำเสมอ มีอัธยาศัยอดทน.

(ความถนอมเวลา)

อันคนผู้ประพฤติธรรม ก็ต้องประพฤติเพียงพอดีแก่ฐานะของตน ไม่เช่นนั้นก็เป็นอยู่ไม่ได้.

(พระมหาสมณศาสน์ ถึงพระธรรมเมธาจารย์ ๑๕ มี.ค. ๒๔๕๙)

สิ่งอันทำให้เลวทรามนั้น ใจกับอาการของคนต่างหาก หาใช่ลำพังการงานไม่ นายช่างกลจะเป็นคนมีใจสูงเท่าจินตกวีก็ได้ คนทำการกุลีจะเป็นคนดีเท่ากับนายช่างก็ได้.

(มนุษยวิทยา ๒/๗๖)

ความกล้าหาญจะเกิดขึ้น ก็เพราะคำนึงถูกทาง และมีที่มุ่ง.

ความกล้าหาญ ต้องมีความอาจหาญเป็นคู่กัน จึงจะยังผลที่มุ่งหมายให้สำเร็จ ความบากบั่นมุ่งแต่จะให้สำเร็จ ไม่ย่อท้อถอยหลัง จัดเป็นความอาจหาญ

(พระโอวาทประทานแก่นักเรียนนายร้อยทหารบก ๑๑ พ.ค. ๒๔๖๐)

อันจะถือว่า ถึงคราวจำเป็นแล้วทำอะไรได้ทั้งนั้น ย่อมไม่ได้รับอนุมัติในหมู่คนดี ในสงคราม ฝ่ายที่ถืออย่างนั้น ถูกติเตียนของมหาชนทั่วโลก.

(พระโอวาทประทานแก่นักเรียนนายร้อยทหารบก ๒๖ พ.ค. ๒๔๖๐)

ความประพฤติตัวเป็นสำคัญของคนเรา ในที่จะนำชีวิตไปโดยผาสุกหรือลำเค็ญ และในที่จะทำความเป็นอยู่ของตนเพียงเวลาให้เป็นสารโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน.

(เบญจศีล–เบญจธรรม–คำนำ)

แต่จะคิดพำนักผู้อื่น การนั้นเมื่อพ้นเวลาแล้ว ก็กลับมีแต่จะให้โทษ คือให้ปราศจากความสามารถที่จะคิดตั้งตัวของตัว เพราะฉะนั้น ความพำนักตัวเอง คือความคิดตั้งตัวของตัวเอง จึงเป็นคุณสำคัญที่สุด ซึ่งทำให้คนถึงความเจริญ.

(จากหนังสือกฎของคนผู้มุ่งก้าวหน้า)

ความสัจเป็นคู่กับชีวิต ไร้ความสัจ ชีวิตก็ไม่มีผล.

(อนุสาสนีที่ให้แก่กองเสือป่า)

ถ้าเป็นคนมีปัญญาใหญ่ ความเพียรจักช่วยเขาให้ดีขึ้น ถ้ามีปัญญาแต่พอสถานประมาณ ความเพียรจักหนุนความบกพร่องของเขา ถ้ากำลังปัญญาของเขาจำกัดมากเข้า ความต้องการอุตสาหะก็มากขึ้น ปัญญาแต่พอปานกลาง จำต้องขยายออกด้วยความตั้งใจอันกล้าหาญและอุตสาหะไม่หยุดหย่อน.

(มนุษยวิทยา ๒/๗๐)

ความต้องประสงค์มิใช่ปัญญา นั่นเป็นความมุ่งหมาย กล่าวอีกโวหารหนึ่งว่ามิใช่ความสามารถ นั่นเป็นความตั้งใจที่จะทำ.

(มนุษยวิทยา ๒/๗๑)

ยํ เว เสวติ ตาทิโส คบคนใด ก็เป็นเช่นคนนั้นแล.

(พุทธศาสนสุภาษิต ๑/๑๙)

เมื่ออยู่ใกล้ข้าศึกก็ต้องคอยป้องกัน เมื่ออยู่ใกล้พันธมิตรก็ต้องคอยรักษาน้ำใจ.

(เทศนาประศาสนนัย ปัจฉิมภาค)

เมื่อคิดเห็นว่า สงครามแห่งชีวิตจะช่วยรบแทนกันไม่ได้ ท่านจงเป็นผู้อุดหนุนตัวของท่านเอง จงเป็นผู้รีบกระตือรือร้น เอาใจใส่ หมั่น ถ้าท่านไม่บรรลุความสำเร็จ ท่านจักได้ชื่อว่า ทำสิ่งอันดีที่สุดรองเป็นลำดับลงมา จัดว่าได้ทำสิ่งนั้นสมควรเป็นอย่างยิ่งแล้ว.

(มนุษยวิทยา ๒/๗๖)

การฝึกปรือทำอัธยาศัยใจคอให้เจริญขึ้น ควรแก่การงานนั้น ๆ เหมือนพรวนดินไว้เพาะพืชฉะนั้น เป็นการเรียนที่ตรง หัดเขียนหนังสือ หัดแปลหนังสือเป็นแต่กิ่งของการเรียน ไม่ใช่การเรียนที่ตรง.

(จากคำแนะนำภิกษุสามเณร วัดบวรนิเวศวิหาร ลงวันที่ ๑๒ ธ.ค. ร.ศ. ๑๒๕)

จงตีศัสตราของตัวเองไว้สู้สงครามของตัว ด้วยกำลังของตัว คืออุตสาหะศึกษา ให้เป็นคนมีสติปัญญาความคิดประกอบกิจธุระของตนตามลำพังตน.

(จากหนังสือกฏของคนผู้มุ่งก้าวหน้า)

การเรียนวิชาความรู้ ต้องทำคนเรียนให้มีความสามารถในกิจการอันเป็นวิสัยจึงได้ชื่อว่าสำเร็จประโยชน์ในการเรียน.

(เบญจศีล – เบญจธรรม คำนำ)

การชักนำให้สมาคมกับหมู่ที่เขาเยี่ยมกว่า เป็นเหตุให้เจริญตาม ได้เห็นตัวอย่างมาแล้ว.

(ถึงพระธรรมเจดีย์ ฉบับที่ ๖๗/๑๘๗ ลงวันที่ ๒๗ ก.ค. ๒๔๕๗)

จงตั้งตนเหมือนคนผู้อยากจะเบียดไปในประตูอันมีหมู่คนออแน่น ต่างคนต่างอยากจะเบียดเข้าไป เขาพึงยันพื้นให้แน่น และแหวกเข้าไปเต็มแรง อย่ายืนนิ่งเสีย เพราะทำเช่นนั้นก็เป็นการให้สิ้นหวัง.

(จากหนังสือกฏของคนผู้มุ่งก้าวหน้า)

ไม่มีใครรู้ความสามารถของตัวว่า ตัวสามารถในสิ่งโตใหญ่หรือแต่เพียงในสิ่งเล็กน้อย กว่าเขาจะได้ลองเองด้วยพิจารณาโดยลำดับ.

(มนุษยวิทยา ๒/๗๐)

เมื่อทำลงไปแล้ว ได้รับคำตักเตือน ก็จงเต็มใจงดและใส่ใจว่า กิริยาเช่นนั้นเสีย จงมีละอายที่จะทำเช่นนั้นอีก ดังนี้เรียกประพฤติดี.

(จากคำแนะนำภิกษุสามเณร วัดบวรนิเวศวิหาร ๑๒ ธ.ค. ร.ศ. ๑๒๕)

วิสาขบูชาเป็นพิธีสำคัญในพระศาสนา ไม่ควรขาด ถึงวันเพ็ญควรทำด้วยประการใดประการหนึ่ง ดุจเดียวกับอุโบสถ มีรูปเดียว ท่านยังให้นึกถึงซึ่งเรียกว่าอธิษฐานไม่จำต้องทำกลางคืน ทำกลางวันก็ได้ ไม่จำจะต้องมีเทศนาแลให้ชาวบ้านมาฟัง เพียงทำการสักการะบูชา แล้วทำวัตรสวดมนต์ก็พอ ถ้าจะมีเทศนาสักกัณฑ์หนึ่งยิ่งดี มีหนังสือจะให้ ไม่มีชาวบ้านมาฟัง พระฟังกันเองก็ได้ พระมีน้อยรูป เลิกเทศน์เลิกสวดมนต์เสียก็ได้ หรือหลายวัดรวมกันทำที่วัดหนึ่ง.

(ถึงกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ ฉบับที่ ๕๗/๓๗๐ ลงวันที่ ๙ ต.ค. พ.ศ. ๒๔๕๘)

การที่กระทรวงเอาจำนวนวัดและนักบวช กับอาจารย์ของศาสนาอื่นเข้ามาอยู่ในตรางเดียวกันกับของคณะสงฆ์ เชื่อว่า พยายามที่จะเลิกถอนพระพุทธศาสนาจากความเป็นศาสนาสำหรับแผ่นดิน ฉันร้องบอกกล่าว (โปร์เตล็ต) หากว่าราชการจะเลิกศาสนาสำหรับแผ่นดินเสีย กระทรวงก็เป็นหมดหน้าที่บัญชาการ วัดก็ดี พระสงฆ์ก็ดีจักกลายมาอยู่ในปกครองของเจ้ากระทรวงผู้บัญชาการท้องถิ่นที่ ในบัดนี้ทางกระทรวงมหาดไทยเขาก็จัดอยู่แล้ว ฉันเองก็พอใจจักเป็นอย่างนั้นเมื่อถึงคราวเข้า.

(ถึงพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ที่ ๗๒/๖๖๒ ลงวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๙)

พระมหาสมณวาทะ

ของ

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สุขุมวิธานธำรง สกลมหาสังฆปริณายก
(ปุ่น ปุณฺณสิริ มหาเถร)

คัดจากพระนิพนธ์ เรื่อง "บุญสมบุญ"

กรรมเวรที่เราทำ กรรมเวรนั้นประหนึ่งเงา
ติดตามชีวิตเรา จะหลบพ้นด้วยกลใด.

ความดีมีเสน่ห์ คราวซวดเซมีบุญช่วย
แม้เทพก็อำนวย เมตตาช่วยให้พ้นภัย.

คนดีมีสัจจะ เหมือนมีพระประจำใจ
อยู่บ้านหรือนอนไพร ห่อนมีภัยมาบีฑา.

น้ำลายถ่มรดฟ้า หล่นลงหน้าคนถ่มเอง
ฉันใดก่อกรรมเบ่ง ก็เฉกนั้นฉันเดียวกัน.

พยาบาทอาฆาตเขา แกล้งกล่อมเกลาก่อกรรมกวน
ทุกข์ทัณฑ์ทุ่มทัณฑ์ทวน ผลเผ็ดผวนผ่านเราเอง.

กรรมแล้วใครจะช่วย แม้สดสวยร่างสะคราญ
แสนรักแสนสงสาร กรรมบันดาลประหารเสีย.

กรรมเก่าตามเผาผลาญ สุขสำราญหมดสิ้นไป
เป็นสัตว์ชนิดไหน ก็จำใจสนองผล.

เชี่ยวฌานชำนาญเวท จะวิเศษสักปานใด
บาปกรรมที่ทำไว้ จะนำให้วินาศเอง.

เชี่ยวฌานชำนาญเวท ฤทธิวิเศษลับล่องหน
ดินแทรกแหวกว่ายชล บ่ห่อนพ้นวินาศกรรม.

จากคนเกิดเป็นสัตว์ พ้นจากสัตว์เป็นเทพไท
สับสนวนเวียนไป เพราะกรรมไกไขตามกรรม.

คนดีเห็นดีเขา น้อมใจเอาเป็นของตน
เริ่มสร้างทางกุศล เพื่อลุผลที่เห็นดี.

ทุกรรมแม้เล็กน้อย จงคิดถอยอย่าควรทำ
กรรมน้อยจะครอบงำ นำเสื่อมทรัพย์อับปัญญา.

คนดีมีจิตเอื้อ เมตตาเผื่อแผ่สุขไป
ไม่เลือกคนใกล้ไกล แผ่สุขให้ทั่วถึงกัน.

แม้มีผู้มาไล่ แย่งที่ไปไม่โกรธา
ตั้งใจแสวงหา สืบศรัทธาในกุศล.

ท่องเที่ยวไปในไตรภพ จะประสพแต่สุขี
ปลอดภัยโภคัยดี เพราะกรรมดีอำนวยผล.

บำเพ็ญวัตตบท ๗ ประการด้วย จึงได้สมบัติและเกียรติยศอันยิ่งใหญ่พ้นจะกล่าวถึง.

วัตตบท ๗ ประการคือ

๑. *เลี้ยงบิดามารดา* ๒. *เคารพผู้ใหญ่ในสกุล*
๓. *กล่าวคำไพเราะ* ๔. *ละคำเสียดสี*
๕. *กำจัดความตระหนี่* ๖. *ถือคำสัตย์*
๗. *ไม่ขึ้งโกรธแก่ใคร*

ท้าวมัฆวาน ถึงความเป็นผู้ประเสริฐกว่าเทพทั้งหลาย เพราะความไม่ประมาท บัณฑิตสรรเสริญความไม่ประมาท ติเตียนความประมาท.

ผู้หวังความเจริญแก่ตน จึงไม่ควรประมาท.

บุญกรรมที่ทำไว้ แม้อยู่ไกลต่างโลกา
สมบัติล้วนโสภา เกิดคอยท่าคนทำบุญ.

สมบัติ ๓ ประการคือ

มนุษย์สมบัติ
สวรรค์สมบัติ
นิพพานสมบัติ

สมบัติทั้ง ๓ ประการนี้ มนุษย์ย่อมได้เพราะอาศัยบำเพ็ญคุณงามความดี มิใช่ว่าเกิดเป็นคนแล้วจะต้องมั่งมีสมบัติ หรือตายลงแล้วจะต้องไปสวรรค์ หรือเมื่อเข้าปฏิบัติธรรมแล้วจะต้องไปนิพพานทุกตัวคน.

มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัตินั้น บุคคลจะพึงได้ด้วยการบำเพ็ญ ทาน ศีล และภาวนา.

นิพพานสมบัติ บุคคลจะพึงได้ด้วยการบำเพ็ญอริยมรรค ๘ อย่างเคร่งครัด.

ใครผู้ใดต้องการสมบัติชนิดไหน ก็จงพยายามดำเนินไปตามแนวทางดังกล่าวแล้วนั้น.

ย่อ "การเป็นอยู่ด้วยจิตว่าง"

ของ ท่านพุทธทาสภิกขุ

(แสดงอบรมภิกษุสามเณร ๒ กันยายน ๒๕๑๒)

ความงามอยู่ที่ซากผี
ความดีอยู่ที่เสียสละ
ความเป็นพระอยู่ที่จริง
นิพพานอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย

"ความงามอยู่ที่ซากผี" นี้ไม่ใช่เล่นลิ้นหรือประชดใคร เป็นการสรุปคำแนะนำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ชนิดที่ให้ดูอะไรให้ลึกมีความหมาย "งามอยู่ที่ซากผี" นี้ตรงข้ามกับงามอยู่ที่เขียว ๆ แดง ๆ สวย ๆ อย่างที่เขางามกัน เพื่อจะท้าว่า ซากผีนี้งามกว่าจริง ๆ มีประโยชน์ น่าดูกว่าที่ไม่หลอกลวงเหมือนความงามที่มนุษย์กำลังหลงบูชากันด้วยการประดับตกแต่งฉาบย้อม.

"ดีอยู่ที่เสียสละ" อยู่ที่สละนี้ เป็นคำพูดถูกที่สุด แต่ไม่ตรงกับที่คนเดี๋ยวนี้เขาถือกันว่า ดีอยู่ที่เอาให้ได้.

"พระอยู่ที่จริง" หมายความว่า อย่าเอาพระที่เพียงคนนุ่งห่มผ้าเหลืองโกนหัวอยู่วัดเฉย ๆ ให้เอาพระที่พูดจริง ปฏิบัติวินัยจริง อะไรก็จริงไปหมด.

"นิพพานอยู่ที่ตายเสียก่อนตาย" เป็นโวหารที่พระพุทธเจ้าทรงใช้มากที่สุดเกี่ยวกับการนิพพาน ทรงตรัสว่า ที่สุดแห่งทุกข์, ดับสนิทไม่มีอะไรเหลือ, ไปหมดจากโลก, เหนือโลก, ไม่เกี่ยวกับโลก, ไม่ใช่ตัวตน, ว่างเปล่า. ฯลฯ

"ตายเสียก่อนตาย" เท่ากับตายให้เสร็จเสียก่อนตายจริงๆ คือ การมีชีวิตอยู่ด้วยจิตว่าง จิตที่ไม่ได้ยึดถืออะไรเป็นของตนเรียกว่า จิตว่าง จิตไม่ได้มั่นหมายอะไร ว่างไปจากความมั่นหมาย ว่างจากความมี ความเป็น ความได้.

คำว่า **มีชีวิตอยู่ด้วยจิตว่าง** หรือ **ชีวิตเป็นอยู่เหมือนตายแล้ว** นี้เราพูดได้ใหม่ว่า **มีชีวิตเป็นอยู่ด้วยสติ.**

"สติ" ในหลักพระพุทธศาสนาหมายถึงรู้ รู้ตลอด เช่นพูดว่า "มีสติมองเห็นโลกโดยความเป็นของว่างอยู่ทุกเมื่อ". นี้คือมีสติที่แท้จริง มองเห็นว่า **"เป็นอยู่ด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่น"** นี้เป็น **"การตายเสียก่อนตาย".**

ยามจะได้ ได้ให้เป็น ไม่เป็นทุกข์
ยามจะเป็น เป็นให้ถูก ตามวิถี
ยามจะตาย ตายให้เป็น เห็นสุดดี
ถ้าอย่างนี้ ไม่มีทุกข์ ทุกวันเอย.

(ของท่านพุทธทาสภิกขุ)

"จิตใจ คือความนึกคิดนั้น เป็นใหญ่เป็นประธานในขบวนการแห่งความดีความชั่ว ทั้งหลายแหล่".

"ความดี ความชั่ว ความเสื่อมความเจริญในโลกนั้น ความจริงแล้ว คือผลิตผลที่เกิดจากจิตใจ ความนึกคิดทั้งสิ้น.

(พระเทพรัตนโมลี เจ้าคณะจังหวัดนครพนม)

ผู้ที่เพียบพร้อมด้วยมรรยาทและศีล ย่อมรุ่งเรืองสุกใสดุจดวงไฟในราตรีฉะนั้น.

(ชาดกสุภาษิต วีสตินิบาต ๗๔)

บุรุษอาชาไนย์หาได้ยาก เพราะท่านไม่เกิดทุกแห่ง ท่านเป็นปราชญ์เกิดในสกุลใด สกุลนั้นก็ถึงความสุข.

(พุทธวรรค ธรรมบท)

"ความชั่วย่อมเผาผลาญในภายหลัง".

"กรรมใดก่อแล้วร้อนใจภายหลัง ชื่อว่า กรรมนั้นไม่ดี
กรรมใดก่อแล้วไม่ร้อนใจภายหลัง กรรมที่ทำแล้วนับว่า ดี".

สตญฺจ คนฺโธ ชรํ อุเปติ

ความดีของสัตบุรุษย่อมไม่เสื่อมสลาย.

อบายมุข ๖

อบายมุขทุกบทหมดทั้งหก ขอหยิบยกถกขึ้นกล่าวเล่าขยาย
ควรเลิกหย่อนผ่อนให้จริงทั้งหญิงชาย ความอบายคลายห่างพ้นจนมรณา

๑. การกินเหล้าเมาทั้งวันนั้นไม่เหมาะ โรคกะเพาะเสาะท้องต้องหาหมอ
ทั้งเสียทรัพย์อับชื่อเลื่องลือพอ อายุก็ทรุดถอยน้อยทุกที

๒. การพนันขันต่อก็อีกอย่าง เล่นไม่สร่างห่างซากล้าไม่หนี
มีสิ่งของต้องขายร้ายเหลือดี เที่ยวเป็นหนี้พี่น้องหมองอุรา

๓. คบมิตรชั่วตัวร้ายชายและหญิง ทำกรุ้งกริ้งหยิ่งเย่อเพ้อยศฐา
โรคภัยร้ายกลายดอกออกนัยน์ตา ติดบุตราบุตรีไม่ดีเลย.

๔. เที่ยวกลางคืนดึกดื่นบึกบึนนัก พลั้งพลาดจักประสบพบเหตุใหญ่
มิทำเขา เขาก็อาจใส่ราชภัย อีกบ้านไกลพาลได้โอกาสดี

๕. มหรสพพบที่ไหนไปที่นั่น ชอบสรวลสันต์หรรษาไม่ล่าหนี
อดตาหลับขับตานอนอ่อนอินทรีย์ เกิดโรคายายีมีมากมาย

๖. ให้เกียจคร้านการอาชีพไม่รีบเร่ง มีแต่เพลงเกิงผัดขัดข้องหลาย
ยังร้อนอยู่ดูยังหนาวร้าวเมื่อยกาย กลอุบายทิ้งงานการทั้งปวง.

ลำนำธรรมิก์กะถา

ลำนำธรรมิก์กะถา กายคะตานุส์สติ ระลึกตามกาย โดยอาการ ๓๑ ตามบาฬีอัตถกะฐาจาริย์แสดงว่า ๓๒ มีผม ขน เล็บ ฟั่น เป็นต้น ลำนำนี้ท่านผู้เรียบเรียงชื่อ ทองมา ได้เรียบเรียงเป็นวิทยาทานมาแต่โบราณกาล คัดลอกมาเพื่อเป็นเครื่องรั้งสติบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามสมควรแก่กาลสมัย. โดยคงรูปอักษร สกดการันต์ ไว้ตามของเดิม

กายคะตานุส์สติ

บทที่หนึ่งเกษาผมชมว่าสวย ซ้ำถือด้วยใช่นิยมชมเฉย ๆ แต่งให้งามความงมเผ้าชมเชย ใครเกินเลยบั่ดกลายไม่ได้เทียว อนิจจังทั้งสิ้นอย่ากินแหนง เดี๋ยวก็แปลงเปลี่ยนสีไม่มีเฉลียว ลงปลายขาวราวสำลีไปทีเดียว หัวใจเหี่ยวเห็นแต่ผมชมไม่ลง พอล่วงลับดับชีวิตร์จิตร์สลด ก็สูญหมดเห็นกับตาไม่หน้าหลง ล้วนเครื่องพ่อพอให้ใจพวง เท่ากับผงถมแผ่นดินอย่ากินใจ ทั้งโลมาว่าขนดูกล่นกลาด หน้าอนารถไม่เห็นมีดีตรงไหน หลงนิยมชมขานด้วยกลใด พอบัล์ยไลย์สูญชัดอนัดตา อีกนักขาหน้าชังอย่าหวังรัก ถอดหรือหักเรื่องเล็บเจ็บหนักหนา ยาวต้องตัดขัดถูดูระอา ต้องรักษาความสะอาดไม่ขาดวัน ลองปล่อยปละละไว้คงได้เห็น ว่าเล็งเปนโทษภัยใหญ่มหันต์ มีกลิ่นไอใช่จะแกล้งแต่งรำพรรณ์ โทษอนันต์ไม่ใช่เล่นเป็นกังวล กลับนิยมชมว่างามเมื่อยามตัด ประคองขัดเชิดชูดูทุกหน ความเห็นผิดคิดว่างามตามใจตน ไม่เห็นผลที่ชั่วมัวแต่ชม ครั้นล่วงลับดับขันธ์ก็พลันหาย เหมือนร่างกายทั้งสิ้นทิ้งดินถม ย่อมสูญลับดับไปใครนิยม เท่ากับงมสิ่งที่ไม่มีตัว เช่น

ทันตามาทีหลังก็ดั่งทุกข์ ไม่มีศุขเลยจริง ๆ ล้วนสิ่งชั่ว ชั้นจะงอกออกมาก็น่ากลัว บางคนตัวร้อนรนทนเวทนา มีแต่ภัยใหญ่หลวงจนล่วงหล่น เจ็บมากหนกว่าจะหักชั่วหนักหนา เปนหลายอย่างต่างกันเหลือพรรณา ทรมาเมื่อเปนโรคพื้นโยกคลอน เคี้ยวอะไรไม่สนิทไปติดราก แสนลำบากที่สุดจะหลุดถอน ที่เจ็บมากอยากหายคลายอาวรณ์ ต้องจ้างถอนจ้างทำกันร่ำไป กลิ่นก็เหม็นเห็นว่างามตามที่หลง ตั้งจิตร์จงเจาะหาหยูกยาใส่ คิดจะไม่ให้หักรักระไร เที่ยงเมื่อไรคงต้องหักอย่ารักชัง อันตะโจคือหนังบังกายร่าง สีขาวบางแนบสนิทบิดมังษัง ดูกายเราเผ้าคิดอนิจจัง จะนึกหวังสิ่งใดไม่ได้เทียว ไม่ละเว้นเห็นทุกสิ่งชิงกันแก่ จงดูหนังหน่อยก็คอยเหี่ยว ยิ่งคิดไปใจสลดหมดทีเดียว ลงปลายเลี้ยวตกลงก็คงตาย หรือเห็นมีที่ไหนผู้ใดนั่น ไม่ดับขันธ์อยู่ไปดังใจหมาย ไม่มีผู้อยู่ตลอดคงวอดวาย ควรจะหายเห็นผิดจงคิดดู อีกมังษังคือเนื้อหน้าเบื่อหน่าย ชีวิตร์วายก็คงเห็นว่าเหม็นอู้ เมื่อยังเปนเห็นประเสริฐเผ้าเชิดชู พิศดูเนื้อหนังปลั่งวิลัย อนิจจังทั้งสิ้นอย่ากินแหนง กลิ่นร้ายแรงยิ่งกว่าสัตว์เมื่อตัดษัย อนัดตาน่าสลดระทดใจ ไม่ว่าใครเหมือนกันด้วยต้องม้วยมรณ์ ชีวิตร์ขาดคลาดคลามังษายับ เปนของรับประทานอาหารหนอน ชีวิตร์รักมังษาเหลืออาวรณ์ ถึงคราวจรก็ต้องจากพลัดพรากไป นหารูคือเอ็นเปนเส้นชักให้พยักพูดจากายาไหว รัดกระศัลย์พันพัวอยู่ทั่วไป ตามวิสัยสัตว์เกิดในโลกา อันร่างกายคล้ายหุ่นที่คนเชิด ไม่ประเสริฐเลยสักสิ่งจริง ๆ หนา ผู้ที่ชักให้ไหวในกายา คือวาตาทั้งหกจำพวกมี ถ้าลมหายสายหุ่นก็สูญหมด เห็นปรากฏร่างกายกลายเปนผี สาธกเทียบเปรียบความตามบาฬี พอเปนที่ระฦกรู้สึกใจ เหมือนกับเส้นเช่นสายในกายหุ่น ชีวิตร์สูญแล้วก็เส้นหาเห็นไม่ พอแตกดับเส้นยับระยำไป ตามนิสัยมรณาของสามัญ อัฐฐิคือกระดูกเอ็นผูกแน่น ไม่เปนแก่นสารจริงทุกสิ่งสรรพ์ เกิดสำหรับกับร่างอย่างสำคัญครั้นชีวันวอดวายทำลายไป เหมือนร่างกายชายหญิงสิ่งที่รัก ต้องผละผลักอย่าพวงคิดหลงไหล ยังคงมีดีชั่วติดตัวไป จงตั้งใจเปนนิตย์คิดถึงธรรม คุณพระรัตนไตรวิลัยเลิศสิ่งประเสริฐเช่นสวดมนต์ต้องบ่นร่ำ ยึดให้มั่นกันภัยตั้งใจจำ ต้องกลัวกรรมไว้ให้มากจะยากนาน อัฐฐิมินชังสมองกระดูก กลมเปนลูกมีเยื่อเมื่อสังขาร พอชีวันบรรลัยไม่ได้การ

ไม่อยู่นานสูญหมดสลดใจ ไปแต่ตัวทั่วทุกคนชนทั้งหลาย ยังไม่ตายพร้อมพรักคนรักใคร่ ต่อให้รักหนักกว่าชีวาลัย พอสิ้นใจเน่าเหม็นไม่เห็นแล คงรู้สึกนึกให้ใจรังเกียจ ใครจะเบียดอยู่กับผีไม่มีแน่ ความรักชังทั้งนั้นย่อมผันแปร เห็นเที่ยงแท้เกิดกายต้องวายปราณ วักกังม้ามตามบาฬีท่านมีไว้ ว่าอยู่ในหว่างทรวงห้วงสถาน ดังจะคลุมหุ้มดวงกระมลมาล มีสันถานคล้ายดอกประทุมมา ดวงหัททัยอาไศรยเหมือนเกษร แซกซอนอยู่ในหลีบกลีบบุปผา สีแดงคล้ำขว้ำชิดติดหัทยา ในอุราเบื้องซ้ายเหนือชายโครง ชีวิตร์พรากจากกายทำลายสูญ ปฏิกูลเน่าเหม็นเห็นโต้ง ๆ เร่งกลัวกรรมจำจดอย่าคดโกง คิดชักโยงเหนี่ยวใจไว้ให้ดี อัถยังตั้งอยู่หว่างกลางอุระ รูปคล้ายกะบัวตูมประทุมสี แดงละม้ายคล้ายมังษังเมื่อยังดี เต้นไม่ถี่ไม่ห่างอย่างธรรมดา แม้ป่วยไข้ไม่หนักก็จักเห็น ว่าใจเต้นผิดกันขันหนักหนา พึ่งด้วยหูรู้ด้วยใจกับไนยนา ตามตำรามดหมอต่อ ๆ กัน ชีวิตร์ดับวับไปหัวใจหยุด เปนที่สุดมรณาชีวาสัญ ความเห็นชนคนละอย่างต่าง ๆ กัน ความเห็นฉันว่าถึงที่สิ้นชีวา แม้นไม่ถึงซึ่งวาระถึงจะป่วย คงไม่ม้วยใช่ว่าตายง่ายนักหนา ที่ยากจนค่นแค้นแสนระอา อยากชีวาวอดวายตายไม่ลง บ้างกลุ้มกลัดขัดแค้นแน่นในจิตร์ กินยาพิศผูกคอตายหมายประสงค์ ไม่ถึงที่ชีวิตร์ไม่ปลิดปลง ลงปลายคงมีผู้ช่วยไม่ม้วยมรณ์ ถึงวาระจะอยู่ไหนก็ไม่พ้น คงรับผลที่สุดไม่หลุดถอน ความบรรไลยใครจะกล้าพยากรณ์ คำพระสอนสุดแท้แต่บุญกรรม ยะกะนังคือตับนับสองแผ่น เห็นจะแม้นเนื้อแดงสีแสงคล้ำ อยู่ข้างขวาหัทยังตั้งประจำ กล่าวตามคำบาฬีที่มีมา พอดับขันธ์อันตรายสูญหายสิ้นถมแผ่นดินเสียทุกสิ่งจริง ๆ หนา ล้วนเน่าหนองกองกลาดอนารถตา ธรรมดาเหมือนกันหมดสลดใจ กิโลมะกังพังผืดพื้นมังษะ เหนี่ยวเนื้อกะเอ็นหนังสีสังใส พังผืดนั้นพันพัวอยู่ทั่วไป พอบรรลัยสิ้นชีพรีบทำลาย ลงเน่าหนองกองยุบเปนบุพโพ อะพิโธ่คิดไปแล้วใจหาย สังขารามาเกิดกำเนิดกาย ดังหนึ่งสายกระสินธุ์สมุทผุดเปนฟอง แตกกระจายด้วยพระพายกระพือพัด เหมือนฝูงสัตว์ในแผ่นดินสิ้นทั้งผอง นึกดูเถิดเกิดกับตายก็คล้ายฟอง เกิดแล้วก็ต้องดับไปขอให้คิด สิ่งกุศลอกุศลของตนแท้ เปนของแน่คล้ายเงา

ตามเราติด ชิดอื่นหมื่นแสนแม้นจะชิด ไม่สนิทเกื้อหนุนเหมือนบุญกรรม จงตั้งจิตร์คิดสร้างทางกุศล จะเปนผลติดไปได้ยังค่ำ อกุศลผลร้ายอย่าหมายทำ เร่งกลัวกรรมเกรงผิดจะติดไป ปีหะกังดังวิสัชนาบท ท่านกำหนดตามที่บาฬีไข คือชิ้นเนื้อนามสัญญาเรียกว่าไต สีละไมดำทมิฬเหมือนลิ้นวัว อยู่เบื้องซ้ายชายโครงของมนุษย์ ทั้งบุรุษสตรีย่อมมีทั่ว สิ่งสำคัญมั่นหมายในกายตัว มีอยู่ชั่วกว่าชีวิตร์จะปลิดไป ชีวิตร์วางร่างกายก็หายสูญ ปฏิกูลเห็นชัดเมื่อตัดษัย สิ่งที่รักสักนิดไม่ติดไป รักเท่าไรก็ไม่คืนมาชื่นเชยสารพรรณอันมีสิ่งที่รัก ต้องคิดหักห้ามใจให้เฉย ๆ อันโมหะอะวิชามักพาเลย เหมือนเรือเกยติดหาดอนารถใจ เพราะไม่รู้ร่องทางไม่หยั่งน้ำ ว่าจะล้ำลึกซึ้งถึงเพียงไหน เห็นมีน้ำร่ำเดินจนเกินไป ต่อเมื่อใดเรือติดคิดถึงตัว จงกำหนดจดจำคำที่แนะ ต้องได้แคะคิดค้นถึงต้นขั้ว อย่างวยงงหลงเพลินจนเกินตัว หลงเมามัวของเน่าไม่เข้าการ ปั๋บผาสังปอดนี้สีแดงคล้ำ อยู่ประจำกลางอุรังในสังขาร ข้อนข้างซ้ายชายคลุมกระมลมาลย์ มีสันถานเปนแสกแฉกข้างปลาย ชีวิตร์ดับกลับกลายก็หายสูญ ปฏิกูลถมแผ่นดินสิ้นทั้งหลายย่อมเน่าหนองกองเกื้อเบื่อจะตาย โอ้ร่างกายสำหรับเน่าไม่เข้าการ อันตังใส้ใหญ่นั้นสำคัญอยู่ เขาเปนผู้ที่สำหรับรับอาหาร ข้างบนจดลำคอดังท่อธาร เบื้องต่ำจดปากทวารทั้งทานทน สายทบไปทบมาหน้าสยอง อยู่ในท้องคอยสำหรับได้รับผล อาหารล่วงลำคอชะลอชล ดวงกระมลเบิกบาลสำราญใจ อันตะคุณนังใส้อย่างเล็ก เช่นกับเด็กต้องอยู่กับผู้ใหญ่ สายต่อติดชิดกันอยู่ชั้นใน ไม่ห่างไกลอยู่ด้วยกันในครรภา เมื่อยังดีมีอยู่ชูชีวิตร์ ครั้นดับจิตร์เน่าเหม็นเหมือนเช่นว่า เห็นทุกอย่างร่างกายร้ายระอา ถึงเวลาที่สุดก็ซุดโซม อย่างวยงงหลงรูปจูบอาศพ เร่งปรารพถึงความงามของโฉม ล้วนของเน่าเผ้าพวงหลงประโลม เมื่อไรโทรมจึงรู้สึกนึกระอา รักกลับหน่ายกลายเปนชังไม่นั่งใกล้เที่ยงเมื่อไรเรื่องมนุษย์เหมือนมุษา เวลารักจักกลืนชื่นวิญญา ถึงเวลาเน่าเหม็นเห็นก็เมินต่อให้บุตร์ภรรยาวงษามิตร์ พอชีวิตร์วางวายก็ห่างเหิน ห่างกายใจใช่ว่าห่างเช่นทางเดินห่างเหลือเกินยิ่งกว่าห่างที่ทางไกล เช่นหนทางห่างไกลคงไปถึง ห่างลึกซึ้งชีพพอดับ

กลับไม่ได้ จะวิโยกโศรกเศร้าสักเท่าใด ก็คงไม่พบเห็นเหมือนเช่นเคย อุทะริยังนี้คือ อาหารใหม่ ที่กลืนเข้าไปสำรอกออกเฉยๆ ใช่อยู่ยงคงที่ไม่ดีเลย นิจาเอ๋ยน่าทุเรศสังเวชใจ เวลาเปนเห็นยังดีมิได้คิด ดับชีวิตร์แล้วไม่รู้ไปอยู่ไหน เปนมนุษย์สุดดีก็ที่ใจ ถ้าคิดให้ดีเห็นจะเปนคุณ มาพบแก้วแล้วต้องเอาซีเราท่าน ปล่อยสังขารทุกข์โศรกตามโลกหมุน ชะนะใจได้จึงเห็นว่าเปนบุญ ผลคงหนุนให้ถึงซึ่งนิพพาน กะริสังนั้นคืออาหารเก่า รับเข้าไปไล่ออกมาลวันหาหาร เมื่ออิ่มหนำทำให้ใจเบิกบาน รับประทานแล้วก็ถ่ายกลับกลายไป ปิตตังเรียกว่าดีย่อมมีผัก ตั้งหลักกลางอุราที่อาศรัย มีน้ำดีสีเขียวเที่ยวซึมไป ชีพประลัยสูญเปล่าไม่เข้าการ เสมหังนี้มีชื่อคือเสลศ น่าทุเรศปนปละคละอาหาร ติดอยู่กับพื้นใส้ข้างในนาน เปนมวกม้านขาวคล้ำซ้ำขุ่นมัว เกิดโรคภัยไข้ป่วยมักช่วยซ้ำ เสมหะทำพิศให้มิใช่ชั่ว ต้องรู้เท่าเข้าใจจึงไม่กลัว ของในตัวเรานี้ยังมีพิศ ชักทำเนียบเปรียบให้พอได้รู้ ใคร่ครวญดูขออย่าได้เข้าใจผิด ใช่นักปราชญ์ฉลาดกลอนพึ่งสอนคิด แต่ตั้งจิตร์สู้อุตส่าห์พยายาม แม้นพลั้งนิดผิดข้อต้องขอโทษ ผู้อ่านโปรดให้อะภัยอย่าได้หยาม ผู้รู้จักหลักถานอ่านเนื้อความ แก้ไขตามถูกระบอบจะขอบใจ บุบโพนี้ที่สำเนียกเรียกว่าหนอง ล้วนเปนของเน่าเหม็นเห็นหรือไม่ น้ำเหลืองหนองของตัวมีทั่วไป เปนอะไรบาดแผลแพร่ออกมา โลหิตตังเลือดนี้สีแดงสด ย่อมปรากฏทั่วกระทั่งผิวมังษา เลือดลมดีสีผ่องดังทองทา ถึงเวลาป่วยไข้ไม่สบาย ดูสีเลือดเผือดผาดอนารถนัก เหมือนความรักความชังสิ้นทั้งหลาย มีกำเหนิดเกิดดับย่อมกลับกลาย ประเดี๋ยวร้ายประเดี๋ยวดีมีทุกคน ไม่เห็นแน่แก่ใจให้กำหนด คงปรากฏในวิญญาอย่าฉงน คิดคงเห็นเปนใหญ่ที่ใจตน จะเกิดผลก็ที่จิตร์คิดให้ดี เสโทหรือคือเหงื่อออกเมื่อร้อน ไม่พักผ่อนไหลทรามไปตามที่ กินเผ็ดร้อนก่อนจึงออกนอกอินทรีย์ เหงื่อย่อมมีซึมซาบอาบสกล ทำอะไรใช้กำลังก็ตั้งออกมาผ่ายนอกซึมเห็นทุกเส้นขน น้ำเหงื่อนี้มีทั่วทุกตัวคน พอร้อนรนส้านออกมานอกกาย ไม่เที่ยงแท้แปรผันเหมือนกันหมด ครั้นชีพปลดเหงื่อนั้นก็พลันหาย สิ่งที่แน่แท้จริงทั้งหญิงชาย คือความตายนั่นและแน่แท้ทุกคน เมโทมันนั้นสถิตย์ติดกับหนัง ต่อมังษังอยู่ด้วยกันน้ำมันค่น ติดกับหนังขังเปนไขอยู่ในตน มีทุกคนสีเหลืองดูเรืองรอง อัสสุนี

มีน้ำตาหน้าสังเวช ถ้าเกิดเหตุหมกหมุ่นหรือขุ่นหมอง ไม่สบายกายสกลสุชลนอง เวลาร้องร่ำไห้ไหลออกมา ถ้าเจ็บไข้ไม่มีไม่ดีด้วย อาการป่วยนั้นคงหนักรีบรักษา เคยฟังคำจำหมอต่อ ๆ มา มีน้ำตาแล้วก็เห็นไม่เปนไร วะสานี้มีด้วยกันคือมันเหลว น้ำมันเปลวอยู่ในพุงคอยมุ่งไหล เหมือนเปลวหมูดูก็น่าระอาใจ ถูกร้อนไหลซึมออกนอกสกล เรียกว่าเหงื่อเจือกับไคที่ได้ออก มาอยู่นอกกายาน่าฉงน มีขี้ไคได้เสมอเออพิกล ต่อให้คนแสนสอาดไม่ขาดแคลน ต่อดับขันธ์วันไรจึงได้หมด ไม่ปรากฏเลยทุกคนชอบกลแสน เห็นมนุษย์สุดงามไปตามแกน ครั้นเปลี่ยนแปลงกลายเปนผีไม่ดีเลย คน ๆ เดียวเจียวนั่นผิดกันหนอ เห็นแต่พอกลายเปนผีทีนี้เฉย รักกันหน่ายกลายเปนชังไม่หวังเชย นิจจาเอ๋ยน่าสมเภทสังเวชใจ เขโฬชื่อคือน้ำลายบ้างใสค่น มีทุกคนนึกอร่อยก็คอยไหล เห็นเปรี้ยวๆ เดี๋ยวก็ออกไม่บอกใคร อยากอะไรเปนต้องออกบอกจริง ๆ ตามลำคอสอไปไหลเสมอ เวลาเออใกล้จะตายน้ำลายนิ่ง คอแห้งผากอยากอะไรไม่ประวิง เห็นทุกสิ่งผันแปรไม่แน่นอน เว้นไว้แต่แก่กับตายไม่กลายกลับ เกิดแล้วดับเห็นแก่ตาอุทาหรณ์ มีเกิดกายตายสิ้นทั้งดินดร ไม่ถาวรเลยสักอย่างทั้งร่างกาย อันสิงคานิกาว่าให้ถูก คือน้ำมูกข้นใสไหลเปนสาย แม้นถูกแดดถูกฝนสกลกาย ออกมากมายน้ำมูกจมูกเรา ไหลเปนยวงล่วงมากจากจมูก ถ้าใครถูกฝนแดดที่แผดเผา หรือถูกร้อนถูกเย็นก็เล่นเอา เป็นหวัดเข้าคอใหญ่เลยไองอ ละสิกาอาศรัยในกระดูก ไขข้อถูกน้ำเปนไขอยู่ในข้อ กระดูกมีที่ไหนอาศรัยพอ ติดตามข้อต่อกระดูกอยู่ทุกคน มุตตังคือน้ำเบาเราทั้งหลาย แม้นร่างกายบริบูรณ์ก็พูลผล ถ้าป่วยไข้ไม่สบายในกายตน ที่บางคนข้องขัดน่าอัดใจ ไม่เห็นมีดีสักสิ่งจริง ๆ นะ มีแต่จะช่วยกำจัดให้ตัดษัย มัจุราชคาดคั้นทุกวันไป ไม่มีใครหนีพ้นจนคนเดียว กายอินทรีย์ที่ชุมนุมประชุมของ ล้วนเน่าหนองเกลื่อนกลาดน่าหวาดเสียว ปลงอาศพพบทุกสิ่งจริงๆ เจียว ควรจะเลี้ยวตั้งหน้าหานิพาน ดับราคะโทษะโมหะร้าย ให้เหือดหายแล้วคงเห็นเปนแก่นสาร เจริญกายะคะตานุสสติดำริห์การ ไม่ช้านานคงจะเห็นค่อยเป็นไปค่อยโน้มใจไปทางดีทีละน้อย กุศลพลอยเสริมส่งคงจะได้ เกิดปัญญามาประสมอารมณ์ใจต้องอาศรัยความละสละจริง ๆ ดวงจิตร์ตั้งหวังใจคงได้พบ จะประสบนฤพานสำราญยิ่ง

จงตั้งใจไปให้ถึงที่พึ่งพิง สงบนิ่งหน่วงจิตร์สนิทเอย ฯ ขอกล่าวความตามหวังที่ตั้งจิตร์ อุส่าห์คิดกลอนทำคำเฉลย เจริญกายะคะตานุสสติเช่นพิเปรย ท่านที่เคยคิดอ่านชำนาญกลอน เชิญบัณฑิตย์พิจารณาด้วย จงโปรดช่วยแก้ไขในอักษร ท่านทั้งหลายชายหญิงขอวิงวอน อย่าขอดข้อนว่าเป็นผู้ที่รู้ดี เพื่อนเกิดแก่เจ็บตายทั้งหลายเอ๋ย อย่าเชือนเฉยใคร่ครวญให้ถ้วนถี่ ปลงอศุพกรรมฐานเปนการดี คำพระมีสั่งสอนแต่ก่อนมา มีความเชื่อเบื่อหน่ายกายสังขาร นฤพานสิ้นทุกข์เปนศุขา รศพระธรรมฉ่ำชื่นชื้นวิญญา จงอุส่าห์จำจดกำหนดใจ คุณพระรัตนไตรยเปนใหญ่ยิ่ง ไม่มีสิ่งใดเปรียบจะเทียบได้ เพื่อนมนุษย์ปุทุชนทุกคนไป จงพร้อมใจตั้งจิตร์ประพฤติธรรม ความศรัทธากล้าหาญการประเสริฐ ควรจะเกิดผลใหญ่ให้ยังค่ำ เห็นผลมีที่ไหนตั้งใจทำ คงจะนำให้เห็นศุขหมดทุกข์ เอย ฯะ.

ทุกขัง

กองเอ๋ยกองทุกข์ เหมือนเพลิงลุกแต่ว่าไม่มีใครเห็น ทั้งเข็ญใจไพร่ผู้ดีไม่มีเว้น ต้องจำเปนทุกคนขนแต่ทุกข์ พระพุทธองค์ทรงสอนแต่ก่อนเก่า เปนข้อเค้าโลกีไม่มีศุข มีชาติเกิดแล้วก็ต้องมีกองทุกข์ ชรามียุคความแก่ทุกข์แท้เทียว มรณะทุกข์ถึงเข้าก็เศร้าโศรก หมดทั้งโลกชนทุกชาติหน้าหวาดเสียว โสกปริเทวทุกข์ขนลุกเกรียว หัวใจเหี่ยวโทมนัสอึดอัดใจ ความพลัดพรากจากสัตว์และสังขาร ที่รักชังตั้งรำคาญการทุกข์ใหญ่ จะหมายมาทปรารถนาสิ่งอันใด แม้ไม่ได้สมหวังก็ตั้งทุกข์ ชนทั้งมวนควรจะละอกุศล แสวงผลภายหน้าหาความศุข เพลิงกิเลศเหตุใหญ่เหมือนไฟลุก เอาฝอยซุกเชื้อใส่ไฟยิ่งแรง จงระงับดับไฟให้สนิท คือดวงจิตร์มีศรัทธาให้กล้าแขง คุณพระรัตนไตรย์ได้สำแดง ไม่เปลี่ยนแปลงถือมั่นจนวันตาย ควรก่อสร้างทางกุศลผลประเสริฐ อย่าให้เกิดมาเปล่าเราทั้งหลาย อันโลโภโมหันธ์อันตราย ดับให้หายอย่าให้มีดีจริง ๆ ไม่ลำบากยากเย็นเหมือนเช่นว่า คือศีล ๕ บิดอะบายทั้งชายหญิง ถือเปนนิตย์จิตร์ใจไม่ประวิงจะศุขยิ่งใจเย็นแม้เห็นธรรม.

อนิจจัง

อนิจจังฝังใจล้วนไม่เที่ยง รู้สึกเพียงเกิดกายตายยังค่ำ สมเด็จพระพุทธองค์ทรงแนะนำ สั่งสอนธรรมกะถาแก่สาวก ว่ารูปอนิจจังรูปไม่เที่ยง ใครเห็นเพียงนี้ก็คงจะปลงตก เวทนาอนิจจาท่านสาธก พวกทายกย่อมเข้าใจในสำเนียง สัญญาความจำได้หมายรู้นี้ องค์มุนีกล่าวไว้ว่าไม่เที่ยง สังขารเครื่องปรุงจิตรคิดเทียบเคียง ก็ไม่เที่ยงหมดทั้งสิ้นอย่ากินใจ วิญญาณังอนิจจังยังไม่เที่ยง มักหลีกเลี่ยงไปพะวงทางหลงใหล มีโลโภโมหะเกะกะไป อย่าปล่อยใจต้องบังคับดับให้ลง เกิดแล้วดับกับที่ดีหนักหนา เราเกิดมาเมืองแก้วแล้วอย่าหลง โมหะมัวชั่วช้าอย่าพะวง ไปตามตรงแสงสว่างทางครรไลย พุทโธวาทอาจนำให้สำเร็จ ยิ่งกว่าเพชร์หาราคาค่ามิได้ พึ่งพระธรรมจำจดกำหนดใจ มีสิ่งใดเที่ยงบ้างยังแต่ตาย กับกุศลอกุศลผลที่สร้าง ไม่ลบล้างติดไปเหมือนใจหมาย ชนทั้งมวนควรที่หนีอะบาย รู้สึกอายแก่บาปให้ทราบทรึม สร้างกุศลผลไว้ไปข้างหน้า เจตนาทางดีมีแต่ปลื้ม คุณพระพุทธพระธรรมจำอย่าลืม เหมือนหนึ่งดื่มรศพระธรรมฉ่ำวิญญา อนึ่งคนจนยากมากเหลือหลาย เพราะไม่หมายผลไว้ไปข้างหน้า อกุศลผลกรรมใครทำมา ตามยถากรรมของเราเท่านั้นเอง เช่นบางคนทนลำบากยากที่สุด เพื่อนมนุษย์ก็ยังรุมกันคุมเหง จะพูดไปใจตัวก็กลัวเกรง เพราะตัวเองไร้ทรัพย์อับปัญญา ถูกบังคับอับจนต้องทนนิ่ง ควรเห็นจริงว่าคงทำกรรมหนักหนา ระวังตัวกลัวเวรเห็นทันตา จงอุส่าห์ทำใจเสียให้ดี ถึงมีน้อยค่อยทำแต่ตามน้อย จงค่อย ๆ ทำไปจนได้ที่ ถึงน้อยมากยากจนผลคงมี ไม่เสียทีบุญคงจะส่งเรา ดวงจิตร์ตั้งหวังใจคงได้เห็น ว่าบุญเปนอย่างไรอย่าได้เขลา เกิดเลื่อมใสใจคงรู้อย่าดูเบา จะหายเมามัวต่าง ๆ ทางโลกีย์ ถึงต้นคดปลายตรงคงสำเร็จ เพราะเราเข็ดทางชั่วกลัวบัดศรี ต้องกลับจิตร์คิดชอบประกอบดี ผลคงมียิ่งใหญ่ใจสำราญ เช่นผู้ดีมีศักดิ์ทรัพย์สมบัติ เขาคงจัดทำไว้หลายสถาน จึงเดชะพระกุศลดนบันดาล ผลทานผลศีลให้ภิญโญ เช่นบางคนค่นแค้นแสนสาหัส จนต้องกัดก้อนเกลือเพราะเหลือโง่ อยากมั่งมีดีมากหรืออยากโซ พระพุทโธยึดมั่นป้องกันไภย.

พระธัมโมโอ่แสงแจ้งกระจ่าง เปนหนทางของสัตว์เมื่อตัดษัย พระสังโฆสงฆ์ประเสริฐเลิศไตร จงเลื่อมใสศรัทธาอย่าระแวง แม้นเชื่อมั่นวันไรใจเปนศุข คงหมดทุกข์ทั้งสิ้นอย่ากินแหนง ใครนับถือคือประสิทธิ์ฤทธิแรง ใครเคลือบแคลงเท่ากับว่าจะหากรรม ควรมุ่งมาทปรารถนาหาที่ชอบ อย่าประกอบการกิจให้ผิดส่ำ ดวงจิตร์ถือซื่อสุดยุติธรรม ช่วยแนะนำเพื่อนมนุษย์บุถุชน ให้สละละบาปอันหยาบช้า คิดตั้งหน้าก่อสร้างทางกุศล แม้นเลื่อมใสในศรัทธาจะพาตน ไปให้พ้นทุคติคือนิพาน.

อนัตตา

อนัตตาน่าสังเวชเห็นเหตุชัด สรรพสัตว์สูญสิ้นทุกถิ่นถาน เกิดแล้วกลับดับสิ้นทั้งดินดาน พอสิ้นการสูญชีวีไม่มีตัว คิดดูซีมีอะไรที่ไหนเล่า ยังเปนเงาอยู่แต่มีความดีชั่ว ดูเถิดหนามายังไงไปแต่ตัว ถ้าเกรงกลัวบาปกรรมทำแต่ดี อันกุศลอกุศลผลทั้งหลาย ติดไปภายหน้าหมดกำหนดที่ จะหาตนคนไหนก็ไม่มี ถมอยู่ที่ปั๊ถพินสิ้นด้วยกัน ของสิ่งใดในแผ่นดินสิ้นทั้งหลาย ใครมุ่งหมายเท่ากับไฟใหญ่มหันต์ หลงคิดเห็นเปนเจ้าของควรป้องกัน เมื่อดับขันธ์ไปแต่ตัวอย่ามัวเมา แม้คิดเห็นเช่นนี้มีความศุข จะชอบทุกข์ร่ำไปทำไมเล่า เห็นทางศุขทุกข์สร่างค่อยบางเบา คงบันเทาโลโภไม่โง่งม อันตัณหาราคาพาให้หลง ขึนงวยงงไม่คอยหักจะหมักหมม หลงยินดีที่มีล้วนโสมม สำหรับถมแผ่นดินอย่ากินใจ ยังรุ่นราวสาวหนุ่มก็ซุ่มชื่น ไม่ยั่งยืนลึกซึ้งไปถึงไหน จะล่วงลับดับขันธ์ไปวันไร ไม่มีใครรู้ตัวทั่วทุกคน เพราะฉะนั้นฉันใดจึงไม่คิดประกอบกิจก่อสร้างทางกุศล ขอตักเตือนเพื่อนมนุษย์ปุถุชน เราทุกคนควรคิดร่วมจิตรกัน หาหนทางสร้างกุศลผลประเสริฐ คงจะเกิดศุขแน่ไม่แปรผัน คุณพระรัตนไตรย์ใหญ่อนันต์ ยึดให้มั่นกว่าจะลับไม่กลับมา.

พระคาถาอาคมขลัง สำหรับผู้ยังปลงไม่ตก ตัดกิเลสไม่ขาด

พระคาถา

เมตตามหาละลวย

"นะ นะ มะ พะ ธะ นะเมตตามหาละลวย โมนะมะพะธะ โมกรุณามหาละลวย พุทนะมะพะธะ พุทปราณีมหาละลวย ธานะมะพะธะ ธายินดีมหาละลวย ยะนะมะพะธะ ยะเอ็นดูมหาละลวย สัพพะสิทธิ ภะวันตุเม"

เสก ๓ หรือ ๗ จบ ก่อนออกจากบ้านไปทำธุระกิจติดต่อต่าง ๆ.

พระคาถา

เมตตามหานิยม

"นะนะชาลิติ นะนะมะพะธะ นะนาสังสิโม นะจะภะกะสะ นะจิเจรุนิ นะพุทธะสังมิ นะอิสะปะมิ นะอิกะวิติ นะโสสะอะนิ นะจะอะปะตะ นะนะสาลิโม นะจิปิ่เสคิ นะนะมะอะอุ นะจิตตังเจตัง นะนะหะจะรัง นะนาสังเปริ สัพพะสิทธิ ภะวันตุเม".

เสก ๓ หรือ ๗ จบ ก่อนออกจากบ้านไปประกอบธุระกิจ หรือพบบุคคลใด.

พระคาถา

กันขึ้น

"นะอุด โมอัด พุทปิ๊ด ธาปิ๊ด ยะสูญหาย นโมพุทธายะ".

ท่องบ่นประจำทุกคืนก่อนเข้านอน หลังจากสวดมนต์ไหว้พระ.

พระคาถา

จังงัง

"ภะ สัม สัม วิ สะ เท ภะ สุ"

เสก ๓ หรือ ๗ จบ หากมีคนจะทำร้าย จะทำให้พะวักพะวนตกตลึง จังงัง ไม่ทำอันตราย.

พระคาถา

ป้องกันสุนัขกัด

"คะ ตุง ตุ ภา"

เสก ๓ หรือ ๗ จบ เสกน้ำลูบตามขา สุนัขไม่กัดหรือกัดไม่เข้า.

พระคาถา

เสกน้ำเสน่ห์ล้างหน้า

"เย ปุคคลา อัฏฐะ สะตัง ปะสัตถา"

เสก ๓ หรือ ๗ จบ ใช้เสกน้ำลอยดอกไม้สีขาวล้างหน้า.

พระคาถา

ตันปืน

"เมตตัญจะ สัพพะโลกัสมิง มานะสัมภาวะเย อะปะริมาณัง อุด"

เสก ๓ หรือ ๗ จบ ถ้าผู้ขลังปืนจะแตก ถ้าผู้ไม่ขลังลูกปืนออก แต่จะแคล้วคลาดไม่ถูกผู้เสก.

พระคาถา

นกคุ้ม กันอัคคีภัย

"ชาตะ เวทะ ปฏิกกะมะ"

ใช้ป้องกันไฟ จะเขียนใส่แผ่นผ้าหรือกระดาษติดปลายต้นเสาในเวลาปลูกบ้าน เสก ๓ หรือ ๗ จบ ทำน้ำมนต์สาดหลังคาบ้านเป็นประจำ ป้องกันอัคคีภัย.

พระคาถา

ตาทิพย์

"โส ทิพพะจักขุง วิโสธะยิ สะหัสสะเนตโต เทวินโท ทิพพะจักขุง วิโสธะยิ"

เสกหรือภาวนาทุกคืน จนจิตใจเป็นสมาธิ สามารถหยั่งรู้เหตุการณ์อนาคตได้ด้วยญาณพิเศษ.

พระคาถา
เทวดาปลุกให้ตื่น

"คะ พุท บั๊น ทู ทั๊ม วะ คะ"

เสก ๓ หรือ ๗ จบ ก่อนเข้านอนหลังจากสวดมนต์ไหว้พระแล้ว อธิษฐานใจให้ตื่นตรงตามเวลาตามต้องการ หากมีอันตรายเทวดาจะปลุกหรือเข้าฝันดลใจให้ตกใจตื่นทันที.

คาถาถวายของต่าง ๆ.

การสวดคาถาถวายสังฆทานหรือถวายสิ่งของต่าง ๆ แก่พระสงฆ์
ต้องสวดคาถานโม ๓ จบก่อนเสมอทุก ๆ คาถา

คาถาถวายสังฆทาน.

อิมานิ มยัง ภันเต ภัตตานิ สปริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชยามะ สาธุโน ภันเต สังโฆ.

อิมานิ ภัตตานิ สปริวารานิ ปฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆรัตตัง หิตายะ สุขายะ ฯ

คำแปล

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายภัตตาหารกับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับภัตตาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำอธิบาย

สังฆทาน คือทานที่อุทิศแก่พระภิกษุสงฆ์มิได้เจาะจงแก่พระภิกษุสงฆ์รูปใดหรือบุคคลใด มีแบบแผนมาแต่ครั้งพุทธกาล แต่ในครั้งนั้นท่านแบ่งสังฆทานไว้ ๗ ประเภท คือ

๑. ถวายแก่หมู่ภิกษุและภิกษุณี มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข.

๒. ถวายแก่หมู่ภิกษุ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข.

๓. ถวายแก่หมู่ภิกษุณี มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข.

๔. ถวายแก่หมู่ภิกษุและภิกษุณี ไม่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข.

๕. ถวายแก่หมู่ภิกษุ ไม่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข.

๖. ถวายแก่หมู่ภิกษุณี ไม่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข.

๗. ร้องขอต่อภิกษุสงฆ์ให้ส่งใคร ๆ ไป แล้วถวายแก่ผู้นั้น.

เดี๋ยวนี้มีไม่ครบทั้ง ๗ ประเภท มักมีแต่ถวายแก่หมู่ภิกษุอย่างหนึ่ง ถวายแก่ใคร ๆ ซึ่งภิกษุสงฆ์จัดให้ตามคำขออีกอย่างหนึ่ง และมีพระพุทธปฏิมากรเป็นประธานแทนองค์พระพุทธเจ้า.

ทานวัตถุที่จะถวายเป็นสังฆทานมีภัตตาหารเป็นที่ตั้ง (คาว ๕ สิ่ง หวาน ๕ สิ่ง) นอกนั้นมีสิ่งของหรืออาหารแห้งเป็นบริวารอีกตามสมควร.

ข้อสำคัญของการถวายสังฆทาน ต้องใจถวายเป็นทานแก่สงฆ์จริง ๆ อย่าเห็นแก่หน้าบุคคล ถ้าผู้รับเป็นพระเถระที่ทรงคุณธรรม ผู้ถวายไปเกิดความโสมนัสเลื่อมใสว่าได้ถวายผู้มีคุณธรรม ก็เสียพิธีสังฆทาน หรือถ้าผู้รับหาคุณธรรมมิได้หรือประพฤติตัวไม่เหมาะสมเป็นที่ทราบกันโดยแพร่หลาย ผู้ถวายไปเกิดความโทมนัสเสียใจ ก็เสียพิธีสังฆทานเช่นกัน ผู้ถวายจะต้องตั้งใจต่อพระอริยสงฆ์ คืออุทิศถวายเป็นสงฆ์จริง ๆ แม้ผู้รับจะเป็นบุคคลชนิดใดก็ตาม.

คาถาถวายข้าวสาร.

อิมานิ มยังภันเต ตัณฑุลานิ สปริวารานิ สังฆัสสะ โอโณชยามะ สาธุโน ภันเต สังโฆ.

อิมานิ ตัณฑุลานิ สปริวารานิ ปฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆรัตตัง หิตายะ สุขายะ ฯ

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมเกล้าข้าวสารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับข้าวสารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

คำอธิบาย

การถวายข้าวสาร ยังไม่พบหลักฐานว่าสืบเนื่องมาจาก ณ ที่ใด เริ่มทำมาแต่กาลเวลาใด แต่มีคำกล่าวเล่าว่า การตักบาตรข้าวสารเพิ่งทำกันแพร่หลายจนเป็นประเพณีในรัชชกาลที่ ๕ ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน ตอนว่าด้วยตักบาตรน้ำผึ้ง โดยทรงแย้งว่า การตักบาตรน้ำผึ้งในสยามเรามีประโยชน์สู้ตักบาตรข้าวสารไม่ได้ น่าจะมีผู้เห็นดีตามพระบรมราชวินิจฉัยนี้ จึงเปลี่ยนการตักบาตรน้ำผึ้ง ซึ่งเคยทำเป็นประเพณีในเทศกาลสารท มาเป็นตักบาตรข้าวสาร การตักบาตรข้าวสารเป็นทานชนิดหนึ่ง นับเข้าในทานมัย บุญกิริยาวัตถุ ทำกันเป็นสังฆทานบ้าง บุคคลิกทานบ้างตามเจตนาของบุคคล การถวายข้าวสารเป็นบุคคลิกทานสามัญทั่วไป ไม่นิยมกาล ถวายกันในพิธีต่าง ๆ หรือจะถวายในเวลาใด ๆ ก็ได้.

ส่วนการตักบาตรข้าวสารอันนับเนื่องในสังฆทาน เป็นประเพณีประจำในพรรษา วิธีตักบาตรข้าวสาร ก็บ่าวร้องหรือแจกฎีกาอย่างสลากภัตต์ เมื่อถึงเวลาก็หาข้าวสาร หรือเครื่องบริวาร เช่น พริก กะปิ หอม กระเทียม ไปรวมกันในที่ที่กำหนด หัวหน้าทายกก็ประกาศให้ประชุมกันเข้าแล้ว กล่าวคำอุทิศถวาย โดยเป็นผู้กล่าวนำคาถาถวายข้าวสารให้ผู้อื่นว่าตาม เป็นเสร็จพิธี ฯ

คำถวายทานสามัญ.

อิทังเมทานัง มาตาปิตุอาทีนัง ญาตกานัง สังวัตตตุ มัยหัง มาตาปิ-ตาทโย ญาตกาอิมัสสะ ทานัสสะ ปีติ ลภันตุ มะมะเจตสา ฯ

คำแปล

อันว่าทานของข้าพเจ้านี้ จงเป็นไปเพื่อญาติทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้นของข้าพเจ้า ขอบรรดาญาติทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้น จงได้รับส่วนของทานนี้ตามความประสงค์ของข้าพเจ้านั้น เทอญ ฯ.

คำอธิบาย

ทานสามัญ หมายความทั่วไปถึง จีวรทาน บิณฑบาตรทาน เสนาสนทาน เภสัชชทาน การจัดหาปัจจัย ๔ ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ตามความต้องการของตน เรียกว่าทานสามัญ นับเป็นการเพิ่มกำลังให้แก่ภิกษุสงฆ์ อุดหนุนให้มีกำลังในการศึกษา คันถธุระและวิปัสสนาธุระ จะทำในเวลาใด ๆ ก็ได้ ในที่นี้กล่าวด้วยทานสามัญอันผู้ถวายอุทิศเพื่อบิดามารดาและญาติ สำหรับการอุทิศผลบุญนี้ไม่เฉพาะแต่ทานสามัญ แม้ทานพิเศษเช่นสังฆทานและสลากภัตตทาน ก็อุทิศผลบุญให้แก่บิดามารดาญาติได้เช่นกัน.

คำถวายผ้าไตรอุทิศแก่ผู้ตาย.

อิมานิ มยังภันเต ติจีวรานิ อัยยัสสะ เทมะ สาธุโนภันเต อยังติจีวรปูชาวิปาโก อัมหากัง มาตาปิตุอาทีนัง ญาตินัง กาละกะตานัง สังวัตตะตุ อัมหากัง มาตาปิตุอาทะโย ญาตะกา ทานะปัตติง ลภันตุ อัมหากัง เจตสา ฯ

คำแปล

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอถวายจีวรทั้ง ๓ นี้แก่พระผู้เป็นเจ้า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ อันว่าผลวิบากของการบูชาด้วยไตรจีวรนี้ จงเป็นไปเพื่อมารดาบิดาและญาติของข้าพเจ้าทั้งหลาย อันว่ามารดาบิดาและญาติของข้าพเจ้าทั้งหลายจงได้ส่วนแห่งทานนี้ตามความประสงค์ของพวกข้าพเจ้าทั้งหลาย เทอญ ฯ.

คำอธิบาย

ในกุศลวิธีต่าง ๆ ผ้าไตรอยู่ข้างจะออกหน้าออกตา ถ้ามีผ้าไตรอยู่ด้วยโดยมากจะถูกถวายก่อนของอื่น ๆ คือถวายให้พระครองเสียก่อน แล้วจึงเริ่มพิธีเป็นต้นว่า

แสดงธรรมเทศนาหรือสวดมนต์ คำถวายผ้าไตรอุทิศในเวลายกผ้าไตรประเคนว่าโดยรูปความก็ไม่ต่างไปจากอุทิศทานสามัญ แต่เป็นวิธีที่ควรทำเพื่อให้แน่นแฟ้น เพิ่มสติขึ้นในการบริจาคถวายผ้าไตรนี้.

คำถวายผ้ากฐินอย่างธรรมยุตติกา.

อิมังภันเต สปริวารัง กฐินะจีวรทุสสัง สังฆัสสะ โอโณชยามะ สาธุโนภันเต สังโฆ อิมัง สปริวารัง กฐินะทุสสัง ปฏิคคัณหาตุ ปฏิคคะเหตวา จ อิมินา ทุสเสนะ กฐินัง อัตถรตุ อัมหากัง ทีฆรัตตัง หิตายะ สุขายะ ฯ.

คำถวายผ้ากฐินอย่างมหานิกาย.

อิมัง สปริวารัง กฐินะจีวระทุสสัง สังฆัสสะ โอโณชยามะ ฯ.

(ว่า ๓ ครั้ง)

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายผ้ากฐินจีวรกับทั้งบริวารเหล่านี้แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้ากฐินกับทั้งบริวารเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย รับแล้วจงกรานกฐินด้วยผ้านี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนานเทอญ ฯ.

คำอธิบาย

กฐินทานเป็นกาลทานประเภทหนึ่ง ถวายตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปจนถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ อันเป็นเดือนเพ็ญ เป็นอันหมดเขต.

ข้อสำคัญของการถวายผ้ากฐิน ต้องตั้งใจถวายเป็นสงฆ์จริง ๆ อย่าเห็นแก่หน้าบุคคล ใครจะเป็นผู้ครองกฐินนั้นมิใช่หน้าที่ของผู้ถวาย จึงจะนับว่าเป็นทานอันบริสุทธิ์.

คำถวายผ้าป่า.

เอตานิ มยังภันเต จีวรานิ สังฆัสสะ โอโณชยามะ สาธุโนภันเต สังโฆ เอตานิ จีวรานิ ปฏิคคัณหาตัง อัมหากัง ทีฆรัตตัง หิตายะ สุขายะ ฯ.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายจีวรทั้งหลายเหล่านี้แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับจีวรทั้งหลายเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญ ฯ.

คำอธิบาย

ผ้าป่า ครั้งพุทธกาลเรียกว่าผ้าบังสุกุลจีวร คือผ้าที่ไม่มีเจ้าของหวงแหนทิ้งอยู่ตามป่าบ้าง ตามป่าช้าบ้าง ตามถนนหนทาง และห้อยอยู่ตามกิ่งไม้ ที่สุดแม้กระทั่งเขาอุทิศวางไว้แทบเท้า รวมเรียกว่า ผ้าป่า.

ประเพณีการทอดผ้าป่ามีมาแต่ครั้งพุทธกาล ในครั้งนั้นการทอดผ้าป่าไม่นิยมกาลเวลา แล้วแต่ใครจะมีศรัทธาทอดเมื่อไรก็ทำได้เมื่อนั้น แต่ในสมัยนี้มักนิยมทำกันในฤดูกาลออกพรรษาแล้ว.

การทอดผ้าป่าของชาวบ้านทำกันหลายอย่าง ที่เรียกว่า ผ้าป่าแกมกฐิน คือทอดกฐินแล้วเลยทอดผ้าป่ากึมี.

บางแห่งทำผ้าป่าบรรทุกเรือแห่ไปทางน้ำ เรียกว่า ผ้าป่าโยง แล้วเอาไปทอดตามวัดวาอารามต่าง ๆ.

พิธีทอดผ้าป่าจะอย่างไร ๆ ก็ตาม ข้อสำคัญให้อุทิศเป็นผ้าป่าจริง ๆ อย่าตั้งใจถวายแก่ใคร ๆ เป็นแต่ตั้งใจหรือออกอุทานวาจาอุทิศผ้า และเครื่องบริวารเหล่านี้แก่ภิกษุผู้ต้องการผ้าบังสุกุลเท่านั้น จึงจะได้ชื่อว่า ถวายผ้าป่า ฯ.

คำภาวนาเวลาไปเยี่ยมศพ.

"อะวัสสัง มะยา มะริตัพพัง"

คำแปล

เราก็จะต้องตายแน่ทีเดียว.

คำภาวนาเวลารดน้ำศพ.

"อิทัง มะตะกะสะรีรัง อุทะกัง วิยะ สิญจิตังอะโหสิ กัมมังทะหาตุ"

คำแปล

ขอศพนี้จงให้อโหสิกรรม เหมือนน้ำที่ข้าพเจ้าได้รดแล้วนี้เถิด.

คำภาวนาเวลาเผาศพ.

"อะยัมปิ โข เม กาโย เอวัง ภาวี เอวังธัมโม เอวังอะนะตีโต"

คำแปล

กายของเรานี้ ต้องเป็นอย่างนี้เหมือนกัน มีอย่างนี้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนี้ไปได้.

คำกรวดน้ำโดยย่อ.

"อิทัง เม ญาตีนัง โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาตะโย"

คำแปล

ผลทานนี้จงสำเร็จแก่พวกญาติ ขอญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าจงมีความสุขเถิด (ออกชื่อญาติ).

คำภาวนาหัวใจพระพุทธคุณ.

"อะ สัง วิ สุ โล อะ ปุ สะ พุ ภะ"

ใช้เจริญภาวนาเป็นประจำทุกคืน จะเกิดความสุขความเจริญ.

คำภาวนาหัวใจพระไตรปิฎก.

"สัง วิ ธา ปุ กะ ยะ ปะ อา ปา มะ จุ ปะ ที่ มะ สัง อัง ขุ"

ใช้สำหรับปลุกเสกพระเครื่อง เครื่องลางของขลัง ยิ่งปลุกเสกยิ่งศักดิ์สิทธิ์ หมั่นเจริญภาวนาจะประสบโชคลาภ แคล้วคลาดอันตรายทั้งปวง ยิ่งเจริญภาวนายิ่งเจริญรุ่งเรืองและประสบความสวัสดีมีชัยตลอดไป นอกจากนี้ยังใช้ได้ในทางอื่นอีก ๑๐๘ ประการ.

คำภาวนาพระปัจเจกะโพธิ์.

"วิระทะโย วิระโคนายัง วิระหิงสา วิระทาสี วิระทาสา วิระอิตถิโย พุทธัสสะ มานิ มานะ พุทธัสสะ สะวาโหม"

สวดมนต์บูชาพระแล้ว ภาวนาคาถาบทนี้ ๓ ครั้ง หรือ ๕–๗–๙ ครั้ง จะเกิดศิริมงคลดีเลิศ หรือสวดก่อนใส่บาตรจะเกิดปีติเป็นศิริมงคล.

คำภาวนาประจำองค์พระ.

"อรหัง พุทโธ อิติปิโส ภควา นมามิหัง"

สวด ๓ หรือ ๗ ครั้งประจำทุกคืน จะเป็นสวัสดิมงคลเจริญรุ่งเรืองในชีวิต.

คำภาวนามงกุฎพระเจ้า.

"อิติปิโส วิเสเสอิ อิเสเสพุทธะนาเมอิ อิเมนาพุทธะโสตังอิ อิโสตังพุทธะปิติอิ"

สวดภาวนา ๓ หรือ ๗ ครั้งก่อนเข้านอน ก่อนออกเดินทาง จะเป็นสวัสดิมงคลไม่มีใครคิดร้ายทำอันตราย.

คำภาวนาหัวใจพระเจ้าสิบชาติ.

"เต ชะ สุ เน มะ ภู จะ นา วิ เว"

ใช้เจริญภาวนาเป็นประจำทุกคืนก่อนนอน จะประสบความสุขความเจริญมีโชคลาภ ปราศจากทุกข์ภัยอันตรายใด ๆ.

คำภาวนาหัวใจพระสีวลี

"นะ ชา ลิ ติ"

ภาวนาเสกแป้ง ๓ หรือ ๗ ครั้ง เจิมหน้าบ้าน หน้าร้านค้า ประตูบ้าน และเจริญภาวนาทุกคืน จะเกิดลาภผลต่าง ๆ.

เกณฑ์อายุ

๑๐ ปี อาบน้ำบ่ค่อยหนาว
๒๐ ปี เกี้ยวสาวบ่จืดจาง
๓๐ ปี ประกอบท่างหลักฐาน
๔๐ ปี การงานรอบคอบ
๕๐ ปี ทราบระบอบอดีตอนาคต
๖๐ ปี กำลังลดบางเบา
๗๐ ปี ถือไม้เท้าจุนร่าง
๘๐ ปี นอนครางเมื่อยยอก
๙๐ ปี หลงหลอกบ่รู้อาย
๑๐๐ ปี ไข้ก็ตาย บ่ไข้ก็ตาย
เลย ๑๐๐ ปีปลาย ขี้เยี่ยวทั้งหลายบ่รู้จัก

ธรรมเอกเทศน์

โดย

พระอาจารย์ หลุย จันทะสาโร

(วัดป่าโคกมน ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย)

เป็นหลักธรรมโดยย่อ รวบรัด จัดเป็นธรรมบรรณาการแก่ท่านผู้รักและสนใจถือ

ธรรมเป็นเอกเทศน์

คือ ให้พิจารณากายเป็นอารมณ์ ในส่วนของร่างกายส่วนใดส่วนหนึ่งให้ชำนาญ เช่นพิจารณากระดูกแต่ศีรษะไปถึงเท้า แต่พื้นเท้าขึ้นมาถึงศีรษะ เป็นอนุโลมและปฏิโลม กลับไปกลับมาให้ชำนาญ แยกส่วนแบ่งส่วนของกระดูก มีวรรณขาวอย่างไร เยื่อในกระดูกมีวรรณอย่างไร แยกส่วนแบ่งส่วนของกระดูกให้เป็นบั้งจัดตั้ง ให้เห็นได้เฉพาะในกองจิตของตัว คือผู้รู้ ตลอดจนทำให้เล็กให้ใหญ่ขยายตัวได้ จนละลายหายไปตามสภาวะของเดิม คือธาตุดินเป็นดิน ธาตุน้ำเป็นน้ำ ธาตุลมเป็นลม ธาตุไฟเป็นไฟ ธาตุอากาศเป็นอากาศ ธาตุวิญญาณเป็นวิญญาณ ไม่มีที่สุดจะสูญไปไหน คงมียืนตัวอยู่ เรียกว่าธรรมธาตุ ๖ นี้จงทำให้มาก ให้เจริญแคล่วคล่องในทางจิตของตน คือผู้รู้ เมื่อวิถีจิตขึ้นจากภวังค์ดำเนินอยู่เช่นนี้เสมอ ท่านอาจารย์มั่นบอกว่า พอรักษาตัวได้ เป็นการชำนาญในปฏิภาคนิมิต อานิสงส์ของปฏิภาคนิมิตนี้ ยังมีความร้อนความหนาวอยู่ เพราะจิตยังมีกังวลเจตนาของการปรับปรุงตัวสังขารอยู่ ค้นคว้าหาเหตุผล ปราบกิเลสอย่างหยาบ อย่างกลางอยู่ อย่างละเอียดยังปราบไม่ได้ เพราะยังละความเจตนาและความตั้งใจเสียยังไม่ได้ นี้คือทำกิจในทางสมถะสมาธิของจิตโดยตรง.

เมื่อความชำนาญเจริญอยู่ พ้นจากนี้ขึ้นไปแล้ว จงขึ้นสู่กองวิปัสสนา (ปัญญา) คือตั้งจิตเจตนาต่อเมื่อแรกของการทำกิจ ต่อแต่นั้นวิถีของจิตเดินเอง รู้ไปเองโดยไม่ต้อง

มีความเจตนา จนชั้นที่สุดรู้การละกิเลสอย่างละเอียดขึ้นเอง โดยมิต้องมีความอยาก แต่ประการใด เป็นตัวเหตุทุกส่วนของนามธรรม และของรูปธรรมเป็นตัวผลทุก ๆ ส่วน ประกอบอยู่ด้วยไตรย์ลักษณะ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาไปทุก ๆ ส่วน ทั้งรูปธรรม และนามธรรม ต้องเจริญตอนนี้ให้ชำนาญ จงระวังตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง ฯลฯ จนที่สุด จิตใจเห็นตามรู้ตาม ให้มีสติและปัญญาประจำอยู่กับผู้รู้เสมอ และจงคอยสังเกตความ พลิกแพลงหรือเปลี่ยนแปลงยักย้าย ของอวัยวะร่างกายทุกส่วน คือรู้ตามเห็นตามเป็นจริง ของรูปธรรม (ร่างกาย) และของนามธรรม หมายถึงจิตใจ จงรู้เท่าทันทั่วถึงพร้อมทุกส่วน ว่านี้ทุกข์ จงกำหนดรู้ว่าทุกข์บังคับมิได้ กระทำไปตามความอยาก ทำไปตามสภาวะของ สังขารธรรม ให้มีจิตใจสลดสังเวช เบื่อหน่ายต่อสังขารธรรมอยู่เสมอ ประกอบทั้งให้มี อิทธิบาท ๔ อยู่กับใจเสมอ มีความพอใจ มีความเพียร มีความรู้แจ้งไม่เผลอสติ มีปัญญารู้เท่าทันต่อเหตุและผลของกองทุกข์ และจงละสมุทัยไม่ให้ถอย รุดหน้าตลอดไป จนเกิดญาณทัศนะ รู้เห็นจิตใจของตัวเป็นปกติ ไม่ขึ้นไม่ลง ไม่กระสับกระส่ายอยู่ในเรื่อง ของทุกข์ และไม่รักไม่ชังตัวเองและผู้อื่น จิตใจอยู่เป็นระดับเสมอ ไม่สูงไม่ต่ำ ไม่สั้น ไม่ยาว จิตใจมัธยัตวางเฉยอยู่ด้วยความเป็นกลาง คือฉลังคอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อยู่ด้วย ความบริสุทธิ์ รู้ธรรมเห็นธรรม ตั้งอยู่ในธรรม จิตแนบเนียนรู้อยู่กับอริยสัจจธรรม จิตเดินตามมรรค ๘ พอ ทุกส่วนนี้เป็นยอดของวิปัสสนา ปัญญาถึงวิโมกข์หรือวิมุติเป็นผล.

การแสดงมานี้เป็นส่วนวิปัสสนา ส่วนสมถะ คือทำจิตให้เข้าพักอยู่ในอารมณ์ ของกรรมฐานส่วนใดส่วนหนึ่งแล้วแต่ชำนาญ ดำเนินจิตเป็นคู่ ๆ กันไป ได้แก่อุคหะนิมิต กับปฏิภาคนิมิต ตลอดจนถึงวิปัสสนา ปัญญาพิจารณารู้เห็นตามความเป็นจริง แล้วต้อง มีการพักผ่อนของจิตเรื่อย ๆ เพราะจิตค้นคว้า จิตเดิน จิตทำการ ล้วนแต่เป็นจิต เหน็ดเหนื่อย ต้องเข้าพักในสมาธิในอารมณ์ของกรรมฐาน สงบอยู่ในส่วนใดส่วนหนึ่ง แล้วแต่ความชำนาญ เช่น กระดูกหรือหทัยวัตถุหรือลมหายใจ อย่าไปพักในอารมณ์อื่น นอกออกไปจากกาย สมาธิจะเคลื่อนเมื่อได้กำลัง หายเหน็ดเหนื่อยแล้ว จิตเดินวิปัสสนา

พิจารณากายและใจ (รูปนาม) ทำงานต่อไป สมาธิหมายความว่า ชำนาญในการเข้าของจิต การตั้งของจิต การออกของจิต ให้มีบริวารของจิตเข้าประกอบอีกด้วย คือเวทนาความเสวยอารมณ์ สัญญาความจำได้หมายรู้ สังขารเครื่องปรุงแต่งจิต เกิดเป็นอารมณ์ จึงจะมีความรู้อย่างกว้างขวางพิศดาร เป็นสุคโตอยู่เป็นสุข โลกวิทูรู้แจ้งแห่งโลกภายในและภายนอกเป็นที่สุดแห่งทุกข์.

เมื่อเราทำจิตให้รู้ได้ ตามบรรยายมานี้แล้ว เราก็มีความรู้ได้สองอย่าง รู้การทำสมาธิ ๑ รู้การทำวิปัสสนา ๑ ก่อนที่จะทำสมาธิและวิปัสสนาต้องตรวจดูตัวของเราเสียก่อน มีศีลบริสุทธิ์หรือไม่ หรือจิตใจมีภาระกิจการกังวลอยู่ จงทำให้เสร็จสิ้นไป ให้เป็นจิตสอาดผ่องใสเสมอ นี้เป็นบุพภาคเบื้องต้น ต่อไปจึงได้เดินตามธรรมตามวินัยตามลำดับ ข้อสำคัญอย่าทิ้งธรรมมุตโตทัยของท่านอาจารย์มั่น แต่งไว้เป็นแม่พิมพ์ เป็นแผนที่ชี้แนวทาง เป็นคติตัวอย่างอันดีตามศาสโนวาทของพระพุทธเจ้าโดยตรง.

อนึ่งการพิจารณาลมหายใจขั้นแรก มีแบบพิมพ์ มีสั้นมียาว มีหยาบมีละเอียด พูดตามแนวทางของกองลมหายใจ เพื่อความรู้ความฉลาดในกองลมทุกส่วน มีทั้งสมาธิและวิปัสสนา เป็นอุคหะปฏิภาคของลมหายใจ ได้ความว่าอวัยวะของร่างกายทุกส่วน กองลมนั้นเดินเข้า – ออกได้ทุกขุมขน สว่างแจ้งโล่งทั้งกลางวันกลางคืน ไม่มีอะไรปิดบังเป็นอริยสัจจธรรม ประกอบด้วยไตรย์ลักษณ์มีอยู่ในตัวเสร็จ ถอนพิศกิเลสทุกส่วนออกจากความยึดถือเสียได้ ถ้าทำได้ชำนิชำนาญแล้วไม่เกิดโรคภัย เพราะถอนพิษพยาธิทั้งปวงได้ด้วย ถ้าจะเกิดโรคเป็นธรรมดาตามสภาวะธรรมแล้ว ก็นาน ๆ เกิด ไม่เกิดบ่อย ๆ เป็นธรรมโอสถโดยแท้จริง.

๒๔ กรกฎาคม ๒๕๐๔

โลโกปัตถัมภิกา เมตตา
เมตตา เป็นเครื่องค้ำจุนโลก

คนทำดี ถึงจะพ้อง ความหมองศรี
ก็เพียงที่ ดียัง ไม่ให้ผล
เมื่อใดดี เข้าครอง สนองตน
จะเห็นผล ดีประจักษ์ งามนักเอย.

คนทำชั่ว ยังนิยม ชมว่าดี
ตราบเท่าที่ ชั่วยัง ไม่ให้ผล
เมื่อใดชั่ว ตามไหม้ ให้ร้อนลน
เมื่อนั้นตน จึงเห็นตัว ชั่วช้าเอย.

"อานุภาพ" ไตรรัตน์เรื้อง ส่องสกล
มนุษย์โลกน้อมนำกมล ประเสริฐล้วน
เว้นประทุษฐ์เบียดเบียนตน ผู้อื่น อีกนา
มุ่งสู่ธรรมถูกถ้วน แน่แท้สบสันติ์.

ฌาปนกิจที่ประหยัดที่สุด

หนังสือเรื่องนี้ข้าพเจ้าคัดมาจากหนังสือชาวกรุงปีที่ ๒๓ เล่ม ๖ มีนาคม ๒๕๑๗ ของคุณริน อยู่ยอด แต่ปัจจุบันนี้ท่านผู้นี้เป็นสงฆ์ กำลังศึกษาอยู่ในประเทศอินเดีย มีบางตอนที่ข้าพเจ้าเติมแต่งลงไปบ้าง เพื่อความเหมาะสมกับสังคมสมัยนี้ หากหนังสือเรื่องนี้มีความดีและเป็นคติต่อท่านผู้อ่าน ข้าพเจ้าขออุทิศความดีนี้ให้กับเจ้าของต้นฉบับเดิมและผู้ล่วงลับไปแล้ว.

พิธีเกี่ยวกับศพที่ถูกเงินที่สุดนั้น เห็นจะไม่มีใครเกินพิธีทำศพในประเทศอินเดีย เขาพยายามทำให้มันง่ายที่สุด ประหยัดทั้งเงินทั้งเวลา และยังประหยัดแรงคนอีกด้วย มันช่างเหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจและสังคมของเขาดีแท้ ๆ ข้าพเจ้านึกอยู่เหมือนกันว่าถ้าเราตายไป ถ้าใครจัดการศพของเราให้อย่างพิธีของแขกก็คงจะดีไม่น้อย เพราะเป็นพิธีไม่เบียดเบียนพี่น้องญาติมิตรให้เดือดร้อนวุ่นวาย ตามแบบของชาวอินเดียที่เมืองพาราณสี แต่ประเพณีของไทยเราสมัยนี้ต้องทำตามสังคมนิยม ต้องไปคารวะหรืออโหสิต่อผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย และต้องไปเป็นเกียรติเพื่อคนอยู่ด้วย.

พาราณสีเป็นเมืองเก่าแก่ที่สุดของอินเดีย เป็นเมืองที่ฝังความเป็นแขกไว้ได้อย่างสมบูรณ์แบบทั้งเชื้อชาติศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี ที่พาราณสี ศาสนาฮินดูเขาเรียกกันว่าศาสนาพราหมณ์ เป็นศาสนาที่ฝังรากมั่นคงอยู่ที่เมืองพาราณสีประเทศอินเดีย ชาวเมืองประมาณ ๙๐ % เป็นชาวฮินดู ในเขตตั้งเมืองพาราณสี ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำคงคา ทางด้านเหนือของตัวเมืองที่สะพานสองชั้นยาวทอดข้ามแม่น้ำคงคา ทางชั้นล่างให้รถไฟข้าม ส่วนรถยนต์ทุกชนิดให้วิ่งชั้นบน.

ชาวเมืองพาราณสีอยู่กันอย่างแออัดพอสมควร ยวดยานมีใช้ทุกอย่างมีกระทั่งรถม้า ตอนเย็น ๆ เราจะเห็นทั้งรถทั้งคนขวักไขว่ไปมามากมาย วุ่นวายไปหมด ผู้เล่าก็เลยพลอยวุ่นวายไปด้วย เมื่อเดินทางไปถึงใหม่ ๆ แต่อยู่ไปนาน ๆ ความวุ่นวายก็เลยวายไปเอง.

เมื่อคนแย่งกันเกิดมากก็ย่อมมีการแข่งขันกันตายเป็นธรรมดา ดังนั้นเมื่อเราออกไปตามหมู่บ้านหรือตลาดก็ตาม เราจะเห็นเขาหามศพผ่านหน้าเราไปวันละสี่ห้าศพทุกวัน ดูแล้วเห็นเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อมีคนตายเขาก็จะหาผ้าใหม่ ๆ มาพันศพ เหมือนห่อข้าวต้มมัดสองสามชั้น หากเป็นศพชายก็ใช้ผ้าขาวพัน แต่ถ้าเป็นหญิงเขาจะใช้ผ้าสีต่าง ๆ พัน เช่นสีเขียว สีแดง สีเหลือง เห็นเขาพันผ้าศพทำให้นึกถึงพุทธประวัติที่กษัตริย์ใช้ผ้าห้าร้อยชั้นพันพระพุทธศรีษะตอนถวายพระเพลิง แสดงว่ามีประเพณีสืบมาช้านาน เมื่อพันศพเสร็จก็อุ้มศพขึ้นนอนหงายบนแคร่ไม้ไผ่ที่ทำขึ้นง่าย ๆ แล้วเอาน้ำหอมประพรมบ้าง เอาสีเขียวสีแดงทาบ้าง เอาดอกไม้วางบ้าง (มีคนหามสี่คน) ให้ผู้ชำนาญสวดมาร้องเชิญวิญญาณเล็กน้อย แล้วก็หามพาไปสู่เชิงตะกอน ซึ่งอยู่ที่ท่าน้ำสำหรับเผาศพที่ฝั่งแม่น้ำคงคาจะมีญาติมิตรสองสามคนเดินตามไปด้วย คนที่หามศพจะต้องเปล่งวาจาเอ่ยนามของพระผู้เป็นเจ้าไปด้วยโดยร้องว่า "รามะ นามะ สัจจา เห้" ร้องดังนี้ไปตลอดทาง ความหมายก็คือพระนามว่า "ราม" นั้นเป็นความจริง เหมือนคนไทยเรานิยมบอกผู้ตายนึกถึงพระอรหันต์นั่นเอง.

ในการทำศพนั้นคนจนหรือคนปานกลาง นิยมทำกันง่าย ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่ถ้าคนมีอันจะกินหน่อย ก็มักนิยมมีแตรแห่ไปด้วยแต่อย่างอื่น ๆ เหมือนกันหมด ผิดกันตรงที่มีญาติมิตรมากหน่อย เหมือนภาษิตที่ว่า "เมื่อเงินหนาญาติมิตรก็มาห้อมล้อม"

เมื่อนำศพไปถึงแล้วก็เอาศพมาเรียงคิวไว้ที่ใกล้ ๆ เชิงตะกอนริมแม่น้ำ เพราะสถานที่ไม่กว้างนัก จะเผาได้ครั้งละสองสามศพเท่านั้น ที่นั้นสัปเหร่อจะมีหน้าที่เอาศพอาบน้ำคงคา แล้วยกขึ้นสู่เชิงตะกอน มอบศพให้สัปเหร่อแล้วญาติจะอยู่หรือกลับก็ได้ สัปเหร่อจะจัดการเองจนเรียบร้อยเพียงแต่จ่ายค่าฟืนค่าเหนื่อยบ้าง ไม่มากมายอะไรนัก ศพละไม่ถึงร้อยบาท.

ท่าน้ำที่ทำศพมีหลายท่า แต่ที่ถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์นั้นคือท่า "มาณิ การณิกา" ที่ท่านี้มีตึกใหญ่อยู่หลังหนึ่ง เขาเรียกกันว่า "เรือนรอตาย" เป็นที่พักของผู้ที่ใกล้จะตาย

เมื่อตายแล้วจะได้เผาที่ท่านี้ ชาวเมืองพาราณสีถือกันว่าได้กุศลแรง อาจตรงไปสวรรค์เลยโดยที่ไม่ต้องไปแวะที่นรกก่อน ที่ท่านี้จะมีศพนอนรอคิววันละ ๕ – ๑๐ ศพ ทุกวัน เผากันทั้งวัน จนมีคำกล่าวว่าไฟเผาศพที่นี่สืบต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาล

พิธีเผานั้นไม่ยุ่งยากอะไรเลย เอาฟืนมากองให้โต ๆ พอที่จะย่อยศพให้เป็นขี้เถ้าได้ แล้วก็เอาศพลงอาบน้ำคงคา แล้วยกศพขึ้นคว่ำหน้าบนกองฟืน เอาน้ำมันลาดพอสมควร แล้วสัปเหร่อทำปากขมุบขมิบแล้วเอาไฟจ่อเข้าที่รอบ ๆ กองฟืนสามสี่ด้านของกองฟืน (กองละศพ) พอศพยุบเขี่ยไปมาให้ไหม้ดีพอสมควร ก็กวาดขี้เถ้าลงน้ำคงคาไปโดยถือกันมานมนานว่าแม่คงคามาจากสวรรค์ สามารถล้างบาปให้ด้วย ไม่ว่าคนมั่งมีหรือคนจน ล้วนถูกเผาเป็นจุณไปด้วยพิธีง่าย ๆ เช่นนี้เหมือนกันหมด ขณะมีชีวิตอยู่ก็แบ่งชั้นวรรณะ ถือกันไปตามอารมณ์ พอตายแล้วก็มาผึ่งเชิงตะกอนเสมอกันหมด ศพแขกนั้นพอตายแล้วเขาต้องนำไปเผาวันนั้นเลย ไม่มีการเก็บไว้ค้างคืน ศพจึงไม่มีกลิ่นเลย ไม่ต้องตบแต่งหรือประดับอะไรเลย.

ไม่ต้องมีกินเลี้ยงกันแม้แต่เครื่องดื่มก็ไม่ต้องเลี้ยง
ไม่ต้องมีมหรสพสมโภชน์ตลอดคืน
ไม่ต้องมีแขกมาเบียดเสียด
ไม่ต้องมีใครมาอดหลับอดนอนด้วย.

ยังมีพิธีจัดศพที่ง่ายและรวดเร็ว และประหยัดยิ่งกว่าที่กล่าวมาแล้วก็คือ การนำศพไปถ่วงคงคา วิธีนี้เขาจะจัดการกับศพพระและเด็กเป็นส่วนมาก ถือว่ากิเลสไม่มากจึงไม่ต้องเผา แต่บางครั้งศพคนอนาถาที่ไม่มีญาติ ก็จะทำโดยวิธีง่ายที่สุดเช่นนี้ก็มีเหมือนกัน แต่วิธีง่าย ๆ นี้มีอันตรายแก่ชาวเมืองในปัจจุบันนี้อยู่ไม่น้อย คือโรคติดต่อ ชาวลุ่มน้ำคงคายังคงอาบกินน้ำคงคาอยู่ชั่วนาตาปี เราเคยเห็นคนไทยและฝรั่งลองอาบและกินน้ำคงคานี้ก็ไม่เห็นเขาเป็นอะไร เพราะน้ำคงคาไหลถ่ายเทอยู่เสมอไม่มีขึ้นลงหมักหมมอย่างเจ้าพระยาแม่น้ำคงคาจึงสะอาด เหมือนน้ำฝน จะขุ่นข้นก็เมื่อมีฝนตกลงมาเท่านั้น.

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วเราจะเห็นได้ว่า วิธีจัดการศพของแขกนั้นง่าย เงียบ สะดวก รวดเร็ว ประหยัดและได้ผลเท่ากับการฌาปนกิจราคาพัน ราคาหมื่นของในบ้านเมืองเรา ซึ่งต้องสิ้นเปลืองทั้งเงินทองทั้งเวลาและแรงคน เพียงเพื่อจะเผาศพ ๆ เดียวเท่านั้น.

นึก ๆ ดูก็อยากให้ไทยเราซึ่งกำลังตกอยู่ในภาวะข้าวยากหมากแพง อะไร ๆ ก็ขึ้นราคา ลองดัดแปลงพิธีแบบง่าย ๆ ของแขกมาทำดูบ้าง แต่ที่เล่ามาเช่นนี้มิใช่ว่าจะชักชวนให้ลืมพระคุณของผู้ล่วงลับไปแต่อย่างใด หากแต่ว่า เราอยากให้ผู้ที่อยู่ได้ทำประโยชน์ ตั้งเป็นมูลนิธิ หรือทุนการศึกษาของตระกูลนั้นต่อไป.

วรนันท์ เมืองมั่งคั่ง

หนังสือวิธีปลุกพระและสมเด็จศักดิ์สิทธิ์วัดโพธิ์นี้ ข้าพเจ้าได้อ่านตลอดแล้ว รู้สึกว่าเป็นหนังสือที่มีคุณค่า เป็นประโยชน์ควรแก่การเผยแพร่แก่พุทธ-ศาสนิกชน.

และในบทนำมีข้อความตอนสุดท้ายที่ว่า "อนึ่ง หนังสือเล่มใดก็ตาม แต่งโดยผู้เขียนซึ่งใช้นามว่า พระมหาสิงห์ทน นราสโภ ป.ธ.๗, พ.ม. พธ.บ. M.A., Ph.D. หรือพระปิฎกโกศล หรือพระทักษิณคณาธิการ หากท่านผู้ใดจะจัดทำเป็นวิทยาทาน ผู้เขียนยินดีอนุญาตให้จัดทำตามประสงค์ คิดว่าเป็นการบำเพ็ญกุศลร่วมกัน" ลงชื่อ พระทักษิณคณาธิการ น. ๑๕ วัดพระเชตุพน กรุงเทพมหานคร ๑๑ มกราคม ๒๕๑๗.

ข้าพเจ้าดีใจเพราะรู้สึกสมหวังในความคิดที่จะเผยแพร่สิ่งที่มีคุณประโยชน์ ท่านผู้เขียนได้อนุญาตไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอยู่แล้ว โดยที่ข้าพเจ้าไม่จำต้องไปขอลายเซ็นอนุญาตจากท่านอีก จึงตั้งใจเพียงจะไปกราบนมัสการขออนุญาตด้วยวาจาตามมรรยาทอันควร แต่เมื่อข้าพเจ้าไปถึงวัดโพธิ์ (วัดพระเชตุพน) ก็ได้ทราบว่าท่านไปเผยแพร่พระธรรม ณ สหรัฐอเมริกา ฉะนั้นจึงถือโอกาสกราบนมัสการขออนุญาตและขอบพระคุณท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย.

วิธีปลุกพระ

หนังสือเล่มนี้เป็นคู่มืออธิบายเหรียญพระพุทธปฏิมา ที่ได้สร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์แก่ พระปิฎกโกศล ๔ ธันวาคม ๒๕๑๕ โดยเหตุที่เหรียญพระพุทธปฏิมาแบบนี้ยังไม่มีใครสร้าง ฉะนั้นเพื่อให้ผู้รับเหรียญนี้ได้สารัตถประโยชน์จากการใช้เหรียญ จึงเขียนคู่มือขึ้น สำหรับท่านที่ต้องการมงคล ความขลังหรือความศักดิ์สิทธิ์แก่ตนเอง จะต้องอ่านหนังสือเล่มนี้ให้จบ ต้องอ่านด้วยจิตใจที่เป็นสมาธิพินิจพิเคราะห์ทุกถ้อยคำ หากท่านอ่านข้ามไปแม้บรรทัดเดียว ก็อาจทำให้ท่านพลาดสิ่งที่ท่านต้องการจากการที่ท่านมีเหรียญพระพุทธปฏิมาไว้ประจำตัว.

ในเหรียญพระพุทธปฏิมา มีสิ่งที่ควรอธิบายดังต่อไปนี้.

๑. องค์พระพุทธปฏิมา

๒. คาถารอบองค์พระพุทธปฏิมา

๓. ข้อความหลังองค์พระพุทธปฏิมา

๑. **องค์พระพุทธปฏิมา** หากจะถือตามที่นิยมกันว่า เป็นพระปางห้ามญาติ ซึ่งหมายถึงผู้มีความสัมพันธ์กันโดยสายโลหิต เป็นปางที่ห้ามมิให้พระญาติทั้งสองฝ่ายคือฝ่ายศากยะกับโลกิยะรบราฆ่าฟันกัน ในเรื่องที่เกิดจากการแย่งน้ำ แต่ที่มุ่งหมายในที่นี้มิใช่เพียงแต่ผู้มีความสัมพันธ์กันโดยสายโลหิต แต่ยังหมายถึงผู้มีความสัมพันธ์กันในทางธรรมด้วย ความจริงพระพุทธปฏิมาปางนี้แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงประสงค์ที่จะให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข พระองค์ทรงตำหนิการกระทำทุกอย่างซึ่งจะเป็นสาเหตุแห่งการทะเลาะวิวาทและการแตกสามัคคี ทรงยกย่องการไม่ทะเลาะวิวาทและความสามัคคี ดัง

พระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า *"ท่านทั้งหลายเห็นความวิวาทโดยความเป็นภัย และความไม่วิวาทโดยความเป็นธรรมอันเกษม (จากภัย) แล้ว จงเป็นผู้มีความสามัคคี มีความประนีประนอมกันเถิด"*. (ขุ จริยา. ๓๓/๕๙๕) และในการสรรเสริญความสามัคคีนั้น พระองค์ได้ตรัสไว้ว่า *"พึงศึกษาความสามัคคี ความสามัคคีนั้น ท่านผู้รู้ทั้งหลายสรรเสริญแล้ว ผู้ยินดีในสามัคคี ดำรงตนในธรรม ย่อมไม่คลาดจากธรรมอันเกษมจากโยคะ"* (ขุ ชา. เตรส. ๒๗/๓๔๖) และ *"ความพร้อมเพรียงของหมู่เป็นสุข และการสนับสนุนคนพร้อมเพรียงกันก็เป็นสุข ผู้ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน ดำรงอยู่ในธรรม ย่อมไม่เคลื่อนจากธรรมอันเกษมจากโยคะ"* (ขุ. อิติ. ๒๕/๒๓๘)

๒. คาถารอบองค์พระปฏิมามีดังต่อไปนี้

๒.๑ ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารึ

ธรรมเท่านั้นรักษาผู้ประพฤติธรรม

หมายความว่า ธรรม ซึ่งหมายถึงสภาพที่ทรงบุคคลไว้ไม่ให้ตกต่ำ หรือไม่ให้ตกไปสู่อำนาจแห่งความชั่วช้าเลวทราม และหมายถึงปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ หมายความว่า ธรรมที่ได้ศึกษาและปฏิบัติย่อมได้รับผลคือบรรลุมรรคผล หรือสามารถทำลายอวิชชาความไม่รู้ ตลอดจนความละโมบความโกรธความหลงงมงายให้หมดไป ธรรมดังกล่าวมาย่อมปกป้องคุ้มครองผู้ประพฤติปฏิบัติเสมอ ให้มีความสุขเกษมสำราญ คลาดแคล้วจากภัยพิบัติโดยประการทั้งปวง.

๒.๒ ธมฺมจารี สุขํ เสติ

ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข

หมายความว่าผู้ประพฤติธรรม ธรรมย่อมคุ้มครองรักษา ไม่ต้องวิตกกังวลว่าใครจะอิจฉาริษยา หาเรื่องใส่ร้ายโจมตี ย่อมไม่หวั่นไหวไปตาม โลกธรรม คือมีลาภเสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ นินทา สรรญเสริญ สุข ทุกข์ ไม่ต้องกลัวว่าใครจะมาทำร้าย ไม่ต้องกลัวว่าใครจะมาจับเข้าคุกเข้าตะราง เป็นตัวของตัวเอง มีเหตุผล ประพฤติตน

สม่ำเสมอในคนทั่วไป ไม่ว่าจะมั่งมียากจน รักใคร่ สงสาร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เพื่อนมนุษย์ ย่อมมีทั้งเมตตามหานิยม และคลาดแคล้ว เพราะเหตุนี้แล ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข.

๒.๓ หัวใจนาถกรณธรรม หรืออักษรย่อหลักนาถกรณธรรม ๑๐ ดังจะได้อธิบายต่อไปนี้

อักษรแต่ละอักษรมีความหมาย การย่ออักษรแบบนี้เรียกว่าเป็นหัวใจ เช่น หัวใจเศรษฐีย่อมาจากหลักธรรมที่ให้สำเร็จประโยชน์ในปัจจุบันว่า **อุ. อา. ก. ส.** ใคร อยากเป็นเศรษฐีก็ต้องท่องแล้วปฏิบัติตามหลักคาถาอย่างเคร่งครัด คือ **อุ.** มาจากคำว่า **อุฏฐานสัมปทา** ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียน ทำธุระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ตลอดจนการทำมาหาเลี้ยงชีพ **อา.** มาจากคำว่า อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา รักษาความรู้ด้วยการทบทวนเสมอ รักษาทรัพย์ที่แสวงหาด้วยการเก็บรักษาให้ดี รักษาการงานมิให้เสื่อมเสีย โดยไม่ทอดทิ้งการงาน **ก.** มาจาก กัลยาณ-มิตตา คบคนดีเป็นเพื่อน ตัวคนเดียวอาจทำอะไรพลาดพลั้งบางโอกาสหากมีคนคอยชี้ทางช่วยเหลืออาจประสบความสำเร็จได้ **ส.** มาจากคำว่า สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตได้พอเหมาะตามสมควรแก่ทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ฟุ่มเฟือย และไม่ให้ฝืดเคืองเกินไป.

ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักดังกล่าวเรียกว่า ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า การผูกเป็นคาถาเช่นนี้มีประโยชน์ที่จะพึงได้รับ ที่เห็นได้ชัดคือ ช่วยให้จำหัวข้อธรรม และช่วยให้ใจเป็นสมาธิ ใจที่เป็นสมาธินี่เองที่ทำให้เกิดฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ที่เรียกว่าความขลังหรือความศักดิ์สิทธิ์ เมื่อท่องจำทบทวนบ่อย ๆ ทำให้จิตใจไม่ฟุ้งซ่าน แม้คาถาที่ปรากฏในองค์พระก็เช่นเดียวกัน มาจาก ทสกนิบาต อังคุตตรนิกาย มีชื่อโดยเฉพาะว่า นาถกรณธรรม แปลว่า ธรรมทำที่พึ่ง หรือ ธรรมเป็นที่พึ่ง หมายความว่าบุคคลใดตั้งอยู่ในคุณธรรม ๑๐ ประการนี้ หรือไม่ถึงทั้ง ๑๐ ย่อมเป็นที่พึ่งของคนทั้งหลาย เรียกว่ามี ธรรมเป็นที่พึ่ง สามารถเอาตัวรอดได้ กล่าวคือ ย่อมเป็นที่รักใคร่นับถือของคนทั่วไปที่เป็นผู้น้อย ย่อมได้รับการอุปถัมภ์ค้ำชูจากท่านผู้ใหญ่ ไม่เป็นผู้อาภัพ ไร้ที่พึ่ง เรียกว่ามี พระพุทธเจ้ารักษาอยู่เสมอ.

หัวใจนาถกรณธรรมซึ่งย่อมาจาก หัวข้อธรรมดังต่อไปนี้ –

สี. = สีล		**ธ.** = ธัมมกามตา	
พา. = พาหุสัจจะ		**วิ.** = วิริยะ	
ก. = กัลยาณมิตตตา		**สํ.** = สันโดษ	
โส. = โสวจัสสตา		**ส.** = สติ	
กิ. = กิงกรณีเยสุทักขตา		**ป.** = ปัญญา	

สีล ได้แก่มีความประพฤติดีทางกายวาจา ไม่เสียหาย ไม่เป็นที่รังเกียจของพหูชน มีกิริยาเรียบร้อยสงบเสงี่ยม คนที่มีศีล ก็คือคนที่มีระเบียบวินัย เมื่อมีระเบียบวินัยการทำงานก็ได้ผล ดังนั้นคำสรุป ศีลจึงบ่งไว้อย่างชัดแจ้งว่าคนจะมั่งมีโภคสมบัติ จะไปสุคติโลกสวรรค์ หรือบรรลุนิพพาน ก็เพราะมีศีลเป็นพื้นฐาน.

พาหุสัจจะ หมายความว่า เป็นคนคงแก่เรียน ขวนขวายหาวิชาความรู้เสมอ ฝึกให้มีความชำนิชำนาญ หรืออย่างน้อย มีวิชาเพียงอย่างเดียวหรือสองอย่างแต่รู้จริง สามารถจะใช้วิชานั้นให้เป็นประโยชน์ได้ คือไม่รู้อย่างเป็ด ๆ.

กัลยาณมิตตตา ได้แก่ คบเพื่อนดีงาม เพื่อนดีงามนั้น คือ เป็นผู้ประกอบด้วยมิตรธรรม ๔ ประการ คือ คอยช่วยเหลือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ แนะนำประโยชน์ มีความรักใคร่กันอย่างแท้จริง.

โสวจัสสตา หมายถึงว่าง่ายสอนง่าย เป็นคนไม่รั้น ไม่กระด้างดื้อดัน เมื่อผู้ใหญ่แนะนำสั่งสอนหรือบังคับบัญชาให้ทำอย่างไรก็ปฏิบัติตาม ไม่มีทิฏฐิมานะ

กิงกรณีเยสุ ทักขตา หมายความว่า เมื่อกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแก่เพื่อนวัดหรือเพื่อนบ้านไม่ดูดาย ช่วยขวนขวายกิจนั้น ๆ ให้สำเร็จได้ด้วยกำลังกาย กำลังความคิดและกำลังทรัพย์ อย่างใดอย่างหนึ่งตามโอกาส ไม่เพิกเฉยละเลย ไม่ทำใจคับแคบ.

ธัมมกามตา ได้แก่ เป็นผู้ใคร่หนักในธรรม เคารพในธรรม เมื่อตนปฏิบัติธรรมข้อใดข้อหนึ่ง ไม่ปฏิบัติเป็นโลกาธิปไตย เพียงสักแต่ว่าให้ชาวโลกสรรเสริญ หรือเกรงชาวโลกนินทา และไม่ปฏิบัติเป็นอัตตาธิปไตยคือมุ่งความสะดวกของตนเป็นที่ตั้ง หรือด้วยการเห็นแก่ตน เมื่อพบความขัดข้องเข้าละเลิกเสีย ปฏิบัติเป็นธรรมาธิปไตย คือหนักอยู่ในธรรม แม้ชีวิตก็อาจสละได้ เพราะเห็นแก่ธรรม อีกนัยหนึ่ง เมื่อตนมีหน้าที่ใดที่จะประพฤติและปฏิบัติ ตั้งใจทำหน้าที่นั้นโดยเรียบร้อย รวมกล่าวว่า เป็นผู้เคร่งครัดต่อหน้าที่ของตน.

วิริยะ มุ่งถึงความเพียร ๔ ประการคือ เมื่อความชั่วอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตนยังไม่เคยทำ พยายามระวังไม่ทำความชั่วนั้น ความชั่วอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตนเคยทำพยายามละเลยไม่ทำอีกต่อไป ส่วนความดีอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตนยังไม่เคยทำก็พยายามสนใจทำความดีอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตนเคยทำแล้วก็พยายามรักษาไว้มิให้เสื่อมสูญ.

สันโดษ มีความพอใจตามกำลังความสามารถของตน หามาได้เท่าไรก็ใช้ไปเท่านั้น ไม่พุ่มเพือย มีอย่างใดกินอย่างนั้น ได้อย่างใดใช้อย่างนั้น ไม่ละโมบ ไม่เห็นแก่ได้ แต่สันโดษมิได้หมายถึงการไม่ทำอะไรเลย หรือบริโภคใช้สอยสิ่งที่มีอยู่โดยไม่แสวงหาเพิ่มเติม.

สติ หมายถึง การระลึกอยู่เสมอ ไม่เป็นคนขี้หลง ขี้ลืม ได้หน้าลืมหลัง พลั้ง ๆ เผลอ ๆ การใดที่ได้ทำไปแล้ว แม้ล่วงกาลนาน ให้นึกถึงกาลนั้นวาจานั้นได้ ไม่ลืมเสีย ระลึกอยู่เสมอขณะที่ทำ พูด คิด เพื่อมิให้เกิดความพลั้งพลาด.

ปัญญา รอบรู้ความจริงของสังขาร คือรู้ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา รู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงเพื่อบรรเทาความถือมั่นยึดมั่นเสีย ไม่หลงงมงาย มีเหตุผลในการทำ พูด คิด และโดยเฉพาะหมายถึงความรอบรู้เป็นเครื่องกำจัดอวิชชา ความไม่รู้.

๓. ข้อความหลังเหรียญพระพุทธปฏิมาว่าดังนี้

๓.๑ ลูกเอ๋ย

๓.๒ อย่าปลุกพ่อเลย

๓.๓ พ่อเป็นพุทธะ

๓.๔ พ่อตื่นอยู่แล้ว

๓.๕ จงปลุกตัวลูกเองเถิด

๓.๖ อย่าซื้อขายพ่อเลย

๓.๗ คุณค่าของพ่อ

๓.๘ ไม่ควรแก่การซื้อขายด้วยเงิน

๓.๑ ลูกเอ๋ย

คำนี้ใช้ในความหมาย "อุทาน" แสดงถึงความวิตกกังวล เป็นการขอร้องด้วยการอ้อนวอนต่อพุทธบริษัท สมมุติว่าคำนี้พระพุทธเจ้าทรงเปล่งออกมา ถึงแม้ว่าคำที่แสดงถึงความวิตกกังวลเช่นนี้ พระพุทธองค์มิได้ทรงอุทานออกมาเกี่ยวกับการปลุกพระโดยตรง แต่พระองค์แสดงในเรื่องอื่นโดยนัยพุทธบริษัทย่อมดำรงตนในฐานะเป็นสาวก เป็นลูกศิษย์ หรือเป็นลูกโดยธรรมของพระพุทธเจ้า ในทำนองเดียวกันอุปัชฌาย์ก็ดำรงตนในฐานะเป็นพ่อของลูกศิษย์ผู้บรรพชาอุปสมบทอยู่ด้วย.

๓.๒ อย่าปลุกพ่อเลย

ก่อนที่จะอธิบายความหมายข้อความทั้งประโยคใคร่ที่จะทำความเข้าใจความหมายของคำว่า "ปลุก" เสียก่อน คำว่า "ปลุก" ตามความหมายที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ไว้หมายถึง

๑. ทำให้ตื่นจากหลับ

๒. เสกให้ขลัง

๓. ทำให้กล้าแข็ง

๔. ทำให้รู้สึกสำนึก

เมื่อพิจารณาดูความหมายของคำว่า "ปลุก" ทั้ง ๔ หัวข้อแล้ว โปรดคิดทบทวนให้แน่ใจด้วยตัวของตัวเองว่ามันเป็นการสมควรแล้วหรือที่จะทำพิธีปลุกพระพุทธ

ปฏิมา ฉะนั้นคำว่า อย่าปลุกพ่อมีความหมายซึ้งมาก ถ้าคิดให้ดีอย่างมีเหตุผล เพราะเหตุไรจึงไม่ควรปลุกพระพุทธปฏิมา มีเหตุผลดังต่อไปนี้.

๓.๓-๔ พ่อเป็นพุทธะ พ่อตื่นอยู่แล้ว

เพราะพระองค์ทรงเป็นพุทธะ หมายถึงพระองค์เพียบพร้อมด้วยพุทธคุณ ๙ คือ ๑. เป็นพระอรหันต์ ๒. ตรัสรู้ชอบเอง ๓. ถึงพร้อมด้วยวิชชา (๘) และจรณะ (๑๕) ๔. เสด็จไปดีแล้ว ๕. รู้แจ้งโลก ๖. เป็นยอดแห่งสารถีหรือผู้ฝึก ๗. เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ๘. เป็นผู้ตื่นแล้ว เบิกบานแล้ว ๙. เป็นผู้จำแนกแจกธรรมหรือมีโชค พระองค์ทรงไว้ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวครบถ้วนบริบูรณ์ไม่มีใครเทียบ ไม่มีความโลภ โกรธ หลง กำจัดอวิชชา ความไม่รู้ได้อย่างสิ้นเชิง ทรงไว้ซึ่งความมหัศจรรย์ ๓ คือ ทรงมีฤทธิ์ รู้ใจคนอื่น และทรงสอนเป็นอัศจรรย์ เมื่อมีความเข้าใจคุณสมบัติของพระองค์แล้ว โปรดได้ทบทวนความหมายของคำว่า "ปลุก" อีกครั้งหนึ่งว่า พระองค์เพียบพร้อมด้วยความหมายดังกล่าวแล้วหรือยัง เมื่อพระองค์ทรงมีคุณสมบัติเหลือที่จะพรรณนา หรือมากกว่าที่คำว่า "ปลุก" หมายถึงแล้ว ขอโปรดได้ตรึกตรองให้ถี่ถ้วนว่า ท่านที่ได้ปลุกหรือจะปลุกองค์พระพุทธปฏิมามีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วหรือยัง.

๓.๕ จงปลุกตัวเองเถิด

หมายความว่าพุทธบริษัททุกหมู่เหล่าในฐานะที่เป็นลูกโดยธรรมของพระพุทธเจ้า ควรปลุกตัวเองให้มีคุณสมบัติ มีฤทธิ์ปาฏิหาริย์เสมอ หรือยิ่งกว่าพระองค์แล้วจึงจะไปปลุกพระพุทธปฏิมา ตามธรรมดาจะถ่ายทอดหรือถ่ายเทสิ่งหนึ่งออกไปสู่สิ่งหนึ่ง สิ่งที่ต้องรับการถ่ายเทต้องอยู่ในระดับต่ำกว่า เช่นจะทดน้ำเข้าที่นาต้องทำระดับน้ำให้สูงกว่าระดับนา ถึงจะทำได้สำเร็จ เมื่อมีคุณสมบัติยังไม่ถึงหนึ่งในร้อยของพระพุทธเจ้าโปรดคิดดูให้ดีเถิด การที่จะถือตัวเองว่าเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งวิทยาคุณ ไปปลุกบรมครูแห่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายมิเป็นการอาจเอื้อมดีเสมอไปดอกหรือ พุทธบริษัทควรจะปลุกตัวเองให้ตื่นจากความโลภ ความโกรธ ประทุษร้ายตลอดจนโมหะ ความหลงงมงาย ให้ตื่นจากอวิชชา

ความไม่รู้ ไม่ให้เป็นทาสแห่งความชั่วช้าต่าง ๆ การที่จะปลุกตัวเองต้องอาศัย **ธรรม** ได้แก่ประพฤติปฏิบัติตามแนวทางที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ ประพฤติสุจริตทางกาย วาจา ใจ ทั้งไม่ประพฤติทุจริตทาง กาย วาจา ใจ สร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตนเอง ทำตัวเองให้เป็นที่พึ่งของตนเองและเพื่อนมนุษย์ เรียกว่าเป็นผู้ให้แสงสว่าง ปลุกตัวเองและเพื่อนมนุษย์ให้ตื่นจากสิ่งที่ไม่ดีไม่งามทั้งหลาย โดยอาศัยหลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้ ในที่นี้ได้นำเอา นาถกรณธรรม มาแสดงไว้เพื่อใช้ในการ "ปลุก" เพื่อช่วยปลุกให้ได้ผลที่แท้จริง ถ้าสามารถปลุกตัว โดยอาศัยหลักธรรมดังกล่าวได้ผลแน่ รับรองว่าศักดิ์สิทธิ์ขลัง ใช้ได้ทั้งคลาดแคล้วและมหานิยม.

๓.๖ คำว่าอย่าซื้อพ่อเลย

ในที่นี้ได้แก่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือองค์พระพุทธปฏิมา การซื้อขายก็โดยการตั้งราคาเอาไว้ว่า ราคาเท่าไร แล้วก็ซื้อไปตามราคาที่ตกลงกันนั้น ทำไมจึงไม่ควรซื้อขายองค์พระพุทธปฏิมา ?

๓.๗–๘ คุณค่าของพ่อไม่ควรแก่การซื้อขายด้วยเงิน

เพราะคุณค่าของพ่อไม่ควรแก่การซื้อขายด้วยเงิน คุณค่าในที่นี้ขอถามว่า องค์พระพุทธปฏิมามีค่าตรงไหน ตรงทองสัมฤทธิ์หรือตรงที่เงิน หรือตรงที่เป็นทองคำ หากว่าเราเอาทองสัมฤทธิ์ เงิน ทอง มาเป็นเครื่องวัดคุณค่า องค์พระพุทธปฏิมาก็ไร้คุณค่า หรือมีค่าเท่ากับรูปของตามี ตาสี ตาสา.

ถ้าจะเอาองค์พระพุทธปฏิมาเป็นเครื่องวัดคุณค่า ก็ไม่แน่อีก ถ้าพระพุทธ-ปฏิมาทำด้วยวัตถุชนิดเดียวกัน มีขนาดน้ำหนักที่ทำด้วยวัตถุที่มีปริมาณเท่ากัน คุณค่าก็ไม่เท่ากันเสมอไป พระพุทธปฏิมาสมัยเชียงแสนย่อมมีคุณค่าสูงกว่า พระที่ทำขึ้นในปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ทำให้เกิดปัญหาขึ้น ถ้าผู้ที่มีความเคารพในองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างจริงจังแล้ว หมายถึงเคารพในตัวแทนนั่นเอง ในที่นี้ก็คือองค์พระพุทธปฏิมาและเป็นการเคารพคุณสมบัติของพระองค์ด้วย.

ความจริง วัตถุกับคุณสมบัติของมันแยกกันไม่ออก เช่น อ้อยกับความหวาน เกลือกับความเค็ม เราไม่สามารถแยกความหวานออกจากอ้อย หรือความเค็มออกจากเกลือโดยที่ให้อ้อยและเกลือคงอยู่ในสภาพเดิม องค์พระพุทธปฏิมาก็เช่นเดียวกัน เมื่อเห็นองค์พระพุทธปฏิมาอยู่ที่ไหน คุณสมบัติของพระองค์อยู่ที่นั่นครบถ้วน เพราะความเป็นพุทธของพระองค์ ทำให้พระองค์ทรงมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากมนุษย์ธรรมดา มีพระเกศ พระเมาลี พระหัตถ์ พระบาท เป็นต้น แตกต่างจากสามัญชน เนื่องจากพระองค์เพียบพร้อมด้วยมหาปุริสลักษณะ นอกจากนี้คุณสมบัติภายในของพระองค์ที่เกิดจากการบำเพ็ญบารมีก็มีเหลือที่จะพรรณนา เช่นพระองค์ทรงมีวิชชา ๘ จรณะ ๑๕ เป็นต้น หากมิฉะนั้นแล้วใครก็เป็นพระพุทธเจ้าได้.

เมื่อพระองค์ทรงประกอบด้วยพระลักษณะและคุณสมบัติเลอเลิศเช่นนี้ จำเป็นด้วยหรือจะปลุกจะเสกพระองค์แล้วนำเอาพระองค์มาตั้งราคาซื้อขายกัน ครั้นจะเอาองค์พระพุทธปฏิมาไปเปรียบเทียบกับโบราณวัตถุอื่น ๆ แล้วคิดราคากันตามความเก่า ความใหม่หรือศิลปะของวัตถุนั้น ๆ เมื่อเป็นเช่นนั้นคนไม่ว่าชาติไหน ศาสนาใด เขาก็มีสิทธิที่จะซื้อพระพุทธปฏิมาเพื่อเอาไปประดับบารมี หรือเอาไปตั้งในตู้โชว์ แล้วเอา**เน็ตติโค้ตคล้องพระศอและพระหัตถ์ของพระพุทธปฏิมา** (ซึ่งผู้เขียนไปพบมาด้วยตนเองที่ลอสเอนเจลิส สหรัฐอเมริกา) ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัทจะมีความรู้สึกอย่างไร ? จะถือสิทธิอะไรไปว่าเขา เมื่อเขาซื้อมาด้วยเงินราคาแพง เมื่อเขาไม่นับถือพระพุทธเจ้าเช่นนี้ องค์พระพุทธปฏิมากับแพะในตู้โชว์จะแตกต่างกันตรงไหนสำหรับเขา เมื่อเร็ว ๆ นี้ที่ *นักสอนศาสนานิกายมอร์มอนขึ้นไปนั่งคร่อมพระเศียรองค์พระพุทธปฏิมาก็มีสภาวะเช่นเดียวกัน คือเมื่อเขาไม่นับถือเสียอย่างเดียวก็สามารถทำได้ทุกอย่าง.*

การซื้อขายองค์พระพุทธปฏิมาเป็นที่มาแห่งอาชญากรรม (โจรกรรม) จะมีข่าวเสมอ ๆ ว่ามีโจรผู้ร้ายพังประตูโบสถ์วิหารศาลาการเปรียญ กุฏิเจ้าอาวาสเพื่อเข้าไปลักพระพุทธปฏิมา บางครั้งพระภิกษุสงฆ์สามเณรถึงกับได้รับอันตรายจากการกระทำของโจรผู้ร้ายก็มี ไม่ได้ทั้งองค์ก็ตัดพระเศียร หรือพระหัตถ์.

การซื้อขายองค์พระพุทธปฏิมา ถ้าพระเป็นผู้ทำเองเพื่อประโยชน์ส่วนตัว เพื่อพวกพ้องบริวารของตนยิ่งเป็นที่น่าตำหนิ เป็นการสร้างมลทินให้แก่พระศาสดา โปรดอย่าย่ามใจว่ามีอำนาจที่จะทำได้ และโปรดอย่าคิดว่าคนอื่นเขาไม่รู้ เพราะพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า *ที่ลับไม่มีในโลก* มิใช่หรือ? โปรดรู้สึกรับผิดชอบต่อสถาบันคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาบ้างเถิด เมื่อพระภิกษุสงฆ์เราอยู่กันเป็นสถาบันเมื่อมีอะไรเกิดขึ้นก็กระเทือนถึงกันหมด เพราะนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร ปลงผมโกนคิ้วเหมือนกัน โปรดอย่าเป็นตัวอย่างในทางไม่ดีเลย หากพระสงฆ์ไม่ปฏิบัติตนในทางที่ดีเป็นตัวอย่างแล้ว จะทำให้ประชาชนหมดหวัง เพราะพระสงฆ์เป็นผู้สอนธรรม เป็นผู้นำทางจิตใจ พระองค์ตรัสสอนไว้ว่า *"ยถาวาที ตถาการี" พูดสอนคนอื่นเขาอย่างไร ทำอย่างนั้น* มิใช่หรือ แม้แต่นางภิกษุณีก็ยังเป็นห่วงในเรื่องนี้ ได้กล่าวไว้ว่า

"ผู้ใดละเงินทองแล้ว ยังกลับมารับเงินทองนั้นอีก ไฉนผู้นั้นจะพึงเงยหน้าในระหว่างบัณฑิตทั้งหลายได้เล่า เพราะเงินหรือทองย่อมไม่มีเพื่อความสงบใจ แม้แก่บุคคลนั้น เงินและทองนั้นเป็นของไม่สมควรแก่สมณะ ไม่เป็นอริยทรัพย์แท้จริง เงินและทองนี้เป็นเหตุให้เกิดความโลภ นำมาซึ่งความมัวเมาให้เกิดความลุ่มหลงเป็นเครื่องให้กำหนัดพัวพัน มีความระแวง มีความคับแค้นเป็นอันมาก และไม่มีความยั่งยืนมั่นคง ก็คนทั้งหลายยินดีในทรัพย์นั้น ชื่อว่าเป็นผู้ประมาท มีใจเศร้าหมอง". (ขุ. เถรี. ๒๖/๔๘๗)

อนึ่งการซื้อขายพระหรืออาจเลี่ยงใช้คำว่า เช่า หรือ บูชา ก็ตาม มักจะกระทำกันในทำนองแสวงหากำไรเกินควร เช่นต้นทุนองค์ ๒ บาท ขาย ๒๕ บาท ต้นทุนองค์ละ ๘๐๐ บาท ขาย ๑๘๐๐ บาท เป็นต้น *(ดูสยามรัฐฉบับวันที่ ๑ ธ.ค. ๑๕ หน้า ๑ กับข้างวัด)* ถ้าทำด้วยเจตนาบริสุทธิ์ เพื่อหาทุนทนุบำรุงสิ่งก่อสร้างในวัด เพื่อการกุศลสาธารณประโยชน์ ก็ยังน่าอนุโมทนาในเจตนาอันเป็นบุญกุศล หากทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัว หรือพวกพ้องบริวารเรียกได้ว่าเป็นผู้ทำลายศาสนา ขาย

ศาสนากิน หมดทางหากินแล้วหรือที่ทำเช่นนั้น สิ่งใดถ้าทำด้วยจิตที่เป็นบุญกุศลย่อมเกิดผลอันไพศาล **ครูบาศรีวิชัย** ที่สามารถสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ก็โดยอาศัยการกระทำอย่างบริสุทธิ์ ที่ไม่มีสิ่งใดแอบแฝงอยู่เบื้องหลังที่จะแสดงให้เห็นถึงความไม่ดีไม่งาม.

บางท่านได้รับความผิดหวัง และมีความเสียใจเป็นอย่างมากในเมื่อตัวเองถูกหลอกหรือถูกต้ม บางครั้งถึงกับอุทานขึ้นมาว่า *"ถ้าไม่มีพระองค์นี้ฉันก็คงไม่ถูกต้มจนต้องหมดเงินแทบเอาตัวไม่รอด"* เรื่องทำนองนี้เกิดขึ้นก็เพราะการปลอมแปลง เช่นในสมัยนี้นิยมกันสั่งสมพระเก่า ๆ โดยเฉพาะพระที่สร้างขึ้นในสมัยเชียงแสนต้องเช่าด้วยราคาแพง ผู้ที่จะหาความร่ำรวยในทางนี้ต่างก็พยายามทำเลียนแบบพระเชียงแสน ทำให้มีขี้กรุหรือลักษณะอื่น ๆ ที่แสดงให้เห็นว่าเป็นของเก่าแล้วหลอกให้คนอื่นเช่า ใช้ต้นทุนในการทำสมมติว่า ๓ พันบาท แต่สามารถให้เช่าได้ในราคาถึง ๓ หมื่นบาท การนี้ที่ทำได้สำเร็จก็โดยอาศัยองค์พระพุทธปฏิมาเป็นเครื่องมือในการหลอก เป็นการสมควรแล้วหรือที่จะสนับสนุนให้มีการหลอกต้มกันเช่นนี้เกิดขึ้น."[๑]

โปรดได้พิจารณาหามาตรการป้องกันความเสื่อมเสียดังกล่าวด้วยเถิด ควรจะมีการควบคุมโดยวิธีการที่รัดกุม เพื่อมิให้มีการแอบอ้างเอาวัด หรือสถาบันบังหน้าหาประโยชน์ใส่ตน ดังจะเห็นได้ชัด พระพุทธปฏิมา เหรียญพระที่วางขายหรือให้เช่าตามวัดต่าง ๆ เป็นของวัดหรือของใครกันแน่ รายได้ที่วัดได้รับคุ้มกับความเสื่อมเสียหรือไม่ ถึงแม้ว่าวิธีการนั้น ๆ จะไม่ได้ผลร้อยเปอเซ็นต์ ก็ยังดีกว่าปล่อยให้เป็นไปอย่างอิสระโดยไม่หาวิธีการใดมาใช้เลยดังเช่นปัจจุบันนี้ *มีความจำเป็นอย่างไร ? เพื่อวัตถุประสงค์อันใด ? สร้างจำนวนเท่าไร ? ควรตั้งกรรมการขึ้นควบคุม เสร็จแล้วควรทำลายแบบพิมพ์เสีย.*

พระเถระผู้ใหญ่แทนที่จะมีเวลาว่าง เพื่อวางแผนงานระยะยาวในการบริหารคณะสงฆ์ แต่โดยที่ท่านมีเมตตามาก ไม่อยากที่จะขัดศรัทธาของผู้นิมนต์ ก็จำต้องไปร่วมในพิธีปลุกเสกพระ บางครั้งจำต้องขาดประชุมที่สำคัญ ๆ ไป เพื่อเป็นการฉลองศรัทธา

ทั้งทางฝ่ายราชการ ครั้นจะไม่ให้ความร่วมมือก็เกรงจะถูกครหาว่าไม่สนับสนุนกิจกรรมของทางศาสนา ก็จำต้องไปร่วมงาน บางครั้งอาจจะเรียกได้ว่าด้วยความจำใจ ต้องเจียดเวลาไปร่วมงานทั้ง ๆ ที่มีงานราชการเต็มมืออยู่แล้ว.

ตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยาย ท่านสร้างวัดให้เราอย่างวิจิตรสวยงาม ดังที่ปรากฏให้เราเห็นในปัจจุบัน โดยที่ไม่ต้องหลอกต้มกันเลย คือสร้างด้วยความร่วมมือร่วมใจที่เกิดจากแรงศรัทธาจริง ๆ จึงมีวัดวาอารามเกิดขึ้นเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน ศิลปะทั้งสวยงามและมีคุณค่า ดูแล้วรู้สึกซาบซึ้งไม่จืดตา ซึ่งผิดกับบัดนี้สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ สร้างกันไม่นานก็ปรากฏรอยร้าวเพราะไม่ได้สร้างด้วยน้ำใจที่เกิดด้วยกำลังศรัทธา แต่สร้างขึ้นด้วยน้ำเงิน เมื่อถือเงินเป็นใหญ่ก็เป็นชนิดที่เรียกว่าสุกเอาเผากินเพื่อที่จะให้ได้เงินมาก ๆ ก็ทำกันไป เพราะผู้ที่รับเหมาทำการก่อสร้างต่างก็รู้ว่าพระหาเงินมาได้ง่าย ๆ ก็หาวิธีที่จะเอาเงินจากพระอย่างสบายในทำนองที่ว่า *ไก่เห็นตีนงู งูเห็นนมไก่* ผู้ที่ต้องแบกภาระหนักก็คือพุทธบริษัทที่ทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างฝืดเคือง อยากจะได้บุญตามที่มีการโฆษณาชวนเชื่อกันก็ต้องเสียสละบริจาคเงินทองที่หาได้มาโดยยากนั้น โดยคิดว่าเกิดมาชาติหน้าตนเองจะไม่ต้องระกำลำบากอีกต่อไป ผู้ที่รับก็ดีใจ ได้ง่าย จ่ายง่าย โดยไม่คิดถึงคุณค่าของเงินใช้เงินนั้นสร้างบารมีของตัวเองอีกต่อไป โดยเฉพาะผลงานในทางก่อสร้างมีความหมายมากสำหรับการได้รับการแต่งตั้ง หรือเพื่อประกอบการพิจารณาสมณศักดิ์ เพราะสมัยนี้ท่านพิจารณาสิ่งที่เห็นได้ง่ายเป็นต้น เช่นก่อสร้างอะไรบ้าง ใช้เงินมากเท่าไร ยิ่งใช้เงินในการก่อสร้างได้มากมักจะถือกันว่าเก่ง มีความสามารถดี แต่หารู้ไม่ว่าเงินที่หามาได้นั้นได้มาโดยวิธีใด.

หากทุกท่านที่มีส่วนในการบริหารการคณะสงฆ์ตระหนักถึงภัยดังกล่าว ก็ยังไม่สายเกินไป หากพุทธบริษัททุกหมู่เหล่าต่างก็สำรวจตัวเองตามภาวะของตน หรือยึดถือพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า *"คนชี้โทษ (ข้อบกพร่อง) เหมือนกับคนชี้ขุมทรัพย์ให้"* ก็จะสามารถขจัดข้อบกพร่องต่าง ๆ ได้ ประวัติศาสตร์ก็ได้จารึกไว้แล้วว่า ท่านที่เคยยิ่งใหญ่

ดังจักรพรรดิ์ หากไม่พยายามสำรวจข้อบกพร่องและปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม แม้จะมีแสนยานุภาพอันเกรียงไกรเพียงใดก็ตาม มีอำนาจยิ่งใหญ่เพียงไรก็หนีความพินาศล่มจมไปไม่พ้น มิหนำซ้ำตายไปแล้วยังมีคนสาปแช่ง.

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่อุตส่าห์เป็นห่วง โดยเกรงว่า เรื่องที่เขียนอาจเป็นภัยต่อผู้เขียนเองในปัจจุบัน หรือในอนาคต บางท่านเตือนด้วยความเป็นห่วงว่า ระวังนาท่านมัวแต่เขียนเรื่องทำนองชี้ข้อบกพร่องของผู้ใหญ่ ประเดี๋ยวไม่ได้เลื่อนเป็น **ชั้นราชชั้นเทพ** กับเขาหรอก ได้ตอบไปว่า "ผมรู้มาตั้งนานแล้วและรู้อยู่แก่ใจแล้วว่า มันเป็นเรื่องที่เคยมีมาแล้ว คือคนที่ชี้ทางกลับถูกตราหน้าว่าชั่วช้าแล้วถูกกีดกันกลั่นแกล้งถูกปล่อยให้อยู่ตามยถากรรม แม้พระพุทธองค์ก็เป็นห่วงในข้อนี้ จึงตรัสไว้ว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใดพวกภิกษุเลวทรามมีกำลัง สมัยนั้นพวกภิกษุที่มีศีลเป็นที่รัก เป็นผู้นิ่งเงียบทีเดียว นั่งในท่ามกลางสงฆ์ ข้อนั้นย่อมเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์ของชนมาก เพื่อมิใช่สุขของชนมากแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความฉิบหาย เพื่อมิใช่ประโยชน์ เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยใดพวกภิกษุมีศีลเป็นที่รักมีกำลัง สมัยนั้นพวกภิกษุที่เลวทรามเป็นผู้นิ่งเงียบทีเดียว นั่งในท่ามกลางสงฆ์ หรือออกไปทางใดทางหนึ่ง ข้อนี้ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ของชนมาก เพื่อสุขของชนมาก แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย". (องฺทุก. ๒๐/๘๗–๘๘)

มีผู้หวังดีบางท่านท้วงว่า "ทำไมต้องมาเขียนในเวลานี้ ซึ่งมีเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ วัดโพธิ์เป็นสมเด็จพระสังฆราช ? ทำไมไม่เขียนในสมัยที่เจ้าคุณสมเด็จ ฯ ยังไม่ได้เป็นสังฆราช ?" จึงตอบไปว่า "เขียนเวลานี้ดีแล้ว ครั้นจะเขียนในยุคที่เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ยังมิได้เป็นสมเด็จพระสังฆราช ถ้าผู้บริหารการคณะสงฆ์สมัยนั้นเห็นด้วยก็เป็นการดี ถ้าไม่เห็นด้วยก็อาจเป็นภัยแก่เจ้าประคุณเสมเด็จ ฯ เอง คืออาจมีผู้คิดว่าเป็นแผนการของเจ้า-

ประคุณสมเด็จ ฯ คิดจะเป็นใหญ่ อยากจะบริหารการคณะสงฆ์เอง จึงให้ลูกศิษย์เขียนชี้ข้อบกพร่องยุแหย่ แต่เมื่อเขียนในเวลานี้ เรื่องดังกล่าวคงจะไม่เกิดขึ้นแน่ เพราะเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชก็เป็นอุปัชฌาย์ของผู้เขียน ถ้าว่าไปแล้วก็อยู่ในฐานะพ่อ ฉะนั้นการเสนอข้อคิดในครั้งนี้ หากพระองค์ไม่ทรงเห็นด้วย ข้อคิดก็คงจะสลายตัวไปพร้อมกับกระดาษ ถ้าจะถือว่าผู้เขียนเขียนเรื่องที่ไม่ควร ก็จะได้จัดการไปตามสมควรแก่ฐานะ แล้วผู้เขียนก็จะสบายใจ โดยที่ไม่ต้องมีอุปัชฌาย์อาจารย์ต้องเป็นทุกข์เดือดร้อนแทน เพราะมันเป็นทัศนะส่วนตัว ถ้าพระองค์ทรงเห็นด้วยก็เป็นเรื่องที่ทางผู้บริหารการคณะสงฆ์จะต้องศึกษาหาข้อเท็จจริง แล้ววางมาตรการเพื่อมิให้มีการประพฤติปฏิบัติในทางที่ไม่เหมาะสม อันเป็นการบ่อนทำลายชาติ และพระศาสนาอีกต่อไป.[๒]

สาเหตุที่เกิดข้อบกพร่องขึ้น ก็เพราะผู้มีอำนาจในการบริหารคณะสงฆ์ยึดหลักโดยเอาสมณศักดิ์เป็นเกณฑ์ คือสมเด็จพระราชาคณะเป็นผู้บริหารโดยตำแหน่ง คณะสงฆ์โดยตำแหน่งเมื่อพิจารณาดูสังขารของท่านแล้วน่าสงสารท่านต้องมาทรมานนั่งประชุม เพราะท่านผู้ที่อยู่ในวัยนี้สุขภาพพลานามัยไม่ค่อยสมบูรณ์ อาพาธบ่อย ๆ ทั้งกิจนิมนต์ก็มาก สมควรที่จะพักผ่อนให้มาก ๆ เพื่อจะได้มีอายุยืนนาน เพื่อดำรงตนเป็นบุคคลที่ควรเทิดทูนบูชา ไม่ควรจะดึงท่านให้มาแปดเปื้อนกับมลทินต่าง ๆ อันเกิดจากพวกอลัชชีที่ใช้ท่านเป็นเครื่องมืออีกต่อไป เพราะการบริหารการคณะสงฆ์นั้นต้องมีความพร้อมทุกอย่าง ทั้งพลานามัย สติปัญญา และความสามารถ ท่านที่ผ่านมาถึงขั้นสมเด็จ ฯ เรียกว่าท่านได้ใช้พลังกายและจิตของท่านมาเป็นเวลานานแล้ว ถ้าเปรียบเสมือนเครื่องยนต์ก็ชักจะเดินไม่ค่อยดี เพราะใช้มานานมันชำรุดไปบ้าง ใช้ได้ไม่คล่องเหมือนเมื่อใหม่ ๆ ท่านพระเถระผู้อาวุโสก็เช่นกันเมื่อตกอยู่ในภาวะที่ง่อนแง่น หลง ๆ ลืม ๆ หรือเป็นบาปมุดไม่ยุ่งเกี่ยวอะไร ปล่อยให้ลูกศิษย์หรือเลขา ฯ ทำเอง ถ้าได้ลูกศิษย์หรือเลขา ฯ ที่ดีก็ดีไป ถ้าได้ลูกศิษย์หรือเลขา ฯ ที่ไม่ละอายต่อการทำชั่ว หรือประเภทเห็นแก่ได้ ท่านก็ถูกจับมือให้เซ็นเรื่องต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์เขาเอง ทำให้ท่านต้องมีมลทินติดตัวอย่างน่า

สัมเพช ไม่ควรเลยที่จะปล่อยให้ท่านผู้อยู่ในฐานะที่ควรเคารพบูชาต้องได้รับความทุกข์กาย ทุกข์ใจ แปดเปื้อนด้วยมลทินอีกต่อไป ผู้ที่จะช่วยให้ท่านผู้เป็นรัตตัญญูผู้อาวุโสด้วยอายุพรรษา ไม่มีใครนอกจากพุทธบริษัททุกหมู่เหล่า คือทั้งทางพระและทางการบ้านเมือง เพราะการออกกฎหมายมาบังคับให้พระเถระผู้อาวุโสทำงาน มิใช่พระเป็นผู้ทำกันขึ้นเอง.[๓]"

บางท่านได้ท้วงขึ้นว่า "ไม่มีทางอื่นที่จะใช้เงินให้หมดไปที่มีประโยชน์กว่าการทำเหรียญพระพุทธปฏิมา และหนังสือเล่มนี้แจกดอกหรือ ?" ขอตอบว่า "เมื่อพิจารณาดูแล้วยังเป็นเรื่องที่ไม่แน่เหมือนกัน หากเหรียญพระพุทธปฏิมากับหนังสือเล่มนี้เป็นสิ่งเตือนใจให้พุทธบริษัทมีความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ดีขึ้น และช่วยกันแก้ไขข้อบกพร่อง ช่วยกันกำจัดพวกอลัชชี ที่หากินโดยเอาศาสนาบังหน้าเสียได้ ก็จะได้ชื่อว่าช่วยเพื่อนมนุษย์ปฏิบัติตนถูกต้องตามหลักธรรม ให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยไม่ต้องใช้องค์พระปฏิมาเป็นเครื่องมือหลอกต้มกันอีกต่อไป".

จริงอยู่การก่อสร้างแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่ง แต่ว่าถาวรวัตถุสิ่งก่อสร้างไม่อาจที่จะคงสภาพอยู่ได้ตลอดไปเมื่อขาดคนบำรุงรักษา จะเห็นได้จากประเทศอินเดียมีสิ่งก่อสร้างแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา แต่ผลที่สุดคงเหลือแต่ซาก ซึ่งแทบจะหาคนรักษามิได้ ถ้าท่านอยากจะทราบว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ขอตอบเพียงสั้น ๆ ว่า "เพราะความหลงงมงายประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ใช่ "คำสอน" ของพระพุทธเจ้า **มัวแต่ไปสร้างวัตถุกันจนลืมสร้างคน**[๔] จึงเป็นเหตุให้อลัชชีเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาเอาศาสนาเป็นเครื่องมือหากินแสวงหาลาภสักการะเท่านั้น ดังจะเห็นได้ชัดในสมัยพระเจ้าอโศกถึงกับมีการจับพระสึก และฆ่าพระเป็นจำนวนมาก นี่แหละคือจุดหนึ่งที่บอกถึงความเสื่อมของพระพุทธศาสนาจากอินเดีย เมื่อศาสนาซึ่งเป็นหลักใจเสื่อมโทรมก็เป็นธรรมดาชาติก็ต้องอยู่ในภาวะที่อ่อนแอ เพราะผู้นำที่ดีต้องปกครองประเทศชาติโดยธรรมเท่านั้นถึงจะเจริญมั่นคง.

ชาติและศาสนาอาศัยซึ่งกันและกัน ในบรรดาประเทศที่นับถือศาสนา ถ้าชาติถูกเบียดเบียน ถูกยึดครอง ศาสนาก็พลอยได้รับความกระทบกระเทือนไปด้วย หรือ

ถึงกับเสื่อมโทรม ถ้าคนในชาติประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม มีระเบียบ วินัย ย่อมสามารถช่วยกันสร้างชาติให้เจริญรุ่งเรือง เมื่อชาติเจริญรุ่งเรือง สถาบันทางศาสนาก็ย่อมได้รับการอุปถัมภ์บำรุงเป็นอย่างดี.

ความเสื่อมเสียต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วและกำลังจะเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา มิได้มาจากข้าศึกศัตรูภายนอกศาสนาเท่านั้น เกิดจากพุทธบริษัทเองด้วย พระพุทธเจ้าได้ตระหนักถึงความเสื่อมสูญแห่งพระพุทธศาสนา อันเกิดจากพุทธบริษัทเองจึงได้ตรัสเตือนไว้ว่า *"ดูกรกัสสป เหตุฝ่ายต่ำ ๕ ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความฟั่นเฟือน เพื่อความเลือนหายแห่งพระสัทธรรม (ซึ่งหมายถึงพระพุทธศาสนา) เหตุฝ่ายต่ำ ๕ ประการมีอะไรบ้าง ? คือภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในพระธรรมวินัยนี้ ไม่เคารพยำเกรงในพระศาสนา ๑ ในพระธรรม ๑ ในพระสงฆ์ ๑ ในสิกขา (การศึกษา) ๑ ในสมาธิ ๑ เหตุฝ่ายต่ำ ๕ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความฟั่นเฟือน เพื่อความเลือนหายแห่งพระธรรม".* (สํ.นิ. ๑๖/๒๖๔)

อนึ่ง เมื่ออ่านสาเหตุที่ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมจากประเทศอินเดียซึ่งรวบรวมโดยนักค้นคว้าทั้งไทยและเทศได้ความว่า คณะสงฆ์เสื่อมโทรมอ่อนกำลังลง เพราะมัวเพลิดเพลินในลาภสักการะและความสุขสบาย ไม่ตั้งใจศึกษาปฏิบัติและอบรมสั่งสอนประชาชนในทางถูกต้อง ลุ่มหลงลืมหน้าที่แท้จริง ไม่มีศีลาจารวัตร ไม่รักษาระเบียบวินัย มิหนำซ้ำยังรับเอาลัทธิอื่นมาประพฤติปฏิบัติจนพระพุทธศาสนาถูกกลืน (ดู*พระพุทธศาสนาในอาเซีย* โดย *พระศรีวิสุทธิโมลี* หน้า ๗๗–๘๒) และเกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมไปจากอินเดีย *คุณชวินทร์ สระคำ* ได้เขียนไว้อย่างน่าฟังดังต่อไปนี้.

"ฝ่ายพระอลัชชีปลอมบวชในพระพุทธศาสนานั้น ก็ยังพยายามที่จะประกอบมิจฉาชีพอยู่ต่อไป พระเหล่านั้นได้มัวเมาหลงใหลในลาภสักการะ ไม่พอใจในการปฏิบัติธรรม อาศัยผ้าเหลืองเลี้ยงชีวิต ประพฤติผิดพระธรรมวินัย ไม่สังวรระวังในศีลาจารวัตร เที่ยวอวดอ้างคุณสมบัติโดยอาการต่าง ๆ เพื่อหลอกลวงประชาชนให้หลงเชื่อ เพื่อหาลาภ

สักการะเข้าตัว เพราะเหตุนี้จึงทำให้พระสัทธรรมอันบริสุทธิ์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต้องพลอยด่างพร้อยไปด้วย ความอลเวงได้เกิดขึ้นในวงการของพระพุทธศาสนาทั่วไป ลาภสักการะมีอำนาจเหนืออุดมคติของผู้เห็นแก่ได้ แม้กระทั่งผู้ทรงเพศเป็นภิกษุห่มผ้าเหลืองก็ยังตกอยู่ใต้อำนาจของมัน ที่จริงผู้มีลาภคือผู้มีบุญ แต่ผู้มัวเมาในลาภคือผู้สั่งสมบาป การที่พระได้ของมามาก ๆ จากประชาชนที่เขาบริจาคด้วยศรัทธานั้นนับว่าเป็นการดีไม่มีผิด แต่การที่พระสั่งสมของ มัวเมาในลาภ หลงใหลในเกียรติ เห่อเหิมและเพลิดเพลินในโลกียวัตถุ จนลืมหน้าที่ของตนนั้น นับว่าเป็นสิ่งที่เลวร้ายสุดที่'' (ดูพุทธศาสนาในอินเดีย โดย ชวินทร์ สระคำ หน้า ๒๗๔/๒๗๕)

เมื่อพิจารณาถึงเหตุการณ์ที่ได้เกิดขึ้นแล้วและกำลังจะเกิดขึ้น อันจะเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเสื่อมความนิยม หรืออาจถึงกับเสื่อมโทรมลงไปดังที่เคยเป็นมาแล้วในอินเดีย ถ้าพุทธบริษัทไม่ช่วยกันคิดหาทางป้องกันและแก้ไข ผู้เขียนเองก็ยังมีประสบการณ์น้อย จึงเขียนเท่าที่มองเห็นว่าเป็นภัย อาจมีอีกหลายสิ่งหลายประการที่ควรนำมากล่าวและทั้งไม่ควรนำมากล่าว ในฐานะที่ยังเป็นนักศึกษาอยู่ก็ใคร่ที่จะแสดงข้อมูลต่าง ๆ ไว้ การร่วมมือกันทั้งกำลังกายและกำลังความคิดของทุกฝ่าย ก็อาจสามารถที่จะช่วยประคับประคองให้พระพุทธศาสนาอยู่รอดได้ ฉะนั้นจึงใคร่ที่จะเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการบริหารการคณะสงฆ์อีกต่อไป

ทั้ง ๆ ที่ทราบอยู่แล้วว่าการบริหารการคณะสงฆ์ในปัจจุบันดำเนินไปในรูปมหาเถรสมาคม แต่ผู้เขียนยังติดใจการบริหารการคณะสงฆ์แบบองค์การ ๔ ดังที่เคยใช้มาแล้วอยู่ รู้สึกว่าแบบ ๔ องค์การที่เป็นมาแล้วทำให้พระแข่งกันทำงานเพื่ออวดผลงานกัน การแข่งขันกันทำงานอาจมีข้อเสียอยู่บ้าง แต่เมื่อพิจารณาดูผลได้ผลเสียแล้วยังดีกว่าไม่ทำงาน หรือเอางานมาเก็บไว้ บางท่านท้วงติงว่าการบริหารแบบ ๔ องค์การเป็นแบบการเมือง ซึ่งเป็นเรื่องของฆราวาส เมื่อพิจารณาดูแล้วการบริหารการคณะสงฆ์แบบมหาเถรสมาคมก็หนีแบบการเมืองไปไม่พ้น และเป็นที่น่ายินดีที่การบริหารคณะสงฆ์

แบบมหาเถรสมาคมยังมีนโยบายแบบ ๔ องค์การแฝงอยู่ เมื่อเป็นเช่นนั้นใคร่ที่จะเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์การทั้ง ๔ เพิ่มเติม เผื่อว่าอาจมีบางสิ่งบางอย่างที่ท่านผู้ทรงไว้ซึ่งสมณศักดิ์และอายุพรรษาทั้งหลายไม่เคยรู้เห็นมาก่อน เพราะไม่ค่อยมีเวลาคลุกคลีกับพระสงฆ์ทั่วไป หากว่าข้อคิดที่เสนอมาจะเป็นประโยชน์ต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาก็ขอมอบให้เป็นสมบัติของพุทธบริษัททุกหมู่เหล่า หากเห็นว่าเป็นการละลาบละล้วง หรือเป็นข้อเสนอสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ก็โปรดได้อโหสิแก่ผู้เขียนด้วย เพราะสติปัญญาน้อยยังต้องศึกษาหาประสบการณ์อีกต่อไป เรื่ององค์การทั้ง ๔ ใคร่ที่จะเสนอข้อคิดเห็นดังต่อไปนี้ ซึ่งข้อคิดเหล่านี้อาจเรียกว่า **เป็นวิธีการช่วยปลุกพระ เป็นแต่เพียงช่วยปลุกเท่านั้นผู้เขียนไม่ขอปลุกเอง เพราะรู้อยู่แก่ใจแล้วว่ามีประสบการณ์และคุณสมบัติเทียบไม่ได้กับท่านผู้ควรจะได้รับการปลุก.**

๑. **การปกครอง** ควรทำให้มีแบบ มิใช่คิดจะรวบอำนาจหรือคิดจะมีอำนาจโดยถ่ายเดียว โดยไม่คำนึงผลเสียหายที่เกิดขึ้น คือทำให้คนงานหมดกำลังใจ มีกฎมีระเบียบวางไว้อย่างไรก็ไม่ควรละเลย ควรจะปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด อย่างเช่นพระรูปเดียวจะเป็นทั้งเจ้าคณะตำบล และเป็นทั้งเจ้าคณะจังหวัดด้วย ถ้าพิจารณาถึงสายงานแล้วมันขัดข้อง หากเจ้าอาวาสเสนอเรื่องไปยังเจ้าคณะตำบล เมื่อเจ้าคณะตำบลเห็นชอบ (สมมติว่าเป็นพวกกัน) แล้วเจ้าคณะตำบลก็ผ่านเรื่องไปยังเจ้าคณะอำเภอ เมื่อเจ้าคณะอำเภอพิจารณาถึงความเหมาะสมโดยธรรมแล้วเห็นว่าไม่สมควรจึงแสดงมติยับยั้ง หรือไม่เห็นด้วยตีเรื่องกลับหรือขอพึ่งมติจากผู้บังคับบัญชาต่อไป เจ้าคณะตำบลเป็นเจ้าคณะจังหวัดด้วยในฐานะที่อยู่เบื้องสูงก็เริ่มใช้อำนาจของตนให้เจ้าคณะอำเภอผ่านเรื่องมาแล้ว ตัวก็เซ็นอนุมัติไปเลย แล้วเจ้าคณะอำเภอจะมีความหมายอะไร ? เสียนิตยภัตรโดยใช่เหตุ ให้ท่านที่อยากเป็น เป็นเสียหมดไม่ดีหรือ คือเป็นเจ้าคณะตำบลถึงเจ้าคณะจังหวัดเลย เพราะเจ้าคณะอำเภอจะมีหรือไม่มี มีค่าเท่ากัน มิหนำซ้ำที่มีเจ้าคณะอำเภอกลับทำให้เสียเวลา เสียเงินโดยใช่เหตุ ระบบการบริหารเช่นนี้ไม่ควรจะมี หากไม่ต้องการกระจายอำนาจหรือแน่ใจว่า

ตัวเองมีความสามารถพอแล้วจะเป็นเสียทุกตำแหน่งก็จะดี ไม่ต้องเสียนิตยภัตรเพิ่มเติม ประหยัดคนประหยัดเวลาในการติดต่อ มีเรื่องที่ฝ่ายปกครองจะต้องทำมากมาย.[๖]

ในที่นี้ใคร่จะขอฝากเรื่องกฐิน ผ้าป่าไว้ สำหรับท่านที่มีอำนาจหน้าที่ในฝ่ายปกครองนี้ได้โปรดพิจารณาด้วย เมื่อพิจารณาแล้วโปรดหาข้อเท็จจริง แล้วโปรดไว้วางมาตรการเพื่อป้องกันความเสื่อมเสียต่อไปด้วยเถิด.

การทอดกฐินในสมัยก่อนเป็นการทำเพื่อบุญกุศล เป็นการสงเคราะห์พระให้ได้อานิสงส์ตามพระวินัยในเมื่อจำพรรษาครบไตรมาส แต่มาบัดนี้กฐินกลายเป็นเครื่องมือหากินของผู้มีจิตใจสกปรกไปเสียแล้ว แทนที่จะทำเพื่อบุญกุศลดังที่เคยปฏิบัติกันมา กลับเป็นการสร้างรอยมลทิน สร้างความมัวหมองให้แก่พระพุทธศาสนา ทั้งพระและฆราวาสใช้กฐินบังหน้าหากินกันอย่างไม่ละอาย กฐินที่เรียกว่าเป็นเครื่องมือหากินที่กำลังระบาดกันอยู่ในปัจจุบันนี้ เช่นผู้มีอาชีพทางนี้จะไปตกลงกับเจ้าอาวาสวัดใดวัดหนึ่งว่าจะหาเงินสร้างถาวรวัตถุในวัดในวงเงินสมมติ ๑ แสนบาท เมื่อตกลงกันแล้วผู้ที่จองไว้ก็จะออกเรี่ยไรหาเงินโดยเอาชื่อวัดเป็นประกัน เรี่ยไรเงินได้มาเท่าไรก็ไม่มีใครรู้ เมื่อถึงเวลาทอดก็ประกาศให้ผู้ร่วมไปกับคณะว่าได้เงินสมมติหนึ่งแสนบาท เมื่อเสร็จพิธีคณะผู้ทอดจะให้แต่บัญชีเงินแก่เจ้าอาวาสเก็บรักษาไว้ หรือบางทีก็ไม่ยอมมอบบัญชีเงินให้เลย เพียงแต่บอกว่าได้เงินเป็นจำนวนเท่านั้น แล้วก็พาเอาเงินไปด้วย ไปลงทุนเพื่อให้มันเกิดดอกผลขึ้นมา แล้วส่งเงินมาให้เจ้าอาวาสพอเป็นพิธี หากดอกผลดีก็ทะยอยส่งมาทีละน้อย บางทีก็ให้เจ้าอาวาสตามไปรับถึงสถานที่อยู่ ต้องเดินทางค้างคืน บางทีก็ได้พอค่ารถ บางทีก็ผิดหวังกลับมา บางรายหายตัวเข้ากลีบเมฆไปเลย พวกที่ทำงานได้ผลคือสามารถหาเงินได้ดีก็จองทอดตลอดกาล จนกว่าถาวรวัตถุที่สร้างจะสำเร็จความจริงทอดครั้งเดียวถ้าได้เงินตามที่มีผู้บริจาค ก็สามารถสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่เป็นกลอุบายพยายามถ่วงเวลาไว้ไม่ให้สิ่งก่อสร้างสำเร็จ พยายามชักชวนผู้ไปในงานให้ทำบุญร่วมกันแม้ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อก็บริจาคให้ด้วยจิตใจเป็นบุญกุศล อยากจะให้สิ่งก่อสร้างเสร็จไปเร็ว ๆ

แต่เงินก็เข้ากระเป๋าผู้เรี่ยไรไปหมด บางวัดเกิดมีการสงสัยในพฤติการณ์ของเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสไม่รู้จะแก้ปัญหาอย่างไร ถึงกับทำอัตตวินิบาตกรรมก็มี หากวัดใดเจ้าอาวาสกับคณะกรรมการวัดสมคบร่วมคิดกันกับผู้ทอดแบบรู้เห็นเป็นใจกัน วิธีการอันเลวทรามก็คงดำเนินต่อไป ไม่ใช่เฉพาะกฐินเท่านั้น แม้แต่ผ้าป่าก็เช่นเดียวกันมีเรื่องไม่ดีไม่งามอีกเหลือจะพรรณนา *(ดูสยามรัฐข้างวัด : ฉบับวันที่ ๓๐ พ.ย. ๑๕)* มีกฎมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการเรี่ยไรก็โปรดได้ใช้ให้เต็มที่หน่อย เดี๋ยวนี้ชักจะระบาดไปในรูปต่าง ๆ จนกระทั่งถึงกับออกอากาศ มีอะไรเป็นเครื่องวัดเครื่องป้องกันมิให้แสวงหาประโยชน์ใส่ตน โดยเอาสถาบันหรือศาสนาบังหน้าก็โปรดได้สงเคราะห์ เพื่อเห็นแก่พระศาสนาด้วยเถิด ควรจะมีความเด็ดขาดในการจัดการกับอลัชชีไม่ว่าทำความเสื่อมเสียประเภทไหนไม่ควรปล่อยไว้."

เรื่องการแต่งตั้งเจ้าอาวาสก็มีปัญหามาก เมื่อว่างเจ้าอาวาสไม่รีบแต่งตั้ง ทำให้พระแตกสามัคคี เป็นก๊กเป็นเหล่า ยิ่งปล่อยไว้นานความไม่ดีไม่งามก็ยิ่งเกิดขึ้น ขอโปรดได้พิจารณาด้วย.

๒. **การศึกษา** จะถือว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาก็ว่าได้ ผู้ที่บริหารการศึกษาไม่ควรจะละเลยหลักเดิม คือหลักการศึกษาเรียกว่าไตรสิกขา หรือหลักปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ หรือตามแผนการศึกษาของชาติ มิใช่ว่าจัดให้ศึกษา ให้มีแต่ความรู้แต่ไม่ปฏิบัติตนให้สมกับที่มีความรู้ โดยเฉพาะทางพระการประพฤติตนตามพระธรรมวินัยถือว่าเป็นจุดหมายที่ต้องการพระ นอกจากจะมีความรู้ดีต้องประพฤติตนเป็นตัวอย่างด้วยมิใช่จะแยกการศึกษาออกเป็นคันถธุระและวิปัสสนาธุระตามอรรถกถาจารย์ โดยต่างพวกต่างทำแล้วต่างก็โจมตีกัน โปรดได้ถามตนเองว่าเป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้าใช่ไหม ? มีพระธรรมวินัยสำหรับประพฤติปฏิบัติเหมือนกันใช่ไหม ? ถ้าใช่แล้วทำไมจึงกล่าวหาโจมตีซึ่งกันและกัน ทั้งความรู้และการปฏิบัติต้องไปด้วยกันมิใช่เรียนรู้ธรรมเพียงแต่ท่องจำว่า *"กัมมัฏฐาน ๒ สมถกัมมัฏฐาน กัมมัฏฐานเป็นอุบายสงบใจ วิปัสสนากัมมัฏฐาน*

.กัมมัฏฐานเป็นอุบายเรืองปัญญา" แล้วไม่รู้ว่าจะปฏิบัติสมถะและวิปัสสนาอย่างไร ควรจะให้มีทั้งภาคทฤษฎีภาคปฏิบัติไปด้วยกัน หากยังจัดการศึกษาในรูปเดิมอยู่ พระต่อพระ ก็จะโจมตีกัน เอากิเลสมาอวดกันให้ชาวบ้านเขาชมเท่านั้น พระนักปฏิบัติก็จะโจมตีพระนักศึกษาว่าเอาแต่เรียนเพื่อได้ประกาศนียบัตร พระนักศึกษาก็จะโจมตีว่าพระนักปฏิบัติว่าเอาแต่นั่งหลับตา จะช่วยเพื่อนมนุษย์ได้อย่างไร ? จะเอาอะไรไปสอนเขา ? ถ้าจัดการศึกษาให้สืบทอดต่อกันไปทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ปัญหาดังกล่าวก็จะไม่เกิดเพราะทุกฝ่ายจะต้องศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติเหมือนกัน.

การจัดการศึกษามีความสำคัญมาก เพราะการบรรพชาอุปสมบทในปัจจุบันไม่เหมือนสมัยพุทธกาล สมัยพุทธกาลผู้ที่ออกบรรพชาส่วนมากก็เป็นคนเบื่อโลก อยากแสวงหานิพพานหรือโมกษธรรม คือความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ต้องการที่จะแสวงหาความสงบทาง จิตใจ ส่วนในปัจจุบันผู้ที่ออกบรรพชาอุปสมบท ที่เกิดจากการเบื่อโลกหาเปอร์เซ็นต์ยากเต็มที ผู้ออกบวชจากจังหวัดนครหลวงกรุงเทพธนบุรีที่อยู่นาน ๆ จนได้เป็นพระราชาคณะ เป็นสมเด็จ หรือเป็นหลวงปู่ผู้ทรงอายุพรรษามีกี่รูป ? ผู้เขียนยังหาไม่พบเลย โดยมากก็แค่บวชเป็นพระนวกะ หรือเป็นหลวงตาอยู่ตามวัดที่มีการเป็นอยู่สบายเท่านั้น ที่เป็นสมเด็จพระราชาคณะและรองสมเด็จในขณะนี้มาจากต่างจังหวัดทั้งนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นโปรดได้ทบทวนถึงอดีตว่า พระที่มีอาวุโสสูงที่เป็นถึงสมเด็จ พระราชาคณะที่อยู่ในนครหลวงฯ ส่วนมากก็เป็นคนนครหลวงฯ เพราะเหตุไร ? เพราะสมัยนั้นการศึกษาอยู่ในวัด พระเป็นผู้จัดการศึกษาทุกแขนง ผู้บวชเป็นพระก็ตั้งใจศึกษาหาความรู้กันอย่างจริงจัง เมื่อไม่สามารถอยู่ในสมณเพศได้ก็ลาสิกขาไป มีตำแหน่งหน้าที่การงานดี เรียกว่ายังไม่เสียอนาคตอยู่ เมื่ออยู่เป็นพระ ก็เป็นพระที่ดีเป็นครูบาอาจารย์ของกุลบุตรกุลธิดาต่อไป ลาสิกขาไปแล้วก็เป็นพลเมืองดีเป็นกำลังของชาติต่อไป ซึ่งต่างกับปัจจุบันผู้ที่บวชมาแล้วก็เรียนนักธรรมบาลี เมื่อเรียนไปแล้วถ้าอยู่เป็นพระก็พอเอาตัวรอดได้ แต่พอลาสิกขาบทเป็นอันหมดความหมาย จะไปทำงาน

ที่ไหนเขาก็ไม่รับ เพราะมีความรู้ไม่ทันเขาได้ นักธรรมเอกก็มีค่าเท่ากับประถมบริบูรณ์ บาลีได้ตั้งแต่เปรียญ ๔ ลงมาก็หมดความหมาย เขาบอกให้ไปหางานทำที่กรุงสาวัตถี.[๘]

ที่จริงก็เป็นที่ประจักษ์แล้วมิใช่หรือ ผู้ที่ออกบวชส่วนมากก็มาจากต่างจังหวัด ที่การศึกษายังไม่เจริญ การออกบวชก็เพื่อการศึกษา และโดยมากมักจะอยู่เป็นพระไม่ตลอด เมื่อเป็นเช่นนี้คณะสงฆ์ควรจะพิจารณาหาทางช่วยเด็กเหล่านี้ มิใช่พอเขาบวชแล้วเข้าใจว่า ทุกคนจะเรียนเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานเท่านั้น โดยที่ไม่ได้มีโครงการระยะยาวช่วยเหลือ เด็กเหล่านั้นเลย.

ถ้าปล่อยให้เป็นไปในสภาพเดิมโดยที่ผู้บริหารไม่หาทางช่วยเหลือ ในเรื่องการ-ศึกษา หรือปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม ต่างพวกต่างทำโดยไม่มีมาตรฐาน หรือเป็นที่รับรองของทางการบ้านเมืองแล้ว ไม่เพียงแต่จะไม่มีคนบวชเท่านั้น จะไม่มีคนเข้าวัดด้วย การช่วยจัดการศึกษาเพื่อผลิตคนที่ชาติต้องการ เป็นการช่วยชาติใช่หรือไม่ ? และผู้บริหารคณะสงฆ์ได้จัดการศึกษาเพื่อผลิตคนให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของชาติแล้วหรือยัง? หรือหากว่าได้จัดทำแล้ว เท่าที่เป็นมามันสมบูรณ์แล้วหรือยัง ? โปรดทราบไว้ด้วยว่าบัดนี้ ถ้าการศึกษาขั้นประถมปลายและมัธยมไปถึงตำบล อำเภอนั้นแทบจะหาสามเณรบวช มิได้เลย ถ้าคณะสงฆ์ยังไม่จัดการในเรื่องนี้โดยประการใด ไม่วางโครงการระยะยาวไว้ วัดวาอารามต่าง ๆ ที่สร้างมาด้วยทุนทรัพย์เป็นจำนวนจากชนิดวิจิตรสวยงาม ใครจะเป็น ผู้ทำนุบำรุงเผ้ารักษา.

อนึ่ง การที่วัดวาอารามได้เจริญรุ่งเรืองในอดีต ก็เพราะวัดมีความสำคัญต่อชาวบ้านมาก วัดเป็นทั้งโรงเรียน เป็นโรงพยาบาล โรงมหรสพ เป็นที่ประชุม เป็นที่นัดหมายเพื่อทำความตกลงกันเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น พระเป็นทั้งครูอาจารย์ เป็นหมอ เป็นที่ปรึกษาในกิจการทุกอย่าง พระจึงมีความหมายสำหรับชาวบ้านอย่างแท้จริง เพราะความต้องการของมนุษย์เราคือปัจจัย ๔ และหลักใจคือคำสอนทางศาสนา หากพระเป็นที่พึ่งแก่ชาวบ้านได้ ก็เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านอย่างสนิทใจ ดังนั้น **การเผยแผ่**

ศาสนาในยุคใหม่เขาจึงดำเนินกิจการทางโรงเรียน โรงพยาบาล และวัด ซึ่งถือว่าทั้ง ๓ มีความจำเป็นสำหรับคนทุกระดับ.

ครั้นการศึกษาของทางคณะสงฆ์ไม่เป็นที่ยอมรับกัน หรือคนที่ทางคณะสงฆ์สร้างขึ้นจากระบบการศึกษาของพระสงฆ์ที่จัดขึ้นเรียกว่า **แบบนักธรรม** หรือ **บาลี** เสื่อมความนิยม เพราะไม่เป็นไปตามต้องการของทางการ เมื่อเป็นเช่นนั้นที่เข้ามาบวช เรียนไปครึ่ง ๆ กลาง ๆ เมื่อไม่สามารถจะอยู่ในสมณเพศอีกต่อไป เบื่อหน่ายชีวิตแบบสมณเพศเต็มที อยากมีชีวิตอยู่แบบฆราวาส ครั้นจะลาสิกขาไปก็ไม่รู้จะไปประกอบอาชีพอะไร เพราะการศึกษาที่เรียนมานั้นทางราชการหรือองค์การห้างร้านไม่ต้องการ จะทำงานเป็นกรรมกรก็อายเขา เพราะขณะเป็นพระมีคนเคารพนับถือมาก จะไปทำงานต่ำ ๆ ก็อายเขา **เลยประพฤติตนเหมือนอย่างฆราวาส ทั้ง ๆ ที่ยังครองผ้าเหลืองอยู่** นับวันผู้ที่มีสภาพเช่นนี้นับจะมากขึ้นทุกที ถ้าผู้บริหารการคณะสงฆ์ไม่ดำเนินการใด ๆ เพื่อขจัดปัญหาดังกล่าว พระพุทธศาสนาจะตกอยู่ในสภาพที่เรียกว่าเน่าใน และจะถึงจุดระเบิดเมื่อไรน่าคิด !

เกี่ยวกับการศึกษา มีเรื่องที่แปลกอยู่อย่างหนึ่งคือการจัดให้มีโครงการใหม่ ๆ อะไรขึ้น ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์แก่คนหมู่มากเพียงใดก็ตาม เช่นการจัดการศึกษาสมัยหนึ่งกลุ่มหนึ่ง คณะหนึ่งมีอำนาจก็จัดได้สำเร็จ พอหมดอำนาจคณะใหม่ขึ้นมาบริหารแทนก็หาวิธีเลิกล้ม โดยที่ไม่คำนึงถึงงานที่กำลังดำเนินอยู่ตลอดจนผู้ที่กำลังเรียนอยู่ได้รับความเดือดร้อนแค่ไหนเพียงไร โปรดเห็นแก่เด็ก ๆ ที่ไม่รู้เรื่องอะไรบ้างเถิด โปรดอย่าให้เด็ก ๆ พลอยได้รับเคราะห์กรรมไปด้วยเลย จะทำอะไรควรจะมีแผน ควรจะมีโครงการ โปรดอย่าคิดว่าเป็นของคนนั้นคนนี้ ควรจะยอมรับโครงการหรือนโยบายสืบทอดต่อกัน โดยเพ่งถึงคุณประโยชน์ที่จะได้จากโครงการหรือนโยบายนั้น ๆ.

๓. **การเผยแผ่** นั้น ควรจะวางแผนในการเผยแผ่ว่า ควรจะดำเนินการโดยวิธีใดบ้าง มิใช่เพียงแต่ส่งพระไปเทศน์และก็บังคับให้คนมาฟัง แล้วก็ทำรายงานว่า

มีประชาชนสนใจมาก ที่จริงควรจะศึกษาปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการเผยแผ่ว่าทำอย่างไรจึงจะได้ผล ผู้ที่จะไปเผยแผ่ควรจะมีความรู้ความเข้าใจในธรรมวินัย และปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างด้วย มิใช่ไปแสดงเหมือนจำอวดหรือละครให้คนฟังหัวเราะ ฮากันเล่น สนุกกันขณะที่ฟัง แล้วไม่มีผลอะไรต่อการที่จะให้ผู้ฟังเป็นคนดีมีศีลมีธรรม หรือไม่มีอะไรดีขึ้นกว่าเดิม หากพระเพียงแต่มุ่งแสดงเป็นตัวตลกให้อุบาสกอุบาสิกาฟัง พอลงจากธรรมาสน์แล้วก็ไม่แสดงความเป็นพระทางกาย วาจา ให้ปรากฏเลย หรือที่เรียกว่าไม่มีสมณสารูปเลย เมื่อเป็นเช่นนั้นพระกับคนเล่นจำอวดหรือคนแสดงละครมันจะแตกต่างกันตรงไหน ?

ควรจะมีการติดตามผล หรือวัดผลแล้วประมวลปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่ ที่ทำให้การเผยแผ่ไม่ได้ผล เพราะเหตุใดคนจึงละเมิดศีลธรรมอยู่ ทั้ง ๆ ที่มีพระเทศน์สอน จะมีวิธีแก้ปัญหาอย่างไร หากการเผยแผ่ของหมู่ใดคณะใดได้ผลดี คือสามารถสอนให้คนมีศีลธรรมอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข ก็ควรประมวลข้อเท็จจริงไว้เพื่อจะยึดถือเป็นหลักปฏิบัติต่อไป.

เป็นที่น่ายินดีที่ทางการเห็นความสำคัญของพระในการอบรมศีลแก่เยาวชนตามโรงเรียนและวิทยาลัยต่าง ๆ แต่เมื่อพิจารณาดูอย่างถี่ถ้วนแล้ว มีทั้งผลดีและผลเสีย ผลดีคือ เมื่อสามารถเลือกพระที่ทรงไว้ซึ่งวิชาความรู้ และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างด้วยก็จะเป็นผลดียิ่ง เพราะจะทำให้เด็ก ๆ เข้าใจพระพุทธศาสนาและปฏิบัติตนเป็นเด็กดียึดถือเอาพระเป็นแบบ หากเลือกพระที่มีแต่วิชาความรู้ แต่ไม่รักษาสมณสารูปจะทำให้เด็กเข้าใจพระผิดไปเป็นการปลูกฝังทัศนคติที่ไม่ดีแก่เด็ก ผู้สอนต้องปฏิบัติตนเป็นตัวอย่าง เป็นแบบฉบับที่ดี โปรดอย่าได้เลือกผู้สอนหรืออย่าเป็นผู้สอนที่อยากจะมีลูกศิษย์ประดับบารมี โดยไม่คำนึงการปลูกฝังทัศนคติที่ดีที่ถูกต้องแก่เด็ก โปรดอย่าทำตนเหมือนกับคนโฆษณาขายยาปลูกผม ทั้ง ๆ ที่ตัวเองศีรษะไม่มีผมเลย.

๔. **การสาธารณูปการ** ก็ควรจะพิจารณาวางแผนระยะยาวว่า แต่ละวัดควรสร้างอะไรบ้างที่เห็นว่าจำเป็นสำหรับวัด จะสร้างสิ่งใดควรพิจารณาถึงประโยชน์ ความ

เหมาะสม ผู้ทำหน้าที่ฝ่ายนี้มิใช่ว่าจะอยู่แต่ในวัด คอยแต่เซ็นอนุมัติแบบแปลนแผนผังเท่านั้น ควรคำนึงถึงกำลังอุปถัมภ์อันจะพึงได้รับด้วย บางทีสร้างเมรุเป็นล้าน ๆ แต่ไม่มีศพเผา เพราะมีวัดอยู่หลายวัดแต่ละวัดก็มีเมรุอยู่แล้วพอถึงปีเมรุก็เก่าต้องซ่อมต้องตบแต่งอีก หมดเงินเป็นจำนวนมาก สิ่งที่จะสร้างควรจะวางแผนผังไว้ให้แน่นอนตายตัว ว่าจะสร้างอะไรตรงไหน มิใช่ว่าพอสร้างสิ่งหนึ่งแล้วยังใหม่อยู่ ยังใช้ได้ดี แต่คิดจะสร้างอีกสิ่งหนึ่งแล้วก็ทุบสิ่งที่สร้างไว้เก่าทิ้งให้เสียไป ทั้ง ๆ ที่ต้องลงทุนกันโดยใช้เงินมิใช่น้อยจริงอยู่ถึงแม้ว่าจะมีเงินสร้าง เงินแต่ละบาทแต่ละสตางค์เขาหาบริจาคด้วยหยาดเหงื่อต่างน้ำ ถึงแม้จะเป็นเงินเกิดจากคอรัปชั่นที่ได้มาโดยง่ายก็ตามเถอะ เมื่อเขาถวายมาและรับจากเขามาแล้ว ควรจะสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ถาวร เผื่อว่าผู้ถวายถูกจับเข้าคุกเข้าตะรางอาจนึกปลงตกในการกระทำของตนเอง และปลื้มปีติในการบริจาคของตนที่มีผลปรากฏ ออกจากคุกตะรางมาแล้วอาจกลับตนเป็นคนดีได้.

ข้อคิดที่นำมาเสนอไว้อาจรุนแรงไป อย่างไรก็ตามโปรดได้อภัยด้วย ที่ได้เสนอมาก็เพื่อจะสนองคุณพระศาสนาเท่านั้น ไม่มีเจตนาเป็นอื่น เพราะผู้เขียนได้อาศัยร่มโพธิ์ทองของพระพุทธศาสนา จึงสามารถมีชีวิตอยู่พอสมควรแก่ฐานะ เมื่อเห็นพระ-พุทธศาสนาอันเป็นที่เทิดทูนบูชากำลังมีความไม่ดีไม่งามเกิดขึ้น จะนิ่งเฉยอยู่ก็ดูเหมือนไม่ผิดกับลูกอกตัญญู ด้วยความรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณจึงไม่อาจนิ่งดูดาย จำต้องจับปากกามาเขียน ถึงแม้ว่าเป็นการเสี่ยงต่อการตำหนิติเตียนหรืออื่น ๆ จากผู้แสวงหาประโยชน์โดยเอาพระศาสนาบังหน้า.

ก่อนจะจบเรื่อง *"วิธีปลุกพระ"* ใคร่ที่จะย้ำเพื่อเป็นการทบทวนและเพิ่มเติมอีกสักเล็กน้อย วิธีปลุกพระในที่นี้ใช้ในความหมายกว้าง มุ่งถึงการปลุกผู้ปลงผมโกนคิ้วนุ่งผ้ากาสวะให้เป็นพระอย่างสมบูรณ์ เพราะความเป็นพระที่สมบูรณ์มิใช่อยู่ที่ปลงผมโกนคิ้ว นุ่งผ้ากาสาวะ (ขุ.ธ. ๒๕/๕๐,๕๕) ถ้าถือเอาเพียงแต่ปลงผมโกนคิ้วเป็นเครื่องวัด ตำรวจคงจะไม่ลำบากในการสืบจับผู้ปลอมตัวบวช อนึ่งวิธีกล่าวเป็นการปลุกคนธรรมดาให้เป็นพระ

ดังเช่น **พระพุทธเจ้าปลุกอนาถบิณฑิกมหาเศรษฐี ปลุกนางวิสาขามหาอุบาสิกาเป็นพระ** ได้แก่เป็น **พระอริยบุคคล** มิใช่จะปลุกให้ใครตกใจเป็นลม ใครจะว่าการเป็นพระอริยบุคคลคือ ผู้ที่ได้รับการปลุกแล้วจะทำให้เป็นคนที่ชอบอยู่โดดเดี่ยวเอาตัวรอดแต่ผู้เดียว ไม่ช่วยสังคม ไม่จริงเลย ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ นางวิสาขาก็ดี อนาถบิณฑิกมหาเศรษฐีก็ดี ล้วนแต่เป็นยอดแห่งนักสังคมสงเคราะห์ทั้งสองท่าน แม้แต่พระสงฆ์ในศาสนาที่เป็นพระอย่างแท้จริง ก็ย่อมช่วยสังคมมนุษย์ได้อย่างแท้จริง เช่น พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระอานนท์ เป็นต้น แต่ละท่านได้ทำสารัตถประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่แก่มวลมนุษย์ทั้งนั้น.

*ในเรื่องฤทธิ์ปาฏิหาริย์ถ้าเก่งจริงก็อาจมีคุณประโยชน์*มิใช่น้อย ขอให้เก่งจริง ๆ เถิด ขออย่าให้เป็นการแสดงกลมายาก็แล้วกัน *ขออย่าใช้สักแต่ว่าเป็นอุบายหาเลี้ยงท้องเลี้ยงลูกเมียบริวารก็แล้วกัน* ถ้าจะทำแบบนั้นเป็นฆราวาสก็เรียกว่าเป็นอาชีพได้ ถ้านุ่งห่มผ้าเหลืองแล้วน่าสมเพชมาก เป็นการสร้างรอยด่างพร้อยให้แก่พระศาสนา ทำให้คนเห็นว่าศาสนาเป็นสิ่งหลอกลวง ให้คนหลงผิด หากว่าพระคณะอาจารย์ทั้งหลายมีอิทธิฤทธิ์เก่งกล้าสามารถเหมือนกับที่โฆษณากันในหนังสือพิมพ์ หรือตามที่พวกแสวงหาประโยชน์ร่วมกันโฆษณาด้วยปากแล้ว โจรผู้ร้ายก็ไม่น่าจะมีเหลืออยู่ คงจะไม่มีการฆ่าฟันทำลาย ล้างผลาญกัน คงจะไม่มีผู้ก่อการร้าย พระมหาโมคคัลลานะท่านเก่งจริง ๆ ไม่ว่าใครจะดุร้ายโหดเหี้ยมเพียงใดก็ตาม ท่านต้องไปปราบให้หมดพยศ ให้เป็นคนดีมีศีลธรรมอีกต่อไป ถึงแม้ว่าท่านจะมีอิทธิฤทธิ์สักปานใดก็ตาม หนีไม่พ้นกรรมที่ท่านได้ทำไว้คือถูกโจรผู้ร้ายทุบตีถึงแก่มรณภาพในที่สุด.[๙]

โปรดจงปลุกตัวเองให้เป็นพระ คือเป็นพระดีเป็นคนดีเถิด ปลุกตนให้เป็นที่พึ่งของตนและเพื่อนมนุษย์เถิด การปลุกที่ถูกต้องก็คือปลุกตัวเองให้ตื่นจากความหลงงมงายตื่นจากอวิชชา ความรู้ โดยอาศัยหลักธรรมที่ปรากฏในองค์พระพุทธปฏิมานี้เถิด เรียกว่าทำตัวให้มี **นาถกรณธรรม** ยึดธรรมเป็นที่พึ่ง.

สมเด็จศักดิ์สิทธิ์ วัดโพธิ์

พออ่านชื่อเรื่องอาจจะเดากันไปว่า ผู้เขียนคงจะแนะนำกรุพระวัดโพธิ์ที่เคยสร้างมาแล้ว หรืออาจจะแนะนำสมเด็จซึ่งกำลังจะสร้างขึ้นใหม่ที่เข้าใจกันว่า **"ขลัง"** หรือ **"ศักดิ์สิทธิ์"** บางท่านอาจจะเดาต่อไปว่าจะเป็น **"สมเด็จนางพญาวัดโพธิ์"** หรือว่า **"สมเด็จแสน"** หรือ **"สมเด็จรอบโลก"** หรือว่า **"สมเด็จทรงฉัตร"** จะเป็นสมเด็จอะไรแน่ ขอโปรดได้อ่านต่อไป เมื่ออ่านจบแล้ว ก็จะรู้แน่ชัดว่า "สมเด็จศักดิ์สิทธิ์วัดโพธิ์" นั้นคือสมเด็จ ... โปรดได้ตั้งใจอ่านโดยวางใจเป็นกลางแล้วท่านอาจได้รับสิ่งที่เรียกว่า **"ศักดิ์สิทธิ์"** หรืออาจจะได้รับความศักดิ์สิทธิ์ที่แท้จริงจากสมเด็จวัดโพธิ์ ก่อนที่จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ เพื่อที่จะให้เกิดสารัตถะในหลักวิชา จะขอนิยามศัพท์ที่ได้ยกเป็นหัวข้อเรื่องก่อน.

คำว่า "สมเด็จ" ตามที่เขียนไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานความว่า "เป็นคำยกย่องหมายความว่ายิ่งใหญ่หรือประเสริฐ" ถ้าพิจารณาตามศัพท์เดิมซึ่งเป็นภาษาเขมร ความหมายก็ใกล้เคียงกับคำว่า "Sanctus" ในภาษาลาติน ซึ่งแปลว่า "ผู้มีศักดิ์ยิ่งใหญ่" หรือ "ผู้ศักดิ์สิทธิ์" คำว่า "ศักดิ์สิทธิ์" พจนานุกรมฉบับเดียวกันก็ได้ให้ความหมายไว้ว่า "ขลัง" หรือ คำว่า "ศักดิ์สิทธิ์" กับ "ขลัง" ใช้แทนกันได้.

ในที่นี้ผู้เขียนใคร่ที่จะแยกคำว่า "ศักดิ์สิทธิ์" ออกเป็นสองศัพท์ โดยอาศัยความหมายที่ให้ไว้ในพจนานุกรมฉบับที่อ้างไว้เช่นเดียวกัน โดยแยกออกเป็น "ศักดิ์" กับ "สิทธิ์" "ศักดิ์" หมายถึง "อำนาจ, ความสามารถ, กำลัง, ฐานะ" "สิทธิ์" หมายถึง "ความสำเร็จ, อำนาจอันชอบธรรม" เมื่อนำสองศัพท์มาสมานกันเข้า อาจจะ

แปลความหมายในรูปของทวันทวสมาส หรือ ตัปปุริสสมาส โดยแปลความว่า "อำนาจแลความสำเร็จ", "ความสามารถแลอำนาจอันชอบธรรม" หรือ "ความสำเร็จด้วยความสามารถ" "อำนาจอันชอบธรรมด้วยความสามารถ" เมื่อความหมายที่นิยามได้ปรากฏออกมาในรูปนี้ ปัญหาชั้นต่อไปมีอยู่ว่า จะใช้เป็นคุณศัพท์ของสิ่งที่มีวิญญาณ หรือสิ่งที่ไม่มีวิญญาณ จึงจะเหมาะเจาะดี ตามทัศนะของผู้เขียน ความหมายที่ได้จากการแยกศัพท์ใช้กับสิ่งที่มีวิญญาณเหมาะสมดีที่สุด ฉะนั้น เมื่อใช้เป็นคุณศัพท์ของสมเด็จที่มีวิญญาณ หรือสมเด็จที่ได้รับการสถาปนาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็อาจแปลเอาความว่า "สมเด็จผู้มีอำนาจแลความสำเร็จ" "สมเด็จผู้มีความสามารถแลอำนาจอันชอบธรรม" หรือ "สมเด็จผู้มีความสำเร็จด้วยความสามารถ" "สมเด็จผู้มีอำนาจอันชอบธรรมด้วยความสามารถ".

วัดโพธิ์ในที่นี้ หมายถึงวัดพระเชตุพน วิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวงชั้นเอกอุ หรือเรียกตามภาษาชาวบ้านที่นิยมกันว่า "วัดโพธิ์ท่าเตียน".

เมื่อนำศัพท์ที่ได้นิยามความหมายทั้งหมดประกอบกันเข้า ปัญหาขั้นต่อไปก็มีอยู่ว่า "สมเด็จศักดิ์สิทธิ์วัดโพธิ์" นั้นคือสมเด็จพระองค์ไหนกันแน่ จะเป็น "กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส" หรือ "สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เข้ม)" หรือว่า "สมเด็จพระวันรัต (เผือน)" หรือ "สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณณสิริ)" ซึ่งเรียกกันว่าสมเด็จ "ป๋า" สมเด็จทุกพระองค์และทุกองค์ ตามที่กล่าวพระนามและนามมาแล้วนั้น ล้วนแต่ทรงไว้ซึ่งคุณสมบัติแห่งความเป็นสมเด็จ ดังที่ได้นิยามความหมายไว้ทุกประการ ครั้นจะนำเอาเรื่องราวของสมเด็จวัดโพธิ์ทุกพระองค์และทุกองค์มาเขียน จะต้องใช้เนื้อที่มาก ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้จัดทำหนังสือ อนึ่งตามที่ปรากฏเป็นข่าวเล่าลือกันว่า "เจ้าประคุณสมเด็จฯ" องค์ปัจจุบัน หรือ "เจ้าประคุณสมเด็จป๋า" ทรงไว้ซึ่งพระคุณหลายประการ บางท่านถึงกับใช้คำว่า "ขลัง" กับพระองค์ท่าน และมีผู้สร้างเหรียญพระรูป ทั้งพระพิมพ์ โดยถือเอามงคลนามที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ท่านมาตั้งชื่อให้ จึง

เกิดมีสมเด็จหลายชนิดหลายแบบ มีทั้งทำด้วยทองคำ เงิน ทองเหลือง ทองแดง ดิน ผง และอื่น ๆ เช่น "สมเด็จแสน" "สมเด็จรอบโลก" "สมเด็จทรงฉัตร" เป็นต้น สมเด็จต่าง ๆ ที่กล่าวถึงมาแล้ว ซึ่งถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่องค์สมเด็จท่าน ต่างคราวต่างวาระนั้น จะเป็นสมเด็จที่ "ขลัง" หรือ "ศักดิ์สิทธิ์" ตามที่เล่าลือกันหรือไม่ มันเป็นสิ่งที่อยู่เหนือภูมิปัญญาของผู้เขียนที่จะหยั่งรู้ หรือ วินิจฉัย จะขอพูดถึงเฉพาะสิ่งที่เป็นจริงประจักษ์แจ้ง ตามที่ชาวโลกเขายอมรับกัน หรืออาจจะเรียกได้ว่า เป็นข้อเท็จจริงที่โลกควรจะรู้ไว้.

เรื่องนี้ตั้งใจเขียนขึ้นเพื่อบูชาคุณ เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ "ป๋า" ซึ่งเป็นพระอุปัชฌายะของผู้เขียน จะเขียนในทำนองเดียวกันกับหนังสือ "วิธีปลุกพระ" ซึ่งได้เขียนขึ้นเมื่อครั้งเป็น "พระปิฎกโกศล" "วิธีปลุกพระ" เขียนเพื่อบูชาคุณพระพุทธเจ้า จะเป็นที่ยอมรับหรือคัดค้าน กาลย่อมจะเป็นเครื่องพิสูจน์ อย่างน้อยก็ขอให้พุทธบริษัทได้โปรดรับทราบไว้ว่า ยังมีผู้ที่มีทัศนคติแบบนี้อยู่ในโลกที่ไม่เห็นด้วยกับวิธีการของบางท่าน ซึ่งปลูกฝังสิ่งที่ทำให้พุทธบริษัทหลงงมงาย ขัดต่อหลักคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรื่องนี้จะถือว่าผู้เขียนเขียนเพื่อประจบ หรือ เสือกในสิ่งที่ไม่ควรทำก็ตามที พร้อมที่จะรับคำตำหนิทั้งต่อหน้าและลับหลัง หรือหากว่าเป็นการละลาบละล้วงก็ขอกล่าว "สัพพัง อปราธัง ขมถะ เม ภันเต อุกาสะ ทวารัตตเยนะ กตัง สัพพัง อปราธัง ขมถะ เม ภันเต" ถึงแม้ว่า จะไม่มีเสียงตอบรับ "อหัง ขมามิ ตยาปิ เม ขมิตัพพัง" ก็ตาม.

ความจริงถ้าจะยกย่องนับถือเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ "ป๋า" ว่า "ขลัง" หรือ "ศักดิ์สิทธิ์" ตามที่นิยมกันก็ไม่ยากแก่การที่จะเขียน ทั้งจะได้รับความนิยมชมชอบจากรู้เชื่อถือเกี่ยวกับทางนี้ หรือผู้แสวงหาประโยชน์จากสิ่งที่ "ขลัง" หรือ "ศักดิ์สิทธิ์" คงจะชื่นชมยินดีมิใช่น้อย แต่ผู้เขียนไม่กล้าที่จะอาจเอื้อมฉุดเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ "ป๋า" ซึ่งได้รับสถาปนาเป็นถึง "สกลสังฆมหาปรินายก" ให้มีภาวะเช่นเดียวกับ หลวงพ่อ หลวงตา

หลวงปู่บรรดาเกจิอาจารย์ทั้งหลาย ที่อวดอ้างกันว่า "ขลัง" หรือ "ศักดิ์สิทธิ์" และอาจทำให้คนหลงผิดคิดว่าเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ศักดิ์สิทธิ์กว่าพระพุทธเจ้า ตามที่เป็นอยู่ในปัจจุบันคนส่วนมากมักจะหลงงมงายในบรรดาเกจิอาจารย์ทั้งหลายจนกระทั่งลืมพระพุทธเจ้าและธรรมของพระองค์.

การที่ยกตัวเอง หรือให้คนยกย่องตัวเองว่า "ขลัง" หรือ "ศักดิ์สิทธิ์" นั้น ทำได้ไม่ยากนัก ถ้ามีความกล้าและไม่ละอายใจ เพราะสิ่งที่อวดอ้างกัน พิสูจน์ไม่ได้ ถึงแม้จะมีการพิสูจน์กันได้เป็นบางครั้ง ก็เป็นเพียงมายากล เช่น การอาบน้ำมันที่เดือดพล่าน เข้าไปอยู่ในขวดเล็ก ๆ หรือยิงไม่ออก ฟันไม่เข้า เป็นต้น ต่างก็มีวิธีการหลอกลวงให้คนหลงเชื่อสิ่งที่เป็นจริงก็พอมีอยู่ แต่รู้ได้ยาก เพราะผู้ที่มีอิทธิฤทธิ์ย่อมเป็นผู้มักน้อย ไม่อวดอ้างแสดงตนเพื่อให้ได้มาซึ่งลาภ สักการะ และพวกพ้องบริวาร หากว่ามีการอวดอ้างแสดงตนว่ามีฤทธิ์เพื่อให้ได้มาซึ่งลาภสักการะ หรือพวกพ้องบริวารย่อมเป็นการเสี่ยงต่อการประณามว่าเป็นมหาโจร ๕ จำพวก ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในปาราชิกข้อที่ ๔ ว่าด้วยเรื่องอวดอุตตริมนุสสธรรมความว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาโจร ๕ จำพวกเหล่านี้มีอยู่ในโลก คือ

๑. **มหาโจรบางพวกดำริว่า เมื่อไหร่หนอเราจะมีบริวารเป็นร้อยเป็นพันแวดล้อม เที่ยวฆ่าฟัน เผาบ้านช่องในคามนิคมราชธานี ครั้นต่อมาเขาได้เป็นเหมือนดำรินั้น ฉันใด ภิกษุผู้เลวทรามบางรูปดำริว่าเมื่อไหร่หนอ เราจักมีบริวารเป็นร้อยเป็นพันแวดล้อม เที่ยวไปตามคามนิคม ราชธานี เป็นที่เคารพนับถือของคฤหัสถ์และบรรพชิต ร่ำรวยด้วยปัจจัย ๔ มีเครื่องนุ่งห่มเป็นต้น ครั้นกาลต่อมาเธอได้เป็นเหมือนดำริฉันนั้น ภิกษุผู้เลวทรามนี้เป็นมหาโจรจำพวกที่ ๑ มีอยู่ในโลก.**

๒. ภิกษุผู้เลวทรามบางรูป เรียนพระธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศเปิดเผยไว้แล้ว ยกตนว่ารู้เอง ไม่ได้เรียนต่อผู้ใด ภิกษุผู้เลวทรามนี้จัดเป็นมหาโจรจำพวกที่ ๒.

๓. ภิกษุผู้เลวทรามบางรูปหมายกำจัดเพื่อนพรหมจารีผู้ประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิ์ด้วยอาบัติปาราชิกอันหามูลความจริงมิได้ ภิกษุผู้เลวทรามนี้จัดเป็นมหาโจรจำพวกที่ ๓.

๔. ภิกษุผู้เลวทรามบางรูป สงเคราะห์เกลี้ยกล่อมคฤหัสถ์ทั้งหลาย ด้วยครุภัณฑ์ของสงฆ์อันไม่ควรแจก เอาใจให้เขารักใคร่ตน ภิกษุผู้เลวทรามนี้จัดเป็นมหาโจรจำพวกที่ ๔.

๕. ภิกษุผู้เลวทราม กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมอันไม่มีอยู่ อันไม่เป็นจริง นี้จัดเป็นยอดมหาโจร ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณะ พราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้น ฉันก้อนข้าวของชาวแว่นแคว้น ด้วยอาการแห่งขโมย.

พระพุทธเจ้าครั้นตรัสจบแล้ว จึงตรัสถ้อยคำอื่นอีกว่า "ผู้ใดประพฤติตัวเป็นอย่างหนึ่ง ให้เขาเข้าใจเป็นอย่างหนึ่ง ผู้นั้นลวงเขาบริโภคด้วยความเป็นขโมย ดังนายพรานลวงจับนก ฉะนั้นผู้ที่นุ่งห่มผ้ากาสาวะ มีธรรมเป็นบาปไม่สำรวจแล้ว เธอเป็นผู้ลามก จะต้องไปเกิดในโลกอันหาความเจริญมิได้ ด้วยกรรมอันลามกนั้น กินก้อนเหล็กร้อนดังเปลวไฟดีกว่า คนทุศีลไม่สำรวมแล้วกินก้อนข้าวของชาวเมืองไม่ดีเลย".

ความมุ่งหมายของการเขียนเรื่องนี้ ก็เพื่อที่จะนำข้อเท็จจริงมาแสดง เพื่อให้ท่านผู้อ่านระลึกถึงความสำคัญของคุณธรรมที่ทำบุคคลให้ศักดิ์สิทธิ์หรือขลัง มิฉะนั้นแล้วจะพากันหลงงมงาย พากันนับถือเศษเหล็ก ทองแดง อิฐ ปูน ผงเกษร เงิน ทอง

เป็นต้น ตามที่นิยมกัน จนกระทั่งถึงกับลืมนึกถึงคุณธรรมอันเป็นพื้นฐานให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ ดังเช่นผู้ที่เชื่อถือว่า สมเด็จวัดระฆัง "ขลัง" แต่ก็ลืมระลึกถึงคุณธรรมของเจ้าประคุณสมเด็จท่าน ซึ่งเป็นเพราะความไม่รู้หรือเพราะความหลงงมงายที่บางท่านได้ปลูกฝังให้ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ย่อมจะนำเอาพระสมเด็จ ฯ ไปใช้ในทางที่ผิด เช่นเอาไปใช้เป็นเครื่องมือในการคอรัปชั่น ทุจริต คดโกง รีดนาทาเร้น โดยคิดว่าพระสมเด็จ ฯ จะบันดาลให้ตนสมหวังแคล้วคลาดจากเงื้อมมือของผู้รักษากฎหมาย สร้างความเดือดร้อนแก่เพื่อนมนุษย์อย่างไร้มนุษยธรรม เมื่อศึกษาดูชีวิตของเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) แล้วจะเห็นได้ว่า ท่านเปี่ยมด้วยพรหมวิหารธรรม กับสังคหวัตถุธรรม ไม่คิดที่จะเบียดเบียนใคร แม้กระทั่งกับโจรผู้ร้ายมาลักของท่านที่กุฏิ ล้วงหยิบของไม่ถึง ท่านก็ยังอุตส่าห์เอาเท้าเขี่ยส่งไปให้ ท่านมีอัธยาศัยมักน้อยเป็นปกติ ได้ลาภสักการะมาก็นำไปแจกจ่ายแก่คนยากจนบ้าง เอาไปใช้ในการก่อสร้างถาวรวัตถุของวัดเสียบ้างเป็นนิจ แม้แต่พระเครื่องของท่านก็มีความหมายบ่งถึงคุณธรรม เช่น ผงสีขาว คือธาตุแห่งความบริสุทธิ์ของศีล สมาธิ และปัญญา รูปทรง ๔ เหลี่ยมก็หมายถึงอริยสัจ ๔ ฐาน ๓ ชั้นหมายถึงพระรัตนตรัย ๗ ชั้นหมายถึงโพชฌงค์ ๗ เป็นต้น.

หากยังมีการนำพระเครื่องหรือรูปเหรียญที่เข้าใจกันว่าขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ไปใช้ด้วยความหลงงมงาย จนกระทั่งลืมกฎของกรรม คือทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วแล้วเป็นเรื่องที่น่าวิตกมาก ใครเล่าที่ควรจะได้รับการตำหนิว่าเป็นผู้มีส่วนในการส่งเสริมให้คนก่อกรรมทำชั่ว ผู้ที่มีพระเครื่องถึงแม้จะขลังเพียงใดก็ตาม หากไม่มีคุณธรรมก็เปรียบเสมือนหนึ่งผู้ที่มีวิทยุยี่ห้อดีเลิศ แต่ไม่รู้วิธีเปิดรับคลื่น ในที่สุดพระที่ขลังเพียงใดก็ตาม ย่อมช่วยไม่ได้ ดังเช่นปรากฏเป็นข่าวเสมอว่า "โจรถูกยิงตายทั้ง ๆ ที่มีพระอยู่เต็มคอ" ผู้ที่มีพระเครื่องแขวนเต็มคอ ขับรถชนกันตายก็มีเป็นจำนวนไม่น้อย.

ฉะนั้น เรื่อง "สมเด็จศักดิ์สิทธิ์วัดโพธิ์" มุ่งที่จะกล่าวถึงคุณธรรมที่ทำให้พระองค์ท่านกลายมาเป็นสมเด็จศักดิ์สิทธิ์วัดโพธิ์ เบื้องแรกอาจจะตั้งปัญหาง่าย ๆ ถามว่า

"สมเด็จคือใคร" "มาจากตระกูลอะไร" "มีภูมิลำเนาอยู่ที่ไหน" "ได้รับการศึกษาขั้นไหน" "ได้รับการบรรพชาและอุปสมบทที่ไหน" "ที่ได้รับตำแหน่งหน้าที่ในการบริหารคณะสงฆ์ที่สำคัญมีอะไรบ้าง" "เพราะเหตุไรจึงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาปริณายก" "พระองค์ท่านศักดิ์สิทธิ์อย่างไร" "ผู้ต้องการความศักดิ์สิทธิ์จากพระองค์ท่านควรทำอย่างไร" "ความศักดิ์สิทธิ์เสื่อมได้หรือไม่ "จะมีวิธีป้องกันไม่ให้เสื่อมจากความศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างไร" คำตอบมีดังต่อไปนี้

สมเด็จพระสังฆราช พระนามเดิมว่าปุ่น นามสกุลสุขเจริญ ประสูติเมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๙ ตรงกับวันอังคาร แรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ณ บ้านสองพี่น้อง อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี บิดาชื่อ เน้า มารดาชื่อ วัน จากตระกูลชาวนา.

การศึกษาของพระองค์ เริ่มแรกได้รับการสอนจากบิดา ตั้งแต่ทรงมีชันษาได้ ๖ ขวบ จนกระทั่งสามารถอ่านหนังสือเรียนเร็วจบเล่ม ๑ เล่ม ๒ แล้ว บิดาจึงส่งเข้าเรียนต่อโรงเรียนเอกชน แทนที่จะได้เรียน กลับกลายเป็นผู้สอนไปเสีย เพราะครูพิจารณาเห็นว่า พระองค์ท่านทรงอ่านหนังสือคล่องดีแล้ว ไม่จำเป็นต้องสอนอีก ทรงศึกษาอยู่ในโรงเรียนนั้นเพียง ๑ ปี บิดามารดาก็ให้ลาออก แล้วนำไปฝากเป็นศิษย์พระอยู่ ณ วัดสองพี่น้อง ในที่สุดก็หนีการสอนไม่พ้น ต้องสอนศิษย์วัดอีก ความเป็นอัจฉริยะของพระองค์ได้ฉายแสงให้ปรากฏตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ความเป็นอัจฉริยะมิใช่เกิดขึ้นเพราะอาศัยเพียงบุญวาสนาที่ได้สร้างสมมาเท่านั้น ยังต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมที่ดีอีกด้วย เนื่องด้วยพระองค์ท่านทรงมีบิดามารดาที่ดีเลิศ สมกับพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า พรหมาติ-มาตาปิตโร ที่เรียกว่า "พรหม" หรือผู้ประเสริฐ ผู้สร้าง ได้แก่มารดาบิดา คือท่านเป็นผู้ให้กำเนิด เป็นผู้เลี้ยงดู เป็นผู้สร้างให้ลูกได้รับการศึกษา และอื่น ๆ อีกทั้งผลกรรมหรือบุญวาสนาที่พระองค์ได้บำเพ็ญมาแต่อดีตชาติส่งผลช่วย จึงอำนวยให้พระองค์เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ และเป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทรงอยู่ในโอวาทของท่านผู้ให้การศึกษาอบรม.

พระองค์ได้รับการบรรพชาถึง ๒ ครั้ง ครั้งแรกทรงบรรพชาเมื่อทรงมีชันษาได้ ๑๖ ณ วัดสองพี่น้อง ทรงบรรพชาได้ ๑ ปีเท่านั้น ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงไว้ซึ่งกตัญญูกตเวทิตาธรรม จึงต้องลาสิกขาไปช่วยบิดามารดาทำนาอยู่ ๑ ปี แล้วทรงบรรพชาอีกเมื่อพระชนมายุได้ ๑๗ ปี โดยมีพระครูเหนียง ซึ่งต่อมาได้เป็นพระครูวินยานุโยค เป็นพระอุปัชฌายะ ครั้นได้รับการบรรพชาแล้วก็ได้เข้ามาศึกษาธรรมบาลีภายใต้การอบรมสั่งสอนของพระศากยบุตติยวงศ์ (ต่อมาได้เป็นสมเด็จพระวันรัต) กับพระมหาปี วสุตตโม ณ วัดพระเชตุพน ฯ จนกระทั่งสามารถสอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค ตั้งแต่ทรงเป็นสามเณร.

ครั้นพระชนมายุย่างเข้า ๒๒ ก็ได้เสด็จกลับไป อุปสมบท ณ วัดสองพี่น้องตามเดิม โดยมี พระครูวินยานุโยค (เหนียง อินฺทโชโต) เป็นพระอุปัชฌายะ พระอาจารย์โหน่ง วัดสองพี่น้อง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ สมเด็จพระวันรัต (เผือน ติสฺสทตฺโต) วัดพระเชตุพน สมัยยังเป็น พระศากยบุตติยวงศ์ เป็น พระอนุสาวนาจารย์ เมื่ออุปสมบทแล้ว ก็เสด็จกลับมา จำพรรษา ณ. วัดพระเชตุพน ฯ ได้ศึกษาต่อจนกระทั่งสอบเปรียญธรรม ๖ ประโยคได้ นอกจากนี้ ยังสนพระทัยศึกษาภาษาศาสตร์ เช่นภาษาอังกฤษ ภาษาจีนเป็นต้น พร้อมกันนั้นพระองค์ก็ทรงรับหน้าที่เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีอีกด้วย.

หน้าที่การงานในการบริหารคณะสงฆ์ เริ่มด้วยตำแหน่งเจ้าคณะภาค เป็นพระคณาจารย์เอกทางเทศนา เป็นกรรมการสังคายนาพระธรรมวินัย เป็นสมาชิกสภามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสังฆมนตรี เป็นกรรมการและเลขาธิการกรรมการสังฆาณัติระเบียบพระคณาธิการ เป็นสมาชิกสังฆสภา เป็นกรรมการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทยเป็นเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ฯ เป็นสภานายกสภาพระธรรมกถึก เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช ฯ ล ฯ นับว่าพระองค์ได้รับหน้าที่ในการบริหารคณะสงฆ์ทั้งทางการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการ.

เพราะสรรพกิจที่พระองค์ได้ปฏิบัติบำเพ็ญมา จึงได้รับพระราชทาน และสถาปนาสมณศักดิ์ตามลำดับดังต่อไปนี้ เป็นพระอมรเวที ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นพระราชสุธี ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นพระเทพเวที ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นพระธรรมดิลก ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นพระธรรมวโรดม ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นสมเด็จพระวันรัต ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ และได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลสังฆมหาปรินายกทรงเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๗ เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๑๕.

เจ้าประคุณสมเด็จฯ ป๋า ทรงดำรงมั่นขนสมณเพศสมบูรณ์ด้วยลีลาจารวัตรเป็นที่เคารพเลื่อมใสของมวลชน ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ได้ประกอบกรณียกิจเป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่พุทธจักรและอาณาจักรอย่างไพศาล ดังความพิศดารปรากฏในหนังสือ "ตำนาจสมณศักดิ์พระวันรัต และสมเด็จพระราชาคณะผู้ทรงสมณศักดิ์สมเด็จพระวันรัตในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์" เรียบเรียงโดย ธนิต อยู่โพธิ์ ซึ่งพิมพ์แจกในงานฉลองพระชนมายุ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๑๖.

เพื่อสนับสนุนคำกล่าวอ้างข้างต้น ใคร่ที่จะขออัญเชิญพระบรมราชโองการประกาศสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช เมื่อ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๑๕ มาไว้ ณ ที่นี้บางตอนดังต่อไปนี้

"..บัดนี้ก็เป็นที่ประจักษ์ว่าสมเด็จพระวันรัตเป็นผู้เจริญยิ่งด้วยพรรษายุกาลรัตตัญญูมหาสถาวีรธรรมมั่นคงในพระพุทธศาสนา เป็นอจลพรหมจริยาภิรัตสงเคราะห์พุทธบริษัท ปกครองคณะสงฆ์ ดำรงสมณศักดิ์ติดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน ได้เป็นครูและอุปัธยาจารย์แก่มหาชนเป็นอันมาก มีศิษยานุศิษย์แพร่หลายไพศาลเป็นที่เคารพสักการะ ของพุทธศาสนิกบริษัททั่วสังฆมณฑลตลอดจนอาณาประชาราษฎรทั่วไป สมควรจะสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จ

พระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ประธานาธิบดีสงฆมณฑล เพื่อเป็นศรีศุภมงคลแด่พระบวรพุทธศาสนาสืบไป.

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดสถาปนาสมเด็จพระวันรัต ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราช มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า สมเด็จพระ-อริยวงศาคตญาณ สุขุมธรรมวิธานธำรงสกลมหาสังฆปริณายก ตรีปิฎกกลาสุโกศลวิมลคัมภีรญาณปุณณสิริภิธานสังฆวิสุต ปาวจนุตตสิกขวโรปการศีลขันธสมาจารสุทธิปฏิบัติพุทธบริษัทคารวสถาน วิจิตรปฏิภาณพัฒนคุณอดุลธรรมวิสารสุนทร บวรธรรมบพิตร สมเด็จพระสังฆราชเสด็จสถิต ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวงเป็นประธานในสงฆมณฑลทั่วราชอาณาจักร ขออาราธนาให้ทรงรับธุระพระพุทธศาสนาเป็นภาระสั่งสอนช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในสังฆ-มณฑลทั่วไปโดยสมควรแก่พระอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้".

ความหมายของ พระนามสมเด็จพระสังฆราช ตามจารึกในสุพรรณบัฏแปลโดย เปลื้อง ชื่นกลิ่นธูป อดีตหัวหน้าแผนกอาลักษณ์มีดังนี้

"สมเด็จพระผู้มีปรีชาหยั่งรู้สืบเนื่องมาแต่วงศ์แห่งอริย (มุนี) ทรงธรรมและระเบียบปฏิบัติ ขนบประเพณีไว้ได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน ทรงเป็นประธานาธิบดีแห่งสงฆ์หมู่ใหญ่ทั่วไป ฉลาดรอบรู้เป็นอย่างดีในส่วนแห่งคัมภีร์พระไตรปิฎก ทรงมีปัญญาแจ่มใสลึกซึ้งกว้างขวาง มีนามในหมู่สงฆ์ว่า ปุณณสิริ ทรงอุปถัมภ์บำรุงช่วยเหลือเกื้อกูลในการศึกษาพระบาลีพุทธพจน์ (ของสิกขกามบุคคล) เป็นอย่างดีปฏิบัติหมดจดในเรื่องศีลและสมณากัปปมรรยาท เป็นที่เคารพนับถือของบรรดาพุทธบริษัททั่วไป ทรงเจริญด้วยปฏิภาณโวหาร สามารถแสดงธรรมได้อย่างไพเราะวิจิตรพิศดารดีเยี่ยมในการเผยแผ่พระสัทธรรม เป็นที่ปลื้มใจของพุทธบริษัทเพราะทรงธรรมอันประเสริฐ".

อนึ่ง เนื่องจากศิษยานุศิษย์ตลอดจนประชาชนทั่วไปทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ได้ขนานพระนามเป็นการยกย่องเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ด้วยความเคารพนับถือว่า "ป๋า" ซึ่งถือว่าเป็นพระนามที่เกิดขึ้นจากคุณธรรมที่พระองค์ทรงปฏิบัติบำเพ็ญมา ดังที่ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ ได้เขียนบรรยายสดุดีลงไว้ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน ฉบับวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๑๕ ว่า

"สมเด็จพระสังฆราชพระองค์นี้ ได้ทรงเป็นที่เคารพรักของบรรดาศิษยานุศิษย์มาเป็นเวลาช้านานเพราะทรงประกอบด้วยพระกรุณาคุณและเมตตาคุณโดยสม่ำเสมอตลอดมา ความเคารพของบรรดาศิษย์ทั้งหลายที่มีต่อพระองค์ท่านนั้น เป็นความสนิทสนมส่วนตัว บรรดาศิษย์ทั้งหลายตั้งแต่เด็กวัดไปจนถึงผู้มีอายุและมีตำแหน่งการงานแล้ว ได้พร้อมใจกันขนานฉายาให้ท่านใหม่ว่า "ป๋า".

หลังจากพระองค์ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช อาจจะเรียกได้อย่างเต็มปากว่า "สมเด็จศักดิ์สิทธิ์วัดโพธิ์" เพราะความศักดิ์สิทธิ์เกิดจาก พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และกฎมหาเถรสมาคม เช่น มาตรา ๘ "*สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ และทรงตราพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายพระธรรมวินัย และกฎมหาเถรสมาคม*" มาตรา ๑๘ "*มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย เพื่อการนี้ให้มีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคมออกข้อบังคับวางระเบียบหรือออกคำสั่งโดยไม่ขัดแย้งกับกฎหมาย และพระธรรมวินัย ใช้บังคับได้*" เป็นต้น ในฐานะที่พระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนทั่วไป เมื่อพระองค์ทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกแล้ว ย่อมเป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไปทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต โดยเฉพาะอำนาจในการพิจารณาแต่งตั้งและถอดถอนพระสังฆาธิการ หรือสมณศักดิ์ เรียกได้ว่าเป็นเครื่องมือที่ศักดิ์สิทธิ์ที่จะยกย่อง หรือกำราบผู้ทำความดีหรือความชั่ว.

ที่น่าสนใจที่สุด คือ ปัญหาที่ว่า "เพราะเหตุไร พระมหาปุ่นในอดีต จึงได้กลายมาเป็น สมเด็จฯ ป๋า สมเด็จพระสังฆราช หรือ สมเด็จศักดิ์สิทธิ์แห่งวัดโพธิ์ทั้ง ๆ ที่มาจากตระกูลชาวนาจากอำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี" หากวิเคราะห์วิจัยพระองค์ท่านว่า "ดี" อะไรบ้าง หรือมีอะไรบ้างที่ "เด่น ๆ" พอที่จะนำสาธยายอวดชาวโลก จะเห็นได้ว่าไม่มีอะไรอื่นนอกจากคุณธรรมที่พระองค์ได้ปฏิบัติบำเพ็ญมาลำดับไม่ขาดตกบกพร่อง ที่พระองค์ทรงพระนามว่า "ป๋า" นอกจากพระองค์จะเพียบพร้อมด้วย พรหมวิหารธรรมแล้ว พระองค์ยังดำรงมั่นในคุณธรรมดังต่อไปนี้

๑. **ทรงเป็นนักเสียสละปัจจัย ๔ เพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม เช่น ทรงสร้างโรงพยาบาลที่อำเภอสองพี่น้อง สุพรรณบุรี สร้างโรงเรียนสงเคราะห์เด็กอนาถาที่วัดศรีจันทรประดิษฐ์ จังหวัดสมุทรปราการ จัดตั้งมูลนิธิ "ทุนพระพุทธยอดฟ้า" ในพระบรมราชูปถัมภ์ สำหรับใช้เป็นทุนปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน ฯ เป็นต้น.**

๒. **ทรงมีอากัปกิริยาวาจาไพเราะนุ่มนวล มีโอกาสปราศรัยเหมาะแก่คนทุกเพศทุกวัย จูงใจคนทั่วไปให้เคารพนับถือ และเกิดความเลื่อมใสเป็นอย่างดี.**

๓. **ทรงบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสาธารณชนรอบด้าน ไม่เลือกชั้นวรรณะถึงแม้ทรงประชวรก็ไม่ทรงทอดทิ้งภารกิจ.**

๔. **ทรงวางพระองค์สม่ำเสมอ ไม่ทรงลืมภาวะเดิมของพระองค์ ไม่มีอาการขึ้น ๆ ลง ๆ แต่ก่อนเมื่อครั้งยังเป็นพระมหาราชาคณะสามัญบรรดาศิษยานุศิษย์และประชาชนทั่วไปต่างพากันเรียกท่านว่า "ป๋า" เมื่อได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชก็ยังพากันเรียกพระองค์ท่านว่า "ป๋า" ตามเดิม พระองค์ก็มิได้ทรงรังเกียจที่คนเรียกพระองค์เช่นนั้น ซึ่งแสดงความมีสมานัตตาธรรมอย่างแท้จริง.**

คุณธรรมทั้ง ๔ ข้อ ที่พระองค์ทรงปฏิบัติบำเพ็ญเป็นนิจในที่นี้ รวมเรียกว่า "สังคหวัตถุธรรม" ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อัตถจริยา และสมานัตตา ตามลำดับ

พระองค์ทรงเจริญด้วย ยศ คือคุณความดีตามลำดับนั้น ซึ่งหมายถึง ๑. อิสสริยยส ยศ คือความเป็นใหญ่ ๒. กิตติยส หรือ เกียรติยศ ยศ คือ ชื่อเสียงดีที่ลือกระฉ่อนไป ๓. ปริวารยส ยศ คือ บริวาร ได้แก่มีคนนิยม เคารพนับถือมาก เจ้าประคุณสมเด็จฯ ทรงเจริญด้วยยศตามลำดับขั้น จนกระทั่งได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จ-พระสังฆราช เรียกได้อย่างเต็มปากว่า พระองค์ทรงเพียบพร้อมด้วยยศทั้ง ๓ ดังกล่าวมา คือ

๑. พระองค์ทรงไว้ซึ่งอิสสริยยศ คือ ทรงเป็นสกลมหาสังฆปริณายก เป็นใหญ่เหนือพระภิกษุสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร

๒. พอได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชพระนามของพระองค์ ก็ลือกระฉ่อนไปทั่วทุกทิศ

๓. พระองค์ทรงเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนทั่วไป ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต จะเห็นได้ในวันสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๑๕ ประชาชนทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต รอเฝ้าต้อนรับแน่นประตูพระบรมมหาราชวังจนกระทั่งจราจรติดขัด ถนนสนามชัยสายผ่านกระทรวงกลาโหมไม่มีรถ คนแน่น ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตยืนสองข้างถนนยาวเหยียดจากประตูพระบรมมหาราชวังจนถึงวัดพระเชตุพนฯ มีโต๊ะหมู่บูชาตั้งเป็นระยะไป มีทั้งนักเรียนชายหญิงนั่งรับยืนรับอย่างมีระเบียบ บริเวณพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตก็ชุมนุมยัดเยียดกันอย่างหนาแน่น ถึงฝนจะตกมืดฟ้ามัวดิน ก็ยังรอต้อนรับอย่างพรั่งพร้อมไม่ยอมหนี นี้แสดงถึงบริวารยศของพระองค์ท่าน.

เพราะเหตุไรพระองค์จึงเจริญด้วยยศดังที่กล่าวมาแล้ว ขอตอบว่า เพราะพระองค์ทรงปฏิบัติบำเพ็ญคุณธรรมเป็นนิจ คือ

๑. ทรงพากเพียรพยายามไม่ท้อถอยในการทำงานตลอดจนการบำเพ็ญสมณธรรม

๒. ทรงมีสติ ระลึกรู้สึกตัวเสมอในการประกอบสรรพกิจ

๓. ทรงมีการงานที่ทำสะอาด ไม่มีมลทิน

๔. ทรงใคร่ควรญแล้วทำ

๕. ทรงสำรวมระวัง ไม่ให้ความชั่วร้ายครอบงำอินทรีย์

๖. ทรงเป็นอยู่ด้วยธรรม ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจความชั่ว

๗. ทรงไม่ประมาท ไม่เลินเล่อในการดำรงชีวิตและการงาน

เรียกได้ว่าพระองค์ทรงบำเพ็ญคุณความดี จนกระทั่งได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชจอมสงฆ์ ตรงตามหลักที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

อุฏฺฐานวโต สตีมโต สุจิกมฺมสฺส นิสมฺมการิโน
สญฺญตสฺส จ ธมฺชีวิโน อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิวฑฺฒติ

ยศย่อมเจริญแก่ผู้มีความขยันหมั่นเพียร มีสติ มีการงานสะอาด ใคร่ครวญแล้วทำ ระวังดีแล้ว เป็นอยู่ด้วยธรรมและไม่ประมาท (ขุ. ธ. ๒๕/๑๘)

เจ้าประคุณสมเด็จฯ ทรงบำเพ็ญขันติธรรมเป็นนิจ เนื่องจากพระองค์ทรงดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแห่งสังฆมณฑล เป็นธรรมดาการบริหารงานต้องประสบเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นที่สบอารมณ์บ้าง ไม่เป็นที่สบอารมณ์บ้าง ขณะที่ประชวรพระองค์ก็มิได้ทรงแสดงพระอาการว่าเจ็บปวด ให้เป็นที่วิตกกังวลของบรรดาศิษยานุศิษย์ เมื่อทรงบรรเทาจากอาการเจ็บปวดแล้ว จึงได้เล่าให้ศิษยานุศิษย์ฟังว่า สบายดีแล้ว ไม่เจ็บปวดเหมือนแต่ก่อน การที่พระองค์ทรงบำเพ็ญขันติธรรมในเวลาประชวร เป็นที่ประจักษ์ชัดในหนังสือ "บ่อเกิดแห่งกุศลคือโรงพยาบาล" เป็นนิพนธ์ของพระองค์เอง ทรงเล่าเหตุการณ์ขณะประชวร ณ โรงพยาบาลจุฬา ฯ ซึ่งพิมพ์แจกในงานฌาปนกิจศพคุณแม่ลิ้ม จันฉาย เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๑๖ ณ เมรุวัดเทพศิรินทร์ ฯ ตอนหนึ่งพระองค์ทรงบรรยายไว้ว่า "ตอนที่เอาสายยางใส่ในลำคอดูดเสมหะ ลำบากแทบ

ขาดใจไม่รู้ว่าจะหายใจทางไหน คิดว่าอีก ๒–๓ นาที ถ้าหมอไม่หยุดต้องขาดใจตายแน่ เดชะบุญรอดมาได้เมื่อเสลดออกหายใจสบาย แต่หายใจไม่ทั่วท้อง ต้องเอาอ๊อกซิเจนช่วยค่อยดีขึ้น ต่อมาหมอเสกมาทุบที่กลางหลังใกล้ที่แผลผ่าตัดด้วยคิดว่าทำไมจึงกล้าเสี่ยงภัยอย่างนั้น โบราณเขาห้ามนักว่า บาดแผลไม่ควรให้ช้ำ หมอจะช่วยให้เราตายเร็วหรือ ถ้ารอยเย็บที่แผลฉีกขาดออกมาหมอจะว่าอย่างไร หมอไม่ใช่คนเจ็บจึงไม่รู้สึกหนักใจ แต่คนเจ็บใจไม่ดีเลย จำต้องทนดูเขาต่อไป ไม่ออกปากบ่นว่าอย่างไร ไม่พูดจู้จี้ แม้รู้สึกเจ็บปวดบ้างก็ทนเอา ถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องทน เพราะพุทธภาษิตว่า "ขนฺติ ธีรสฺส ลงฺกาโร" ความอดทนเป็นเครื่องประดับของบัณฑิต ตามนัยแห่งภาษิตนี้แสดงไว้ว่า เครื่องประดับของบัณฑิตนั้นไม่ใช่เครื่องแต่งตัว ไม่ใช่เพชรนิลจินดา ไม่ใช่เครื่องทำด้วยเงินและทอง แต่เป็นความอดทน (หน้า ๑๙ – ๒๐) ข้อความที่ยกมานี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงไว้ซึ่งขันติธรรมแล้ว ยังเป็นคติธรรมสำหรับผู้เจ็บป่วยควรยึดถือเป็นแบบอย่างด้วย.

เมื่อว่าโดยชาติกำเนิด เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ก็มาจากตระกูลชาวนา อำเภอรอบนอก แล้วสามารถบรรลุถึงตำแหน่งอันสูงสุดฝ่ายสงฆ์ในแผ่นดินไทย ทั้งนี้ก็เพราะกรรม คือ การกระทำ หรือการปฏิบัติบำเพ็ญธรรมของพระองค์เอง เป็นความจริงที่ว่าคนเราจะต่ำช้าเลวทรามหรือประเสริฐสูงส่ง เพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ แต่เพราะกรรมสมตามพระพุทธพจน์ในธรรมบทว่า

น ชจฺจา วสโล โหต น ชจฺจา โหติ พฺราหฺมโณ
กมฺมุนา วสโล โหติ กมฺมุนา โหติ พฺราหฺมโณ

คนเราจะต่ำช้าเลวทรามเพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ จะประเสริฐ สูงส่งเพราะชาติกำเนิดก็หาไม่ คนเราย่อมต่ำช้าเลวทรามเพราะกรรม ย่อมประเสริฐสูงส่งเพราะกรรม (ขุ. สุ. ๒๕/๓๕๒)

กมฺมํ วิชฺชา จ ธมฺโม จ สีลํ ชีวิตมุตฺตมํ
เอเตน มจฺจา สุชฺฌนฺติ น โคตฺเตน ธเนน วา

คนเราจะมีชีวิตเลอเลิศ สูงสุด ก็เพราะการงาน วิชาความรู้ ธัมมะ และศีล ใช่ว่าจะได้ดีสูงสุดเพราะตระกูล หรือทรัพย์ ก็หาไม่ (๒๒/๕๖๖)

ทนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ

ในหมู่มนุษย์ ผู้ที่ได้รับการฝึกฝนอบรมดีแล้วประเสริฐสุด (ขุ. ธ. ๒๕/๕๗)

เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ป๋า ทรงเป็นสมเด็จศักดิ์สิทธิ์เพราะคุณธรรม เมื่อความจริงเป็นเช่นนี้ ศิษยานุศิษย์ตลอดจนประชาชนทั่วไปทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต หากต้องการความศักดิ์สิทธิ์จากองค์สมเด็จท่าน โปรดได้พิจารณาถึงคุณธรรมที่พระองค์ท่านได้ปฏิบัติบำเพ็ญดังเช่นที่ได้ยกมากล่าวอ้างเพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นเครื่องเตือนใจ ถ้าต้องการจะมีเมตตามหานิยมให้คนรักใคร่เอ็นดู ต้องมีพรหมวิหารธรรมกับสังคหวัตถุธรรม ต้องการจะให้แคล้วคลาด ก็อย่าประมาท – เลินเล่อ ต้องการมีลาภสักการะก็ต้องขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ต้องการได้ยศหรือเลื่อนยศก็ดำเนินตามหลัก ๗ ประการ ดังที่ได้ยกมาแสดงไว้ ณ เบื้องต้น

อนึ่ง สิ่งที่จะช่วยให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์จากพระองค์ท่าน ได้แก่หนังสือ หรือบทนิพนธ์ของพระองค์ท่าน ซึ่งจะเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ในด้านต่าง ๆ อย่างแท้จริง ท่านที่สนใจหรือประสงค์ที่จะให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์โปรดได้อ่านหนังสือดังต่อไปนี้ คือ "จดหมายสองพี่สอง", "สันติวัน", "พุทธชยันตี", "คุณนายชั้นเอก", "ความจริงที่มองเห็น", "อ้ายตี๋", "เกียรติกานดา", "เบื้องหลังชีวิต", "หนี้กรรม-หนี้เวร", "บ่อเกิดแห่งกุศล คือ โรงพยาบาล", เป็นต้น ซึ่งใช้นามปากกาว่า "*ป. ปุณฺสิริ*", "*สันติวัน*" หรือ "*ศรีวัน*" รวมทั้งพระโอวาทที่ได้ประทานในโอกาสต่าง ๆ ด้วย

หากท่านคิดว่า "สมเด็จรอบโลก" ซึ่งเป็นสิ่งอนุสรณ์ในคราวเสด็จรอบโลก เป็นเหรียญรูปเหมือนพระองค์ท่าน มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ทางแคล้วคลาด คุ้มภัย ป้องกันอุปัทวันตราย หรือ อุบัติเหตุทางรถยนต์ ดังเช่นหนังสือพิมพ์เคยประโคมข่าวว่ารถยนต์ชนกันที่อเมริกาแล้วไม่มีใครตาย (แต่มีเจ็บบ้าง) เพราะมีสมเด็จรอบโลก ทำให้คนที่หลงในมงคลตื่นข่าวตามที่เล่าลือ แสวงหาเช่าซื้อกันยกใหญ่ ผลิตออกแทบไม่ทัน หากท่านเชื่อตามข่าวแล้วเอาสมเด็จรอบโลกแขวนคอ ขับรถแข่งพายุด้วยความประมาท ไม่วันใดก็วันหนึ่งคงกลายเป็นผีเฝ้าถนนแน่.

หากท่านคิดว่า "สมเด็จแสน" ศักดิ์สิทธิ์สามารถช่วยบันดาลให้ท่านได้เงินหมื่นเงินแสนด้วยการอ้อนวอนให้ท่านช่วย โดยไม่ขยันหมั่นเพียรทำมาหากิน ไม่เก็บเล็กผสมน้อย ถึงแม้จะมีสมเด็จแสน สักแสนองค์ ก็ช่วยท่านไม่ได้ แม้แต่สมเด็จชนิดอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน บางท่านคิดจะรวยในทางลัดเห็นพระจำหน่ายดี จึงได้ใช้วิธีลอกแบบให้เหมือนของจริง แต่แล้วก็น่าอนาถที่คิดว่าจะรวยทางลัด กลับถูกจับทำให้เสียเงินทองมากมาย.

บางท่านพออ่านมาถึงตอนนี้ อาจจะรู้สึกเสียดายเงินที่เช่าซื้อพระสมเด็จกรุวัดโพธิ์ชนิดต่าง ๆ มีราคาตั้งแต่ ๑,๗๐๐ บาท ลดลงไปจนถึง ๑๖ บาท โปรดอย่าได้เสียใจเลยเช่าซื้อไปแล้วก็เป็นอันแล้วไป คิดว่ามีสิ่งอนุสรณ์เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ป๋า ไว้เป็นที่ระลึกเป็นที่เคารพบูชา เตือนใจให้ระลึกถึงคุณธรรมที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติบำเพ็ญมาแล้วก็แล้วกัน และโปรดอย่าเข้าใจว่า เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ทรงมีส่วนในการออกความคิดสนับสนุนส่งเสริมให้มีการขายรูปเหรียญหรือสิ่งอนุสรณ์พระองค์ท่าน ทั้งไม่มีพระทัยที่จะเบียดเบียนใครให้ถูกตำรวจจับถึงกับเสียเงินเสียทอง.

ความจริงแล้วน้ำพระทัยของพระองค์สมเด็จท่าน เปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณา ไม่มีความโลภ อยากได้เงินทอง ลาภสักการ ไม่ต้องพูดถึงสิ่งของที่มีค่าเป็นพันสองพัน ถึงแม้มีค่ามากกว่านั้นพระองค์ก็ยังคงเสียสละ ประทานให้แก่ศิษยานุศิษย์ ตลอดจน

ประชาชนทั่วไปทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ผู้เขียนเคยพาภิกษุสามเณรจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน เข้าเฝ้าหลายครั้งพระองค์ได้ประทานแจกสิ่งที่มีอยู่ที่จะเป็นประโยชน์แก่ผู้เข้าเฝ้าทุกรูป มีทั้งนาฬิกา ปากกาจากเมืองนอกราคาหลายพันบาท ไตรจีวรดี ๆ มีเท่าไรทรงแจกหมด บางครั้งทรงอนุญาตให้พระที่เข้าเฝ้าไปเลือกเอาเองตามใจชอบ ส่วนพระองค์เองครองไตรจีวรตามที่มีอยู่ คือ ที่เหลือจากการเลือกแล้ว.

ตั้งแต่ พระองค์ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช พระองค์ทรงเป็นสมเด็จจริง ๆ ขณะประชวรประทับรักษาพระองค์ที่ตึกจงกลนี ฯ โรงพยาบาลจุฬา ฯ ก็ได้มีผู้มีจิตศรัทธาร่วมทำบุญกับพระองค์มอบเงินให้โรงพยาบาลเป็นจำนวนหลายแสนบาท ขณะที่ข้าวยากหมากแพง ประชาชนทั่วไปหาซื้อข้าวกินไม่ได้ พระองค์เสด็จไปที่ใดมีคนถวายข้าวสารเป็นจำนวนมาก เช่น เมื่อคราวเสด็จไปงานผังลูกนิมิตที่จังหวัดสุพรรณบุรี มีผู้ศรัทธาถวายถึงร้อยสี่สิบกว่ากระสอบ ทุกปีทางวัดพระเชตุพน ฯ จะจัดให้มีการทำบุญตักบาตรข้าวสาร ในพรรษานี้ ท่านเจ้าคุณพระธรรมเสนานี ผู้อำนวยการจัดงานทุกปีได้สั่งให้งด เพราะเห็นว่าประชาชนกำลังเดือดร้อน ประกอบกับข้าวสารที่ประชาชนมอบถวายเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ป๋า มีพอที่จะเลี้ยงพระได้ตลอดพรรษา ทั้งยังพอมีแจกจ่ายให้คนงานของวัดที่ไม่สามารถหาซื้อข้าวสารจากท้องตลาดให้นำไปหุงต้มเลี้ยงครอบครัวอีกด้วย อนึ่ง ในพรรษามีผู้เข้ารับการบรรพชาและอุปสมบทที่วัดพระเชตุพน ฯ เป็นจำนวนมาก บางท่านก็ลำบากด้วยอาหารการขบฉัน เนื่องด้วยมีญาติโยมอยู่ห่างไกล เพื่อให้เกิดสัปปายะความสะดวกสบายในเรื่องอาหารการขบฉัน เจ้าประคุณสมเด็จ ป๋าจึงทรงรับภาระเป็นเจ้าภาพเลี้ยงตลอดพรรษา โดยนำปัจจัยที่ได้จากการนั่งเป็นพระอุปัชฌายะในวัดมาใช้จ่าย ทั้งมีญาติโยมของพระนวกะผู้มีศรัทธาบริจาคสมทบด้วย ข้อนี้ก็แสดงถึงพระเมตตาธรรมของพระองค์.

ปัญหาที่ว่า "ความศักดิ์สิทธิ์เสื่อมได้หรือไม่" เป็นเรื่องที่น่าคิด ความศักดิ์สิทธิ์อาจเกิดขึ้นจากคุณธรรมเฉพาะตัวหรืออาจเกิดจากการแต่งตั้ง สถาปนา หรือเกิด

จากคุณธรรมเฉพาะตัวกับการแต่งตั้งสถาปนาประกอบกัน ตราบใดยังทรงไว้ซึ่งคุณธรรม ความศักดิ์สิทธิ์ก็ยังคงอยู่ตราบนั้น โดยเฉพาะความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากการแต่งตั้งสถาปนา อาจมีปัญหาเพราะหลังจากการสถาปนา หน้าที่การงาน ความรับผิดชอบก็ตามมา ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา ๑๑ ก็บ่งไว้อย่างชัดแจ้งถึง การพ้นจากตำแหน่งคือ

(๑) มรณภาพ

(๒) พ้นจากความเป็นพระภิกษุ

(๓) ลาออก

(๔) ทรงพระกรุณาโปรดให้ออก

ถ้าพ้นจากตำแหน่งความศักดิ์สิทธิ์อาจเสื่อมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความศักดิ์สิทธิ์ในการแต่งตั้งหรือถอดถอน ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการที่จะยกย่องและกำราบกันจะเป็นปัจจัยสำคัญในการทรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์อย่างแท้จริง.

ปัญหามีอยู่ว่า "อะไรจะเป็นสาเหตุให้ความศักดิ์สิทธิ์เสื่อม หรือการพ้นจากตำแหน่งตามมาตรา ๑๑ ซึ่งถือว่าเป็นสาเหตุแห่งการเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์จะเกิดขึ้นได้อย่างไร คำตอบที่ง่ายที่สุด ก็คือ "การทำงานและผู้สนองงาน" เรื่องนี้ไม่จำเป็นจะต้องอธิบายให้ยืดยาวเพราะเป็นที่รู้กันอยู่แล้ว หรืออาจยกเอาพุทธประวัติมาอธิบายประกอบเพื่อความแจ่มแจ้งแห่งเหตุดังต่อไปนี้

พระพุทธเจ้า ถึงแม้จะทรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ เพราะพระองค์ทรงมีอิทธิฤทธิ์ปฏิหาริย์เหลือที่จะพรรณา บางครั้งพระองค์ก็เป็นที่ปรากฏแก่ศิษยานุศิษย์ว่าเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์เพราะลูกศิษย์เป็นตัวการ ตัวอย่าง เช่น พระเทวทัต ผู้เป็นศิษย์ได้คิดกำเริบเสิบสาน อยากจะเป็นใหญ่ในหมู่สงฆ์ คิดจะปกครองสังฆมณฑลเสียเองด้วยความโลภในลาภสักการ ได้หาวิธีต่าง ๆ ชักจูงให้ศิษยานุศิษย์ของพระองค์ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เช่น พระโกกาลิก และ พระเจ้าอชาติศัตรู เป็นต้น ให้เลื่อมใสตนเอง พระพุทธองค์ผู้ทรงไว้ซึ่งเมตตาธรรมก็ทรงทนดูการกระทำของ พระเทวทัต จนกระทั่ง

ถูกแผ่นดินสูบ กว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นที่ประจักษ์ก็สายเสียแล้ว เพราะ ได้เกิดความแตกร้าว ขึ้นในหมู่ศิษยานุศิษย์ของพระองค์ และเป็นสาเหตุอันหนึ่งที่ทำให้คำสั่งสอนของพระองค์เสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ หรือ เป็นสาเหตุให้พระพุทธศาสนาเสื่อมโทรม ข้อที่เป็นห่วงสำหรับองค์สมเด็จฯ ป๋า ก็เช่นเดียวกัน ถ้ายึดเอาคุณธรรมที่พระองค์ได้ปฏิบัติบำเพ็ญเป็นเครื่องเตือนใจ ความศักดิ์สิทธิ์คงไม่เสื่อมสูญ หากมีศิษย์หรือผู้เสนองานเหมือนกับพระเทวทัต กว่าทุกสิ่งจะเป็นที่ประจักษ์ความศักดิ์สิทธิ์ก็จะพลอยเสื่อมสลาย มันอาจจะสายเกินไปที่จะแก้ไขเพราะมิใช่วิสัยของพระอริยะดังองค์พระสัมมาสัมพุทธ ได้ชัยชำนะพระเทวทัตเพราะพลานุภาพอันเป็นส่วนแห่งทสพลญาณ ในปัจจุบันกาล ใครเล่าจะทำได้ เพราะมันเป็นวิสัยแห่งโลกิยชน.

ข้อสุดท้าย คือ "จะมีวิธีป้องกันไม่ให้เสื่อมจากความศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างไร" คำตอบข้อนี้ฝากไว้กับศิษยานุศิษย์ตลอดจนผู้สนองงานทุกท่าน คำตอบที่ใคร่จะเสนอไว้ในที่นี้ ก็คือการช่วยกันป้องกันอย่าให้มีการกระทำอย่างเช่นพระเทวทัต ต่างช่วยกันปฏิบัติกิจตามความสามารถ ไม่อาจเอื้อมใช้อำนาจพระองค์ท่านโดยไม่เป็นธรรม รู้จักประมาณในตนของตน อนึ่ง ธรรมดา คนเรามักจะกลัวภูตผีปีศาจ เพราะมันเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น โดยคิดกันว่ามันอาจจะมาทำอันตรายเมื่อไรก็ได้ ภูตผีปีศาจบางพวกเข้าสิงหรือครอบงำคนโดยที่ไม่มีใครรู้ทั้งไม่ออกปากให้ใครรู้ พวกนี้น่ากลัวมาก เพราะเมื่อมันออกจากร่างคนที่มันสิงเมื่อไรคนนั้นมีอันต้องตายทุกราย เนื่องจากไม่มีกำลังที่จะทรงตัวอยู่ได้ อีกพวกหนึ่งพอเข้าสิงร่างคนแล้วก็เอะอะโวยวาย บอกชื่อแซ่หมด พวกนี้ง่ายต่อการปราบปราม ไม่เป็นอันตรายแก่คนที่ถูกสิงด้วย เพราะมันต้องการอะไรก็บอกตรง ๆ เมื่อตกลงกันได้เรื่องก็เป็นอันยุติ ถ้าตกลงกันโดยสันติวิธีไม่ได้ ก็ต้องใช้วิธีรุนแรงปราบกัน เรื่องนี้ ท่านที่เคยปราบผี ดังเช่น หลวงพ่อมงคลทิพยมุนี (เมี้ยน) รู้ดี ฉันใดก็ดี สิ่งที่ควรระวังก็คือการกระทำของคนที่เป็นดังผีประเภทแรก เพราะมันมีวิธีการแยบยล กว่าจะรู้ผลของการกระทำของคนประเภทนี้ก็สายไปเสียแล้วแก้ไขไม่ได้ ทำให้ต้องสูญเสีย

ทุกสิ่งทุกอย่างชนิดไม่น่าจะเป็นไปได้ จึงขอฝากไว้กับท่านผู้มีปัญญาให้ช่วยกันคิดป้องกัน คนประเภทนี้มักจะเกิดขึ้นจากการลักลอบ โดยหาวิธีอย่างแยบยลเข้าครอบ บังอาจใช้อำนาจหน้าที่โดยที่ผู้ถูกครอบไม่รู้ตัวเหมือนกับถูกผีสิง หรือตามที่รู้กันว่า เมื่อมีมือที่ ๓ เกิดขึ้นเมื่อไร ความไม่ดี ไม่งามมักจะเกิดขึ้นเมื่อนั้น สาเหตุที่ทำให้เกิดคนประเภทนี้ขึ้น เนื่องมาจากการปล่อยให้อำนาจอยู่ในกำมือของผู้ใดผู้หนึ่ง แล้วผู้ใช้อำนาจนั้นก็เหลิง เข้าใจผิดคิดว่าเป็นของตัวเอง อนึ่ง เนื่องมาจากความกลัวในสิ่งที่ไม่ควรกลัว มีกลุ่มผู้สนองงานชนิดที่ไม่กล้าคัดค้านการกระทำผิดของผู้ใช้อำนาจ เป็นแบบสมยอมกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน การปกครองไม่ว่าใช้ระบอบไหน ถ้าไม่มีฝ่ายค้านเพื่อค้านการใช้อำนาจหน้าที่เพื่อความถูกต้องเที่ยงธรรม ย่อมเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ได้ อย่างน้อยผู้คัดค้านย่อมจะมีส่วนชี้ช่องถึงข้อผิดพลาดหรือการกระทำที่ไม่ถูกไม่ควร ซึ่งอาจจะช่วยกันแสวงหาลู่ทางแก้ไขต่อไป สมดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ในพระธรรมบทว่า

นิธีนํว ปวตฺตารํ ยํ ปสฺเส วชฺชาทสฺสินํ
นิคฺคยฺหวาที เมธาวึ ตาทิสํ ปณฺฑิตํ ภเช
ตาทิสํ ภชมานสฺส เสยฺโย โหติ น ปาปิโย

พึงเห็นผู้ที่ชี้โทษให้ ดุจผู้บอกขุมทรัพย์ให้ พึงคบบุคคลเช่นนั้น ซึ่งเรียกว่าเป็นบัณฑิต ผู้มีปกติกล่าวกำราบ มีปัญญา เมื่อคบคนเช่นนั้น ประเสริฐนักไม่เลวเลย (ขุ. ธ. ๒๕/๒๕)

โดยเฉพาะตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช เป็นตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายก เป็นประธานาธิบดีแห่งสังฆมณฑลตามพระบรมราชโองการและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ใครก็ตามที่เป็นตัวการก่อให้เกิดระบบ "พวกเรา" ภายใต้การปกครองของพระองค์ก็จะทำให้เกิด "พวกเขา" ตามมา เมื่อมี "พวกเขา" แล้วพวกเขาก็จะถูกกีดกันออกไป หรืออาจจะถูกประณามว่าไม่ให้ความร่วมมือ หรือเป็นเจ้าทิฐิในเมื่อ "พวกเขา" ไม่ให้ความร่วมมือ ไม่เล่นด้วย หรือคัดค้านการกระทำอันไม่ถูกต้องตาม

ทำนองคลองธรรมของ "พวกเรา" ข้อนี้เรียกได้ว่า ทำให้เสื่อมความศักดิ์สิทธิ์อีกประการหนึ่ง วิธีป้องกันที่ดีจะเป็นเช่นไร ขอฝากไว้เป็นหน้าที่ของศิษยานุศิษย์ ตลอดจนผู้สนองงาน ร่วมมือกันหาทางไม่ให้เกิดเหตุการณ์ดังกล่าว เฉพาะองค์สมเด็จ ฯ ท่านเอง ผู้เขียนมีความมั่นใจในคุณธรรมของพระองค์ จะเป็นเครื่องช่วยอำนวยให้ความเป็นสกลมหาสังฆปริณายก แลความเป็นประธานาธิบดีแห่งสังฆมณฑลเป็นไปอย่างราบรื่น เพราะอคติธรรมไม่มีในพระทัยของพระองค์เลย ซึ่งเรียกได้ว่าพระองค์ทรงเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของผู้อยู่ใต้การปกครองของพระองค์อย่างแท้จริง หากไม่มีใครอาจเอื้อมลักลอบใช้อำนาจและหน้าที่ของพระองค์ท่าน ผู้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรม ย่อมได้รับความคุ้มครองจากธรรมเสมอ พระอาทิตย์อาจถูกบางสิ่งบางอย่างมาบดบัง จนกระทั่งไม่สามารถส่งแสงลงมาสู่พื้นโลกบางส่วนได้ในบางโอกาส แต่แสงสว่างและความร้อนอันเป็นคุณสมบัติของดวงอาทิตย์ไม่มีสิ่งใดทำให้เสื่อมสูญได้เมื่อไม่มีสิ่งบดบัง พระอาทิตย์ก็ย่อมจะส่องแสงสว่างและความร้อน ลงไปยังทุกตารางนิ้วของพื้นโลก ฉันใด ก็ฉันนั้น.

บ่อเกิดแห่งความคิดที่จะเขียนเรื่องเกิดขึ้นบนยอดเขาดอยตุง จังหวัดเชียงราย ขณะที่จาริกไปเยี่ยมสงเคราะห์ชาวเขาเผ่าอีก้อ บนดอยตุง อยู่บนยอดเขาทำให้เกิดความคิดก็บันทึกเอาไว้ เมื่อพระนวกะที่จำพรรษาอยู่ ณ วัดโพธิ์ มีความต้องการเรื่องที่จะนำไปลงในหนังสือ "สามเดือนในเชตวัน" คิดว่าเรื่องที่บันทึกไว้คงจะอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้จัดทำ และผู้อ่านเพราะทุกท่านที่ร่วมมือกันจัดทำ หรือ ที่เรียกว่า "คณะพระนวกะวัดโพธิ์ท่าเตียน" ล้วนแต่ได้รับการอุปสมบทจากเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ป๋า ทั้งนั้น โปรดได้ถือว่าเรื่องที่ได้เขียนมานี้ เป็นทัศนะส่วนตัวของผู้เขียน ในฐานะที่เป็นศิษย์ร่วมพระอุปัชฌายะของพระนวกะ ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ รูปหนึ่ง.

ที่เขียนมานี้ต้องการจะแสดงคุณธรรมของเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ป๋า ให้ปรากฏ ไม่คิดที่จะลบเหลี่ยมบรรดาท่านเกจิอาจารย์ทั้งหลายที่เข้าใจตัวเองว่า "ขลัง" หรือ

"ศักดิ์สิทธิ์" เลย หากทุกท่านเข้าใจตัวเองว่า "ขลัง" หรือ "ศักดิ์สิทธิ์" จริงก็โปรดได้ใช้อิทธิฤทธิ์บันดาลให้ฝนตกในถิ่นที่ฝนแล้ง ในที่ลุ่มมีน้ำพอก็ขอโปรดได้ช่วยบันดาลอย่าให้ฝนตก เพราะน้ำจะท่วมไร่นา ขอโปรดได้ช่วยปลุกเสกให้คนมีข้าวปลาอาหารพอที่จะกิน มีที่ดินบ้านเรือนอยู่อาศัยโดยดลใจให้บรรดาเศรษฐีและมหาเศรษฐีทั้งไทยและเทศ ช่วยเสียสละสิ่งที่เหลือกินเหลือใช้ เอาไว้แต่พอประมาณ ขอโปรดได้ช่วยปลุกเสกให้มีแต่คนดีมีศีลธรรม อย่าให้มีการทุจริต คดโกง คอรัปชั่น รีดไถ ข่มเหงรังแกกันเลยขอให้คนรวยเห็นใจคนจน ความจริงผู้เขียนเองก็มีความเชื่อในเรื่องอิทธิฤทธิ์ตามที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้ทุกประการ เชื่อว่ามหาโมคคัลลานะผู้ทรงอิทธิฤทธิ์ ได้เป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระพุทธศาสนา และปราบทุจจริตอันธพาลชน ทั้งเป็นคนและเป็นผี ผู้ก่อความเดือดร้อนให้สังคม มีอิทธิฤทธิ์จริงพูดจริง ทำจริง ไม่มีเล่ห์กลมายา ย่อมได้รับความสำเร็จจริง ย่อมได้รับเสียงสาธุการ ทุกทิศานุทิศสถานในกาลทุกเมื่อแล.

สมเด็จศักดิ์สิทธิ์วัดโพธิ์ หรือสมเด็จ ฯ ป๋า ยังไม่ทันได้อ่านข้อเขียนที่เขียนลงในหนังสือ "**สามเดือนในเชตวัน**" ซึ่งได้เขียนถึงประโยคสุดท้ายว่า "ในการทุกเมื่อแล" เนื่องจากพระองค์ต้องเสด็จเข้าไปรักษาพระองค์ที่โรงพยาบาลจุฬา ฯ เมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๑๖ เพื่อให้ผู้อ่านได้รับทราบเหตุการณ์โดยย่อ เกี่ยวกับการเข้ารักษาพระองค์จะขอนำมากล่าวในที่นี้ด้วย.

ความจริงสมเด็จ ฯ ป๋า เคยเข้ารับการรักษาพระองค์หลายครั้งมาแล้ว อ่านดูได้จากหนังสือ "**บ่อเกิดแห่งกุศล คือโรงพยาบาล**" ดังที่เคยอ้างอิงมาแล้ว ครั้งสุดท้ายสมเด็จ ฯ ป๋าได้เข้าไปรักษาพระองค์ คือวันที่ ๑๒ กันยายนดังกล่าว การเข้าโรงพยาบาลของสมเด็จ ฯ ป๋าครั้งนี้เงียบเหงา ไม่เอิกเกริกเหมือนครั้งก่อน ๆ วันนั้นเป็นวันอุโบสถ พอทำสังฆกรรมเสร็จเรียบร้อย เวลา ๑๗ นาฬิกาเศษ ก็ทรงอำลาพระเถรานุเถระ ตลอด

จนพระนวกะทุกรูปว่า *"ลาก่อนนะ ลาทุกรูป ขอฝากวัดไว้ด้วย เรามีกรรม ขอให้ทุกท่านจงอยู่เป็นสุขเป็นสุขเถิด..."* แล้วพระองค์ก็เสด็จออกจากพระอุโบสถ พร้อมกับรับสั่งลาพระที่ตั้งแถวส่งตลอดแถว ดูแล้วสงสารสมเด็จ ฯ ป๋าเป็นที่สุดเสมือนหนึ่งรู้ด้วยพระองค์เองว่าเป็นการจากไปครั้งสุดท้าย ไม่รู้จะช่วยได้อย่างไร นอกจากอธิษฐานจิตขอให้กุศลผลบุญทั้งหลายที่สมเด็จ ฯ ป๋าได้บำเพ็ญมาโปรดได้เป็นพลังคุ้มครองป้องกันพระองค์ให้ปลอดภัยให้หายจากโรคภัยโดยพลัน.

พระเถรานุเถระทั้งหลายก็ตามส่งเสด็จจนกระทั่งถึงโรงพยาบาลจุฬา ฯ ซึ่งนำโดย **พระอุบาลีคุณูปมาจารย์** ขณะนั้นยังเป็น **พระธรรมเสนานี** เมื่อเสด็จถึงโรงพยาบาล ทั้งแพทย์และพยาบาลต่างก็ช่วยกันด้วยจิตใจเป็นกุศล ทำธุระตามความสามารถของตนเรียบร้อยดี ขณะที่เข้ารักษาพระองค์อยู่ที่ตึกจงกลนี ฯ พระองค์ต้องได้รับความทุกข์ทรมานจากพระอาการทางสมองอย่างแรงกล้า ความจำเสื่อมลง พระวรกายซีกขวาอ่อนแรงลงตามลำดับจนกระทั่งเคลื่อนไหวไม่ได้ คณะแพทย์ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่รักษาพระองค์ตลอดจนพยาบาลต่างก็ช่วยรักษาพระองค์จนสุดความสามารถ.

เมื่อพระอาการของสมเด็จ ฯ ป๋าอยู่ในขั้นน่าวิตก ก็เกิดมีการรักษาด้วยวิธีต่าง ๆ แบบไม่ใช่วิธีการของแพทย์แผนปัจจุบันจะทำด้วยจิตที่เป็นกุศล หรือเพื่อการอื่นใดก็เหลือเดา น่าเสียดายที่ผู้เขียนไม่ค่อยสนใจในวิธีการดังกล่าวจึงไม่ได้จดรายละเอียดไว้ เท่าที่จำได้ควรจะรู้กันมีดังนี้

คุณวิวัฒน์-พูลศรี วังตาล ได้จัดทำสิ่งที่สมเด็จ ฯ ป๋าทรงเป็นห่วงคือเรื่องเงินทอดกฐินที่สมเด็จ ฯ ป๋ารับเป็นเจ้าภาพทอดที่วัดปากน้ำ หนึ่งหมื่นบาท ทั้งร่วมเป็นเจ้าภาพจัดให้มีการบังสุกุลเป็นถวายพระองค์ และยังได้ชักชวน **คุณสุธี บุณยศรีสวัสดิ์** บริจาคถวายพระองค์เพื่อทอดกฐินอีกหนึ่งหมื่นบาท.

มีพิธีสังเวยผี เทพเจ้า ต่าง ๆ นำโดย **พระครูภาวนาวรคุณ** ผู้ทำพิธีคือผู้ชายไว้หนวดดกดำ มีผู้หญิงคุมอยู่คนหนึ่ง นั่งประนมมืออ่านโองการ พระครูภาวนาก็ประนม

มือไหว้ตามผู้ชายเจ้าพิธีด้วย พอเสร็จพิธี มีผู้ถามท่านพระครู ฯ ว่าทำไมจึงไหว้ผี ไหว้เทพด้วย ท่านก็ตอบอย่างมีเชิงว่า ไหว้นั่นแหละดี ดีกว่าไม่ไหว้ แล้วก็ทำให้เกิดความสงสัยต่อไปว่า เมื่อเป็นเช่นนั้นพระไหว้ฆราวาสคงจะดีเป็นแน่ เพราะไม่แตกต่างจากการไหว้ผีไหว้เทพเจ้าเลย ต่อมาก็ได้รับการบอกเล่าจากลูกศิษย์ของท่านพระครูว่า ท่านพระครูภาวนาวรคุณ สามารถคุยกับพระอินทร์ พระพรหม พญายมบาล และเทพองค์อื่นรู้เรื่องถึงกับยอมต่ออายุให้สมเด็จ ฯ ป๋า ให้มีพระชนมายุยั่งยืน ๙๐ พรรษา ท่านเจ้าคุณเทพโสภณก็ยังออกปากยกย่องชมเชยต่อหน้าพระผู้ใหญ่พร้อมกับเรียกให้ไปนั่งเก้าอี้ตัวเดียวกัน อย่างน่าชื่นชม พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สังวร) กลับท้วงว่าไม่ใช่ ๙๐ พรรษา พระอินทร์ พระพรหม กับพญายมตกลงให้มีพระชนมายุถึง ๙๕ พรรษาแล้ว ทั้งสมเด็จ ฯ ป๋าก็ยอมรับการอาราธนาให้อยู่แล้ว ท่านบอกว่าลูกศิษย์ท่านพระครูภาวนา ฯ เล่าให้ฟังอย่างนั้น ฟังแล้วน่าดีใจจริง ถ้าจริงดังที่กล่าวอ้างกัน ควรจะเรียกได้อย่างเต็มปากว่า "**ท่านผู้วิเศษ**" ความจริงท่านพระครูก็เรียกตัวเองว่า ผู้วิเศษ ส่วนผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับท่าน ๆ เรียกว่า "**เศษมนุษย์**" คงจะหมายรวมเอาทั้งผู้เขียนด้วย รับฟังท่านพระครูภาวนา ฯ พูดชัดเจนเหลือเกิน แม้ท่านเจ้าคุณพระเทพโสภณก็ยังไม่วายเลื่อมใสท่านพระครู ฯ ขนาดยอมตัวยกเก้าอี้จากห้อง ๓๐๑ มาให้ท่านพระครู ฯ นั่งถึงข้างนอกห้อง ที่จำได้แม่นเพราะได้บันทึกเอาไว้ วันนั้นเป็นวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๑๖ เวลา ๒๒.๔๙ น. ท่านเข้ามาพูดต่อหน้าบุรุษและสตรีพยาบาลหลายท่าน ทั้งบุรุษและสตรีพยาบาลยังอดที่จะชมเชยท่านพระครู ฯ เสียมิได้ว่าท่านกล้าแสดงตัวเป็นผู้วิเศษ ไม่กลัวคนไปรบกวนขนาดฉันไม่ได้นอนไม่หลับเชียวหรือ ใครเล่าไม่อยากพบผู้วิเศษ แต่ก็ยังสงสัยอยู่ว่าท่านพระครู ฯ พูดเองหรือมีเจ้า–เทพบงการให้พูด.

พิธีทรงเปรตก็น่าสนใจไม่น้อย ที่น่าสนใจเพราะพระแสดงเองกับศิษย์ผู้เป็นบริวาร ขณะเข้าทรงก็ส่งเสียงเอ็ดตะโรลั่น ถึงกับคนไข้ที่อยู่ในห้องไม่มีเครื่องปรับอากาศคลุ้มคลั่งสั่งให้พยาบาลตามหาลูกเมียมาสั่งเสียว่าจะตายแล้ว อาจจะมีเปรตลงไปรบกวนก็ได้ ความหมายของคำว่า **สมณะ** ไม่มีเหลืออยู่เลย เพราะร้องเสียงลั่น จะหาความสงบได้ที่ไหน.

ยังมีพระอาจารย์อีกรูปหนึ่ง มีบทบาทไม่น้อยหน้าคณาจารย์รูปอื่น ๆ ชื่อพระอาจารย์ขัน มีความสามารถพิเศษเป็นที่กล่าวขวัญกันในหมู่พยาบาลทั้งสุภาพบุรุษสุภาพสตรี ว่าถ้าอาจารย์รูปนี้มานั่งเพ่งทีไร สมเด็จ ฯ ป๋าต้องมีอันอุจจาระออกมา หรือที่เรียกว่าลงบังคนหนัก ต่อจากนั้นสมเด็จ ฯ ก็มีพระอาการอ่อนเพลีย กระสับกระส่ายเป็นที่น่าวิตก แต่พระอาจารย์ขันก็ยังมานั่งเพ่งหนแล้วหนเล่าโดยมีรถฉลามบกของกองปราบไปรับถึงลพบุรี ผู้ที่พาท่านมาคือ พระราชรัตนเมธีโดยความอุปถัมภ์ของท่านเจ้าคุณพระเทพโสภณซึ่งได้จัดบริการทุกอย่าง จนกระทั่งสมเด็จ ฯ ป๋าสิ้นพระชนม์ น่าอนุโมทนาในความกตัญญูกตเวทีของท่านทั้งสองที่อุตส่าห์จัดอาจารย์มาตลอด จะเป็นเพราะเหตุไรก็ไม่ทราบ ในวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๖ เวลา ๑๐.๕๕ น. ขณะที่พระอาจารย์ขันนั่งเพ่งอยู่ สมเด็จฯ ป๋าทรงเปล่งคำพูดออกมาชัดถ้อยชัดคำว่า *"มันทำข้าให้ตาย"* *"มาซิวะ"* แล้วก็ทรงพระสรวลคือหัวเราะออกมา *"ฮะ ฮะ ฮะ"* พระองค์อยู่ในสภาพครึ่งบรรทมครึ่งตื่น ฟังแล้วขนลุก.

พูดถึงพระอาจารย์รูปอื่นมามากแล้วเกือบลืมพระอาจารย์อีกรูปหนึ่ง แต่ก็เคยปรารภถึงแล้วในฉากของผู้วิเศษ ได้แก่พระครูภาวนาวรคุณ แห่งวัดเกตุม ฯ สมุทรสาคร ผู้ที่มีความเป็นอยู่อย่างแสนสุขา ในยุคข้าวยากหมากแพงน้ำมันขาดแคลนสมกับเป็นพระ-อาจารย์ มีรถเบนซ์รุ่นใหม่เอี่ยมราคาเจ็ดแสนกับซีตรองราคาสี่แสน มีเครื่องบำรุงบำเรอความสุขเช่นโทรทัศน์ ที่ทำน้ำแข็ง และอื่น ๆ อย่างที่มหาเศรษฐีเขามีกันนั่นแหละ พอท่านมาถึงโรงพยาบาลก็ได้รับบริการอย่างดีจากคณะนางพยาบาลกลุ่มหนึ่ง คอยต้อนรับด้วยคำพูด *"ท่าน คะ ท่าน ขา"* เป็นที่น่ารื่นรมย์หู แล้วท่านก็ใช้เวลาประมาณไม่เกินครึ่งชั่วโมง นั่งขัดสมาธิเบื้องพระพักตร์ หรือตรงหน้าสมเด็จ ฯ ป๋า นั่งโยกหน้าโยกหลังเป็นจังหวะ เสร็จแล้วท่านก็ออกมานั่งคุยกับคณะนางพยาบาลชุดเดิม ท่านพูดเก่งเสียด้วยจึงตั้งชมรมฝึกพูดขึ้น ทั้งยกยอคนก็เก่ง เล่นเอาคุณพยาบาลยิ้มแก้มแทบปริไปเลย *"คนนั้นเท้าสวย คนนี้มือสวย คนนั้น...สวย..."* แล้วก็หัวเราะคิกคักกันอย่างสนุกรื่นเริง

แบบประสาชาวโลก ท่านเก่งเหลือหลายสามารถนั่งคุยกับคณะนางพยาบาลอยู่ถึงตี ๒ ตี ๓ แล้วท่านก็ประกาศตัวให้คนทั้งหลายรับทราบว่าท่านมารักษาสมเด็จพระสังฆราช ผู้ฟังก็ยกมือท่วมหัวอนุโมทนาสาธุการด้วย ในที่นี้ใครจะสาธุร่วมด้วยก็เชิญ.

(ความจริงอยากเจริญพรให้คุณพยาบาลทั้งหลายที่ยังไม่รู้วินัยของพระรับทราบไว้ในที่นี้ด้วยว่า การที่ชวนให้พระคุยหรือพระคุยเองในเรื่องที่ไม่เป็นสาระด้วยการชมอวัยวะของกันและกันนั้นเป็นการละเมิดพระวินัยและเป็นการยั่วยุให้พระขาดความเป็นพระมากขึ้นเป็นลำดับ อย่าคิดว่าเป็นบุญเป็นกุศลเลย ขอให้ถามผู้รู้ที่เคร่งครัดต่อพระวินัยดูเถิดหรือเพื่อความแน่ใจขอให้อ่านหนังสือพระชื่อ "นวโกวาท" กับ "วินัยมุขเล่ม ๑" ดูก็ได้ การอยู่คุยกันจนดึกจนดื่นในโรงพยาบาลอันเป็นสาธารณสถานเช่นนี้ไม่บังควรเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นที่รวมของคนหลายพวกหลายศาสนา คนที่เดินผ่านไปมาได้รับฟังการพูดหรือพบเห็นเข้าจะตำหนิติเตียน ทำให้เสียชื่อสถาบันคณะสงฆ์ อยากจะพูดจะคุยกันถึงแม้จะเป็นการสอนธรรมก็ควรเลือกเวลาและสถานที่ มิฉะนั้นแล้วโรงพยาบาลจะวุ่นจะมีพระประเภทนี้ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย เข้ามายุ่มย่ามในโรงพยาบาล เพราะเมื่อรูปหนึ่งทำได้รูปอื่น ๆ ก็จะอ้างเป็นตัวอย่าง ถ้าเป็นความสมัครใจของทุกฝ่ายจะพากันไปที่วัดก็จะดีกว่า อนึ่งท่านพระครู ฯ ก็มีนโยบายดึงคนเข้าวัดอยู่แล้ว เช่นถ้าใครเอาดวงให้ท่านตรวจดูชะตาราศรี ท่านก็ยึดเอาดวงชะตาไว้เลย แล้วบอกให้ไปเอาด้วยตนเองที่วัด ใครจะไปรับแทนไม่ยอมให้ทั้งนั้น นี่แหละท่านเก่งอย่างนี้ ถึงมีรถยนต์คันละหลายแสนนั่ง.

ความจริงผู้เขียนก็ได้พูดกับพระมหาเถระหลายรูป ตั้งแต่ระดับกรรมการมหาเถรสมาคมจนถึงเจ้าคณะชั้นต่ำ ในเรื่องการประพฤติตัวไม่เหมาะสมของพระในโรงพยาบาล ทั้งเลขานุการส่วนพระองค์ของสมเด็จพระสังฆราชก็รู้เห็นอยู่ทุกวัน แทนที่จะช่วยกันกล่าวเตือนสติชักนำกันให้อยู่ในกรอบพระธรรมวินัย ตรงกันข้ามกลับพากันสนับสนุนกล่าวยกย่องชมเชยอย่างออกหน้าออกตา หรือจะมีรสนิยมตรงกันจึงมองไม่เห็น

ว่าผิดตรงไหน คนสมัยนี้มองกันเพียงแค่วัตถุเท่านั้นหรือ ? ยกย่องส่งเสริมกันในทางที่ผิดจนลืมตัว หรือจะเปลี่ยนค่านิยมของวงการคณะสงฆ์ใหม่ว่าใครมีรถยนต์ราคาแพงนั่ง มีสุภาพสตรีทั้งสาวและไม่สาวล้อมหน้าล้อมหลัง พูดจาประสาชาวโลก ยั่วยวนชวนมั่วโลกีย์ เมื่อเงินขาดก็เรี่ยไรหรือทำทีเป็นขอยืมหรือขายสารพัดตั้งแต่พระพุทธรูปจนกระทั่งดินวิเศษ นั่นแหละคือพระในอุดมการยุคดาวเทียม โปรดอย่าได้ใช้วิธียกยอคนให้ลืมตน พอเขาอับจนแล้วก็เหยียบ จะขอยกตัวอย่างให้ชัด ๆ ในที่นี้สักเรื่อง.

อาจารย์ศรีนวล หรืออาจารย์สาธิต เรียกตามสมณศักดิ์ว่า พระครูวชิรธรรมโสภณ แห่งวัดทุ่งสาธิต หรือวัดวชิรธรรมสาธิต แต่ก่อนก็เรียกได้อย่างเต็มปากว่า *เป็นพระดังและเด่นแห่งยุค* มีผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายบ้านเมืองและคณะสงฆ์ ยกย่องสนับสนุนอยู่เป็นจำนวนมาก ท่านจะทำอะไรท่านผู้ใหญ่ก็ว่าดีทั้งนั้น ไม่มีใครทักท้วงติงหรือเตือนสติ ต่อมาความดังและเด่นของท่านก็เงียบหายไป ๆ ซ้ำมาขัดใจกับพระเทพโสภณเลขานุการส่วนพระองค์ของสมเด็จพระสังฆราชอีกด้วย ชะตาก็ยิ่งตกอับ พอวัดที่ท่านสร้างมาด้วยลำแข้งถูกยกเป็นพระอารามหลวง ก็มีการเสนอแต่งตั้งให้ท่านพระครูเป็นเจ้าอาวาสให้ถูกต้องซึ่งสมเด็จพระสังฆราชเท่านั้นมีอำนาจในการลงพระนามแต่งตั้ง พอเสนอมาแล้วก็ถูกยับยั้งไว้ ไม่ทราบแน่นอนว่าคณะที่พิจารณาท่านมีเหตุผลอย่างไรถึงยับยั้งไว้ มิหนำซ้ำยังทำให้ผู้เขียนตกใจเมื่อถูกท่านพระครู ฯ ถามเอาซึ่ง ๆ หน้าว่า จะไปเป็นเจ้าอาวาสวัดทุ่ง (วัดวชิรธรรมสาธิต) เมื่อไร เพื่อความกระจ่างจึงได้ถามท่าน แล้วได้ความว่าเป็นข่าวที่มาจากการประชุมพระสังฆาธิการ ที่ไม่ยอมแต่งตั้งท่านพระครู ฯ ท่านผู้ใหญ่จะแต่งตั้งผู้เขียนเป็นเจ้าอาวาสแทน ก็เลยถือโอกาสเรียนท่านพระครูตรง ๆ ว่า*ถ้าคิดอยากจะอยู่เพื่อเป็นเจ้าอาวาส ก็ขอเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ท่าเตียนดีกว่า เพราะเป็นพระอารามหลวงอันดับหนึ่งของเมืองไทย* จะไปแย่งผลงานของท่านพระครู ฯ มาให้ช้ำใจไปทำไม ผู้เขียนคงจะถูกเข้าใจผิด หรืออาจถูกท่านพระครู ฯ นึกสาปแช่งในใจไปอีกนาน ถ้าท่านไม่ถามต่อหน้า ที่เกิดเหตุเช่นนี้ขึ้นก็เพราะการทำงานตามอารมณ์ของผู้มีอำนาจ เอาเรื่อง

ส่วนตัวไปพัวพันกับการคณะ หากท่านพระครู ฯ มีมลทินอะไรก็ควรจะว่ากล่าวตักเตือนท่าน ให้มีความรู้สึกสำนึกตนแต่เนิ่น ปล่อยให้ท่านสร้างให้ท่านทำทุกสิ่งทุกอย่างมาเป็นลำดับแล้วจะไม่ยอมให้ท่านครอบครองนั้น มันชอบกล ขอโปรดได้ใช้ธัมมาธิปไตยเถิด)

ต่อมาก็มีข่าวที่น่าดีใจอีกว่า สงฆนีวรมัย กบิลสิงห์แห่งนครปฐมได้ไปพูดจาตกลงกับพยายมราชให้เปลี่ยนสำมะโนครัวสมเด็จ ฯ ป๋าใหม่ เพราะตามสำมะโนครัวเก่าพระองค์หมดอายุที่จะอยู่อีกต่อไปแล้ว แต่มีข้อแม้ว่า ศิษยานุศิษย์ต้องปฏิญาณตนกินเจอุทิศสมเด็จ ฯ ป๋า แล้วพระองค์จะมีพระชนมายุถึง ๙๐ พรรษา เจ้าคุณเทพโสภณก็ดีใจมาก คงดีใจจริง ๆ จึงออกประกาศให้ศิษยานุศิษย์ตลอดจนผู้ที่เคารพนับถือสมเด็จ ฯ ป๋า พากินเจ พระเณรที่วิทยาลัยจิตตภาวันของกิตติวุฑโฒ ก็รับสนองยอมฉันเจกัน ทางโรงพยาบาลก็มีผู้ศรัทธาจัดอาหารเจมาถวายพระ แต่บังเอิญวันนั้นผู้เขียนมีกิจนิมนต์ที่วัดจึงไม่ได้ฉันเจร่วมกับคณะศิษย์ผู้มีความกตัญญูทั้งหลาย

วันหนึ่งมีโยมคนหนึ่งมาเยี่ยมที่วัดพร้อมกับถามว่า *"สมเด็จ ฯ ป๋าสบายดีแล้วมิใช่หรือ ท่านเจ้าคุณอุดรคณาภิรักษ์ หรือกิตติวุฑโฒมาเล่าให้ฟังว่า ท่านเองไปยืนอยู่ที่ปลายเท้าสมเด็จ ฯ ป๋า เอามือจับปลายเท้าแล้วอุทิศอายุของตนเองให้สมเด็จ ฯ ป๋า ๕ ปี"* เป็นอันว่าสมเด็จ ฯ ป๋าจะต้องมีพระชนมายุถึง ๘๓ พรรษาเป็นอย่างน้อย เป็นอันว่าท่านกิตติวุฑโฒหมดอายุไปแล้ว ๕ ปี ไม่ทราบว่าท่านได้สละอายุให้ใครอีก ก็น่าจะจัดท่านเข้าในคณะอาจารย์ผู้รักษาสมเด็จพระสังฆราชเช่นเดียวกัน ท่านกิตติวุฑโฒนี้โชคดีจริง ๆ มีคนสรรเสริญกันทั่วไปว่าท่านคงปฏิบัติรับใช้สมเด็จ ฯ ป๋าอย่างใกล้ชิดโดยตลอด นับเป็นโชคดีของท่านจริง ๆ ท่านเข้ามาเยี่ยมพระอาการแต่ละครั้งก็มีรูปมีข่าวไปปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์หรือในจอโทรทัศน์ นับว่าท่านเก่งจริง ๆ ที่สามารถให้มีรูปติดเป็นข่าวเสมอทั้ง ๆ ที่ท่านมาเยี่ยมพระอาการของสมเด็จ ฯ เพียงไม่กี่หน โดยเฉพาะเมื่อสมเด็จทั้งสองพระองค์เสด็จเยี่ยม หรือคณะรัฐมนตรีตลอดจนผู้หลักผู้ใหญ่ทั้งหลายมาเยี่ยม กระทั่งวาระสุดท้ายคือตอนเคลื่อนพระศพก็มีรูปท่านติดอยู่ สรุปอย่างง่าย ๆ ดังและเก่งพอ ๆ กัน

กับท่านเจ้าคุณพระเทพโสภณนั่นแหละ ส่วนท่านที่มาเฝ้าปฏิบัติรับใช้ หรือมาเยี่ยมพระอาการเป็นประจำทุกวัน แต่ไม่ปรากฏเป็นบุคคลในข่าว ก็อย่าได้เสียใจ เพราะคนดีย่อมรู้คุณความดีของคนดีเสมอ.

คณะพระสงฆ์ตลอดจนอุบาสกอุบาสิกาวัดปากน้ำก็มานั่งช่วยรักษาแบบธรรม-กายโดยตลอด ทำอย่างสม่ำเสมอเรียบร้อยไม่กระโตกกระตาก หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **ไม่อยากดัง** เห็นแล้วน่าเลื่อมใส น่าอนุโมทนาสาธุการในกุศลจิต.

หากสมเด็จ ฯ ป๋าทรงหายจากการประชวรบรรดาพระอาจารย์ทั้งหลายคงจะมีชื่อมีเสียงกันใหญ่โต ดีไม่ดีอาจทะเลาะกันวุ่น ว่าใครรักษาสมเด็จ ฯ ป๋าให้หายประชวรแน่เคราะห์ดีแท้ ๆ สมเด็จป๋ายังครองความศักดิ์สิทธิ์ของพระองค์ไว้ได้ ไม่เป็นไปตามอำนาจหรืออิทธิฤทธิ์ของพระอาจารย์ผู้ใดเลย ฉะนั้น ควรจะเรียกพระองค์ได้อย่างเต็มปากว่า **"สมเด็จศักดิ์สิทธิ์วัดโพธิ์"** *มิฉะนั้นแล้วจะตกเป็นเครื่องมือโฆษณาหากินของพวกที่ตั้งตัวเป็นอาจารย์ทั้งหลายว่าตัวเองเก่งอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วโกหกหลอกลวงกันต่อไป* ตลอดจนนักขายพระก็เก็งผลกำไรจากการขายพระที่เอาไปให้สมเด็จ ฯ ป๋าปลุกเสก หรือว่าจะหวังรวยกันครั้งสุดท้าย *ทั้ง ๆ ที่สมเด็จ ฯ ป๋ากำลังประชวรหนักก็ยังอุส่าห์เอาพระไปให้ท่านปลุกเสก* มิหนำซ้ำยังทะเลาะกันวุ่นวายไปหมด ถึงกับเจ้าคุณพระเทพโสภณออกปากท้าตีท้าต่อยกับพระเด็ก ๆ **โอ !** สมเด็จ ฯ ป๋าศักดิ์สิทธิ์จริง ๆ ที่ไม่ยอมพระองค์เป็นเครื่องมือให้ใครอ้างหากินอีกต่อไป.

ความจริงถ้าคิดจะช่วยรักษาสมเด็จ ฯ ป๋า ซึ่งอาจเป็นการช่วยคณะแพทย์และพยาบาลควรช่วยกันให้ถูกจุด หรือต้องทราบว่าสมเด็จ ฯ ป๋าประชวรด้วยโรคอะไรแน่นอกจากโรคมะเร็ง ตามที่รู้กันแล้ว มีอะไรอีกบ้างที่ทำให้สมเด็จ ฯ ป๋าไม่สบายพระทัยทำให้เกิดความเบื่อหน่ายในชีวิต ทำให้พระองค์อัดอั้นตันพระทัยเป็นที่สุด ซึ่งมีสาเหตุพอที่จะสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. การไม่ลงรอยกันระหว่างผู้สนองงานอย่างใกล้ชิด.

๒. การกีดกันคนเข้าเฝ้า หรือกีดกันไม่ให้ไปกิจนิมนต์ตามพระอัธยาศัยแม้กระทั่งญาติพี่น้องร่วมท้องของสมเด็จ ฯ ป๋าเองเช่นคุณโยมเบิ้ง น้องชายสมเด็จ ฯ ป๋า ถึงกับออกปากว่าถูกกีดกัน.

๓. รับกิจนิมนต์ให้สมเด็จ ฯ ป๋ามากเกินกำลัง ต้องเดินทางไกลไปต่างจังหวัดหรือต้องเสด็จไปกิจนิมนต์วันละหลายเที่ยวไม่มีเวลาพักผ่อน.

๔. การใช้อำนาจเกินขอบเขต หรือใช้พระนามของพระองค์ไปอ้างเพื่อแสวงประโยชน์ส่วนตัวของผู้สนองงาน รวมทั้งการเสนอ พิจารณาแต่งตั้งและถอดถอนตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ที่ดำเนินการโดยไม่ชอบธรรมด้วย.

๕. เรื่องเงิน ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ที่สุด ที่เป็นเหตุให้สมเด็จ ฯ ป๋าต้องใช้สมองมาก ถึงกับมีพระอาการผิดปกติทางสมอง เพราะพระองค์ได้รับภาระในเรื่องก่อสร้างถาวรวัตถุหลายแห่ง เมื่อมีผู้ถวายเงินมาแล้ว แต่เรียกใช้เงินในยามต้องการไม่ได้จึงทำให้พระองค์ต้องใช้ความคิดมาก ซึ่งมีพระอาการเหมือนกับหลวงพ่อมงคลเทพมุนีวัดปากน้ำ ซึ่งถูกศิษย์ที่ไว้เนื้อเชื่อใจยักยอกเอาเงินที่มีผู้บริจาคเพื่อการกุศลไปใช้ส่วนตัวเสียหมด พอหลวงพ่อทราบเข้าถึงกับอาพาธหนัก ในที่สุดพูดไม่ได้ หรือหลวงพ่อไม่อยากพูด จนกระทั่งถึงแก่มรณภาพ.

ความจริงเมื่อทุกฝ่ายจะช่วยให้สมเด็จ ฯ ป๋าหายจากประชวรก็ควรจะช่วยกันแก้ให้ถูกจุด มิใช่ทำในสิ่งที่เหลวไหลขัดต่อคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า สาเหตุต่าง ๆ ที่ยกมาทั้ง ๕ ข้อ และอาจมีสาเหตุอื่น ๆ อีกเป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดความไม่สบายใจทั้งนั้น คนเราเมื่อไม่สบายใจ ก็กินไม่ได้นอนไม่หลับ เป็นเหตุให้เกิดโรคร้ายต่าง ๆ เพราะไม่มีกำลังทั้งร่างกายและจิตใจที่จะต้านทาน สรุปแล้วได้แก่การพยายามใช้สมเด็จ ฯ ป๋าเป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์ใส่ตัว มือใครยาวสาวได้สาวเอา ผู้เขียนเองรู้อยู่แก่ใจแล้วว่าสมเด็จ ฯ ป๋าไม่สบายพระทัยในเรื่องต่าง ๆ อันเนื่องมาจากผู้สนองงานจึงพยายามปลีกตัว

ออกห่างเพื่อไม่ขัดขวางใคร อันจะเป็นเหตุก่อให้เกิดความไม่สบายพระทัยของพระองค์ และพยายามรับใช้เฉพาะในด้านใช้ภาษาต่างประเทศเท่านั้น แต่แล้วก็ยังไม่วายที่จะเกิดเรื่องทำให้สมเด็จ ฯป๋า ไม่สบายพระทัย เพราะมีคนที่หวังดีไปกราบทูลให้พระองค์ทรงทราบ.

เรื่องมีอยู่ว่าทุกครั้งที่มีการแจกประกาศนียบัตร โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงฆ์ วัดมหาธาตุ ฯ สมเด็จ ฯป๋าจะเสด็จไปประทานเป็นประจำ เพราะพระองค์ปวารณาตัวไว้ว่าถ้ายังมีชีวิตอยู่ตราบใดจะเสด็จไปทุกครั้ง ทั้งนี้ก็ด้วยพระเมตตาของพระองค์ที่มีต่อมหาจุฬา ฯ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ก็มีการแจกประกาศนียบัตรตามปกติ โดยยึดเอาวันอาทิตย์ต้นเดือนมกราคมเป็นวันแจก จึงมีหนังสือไปกราบทูลอาราธนาสมเด็จ ฯป๋า โดยท่านเจ้าคุณเลขาธิการเป็นผู้นำหนังสือไปกราบทูลเอง ทีแรกก็จะให้ผู้เขียนนำไป ผู้เขียนไม่ยอม เพราะภาวะของพระองค์บัดนี้เป็นถึงสมเด็จพระสังฆราชแล้วหากผู้เป็นใหญ่นำไปจะเป็นการถวายพระเกียรติ และพระองค์อาจมีอะไรรับสั่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ ร.ร. พุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือแก่มหา-จุฬา ฯ โดยตรง.

แต่แล้วก็ได้รับทราบจากผู้อำนวยการ ร.ร. พุทธศาสนาวันอาทิตย์ว่าสมเด็จ ฯป๋าไม่เสด็จมาประทานประกาศนียบัตร ซึ่งท่านเจ้าคุณเลขาธิการนำข่าวมาแจ้งให้ทราบ บังเอิญผู้เขียนมีโอกาสเข้าไปในสำนักงานเลขานุการ ซึ่งมีคุณประเสริฐ ม่วงสุขำทำงานอยู่ ก็ถามให้แน่ชัดว่า วันที่ ๗ มกราคม ๒๕๑๖ สมเด็จ ฯป๋าจะเสด็จที่ไหนคุณประเสริฐก็งัดแฟ้มออกมาดู ก็พบหนังสือของมหาจุฬา ฯ ที่กราบทูลอาราธนาก็มีลายพระหัตถ์สลักมุมจดหมายว่า **รับไปแจกประกาศนียบัตรได้** เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้เขียนก็ยังไม่มั่นใจ **จึงขอให้นายติ่ง** ไปทูลถามและได้ไปทูลถามเอง ได้ความว่าสมเด็จ ฯป๋าจะเสด็จไปประทานประกาศนียบัตรแน่ จึงนำความ **ไปเล่าให้ผู้อำนวยการ ร.ร. พุทธ-ศาสนาวันอาทิตย์ฟัง** เมื่อได้รับฟังต่างก็ดีใจกัน พอจวนจะถึงวันแจกประกาศนียบัตรก็มีข่าวแว่วมาว่าสมเด็จ ฯ ป๋าจะไม่เสด็จอีกแล้ว เพราะมีคนคัดค้าน ถือว่างานเล็ก ๆ พอ

ถึงวันที่ ๗ มกราคม คือวันงาน ผู้เขียนก็ไปเตรียมรับด้วยความไม่แน่ใจ เมื่อขึ้นไปกราบพระองค์ ก็รับสั่งว่า **"ให้ไปถามท่านเทพเขาดู"** ก็เลยเดินลงไปถามเจ้าคุณเทพ-โสภณ ท่านก็บอกว่า **แพทย์ห้ามไม่ให้เสด็จ** ความจริงผู้เขียนก็รู้มาก่อนแล้วว่า วันนั้นสมเด็จ ฯ ป๋าจะเสด็จ ๒ งาน คือหลังจากประทานประกาศนียบัตรแล้วจะเลยไปฉันที่โรงพักยานนาวา พระองค์เองก็สั่งรถพระประเทียบไว้เรียบร้อยแล้ว เมื่อไม่เสด็จโดยอาศัยคำสั่งแพทย์ก็คิดในใจว่าดีแล้ว พระองค์จะทรงมีเวลาพักผ่อน แต่แล้วสมเด็จ ฯ ป๋าก็ถูกรับไปฉันที่โรงพักยานนาวาได้ตามรายการ มิหนำซ้ำมีรูปลงหนังสือพิมพ์ด้วย คิดแล้วเหมือนหลอกเด็ก ๆ บอกเด็กไปว่าสมเด็จ ฯ ป๋าเสด็จมาไม่ได้ เพราะแพทย์ห้าม หนังสือเพื่อนใจซึ่งเป็นหนังสือสำหรับเด็ก ร.ร. พุทธศาสนาวันอาทิตย์มหาจุฬา ฯ ประจำเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ ภาคข่าวก็เขียนไว้ว่า "สมเด็จ ฯ ป๋าเสด็จไม่ได้เพราะหมอห้าม" แต่แล้วมีรูปโผล่ที่หนังสือพิมพ์ว่าได้เสด็จไปที่อื่น เพราะเหตุไรหนอคำสั่งแพทย์จึงใช้เฉพาะกับมหาจุฬา ฯ ถ้าเป็นคำสั่งของแพทย์จริง ๆ คงจะไม่ลักลั่นแบบนี้ รู้สึกอายเด็กแทน วันนั้นผู้เขียนจึงไม่ยอมไปร่วมพิธี เพราะครั้นเมื่อถูกถามแล้วไม่รู้จะตอบอย่างไรจึงจะมีเหตุผลพอฟัง ต่อมาก็มีข่าวพูดกันว่า *"เห็นไหมละใครจะใหญ่เท่าเจ้าคุณเทพโสภณ แม้เจ้าคุณทักษิณ ฯ เป็นปลัดขวาก็ไม่เห็นมีท่า"* งานมหาจุฬา ฯ ก็ล้มไปแล้ว พอได้ยินเช่นนี้ผู้เขียนก็ถึงบางอ้อ ได้ความว่ามันเป็นการแข่งขันความยิ่งใหญ่ไปเสียแล้ว.

เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ ผู้เขียนซึ่งดำรงตำแหน่งรองเลขาธิการมหาจุฬา-ลงกรณราชวิทยาลัย ก็มาตริตรองด้วยตนเองว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยต้องพึ่งบารมีของสมเด็จพระสังฆราชอีกหลายเรื่อง เป็นเรื่องสำคัญ ๆ ทั้งนั้น งานเล็ก ๆ เพียงแค่นี้ที่ผู้เขียนเข้าไปเกี่ยวข้องก็ยังถูกปฏิเสธ ยิ่งงานสำคัญกว่านี้จะหวังอะไรอีกเล่า อนึ่งท่านเจ้าคุณเลขาธิการก็ได้รับแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระสังฆราชอยู่แล้ว ต้องไปสนองงานที่วัดพระเชตุพน ฯ เป็นประจำ ครั้นมีเรื่องที่คอยหักล้างแสดงความยิ่งใหญ่กันอย่างนี้ท่านก็คงไม่สบายใจในการทำงานนัก จะทำให้เกิดการระแวงกันขึ้น ทั้งผู้ยิ่งใหญ่อาจไม่ไว้เนื้อเชื่อใจแล้วหาทางกลั่นแกล้งมหาจุฬา ฯ อีก จะทำให้สถาบันต้องถูกกระทบกระเทือน

ทำงานมาก็เหนื่อยพอแล้ว ในที่สุดผู้เขียนจึงขอลาออกจากตำแหน่งรองเลขาธิการผ่านท่านเจ้าคุณเลขาธิการ เพื่อหลีกทางให้งานของมหาจุฬา ฯ ดำเนินไปได้โดยราบรื่น แต่ก็ถูกยับยั้งไว้ ถึงกระนั้นก็ตามผู้เขียนยังไม่ได้ไปปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่มหาจุฬา ฯ เลยจนกระทั่งบัดนี้ เพราะถ้าไปปฏิบัติงานก็ต้องมีงานที่มีความสัมพันธ์กับสมเด็จพระสังฆราชยิ่งจะทำให้พระองค์ไม่สบายพระทัย ได้ปกปิดเรื่องนี้ไว้เกรงว่าพระองค์จะทรงทราบอันจะเป็นเหตุให้พระองค์ทรงวิตกกังวล จึงเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจตามหมู่บ้านชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ตามชนบทบ้าง และได้ทำติดต่อกันมาจนบัดนี้ รู้สึกว่าเป็นงานที่น่าสนใจทำ แต่แล้วสมเด็จ ฯ ป๋าก็ทรงทราบเรื่องราวต่าง ๆ จนได้ สมดังภาษิตที่ว่า ที่ลับไม่มีในโลก.

สมเด็จ ฯ ป๋า หรือสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชถึงแม้จะทรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์บางประการ ในที่สุดพระองค์ก็ไม่สามารถเอาชนะความตายได้ พระองค์ได้สิ้นพระชนม์ เมื่อคืนวันที่ ๗ ธันวาคมนี้โดยพระอาการสงบ เมื่อเวลา ๒๒.๒๕ น. หลังจากได้เสด็จเข้ารักษาพระองค์เป็นเวลา ๓ เดือนหย่อน ๕ วัน.

ตามคำแถลงของศาสตราจารย์นายแพทย์ สมัค พุกกะณะเสน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์กล่าวว่า สมเด็จพระสังฆราชได้เสด็จเข้าไปรักษาพระองค์ที่โรงพยาบาลจุฬา ฯ เมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ศกนี้ ด้วยพระอาการทางสมอง โดยมีพระอาการเวียนพระเศียรความทรงจำเสื่อมลง และพระวรกายซีกขวาอ่อนแรงเคลื่อนไหวไม่ค่อยได้ คณะแพทย์ลงความเห็นว่า พระอาการครั้งนี้ทั้งหมดสืบเนื่องมาจากการที่พระองค์ประชวรเป็นเนื้องอกในปอดข้างซ้าย ซึ่งคณะแพทย์ได้ผ่าตัดถวายไปเมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๑๕ และต่อมาได้กระจายไปที่สมอง แพทย์ได้รักษาด้วยรังสีโคบอลท์พระอาการดีขึ้นบ้าง ต่อมาเมื่อ ๑๔ ตุลาคม ศกนี้ มีพระโรคแทรก คือมีพระโลหิตออกจากกะเพาะอาหาร แพทย์ได้ผ่าตัดถวายเพื่อระงับมิให้มีการสูญเสียพระโลหิตทางพระลำไส้และได้ผ่าตัดถวายเพื่อมิให้มีอาการเกิดขึ้นอีก นับแต่ ๑๘ ต.ค. เป็นต้นมา มีพระอาการทางสมองมากขึ้นจนครึ่งพระองค์ซีกขวาเคลื่อนไหวไม่ได้ ทรงมีไข้สูงตลอดมา และทรงมีปอดบวม มี

พระอาการทั่วไปอ่อนเพลียลงตามลำดับจนในที่สุดสิ้นพระชนม์ เมื่อคืนวานนี้ (๗ ธ.ค. ๑๖) เวลา ๒๒.๒๕ น. ด้วยพระอาการสงบ.

ทางราชการได้เคลื่อนพระศพจากโรงพยาบาลจุฬา ฯ มายังวัดพระเชตุพนเมื่อเวลา ๐๕.๐๐ น. ของวันที่ ๘ และได้ตั้งพระศพเพื่อให้ประชาชนเข้าถวายน้ำสรงพระศพ ที่ศาลาเหวียนระวี ตั้งแต่ ๐๖.๐๐ น. ถึง ๑๔.๐๐ น. ของ วันที่ ๘ ธันวาคม.

สำนักพระราชวังได้ประกาศ เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ว่าสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ) พระชนมายุ ๗๗ พรรษา ๕๕ สิ้นพระชนม์ด้วยพระโรคมะเร็งที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เมื่อวันศุกร์ที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๑๖ เวลา ๒๒ นาฬิกา ๒๕ นาที.

วันเสาร์ที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๑๖ เวลา ๑๖.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระที่นั่งจากพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต ไปถวายน้ำสรงพระศพ ณ ตึกกวีเหวียนระวี วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เสร็จแล้วเจ้าพนักงานเชิญพระศพลงสู่พระโกศ แล้วเชิญพระโกศไปประดิษฐานเหนือชั้นแว่นฟ้าประกอบพระโกศกุดั่นใหญ่แวดล้อมด้วยเครื่องประกอบพระเกียรติยศ ณ หอประชุมสงฆ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เสร็จแล้วทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์ ๒๐ รูปสดับปกรณ์ ทรงจุดธูปเทียนที่เตียง พระสวดอภิธรรม เสด็จพระราชดำเนินกลับ.

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มีพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมทั้งกลางวันกลางคืน รับพระราชทานฉันเช้าวันละ ๘ รูป เพลวันละ ๔ รูป กำหนด ๗ วัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ไว้ทุกข์ ๑๕ วัน.

น่าอนุโมทนาสาธุการคณะแพทย์ พยาบาล ตลอดจนเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลจุฬา ฯ ที่ได้ขวนขวายช่วยรักษาพยาบาลเต็มความสามารถ เพราะความสามารถของแพทย์และพยาบาลที่ได้ใช้วิธีการต่าง ๆ จึงช่วยสมเด็จ ฯ ป๋ามีพระชนมายุยืนยาวจนถึงวันที่ ๗

ธันวาคม ๒๕๑๖ ความดีของคณะแพทย์และพยาบาลทั้งหลายไม่ค่อยมีคนเขากล่าวถึงกัน มีแต่พูดถึงความเก่ง ความสามารถของคณาจารย์ทั้งหลาย เพราะมีพวกหน้าม้าเที่ยวโฆษณาอวดอ้างกัน ซึ่งแตกต่างจากคณะแพทย์และพยาบาลต่างก้มหน้าก้มตาทำงานไปตามความรู้ความสามารถ โดยอาศัยหลักวิชาที่เคยศึกษาเล่าเรียนมา จะพูดอวดหรือโฆษณาตัวเองก็ผิดจรรยาแพทย์ แต่พระเองไม่คำนึงถึงจรรยาของพระ ได้แก่สิกขาบททั้งหลายเสียบ้างเลย.

ตลอดเวลาที่ผู้เขียนเฝ้าปฏิบัติรับใช้สมเด็จ ฯ ป๋าอยู่ในห้อง ๓๐๑ ตึกจงกลนี ฯ อยู่กับคณะแพทย์ พยาบาล และศิษย์ผู้ซื่อสัตย์ สังเกตเห็นว่าทุกท่าน ทุกคนต่างก็ปฏิบัติหน้าที่ด้วยจริงใจและเต็มใจ ตั้งแต่ต้นจนอวสาน ปรารถนาที่จะให้สมเด็จ ฯ ป๋าได้รับความสะดวกสบายทั้งกายใจ ยอมทำทุกอย่างซึ่งไม่ผิดหลักวิชาแพทย์ ไม่มีความรังเกียจที่จะช่วยเช็ดถูพระวรกายของพระองค์ถึงแม้จะแปดเปื้อนด้วยพระบังคนหนักเสมหะ ตลอดจนสิ่งปฏิกูลอื่น ๆ ผู้ควรจะกล่าวนามถึงในที่นี้ คือคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งทุกท่านตั้งแต่ผู้อำนวยการเป็นต้น รวมทั้ง **นายแพทย์ศิโรตม์ คุณหญิงศรีจิตรา บุนนาค** ฝ่ายพยาบาลก็ประกอบด้วย **คุณพัฒนา มีสุข** หัวหน้าตึก **คุณกิติมา คุณฟองศิริ คุณบุญชอบ** และฝ่ายหญิงอีกหลายท่านที่จำชื่อไม่ได้ ฝ่ายชายก็มี **ประจวบ อารีย์ ณรงค์ สวัสดิ์** และ **วีรศักดิ์** ส่วนศิษย์ก็มี **โกวิท มลิทอง ช่อ** และ **ติ๋ง** จนตลอดผู้สนองงานพิเศษ คือ ร.ต. นิพนธ์ ซึ่งทำหน้าที่ที่เรียกกันว่าสายสืบ หรือ "**สก๊อต**" เป็นโอกาสดีที่ได้ร่วมกันทำสิ่งที่เป็นบุญกุศล ซึ่งหาทำได้โดยยาก.

เชิงอรรถ

๑. การปลอมแปลงพระกำลังระบาด เป็นการกระทำเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตน เป็นการค้าที่ได้กำไรงามชนิดแสวงหากำไรเกินควร แต่คนประเภทนี้ไม่มีความละอายแก่ใจในการทำความชั่วเลย แม้กระทั่งพระ ภ.ป.ร. ก็ยังมีการเลียนแบบปลอมแปลงจำหน่าย ท่านที่เช่าซื้อจากใครก็ตาม ถ้าไม่ใช่วัด สมาคม องค์การ หรือหน่วยราชการ ก็อย่าไว้ใจ แม้แต่พระที่ทรงสมณศักดิ์ ก็ยังไม่วายที่จะละโมบ ร่วมมือกับผู้ปลอมแปลงโดยอาศัยที่ตนเองรู้จักคนมาก ต่างก็แสวงหาประโยชน์ร่วมกัน เรื่องนี้พระที่อยู่ในวงการค้าพระด้วยกันรู้เรื่องดี ในที่นี้ขอยกเอาเรื่องที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์* ฉบับวันอาทิตย์ที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๑๖ มาลงไว้ เพื่อสนับสนุนข้อความข้างต้นดังต่อไปนี้.

"นาย ก. ไปแจ้งความจำนงเช่าพระพุทธรูป ภ.ป.ร. ขนาด ๙ นิ้วของวัดบวรนิเวศได้มาองค์หนึ่ง พร้อมทั้งใบสำคัญที่สั่งจอง แล้วนาย ก. เกิดละโมบอยากได้ทรัพย์ของคนอื่นโดยทางมิชอบ จึงไปหาพระพุทธรูปขนาดเดียวกันกับพระพุทธรูป ภ.ป.ร. ทั้งพุทธลักษณะก็ละม้ายคล้ายคลึงกัน นำไปจำหน่ายให้นาย ข. พร้อมทั้งแสดงใบจองให้นาย ข. ดู เพื่อเป็นหลักฐานว่าเป็นใบสั่งจองพระของวัดบวรนิเวศจริง ๆ นาย ข. เห็นเข้าก็เชื่อ จึงตกลงรับซื้อพระนั้นเอาไว้ แล้วนาย ก. ก็นำพระพุทธรูปซึ่งทำปลอมไว้อีกหลายองค์ ซึ่งแต่ละองค์มีขนาดและพระพุทธลักษณะละม้ายคล้ายคลึงกับพระพุทธรูป ภ.ป.ร. ของวัดบวรนิเวศทั้งนั้น ไปจำหน่ายให้แก่คนอื่น ๆ ที่ประสงค์จะได้พระเช่นว่าไปไว้สักการะบูชา พร้อมทั้งนำใบสั่งจองใบเดียวกับที่เคยนำออกหลอกแสดงแก่นาย ข. มาแล้วว่าเป็นพระพุทธรูป ภ.ป.ร. จริง ๆ ผู้ซื้อก็เชื่อ จึงรับเช่ารับซื้อไว้ ต่อมาผู้ซื้อหลายคนเกิดนึกได้ภายหลังอย่างไรไม่ทราบได้ ได้นำพระพุทธรูปที่เช่าซื้อมาจากนาย ก.

นั้นไปให้พระภิกษุเจ้าหน้าที่วัดบวรนิเวศดู แล้วนำเอาพระพุทธรูป ภ.ป.ร. องค์จริงกับที่มีผู้เช่าซื้อมาจากนาย ก. มาเทียบเคียงกัน เรื่องจึงปรากฏว่าพระที่นาย ก. นำไปแอบอ้างให้ใครต่อใครเช่าซื้อนั้นมิใช่พระพุทธรูป ภ.ป.ร. แต่เป็นพระทำเลียนแบบ ผู้เช่าซื้อแต่ละรายเมื่อทราบความจริงแล้วก็เสียใจว่าได้พระปลอม หรือพระซึ่งมิใช่พระ-พุทธรูป ภ.ป.ร. องค์จริงไปบูชา".

ฉะนั้นผู้ที่เช่าพระ ภ.ป.ร. จากแหล่งต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่วัดที่สร้าง คือวัดบวร-นิเวศ ฯ ก็โปรดได้สอบถามทางวัดดูให้แน่ มิฉะนั้นจะเสียใจภายหลัง.

ความจริงเมื่อคณะสงฆ์เองไม่มีมาตรการใด ๆ ที่จะใช้เพื่อเป็นการป้องกันความเสื่อมเสียในการค้าขายพระ ซึ่งพระเป็นผู้ดำเนินการเอง ก็ขอเสนอให้รัฐบาลเก็บภาษี (ย้อนหลัง) เกี่ยวกับการค้าขายพระตลอดจนเครื่องรางของขลังต่าง ๆ ที่ทำเป็นส่วนบุคคลซึ่งบรรดาพระสงฆ์เป็นผู้จัดการ จะยกเว้นก็เฉพาะแต่ที่ดำเนินการในนามของวัด สมาคม องค์การ หรือหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อสาธารณกุศล โดยที่มีวัตถุประสงค์ชัดแจ้ง มีคณะบุคคลเป็นกรรมการดำเนินการ แจ้งจำนวนที่ทำ ตลอดจนควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ โดยมีพระสังฆาธิการ กับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นกรรมการร่วมกัน ถ้าทำได้ รัฐคงจะมีรายได้เพิ่มขึ้นอีกปีละหลายล้านบาท ทั้งจะเป็นวิธีการป้องกันการหากินโดยเอาศาสนาบังหน้า แอบอ้างใช้ชื่อวัด สมาคม องค์การ หรือหน่วยงานต่าง ๆ หรือจะมีวิธีการใดที่ดีกว่านี้ที่จะช่วยกันป้องกันความเสื่อมเสียอันจะพึงเกิดขึ้นจากการขายพระของพระสงฆ์ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องที่ทำเพื่อผลประโยชน์ของตนเองกับหมู่คณะที่แสวงหาประโยชน์ร่วมกัน.

๒. เป็นที่รู้กันในวัดพระเชตุพน ฯ สิ่งใด เรื่องใดก็ตามที่เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ป๋า ไม่ทรงเห็นด้วย หรือเป็นที่น่าตำหนิ พระองค์ก็จะเรียกไปว่ากล่าวตักเตือนเป็นส่วนตัว หรือว่ากล่าวตักเตือน ตำหนิโทษในวันลงพระปาฏิโมกข์ในพระอุโบสถ พระองค์มิได้ทรงตำหนิผู้เขียนเลย เมื่อผู้เขียนได้จาริกไปตามชนบท ตามหมู่บ้านชาวเขาเผ่าต่าง ๆ พอเสร็จจากการจาริกเข้าไปกราบพระองค์ เพื่อรายงานเรื่องการเดินทาง พระองค์ก็ทรงรับฟัง

พร้อมกับตรัสถามถึงสิ่งที่ไปพบเห็นมาด้วยความสนพระทัย เรื่องราวที่ผู้เขียนได้ไปพบเห็นด้วยตนเองเป็นเรื่องที่ตรงกับข้อความที่เขียนไว้ในหนังสือเล่มนี้ เป็นเรื่องที่น่าวิตกเกี่ยวกับอนาคตของพระพุทธศาสนา ทั้งในเมืองและชนบท.

พระองค์ทรงเห็นด้วยกับข้อเขียนและเรื่องราวที่เกิดขึ้นว่าเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเสื่อมความนิยมนับถือ แต่เป็นที่น่าเสียดาย ที่ไม่มีผู้สนองงานเพื่อความคงอยู่และเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ส่วนมากมักจะมาเสนอหน้าเพื่อประจบเอายศ หรือตำแหน่งหน้าที่ หรือทำทีเป็นผู้ใกล้ชิดเพื่อเอาพระนามของพระองค์ไปกล่าวอ้างเพื่อผลประโยชน์ของตนกับหมู่คณะเท่านั้น น่าเสียดายวันเวลาที่ล่วงไปในช่วงเวลาที่พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งสกลมหาสังฆปริณายกที่หมดไปด้วยกิจนิมนต์ที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาซึ่งบรรดาผู้หวังประจบจัดทำขึ้น ทำให้พระองค์ต้องเสียเวลา เสียสุขภาพ ได้รับความลำบาก จนถึงกับต้องเข้าโรงพยาบาลเพื่อรักษาพระองค์.

๓. เมื่อการบริหารคณะสงฆ์ยึดหลัก โดยถือเอาสมณศักดิ์เป็นเกณฑ์ ก็เกิดปัญหาเรื่องการวิ่งเต้นเพื่อให้ได้มาซึ่งสมณศักดิ์ ผู้ที่สามารถเป็นถึงชั้นหิรัญยบัฏ เรียกว่ามีอนาคตสดใส สบายมาก มีหวังเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม เมื่อเป็นกรรมการมหาเถรสมาคม ทั้งลาภสักการก็หลั่งมาเทมา เพราะใคร ๆ ก็รู้ว่า การที่จะได้รับสถาปนาเลื่อนสมณศักดิ์ ตลอดจนการแต่งตั้งถอดถอนตำแหน่งหน้าที่ ชั้นสุดยอดขึ้นอยู่กับมหาเถร-สมาคม ยิ่งได้เป็นสมเด็จ ฯ ก็เป็นอันหมดห่วง ถึงนอนอยู่ที่วัด หรืออาพาธอยู่ที่โรง-พยาบาลไม่รู้สึกตัวเป็นเวลานานหลาย ๆ ปี ก็ยังมีชื่ออยู่ในตำแหน่งผู้บริหาร จนกว่าจะถึงแก่มรณภาพ.

เป็นธรรมดา เมื่อถือสมณศักดิ์เป็นเรื่องใหญ่ ก็มีวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสมณศักดิ์ สิ่งใดก็ตามที่ผู้มีอำนาจพิจารณาเสนอแต่งตั้งโปรดปรานหรือต้องการก็หาให้ ทั้งเงินทอง รถยนต์ เฟอร์นิเจอร์เครื่องประดับ ทำกันเป็นกลุ่มเป็นพวก

ช่วยผลัก ดึง ดัน กันขึ้น โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องตามทำนองคลองธรรมและระเบียบแบบแผน ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นในวงการคณะสงฆ์ ผู้ที่ทำงานด้วยความจริงใจมุ่งเอาแต่งาน ไม่มีเวลาไปประจบใคร ดำรงตนอยู่ในธรรมไม่ยุ่งกับใคร ก็มักจะเสียพระ มักถูกกลั่นแกล้ง หาว่าเป็นโรคประสาทบ้าฟุ้งซ่าน หากพลาดท่าก็ถูกซ้ำเติมจากกลุ่มหัวประจบความจริงผู้นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร ไม่น่าจะประพฤติตนแบบผิดธรรมดังกล่าว อนึ่ง การตกลงกันโดยใช้คำพูดว่า *"ปีนี้ผมช่วยท่านให้เป็น . . . ปีหน้าท่านต้องช่วยผมให้เป็น . . . ตกลง หากท่านช่วยผมจริงผมยอมทุกอย่าง . . ."* ไม่น่าจะมีเลยในวงการพระ

ที่จริงหลักในการปกครองคณะสงฆ์ก็ได้กล่าวไว้แล้วในพระวินัย คือการข่ม การกำราบ ซึ่งคู่กับปัคคหะ การยกย่อง การข่มหรือการกำราบมีความมุ่งหมายว่า *"ทุมฺมงฺกูนํ ปุคฺคลานํ นิคฺคหาย เปสลานํ ภิกฺขูนํ ผาสุวิหาราย"* ความว่า "เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อ ยาก (หรือหน้าด้าน) เพื่ออยู่ผาสุกแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก" เมื่อใครพระพฤติตนไม่เหมาะสม ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย ก็ควรลงโทษ หรือดำเนินการไปตามพระธรรมวินัยโดยวิธีใดวิธีหนึ่งในบรรดา ๕ วิธี คือ ตัชชนียกรรม นิยสกรรม ปัพพาชนียกรรม ปฏิสารณียกรรม อุกเขปนียกรรม.

ตามที่ปรากฏมีพระมหาเถระหลายรูปไม่ปรากฏว่าถูกลงโทษตามพระวินัย หรือตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ปฏิบัติหน้าที่การงานอย่างจริงจัง เอาใจใส่ต่อการคณะสงฆ์ทุกด้านด้วยดี เป็นที่เคารพนับถือของพระภิกษุสามเณรและฆราวาส เพราะเหตุไรท่านเหล่านั้นจึงไม่ได้ถูกเสนอให้ได้รับสถาปนา หรือเลื่อนสมณศักดิ์ เมื่อถือกันว่าเป็นเครื่องหมายแห่งการยกย่องเชิดชู จะยึดเอาอะไรเป็นหลักในการพิจารณากันแน่ บางรูปเป็นพระราชาคณะชั้นสามัญพร้อมกัน ต่อมาภายหลังรูปหนึ่งเป็นถึงรองสมเด็จฯ อีกรูปหนึ่ง ยังคงเป็นชั้นสามัญ จะว่ารูปที่เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญประพฤติตนไม่เหมาะสมด่างพร้อย ก็ไม่ใช่ จะว่าท่านไม่ทำงาน ก็อ้างไม่ขึ้น เพราะไม่แต่งตั้งท่าน ทั้ง ๆ ที่ท่านเคยแสดงฝีมือในการทำงานมาแล้ว โปรดได้ทำให้มีหลักมีเกณฑ์แน่นอนในการพิจารณาเสียทีเถิด ไม่ควรจะใช้

ระบบกลุ่มนิยมพอมีอำนาจก็หาวิธีแต่งตั้งหรือเลื่อนตัวเองและพวกของตน โปรดได้คิดถึงรูปที่ทำงานเพื่อพระศาสนาโดยไม่ประจบใครด้วยเถิด เมื่อใช้ระบบกลุ่มนิยมการทำงานเพื่อประเทศชาติและพระศาสนาจะเกิดผลดีได้อย่างไร พวกที่ถูกทอดทิ้งทั้งหลายนั้นแหละจะเป็นเครื่องถ่วง เพราะเมื่อถูกทอดทิ้งก็จะหาทางเพื่อความอยู่รอดด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งไม่เป็นไปตามพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ทำให้ประชาชนทั่วไปเสื่อมศรัทธา ทำให้เกิดความปั่นป่วนไม่สงบในวงการพุทธบริษัททั่วไป อนึ่งการพิจารณาเสนอชื่อเพื่อสถาปนาหรือเลื่อนสมณศักดิ์แบบกลุ่มนิยม โดยไม่คำนึงถึงความเที่ยงธรรมอาจทำให้องค์พระประมุขของชาติ ซึ่งลงพระปรมาภิไธยในการสถาปนาต้องพลอยมัวหมอง ดังที่ขบวนการกู้ชาติไทยในสวีเดนกล่าวอ้างโจมตีมาแล้ว.

การแอบอ้างใช้ชื่อพระมหาเถรผู้มีอำนาจบริหารการคณะสงฆ์มักจะเกิดขึ้นบ่อย ๆ ที่ควรนำมากล่าวอ้างในที่นี้ คือการแอบอ้างเอาพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชไปใช้กับนิสิตนักศึกษา และประชาชน *ในวันมหาวิปโยค* ทั้ง ๆ ที่รู้ดีกันตามที่ปรากฏในแถลงการณ์ของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ว่า สมเด็จพระสังฆราชมีพระอาการทางสมองเพียบหนักจนกระทั่งขาดสติสัมปชัญญะ ไม่สามารถรับสั่งออกมาเป็นประโยคได้ อ่อนเพลีย ประกอบกับมีพระโลหิตออกจากกระเพาะอาหาร มีทุกขเวทนาแรงกล้า คณะแพทย์จึงได้ตัดสินใจถวายการผ่าตัด เมื่อเวลา ๒๓.๐๐ น. ของวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ความจริงเหตุการณ์เช่นนี้ *จะทำอะไรลงไป ควรจะทำเป็นการคณะ จะต้องร่วมปรึกษาหารือกันเป็นการด่วนโดยคณะกรรมการมหาเถรสมาคม* ซึ่งเป็นผู้ร่วมงานและสนองงานโดยตรง โปรดได้อ่าน พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ๒๕๐๕ หมวด ๑ ว่าด้วยสมเด็จพระสังฆราช และหมวด ๒ ว่าด้วยมหาเถรสมาคมเสียบ้าง อย่าคิดหวังเอาแต่เพื่อให้ตัวเอง *ดัง เด่น* เท่านั้น ที่พวกนิสิต นักศึกษาและประชาชนไม่ยอมเชื่อพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชขอบิณฑบาตให้เลิกการประชุมและเดินขบวนตามที่ได้แอบอ้างนำไปใช้กัน เป็นที่น่าอับอายพอควรอยู่แล้ว แต่ถ้านิสิตนักศึกษา และประชาชนยอมเชื่อและปฏิบัติตามคำแอบอ้างนั้น จะทำให้เกิดความอับอาย

และสังเวชสลดใจยิ่งกว่านี้ เพราะปวงชนจะพากันเข้าใจว่าพระสงฆ์ (ผู้สอนและปฏิบัติธรรม) ได้กลายเป็นกลุ่มคณะบุคคลที่สนับสนุนให้ระบบการปกครองที่ไม่เป็นธรรม ตามที่หนังสือพิมพ์ทั้งหลายเรียกกันให้คงอยู่ในเมืองไทยต่อไป เป็นการสมควรแล้วหรือที่พระจะไปขัดขวางผู้เรียกร้องความเป็นธรรม.

พิธีสวัสดิมงคล ซึ่งได้กระทำขึ้น วันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๑๖ ก็มีการกล่าวอ้างพระปรารภสมเด็จพระสังฆราชเช่นเดียวกัน ความจริงคณะสงฆ์ยังไม่มีบทบาท ไม่มีความเคลื่อนไหวเป็นการคณะเลย สาเหตุที่ให้เกิดพิธีดังกล่าวขึ้นเนื่องมาจาก*พระราชปรารภ ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินทอดผ้าพระกฐินตามพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร* ฯ พระองค์ทรงปรารภกับเจ้าอาวาสทุกวัดที่เสด็จพระราชดำเนินให้สวดมนต์แผ่เมตตาเพื่อให้เกิดความสงบสุขขึ้นภายในประเทศ วิธีการอื่นใด ที่จะทำให้ประชาชนทุกหมู่เหล่ามีความสุขร่มเย็นภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนา ก็เป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์จะต้องช่วยกัน ความจริงการแอบอ้างใช้ชื่อหรือพระนามของพระมหาเถระ ถ้าทำได้ครั้งหนึ่ง ก็จะทำครั้งต่อ ๆ ไปอีก ถ้าเรื่องนี้อ้างได้ เรื่องอื่น ๆ ก็อ้างได้ เรียกว่าเคยทำจนได้ใจ ยังมีอีกหลายเรื่องที่พอจะยกมาเป็นตัวอย่างในการแอบอ้างใช้ชื่อ เท่าที่กล่าวมาแล้วถือว่าเป็นเรื่องใหญ่.

๔. พระสงฆ์ในยุคนี้มัวแต่เพลินอยู่กับการสร้างวัตถุจนลืมสร้างคน ที่เป็นเช่นนี้ เพราะคล้อยตามความนิยมของผู้บริหารการคณะสงฆ์ ซึ่งมองเห็นความสำคัญในทางวัตถุมากกว่าจิตใจ เพื่อเอาใจผู้มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาเสนอเกี่ยวกับสมณศักดิ์ ต่างก็ทุ่มเท สร้างวัตถุแข่งกัน เมื่อสร้างเสร็จเรียบร้อย ก็นิมนต์พระผู้ใหญ่ทำพิธีเปิด ทำกันอย่างเอิกเกริก ถวายปัจจัยจำนวนมาก ๆ แล้วก็ได้สิ่งที่มุ่งหวังจริง ๆ คือ ได้ชื่อเสียง ได้สมณศักดิ์ เป็นที่โปรดปรานของท่านผู้ใหญ่ผู้บริหารการคณะสงฆ์ด้วย เรื่องที่จะขอยกมาเป็นตัวอย่าง เพื่อฝากให้ผู้มีส่วนในการบริหารคณะสงฆ์รับรู้ไว้ในที่นี้ เกิดขึ้นที่เชียงใหม่ คือที่วัดพันอ้น อำเภอเมือง เชียงใหม่ ซึ่งเป็นสำนักเรียนที่เก่าแก่ของจังหวัด ขณะนี้

มีพระครูศรีปริยัติยานุรักษ์ เป็นเจ้าอาวาส เมื่อไม่นานมานี้ ทางวัด นำโดยท่านเจ้าอาวาส จัดให้มีการปลุกเสกพระขึ้นในวัด ได้เงินเหลือสุทธิจากการหักค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนล้าน ท่านพระครูเจ้าอาวาส แทนที่จะนำเงินมาปรับปรุงสำนักเรียน แต่กลับนำไปสร้างอุโบสถสองชั้น แล้วสำนักเรียนอันเก่าแก่ก็ถูกยุบลงไป โรงเรียนเดิม ได้ถูกแปรสภาพเป็นโรงแรม เพื่อต้อนรับนักทัศนาจรจากต่างจังหวัด ตัวท่านพระครูเอง ก็ได้กลายเป็นพระอาจารย์ปลุกเสกไปเสียแล้ว ได้เดินทางไปปลุกเสกในพิธีปลุกเสกพระต่าง ๆ ทั่วประเทศ ขณะนี้ท่านยังดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่ อีกตำแหน่งหนึ่งด้วย เมื่อเจ้าคณะเป็นถึงเพียงนี้ผู้อยู่ใต้การปกครองจะแค่ไหน สืบเรื่องราวดูก็แล้วกัน ผู้เขียนเคยเรียนถามท่านโดยตรง ท่านก็ตอบในเชิงที่มีหลักว่า "เมื่อทางผู้ใหญ่วัดพระเชตุพน ฯ ยังนิยมในเรื่องปลุกเสกขายพระอยู่ จะว่าผมได้อย่างไร" ท่านพูดมาก็พอมีหลักอ้าง แต่ไม่ยกอ้างแบบอย่างที่ดี คิดแล้วท่านคงจะถือว่าปฏิบัติตนตามสมัยนิยม สมัยนิยมปลุกเสกขายพระนำโดย ... ตรงกันข้ามกับ พระครูมงคลศีลวงศ์ เจ้าอาวาส วัดบุพพาราม อำเภอเมือง เชียงใหม่ ท่านไม่มีตำแหน่งหน้าที่ในการบริหารคณะสงฆ์ ทั้งมิได้เป็นพระอาจารย์ปลุกเสก มิได้เป็นพระเปรียญ แต่ท่านสามารถสร้างสำนักเรียนบาลีนักธรรมขึ้นแบบทันสมัย ราคาหลายแสนบาท มีพระเณรสอบนักธรรมบาลีได้ปีละหลายรูป น่าอนุโมทนาสาธุการ ที่ท่านไม่ยกยึดและอ้างแบบอย่างที่ไม่ดี สร้างความเจริญให้วัดและพระศาสนาเป็นส่วนรวมด้วยความตั้งใจจริง โปรดใช้วิจารณญาณดูเถิด ถ้าความนิยมดังกล่าวแพร่หลาย อนาคตของพระพุทธศาสนาจะรุ่งเรืองสดใสหรือกำลังจะอับแสง.

๕. การบริหารคณะสงฆ์แบบองค์การ ๔ ได้แก่

(๑) องค์การปกครอง มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์

(๒) องค์การศึกษา มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาคณะสงฆ์ เช่นจัดเป็นแผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกอื่น ๆ

(๓) องค์การเผยแผ่ มีหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

(๔) องค์การสาธารณูปการ มีหน้าที่เกี่ยวกับกิจการสาธารณกุศลทั่วไป รวมทั้งการก่อสร้าง การช่วยเหลือในการเจ็บไข้เป็นต้น

อนึ่ง การปกครองคณะสงฆ์แบบ ๔ องค์การ มาจาก พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ตาม พ.ร.บ. ฉบับนี้ นอกจากจะกำหนดหน้าที่ขององค์การ ๔ ไว้แล้วอย่างชัดแจ้ง ยังได้กำหนดให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปในอำนาจของสังฆสภาซึ่งคล้ายกับรัฐสภาของบ้านเมือง สมาชิกสังฆสภาก็ต้องเลือกพระที่มีความสามารถทั้งยังหนุ่มแน่นเข้ามามีส่วนในการบริหารคณะสงฆ์ และได้แบ่งอำนาจในการปกครองคณะสงฆ์ไว้ ๓ อย่าง คือ ๑. การบัญญัติสังฆาณัติ เป็นอำนาจของสังฆสภา ๒. การบริหารคณะสงฆ์ เป็นอำนาจของสังฆมนตรี ๓. การวินิจฉัยอธิกรณ์ เป็นอำนาจของคณะวินัยธร เมื่อเทียบกับทางบ้านเมืองแล้ว การบัญญัติสังฆาณัติก็เท่ากับอำนาจนิติบัญญัติ การบริหารคณะสงฆ์ก็เท่ากับอำนาจบริหาร การวินิจฉัยอธิกรณ์ก็เท่ากับอำนาจตุลาการ ถ้านำเอาระบบการปกครองตาม พ.ร.บ. ๒๔๘๔ มาใช้ ก็จะเข้ากับการปกครองแบบประชาธิปไตยในยุคปัจจุบันโดยแท้ หากใช้การปกครองตาม พ.ร.บ. ๒๔๘๔ พระสงฆ์ก็อาจมีส่วนช่วยทางบ้านเมืองในการสอนประชาชนให้เข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้องได้.

๖. ความจริงการปกครองคณะสงฆ์ หากดำเนินตามระเบียบแบบแผน กฎกติกา และ พ.ร.บ. ที่มีอยู่ ก็คงจะไม่มีปัญหาอะไร แต่ถ้าไม่ดำเนินตามระเบียบแบบแผน กฎ กติกา และ พ.ร.บ. ความไม่เป็นธรรมจะเกิดขึ้นตามมา เป็นที่มาแห่งการกดขี่ข่มเหง แสวงหาลาภสักการด้วยวิธีการต่าง ๆ ทำให้ผู้น้อยได้รับความไม่เป็นธรรม ความจริงเรื่องการปกครองแบบกุม กำ และรวบอำนาจนี้ พระมหาเถรผู้เฒ่ามักจะตกเป็นเครื่องมือของพระหนุ่มที่มากไปด้วยเล่ห์เหลี่ยม กลโกง เอาตำแหน่งมายัดเยียดให้ท่าน ยกยอปอปั้นท่านว่าเป็นผู้สามารถ เป็นผู้นำที่มีคนเคารพเชื่อถือ พร้อมกับปวารณาตัวว่าจะรับใช้ทำภารกิจให้โดยมิให้เกิดความยุ่งยากลำบาก มิให้เดือดร้อน เรียกได้ว่าเป็นวิธีการแสวงหาอำนาจหน้าที่ และความเป็นใหญ่ของผู้ที่ไม่มีคุณสมบัติที่จะครองตำแหน่งหน้าที่นั้น ๆ จึง

ได้ใช้พระเถรผู้เฒ่าที่มีคุณสมบัติที่จะครองตำแหน่งหน้าที่นั้น ๆ เป็นเครื่องมือ เป็นหุ่นเชิด จนกว่าพระเถรผู้เฒ่าจะรู้ตัวว่า ตัวเองได้กลายเป็นเครื่องมือของพระหนุ่ม ๆ มันก็สายไปเสียแล้ว กลืนไม่เข้า คลายไม่ออก ต้องมีชีวิตอยู่อย่างหวาดระแวงไม่มีความสงบสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจเลย มีชีวิตอยู่อย่างเศร้า ๆ ชนิดหวานอมขมกลืน เพื่อเป็นอุทาหรณ์ในเรื่องนี้ จะขอยกเอาเรื่องของเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ป๋า (ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถร) มาประกอบดังต่อไปนี้.

พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ หลายตำแหน่ง คือ

๑. สมเด็จพระสังฆราช

๒. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง

๓. เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร ฯ

๔. แม่กองงานพระธรรมทูต

และตำแหน่งหน้าที่อื่น ๆ อีกมาก

ตำแหน่งที่ ๑ ถึง ๓ เป็นตำแหน่งต้องทำงานหนัก พระองค์ก็ทรงชราภาพมากแล้ว ประกอบกับมีโรคประจำพระองค์ จึงเป็นเหตุให้ต้องเข้ารักษาพระองค์ที่โรงพยาบาลบ่อย ๆ ซึ่งผิดกับพระองค์เมื่อครั้งยังเป็นสมเด็จพระวันรัต มีพลานามัยสมบูรณ์แข็งแรง งานก็ไม่หนักเกินไป พอได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ต้องเข้าโรงพยาบาลหลายครั้ง หลายหน ครั้งสุดท้าย พระองค์ได้ประทับรักษาพระองค์อยู่ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ตั้งแต่วันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๑๖ จนกระทั่งสิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๑๖.

ทั้ง ๆ ที่มีพระอาการทางสมองมึนงงขนาดจำใครไม่ได้ พระหัตถ์ขวาซึ่งเคยขีดเขียนเป็นประจำก็ใช้การไม่ได้ ถึงกระนั้นก็ยังมีผู้สนองงานเอางานไปกราบทูลให้พระองค์ท่านทำและคิด กับทั้งยังเอาพระไปให้พระองค์ปลุกเสกเพื่ออาศัยพระนามไปตั้งชื่อพระว่าเป็นสมเด็จนั้นสมเด็จนี้ แล้วโฆษณาขายกัน โปรดทราบไว้ด้วยว่า ไม่ว่าเป็นพระเหรียญ

หรือพระกริ่งที่นำไปให้สมเด็จปลุกเสกที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เป็นพระที่ถูกสาป สมเด็จ ฯ ป๋า ไม่พอพระทัยถึงกับไข้ขึ้นสูง ความดันขึ้นสูงพับไป ร้อนถึงผู้ปฏิบัติงานต้องช่วยกันพยาบาล หลังจากที่พระองค์ทรงมีพระสติสัมปชัญญะก็รับสั่งอย่างหดหู่พระทัยว่า *"มันเอากันถึงเพียงนี้เชียวหรือ ไม่รู้จักพอกันเสียที เมื่อไรจะเลิกขายกันสักที ..."* ฉะนั้นพระรุ่นนี้เรียกได้ว่าเป็นพระที่ถูกสาป ธรรมดาสิ่งที่ถูกสาป ตามที่รู้กันย่อมบันดาลให้ผู้ที่เช่าซื้อประสบการสูญเสียต่าง ๆ นานา ไม่เป็นมงคลแก่ผู้เป็นเจ้าของเลย ถ้าหากจะให้ผู้เขียนตั้งชื่อพระรุ่นนี้ จะขอตั้งชื่อว่า *สมเด็จพิโรธก่อให้เกิดโทษจนถึงกับประชวรหนัก* สิ่งใดสมเด็จ ฯ ป๋าได้รับสิ่งนั้นก็จะตกเป็นของท่านผู้เป็นเจ้าของต่อไป เห็นแล้วเป็นที่น่าสงสารพระองค์ท่านยิ่ง ถึงแม้พระองค์จะประชวรหนัก ก็ยังทรงเป็นห่วง วิตกถึงภารกิจที่อยู่ในความรับผิดชอบซึ่งได้รับไว้ขณะที่ยังไม่ประชวร ที่พระองค์ทรงเป็นห่วงและรับสั่งปรารภถึงเสมอทั้งขณะที่ยังมีพระสติสัมปชัญญะ ทั้งขณะที่ไม่บรรทมและขณะที่ยังบรรทม เป็นที่รู้กันในบรรดาผู้เฝ้าปฏิบัติอย่างใกล้ชิดคือ *เรื่องเงินจำนวนหลายล้านบาท* ซึ่งเป็นเงินที่พระองค์ต้องรับผิดชอบ เงินจำนวนนี้ไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นเงินส่วนไหน เพราะงานที่อยู่ในความรับผิดชอบของพระองค์ มีอยู่มากมายหลายแห่ง หากเป็นเงินของวัดพระเชตุพน ฯ ก็คงจะเป็นเงินมูลนิธิทุนพระพุทธยอดฟ้า ซึ่งรับหลายฝ่ายด้วยกัน ในส่วนที่อยู่ในความรับผิดชอบของท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เมื่อครั้งยังเป็นพระธรรมเสนานี ก็มีนายผ่อน ญาติของเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ป๋าเองเป็นผู้คุมบัญชี ในส่วนที่สมเด็จ ฯ ป๋า รับ ก็มีพระเทพโสภณ เลขานุการประจำพระองค์ นายสิทธิชัย (ห่วง) และนางผุสดี (เล็ก) ตั้งตรงจิต หลานเขยและหลานในไส้ของพระเทพโสภณเป็นผู้สนองงานในเรื่องนี้ซึ่งทำหน้าที่ไวยาวัจกร และเสมียนประจำพระองค์ คิดว่าทั้งสามท่านคงจะรู้เรื่องดีว่าเงินเกี่ยวกับเรื่องอะไรอยู่ที่ไหน และขอฝากไว้กับพระผู้เป็นใหญ่ซึ่งได้รับหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของสมเด็จ ฯ ป๋า ด้วย ความจริงสมเด็จ ฯป๋า รับสั่งโดยนัยด้วยว่าเงินก้อนนี้อยู่ที่ใคร ถ้าผู้ที่นำเงินก้อนดังกล่าว ไปลงทุนประกอบกิจการส่วนตัวก็น่าเป็นห่วง ยิ่งถ้านำไปลงทุนเกี่ยวกับกิจการรถยนต์รถเมล์ยิ่งน่าห่วง เพราะน้ำมันทั้งแพงทั้งขาดแคลน.

อนึ่ง สาเหตุที่ขอฝากเรื่องนี้กับที่ปรึกษา ซึ่งมี *สมเด็จพระวันรัต* วัดสังเวช ฯ *พระธรรมวโรดม* วัดปทุมคงคา *พระวิสุทธาธิบดี* วัดไตรมิตร ฯ *พระพุทธวงศ์มุนี* วัดเบญจม ฯ *พระพรหมคุณาภรณ์* วัดสระเกศ ฯ *พระธรรมราชานุวัตร* วัดสุวรรณ ฯ *พระธรรมปิฎก* วัดชนะสงคราม ตลอดทั้งเลขานุการประจำองค์สมเด็จ คือ *พระเทพโสภณ* *พระอมรสุธี* (โกศล) *พระมหาศรีนวล* และ *พระมหาชนะ* วัดพระเชตุพน ฯ คือ เงินก้อนนี้อาจเป็นเงินที่อยู่ในความรับผิดชอบของพระองค์ตามอำนาจหน้าที่ *เพราะมีเรื่องให้ชวนคิด* เรื่องมีอยู่ว่า เมื่อวันที่ ๑๖ – ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๖ สมเด็จ ฯ ป๋า ก็ได้ทรงปรารภถึงเงินอีกก้อนหนึ่ง*จำนวนแสนบาท* อยู่ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๐ เดือนเดียวกัน *พระมหาศรีนวล* ป.ธ. ๘ เลขาเจ้าคณะกรุงเทพ ฯ หรือนครหลวง ขณะที่ฉันข้าวร่วมกัน ซึ่งมี *พระเทพวรมุนี* *พระมหาโกศล* ป.ธ. ๘ และผู้เขียน ได้พูดถึงเงินเรี่ยไรที่ได้จัดทำในนามเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร ฯ เพื่อช่วยเหลือวัดทัศนารุณสุนทริการาม (วัดตะพาน) ซึ่งได้ประสบอัคคีภัย ได้เงิน *หนึ่งแสนหนึ่งหมื่นบาท* และได้แจ้งจำนวนเงินดังกล่าวให้ทางวัดทัศนารุณ ฯ รับทราบตัวเงินตั้งแต่เดือนมิถุนายน ๒๕๑๖ จนถึงวันนี้ คือวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ยังไม่ได้ส่งตัวเงินไปให้ ท่านมหาศรีนวลเล่าต่อไปว่า เหตุที่ไม่สามารถส่งไปให้ทางวัดทัศนารุณ ฯ ได้ เพราะเงินจำนวน ๘ *หมื่นบาท* ฝากไว้ที่ *พระเทพโสภณ* ได้ไปขอเบิกกับเจ้าคุณเทพโสภณหลายครั้งหลายหนแล้ว จนถึงวันนี้คือ วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ก็ยังเบิกไม่ได้ แล้วท่านมหาก็ได้นำเรื่องนี้ไปกราบเรียนให้ที่ปรึกษาสมเด็จ ฯ ป๋า บางท่านรับทราบแล้ว เรื่องก็ยังเงียบตามเดิม ที่ท่านมหาศรีนวลได้พูดปรารภโดยที่ไม่มีใครถามขึ้นก่อน ท่านมหาคงจะอึดอัดใจเต็มประดา จนกระทั่งเหลืออดแล้ว จึงปรากฏออกมาเป็นคำพูดที่มีผู้รับรู้ เพื่อช่วยรับฟังความในใจ ตามธรรมดาท่านมหาเป็นพระที่พูดน้อย มีเหตุมีผลในการพูด น่าสงสารท่านมหาที่ปรารภในเชิงเบื่อใจว่า *"ไม่มีสมาธิในการฟังเทป ป.ธ. ๙ เลย พอนึกถึงเรื่องเงินทีไรต้องปิดเทป ไม่มีกะจิตกะใจที่จะฟังต่อ ..."*

เมื่อเรื่องเป็นเช่นนี้ใครก็ตามที่คิดตำหนิการพูดถึงเรื่องดังกล่าวมา ขออย่าได้ตำหนิพระมหาศรีนวลเลย โปรดได้ตำหนิผู้เขียนเถิด นับแต่วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน เป็นต้นมา ผู้เขียนก็มิได้ถามเรื่องนี้กับพระมหาศรีนวลอีก เกรงว่าจะทำให้ท่านไม่สบายใจมากยิ่งขึ้น บางทีเรื่องนี้อาจเรียบร้อยไปแล้ว เพราะผู้เขียนได้พูดปรารภกับหลายท่านด้วยความเป็นห่วงพระมหาศรีนวลผู้ซึ่งสนองงานสมเด็จ ฯป๋า อย่างแท้จริง ด้วยความซื่อสัตย์และจริงใจ ขอฝากให้ที่ปรึกษาทั้งหลายของสมเด็จ ฯป๋า ว่าจะรับใช้พระองค์ท่านด้วยความซื่อสัตย์และจริงใจด้วย เงินที่สมเด็จ ฯป๋า ปรารภถึงจำนวนหลายล้านบาท *อาจเป็นเงินของโรงพยาบาลสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ร.ร. วัดศรีจันทรประดิษฐ์ ร.ร. สันติวัน วัดกาสา อ. แม่จัน เชียงราย หอสมุดสันติวัน วัดพระเชตุพน ฯ มูลนิธิทุนพระพุทธยอดฟ้า หรือเป็นสมบัติของวัดใดวัดหนึ่งที่อยู่ในปกครองของพระองค์ก็ได้* และอาจมีเงินอีกหลายก้อน ที่สมเด็จ ฯป๋า มิได้ทรงปรารภถึง เนื่องจากพระอาการมึนงงทางสมอง จนกระทั่งไม่สามารถรับสั่งเป็นประโยคได้ ที่พระองค์มิได้ทรงรับสั่งฝากเรื่องนี้กับใคร คิดว่าพระองค์คงจะตั้งใจที่จะสะสางเรื่องนี้ด้วยพระองค์เอง หรือทรงประสงค์ให้ผู้ที่เก็บเงินจำนวนดังกล่าวจัดการตามที่พระองค์ทรงประสงค์ หรือทรงประสงค์ให้ผู้ที่เก็บเงินนำมามอบให้พระองค์ด้วยตนเอง พระองค์ก็ได้แต่รอจนกระทั่งวาระสุดท้าย และเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ได้สั่งเสียฝากเรื่องนี้กับโยมที่สนิทสนมคุ้นเคยกับพระองค์มาเป็นเวลานานโดยนัย นับแต่วาระนั้นเป็นต้นมา พระอาการของพระองค์ก็เพียบหนักจนกระทั่งสิ้นพระชนม์โดยที่ไม่สามารถรับสั่งอะไรได้อีกเลย.

ในที่นี้อาจจะมีผู้สงสัยว่า เพราะเหตุไรไม่มีชื่อท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ (อดีต พระธรรมเสนานี) วัดพระเชตุพน ฯ รวมอยู่ในกลุ่มที่ปรึกษาของสมเด็จ ฯป๋า ด้วย ความจริงมีอยู่ว่า เนื่องด้วยท่านเจ้าคุณอุบาลี ฯ มีโรคประจำตัว คือโรคหัวใจ อีกทั้งงานภายในวัด และงานที่อยู่ในความรับผิดชอบก็มีมากอยู่แล้ว สมเด็จ ฯป๋า ก็ทรงทราบดีจึงไม่ค่อยเรียกใช้ท่าน ฉะนั้นท่านจึงไม่มีโอกาสเข้าไปร่วมรู้เรื่องต่าง ๆ ในตำแหน่งและ

หน้าที่ของสมเด็จ ฯป๋า ดังเช่นคณะที่ปรึกษาที่ได้กล่าวนามมาแล้ว หากเป็นเรื่องภายในวัด ท่านเจ้าคุณอุบาลี ฯ รู้เรื่องดี ได้สนองงานสมเด็จ ฯป๋าด้วยดีเสมอมา เป็นที่ไว้วางใจของสมเด็จ ฯป๋า จะเห็นได้ว่า ในวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๑๖ หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเยี่ยมพระอาการของสมเด็จ ฯป๋า แล้วเสด็จกลับ ท่านเจ้าคุณอุบาลี ฯ ขณะนั้นยังเป็นพระธรรมเสนานี ได้เข้าเฝ้าสมเด็จ ฯป๋า พระองค์ท่านได้รับสั่งเป็นเชิงสั่งเสียว่า **"ขอฝากวัดไว้ด้วย วัดเราที่เจริญรุ่งเรืองก็เพราะแก ขอให้นึกว่าเราได้ทำกุศลร่วมกัน หากสิ้นแกไปอีกรูป วัดเราคงจะทรุดโทรมแย่ โดยเฉพาะเรื่องเงินที่มีอยู่ ถ้าคนมือไม่สะอาด ก็มีแต่จะหมดไปสูญไป..."**

ขอให้ช่วยสมเด็จ ฯ ป๋าด้วยเถิด อย่าให้พระองค์ท่านต้องมีมลทินด้วยเรื่องนี้เลย โปรดได้นึกถึงพระคุณของสมเด็จ ฯ ป๋า ที่มีต่อทุกท่าน พระองค์ได้ประทานทุกสิ่งทุกอย่าง แล้วทรงบำเพ็ญภารกิจด้วยความเสียสละตลอดมา หากจะต้องมาพลอยมัวหมองด้วยเรื่องเงินทองซึ่งพระองค์มิได้นำไปใช้เป็นประโยชน์ส่วนพระองค์เลย มันจะยุติธรรมดีแล้วหรือ เรื่องเงินที่ได้รับจากกิจนิมนต์ สมเด็จ ฯ ป๋า มิได้ห่วงเลย ใครจะเอาไปทำอะไรพระองค์มิได้ทรงปรารภถึงเลย ถึงแม้จะมีจำนวนมากเพียงใดก็ตาม.

พร้อมกันนี้ขอฝากความหวังไว้กับศิษยานุศิษย์ ตลอดจนฐานานุกรมที่เคารพรักสมเด็จ ฯป๋าทุกท่าน โปรดได้ช่วยกันรักษาเกียรติคุณของสมเด็จ ฯป๋าด้วย ดีไม่ดีอาจมีคนแอบอ้างว่า สมเด็จ ฯ ป๋า ได้นำเงินที่อยู่ในความรับผิดชอบตามตำแหน่งหน้าที่ไปใช้เป็นประโยชน์ส่วนตน โปรดคิดให้ดีว่าจะช่วยคนดีหรือจะช่วยคนชั่ว ตามความเป็นจริงแล้วพระองค์ทรงเป็นนักเสียสละเพื่อส่วนรวมเสมอมา แม้แต่ญาติทั้งหลายของพระองค์ก็มิได้มาขอความอนุเคราะห์จากพระองค์เป็นส่วนตัวเลย ถึงแม้จะมีฐานะไม่ดีนัก เพราะเป็นที่รู้กันในวงศ์ญาติว่า พระองค์ได้ให้**ธรรม**เท่านั้น เพื่อให้ญาติได้ช่วยเหลือตนเอง ดังที่พระองค์ได้บำเพ็ญตนมาเป็นแบบอย่างด้วยความทุกข์ยากจากชีวิตเด็กชาวนา จนกระทั่งเป็นสมเด็จพระสังฆราช ฉะนั้นจึงไม่มีญาติมายุ่งเกี่ยวกับการเงินของพระองค์เลย.

ความจริง ไม่อยากจะนำเอาเรื่องเกี่ยวกับเงินทองมาพูดเลย แต่เมื่อสมเด็จ ฯ ป๋าทรงปรารภเป็นที่ทราบกันแทบทุกวงการทั้งภายในและนอกวัด ทั้งเรื่องจริงและข่าวลือ รู้จนกระทั่งอาจารย์นั่งทางในตลอดจนศิษยานุศิษย์ ซึ่งได้บอกเล่าเหตุการณ์ตรงกับที่สมเด็จ ฯป๋าทรงปรารภ ทั้ง ๆ ที่อาจารย์เหล่านี้ไม่เคยรู้เรื่องสมเด็จ ฯป๋ามาก่อนเลย ที่จำต้องนำมาเขียนไว้ในที่นี้ เพราะว่าคนที่ยังไม่คุ้นกับอัธยาศรัยของสมเด็จ ฯป๋าอาจเข้าใจผิดไปตามข่าวเล่าลือ ซึ่งจะทำให้พระองค์ต้องถูกกล่าวถึง ด้วยพระนามที่ไม่เป็นมงคล *ที่ผู้เขียนได้เขียนมานี้ ถึงแม้จะไม่มีใครกล้าหยิบยกเรื่องขึ้นมาพิจารณาก็ตามที ผู้เขียนก็ไม่ติดใจอะไร คิดแต่อย่างเดียวว่าได้ทำหน้าที่ที่ควรทำแล้ว* หากจะมีใครคิดว่าเป็นการสาวไส้ให้กากิน ก็ขอเขียนเพิ่มเติมอีกว่า จะสาวไส้ที่เน่าตัดให้กากิน คงจะดีกว่า ปล่อยให้เน่าไปทั้งตัวจนตายแล้วให้กากิน โปรดให้ทบทวนธรรมภาษิตที่มาในอสีตินิบาตชาดกว่า

จเช ธนํ องฺครวสฺส เหตุ
องฺคํ จเช ชีวิตํ รกฺขมาโน
องฺคํ ธนํ ชีวิตญฺจาปิ สพฺพํ
จเช นโร ธมฺมมนุสฺสรนฺโต

ความว่า นรชนพึงสละทรัพย์เพื่อที่จะรักษาอวัยวะอันประเสริฐไว้ เมื่อจะรักษาชีวิตไว้ พึงสละอวัยวะเสีย เมื่อนึกถึงธรรมพึงสละทุกอย่างทั้งอวัยวะ ทั้งทรัพย์แม้กระทั่งชีวิต.

ผู้เขียนเคยกราบเรียนให้พระมหาเถระที่ปรึกษาสมเด็จ ฯ ป๋า บางรูป ให้รับทราบเรื่องเงินที่สมเด็จ ฯ ป๋าทรงปรารภถึง ท่านกลับบอกให้ผู้เขียนไปกราบทูลให้สมเด็จ ฯ ป๋าปลงเสีย อย่ายึดถือ จะปลงได้อย่างไร เหมือนหนึ่งเป็นลูกหนี้ทางใจ ที่ทรมานจิตใจ เพราะไม่ใช่เงินส่วนตัวของสมเด็จ ฯ ป๋า หากเป็นเงินส่วนตัวคงจะปลงตก แต่สมเด็จ ฯ ป๋า ซึ่งเป็นนักปฏิบัติอยู่ แล้วปลงไม่ตก เพราะเป็นเงินที่ต้องรับผิดชอบเพื่อทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามที่ได้รับมอบหมาย.

ความจริง เรื่องเงินทองต้องทำให้พระสงฆ์ในพระศาสนาต้องมัวหมองมามากต่อมากแล้ว โดยมากพอเกิดเรื่องไม่ดีไม่งามขึ้น ต่างก็ช่วยกันปกปิด เกรงว่าคนนั้นคนนี้จะเสียหาย ทั้ง ๆ ที่ผู้ก่อกรรมทำเข็ญเป็นคนชั่วช้าเลวทรามก็ยังช่วยกันด้วยคิดว่าเป็นพวกกัน ปล่อยให้คนชั่วพ้นผิดจนได้ใจ ถ้าพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามัวถือคตินี้อยู่ดีไม่ดีชาวบ้านจะพังกำแพงวัดเข้ามาจัดการเอง หากเป็นเช่นนั้นจะมิขายหน้ามวลประชายิ่งกว่าที่พระสงฆ์จัดการกันเอง ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยดอกหรือ **แม้แต่พระสงฆ์ที่เป็นนักปฏิบัติเช่นหลวงพ่อวัดปากน้ำ หรือหลวงพ่อมงคลเทพมุนี ที่อาพาธหนักจนถึงแก่มรณะภาพมิใช่เพราะเรื่องการเงินที่ถูกลูกศิษย์ ซึ่งหลวงพ่อไว้เนื้อเชื่อใจทรยศเอาไปใช้ส่วนตัวหมดดอกหรือ** เรื่องนี้ **คุณนายทองสุข เยาวนัช** ผู้ซึ่งรู้จักกับหลวงพ่อ และศิษย์ผู้ทรยศเป็นอย่างดีได้เล่าเรื่องนี้ให้ผู้เขียน เป็นการเตือนให้ระวังเรื่องเงินทองจะทำให้พระมัวหมอง.

บางท่านอาจคิดในใจว่า เพราะเหตุไร หลวงพ่อวัดปากน้ำ ซึ่งเป็นนักสมถ-วิปัสสนาจึงไม่ปลง จะปลงได้อย่างไร เพราะเป็นเงินที่หลวงพ่อรับจากผู้มีศรัทธาบริจาคแล้วสัญญาว่าจะทำ จะสร้างสิ่งนั้นสิ่งนี้ เมื่อทุกสิ่งทุกอย่างไม่เป็นไปตามที่ได้ให้สัญญาไว้ก็ตกอยู่ในสภาพที่เป็นลูกหนี้ตลอดไป ก็ย่อมเก็บเอามาครุ่นคิดเป็นธรรมดาของผู้มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้รับมอบหมาย น่าสรรเสริญหลวงพ่อที่รู้จักคุณค่าของจตุปัจจัยที่ประชาชนบริจาคด้วยความรู้สึกรับผิดชอบมากเกินไป และเกินวัยของหลวงพ่อที่จะรับภาระหนักเช่นนั้น จึงเป็นเหตุให้หลวงพ่ออาพาธและถึงแก่มรณะในที่สุด เรื่องที่เกิดขึ้นกับหลวงพ่อวัดปากน้ำไม่ผิดกันกับเรื่องที่เกิดขึ้นกับสมเด็จ ฯ ป๋าเลย เริ่มตั้งแต่ประชวรจนกระทั่งสิ้นพระชนม์ ขอฝากไว้กับศิษยานุศิษย์ของสมเด็จ ฯ ป๋า และของหลวงพ่อวัดปากน้ำช่วยกันคิดเปรียบเทียบด้วยโดยเฉพาะพระเถรานุเถระผู้มีส่วนในการรับผิดชอบเรื่องเงินทองก็โปรดได้ใช้วิจารณญาณในเรื่องนี้ด้วย หรือหากจะพยายามหามาตการป้องกันมิให้เรื่องดังกล่าวเกิดขึ้นก็จะเป็นการดี จะเป็นวิธีการป้องกันความเสียหายต่าง ๆ นานา ที่จะเกิด

ตามมาได้เป็นอย่างดี โปรดได้สงสารพระเถระผู้เฒ่ากำลังตกเป็นเครื่องมือของเหล่าชนผู้ใจบาปด้วยเถิด.

การที่นำเรื่องของเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ป๋า กับเรื่องของหลวงพ่อวัดปากน้ำมาเป็นอุทาหรณ์ในที่นี้ บางท่านอาจนึกตำหนิในใจ จะอย่างไรก็ตาม ถ้าไม่มีการสมยอมของพระเถระผู้มีอำนาจหน้าที่โดยตรง พวกที่ทำชั่ว ก็อาจรู้สึกสำนึกตัว ส่วนผู้ทำชั่วหากรู้ตัวว่าได้ประพฤติสิ่งที่ไม่ดีไม่งามไปแล้ว ถ้าพิจารณาตนเอง เห็นว่าไม่สามารถเป็นพระได้จะลาสิกขา ก็จะดีกว่าอาศัยผ้าเหลืองหากินต่อไป ใช้ความกะล่อนคดโกงแบบชีวิตฆราวาสยังจะเหมาะสมกว่าการใช้ชีวิตชั่วช้าในสมณเพศ อลัชชี หรือคนชั่วในสมัยนี้ทำอะไรรอบคอบมาก ถึงแม้พวกเขาจะย่ำยีศีลธรรม แต่ก็กลัวต่อกฎหมาย หาทางหลบหลีกไว้เสมอ ถึงแม้จะด่าว่าใช้ภาษาเจ็บแสบอย่างไร พวกเขาก็ด้านพอ ทนได้ ตีหน้าได้สนิท และยังคงตั้งหน้าตั้งตาทำในสิ่งที่พวกเขาเคยทำเป็นนิสัยอีกต่อไป ฉะนั้นการที่จะกำราบพวกนี้ต้องช่วยกันหลายทาง โดยอาศัยความเฉียบขาดให้เป็นไปตามตัวบทกฎหมายเท่านั้น จึงจะสำเร็จผล.

ผลเสียในการที่ให้พระเถระผู้เฒ่ารับภาระมาก หรือดำรงตำแหน่งหลายตำแหน่งมีมากมายหลายประการ เช่นทำให้เสียงาน งานไม่เดิน เกิดการแสวงหาประโยชน์โดยใช้ท่านเป็นเครื่องมือ และเป็นการเบียดเบียนท่านทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงได้แก่เมื่อท่านทำงานเอง ทางอ้อมได้แก่ทำในนามของท่านโดยไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ดังเช่นเรื่องที่เกิดขึ้นกับวัดทัศนารุณ ฯ เมื่อประสบอัคคีภัย ย่อมต้องการความช่วยเหลือเป็นการด่วน เพราะมีความจำเป็นต้องใช้สอยปัจจัย ๔ เป็นอย่างมากในการก่อสร้างซ่อมแซม ทั้ง ๆ ที่รู้จำนวนเงินแล้ว แต่ก็ไม่เห็นตัวเงิน จะร้องเรียนกับใครก็ไม่มีประโยชน์อันใด อันดับแรกก็ติดขัด*เจ้าคณะกรุงเทพมหานคร* ต่อไปก็ติดขัดเจ้าคณะหน ต่อจาก*เจ้าคณะหน* ก็ติดขัด *สมเด็จพระสังฆราช* เพราะตำแหน่งทั้งหมดเป็นขององค์เดียวกัน ตลอดจนผู้สนองงานก็เป็นบุคคลกลุ่มเดียวกัน ใครเล่าที่จะกล้าร้องเรียน

จำต้องนิ่งเฉยไว้ ยิ่งขณะนี้ (วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๖) สมเด็จ ฯป๋า ก็ยังประชวรอยู่ ดีไม่ดีอาจมีการแอบอ้างว่าสมเด็จ ฯป๋า ได้นำเอาเงินจำนวนนี้ไปใช้เสียแล้ว ความเป็นจริงแล้ว สมเด็จ ฯป๋า ไม่ทรงทราบเลย ที่ได้ยกเรื่องนี้มาเป็นตัวอย่างใน **วิธีปลุกพระ** เพราะตั้งใจจะปลุกคนให้เป็นพระจริง ๆ ไม่มีเจตนาเป็นอย่างอื่น ถ้าไม่มีตัวอย่างประกอบจะกลายเป็นเรื่องเพ้อฝันไป ขอให้นึกถึงพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า **นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหํ ปคฺคณฺเห ปคฺคหารหํ** จะได้สบายใจ.

๗. สาเหตุที่พวกอลัชชี หรือพวกที่มีปกติประพฤติชั่วร้ายผิดพระธรรมวินัยได้ใจ ก็เนื่องมาจากความไม่เด็ดขาดของเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครอง ไม่มีความจริงใจและไม่มีความรู้สึกรับผิดชอบต่ออำนาจหน้าที่ที่มีอยู่อย่างแท้จริง *เจ้าอาวาสโยนไปให้เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะตำบลก็โยนไปให้เจ้าคณะอำเภอ จากเจ้าคณะอำเภอ ก็โยนต่อไปยังจังหวัด แล้วก็ภาคและหน* ***จนที่สุดถึงสมเด็จพระสังฆราช*** *ก็ไม่มีการพิจารณา* ไม่จัดการอย่างเด็ดขาด แต่ละท่านต่างก็ไม่กล้าตัดสินใจ แล้วผลที่สุดผู้ละเมิดพระธรรมวินัยก็สบายไป ผู้ที่จริงจังต่อการกำจัดพวกละเมิดพระธรรมวินัยก็ถูกตำหนิติเตียนจนหมดกำลังใจที่จะทำงานต่อไป เป็นที่น่าสลดใจ แล้วในที่สุด เรื่องก็เงียบไป ไม่มีใครไปแตะต้องอีก.

เมื่อไม่นานมานี้ได้มีการกล่าวหาพระซึ่งตั้งตัวเป็นอาจารย์ผู้วิเศษรูปหนึ่ง ถ้าจะพิจารณาดูสำนวนที่ถูกกล่าวหาเป็นอันว่าละเมิดปาราชิกทั้ง ๔ ข้อเลย มีสำนวนการกล่าวหาบรรจุอยู่ในแฟ้มหนาร่วม ๒ นิ้ว แต่แล้วก็ไม่เป็นผลอะไรเลย เสียเวลาต้องมานั่งเสียเวลาพิจารณากันหลายวัน หมดน้ำร้อนน้ำชาและอื่น ๆ ไปโดยใช่เหตุ พระรูปนี้ก็ยังคงมีชีวิตอยู่อย่างสบายแบบผู้ตั้งตัวเป็นผู้วิเศษทั้งหลาย.

บัดนี้วัดต่าง ๆ ส่วนมากวัดที่เจ้าอาวาสปล่อยปละละเลย ได้กลายเป็นแหล่งมั่วสุมเล่นการพนัน เสพยาเสพติด คลุกคลีกับผู้หญิงอยู่กันเหมือนแหล่งเสื่อมโทรม ตามที่อ่านพบในหน้าหนังสือพิมพ์ ทั้งพระทั้งฆราวาสชายหญิงร่วมกันทำความชั่ว อย่างเย้ยฟ้า

ท้ากฎหมาย พวกนี้มีอิทธิพลเสียด้วย ทำให้พระเณรที่ดีต้องเดือดร้อนมามากต่อมากแล้ว สาเหตุที่พวกนี้เหิมเกริม เพราะมีผู้แสวงหาประโยชน์จากพวกนี้อีกต่อหนึ่ง คอยให้ความคุ้มครองป้องกัน ถึงมีการจับได้ทั้งอุปกรณ์ ก็สามารถระงับเรื่องไว้ได้โดยเอาเงินทุ่มเทอย่างไม่อั้น ผู้ที่ให้ความช่วยเหลือ หรือรู้เห็นเป็นใจกับพวกนี้ ก็คือพระสังฆาธิการผู้มีอำนาจหน้าที่ปกครองโดยตรงนั่นเอง เรื่องสลากกินรวบ ไม่ต้องพูดถึง เพราะรู้กันมานานแล้ว วิธีหากินของพระสังฆาธิการผู้มีอำนาจหน้าที่ที่แสวงหาประโยชน์จากพวกประพฤติผิดพระธรรมวินัยเหล่านี้ ก็คือ เบื้องแรกทำทีว่าจะจัดการตามอำนาจหน้าที่ ขู่ผู้ประพฤติผิดเสียจนกลัวลาน ขั้นต่อไปก็ส่งหน้าม้าไปทาบทามว่า ถ้าจะช่วยให้พ้นผิดจะถวายอะไรบ้าง ในที่สุดผู้ประพฤติผิดก็ต้องจำยอม เสียเท่าไรไม่ว่า ดีกว่าจะถูกประจานให้อับอายขายหน้า.

อนึ่งท่านที่เป็นใหญ่ในทางราชการ ทั้งทหารตำรวจพลเรือน ตลอดจนนักการเมืองผู้มีตำแหน่งใหญ่โตในราชอาณาจักรไทยทุกท่าน ตลอดจนคุณหญิงคุณนายภรรยา โปรดได้ระวังอย่าได้เป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อของพระผู้ประพฤติผิดพระธรรมวินัย พวกย่ำยีพระธรรมวินัยเหล่านี้มักจะหาทางถ่ายรูปร่วมกับท่านที่เป็นใหญ่ตลอดทั้งคุณหญิง คุณนายทั้งหลาย แล้วคุยอวดอ้างว่า สนิทชิดชอบ หรือเป็นอาจารย์ของท่าน เคยช่วยเหลือเรื่องนั้นเรื่องนี้ให้พ้นจากการมีเคราะห์ ให้มีโชคลาภดี ช่วยให้ได้ตำแหน่งสำคัญทางบ้านเมือง คุยอวดอ้างต่อไปว่า ใครต้องการรับความช่วยเหลือจากผู้เป็นใหญ่ทางการบ้านเมืองเพื่อให้พ้นผิด หรือเพื่อให้ท่านโปรดปราน ตัวเองจะรับอาสาติดต่อ หรือนำเข้าหา พระพวกนี้จะเลี้ยงคนจำพวกหนึ่งไว้โฆษณาคุณวิเศษของตนเองว่าเก่งอย่างนั้นอย่างนี้ เพื่อหาเหยื่อมาป้อนเสมอ หากผู้เป็นใหญ่ทางการบ้านเมือง หรือคุณหญิงคุณนายที่ชอบตรวจดูดวงชะตารู้เท่าไม่ถึงการณ์ ยอมมอบดวงชะตาให้พระเหล่านี้ก็จะถูกนำออกโฆษณากับคนอื่น ๆ ว่า ขนาดรัฐมนตรี คุณหญิงคุณนายยังเอาดวงชะตามาให้ตรวจดูเป็นประจำ พระบางรูปก็ใช้วิธียึดดวงชะตาคนที่มาขอร้องให้ตรวจดวงชะตา

ไว้คือ ๆ แล้วไม่ยอมคืนให้ โดยเฉพาะคุณผู้หญิงทั้งหลายมักจะเสียทีพระอลัชชีพวกนี้ ต้องสูญเสียทุกอย่าง เมื่อเสียทีแล้วก็ไม่กล้าเอะอะโวยวาย เพราะจะเป็นการประจานตัวเอง เป็นที่อับอายขายหน้าชาวประชาด้วย ความจริงถ้าพุทธบริษัทยึดหลักทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ไม่ประมาทในหน้าที่การงานที่ทำอยู่ มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนทำขึ้น ก็จะไม่เดือดร้อนอะไรเลย พวกอลัชชีทั้งหลายก็จะไม่มีช่องทางหลอกลวงด้วย.

การแสวงหาประโยชน์ใส่ตนในทางที่ไม่ชอบธรรมเกิดขึ้นในวงการคณะสงฆ์หลายวิธี จนเป็นประเพณีนิยมกันไปเสียแล้ว ใครต้องการจะให้ตัวพ้นผิด หรือต้องการจะได้รับการแต่งตั้ง สถาปนา หรือเลื่อนสมณศักดิ์ ตลอดจนตำแหน่งหน้าที่ก็จะทำกันในรูปของการทอดผ้าป่า กฐิน แสดงมุทิตาจิตเทศน์ และอื่น ๆ ถวายส่วนตัวกันเป็นจำนวนเงินหมื่นเงินแสน เงินพันเรื่องเล็กมาก หรือมิฉะนั้นก็รับอาสาสร้างสิ่งนั้นสิ่งนี้ รับอาสาเปลี่ยนรถยนต์ ตู้เย็น โทรทัศน์ ตลอดจนเครื่องประดับต่าง ๆ ให้ ถ้ามีการสมยอมหรือปล่อยให้วิธีการดังกล่าวแพร่หลาย ดูเหมือนว่าจะไปไกลกว่าฆราวาสแน่ เพราะขณะนี้ฆราวาสเขามีมาตรการป้องกันกันแล้ว ทางคณะสงฆ์ยังไม่แสดงอะไรออกมาเลย.

เรื่องความไม่ดีไม่งามในวงการคณะสงฆ์ เป็นที่รู้กันทั่วไปทั้งภายในวัดและนอกวัด แม้แต่ฝรั่งเขาก็ยังรู้กัน ขนาดพิมพ์เป็นหนังสือขายไปทั่วโลก หนังสือเล่มนี้มีชื่อว่า **กรุงเทพยามราตรี** เป็นภาษาอังกฤษว่า Bangkok After Dark ได้เขียนชีวิตภายในวัด ทั้งที่จริงและไม่จริงไว้หลายตอน ใครอ่านพบเข้าแล้วนำไปศึกษาหาเหตุผล หาข้อเท็จจริงดู ก็จะได้ผลเป็นที่น่าวิตกเกี่ยวกับความเสื่อมโทรมของพระพุทธศาสนาในเมืองไทย หนังสือ **"ชาวกรุง"** ฉบับประจำเดือนมีนาคม ๒๕๑๖ ได้เขียนไว้ในคอลัมน์ **"ดงหนังสือ"** หน้า ๑๔๖ เป็นข้อเขียนที่ผู้มีส่วนในการบริหารคณะสงฆ์ควรจะนำไปคิดข้อความดังกล่าวมีดังต่อไปนี้.

"คนชั่วย่อมมีอยู่ในโลก
คนชั่วย่อมทำให้โลกชั่ว
โลกชั่วย่อมหมุนไป"

"พระดีย่อมมีอยู่
พระชั่วย่อมมีอยู่
พระดีและพระชั่วย่อมอยู่รวมกัน
แต่เมื่อใดพระชั่วมีอำนาจในการปกครอง
พระดีย่อมอยู่ลำบาก
เมื่อพระดีอยู่ลำบาก
พระดีย่อมไปอยู่ป่า
พระดีย่อมสึก
เมื่อพระดีเหลือน้อยในวัด
พระชั่วย่อมกำเริบเสิบสาน
พระชั่วย่อมเอาเงินวัดมาแจกสมุนบริวาร
พระชั่วย่อมสะสมเงินของวัดไว้เป็นของตน
พระชั่วย่อมฉันถั่วดำ
พระชั่วย่อมได้รับความเคารพจากชาวบ้าน
พระชั่วย่อมไม่บอกชาวบ้านว่าตนเป็นพระชั่ว
พระชั่วย่อมเป็นพระดีเพราะเหตุนี้".

๘. **ผู้บริหารคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ยังไม่มีนโยบายที่แน่นอนเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณรเลย การศึกษานักธรรมบาลี** ยิ่งนานวันก็ยิ่งไม่มีคนสนใจ เหตุที่เป็นเช่นนี้ นอกจากจะมีผลมาจากการไม่มีการรับรองวุฒิเพื่อสิทธิบางอย่างแล้ว ยังมีผลมาจากการละเลยไม่เอาใจใส่ของเจ้าสำนักเรียนทั้งหลาย ถ้ามีการเอาใจใส่อย่างจริงจังดังที่ท่าน**เจ้าคุณพระธรรมปิฎก**แห่ง**วัดชนะสงคราม กรุงเทพ ฯ** ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันนี้ ก็จะมีผู้สนใจเรียนมากยิ่งขึ้น ไม่มีใครหรอกที่ไม่อยากได้ประกาศนียบัตรไว้ประดับตัวในโลกปัจจุบัน ยกเว้นเสียแต่ท่านผู้บรรลุมรรคผลที่แท้จริงเท่านั้น ถึงแม้

จะมีพระบางรูปโฆษณาตัวเองว่าไม่ต้องการประกาศนียบัตรใด ๆ ทั้งสิ้น ที่แท้จริงแล้วตัวเองไม่มีความสามารถจะสอบเอาได้ เพราะตัวเองมีปมด้อยจึงพยายามสร้างปมเด่นขึ้นมาด้วยการด่าพวกเรียนเพื่อต้องการประกาศนียบัตรทั้งหลาย ผลที่สุดพอตัวเองได้ประกาศนียบัตรพัดยศ ก็จัดฉลองกันเสียเอิกเกริก จะอ้างว่าศิษยานุศิษย์จัดให้ ก็ฟังไม่ขึ้น เพราะเมื่อตัวเองไม่ยินดีแล้วจะไปนั่งให้เขาฉลองกันทำไม มิหนำซ้ำพอมีใครเขาได้ประกาศนียบัตรพัดยศ ทำไมจึงไปแสดงมุทิตาจิตด้วยเงินเป็นจำนวนมาก ๆ ระบุชื่อตัวเองด้วย ความเป็นจริงแล้วเงินนั้น ๆ ได้มาอย่างไร เขาบริจาคมาเพื่อการใดแน่ โปรดได้ละอายแก่ใจบ้างเถิด อย่าได้โฆษณาหลอกเด็ก ๆ ให้หมดกำลังใจที่จะเรียนเอาประกาศนียบัตรตามความสามารถของเขาเลย ไม่มีประโยชน์อันใดหรอก มีแต่จะปล่อยให้อนาคตของเด็กมืดมนธ์เท่านั้น คนที่จะใช้วาทศิลป์โฆษณาให้คนหลงเชื่อ จนกระทั่งสามารถดึงตัวเองให้เด่นขึ้นมาได้นั้นหาได้ไม่ง่ายนัก เพราะคนส่วนมากยังมีความละอายใจในการพูดโกหกหลอกลวงอยู่.

การจัดการศึกษาแผนใหม่ ซึ่งบรรจุวิชานักธรรมและบาลีเข้าไว้ในหลักสูตรควบคู่ไปกับวิชาทางโลก ที่เรียก **ปริยัติธรรมแผนกสามัญ** ตามที่ได้ประกาศใช้อยู่ในขณะนี้นั้น ยังไม่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากผู้บริหารการคณะสงฆ์ ตลอดจนพระสังฆาธิกาผู้มีตำแหน่งสำคัญเท่าที่ควร ไม่ได้จัดทำเป็นการคณะเลย ที่จัดกันก็เป็นเพียงส่วนบุคคลที่มองเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาเพื่ออนาคตของเด็ก ๆ ของชาติเท่านั้น พระสังฆาธิการบางท่านตัวเองไม่ดำเนินการใด ๆ เกี่ยวกับการจัดการศึกษาแล้วยังไม่พอ ยังได้ขัดขวางกลั่นแกล้งพระผู้น้อยที่ดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาแบบนี้อีกด้วย เพราะเหตุใดหนอท่านจึงไม่ศึกษาข้อเท็จจริงให้ถ่องแท้ ใช้เหตุผลประกอบการพิจารณาเปรียบเทียบฐานะของพระภิกษุสามเณรในอดีตปัจจุบัน และในอนาคต ว่าการจัดการศึกษาแบบนี้มีความจำเป็นอย่างไร มิใช่เอาแต่ทิฐิมานะว่า ไม่ใช่ผลงานที่ตัวทำขึ้น แต่เป็นผลงานของกลุ่มคณะนั้น ๆ แล้วก็พยายามหาวิธีเลิกล้ม โปรดคิดถึงอนาคตของพระหนุ่มสามเณรน้อย ๆ บ้างเถิด.

ในปัจจุบันการจัดการศึกษาแบบ "การศึกษาผู้ใหญ่" กำลังเป็นที่นิยมกันในบรรดาวัดใหญ่ ๆ ทั้งหลาย การจัดการศึกษาไม่ว่าแบบไหนล้วนแต่มีส่วนดีทั้งนั้น การที่จะช่วยให้คนได้รับการศึกษาให้เป็นคนฉลาดนั้น ไม่เสียหายอะไรเลย ปัญหาอยู่ที่ว่ามันเป็นไปเพื่อการเตรียมตัวเป็นพระภิกษุสามเณรผู้สืบพระศาสนาที่ดีแล้วหรือยัง ยังมีอะไรที่จะแก้ไขทำให้การศึกษาแบบนี้สมบูรณ์ขึ้น เพื่อให้เป็นไปตามหลักแห่งการเตรียมคนเพื่อรับภาระในการสืบพระศาสนาที่ดีต่อไป พระผู้ใหญ่ได้แต่บ่นกันว่า "*พระเณรไม่สนใจศึกษานักธรรมบาลี สนใจเรียนแต่การศึกษาผู้ใหญ่ หรือวิชาทางโลกเท่านั้น ขณะที่เรียนก็ประพฤติตนไม่เหมาะสมกับสมณภาวะ ทำให้เสื่อมศรัทธาแก่ผู้พบเห็น*" ได้แต่บ่นเท่านั้น แต่ไม่มีนโยบายใด ๆ เพื่อดำเนินการแก้ไขปรับปรุงเลย เมื่อเป็นเช่นนี้จะให้ทุกสิ่งทุกอย่างดีขึ้นได้อย่างไร ความจริงการจัดการศึกษาแบบการศึกษาผู้ใหญ่ ส่วนมากฆราวาสหรือพระที่ต้องการจะเก็บค่าเล่าเรียนจัดทำขึ้น สิ่งที่ต้องการคือเก็บค่าเล่าเรียนได้มาก ๆ เท่านั้น ใครจะประพฤติตนอย่างไรไม่สนใจ ยิ่งมีการว่ากล่าวสั่งสอนมาก ก็ไม่มีผู้ต้องการจะเรียนต่อ ไปเลือกเรียนสำนักที่มีอิสระดีกว่า เมื่อเป็นเช่นนี้รายได้ก็ตก สู้ปล่อยให้เป็นไปอย่างอิสระ ใครจะทำอะไรให้สบายใจก็ไม่ว่า เอาหูไปนาเอาตาไปไร่ มีนักศึกษามาก ๆ ได้เงินมาก ๆ นั่นแหละคือจุดประสงค์ที่แท้จริง.

อนึ่ง เมื่อจะดำเนินการปรับปรุงแก้ไขอย่างไรเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ควรจะวางแผนงานระยะยาวไว้พิจารณาถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุง โปรดอย่าได้ทำแบบที่ต้องให้กระทบกระเทือนถึงสิ่งที่มีผู้ลงทุนไปแล้ว ทั้งผู้เรียนและผู้ดำเนินการ ได้เคยรับฟังมติของพระผู้ใหญ่บางท่านที่จะบังคับให้ผู้ที่เข้าสอบการศึกษาผู้ใหญ่ระดับ ๔ หรือระดับ ม.ศ. ๓ ต้องสอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค เมื่อบังคับเช่นนี้ คงจะใช้ได้กับในตัวจังหวัดที่มีการศึกษาทั้งบาลีด้วยเท่านั้น แต่ความเป็นจริงแล้วผู้เข้าศึกษาการศึกษาผู้ใหญ่ส่วนมากไม่ได้ศึกษาภาษาบาลีกันเลย ที่ไม่ได้ศึกษาเพราะผู้ที่ทำหน้าที่ในเรื่องการศึกษาไม่ได้จัดให้มีการศึกษาบาลีขึ้น ครูก็ไม่มีจะสอน เงินจะใช้จ่ายก็ไม่มี ความจริงการศึกษาภาษาบาลีควบคู่ไปกับวิชาอื่น ๆ ควรจะมีอย่างน้อยอำเภอละแห่ง

ก็ยังดี อำเภอรอบนอกไม่เพียงแต่บาลีเท่านั้น แม้แต่นักธรรมก็ไม่มีการเรียนการสอน จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ ก็เพื่อที่จะยกระดับการศึกษาของคนในชาติให้สูงขึ้น ที่จำเป็นที่สุดก็คือท้องที่ที่ห่างไกลความเจริญ ตลอดจนชาวเขาควรจะได้รับการสนับสนุน ส่งเสริมให้ได้รับการศึกษา ซึ่งขณะนี้ **วัดศรีโสดา อำเภอเมืองเชียงใหม่ โดยพระครูสิริธรรมจารี** กำลังดำเนินการในเรื่องให้การศึกษาแก่ชาวเขาอยู่อย่างได้ผลดี หากจะวางกฎเกณฑ์หรือระเบียบ ๆ ขึ้น โปรดได้นึกถึงพระภิกษุสามเณรในชนบทตลอดจนชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ด้วย.

๙. เมื่อพูดถึงพระที่ตั้งตนเป็นอาจารย์ผู้ทรงคุณวิเศษทั้งหลาย ก็อดที่จะนึกถึงเหตุการณ์ใน**วันมหาวิปโยค**มิได้ ผู้เขียนได้ออกสังเกตการณ์บางจุด ในการเดินทางไปและกลับจากการเฝ้าพระอาการของสมเด็จพระสังฆราชที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ นึกคิดในใจตลอดเวลาการเดินทาง และได้พูดปรารภกับบางท่านถึงบรรดาพระอาจารย์ผู้อวดอ้างตนเองว่าทรงคุณวิเศษทั้งหลาย **ทำไมหนอท่านจึงไม่ใช้คุณวิเศษของท่านช่วยป้องกันภัยอันตรายอันเกิดจากการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของวีรชนทั้งหลาย** ข่าวการตายก็กระจายออกมาจากปากสู่ปากเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกชั่วโมง แต่ก็ไม่ปรากฏมีผู้ทรงคุณวิเศษมาช่วย ในที่สุดเหตุการณ์อันแสนจะน่าวิตกก็สงบลงได้ด้วยพระบารมีของ**สมมติเทพ** กับแรงสนับสนุนของวีรชนอันประกอบด้วย **นิสิต นักศึกษา นักเรียน และประชาชน** ที่ได้พลีชีวิตและเลือดเนื้อแลกกับสิ่งที่ต้องการ.

เมื่อพระที่ตั้งตัวเป็นผู้วิเศษไม่มีบทบาทอะไร ก็มีพระอีกกลุ่มหนึ่งที่มีเมตตาธรรมคอยสงเคราะห์ผู้แสวงหาความเป็นธรรมด้วยปัจจัย ๔ ตามมีตามเกิดบ้าง ด้วยการปลอบใจโดยอาศัยธรรมบ้าง ด้วยการสวดมนต์แผ่เมตตาจิตให้ผู้ประพฤติธรรมบ้าง แล้วแต่จะทำได้ตามความสามารถ เป็นที่น่าสาธุการ แต่ก็ยังมีเรื่องที่เกิดขึ้นในวันมหาวิปโยคอันเนื่องมาจากการแสดงบทบาทของพระบางรูป ซึ่งเป็นที่น่าสลดใจของผู้พบเห็นและรับฟังการพูดของท่าน จะทำจะพูดอะไรต่อชุมนุมชนไม่คำนึงถึงสมณสารูปเลย ทั้งสมณศักดิ์

และตำแหน่งก็สูง ไม่น่าจะลืมตน ลืมศักดิ์ศรีของสถาบัน จะขอยกตัวอย่างคำพูดของท่านบางตอนที่พูดต่อชุมชนในโรงพยาบาลดังต่อไปนี้ *"อย่าไปเชื่อพวกนิสิต นักศึกษา มันสร้างสถานการณ์ขึ้น มันเป็นพวกก่อการจลาจล มันเป็นแผนของผู้ก่อการร้ายที่นิยมคอมมิวนิสต์ จงฟังแถลงการณ์ของคณะรัฐบาล (ชุดจอมผลถนอม) เท่านั้น..."* ที่ท่านกล้าพูดอย่างนี้คงจะไปรับนโยบายจากผู้มีอำนาจในการบริหารชุดก่อนโดยตรง และอาจมีข้อตกลงกันเป็นความลับแต่แล้ว เมื่อเหตุการณ์สงบพร้อมกับชัยชนะตกเป็นของนิสิต นักศึกษา นักเรียน และประชาชน กลับพูดในทำนองทวงบุญคุณกับนิสิต นักศึกษา และนักเรียนว่า *"พวกนี้ฉันเคยสอนมันมาแทบทั้งนั้น ลูกศิษย์ฉันแทบทั้งนั้น..."* โปรดได้นำคำพูดตอนต้น กับตอนท้ายมาเปรียบเทียบกันดู ผลสรุปจะออกมาในรูปไหน ช่วยกันคิดด้วยเถิด บางท่าน (ฆราวาส) ที่พูดแบบขวานผ่าซาก พูดออกมาตรง ๆ ว่า "**พระวัด... รูปนี้กะล่อนเหลือหลาย**..." เป็นอันว่าวัดพลอยถูกตำหนิด้วยไม่น่าเลย.

ความจริงเมื่อพูดถึง **พระเกจิอาจารย์ทั้งหลาย ถ้าจะจัดเป็นพวกโดยย่อแล้วมีอยู่ ๓ พวกด้วยกัน** คือพวกที่ปลีกตัวไม่ยุ่งกับใครทั้งนั้น พวกที่หลอกลวง และพวกที่ถูกหลอก พวกแรกถึงแม้ว่าตัวเองจะมีบุญฤทธิ์หรืออิทธิฤทธิ์ ไม่แสดงตัวไม่อวดอ้าง จะช่วยใครก็ช่วยชนิดที่ไม่ให้ใครรู้ ประเภทที่สองไม่มีบุญฤทธิ์ หรืออิทธิฤทธิ์เลย แต่เห็นว่าการตั้งตัวเป็นอาจารย์ช่วยให้มีความอยู่สุขสบาย มากด้วยลาภสักการะ ก็ใช้เล่ห์เหลี่ยมต่าง ๆ หลอกให้คนหลงเชื่อ เช่นเข้าอยู่ในขวด แล้วพูดว่าคนมีบุญเท่านั้นจะเห็น ทำน้ำมนต์ให้เดือดโดยใช้แร่ธาตุช่วยเป็นต้น พวกที่สามอาจมีทั้งบุญฤทธิ์และอิทธิฤทธิ์ หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นผู้มีเมตตาธรรม ใครขอร้องให้ทำอะไรทำให้ทั้งนั้น ทำด้วยความรักความสงสารผู้อื่นจริง แต่แล้วท่านก็ไม่แคล้วจากการถูกใช้เป็นเครื่องมือโฆษณา ของบรรดานักขายพระขายเหรียญ เครื่องรางของขลังทั้งหลาย ท่านมักจะถูกนิมนต์ให้ไปปรากฏตัวในพิธีปลุกเศก ถึงแม้ไปไม่ได้ก็เอารูปท่านไปติดโฆษณา บางทีท่านไม่รู้เรื่องเลยแอบเอาพระไปวางไว้ที่ท่านนั่งไหว้พระสวดมนต์ทั้ง ๆ ที่ท่านไม่ได้ปลุก ก็ไปโฆษณาว่าท่านได้

ปลุกเสกแล้ว เอาไปขายกันเป็นที่สบายไปเลย บางรูปมีคุณธรรมสูง ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเงินทอง มีเงินทองเท่าไรก็ถูกคนใจบาปโกงเอาไป หลวงพ่อรูปหนึ่งซึ่งมีคุณธรรมทั้งบุญฤทธิ์ และอิทธิฤทธิ์เป็นที่เคารพนับถือกันทั่วประเทศ ไม่เคยแตะต้องเงินทอง ได้มาเท่าไรก็จัดการสร้างถาวรวัตถุในวัดหมด ก็ยังไม่วายที่จะถูกหลอกถูกโกง ท่านเล่าให้ฟังว่าได้เงินทอดกฐินมาก้อนหนึ่งเป็นจำนวนแสน อยู่มาวันหนึ่งก็มีพระรูปหนึ่งเอากระดาษเปล่ามาให้ท่านเซ็น แล้วพระรูปนั้นก็เอาลายเซ็นของท่านไปเบิกเงินจากธนาคารไปหนึ่งแสนบาท ขณะนี้พระรูปนี้ก็เป็นใหญ่เป็นโต ถ้าเอ่ยชื่อก็จะต้องร้องอ๋อกัน น่าสงสารหลวงพ่อเหลือเกิน ได้ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งปลุกทั้งเสกพระเหรียญให้แล้วยังไม่วายที่จะถูกหลอกถูกโกงอีก ท่านพูดแบบสละกรรมสิทธิ์ว่า *"ฉันเป็นพระแท้ ๆ ไม่ใช่พระเก๊ ไม่อยากเอาเอาเรื่อง ช่างมัน"* ขอฝากให้นักศึกษาพระวินัยคิดกันด้วยว่า ผู้ที่หลอกลวงเอาเงินหลวงพ่อซึ่งเป็นถือว่าเป็นเงินของวัดด้วย เพราะหลวงพ่อได้สละทุกสิ่งเพื่อวัดแล้วสมควรจะเป็นพระอยู่อีกหรือ เป็นพระแล้วเอาเงินจำนวนมาก ๆ เช่นนั้นไปทำกิจส่วนตัวมันจะสมควรแล้วหรือ โปรดได้พิจารณาตัวเองเถิด ใช้ความสามารถเฉพาะตัวในชีวิตฆราวาสยังจะน่าสรรรเสริญกว่า ได้โปรดเถิด เห็นแก่พระศาสนาบ้าง เมื่อล่วงละเมิดวินัยถึงขั้นนี้ได้แล้ว จะมีอะไรเป็นหลักประกันว่าจะละเมิดในเรื่องอื่น ๆ ไม่ได้ ถ้าท่านรูปนี้ลาสิกขาเสียได้ ผู้เขียนจะไม่ขอกล่าวถึงอีกต่อไป เผื่อว่าจะได้กลับตัวเป็นคนดีในชีวิตฆราวาสต่อไป อนึ่งถ้าพระรูปนี้เป็นพระที่ไม่มีตำแหน่งหน้าที่บริหารการคณะสงฆ์ ก็บ่วยการที่จะกล่าวถึง.

กรรมตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา

พระราชชัยกวี (พุทธทาส อินฺทปญฺโญ)

บรรยายอบรมผู้ช่วยผู้พิพากษา

ณ ห้องบรรยายแห่งเนติบัณฑิตยสภา

๑๙ มิถุนายน ๒๕๐๐

ท่านที่จะเป็นผู้พิพากษาทั้งหลาย

ในวันแรกที่สุด อาตมาได้ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างศีลธรรมกับศาสนา และวันต่อมาได้ชี้ให้เห็นหลักปฏิบัติทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับการปฏิบัติศีลธรรมและศาสนา และวันถัดมาได้กล่าวถึงวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับการถึงพระรัตนตรัยทั้งในแง่ของศีลธรรม และในแง่ของศาสนา ข้อที่ควรจะสังเกตมีอยู่ว่า การถึงพระรัตนตรัยนั้น เมื่อถึงที่สุดจริง ๆ แล้ว ก็เป็นอันกล่าวได้ว่า คนนั้นพึ่งตัวเองได้ ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตความข้อนี้ให้มากสักหน่อย ในระยะเริ่มแรกซึ่งเป็นการถือพระรัตนตรัย เรียกว่าเป็นการปฏิบัติในขั้นศีลธรรม คนนั้นยังฝากตัวเองไว้กับพระรัตนตรัย หรือ**พึ่งพระรัตนตรัยด้วยความยึดมั่นถือมั่น** ครั้นบุคคลนั้นได้ถึงพระรัตนตรัยอย่างแท้จริง ตามวิธีปฏิบัติทางศาสนาถึงที่สุด คนนั้นก็กลายเป็นคน **ที่พึ่งตัวเอง**ได้ ไม่ต้องพึ่งพระรัตนตรัยชนิดแรก คือชนิดที่ต้องมีความยึดมั่นถือมั่นดังนี้ เรามีปัญหาที่จะต้องถามตัวเองว่า เราจะพึ่งอะไรกันแน่ ?

คนทั่วไปคิดและเชื่อว่าเราต้องพึ่งพระรัตนตรัย แต่ความจริงนั้น คนเราต้องพึ่งตัวเองตามคำสั่งที่ถือว่าเป็นคำสั่งของพระพุทธเจ้า กลายเป็นว่าเราไม่ต้องนับถือหรือพึ่งพระพุทธเจ้า ถ้าพูดอย่างตรงไปตรงมา แต่ต้องนับถือหรือพึ่งตัวเอง ข้อนั้นเป็นคำสั่งของพระพุทธเจ้า ในข้อที่ว่าให้นับถือตัวเอง พระองค์ได้ตรัสว่า **ภิกษุทั้งหลาย** !

เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย จงมีธรรมะเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย นี่เป็นพระพุทธภาษิต **ที่ว่ามีตนเป็นที่พึ่ง กับมีธรรมะเป็นที่พึ่งนั้น เป็นของอย่างเดียวกัน** คือเราจะต้องทำทุกอย่างด้วยตนเองจนกระทั่งมีธรรมะ คือภาวะแห่งความสะอาด สว่าง สงบ ปรากฏขึ้นในใจ จึงจะเป็นผู้ที่มีที่พึ่งแล้วอย่างแท้จริง และก็กล่าวได้ว่า เป็นการพึ่งตัวเอง เรื่องนี้เป็นการแสดงอยู่แล้วในตัวว่า เราทุกคนต้องพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นความจริงที่เด็ดขาด การพึ่งสิ่งอื่นนอกไปจากตนนั้น เป็นเพียงอุบาย.

ปัญหาต่อไปที่เราจะต้องศึกษา ก็เกิดขึ้นว่า เราจะพึ่งตัวเองได้อย่างไร ? และโดยวิธีใด ? **อาตมาจึงถือโอกาสบรรยายเรื่องกรรม หรือเรื่องกฎแห่งกรรมในวันนี้ เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าเราจะพึ่งตนได้โดยแท้จริงอย่างไร** ข้อแรกเราอย่าลืมว่าพระพุทธเจ้าทรงกำชับให้มีตนเป็นที่พึ่ง อย่าพึ่งสิ่งอื่นเลย อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย และยังตรัสว่า *"ตุมฺเหหิ กิจฺจํ อาตปฺปํ อกฺขาตาโร ตถาคตา"* เป็นต้น ซึ่งมีใจความตรง ๆ ว่า **"การกระทำความเพียรเพื่อช่วยตัวเองนั้น พวกท่านทั้งหลายต้องทำเองตถาคตเป็นแต่ผู้บอกและชี้ทาง"** หรือตรัสว่า *"อตฺตาหิ อตฺตโน นาโถ โกหินาโถ ปโรสิยา,"* **ตนเป็นที่พึ่งของตน ใครอื่นจะเป็นที่พึ่งให้แก่ตนได้** หรือว่า *สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ* **คือความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์นี้เป็นของเฉพาะตัวคน**อื่นจะมาช่วยทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้ นี่เป็นพระพุทธภาษิตซึ่งเป็นการสรุปใจความได้เหมือนกันหมดทุก ๆ ข้อ ว่าเราจะต้องพึ่งตัวเอง ทีนี้ก็มาถึงข้อที่ว่าเราเอาอะไรมาเป็นหลักในการพึ่งตน ? ข้อนี้ตอบได้ว่า ต้องอาศัยกฎแห่งกรรม คือกฎการกระทำซึ่งจะพูดในวันนี้.

เราจำเป็นจะต้องศึกษาเรื่องกฎแห่งกรรมให้ถูกต้อง และใช้ปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้ตรงให้เหมาะกับชั้น ซึ่งเราจะแบ่งเรื่องกรรมออกได้เป็น ๓ ชั้น อย่างเดียวกันอีก คือเรื่องกรรมในแง่ของศีลธรรมชั้นหนึ่ง และเรื่องกรรมในแง่ของพระพุทธศาสนาโดยตรงอีกชั้นหนึ่ง.

สำหรับข้อนี้ อาตมาอยากจะขอร้องให้ตั้งข้อสังเกตกันให้มากเป็นพิเศษ เพราะว่าที่แล้ว ๆ มานั้น รู้สึกว่าพวกเราชาวพุทธบริษัททั่ว ๆ ไปนี้ **เข้าใจในเรื่องกรรม หรือสนใจเรื่องกรรมกันแต่เพียงครึ่งเดียว** และยังไม่ถึงชั้นที่เป็นพุทธศาสนาด้วย คือพอกล่าวกันถึงเรื่องกรรมแล้ว ก็เข้าใจว่าไม่มีอะไร นอกจากว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว คนทำเป็นผู้รับผลของการกระทำนั้น ๆ แล้วก็เท่านั้นเอง กลายเป็นว่าเรื่องกรรมมีเท่านั้นเอง เรื่องกรรมเพียงเท่านี้เป็นเรื่องของศีลธรรมเท่านั้น ยังไม่ถึงตัวศาสนา และเรื่องธรรมในทำนองที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ผู้ทำเป็นผู้ได้รับผลนี้ ย่อมมีสอนกันในหลาย ๆ ศาสนา หรือเกือบทุกศาสนาทีเดียว และยิ่งกว่านั้นยังเป็นหลักที่สอนกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด แล้วเราจะเอาสิทธิอันไหนมาพูดกันว่า หลักอันนี้เป็นของพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะ โดยที่แท้มันเป็นหลักทางศีลธรรมทั่ว ๆ ไป ตั้งแต่ก่อนพุทธกาลมาจนถึงพระพุทธเจ้า พระองค์ก็ยอมรับรองหลักอันนี้ แต่ว่าเป็นไปในแง่ทางศีลธรรม ยังไม่ถึงตัวแท้ของศาสนา.

เราจะต้องศึกษาเรื่องกรรม ที่สูงขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง ในฐานะที่เป็นตัวแท้ของพุทธศาสนา คือ เรื่องกรรมในส่วนที่เป็นโลกุตตรธรรม ข้อนี้ได้แก่การศึกษาและปฏิบัติเพื่อให้เราเอาชนะกรรมให้ได้ ให้มีอำนาจอยู่เหนือกรรม อยู่เหนือการที่จะต้องรับผลของกรรม นี่แหละจึงจะเป็นเรื่องกรรมในชั้นที่เป็นพุทธศาสนาแท้ คือเป็นเรื่องโลกุตตระ ท่านทั้งหลายคงจะประหลาดใจหรือนึกฉงนสงสัย ว่าการอยู่เหนืออำนาจกรรมนั้น จะเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ แต่อาตมากลับยืนยันว่า นั่นแหละเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ และเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเกี่ยวกับเรื่องกรรม ถ้าถือแต่เพียงว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว คนทำเป็นผู้รับผลแห่งการกระทำ อย่างนี้เป็นศีลธรรมสากลทั่วไป **พระพุทธศาสนาเราเมื่อได้สอนเรื่องกรรมในขั้นศีลธรรมสิ้นสุดไปแล้ว ก็ยังมีสอนเรื่องกรรมในชั้นโลกุตตระ คือ การทำจิตใจให้อยู่เหนือการทำกรรมและเหนือการที่จะต้องรับผลของกรรม** เพราะฉะนั้นเราจะต้องศึกษากรรมทั้ง ๒ แง่ คือทั้งในแง่ของศีลธรรมและในแง่ของพระพุทธศาสนาที่เป็นชั้นโลกุตตระธรรมโดยตรง

ก่อนที่จะศึกษาเรื่องกรรมทั้งสองแง่ เราควรพิจารณาคำว่ากรรมกันเสียก่อน จึงจะเข้าใจได้ง่ายในการศึกษาเอาชนะกรรมได้อย่างไรสืบไป อะไรเป็นตัวกรรม? พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า **เจตนาเป็นตัวกรรม** คือตรัสว่า **"เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ"** ซึ่งแปลว่า **"ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม"** ที่ว่าเจตนาเป็นตัวกรรมนี้ ก็เป็นการแสดงอยู่ในตัวแล้วว่า การเคลื่อนไหวหรือการกระทำที่ไร้เจตนานั้น ไม่จัดเป็นกรรม ถ้าอย่างนั้นจะจัดเป็นอะไร? ก็จัดเป็นกิริยา การเคลื่อนไหวที่ไร้เจตนา เช่นกิ่งไม้หักลงมาเช่นนี้เป็นการเคลื่อนไหวของสิ่งที่ไร้เจตนา หรือว่าคนเราเดินไปหรือทำอะไรก็ตามในลักษณะที่ไม่มีเจตนา แต่การกระทำนั้นย่อมมีผลกระทบกระทั่งสิ่งนั้นสิ่งนี้บ้าง เช่น เราเดินไป มันก็คงจะเหยียบสัตว์ตัวเล็กตัวน้อยที่อยู่ใต้ดินบอบช้ำหรือตายไปบ้างก็ได้ แต่การกระทำนั้นไร้เจตนาที่จะฆ่ามัน ฉะนั้นการกระทำหรือการเคลื่อนไหวที่ไร้เจตนาอย่างนี้ ไม่จัดว่าเป็นกรรม แต่เป็นเพียงกิริยา ต่อเมื่อมีเจตนาที่จะทำเพื่อความประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง จึงจะเรียกว่าเป็นกรรม ท่านผู้ฟังจะต้องรู้จักคำว่ากิริยา กับคำว่า กรรม ให้เห็นชัดว่าต่างกันไกล ตรงที่ **กิริยา** ไม่หมายความว่ามีเจตนารวมอยู่ด้วย และคำว่า **กรรม** คือตัวเจตนาเป็นใหญ่ อาตมาขอบอกกล่าวเสียก่อนว่า คำพูดที่ใช้ในกรณีนี้ เป็นคำบัญญัติเฉพาะของพุทธศาสนา อย่าได้เอาไปใช้ในกรณีอื่น ๆ เช่นในกรณีทางภาษาธรรมดาเป็นต้น มันอาจจะไม่ตรงกันได้ แต่ถ้าภาษาธรรมะในทางพุทธศาสนาแล้ว เราบัญญัติกันไว้อย่างนี้.

ทีนี้มาถึงผลที่เกิดขึ้น ซึ่งจะต้องเป็นไปตามหลักเดียวกันอีก กิริยาไม่มีเจตนาผลที่เกิดขึ้นก็เรียกเป็น **ปฏิกิริยา** ส่วนการกระทำกรรมที่ประกอบด้วยเจตนานั้น ผลที่เกิดขึ้นเราไม่เรียกว่าปฏิกิริยา แต่เรียกว่า **ผลกรรม** หรือ **วิบาก** ถ้าเรียกให้ถูกต้องก็คือ **วิบากของกรรม** รวมความว่ากิริยาให้ผลเป็นปฏิกิริยา กรรมให้ผลเป็นวิบาก เรื่องกิริยาและปฏิกิริยา เราไม่ต้องวินิจฉัยกันในที่นี้ เพราะเป็นคนละเรื่อง เป็นแต่ให้เข้าใจไว้พอสมควรว่า กิริยานั้นไม่ประกอบด้วยเจตนา และการกระทำของคนเราที่ไม่มี

เจตนาจัดเป็นกิริยา ผลที่เกิดขึ้นไม่จัดว่าเป็นผลกรรม เช่นการกระทำของพระอรหันต์ทุกอย่างทุกชนิดที่ทำลงไป ก็เป็นเพียงกิริยา เพราะท่านไม่มีเจตนาที่ประสงค์อะไรด้วยกิเลสตัณหา จึงไม่มีเจตนาแห่งการทำกรรม เพราะฉะนั้นการกระทำของพระอรหันต์ จึงเป็นเพียงกิริยาไปหมด เพื่อเป็นเครื่องช่วยความจำ เราจะกำหนดตัวอย่างไว้ว่า ความเคลื่อนไหวของสิ่งที่ไม่มีความนึกคิด เช่นกิ่งไม้หักลงมาหรือว่าลมพัดหน้าต่างปิดเปิดอย่างนี้เป็นต้น นี้ก็เป็นกิริยา การกระทำของคนเราตามธรรมดานี่แหละ แต่ว่าไม่มีเจตนา ไม่มีความตั้งใจอะไรเลย เป็นการเคลื่อนไหวไปตามธรรมดา เช่นการหัวเราะเพราะถูกจี้ การล้างหน้าแปรงฟันเพราะความเคยชินเป็นนิสัย เป็นต้นเหล่านี้อย่างหนึ่งที่เรียกว่ากิริยา หรือว่าการกระทำของพระอรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้ว ไม่มีเจตนาด้วยกิเลสตัณหาที่จะทำสิ่งใด นี้ก็เป็นกิริยา การกระทำหรือการเคลื่อนไหวชนิดที่เป็นกิริยาเช่นนี้ไม่มีความหมายที่จะต้องวินิจฉัยในที่นี้ เราจะวินิจฉัยแต่ในเรื่องการกระทำที่มีเจตนา ที่เรียกว่า กรรม ต่อไป.

เจตนา ในที่นี้ ต้องเข้าใจว่าหมายความถึงความมุ่งมาดปรารถนาตั้งใจที่จะทำทีนี้ความตั้งใจที่จะทำนี้ มันเกิดจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นธรรมดา มันจะมีมาเองไม่ได้ เมื่อสอบสวนดูก็จะพบว่ามันมาจากความอยากอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า **ตัณหา** ตัณหาแปลว่าความอยาก อยากได้หรืออยากมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งนี้ เรียกว่า **กามตัณหา** อยากเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ เรียกว่า **ภวตัณหา** อยากไม่ให้เป็นอย่างนั้น อยากไม่ให้เป็นอย่างนี้เรียกว่า **วิภวตัณหา** (ซึ่งได้อธิบายแล้วในการบรรยายปี ๒๔๙๙) ตัณหานี้ไม่ใช่ว่ามันเป็นของที่เกิดได้เองลอย ๆ มันต้องมาจากการปรุงแต่ง คือการติดต่อเบื้องต้น ก่อนหน้านั้นมาอีก เช่นความคิดนึกรู้สึกต่าง ๆ ซึ่งเป็นสาเหตุให้พอใจ – ไม่พอใจ แล้วก็เป็นเหตุให้เกิดความอยากขึ้น ตามความพอใจหรือตามความไม่พอใจนั้น ๆ เมื่อมีความอยากซึ่งเรียกว่า ตัณหา นี้แล้ว จึงมีเจตนาในการที่จะกระทำ เมื่อมีการทำลงไปด้วยเจตนาก็เป็นกรรม นี้เรียกว่า กรรมในที่นี้ ซึ่งจะต้องมีผลเป็นวิบากกรรมตามสมควรแก่การกระทำกรรมนั้น ๆ เสมอไป.

ทางที่ทำกรรม ท่านถือว่าทำได้ทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ การทำทางร่างกาย ก็หมายถึงเจตนาที่บังคับให้แสดงออกมาทางกาย จนกายเคลื่อนไหวไปตามนี้เรียกว่า ทำกรรมโดยทางกาย หรือ **กายกรรม** เจตนาที่บังคับแสดงออกทางวาจาเป็นการพูดอย่างนั้นอย่างนี้ นี่เรียกว่า ทำกรรมทางวาจา หรือ **วจีกรรม** ส่วนการกระทำทางใจ คือที่ยังไม่ออกมาทางกายทางวาจา ยังคิดหรือรู้สึกอยู่ในใจล้วน ๆ เรียกว่า **มโนกรรม** คือทำทางใจ การกระทำทั้ง ๓ ทางนี้ จัดเป็นกรรมเสมอกันหมด คือมีน้ำหนักในฐานะที่เป็นกรรมเสมอกันหมด ทำดีก็ได้ ทำชั่วก็ได้ แล้วแต่การกระทำ ทางแห่งการทำกรรมทั้ง ๓ ทางนี้เรียกโดยภาษาบาลี ก็เรียกว่า ทวาร แปลว่า ประตูแห่งการทำกรรม สำหรับการกระทำนั้นในบางกรณีก็ออกมาถึงทางกาย ในบางกรณีก็หยุดแค่วาจา บางกรณีทั้งกายทั้งวาจา แต่ใจต้องเป็นประธานอยู่เสมอ เพราะเป็นที่ตั้งของเจตนา ฉะนั้นการกระทำกรรมทางกายก็ตาม ทางวาจาก็ตาม หรือพร้อมกันทั้งสองอย่างก็ตาม ต้องอาศัยมโนกรรม คือ การนึกคิดทางใจก่อนเสมอไป แต่โดยเหตุที่เราเพ่งเล็งความสำเร็จในการกระทำที่ว่า มีได้ถึง ๓ ทาง คือทางกาย ทางวาจา ทางใจ จึงได้บัญญัติทางแห่งการกระทำไว้ ๓ ทาง ดังนี้ ไม่ว่าทำดีหรือทำชั่ว.

เมื่อได้พูดถึงคำว่ากรรมแล้ว ก็อยากกล่าวเสียเลยทีเดียวว่า เรามีวิธีแห่งกรรมกันโดยละเอียดอีกอย่างหนึ่ง คือถ้าเรา **เอาเวลาเป็นเครื่องแบ่งกรรม** ที่กระทำ เราจะได้กรรมเป็น ๔ ชนิด คือ ๑. กรรมที่จะให้ผลทันตาเห็น นี้หมายถึงกรรมที่ทำไปอย่างรุนแรงมาก ด้วยจิตที่รุนแรงมาก มีผลที่จะให้ผลทันตาเห็นในชาตินี้ นี่อย่างหนึ่ง ๒. กรรมที่ไม่รุนแรงถึงอย่างนั้น จะให้ผลในอันดับต่อไป ท่านเรียกว่าให้ผลในชาติหน้าในการเกิดคราวหน้า; เราใช้คำว่า ในการเกิดคราวหน้า ก็คือไม่ใช่การเกิดคราวนี้. ทีนี้ถ้าไม่ถึงอย่างนั้น ก็เป็นกรรมประเภทที่สาม ๓. คือกรรมที่จะให้ผลในการเกิดคราวต่อ ๆ ไป. ถ้าไม่ถึงนั้น เพลากว่านั้นอีก ก็คือ ๔. กรรมที่เป็นหมัน หรือว่า หมดโอกาสที่จะให้ผล เพราะประนีประนอมกัน, หรือเพราะผู้ทำกรรมนั้น ๆ ชิงเป็นพระอรหันต์

เสียก็ดี. ขอซ้อมความจำแก่ผู้ฟังอีกทีหนึ่งว่า *ถ้าเอาเวลาเป็นเกณฑ์* เราได้กรรมเป็น ๔ ชนิด คือ ๑. กรรมให้ผลทันตาเห็น **ทฏฐธรรม เวทนียกรรม.** แล้วก็ ๒. กรรมให้ผลในการเกิดคราวต่อไป เรียกว่า **อุปปัชเวทนียกรรม,** แล้วก็ ๓. กรรมให้ผลในการเกิดคราวต่อ ๆ ไปอีก เรียกว่า **อุปราปรเวทนียกรรม,** แล้วก็ ๔. กรรมที่ให้ผลแล้ว หรือว่าหมดโอกาสที่จะให้ผล ไม่มีทางที่จะให้ผล เรียกว่า **อโหสิกรรม,** ที่ว่า*เอาเวลาการให้ผลเป็นเกณฑ์นี้ ที่แท้ก็คือน้ำหนักแห่งการกระทำต่าง ๆ กัน.* ถ้ากระทำด้วยจิตที่รุนแรง กระทำด้วยเจตนารุนแรง ในลักษณะที่รุนแรง หรืออัตราที่รุนแรง มันก็ให้ผลทันตาเห็น. ถ้าไม่ถึงนั้น ก็ให้ผลในการเกิดคราวต่อไปอีก.

๏ ใช่ญาติมิตรสนิทเนื้อเขาเกื้อหนุน
ควรคิดคุณท่านกว่าจะอาสัญ
ถึงไม่มีสิ่งไรจะให้ปัน
อุตส่าห์หมั่นสรรเสริญเจริญพร

(สุนทรภู่)

การตระเตรียมและปฏิบัติงาน
พุทธศาสนพิธีโดยสังเขป

การทำกิจการใด ถ้าได้ทำเป็นระเบียบย่อมเป็นที่น่าดู และแช่มชื่นเบิกบานใจเกิดศรัทธาเลื่อมใส สิ่งที่นิยมกันจนเป็นระเบียบธรรมเนียมถือปฏิบัติกันจึงเรียกได้ว่า พิธี.

ทุกศาสนาย่อมมีระเบียบพิธีการแตกต่างกันไปตามความเชื่อถือ เลื่อมใสศรัทธา การประกอบพิธีบำเพ็ญบุญ ในด้านศาสนพิธีทางพระพุทธศาสนา มีมากอย่าง เมื่อรวมแล้วอาจแยกโดยย่อได้ ๒ ประการคือ

๑. ศาสนพิธีเกี่ยวกับการมงคล เช่น โกนผมไฟ ตัดจุก บวช แต่งงาน ทำบุญอายุ เป็นต้น.

๒. ศาสนพิธีเกี่ยวกับการตาย เช่น ทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน เผา ทำบุญอัฐิ เป็นต้น.

เบื้องต้นของการทำพิธีบำเพ็ญกุศลต้องตระเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ และจัดกิจอื่น ๆ ให้เสร็จเรียบร้อยตั้งต้นตั้งแต่การนิมนต์พระสงฆ์ไปกระทำศาสนพิธี เป็นลำดับไป.

๑. **การนิมนต์พระสงฆ์** ควรเขียนเป็นฎีกา เพื่อถือเป็นหลักฐานกันลืม ข้อความที่เขียนต้องแจ้ง สถานที่ วัน เดือน ปี และเวลาพร้อมทั้งชื่อผู้นิมนต์ ถ้าเกี่ยวกับงานศพต้องแจ้งให้ชัดเจนว่าศพของใคร พร้อมทั้งบอกชื่อยศบรรดาศักดิ์ของผู้ตายนั้นด้วย ใครเป็นผู้จัดทำต้องแจ้งชื่อ ส่วนข้อความอื่น ๆ เป็นไปตามความประสงค์ของผู้จัด แต่มีข้อกำหนดถ้อยคำที่นิยมใช้เกี่ยวกับการมงคลพึงใช้ "เจริญพระพุทธมนต์" ถ้าเกี่ยวกับการตายใช้ "สวดมนต์" อย่าใช้สับสน.

ถ้านิมนต์ฉัน อย่าพึงใช้ถ้อยคำที่ขัดกับพระวินัย เช่น ออกชื่อโภชนะว่า นิมนต์ฉันข้าว เป็นต้น การนิมนต์ออกชื่อโภชนะเช่นนั้น เมื่อพระรับนิมนต์ในเมื่อไม่มีสมัยที่ได้รับยกเว้นก็เกิดอาบัติ จึงควรใช้คำที่ควร เช่น นิมนต์รับอาหารบิณฑบาตเช้า เพล หรือนิมนต์ฉันเช้า ฉันเพล ตามโอกาส.

จำนวนพระที่นิยมใช้ในพิธีนั้น ๆ มีกำหนดไม่แน่นอนโดยสามัญ ๕, ๗, ๙, ๑๐, ๑๑ ในงานทั่วไป งานมงคลสมรสนิยมคู่ ๖, ๘, ๑๐ ส่วนในงานพระราชพิธีตั้งแต่ ๑๐ ขึ้นไปเป็น ๑๐ – ๒๐ เป็นต้น.

การนิมนต์พระในพิธีเกี่ยวแก่การมงคล โดยมากไม่นิยมการขอสงฆ์ และไม่ถวายเป็นสังฆทาน มีอยู่บ้าง เช่น งานทำบุญอายุ ถ้าไม่ต้องการทำพิธีใหญ่ก็ไปขอสงฆ์ไปรับถวายสังฆทาน.

๒. **การจัดสถานที่** การทำพิธีต่าง ๆ เมื่อมีการเชื้อเชิญแขก ญาติมิตรมาในพิธี การจัดสถานที่จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ควรจัดให้สะอาดเป็นระเบียบดูไม่เกะกะรุงรัง ตามต่างจังหวัดนิยมขึงม่านข้างฝา.

๓. **ปูลาดพื้นสถานที่** ควรจัดปูลาดพื้นด้วยเครื่องปูลาดต่าง ๆ ตามควรแก่ฐานะ เช่น ผ้าพรม เสื่อ เพื่อเป็นการต้อนรับแขกที่มาในงาน การปูลาดต้องมุ่งถึงความเหมาะสมและสวยงามด้วย ถ้ามีเครื่องปูลาดมากควรปูให้เต็มสถานที่ คัดเลือกสีสรรค์ ลวดลายและขนาดให้เข้ากันได้ ปูกันเป็นลำดับไป การปูตรงที่ต่อต้องให้ด้านสูงทับด้านต่ำ อย่าให้ด้านต่ำทับด้านสูง โดยกำหนดทางด้านพระพุทธรูป และพระสงฆ์อยู่เป็นด้านสูง ด้วยถือว่าเป็นการคารวะกัน ผู้ใหญ่นั่งสูงกว่าผู้น้อย ผู้น้อยไม่นั่งสูงกว่าผู้ใหญ่ พระก็ยังต้องนั่งตามลำดับอาวุโส คือพรรษาที่สูงและต่ำตามลำดับกันไป มีข้อห้ามอยู่ว่า ห้ามพระผู้มีพรรษาสูงซึ่งเรียกว่า พระเถระ นั่งข้ามอาสนะ คือนั่งเสียในลำดับที่ต่ำ พระผู้น้อยไม่อาจไปนั่งในที่สูงได้ และต่ำลงไปอีกก็ไม่มีที่นั่ง ชื่อว่าปิดกั้นที่นั่งกันอยู่ในตัว และปรับอาบัติแก่ผู้น้อยซึ่งนั่งในลำดับที่สูงกว่าพระผู้ใหญ่ เว้นแต่จะได้รับอนุญาต แม้ในหมู่

คฤหัสถ์ที่มีจรรยามารยาทอันดีก็ยังนิยมระเบียบการนั่ง การเดิน ไปตามลำดับผู้ใหญ่ผู้น้อย ฉะนั้นการปูลาดพื้นสถานที่จึงควรระวังการปูสูงต่ำ ถ้าเครื่องปูลาดมีน้อยจะใช้ปูเป็นแห่ง ๆ ตามที่สมควรก็ได้.

๔. **ปูลาดอาสนะพระสงฆ์** เมื่อได้ปูลาดพื้นสถานที่เสร็จเรียบร้อย ให้ปูลาดอาสนะสำหรับพระสงฆ์นั่งในพิธี ซึ่งนิยมนั่งเรียงเป็นแถว จึงต้องลาดอาสนะให้ยาวเป็นแถวไปตามความเหมาะกับจำนวนพระที่จะนั่ง อย่าให้ห่างกันจนเกินไปหรือนั่งเบียดกันจนเกินไป.

อาสนะพระสงฆ์พึงปูลาดทับลงบนอาสนะของคฤหัสถ์ อย่าให้เครื่องลาดที่คฤหัสถ์นั่งทับสูงอยู่บนที่อาสนะพระสงฆ์ มีพระพุทธบัญญัติห้ามภิกษุนั่งอาสนะเดียวกับสตรี แม้ว่าเป็นผืนใหญ่กว้างเท่าไรและนั่งไกลกัน ถ้าสตรีนั่งบนอาสนะผืนที่ภิกษุนั่งก็ได้ชื่อว่านั่งอาสนะเดียวกัน ฉะนั้นควรจัดอาสนะสำหรับพระสงฆ์ให้เป็นคนละส่วนกับคฤหัสถ์ เมื่อปูลาดอาสนะคฤหัสถ์แล้ว เว้นช่องว่างสักเล็กน้อยอย่าให้เกี่ยวกัน จึงปูอาสนะของพระสงฆ์ ถ้าเป็นเครื่องปูลาดที่กว้างใหญ่ทำเช่นนั้นไม่ได้ พึงใช้อาสนะอื่นปูทับข้างบนอีกทีหนึ่ง ส่วนมากนิยมใช้ผ้าขาวหรือผ้าสีอื่น ๆ ปูลาดทับข้างบน ก็เท่ากับมีอาสนะของพระสงฆ์คนละผืนต่างหากออกไป มิได้นั่งผืนเดียวกับคฤหัสถ์ ถ้าให้ดูสวยงามก็มักมีปูด้วยอาสนะผืนเล็ก ๆ เฉพาะแต่ละองค์ไปปูทับอีกชั้นหนึ่ง.

เมื่อลาดอาสนะแล้วจึงวางหมอนอิงไว้ด้านหลังเฉพาะองค์ไป ไม่ควรจัดโต๊ะเก้าอี้นั่งเพื่อรับแขก เป็นการนั่งสูงกว่าและไม่เคารพคารวะพระสงฆ์ ควรระวังอย่างยิ่ง นอกจากว่าที่พระสงฆ์จะจัดยกพื้นไว้สูงต่างหาก และโต๊ะเก้าอี้ที่ให้คฤหัสถ์นั่ง เมื่อนั่งแล้วยังต่ำกว่าที่พระสงฆ์นั่งถือในสมัยนิยมได้ แต่โดยโบราณแล้วไม่นิยม.

๕. **จัดเครื่องรับรอง** เมื่อจัดที่ปูลาดพื้นสถานที่และอาสนะของพระสงฆ์แล้ว พึงจัดเครื่องรับพระ รับรองแขกต่อไป ตามประเพณีนิยมของไทย.

เครื่องรับรองพระหรือแขกโดยทั่ว ๆ ไป มีกระโถน ที่น้ำเย็น ที่น้ำร้อน หมากพลู บุหรี่ จัดใส่ภาชนะไว้เป็นที่ ๆ ให้เพียงพอกับจำนวนพระและจำนวนแขก ส่วนจะมีเครื่องดื่มอื่น ๆ เพิ่มเติมอีกก็ได้ สำหรับพระสงฆ์นั้น กรณีทำพิธีสวดมนต์ตอนเย็นงดไม่ถวายเครื่องดื่มที่เจือปนสิ่งที่ได้ชื่อว่าอาหาร เช่น ปนนม หรือ โอวัลติน ฯลฯ

สิ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับรับรองพระ คือ กระโถน และที่น้ำ ที่น้ำนั้นให้จัดเฉพาะแต่ละองค์ ส่วนกระโถน ที่หมากพลูบุหรี่ ใส่ภาชนะรวมกันวางระหว่างองค์ก็ได้ โดยจัดไว้ทางด้านขวาขององค์พระ คือตั้งกระโถนไว้ด้านในถัดออกมาที่น้ำ ถัดออกมาเป็นที่หมากพลู บุหรี่กระโถนอย่าตั้งให้ล้ำไปด้านหลังมากนัก การวางต้องกะระดับให้พองาม น้ำร้อนหรือน้ำดื่มเมื่อพระนั่งแล้วจึงถวาย.

เครื่องรับรองคฤหัสถ์ จัดตามประเพณีนิยม ถ้ามีแขกผู้ใหญ่ควรจัดให้เฉพาะที่.

๖. **จัดเครื่องบูชา และตั้งพระพุทธรูป** โต๊ะเครื่องบูชา นิยมใช้กันหลายอย่าง เช่น ม้าหมู่ โต๊ะชั้น โต๊ะเดี่ยว และจัดเครื่องสักการะมากบ้างน้อยบ้าง ตามความเหมาะสม ตามพิธีใหญ่หรือเล็ก หรือตามความเหมาะสมของสถานที่ ความสามารถที่จะจัดได้.

เครื่องสักการะที่เป็นหลักมี ๓ อย่าง คือ ดอกไม้ ธูป เทียน อย่างน้อย ๕ ที่ คือ ดอกไม้ ๒ ที่ เทียน ๒ ที่ ธูป ๑ ที่ ธูปปักเพียง ๓ ดอก เทียนธูปที่ปักไว้สำหรับจุดบูชาควรชุบน้ำมันยางที่ไส้เทียนและที่ปลายธูปสักเล็กน้อยก่อน เพื่อจุดง่ายขึ้น แต่อย่าให้มากเกินไป

ในเรื่องเครื่องบูชา เครื่องสักการะนี้ไม่แน่นอน ให้พิจารณาดูตามสมควร ข้อสำคัญให้เป็นสิ่งเหมาะสมที่จะตั้งพระพุทธรูปบูชา ถ้าพิธีใหญ่เชิญแขกมาก จะจัดเครื่องบูชานิดหน่อยก็ดูไม่งาม ในเรื่องพิธีพระ เครื่องบูชาถ้าจัดไม่น่าดู ก็ไม่เป็นสิ่งที่ส่งเสริมเชิดชู แม้จะจัดงานให้ใหญ่โตอย่างไร ก็ไม่น่าดู.

เครื่องบูชา ควรตั้งไว้ด้านขวาของพระสงฆ์ แต่ถ้าสถานที่ไม่อำนวยจริง ๆ ตั้งไว้ด้านซ้ายก็ได้ การตั้งต้องพิจารณาให้เหมาะสมแก่สถานที่ อย่าให้ใกล้ชิดกับทางที่ใช้เดินผ่านไปมา อย่าให้ขัดกับที่รับแขก ควรตั้งผินพระพักตร์พระพุทธรูปไปตามนิยมต่าง ๆ กัน ข้อสำคัญ อย่าให้ผู้จะบูชากราบพระพุทธรูปต้องหันหลังให้พระสงฆ์ที่นั่งลำดับอยู่ ส่วนมากนิยมผินพระพักตร์พระพุทธรูป หันด้านออกอย่างพระสงฆ์.

เมื่อจัดตั้งโต๊ะเครื่องบูชาเสร็จแล้ว ควรมีพรมเล็ก ๆ หรือ หมอน หรือผ้าปูไว้หน้าโต๊ะบูชานั้นเพื่อใช้เป็นภาชนะรับรองเวลากราบ.

พระพุทธรูปที่นำมาประดิษฐานบนที่บูชา ในงานพิธีทั่วไป มักนิยมใช้พระพุทธรูปปางสมาธิหรือสะดุ้งมาร ไม่นิยมพระยืน นอกจากงานทำบุญวันเกิด หรือทำบุญอายุ จึงมักนิยมใช้พระประจำวันเกิดของเจ้าของงาน.

๗. **ตั้งภาชนะน้ำมนต์** ภาชนะที่สำหรับใส่น้ำมนต์มักนิยมใช้ครอบสำริด ถ้าหาไม่ได้จะเป็นครอบทองเหลือง ทองแดงก็ได้ ถ้าไม่มีครอบ ใช้บาตรหรือขันก็ได้ ตามโบราณท่านนิยมใช้บาตรดิน แต่บัดนี้บาตรดินหายาก ใช้บาตรเหล็กก็ได้ มีข้อจำกัด อย่าใช้เครื่องทองหรือเงิน เพราะเป็นของอนามาส พระจับต้องอาบัติ แต่ถ้านำมาใส่น้ำสำหรับทำน้ำมนต์ไม่ห้ามเพราะพระไม่ได้จับต้อง ถ้าต้องการน้ำมาก เช่นในงานตัดจุก หรือมงคลสมรส ควรใช้บาตรหรือหม้อน้ำมนต์ตั้งเพิ่มไว้อีก น้ำอย่าให้พร่องในภาชนะมากให้เต็มแต่ไม่ถึงล้น.

๘. **สิ่งต่าง ๆ ที่จะต้องตระเตรียม** ไว้ใช้ในพิธีมงคลนอกจากน้ำมนต์.

ก. **งานมงคล** โกนผมไฟ ตัดจุก ควรเตรียม สังข์ โถปริกใส่กระแจะ กรรไกร กรรบิด (มีดโกน) มงคล บางแห่งก็มีหญ้าแพรก ใบบัวหลวงหรือใบบอนสำหรับรองรับผมที่ตัดหรือโกน.

ข. **งานขึ้นบ้านใหม่** เตรียมโถปริกใส่กระแจะ สำหรับเจิมประตูบ้าน ทรายใส่ภาชนะเช่นบาตรไว้ สำหรับได้ใช้โรยรอบ ๆ บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นมงคลและป้องกันภัยอันตราย.

ค. งานมงคลสมรส ควรเตรียมสังข์ มงคลคู่

สิ่งเหล่านี้ควรจัดตั้งไว้บนโต๊ะหนึ่ง ตั้งด้านขวาหรือด้านซ้ายของเครื่องบูชาตามแต่จะเหมาะ สำหรับครอบทำน้ำมนต์ เมื่อพระเข้านั่งที่เรียบร้อยแล้ว พึงนำไปตั้งไว้ที่ตรงหน้าพระที่ท่านจักเป็นผู้หยดเทียน.

เทียนสำหรับทำน้ำมนต์ ควรใช้เทียนขี้ผึ้งแท้สีขาว นิยมหนัก ๑ บาท จะหย่อนบ้างหรือเกินบ้างไม่สู้จำกัดตายตัว ติดประจำไว้ที่ภาชนะน้ำมนต์.

เครื่องประพรมน้ำมนต์ ควรใช้หญ้าคามัดเป็นกำ แล้วตัดปลายตัดรากะยาวประมาณ ๑ ศอก เพราะถือกันว่าเป็นหญ้ามงคล. พระพุทธเจ้าเมื่อจะได้ตรัสรู้ก็ประทับนั่งบนมัดหญ้าคา ซึ่งเรียกว่า รัตนบัลลังก์ ในศาสนาพราหมณ์ ก็ถือว่าหญ้าคาเป็นหญ้ามงคล เพราะเป็นหญ้าที่รองรับหม้อน้ำอมฤต ไม่ควรใช้อย่างอื่น เช่นใบมะยม เพราะใบมะยมมักถือกันว่า สำหรับประพรมไล่ผี ไม่ใช่มงคล.

ถ้าเป็นงานมงคลทำบุญอายุ มักนิยมต่าง ๆ กัน ตามพิธีโหรหรือพราหมณ์ ถ้าไม่มีโหรหรือพราหมณ์ แต่มีเครื่องบูชาเกี่ยวอยู่บ้าง ควรเตรียมดังนี้.

มีพิธีการอาบน้ำ ต้องเตรียมสังข์สำหรับหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ด้วยเทียนมงคลขี้ผึ้งแท้สีขาวหนัก ๙ บาท จำนวนไส้ใช้เกินอายุเจ้าของ ๑ เส้นพื้นมีความยาวรอบศีรษะเจ้าของ เทียนมงคลนี้ใช้แทนเทียนชัย ฯ ถ้ามีเทียนชัย ฯ ด้วย เทียนมงคลให้เปลี่ยนใช้ไส้ ๓๒ เส้น ส่วนเทียนชัย ฯ ใช้ขี้ผึ้งแท้ขาวหนักเกินอายุเจ้าของ ๑ บาท ไส้เกินอายุเจ้าของ ๑ เส้น ให้มีความสูงเท่าตัวเจ้าของเทียนชัย ฯ เวลาจุดแล้วต้องระวังอย่าให้ดับในระหว่างพิธี ต้องจุดให้หมดเล่ม ถ้าดับในระหว่างมักถือว่าเป็นลางไม่ดี จึงต้องระวังให้มาก โดยมากมักจะหาตู้เทียน แล้วจุดตั้งไว้ในตู้.

เวลาจุด เมื่อพระเริ่มเจริญพระพุทธมนต์ ถึงบทว่า *พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ* จึงลงมือจุดเทียนชัย ฯ และเทียนมงคล ถ้าฤกษ์จุดเทียนชัย ฯ มี พึงจุดตามฤกษ์ ส่วนเทียนมงคลจุดดังกล่าวแล้ว.

การทำบุญอายุ มีกำหนดวันดังนี้คือ ถ้าเกิดในวันไหน ให้เจริญพระพุทธ-มนต์ในวันนั้น เช่นเกิดในวันที่ ๕ พึงเจริญพระพุทธมนต์ในวันที่ ๕ เลี้ยงพระในวันที่ ๖ ถ้าทำวันเดียวก็เลี้ยงพระในวันที่ ๕ นั้น เพราะให้ถือวันเจริญพระพุทธมนต์เป็นวันสำคัญ.

อนึ่ง ในพิธีทำบุญอายุ ตามที่นิยม มักมีพิธีทักษิณานุปทานคือ เปตพลีเสียก่อน คือทำก่อนจากเจริญพระพุทธมนต์ ในวันเดียวกันก่อนเวลากันก็ได้ หรือทำเสียก่อนวันหนึ่งก็ได้ เป็นพิธีบำเพ็ญกุศลอุทิศให้บุรพชนที่ล่วงไปแล้ว มีสดับปกรณ์หรือบังสุกุล แล้วกรวดน้ำอุทิศผล จะทำมากหรือน้อย ก็แล้วแต่กำลัง.

๙. **วงด้ายสายสิญจน์.** สายสิญจน์ต้องใช้ด้ายดิบ จับเป็น ๓ หรือ ๙ เส้น มักนิยมเป็น ๙ เส้น นิยมใช้วงรอบบ้าน ตั้งแต่พระพุทธรูปที่บูชา แล้วเวียนไปทางขวาเป็นทักขิณาวัตต์ แล้วกลับมาบรรจบที่พระพุทธรูป พันไว้ที่พระหัตถ์ หรือฐานข้างบนของพระพุทธรูป อย่าพันกับองค์พระ จะแลดูเป็นมัดพระพุทธรูป จากพระพุทธรูปก็วงเครื่องต่าง ๆ ที่นำมาประกอบพิธีซึ่งตั้งไว้บนโต๊ะนั้น วงเวียนขวาเช่นเดียวกัน แต่จงกำหนดดูว่า จะให้สายสิญจน์ลงทางไหน จึงจะไม่กีดกับกิจการที่จะทำในลำดับต่อไป วงเสร็จแล้วหาภาชนะมารองรับกลุ่มสายสิญจน์ไว้ ส่วนหม้อน้ำมนต์รอไว้ให้พระวงก็ได้.

สายสิญจน์ เมื่อวงแล้ว ต้องระวังให้มาก ห้ามการข้ามกราย จะยกสิ่งของข้ามหรือเอื้อมข้ามไม่ได้ทั้งสิ้น ห้ามทั้งพระและคฤหัสถ์ ถ้ามีความจำเป็น เช่นหยิบยกสิ่งของ พึงยกสายสิญจน์ขึ้นก่อน แล้วจึงลอดไปข้างล่าง.

ถ้าเป็นมงคลโกนผมไฟหรือตัดจุก นิยมวงที่เด็กด้วย ในเวลาฟังพระเจริญพระพุทธมนต์และเวลาโกนเวลาตัด ตามแบบเก่าที่ทำกันตามชนบท มักวงไว้กับตัวเด็ก ถ้าเด็กเป็นหญิง เมื่อวงแล้วก็ไปพันไว้กับวัตถุอื่น แล้วจึงเอากลุ่มด้ายสายสิญจน์นี้ถวายพระ วงอย่างนี้ไม่เหมาะ เพราะบางคราว ผู้ที่ไม่รู้ก็มักหยิบสิ่งของข้าม เอื้อมมือข้ามไปบ้าง

ไม่สมควร สู้วงไว้ให้สูงพอเดินไม่ถูกศีรษะไม่ได้ ไม่ต้องระวัง แม้เด็กจะเป็นหญิงก็ไม่มีทางขัดข้องอะไรกับพระ.

กิจการต่าง ๆ ดังกล่าว ต้องตระเตรียมไว้ให้เสร็จก่อนเวลาที่พระสงฆ์มาถึง.

๑๐. **ต้อนรับพระสงฆ์** เมื่อใกล้ถึงกำหนดเวลาที่พระมาควรจัดหรือสั่งผู้ใดผู้หนึ่ง เตรียมคอยรับพระและเตรียมน้ำไว้สำหรับล้างเท้าพระ เพราะพระเมื่อเวลาเข้าบ้านเดินไปด้วยเท้าเปล่าไม่สวมรองเท้า มีพระพุทธบัญญัติห้ามไว้ว่า "เรา (ภิกษุ) ไม่เป็นไข้จักไม่สวมรองเท้าเข้าไปในบ้าน" ถ้าภิกษุรูปใดผ่าผืน ปรับเป็นอาบัติทุกกฏ เมื่อเป็นเช่นนี้ เดินไปด้วยเท้าเปล่า ๆ ย่อมเปื้อน.

เมื่อพระมาถึงแล้ว พึงออกไปนิมนต์ อย่าให้ต้องเงอะงะเก้อเขินเพราะไม่พบเจ้าของหรือผู้นิมนต์ แล้วให้ล้างเท้าเช็ดเท้าให้แห้ง พาไปยังที่พัก ถ้าไม่ได้จัดที่พักไว้ส่วนหนึ่งต่างหาก พึงนิมนต์ให้เข้านั่งตามที่ ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ควรประเคนสิ่งของที่ได้เตรียมไว้ต้อนรับ ประเคนแล้วพึงประนมมือไหว้ และกราบตามสมควร.

การประเคน จะเป็นใครก็ได้ ชายหรือหญิงไม่ห้ามแต่ต้องทำให้ถูกลักษณะของการประเคน.

ลักษณะของการประเคน ท่านวางหลักไว้ดังนี้.

๑. ของนั้นไม่ใหญ่โตหรือหนักเกินไป เป็นของยกคนเดียวได้.

๒. ผู้ประเคนเข้าอยู่ในหัตถบาส (คือห่างจากผู้รับประเคนหนึ่งศอกในระหว่าง).

๓. น้อมให้ด้วยกาย หรือของเนื่องด้วยกาย.

ผู้ประเคน ต้องเข้าไปอยู่ในที่ใกล้ในระยะดังกล่าว แล้วยกสิ่งของให้พ้นขึ้นจากพื้น แล้วน้อมถวายสิ่งของที่ต้องประเคน คือสิ่งที่จะพึงบริโภค เช่นอาหาร น้ำหมากพลู บุหรี่ ถ้าไม่ใช่ของบริโภค เช่นกระโถนไม่ต้องประเคน เมื่อประเคนแล้วอย่า

ไปจับเลื่อนของนั้น ๆ มิฉะนั้นต้องประเคนใหม่ ผู้หญิงประเคนถ้าได้หัตถบาส และถูกลักษณะแล้วผู้ชายไม่ต้องประเคนใหม่ จะต้องประเคนซ้ำใหม่ต่อเมื่อทำไม่ถูกระเบียบ.

๑๑. **เริ่มพิธี** เมื่อพระมาประชุมพร้อมแล้ว เริ่มพิธีจุดเทียน การจุดเทียนธูปเป็นหน้าที่ของเจ้าของงานโดยตรง ไม่ควรให้ผู้อื่นจุดแทน ถ้าเป็นมงคลสมรสให้บ่าวสาวแบ่งกันจุด ควรเตรียมเทียนเล็ก ๆ ติดเชิงเทียนไว้ ๑ เล่ม เรียกว่าเทียนชนวน สำหรับจุดขึ้นก่อน แล้วนำเทียนชนวนนั้นไปที่เทียนเครื่องบูชา หรือเทียนน้ำมนต์.

จุดเทียนชนวนแล้ว ก่อนจะจุดเทียนที่บูชา ควรกราบพระพุทธรูปก่อนแล้วใช้เทียนชนวนจุดเทียนที่บูชา จุดเล่มด้านขวาของพระพุทธรูปก่อนแล้วจุดด้านซ้าย. ต่อไปจุดธูป เทียนน้ำมนต์ยังไม่ต้องจุด เมื่อจุดเทียนธูปเครื่องบูชาแล้วพึงคุกเข่าประนมมือตั้งใจบูชา (นึกในใจ) ด้วยคำว่า.

อิเมหิ สกฺกาเรหิ พุทฺธํ อภิปูชยามิ
อิเมหิ สกฺกาเรหิ ธมฺมํ อภิปูชยามิ
อิเมหิ สกฺกาเรหิ สงฺฆํ อภิปูชยามิ

แล้วกราบ ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๑ ว่าในใจ *พุทฺธํ วนฺทามิ*
ครั้งที่ ๒ ,, *ธมฺมํ วนฺทามิ*
ครั้งที่ ๓ ,, *สงฺฆํ วนฺทามิ*

ทุก ๆ ครั้งที่กราบพระ ควรปฏิบัติดังกล่าวมานี้.

เมื่อบูชาและกราบแล้ว พึงถวายกลุ่มด้ายสายสิญจน์ หรือถวายตอนจุดเทียนแล้วก็ได้ หรือให้ใครถวายก็ได้ เสร็จแล้วเริ่มอาราธนาศีลต่อไป.

๑๒. **จุดเทียนน้ำมนต์** การจุดเทียนน้ำมนต์นิยมจุดในตอนที่พระสวดถึงมงคลคาถา ตอนที่ขึ้น อเสวนาฯ พึงจุดเทียนชนวนแล้วไปจุดเทียนสำหรับหยดน้ำมนต์ที่ปักไว้กับภาชนะที่ทำน้ำมนต์นั้น จุดเสร็จแล้วยกประเคน มอบถวายพระที่ท่านจะพึงหยดน้ำมนต์นั้น ประเคนแล้วไหว้กราบครั้งหนึ่ง.

การจุดเทียนน้ำมนต์ ในสมัยก่อนนิยมจุดตอนพระสงฆ์สวด รัตนปริตต์ ขึ้นบทว่า *ยงฺกิญฺจิวิตฺตํ ฯ* แม้ในทางราชการก็นิยมเช่นนั้น แต่บัดนี้ได้เปลี่ยนมาเป็นคาถาบทว่า *อเสวนา ฯ.*

เป็นหน้าที่เจ้าของงานโดยตรง ไม่ควรให้ผู้อื่นจุด เพราะฉะนั้นผู้เป็นเจ้าของงาน พึงนั่งตั้งใจฟังสวดมนต์ไปจนกว่าจะถึงเวลาจุดเทียนน้ำมนต์ ไม่ควรสาระวนอยู่กับเรื่องอื่น เมื่อจุดเทียนแล้ว จำเป็นจะลุกไปจากที่นั้นบ้างก็ได้ทั้งนี้เพื่อไม่ต้องเที่ยวตามในเวลาจุดเทียนทำน้ำมนต์.

เมื่อพระสวดมนต์จวนจบ ถึงบทส่งเทวดา คือ *ทุกฺขปฺปตฺตา ฯ* พึงให้จัดเตรียมน้ำเครื่องดื่มไว้ พอพระสวดจบ นำเข้าไปถวาย ไม่ต้องให้พระนั่งคอย.

เมื่อพระกลับ ควรไปส่ง เพื่อแสดงคารวะเช่นแขกผู้มีเกียรติที่มาหา หรือมาในงาน จะส่งที่ประตูบ้านหรือส่งขึ้นรถสุดแล้วแต่โอกาสนั้นๆ.

๑๓. พิธีในวันเลี้ยงพระ วันรุ่งขึ้น พึงตระเตรียมต้อนรับพระที่จะมาฉันอย่างตอนสวดมนต์นั้น เมื่อพระพร้อมแล้ว เริ่มจุดเทียนและอาราธนาศีล รับศีลดังวันก่อนแต่ไม่ต้องอาราธนาพระปริตต์ เมื่อพระสวดพิธีถวายพรพระจบบทสังฆคุณ คือ*สุปฏิปนฺโน ฯ* แล้ว ถ้ามีการตักบาตร ก็ให้ตักตอนนี้ ถ้าเป็นงานมงคลสมรส ท่านนิยมให้คู่บ่าวสาวตักบาตรร่วมกัน เสร็จแล้วลงมือเตรียมจัดเลื่อนสำรับอาหารมาประจำไว้ตรงตามหน้าพระบาตรหรือชามข้าวตั้งใน สำรับคาวหวานตั้งเรียงคู่กันนอกออกมา คาวอยู่เหนือหวานอยู่ใต้ ถ้าสถานที่แคบสำรับหวานยังไม่เรียงตั้งไว้ก็ได้ แต่เตรียมนำมาไว้ใกล้ๆ เพื่อสะดวกแก่การหยิบประเคน.

หน้าที่ประเคนพระ เจ้าของงานเป็นผู้ประเคน หรือจะประเคนสัก ๑ องค์ ๒ องค์ แล้วให้ผู้อื่นประเคนบ้างก็ได้ ถ้าเป็นงานมงคลสมรสควรจัดให้คู่บ่าวสาวประเคนร่วมกัน การประเคนต้องให้ถูกลักษณะดังกล่าวมาแล้วแต่ต้น ให้เริ่มประเคนรูปที่นั่งต้นแถวก่อน แล้วต่อไปตามลำดับ พึงประเคนบาตรหรือชามข้าวก่อนแล้วจึงอาหาร เสร็จ

แล้วกราบ ๑ หรือ ๓ ครั้งตามควร ถ้าประเคนมากรูป รูปต้น ๆ เพียงประนมมือไหว้ทุกรูป พอหมดรูปสุดท้ายจึงกราบ ๓ ครั้งก็ได้.

ประเพณีการเลี้ยงพระแบบโบราณ นิยมจัดเฉพาะองค์ นั่งเรียงแถวฉันดูงามดี ครั้นต่อมาขณะนี้คฤหัสถ์นิยมเลี้ยงอาหารแบบโต๊ะ จึงนำมาจัดเลี้ยงพระบ้าง เพราะสะดวกไม่เปลืองถ้วยชาม มีพระวินัยบัญญัติห้ามภิกษุฉันร่วมภาชนะเดียวกัน ถ้าฝ่าฝืนคงต้องอาบัติ สำหรับพระที่ฉันแม้รู้ว่าผิด แต่เกรงใจเจ้าของงาน ก็ต้องทนอาบัติไป ผู้ที่ไม่สนใจก็ทำตาม ๆ กันเรื่อยไป ถ้าจะให้ถูกพระวินัย ควรมีชามแบ่ง จานแบ่ง ช้อนกลาง ต้องมีให้ครบพระ เมื่อมีชามแบ่งช้อนกลางไว้ องค์ใดต้องการอย่างไหน ใช้ช้อนกลางตักมาใส่ชามของท่านไว้ฉัน เช่นนี้จึงพ้นจากความเป็นผู้ฉันภาชนะเดียวกัน.

การจัดเลี้ยงเป็นโต๊ะ หรือเป็นหมู่ ต้องมีผ้าปูโต๊ะ หรือปูเฉพาะหมู่ ไม่ควรขาด.

๑๔. บูชาข้าวพระพุทธ ที่พระพุทธให้จัดเตรียมมาตั้งไว้หน้าเครื่องบูชา ควรมีโต๊ะปูด้วยผ้าขาวสำหรับวางถาดข้าวพระพุทธ อย่าตั้งหรือวางไว้กับพื้น ดูไม่เป็นการเคารพคารวะสิ่งที่เป็นพุทธบูชา.

ถ้าเป็นงานเกี่ยวกับศพ มักจัดเครื่องเซ่นไปตั้งไว้ที่หน้าศพ หรือบริเวณที่ตั้งศพนั้น.

เมื่อเวลาพระฉัน ควรให้มีผู้นั่งปฏิบัติพระประจำอยู่ด้วย เพื่อคอยดูว่าจะเติมประเคนสิ่งใด ๆ.

จัดเครื่องอาหารถวายเจ้าที่ ๆ ศาลพระภูมิ บางบ้านที่มีศาลพระภูมิตามศาสนาพราหมณ์ เมื่อถวายข้าวพระพุทธแล้ว ควรนำถาดอาหารไปตั้งบนโต๊ะปูด้วยผ้าขาว จุดเทียนจุดธูปบอกกล่าวเจ้าที่ ณ ศาลพระภูมิและถวายอาหาร ถือคติโบราณที่นิยมกันต่อ ๆ มา ถือว่านำศิริมงคลและความสุขแก่ผู้อยู่อาศัย.

๑๕. ถวายเครื่องไทยธรรม ถ้ามีเครื่องไทยธรรมถวายพระ ควรเตรียมจัดไว้ก่อน จัดตั้งไว้บนโต๊ะหรือรวมตั้งไว้ส่วนหนึ่งตามที่เห็นสมควร เมื่อพระฉันและนั่ง

ที่เรียบร้อยแล้ว จึงยกมาตั้งเรียงไว้ตรงหน้าพระทุก ๆ รูปไว้เตรียมประเคน การประเคนเครื่องไทยธรรมเป็นหน้าที่ของเจ้าของบ้าน ๆ ประเคนแล้วหนึ่งหรือสององค์ จะให้ผู้อื่นประเคนต่อก็ได้.

ถ้าเป็นงานมงคลสมรส ต้องให้คู่บ่าวสาวประเคนร่วมกัน คือ ในวัตถุสิ่งของสิ่งหนึ่ง ให้จับร่วมกันแล้วประเคน และตามเรื่องของงานต้องประเคนเองทั้งหมด.

๑๖. **กรวดน้ำ** เมื่อพระสงฆ์ฉันเสร็จและสวดอนุโมทนา ขึ้นบทยถา ฯ พึงหยิบที่น้ำที่เตรียมไว้ รินลงในที่รองรับ พร้อมทั้งตั้งใจอธิษฐาน ในสิ่งที่ประสงค์ให้สำเร็จตามปรารถนา หรืออุทิศแผ่ส่วนกุศลแก่บุรพชนตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลาย.

การอธิษฐานกรวดน้ำ จะสวดคำบาลี หรือจะอธิษฐานธรรมดาก็ได้.

ของที่เตรียมไว้ก่อน เช่น เต้า ขวด จอก หรือถ้วยแก้ว พร้อมทั้งใส่น้ำที่สะอาดบริสุทธิ์บรรจุไว้ สำหรับรองรับน้ำกรวด ก็ต้องจัดไว้ด้วยเช่นกัน เป็นภาชนะที่สะอาด เช่น ถ้วย ถ้วยแก้ว.

๑๗. **ประน้ำมนต์** เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาจบแล้ว พึงนำที่น้ำมนต์พร้อมด้วยเครื่องประพรมที่เตรียมไว้ ถวายพระรูปองค์ที่เป็นหัวหน้าให้ท่านประน้ำมนต์ให้เพื่อความศิริมงคล เจ้าของควรเข้ารับก่อน ถ้าเป็นงานมงคลสมรสให้คู่บ่าวสาวรับก่อนแล้วจึงประพรมผู้อื่น เสร็จแล้วนำท่านประพรมตามห้อง ทั่วบริเวณบ้าน.

การขึ้นบ้านใหม่ ให้นำเครื่องเจิมที่เตรียมไว้ถวายให้ท่านเจิมตามประตูบ้านทราย ถวายรูปที่ ๒ ให้โปรยวงรอบบ้าน.

พิธีเกี่ยวด้วยงานศพ

พิธีต่าง ๆ ที่กล่าวมา โดยมากเกี่ยวด้วยพิธีการมงคล ต่อไปจะได้กล่าวถึงการปฏิบัติเกี่ยวกับงานศพโดยเฉพาะตามสมควร.

การทำงานศพตามประเพณีโดยมีหลายอย่าง ตั้งต้นแต่ทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน เผา ทำบุญอัฐิ บรรจุอัฐิ.

พิธีบำเพ็ญกุศล ทำไปตามฐานะของเจ้าของ เมื่อมรณะแล้ว นำศพไปวัด ทำบุญบำเพ็ญกุศลที่วัดก็มี นำศพไว้ที่บ้านบำเพ็ญกุศลที่บ้านก็มี

จะกล่าวเฉพาะที่ตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้าน เบื้องต้นต้องกำหนดจัดสถานที่ตั้งศพ จัดเครื่องสักการะศพ จัดตั้งที่สักการะบูชาพระพุทธ จัดที่สำหรับพระสวดอภิธรรม นอกจากนั้นมี

๑. ผ้าภูษาโยง ถ้าศพนั้นเป็นชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป ต้องเตรียมผ้าขาวกว้างประมาณ ๑๐ หรือ ๑๒ นิ้ว ยาวพอกับแถวพระสงฆ์อีก ๑ ผืน
๒. เครื่องทองน้อย ๑ – ๒ ที่
๓. ตู้พระอภิธรรม
๔. เครื่องกะบะมุกด์.

ผ้าภูษาโยง เป็นผ้าสำหรับลาดให้พระจับในเวลาสดับปกรณ์ หรือบังสุกุล ต้นผ้าผูกไว้กับศพ ตามที่นิยมกันใช้ด้ายสายสิญจน์ ผูกจากศพออกมาถึงปากหีบศพข้างนอก แล้วผูกผ้าภูษาโยงไว้ ถ้าผ้าภูษาโยงสั้น ใช้แถบหรือริบบิ้นชนิดเงินหรือทองก็ได้ ผูกกับด้ายสายสิญจน์เสียก่อน แล้วให้แถบห้อยลงมาตรงหน้าศพแล้วพับหรือม้วนวางไว้บนที่รองรับ ส่วนผ้าภูษาโยงให้พับวางไว้ทางเหนือพระสงฆ์นั่ง ผ้าขาวม้วนไว้ในที่ใกล้กับผ้าภูษาโยง.

เครื่องทองน้อย มี ๕ ชิ้น เชิงปักธูป ๑ ปักเทียน ๑ กรวยสำหรับใส่ดอกไม้ ๓ รวมตั้งไว้ที่กะบะหรือพาน ตั้งให้ธูปเทียนอยู่คู่กัน ธูปอยู่ด้านซ้ายเทียนอยู่ด้านขวาของผู้บูชา แล้วนำไปตั้งไว้ที่หน้าศพ สำหรับจุดบูชาศพ มีข้อพึงสังเกตไว้ คือ เมื่อเราบูชาศพ ให้ตั้งธูปเทียนมาทางด้านตัวของเรา ถ้าให้ศพบูชา เช่นเมื่อเวลาพระเทศน์ พึงตั้งหันธูปเทียนเข้าทางศพ ระวังอย่าให้สับสน.

เครื่องทองน้อย บางท่านมักจะเรียกว่า เครื่อง ๕ ชิ้น แต่เครื่อง ๕ ที่แท้จริงจะมีอีกอย่างหนึ่งต่างหากจากเครื่องทองน้อย มี ๘ ชิ้น คือ กรวยดอกไม้ ๕ เชิงเทียน ๒ กระถางธูป ๑ ใส่พานรวมกันเช่นเดียวกับเครื่องทองน้อยที่เรียกว่า ๕.

ตู้พระอภิธรรม ถ้าจะจัดที่พระสวด ณ ที่ใด พึงตั้ง ณ ที่นั้นเบื้องหน้าของพระสวด.

เครื่องกะบะ หรือที่เรียกกันว่า เครื่องกะบะมุกด์มี ๙ ชิ้นบ้าง ๑๐ ชิ้นบ้าง บางท่านอธิบายว่า ๙ ชิ้นใช้เกี่ยวด้วยงานศพ คือมีกรวย เชิงปักเทียน ๔ เชิง ปักธูป ๑

๑๐ ชิ้นใช้เกี่ยวกับการงานมงคล คือเพิ่มกรวยดอกไม้อีก ๑ จึงรวมเป็น ๑๐ แต่ที่ใช้กันอยู่ดูไม่ค่อยจะคำนึงกันนัก ตั้งในกะบะเรียงเป็น ๒ แถว ดอกไม้อยู่แถวหนึ่ง ธูปเทียนอยู่แถวหนึ่ง ใช้เทียน ๔ ธูป ๑ ตั้งไว้แถวกลาง จัดเสร็จแล้วตั้งไว้ด้านหน้าตู้พระอภิธรรม หันแถวธูปเทียนมาทางด้านนอก เพื่อจุดบูชาในเวลาพระสวดพระอภิธรรม

เครื่องทองน้อยและเครื่องกะบะ นิยมใช้กันอยู่โดยมากในชั้นสูง ชั้นสามัญโดยทั่วไป ใครมีหรือหาได้ก็ใช้ ถ้าไม่มีก็มักจะใช้ธูปเทียนบูชากันตามธรรมดา.

ศพลงหีบ ตามที่นิยมกัน เมื่อนำศพบรรจุหีบเสร็จ ยกขึ้นตั้งเสร็จแล้วต้องมีพระสงฆ์สดับปกรณ์หรือบังสุกุลตามแต่มากหรือน้อย ควรนิมนต์พระเตรียมไว้ เมื่อพระเข้าที่แล้ว จุดธูปเทียนที่เครื่องทองน้อยแล้วกราบศพลาดผ้าภูษาโยง ถ้าเป็นศพชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปพึงลาดผ้าขาวรองก่อน แล้วจึงลาดผ้าภูษาโยงไว้บน ครั้นแล้วจึงนำผ้าที่จะสดับปกรณ์หรือบังสกุลทอด คือวางไว้บนผ้าภูษาโยงตรงตามหน้าพระ พระสวดเสร็จพิธีแล้วเตรียมกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้มรณะ.

เรื่องผ้าภูษาโยงนั้น เมื่อทอดออกแล้ว ห้ามข้ามกรายหรือแม้ที่ห้อยลงจากหีบก็ห้ามข้ามกรายเด็ดขาด ถือว่าเสียมรรยาทอย่างยิ่ง ควรระวังให้มากแม้ใช้สิ่งของเช่นพานดอกไม้ ทับไว้ก็ไม่ควร.

วิธีทอดผ้า ให้นำผ้าไปทอดวางขวางลงบนผ้าภูษาโยง ไม่ต้องประเคน ทอดผ้าลง แล้วพึงกราบทางพระครั้งหนึ่ง แล้วจึงหันไปกราบทางศพอีกครั้งหนึ่ง หรือทอดหลายองค์ องค์ต้น ๆ เป็นเพียงประนมไหว้ เสร็จแล้วจึงกราบพระและกราบศพ พึงทำดังนี้ทุกครั้งที่ทอดผ้า.

พิธีดังกล่าวนี้ เรียกกันว่าชักผ้าปากหีบ แต่ไม่ได้นำไปทอดที่ปากหีบ คงทอดผ้าสดับปกรณ์หรือบังสุกุลอย่างธรรมดานั่นเอง ไม่มีอาราธนาศีลรับศีล และไม่มีมาติกา มีบางแห่งเจ้าของต้องการให้มาติกาด้วยก็มี แต่พิธีของหลวงไม่มีมาติกา.

ตอนกลางคืน เมื่อพระนั่งเข้าที่เรียบร้อย เจ้าของงานพึงจุดเทียนธูปที่เครื่องกะบะก่อนแล้วกราบพระ และจุดที่เครื่องทองน้อยเสร็จแล้วกราบศพ ส่วนที่เครื่องบูชาพระพุทธรูปนั้นไม่ต้องจุดก็ได้ ส่วนมากนิยมจุดก่อน เมื่อจุดเสร็จแล้ว ให้อาราธนาศีลรับศีล ครั้นแล้วพระเริ่มสวดอภิธรรม.

เมื่อพระสวดจบแล้ว พึงจัดสดับปกรณ์หรือบังสุกุล พอพระอนุโมทนาก็กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้มรณะเป็นเสร็จพิธี.

ทำบุญ ๗ วัน เรียก สัตตมวาร การทำบุญ ๗ วัน มีนิยมกันอยู่ทั่วไป และการนับวันนั้น มีนิยมกำหนดดังนี้ ถ้าตายวันไหน ให้ถือเอาวันนั้นเป็นวันสำคัญ คือ วันอุทิศผล เช่น ตายวันอาทิตย์ ถ้าจะทำงานเป็น ๒ วัน พึงสวดมนต์ในวันเสาร์ เลี้ยงพระวันอาทิตย์ แล้วจึงอุทิศผลให้ ถ้าทำเป็นงานวันเดียว คือ สวดมนต์วันนั้นฉันวันนั้นต้องทำในวันอาทิตย์ ถ้าจะมาทำในวันเสาร์ไม่ควร เพราะการอุทิศผลนั้นนิยมกันว่าล่วงไปแล้ว ๗ วันจากวันที่ตาย จึงถือเอาวันที่ ๘ เป็นวันอุทิศผล.

พิธีทำ แล้วแต่ฐานะของเจ้าของจะทำมากหรือน้อยสุดแต่กำลัง จักนำมากล่าวตามที่นิยมทำกัน คือ วันต้นมีสวดมนต์ เทศน์พร้อมด้วยพระสวดรับเทศน์ ๔ รูป และมีพระสงฆ์สดับปกรณ์หรือบังสุกุลต่อ กลางคืน พระสวดอภิธรรม รุ่งขึ้นเลี้ยงพระเสร็จแล้วมีพระสงฆ์สดับปกรณ์หรือบังสุกุลต่อ.

พิธีเกี่ยวด้วยเรื่องพระ มักนิยมเป็นจำนวนเป็นคี่ เช่น ๕, ๗, ๙ ถ้าเป็นคู่ก็เป็น ๑๐.

เมื่อพระมาพร้อมเข้าประจำที่เรียบร้อยแล้ว เจ้าของพึงจุดเทียนธูปที่เครื่องบูชาพระพุทธรูปก่อน แล้วจุดเครื่องสักการะศพ คือ ที่เครื่องทองน้อย สำหรับบูชาศพเสร็จแล้ว พึงอาราธนาพระปริตต์ เมื่อพระสวดมนต์จบถวายน้ำดื่ม แล้วให้คลี่ผ้าภูษาโยงทำพิธีให้พระที่สวดมนต์ สดับปกรณ์หรือบังสุกุล ตอนนี้ไม่ต้องกรวดน้ำ เพราะไม่มีอนุโมทนา.

อนึ่งในสมัยก่อน ทั้งในงานมงคล หรืองานศพ ก่อนที่พระจะสวดมนต์หรือจะกลับมักนิยมถวายหมากพลูซอง หรือธูปเทียน บุหรี่ เครื่องเหล่านี้เรียก เครื่องท้ายสวดมนต์ซึ่งเป็นเครื่องกำหนดหมายว่า เสร็จแล้วกลับได้ สมัยนี้ธูปเทียนของแพงเลิกกันไป แต่บางแห่งยังมีอยู่.

เมื่อพระสวดมนต์กลับแล้ว ให้เตรียมจัดตั้งธรรมาสน์ไว้ เพื่อพระเทศน์ ตั้งที่เทียนดูหนังสือปักเชิงเทียนไว้ ๑ เล่ม ควรเป็นเทียนขนาดใหญ่พอสมควร จัดวางไว้บนโต๊ะทางด้านซ้าย อย่าตั้งให้ใกล้พระเทศน์นักจะร้อน จัดที่สำหรับพระสวดรับเทศน์ ๔ รูป ไว้ในลำดับเดียวกับอาสนะของพระเทศน์นั่งในเมื่อยังไม่ได้ขึ้นธรรมาสน์ ตั้งโต๊ะเครื่องกะบะไว้เบื้องหน้า

เจ้าของพึงจุดเทียนดูหนังสือก่อน เมื่อพระขึ้นธรรมาสน์แล้วจึงอาราธนาศีลรับศีล แล้วพึงอาราธนาธรรม เมื่ออาราธนาธรรมจบแล้วให้จุดเทียนธูปที่เครื่องทองน้อยหน้าศพ เพื่อให้ศพฟังธรรม แต่บางแห่งก็จุดตอนจะอาราธนาศีลรับศีล คือหลังจากจุดเทียนดูหนังสือให้พระแล้ว.

เมื่อพระเทศน์จบ จึงจุดเทียนธูปเครื่องกะบะซึ่งตั้งไว้หน้าพระสวดรับเทศน์ จุดแล้วบูชาแล้วกราบ เมื่อพระสวดรับเทศน์จบแล้วถวายเครื่องดื่มตามสมควร เมื่อพระเทศน์ลงจากธรรมาสน์ ถวายน้ำแล้ว ลาดผ้าภูษาโยง ทอดผ้าเพื่อให้พระเทศน์และพระ

สวดรับเทศน์ สดับปกรณ์หรือบังสุกุล เก็บผ้าภูษาโยง แล้วถวายเครื่องไทยธรรม บางแห่งก็ถวายเครื่องไทยธรรมก่อน แล้วจึงสดับปกรณ์หรือบังสุกุลตามแต่สะดวก.

เมื่อเสร็จแล้วเตรียมกรวดน้ำอุทิศผล เริ่มเมื่อพระกล่าวคำว่า ยถา ฯ จึงเทน้ำกรวด.

เมื่อพระเทศน์และพระสวดรับเทศน์กลับแล้ว พึงจัดสถานที่สำหรับพระสดับปกรณ์หรือบังสุกุล พระมาพร้อมแล้วนิมนต์นั่งประจำที่ พระสงฆ์เริ่มสวดมาติกา พอสวดถึงบทปั๏ฐานมาติกา คือ *เหตุปจฺจโย ฯ* ให้คลี่ผ้าภูษาโยงลาดตลอดแถวพระสงฆ์สวดจบ จึงทอดผ้าให้พระสดับปกรณ์หรือบังสุกุล เสร็จแล้วเตรียมกรวดน้ำ ตอนพระกล่าวคำ ยถา ฯ เสร็จแล้วส่งพระสงฆ์กลับ ครั้นแล้วจึงให้พระสวดอภิธรรมต่อไป เสร็จพิธีในวันต้นทำบุญ ๗ วัน

วันรุ่งขึ้นเลี้ยงพระ กิจต่าง ๆ เนื่องในพิธี เช่น ธูปเทียน เครื่องบูชา เครื่องไทยธรรมต้องเตรียมไว้พร้อม พระมาเข้าที่นั่งแล้ว จุดเทียนธูปเครื่องบูชาพระ จุดเทียนธูปที่เครื่องทองน้อยหน้าศพ แล้วอาราธนาศีล รับศีลแล้วเลี้ยงพระ ถวายเครื่องไทยธรรมเสร็จแล้วกรวดน้ำ เมื่อพระฉันกลับแล้ว จะมีการสดับปกรณ์หรือบังสุกุลต่อท้ายอีก สุดแล้วแต่กำลัง จะตัดบ้างก็ได้ แม้เทศน์และสวดรับเทศน์จะไม่มีก็ได้ แต่ถ้ามีกำลังก็ไม่ควรตัด.

ทำบุญ ๕๐ วัน เรียก ปั๏ญญาสมวาร ทำบุญ ๑๐๐ วัน เรียก สตมวาร มีพิธีจัดเช่นเดียวกับทำบุญ ๗ วัน.

เผา บำเพ็ญกุศลในการเผา (กรณีเอาศพตั้งที่บ้าน) มักทำเป็น ๒ ตอน คือที่บ้านตอนหนึ่ง และที่วัดตอนหนึ่ง.

บำเพ็ญกุศลที่บ้าน ทำพิธีเช่นทำบุญ ๗ วัน ก่อนจะเชิญศพไปวัดควรมีพระสงฆ์สักกี่รูปก็ได้ สดับปกรณ์หรือบังสุกุลก่อน แล้วจึงเคลื่อนศพ.

การนำศพไปวัด มีขบวนตามศพ ให้มีพระนำศพ ๑ รูป อ่านพระอภิธรรมนำไปข้างหน้า นำไปถึงวัดแล้ว เวียนเชิงตะกอน ๓ รอบ เวียนซ้าย ครบแล้วเชิญศพขึ้นสู่เชิงตะกอน แล้วบำเพ็ญกุศลอีกตามสมควร ถ้าประสงค์จะไปตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดก็นำไปยังสถานที่ตั้ง ยังไม่นำขึ้นสู่เชิงตะกอน.

ถ้าเชิญศพไปดังเช่นที่เรียกว่า ลักศพ คือไปโดยไม่มีขบวน ไม่ต้องมีพระนำศพด้วยก็ได้.

ถ้าจะไปจัดทำบำเพ็ญกุศลที่วัด ก่อนจะเคลื่อนศพไปวัดก็ควรมีสดับปกรณ์หรือบังสุกุลก่อน.

พึงเตรียมผ้าไว้สำหรับทอดปากหีบ จะเป็นไตรจีวรหรือสบงก็ได้ก่อนที่จะประชุมเพลิง เจ้าของหรือผู้ใกล้ชิดหรือผู้มีเกียรตินำไปทอดไว้ปากหีบ แล้วนิมนต์พระสงฆ์สดับปกรณ์หรือบังสุกุลคราวละรูป อย่าให้หลายรูปนัก ทำให้เสียเวลาแขกที่มาในงาน ถ้าหลายรูปควรกะเวลาให้เสร็จพอดีกับที่แจ้งไว้ในการ์ดเชิญ ประชุมเพลิง.

ตามที่นิยม เบื้องต้นให้เจ้าของและลูกหลานหรือญาติทอด เหลือไว้ ๑ ที่สำหรับเชิญผู้ใหญ่ในงานเป็นผู้ทอด เมื่อพระสงฆ์ชักผ้าผืนสุดท้ายแล้วให้ผู้ใหญ่ในงานนั้นจุดเพลิง.

ในเวลาจุดประชุมเพลิง ควรจัดให้มีพระสวดอภิธรรม ๔ รูป ที่เรียกว่าสวดหน้าไฟ.

ทางขึ้นลงประชุมเพลิงมักจัดไว้คนละทางอย่างเป็นระเบียบ.

เก็บอัฐิ นิยมทำกัน ๒ อย่าง คือ ทำ ๓ หาบหนึ่ง และทำอย่างสามัญหนึ่ง

เครื่อง ๓ หาบ ต้องเตรียมคาน ๑ สาแหรก ๑ สำรับหรือปิ่นโตคาวหวาน ๑ อั้งโล่หรือเชิงกราน ๑ หม้อใส่ข้าวสารและเครื่องครัวแห้ง ๑ คานและสาแหรกพันผ้าขาวเชิงกรานและหม้อทาขาว และผ้าไตรเตรียมอย่างละ ๓ ชุด จัดนิมนต์พระสงฆ์สดับปกรณ์หรือบังสุกุล ๓ องค์ และเตรียมเครื่องใส่อัฐิ และอังคารด้วย.

วันเก็บอัฐิ เวลาเช้าพึงนำเครื่องที่เตรียมไว้ไปสู่ที่เชิงตะกอน จัดเป็นแถว ๓ ชุด คือ ๑ ไตร ๒ สำรับวางในสาแหรกสำหรับหาบ ส่วนหม้อเชิงกรานถือตามไป ถ้าใช้ปิ่นโตแทนสำรับให้จัดเชิงกรานและหม้อวางในสาแหรก จัดบุตรหลานให้หาบและถือเดินเรียงเป็นขบวนตามลำดับ เวียนเชิงตะกอน ๓ รอบ เวลาเดินให้ร้องกู่ "วู้ ๆ" ครบแล้ววาง ให้เจ้าหน้าที่ทำการแปรรูป เสร็จแล้วจุดธูปบูชาแล้วนำผ้าขึ้นทอดครั้งละ ๑ ที่ ให้พระสงฆ์สดับปกรณ์หรือบังสุกุลจนครบ ๓ รูป แล้วเลือกเก็บอัฐิตามต้องการ ส่วนที่เหลือรวมบรรจุในภาชนะเก็บไว้ จัดที่ถวายอาหารพระสงฆ์จะให้ฉันในที่นั้นหรือให้กลับไปฉันที่กุฏิ ตามแต่สะดวก และมอบเครื่องหาบถวายไป แต่ไม่ต้องประเคน (หมายถึงอาหารแห้ง) เสร็จแล้วพระสงฆ์อนุโมทนา กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล เสร็จการ.

การเก็บอัฐิอย่างสามัญ ก็เพียงให้เจ้าหน้าที่แปรรูปแล้วทอดผ้าสดับปกรณ์หรือบังสุกุลเท่านั้น หรือภายหลังทอดผ้าสดับปกรณ์หรือบังสุกุลแล้ว จะถวายสังฆทานเป็นอาหารปิ่นโตก็ได้.

ทำบุญอัฐิ ประกอบพิธีอนุโลมตามทำบุญ ๗ วันนั้น แต่มีข้อควรทราบ คือให้จัดที่บูชาอัฐิแห่งหนึ่งต่างหาก จากที่บูชาพระพุทธรูปอย่าตั้งในที่บูชาเกี่ยวกับพระพุทธรูป ทั้งไม่ต้องตั้งที่น้ำมนต์วงด้ายสายสิญจน์ เพราะถือว่าอัฐินั้นเป็นของมงคลอยู่แล้ว.

บรรจุอัฐิ อัฐิและอังคารซึ่งเป็นส่วนที่เหลือนิยมบรรจุไว้ในที่สมควร เช่นเจดีย์หรือถาวรวัตถุอื่น ๆ เป็นต้น แต่ก่อนบรรจุนิยมบำเพ็ญกุศลก่อน โดยมากมักถวายอาหารบิณฑบาตพระสงฆ์ตามสมควรแล้วสดับปกรณ์หรือบังสุกุล หรือจะมีเทศน์ด้วยก็ได้ แต่อย่างน้อยต้องมีสดับปกรณ์หรือบังสุกุล เสร็จแล้วนำบรรจุเป็นอันเสร็จพิธี.

ถวายสังฆทาน ถ้ามีความประสงค์จะนิมนต์พระรับสังฆทานพึงไปขอสงฆ์จากพระภัตตุทเทสก์ ซึ่งทางวัดได้จัดตั้งไว้ โดยไม่เจาะจงรูปใดรูปหนึ่ง ตามแต่ท่านจะจัดให้ เช่นนี้จึงจะจัดว่าเป็นการสงฆ์โดยถูกต้อง ถ้าไปเลือกนิมนต์เฉพาะรูปตามที่ตนต้องการ ชื่อว่าไม่ถูกลักษณะแห่งสังฆทาน เป็นปาฏิบุคคลิกทาน.

การถวายสังฆทาน มีทำกันอยู่ ๒ อย่าง คือ เพื่อความสิริมงคลอย่าง ๑ เพื่ออุทิศผลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว อย่าง ๑.

เบื้องต้นพึงเตรียมนิมนต์พระ และจัดตั้งที่บูชาพระพุทธรูป ที่รับพระสงฆ์ตามเยี่ยงพิธีบำเพ็ญกุศลดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น และจัดเตรียมอาหารและเครื่องต่าง ๆ ที่จะถวายนั้นไว้ให้พร้อมเสร็จ พอถึงเวลาพระมานั่งพร้อมแล้ว พึงจุดเทียนธูปบูชาพระพุทธรูป กราบพระพุทธรูปเสร็จแล้ว นั่งหันหน้าไปทางด้านพระสงฆ์ กราบ ๓ ครั้งแล้วอาราธนาศีล เสร็จแล้วให้ยกเครื่องที่จะถวายสังฆทานนั้นวางเรียงไว้ตรงหน้าพระสงฆ์ กราบ ๓ ครั้ง นั่งประณมมือกล่าวคำถวายสังฆทาน โดยตั้งบท นโม ๓ จบก่อน แล้วกล่าวคำถวายสังฆทานตามบทที่ตั้งจุดประสงค์ไว้อย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าวมาแล้ว คือเพื่อความสิริมงคล หรือเพื่ออุทิศผลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว.

สิ่งที่ควรรู้และควรจำ

๑. พระบูชาประจำวันเกิด

วันอาทิตย์	พระปางถวายเนตร
วันจันทร์	พระปางห้ามสมุทร
วันอังคาร	พระปางไสยา หรือ พระคันธารราฐ
วันพุธ	พระปางอุ้มบาตร
วันพฤหัสบดี	พระปางสมาธิ
วันศุกร์	พระปางรำพึง
วันเสาร์	พระปางนาคปรก

๒. จุดเทียนธูปบูชาพระเสร็จแล้วควรกราบพระพุทธรูป ๓ ครั้ง ประเคนสิ่งของเสร็จแล้วก็ดี พระสวดจบแล้วก็ดีควรกราบ ๑ ครั้ง หรือ ๓ ครั้ง.

๓. ทอดผ้าสดับปกรณ์หรือบังสุกุลแล้วต้องกราบ ๑ ครั้ง แล้วกราบทางศพหรืออัฐิอีก ๑ ครั้ง.

๔. การกราบตามที่นิยม กราบพระคุกเข่ากราบให้ประกอบด้วยองค์ ๕ เรียกเบญจางคประดิษฐ์ คือ ต้องให้หน้าผาก ๑ ฝ่ามือทั้ง ๒ เข่าทั้ง ๒ จดพื้น นั่งคุกเข่าหมอบกราบลงทอดฝ่ามือแบที่พื้น แหวกช่องให้ห่างเพื่อก้มศีรษะให้หน้าผากจดพื้น ถ้ากราบคฤหัสถ์ นิยมนั่งพับเพียบ.

๕. สายสิญจน์ ผ้าภูษาโยง เมื่อขึงหรือลาดแล้วจงอย่าข้ามเป็นอันขาด.

๖. ไม่ควรใช้เชือกหรือป่านตลอดจนด้ายกลุ่มด้ายหลอดแทนสายสิญจน์ หรือผ้าภูษาโยง ถ้าผ้าภูษาโยงไม่มีอาจใช้ด้ายสายสิญจน์แทนได้.

จับด้ายสายสิญจน์เที่ยวแรก ๓ เส้น ท่านให้บริกรรมว่า *อิ สฺวา สุ* จนกว่าจะจับเสร็จพอเที่ยวที่สอง ๙ เส้น ให้บริกรรมว่า *อ สํ วิ สุ โล ปุ ส พุ ภ*

จับมงคล ท่านให้บริกรรมด้วย มงคลจักรวาฬน้อย คือ *สพฺพพุทธาฯ*

๗. ไม่ควรนำสุรามาเลี้ยงเฉพาะหน้าพระ หรือแม้ในที่ใด ๆ ในวัด เพราะเป็นการขาดคารวะสถานที่.

ประเพณีบางอย่างเกี่ยวกับการแต่งงาน

(จากคำบรรยายของ พระยาอนุมานราชธน อาจารย์ในคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ ฯ.)

เฒ่าแก่ทาบทาม

พิธีแต่งงานนี้จะมีได้ ก็ต่อเมื่อฝ่ายชายจัดผู้หลักผู้ใหญ่เป็นผู้แทนไปพูดจาสู่ขอฝ่ายหญิง เมื่อเป็นอันรู้แน่ว่าฝ่ายหญิงไม่ตั้งข้อรังเกียจ ฝ่ายชายจึงวานผู้มีหน้ามีตาเป็นผู้ใหญ่สูงอายุ ไปพูดจาขอทำความตกลงให้เป็นหลักฐาน ผู้รับหน้าที่นี้เรียกว่าเฒ่าแก่ทาบทาม.

ขันหมากหมั้น

ครั้นถึงวันฤกษ์ดีที่ได้กำหนดตกลงกันแล้ว ฝ่ายชายจัดขันหมากหมั้น มีหมากดิบทั้งลูก ๘ ผล พลู ๔ เรียง ใส่ลงในขันใบหนึ่ง และอีกขันหนึ่งใส่ทองหมั้นหรือเงินหมั้นแล้วแต่จะตกลงกัน บางรายแยกขันหมากเป็นคู่ บางรายไม่แยกแต่เพิ่มขันใส่ใบเงินใบทอง ถุงข้าวเปลือก ถั่ว งา ไปอีกใบหนึ่ง ส่วนเครื่องขันหมาก มีขนมผลไม้ จัดใส่ถาดจำนวนมากน้อยแล้วแต่จะตกลงกันมาก่อน ส่วนมากนิยมจำนวนคู่ บางรายถึงกับเรียกน้ำตาลทรายเป็นลูก ๆ ก็มี ทั้งนี้โดยที่ฝ่ายหญิงมักจะเอาขนมหมั้นไปแจกจ่ายแก่ผู้คุ้นเคยนับถือ เพื่อบอกให้รู้ทางอ้อมว่าหมั้นแล้ว เพราะสมัยก่อนไม่มีประกาศทางหนังสือพิมพ์.

พอได้ฤกษ์ เฒ่าแก่จะเป็นเฒ่าแก่คู่หรือเดี่ยวก็ได้ จะเป็นผู้นำของไปมอบให้แก่เฒ่าแก่ฝ่ายหญิง เวลาไปถึงบ้านฝ่ายหญิงจะมีเด็กเล็ก ๆ ส่วนมากเป็นหญิงถือพานหมากเล็ก ๆ มีพลูเจียนจีบเป็นคำ ๆ อยู่ในนั้น ออกมารับเฒ่าแก่ฝ่ายชาย ๆ รับแล้วก็จะส่งเงินเป็น

ของขวัญแก่เด็กและคืนขันไปด้วย เสร็จแล้วก็จะมีการกล่าวถึงวันมงคลนี้เล็กน้อยแล้วเปิดผ้าคลุมขันออก เฒ่าแก่ฝ่ายหญิงจะตรวจดูเมื่อเห็นถูกต้อง ก็ส่งของเลื่อนเข้าไปในห้องสักครู่ข้างในก็จะคืนภาชนะมาพร้อมทั้งของแถมพก แล้วลากลับเป็นอันเสร็จพิธี แต่มีบางรายเลี้ยงดูพวกขันหมาก.

หมากที่ใส่ในขันนั้น โบราณเขาห้ามผ่าหรือเฉือนผล เพราะกลัวว่ามันจะลามปามไปถึงตัวเจ้าบ่าวเจ้าสาวซึ่งอาจจะต้องหย่าร้างกันในภายหน้า ต้องใช้หมากทั้งผลบางทีเอาเคล็ดว่าไม่ผ่าผลด้วย และอยู่ในตะแง้เดียวกัน.

เมื่อเราพิจารณาดูชนชาติที่กินหมากแล้ว จะใช้หมากพลูเป็นเครื่องแสดงไมตรีจิตต้อนรับขับสู้ขณะที่แขกมาเยี่ยมถึงบ้าน สมัยโบราณเชี่ยนหมากมีทุกบ้านจะขาดเสียไม่ได้ พระมหากษัตริย์ต้องมีพานพระศรีและพานพระขันหมาก ซึ่งเป็นรูปพานสองชั้นย่อไม้สิบสอง ทางปักษ์ใต้มีประเพณีอยู่ว่าจะทำพิธีอะไร ๆ ก็ขอให้มีหมากพลูอยู่ในพิธีด้วย ประเพณีอินเดียเมื่อแขกมาบ้าน เจ้าของบ้านต้องให้หมากพลูคำหนึ่งเพื่อเป็นเครื่องต้อนรับ ก็แล้วทำไมเล่าประเพณีแต่งงานจะไม่ใช้หมากพลูเป็นเครื่องแสดงไมตรี ผู้ต้อนรับก็เช่นกันจะต้องมีเด็กนำพานหมากออกมาเชื้อเชิญด้วย ดังกฎหมายเก่าลักษณะผัวเมีย มาตรา ๘๔ ว่า

"สองลอบสมรักด้วยกันมิได้สู่ขอ มิขันหมากเป็นคำนับ"

ชาวมลายู มีประเพณีการหมั้น การแต่งงาน จะขาดหมากพลูไม่ได้ ถือเป็นการดูหมิ่นอย่างร้ายแรง ชาวเกาะบอร์เนียว ถ้าหากฝ่ายชายส่งหมากพลูให้ฝ่ายหญิง หญิงยอมรับถือว่าตกลงหมั้นกันแล้ว ส่วนประเพณีชาวอินเดียจะต้องมีเชี่ยนหมากมาวางตรงกลางระหว่างเฒ่าแก่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง จึงจะเริ่มเจรจาตกลงกัน.

๕
ทองหมั้น

ทองหมั้นจะเป็นของคนมั่งมีเรียกร้องกันก็ได้ หรือเป็นทองรูปพรรณ สมัยนี้เป็นธนบัตร บางรายใช้แหวนเพชรเป็นของหมั้น เรื่องนี้แล้วแต่จะตกลงกันมาก่อน

ขันที่บรรจุทองหมั้น ธนบัตรหรือของหมั้นอื่น ๆ มักใช้ขันเล็ก ๆ จะใส่ของหมั้นไปอย่างเดียวก็แลดูลุ่น ๆ ไป บางรายจึงใส่ถุงเล็ก ๆ ในนั้นมีถั่วเขียว ข้าวเปลือก ข้าวตอก งาดำ ใบเงิน ใบทอง รองก้นขัน บางรายมีเพิ่มดอกรักเด็ดเป็นช่อตรงยอดใส่ไปด้วย ซึ่งคงจะให้หมายความว่ายอดรัก บางรายจะเอาผ้าแดงห่อหรือไหมแดงมัดธนบัตร

ฤกษ์ วัน เดือน แต่งงาน

ฤกษ์เหล่านี้เป็นหน้าที่ของโหร โบราณถือหลักกันทั่วไปว่า เดือนคี่ไม่แต่ง แต่งเดือนคู่ เดือนสิบสองถึงเป็นเดือนคู่ก็ไม่แต่ง เพราะถือว่าเป็นเดือนที่สุนัขติดสัด แต่เดี๋ยวนี้ไม่ถือแล้ว เดือนแปดก็เหมือนกัน ถึงแม้จะเป็นเดือนคู่ก็ไม่แต่ง แต่เลื่อนไปแต่งเดือน ๙ เพราะเป็นเดือนแรกที่เข้าพรรษา มีผู้กล่าวว่า ถ้าแต่งงานเดือน ๙ ข้างขึ้นจะดีมาก เพราะถือเคล็ดตรงที่ว่าเดือนก้าวขึ้น

วันที่แต่ง ห้ามแต่งวันพุธ เพราะเป็นนามไม่ดี วันอังคาร วันเสาร์ ก็ไม่ค่อยแต่ง ถือว่าเป็นวันกล้าแข็ง ถ้าแต่งวันนี้อาจทะเลาะกันได้ วันพฤหัสบดีชาวบ้านก็ว่าเป็นวันครู โบราณกล่าวว่าห้าม "เผาผีวันศุกร์ ปลูกผีวันอังคาร แต่งงานวันพฤหัสบดี" ถ้าแต่งงานวันศุกร์ถือว่า ดีมาก จะสุขสบาย สมัยนี้ไม่ถือกันแล้ว เห็นบางรายแต่งวันพฤหัสบดีก็มี วันพุธก็มี.

ขันหมากแต่ง

พอเวลาจวนเพล ทางฝ่ายบ้านเจ้าสาวจะจัดสำรับคาวหวานสองคู่ (สี่สำรับ) ให้ผู้มีหน้ามีตานำไปส่งที่บ้านเจ้าบ่าว เรียกว่า "**ของเลื่อนเตือนขันมาก**"

ขันหมากเอก โท

ขันหมากเอก คือขันหมากที่มีหมากพลูมีขนาดใหญ่กว่าขันอื่น ในขันมีถุงบรรจุถั่ว งา ข้าวเปลือกเหมือนขันหมากหมั้น มีเตียบและผ้าไหว้อยู่ด้วย เตียบต้องมีคู่หนึ่งอย่างน้อย ส่วนผ้าไหว้ต้องมีอย่างน้อยสามสำรับ.

ขันหมากโท เป็นพวกขนมพื้นเมือง ได้แก่พวกขนมจันอับ (แต่สมัยนี้ใช้ขนมเค็กก็มี) ผลไม้ต่าง ๆ ใส่ภาชนะมีธงกระดาษแดงปักตรงกลางทุกภาชนะมากน้อยแล้วแต่จะตกลงกัน แต่ต้องเป็นจำนวนคู่เสมอ. บางทีชาวสวนเอาหน่อหมาก ห่อโคนหน่อด้วยใบตองแลดูเรียบร้อย ใส่ในขันหมากด้วย คล้ายกับว่า จะให้เอาหมากไปปลูกเมื่อเสร็จพิธีแล้ว เป็นการแสดงถึงว่าให้เป็นต้นทุนในการทำมาหากินต่อไป หรือเพื่อเสี่ยงทายว่า ถ้างอกงามก็เป็นมงคลดีสำหรับสามีภรรยาคู่นั้น.

ส่วนผ้าไหว้ ๓ สำรับ ใช้สำหรับนุ่งหนึ่งผืน ห่ม หนึ่งผืน ตามตำราว่าไว้ว่าให้ใช้ผ้าขาวกว้าง ๕ คืบ ยาว ๕ แขนคืบ ผืนหนึ่งกว้าง ๓ คืบ ยาว ๓ แขนคืบ อีกผืนหนึ่งหรือผ้าขาวทั้งพับก็ได้ พร้อมทั้งธูปหอม ๒ ดอก เทียนยาวคืบหนึ่ง สำหรับเจ้าบ่าวสองเล่ม ดอกไม้ดอกหนึ่ง หรือกระทงหนึ่ง เรียกว่า "ผ้าสรวง" อาจจะหมายความว่า ผ้าเซ่นสรวง สำหรับไหว้ผีปู่ย่าตายายของฝ่ายเจ้าสาว. บางรายใช้ผ้าไหว้เป็นกางเกงแพรก็มี ถ้าพ่อแม่ฝ่ายหญิงมีเชื้อจีน เรื่องต่าง ๆ เหล่านี้นิยมกันไปแปลก ๆ ยุ่งเหยิงไม่แน่นอน.

คนยกขันหมาก ใช้เด็กรุ่น ๆ สาว และต้องเป็นเด็กที่มีบิดามารดาแต่งงานกันถูกประเพณี แต่งตัวสวยเต็มที่ คนยกขันหมากต้องเป็นหญิงสาวพรหมจารี บางทีก็ให้หญิงมีเรือนแล้วยก เรื่องนี้ไม่เข้มงวด ส่วนขันเงินทุน พานใส่ผ้าไหว้ ต้องให้เด็กรุ่น ๆ สาวยกทีละคน เลือกเอาหญิงสาวที่มีตระกูล มีหน้าตารูปร่างหมดจด ส่วนขันหมากโทจะใช้หญิงธรรมดา ๆ ก็ได้ ผู้ชายก็ได้ ไม่ถือเป็นเรื่องสำคัญเหมือนขันหมากเอก.

ขนมแต่งงาน

ในชนบทนอกกรุงเทพ ฯ ออกไป ในวันแต่งงานมักขาดขนมกงไม่ได้ นอกจากนั้นมีขนมทองเอก ขนมชะมด ขนมสามเกลอ ขนมโพลงแสม ขนมรังนก ขนมชะมดและขนมสามเกลอเป็นขนมเสี่ยงทาย โดยเอาขนมปั้นกลม ๆ ๓ ลูก จับให้ติดกันเหมือนก้อนเส้าแล้วชุบแป้งทอดลงในกะทะน้ำมัน ถ้าขนมยังติดกันทั้งสามลูก ก็แสดงว่า

คู่บ่าวสาวจะอยู่กินกันยืดยาว จนมีลูกมีเต้าด้วยกัน ถ้าแตกไปเสีย ๑ ลูกก็แสดงว่าอยู่กินด้วยกัน แต่ไม่มีลูกหรือมีลูกยาก ถ้าหลุดหมดทั้ง ๓ ลูกก็แสดงว่าจะต้องเลิกร้างจากกันแล้วจะต้องหาหมอมาแก้.

กับข้าวแต่งงาน

หน้าที่เลี้ยงแขกในงานเป็นของฝ่ายเจ้าสาว เพราะทำงานที่บ้านเจ้าสาว กับข้าวที่ห้ามไม่ให้มีในงานแต่งงาน มีแกงบอน ต้มยำ ยำผัก (ยำสลัด) เพราะเสียงของคำเหล่านี้ไม่ดี ปลาร้า ปลาเจ่าก็ไม่ได้ เพราะเป็นของหมักของดองจะเกิดเหม็นเปรี้ยวเหม็นโอ่ในงานนั้น ขนมจีนถือเอาเป็นเคล็ดที่ว่าโรยแป้งในน้ำร้อนแล้วตักขึ้นมาเปื่อยเป็นลูกกบหมด ไม่เป็นเส้นรุ่ยและซุย ถือว่าสามีภรรยาคู่นี้อยู่กันไม่ยืด ตรงกันข้ามถ้าแป้งขนมจีนจับกันเป็นเส้นสวยเรียบร้อย ถือว่าอยู่กันยืนนาน ในงานแต่งงานแทบทุกงานมักจะขาดขนมจีนไม่ได้ เพราะถือเป็นมงคลว่า คู่บ่าวสาวจะได้รักกันยาวนานเหมือนความยาวของเส้นขนมจีน ขนมฝอยทองจะตัดเป็นท่อน ๆ สั้น ไม่ได้เขาถือ ต้องปล่อยให้มันยาวรุ่มร่ามเช่นนั้น อาหารคาวที่ห้ามอีกอย่างหนึ่ง คือข้าวต้ม เพราะข้าวต้มใช้เลี้ยงในงานศพ.

อย่าชิงสุกก่อนห่าม

ความถูกและความผิด ก็เพราะจิตของเราเอง
เช่นการควรรีบเร่ง ผิรอไว้จะไร้ผล
หากการที่ควรรอ จงควรรออย่ารุกรน
อย่าเอาแต่ใจตน จะคับแค้นจงไตร่ตรอง
ยุวบุตรยุวหลาน จงประมาณให้แน่นอน
ทำตามคำวิงวอน จะลุเลิศประเสริฐศรี.

ขอให้ตรอง

คนดีมีน้อย คนถ่อยมีมาก
คนชั่วหายาก คนดีทั้งเมือง

นางสงกรานต์

๑. ปีใดสงกรานต์เป็นวันอาทิตย์

นางสงกรานต์จะมีนามว่า **"ทุงษะเทวี"** ทัดดอกทับทิม ประดับอาภรณ์ด้วยปัทมราช ภักษาหารผลมะเดื่อ (อุทุมพร) พระหัตถ์ขวาทรงจักร ซ้ายทรงสังข์ ทรงครุฑเป็นพาหนะ พืชพันธุ์ธัญญาหารในเลือกสวน ไร่นา ไม่สู้งอกงามนัก.

๒. ปีใดสงกรานต์เป็นวันจันทร์

นางสงกรานต์จะมีนามว่า **"โคราษะเทวี"** ทรงทัดดอกปีบ ประดับอาภรณ์มุกดาหาร ภักษาหารน้ำมันงา พระหัตถ์ขวาทรงพระขรรค์ ซ้ายทรงไม้เท้า ทรงเสือเป็นพาหนะ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และราชบริพาร จะเรืองอำนาจ.

๓. ปีใดสงกรานต์เป็นวันอังคาร

นางสงกรานต์จะมีนามว่า **"รากษสเทวี"** ทรงทัดดอกบัวหลวง ประดับอาภรณ์ด้วยโมรา ภักษาหารโลหิต พระหัตถ์ขวาทรงตรีศูล ซ้ายทรงธนู ทรงหมูเป็นพาหนะ โจรผู้ร้ายชุกชุม จะเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยทั่วไป.

๔. ปีใดสงกรานต์เป็นวันพุธ

นางสงกรานต์จะมีนามว่า **"มณฑาเทวี"** ทรงทัดดอกจำปา ประดับอาภรณ์ด้วยแก้วไพฑูรย์ ภักษาหารนมเนย พระหัตถ์ขวาทรงเหล็กแหลม ซ้ายทรงไม้เท้า ทรงลาเป็นพาหนะ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จะได้ยศถาบรรดาศักดิ์จากต่างประเทศ.

๕. ปีใดสงกรานต์เป็นวันพฤหัสบดี

นางสงกรานต์จะมีนามว่า **"กิริณีเทวี"** ทรงทัดดอกมณฑา ประดับอาภรณ์ด้วยแก้วมรกต ภักษาหารถั่วงา พระหัตถ์ขวาทรงขอ ซ้ายทรงปืน ทรงช้างเป็นพาหนะ จะแพ้ผู้ที่เป็นใหญ่ และเจ้าไททั้งปวง.

๖. ปีใดสงกรานต์เป็นวันศุกร์

นางสงกรานต์จะมีนามว่า **“กิริมาเทวี”** ทรงทัดดอกจงกลนี ประดับอาภรณ์ด้วยแก้วมรกต ภักษาหารกล้วยน้ำ พระหัตถ์ขวาทรงพระขรรค์ ซ้ายทรงพิณ ทรงกระบือเป็นพาหนะ พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดม ฝนหนักพายุร้าย จะเจ็บตากันมาก.

๗. ปีใดสงกรานต์เป็นวันเสาร์

นางสงกรานต์จะมีนามว่า **“มะโหทรเทวี”** ทรงทัดดอกสามหาว ประดับอาภรณ์ด้วยนิลรัตน์ ภักษาหารเนื้อทราย พระหัตถ์ขวาทรงจักร ซ้ายทรงตรีศูล ทรงนกยูงเป็นพาหนะ โจรผู้ร้ายชุกชุม จะเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยกันมาก.

ปีใดวันมหาสงกรานต์ตรงกับวันอะไร ก็เป็นหน้าที่ของนางที่มีชื่อประจำวันนั้น ๆ จะต้องไปทำพิธี.

ถ้านางสงกรานต์ นั่งหรือยืนบนพาหนะปีนั้นจะเดือดร้อน

,,	นอนลืมตา	,,	ประชาชนจะเป็นสุขดี
,,	นอนหลับตา	,,	กษัตริย์จะเรืองอำนาจ.

๘

เคหะสงเคราะห์

การจะปลูกสร้างบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยหรือร้านค้า โบราณถือว่าจะต้องหาฤกษ์ยามให้ดีก่อนที่จะปลูกสร้าง เพื่อให้สัมพันธ์กับดวงชะตาของผู้เป็นเจ้าของ จึงจะเป็นศิริมงคล ประกอบด้วยความเจริญรุ่งเรืองด้วยสุขสมบัติ ทรัพย์สมบัติวัฒนาถาวรตลอดไป มีข้อกาลเวลาที่สมควรไว้พิจารณาประกอบก่อนปลูกสร้าง ดังนี้ คือ

๏ ผู้ใดปลูกเรือนในเดือนอ้าย ย่อมจักได้เป็นเศรษฐี ทรัพย์สินเพิ่มพูนมี เพราะเดือนนี้อุดมผล.

๏ ผู้ใดปลูกเรือนในเดือนยี่ ทรัพย์สินคลีมามากมล เมื่อดิถีดูชอบกล ข้าศึกและแสนกล มามากล้นพ้นศัตรู.

๏ ผู้ใดปลูกเรือนในเดือนสาม ภัยติดตามงามน่าดู คนใจร้ายมันสู้ เมื่อถึงฤดูจักเกิดอันตราย.

๏ ผู้ใดปลูกเรือนในเดือนสี่ ลาภมากมีสุขสบาย ทุกข์โศกบรรเทาหาย ความสบายเพิ่มพูนมา.

๏ ผู้ใดปลูกเรือนในเดือนห้า ทุกข์เท่าฟ้ามาถึงตน ปลูกเดือนนี้ไม่มีผล ทุกข์ล้นพ้นภัยมีมา.

๏ ผู้ใดปลูกเรือนในเดือนหก ท่านหยิบยกไว้เหลือหลาย ทรัพย์ศฤงคารบันดาลมามากมาย อยู่สุขสบายทรัพย์เนืองนอง.

๏ ผู้ใดปลูกเรือนในเดือนเจ็ด ทรัพย์ระเห็ดสิ้นทั้งผอง ทรัพย์สินที่ตนครองอัคคีภัยผยองมาเผาผลาญ.

๏ ผู้ใดปลูกเรือนในเดือนแปด จะร้อนแผดระทมหาญ ทรัพย์สินและบริวาร จะทรยศหมดไปเอง.

๏ ผู้ใดปลูกเรือนในเดือนเก้า ใจไม่เศร้าเกิดบรรเลง ยศศักดิ์เกิดมาเองทั้งทรัพย์สินเพิ่มพูนมา.

๏ ผู้ใดปลูกเรือนในเดือนสิบ จักฉิบหายต้องขื่อคา โรคภัยร้ายก้าวหน้า อันตรายจะมาปะปน.

๏ ผู้ใดปลูกเรือนในเดือนสิบเอ็ด อันความเท็จจักมาสู่ตน ปลูกเดือนนี้ ไม่มีผล ต้องผจญกับทุกข์ภัย.

๏ ผู้ใดปลูกเรือนในเดือนสิบสอง เงินแลทองจักเหลือหลาย สรรพสัตว์ แลวัวควาย บริวารมากมายไหลเทมา.

วิธีขุดหลุม

๏ เดือนอ้าย – ยี่ – สาม สามเดือนนี้ขุดหลุมแรก จงขุดทางทิศประจิมก่อน เอาดินที่ขุดขึ้นไว้ทางทิศหรดี เมื่อแรกจะขุดหลุมจงเดินทางผินหน้าไปทางทิศประจิม จะเกิดสวัสดิมงคล.

๏ เดือนสี่ – ห้า – หก สามเดือนนี้ ขุดหลุมแรกจงขุดทางทิศทักษิณก่อน เอาดินที่ขุดขึ้นไว้ทางทิศอาคเณย์ เมื่อแรกจะขุดหลุมจงเดินทางผินหน้าไปทางทิศทักษิณ จะเกิดสวัสดิมงคล.

๏ เดือนเจ็ด – แปด – เก้า สามเดือนนี้ ขุดหลุมแรกจงขุดหลุมทางทิศอุดรก่อน เอาดินที่ขุดไว้ทางทิศอีสาน เมื่อแรกจะขุดจงเดินทางผินหน้าไปทางทิศอุดร จะเป็นสวัสดิมงคล.

๏ เดือนสิบ – สิบเอ็ด – สิบสอง สามเดือนนี้ ขุดหลุมแรก จงขุดหลุมทางทิศบูรพาก่อน เอาดินที่ขุดขึ้นไว้ทางทิศพายัพ เมื่อแรกจะขุดหลุม จงเดินทางผินหน้าไปทางทิศบูรพา จะเกิดสวัสดิมงคล.

การเปลี่ยนทิศถือตามฤดูกาล เพราะดวงดาวเปลี่ยนไปตามราศีจตุโกณฑ์สี่เหลี่ยม.

ก่อนขุดหลุมจงบูชาด้วยคาถา

โบราณถือว่าใต้พิภพนี้ มีพญานาคเป็นผู้รักษา บนพื้นแผ่นดินมีพระภูมิเจ้าที่เป็นผู้รักษา ก่อนที่จะทำอะไรลงไปในบริเวณที่จะปลูกสร้างบ้าน จงจุดธูปบอกกล่าวเสียก่อนจะเกิดศิริมงคลและอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากทุกข์ทั้งปวงแก่ผู้เป็นเจ้าของและผู้อยู่อาศัย จงนำเอาคาถานี้บูชาไปตามกำลังวันที่เราจะทำนั้นเถิด คาถาว่าดังนี้.

"อิติสุขะโต อรหังพุทโธ นโมพุทธายะ ปถวีคงคา พระภูมิเทวา คมามิหัง

นมามิ สิระสา เขบ๋ถกะจะนาละปะ ธัมมาสะคะสัปปะ ตีสะเมตตา นาคะราเชนะ ยะถาปี่สะโค".

วิธีจัดเสาเอก

ถ้าจะจัดเสาเอกเมื่อแรกตั้ง เสาหลังคู่และแรกคู่ ถ้าเสาหลังจัดมา ๔ เสา วางเรียงกันไว้ เขียนชื่อปิดไว้ทั้ง ๔ เสาแรกคือ ชื่อพรหม ชื่อเพชร ชื่อสุข ชื่อสตรี เขียนลงในกระดาษขาวดำเป็น ๔ เหลี่ยม รวม ๔ แผ่น แล้วหาสตรีที่เป็นสาวพรหมจารีย์ นำกระดาษที่เขียนชื่อไว้ทั้ง ๔ แผ่น ไปปิดที่เสาทั้ง๔ต้นนั้น ชื่อพรหมนั้นเอาเป็นเสาหลัง ให้เอาผ้าขาวพันที่เสา ชื่อสตรีเอาเป็นเสาหลังคู่ให้เอาผ้าเหลืองพันที่เสา ชื่อสุขให้เอาเป็นเสาเอกให้เอาผ้าดำพันที่เสา ชื่อเพชรให้เอาเป็นเสาคู่และเสาเอกให้เอาผ้าแดงพันที่เสา.

เมื่อจะลงเสาเอก

ท่านให้เอาใบเงิน ๕ ใบ ใบราชพฤกษ์ ๕ ใบ ต้นกล้วยน้ำหรือกล้วยน้ำว้าต้นเดียว ต้นเหลือ ๓ ใบ ต้นอ้อย ๑ ต้น พร้อมทั้งผ้าสีปลูกปลายเสา ๑ ผืน บายสีปากชาม ๑ ชุด ไข่ต้ม ๑ ลูก ข้าวปากหม้อ ๑ ช้อน ข้าวพล่าปลายำ ขนมต้มแดงต้มขาว สุรา ๑ ขวด น้ำใส่แก้ว โดยทำกระทง ๔ ลูก ใส่ข้าวพล่าปลายำ เทียน ๘ เล่ม ใส่ภาชนะให้เรียบร้อย จุดธูปเทียนบูชา จึงยกเสาแรกลงหลุมตั้งให้ตรง ถ้ายังไม่สามารถจะตั้งให้ตรงได้ ให้เอนปลายเสาไปทางทิศอิสานก่อน จะมีลาภสักการดีมาก.

ก่อนจะเอาเสาลงหลุม จงทำสิ่งของเหล่านี้ใส่ก้นหลุม ท่านให้เอาแก่นขนุนแผ่นไม้สักทอง ๑ แผ่น ไม้ทั้งสองนี้ตัดให้กว้าง ๒ นิ้ว ยาว ๒ นิ้วสี่เหลี่ยม ต่อมาใส่ไม้ขนุน ต้องการให้หมุนความเจริญอยู่เสมอ แล้วเอาผิวไม้ไผ่สีสุกสดขูดเอาแต่ผิว ๑ กำมือ ผิวไม้ไผ่สีสุกต้องการให้มีความสุข อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพย์สมบัติ.

เมื่อท่านปฏิบัติได้ตามนี้ ท่านจะเจริญด้วยลาภ ยศสมบัติทุกประการ.

เกี่ยวกับต้นไม้

ต้นไม้ที่ห้ามปลูกในเขตบ้าน คือ ไม้มะกอก โพธิ์ ไทร มะขามเทศ สลัดได หวาย ต้นตาล.

ตำราปลูกบ้าน

ของพระครูธรรมธร (พร้อม เนียมแสง) กุฏิ ๑๑ วัดไตรมิตต์ กรุงเทพ ฯ

วิธีวัดเสาเอก ส่วนกว้างถือเป็น ๑ ส่วน นับตั้งแต่ล่างไปบน

ส่วนที่ ๑ ไชโย

ส่วนที่ ๒ วิวาทัง (วิวาท)

ส่วนที่ ๓ มรณัง (ตาย)

ส่วนที่ ๔ สุขัง (สุข)

แล้วหวลนับต่อไป ไม่เชื่อลองดู ถ้าบ้านไหนตกวิวาทัง บ้านนั้นมักทะเลาะกัน

ของโบราณ

วันห้ามการมงคลต่าง ๆ และอวมงคล

บวช ๑๔ ค่ำ

เผาผี ๑๕ ค่ำ

วิวาห์ ๑๒ ค่ำ

เผาผีวันศุกร์

โกนจุกวันอังคาร

แต่งงานวันพุธ ไม่บริสุทธิ์เหมือนวันพฤหัส

บางตำราโบราณว่า วันต้องห้ามดังนี้

"เผาผีวันศุกร์ ปลูกผีวันอังคาร แต่งงานวันพฤหัสบดี"

วันห้ามการมงคลทั้งหมดและอวมงคลด้วย

ขึ้น ๒ ค่ำ ขึ้น ๙ ค่ำ

แรม ๑ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ

เท่าที่สอบมาแล้ว แรม ๑ ค่ำ และแรม ๑๕ ค่ำ แรงที่สุด เผาแล้วเผาอีก

เดือน ๑๒ ขึ้นและแรม ๔ ค่ำ อย่าได้แต่งงานเป็นอันขาด ตายจากกันมาหลายคู่ โดยมากชายตายก่อน.

วันรับคนเข้าทำงาน หรือเข้าอยู่บ้าน

วันอังคาร – วันเสาร์	ทะเลาะกับเจ้าบ้าน
วันอาทิตย์	ถือตัวว่าดีกว่าเจ้าของบ้าน
วันจันทร์ – วันพุธ	มักขโมย
วันศุกร์	เป็นเจ้าของบ้านเสียเอง
วันพฤหัส ฯ	ดี เกรงใจเจ้าของบ้าน.

วัน เดือน ปี และธาตุที่เป็นมิตร - เป็นศัตรูกัน

วันที่เป็นมิตรกัน

วันอาทิตย์	เป็นมิตรกับ	วันพฤหัสบดี
วันจันทร์	,,	วันพุธ
วันอังคาร	,,	วันศุกร์
วันเสาร์	,,	ราหู (วันพุธกลางคืน)

วันที่เป็นศัตรูกัน

วันศุกร์	เป็นศัตรูกับ	วันเสาร์
วันอังคาร	,,	วันอาทิตย์
วันพุธ	,,	วันศุกร์

เดือนที่เป็นมิตรกัน

เดือนอ้าย	เป็นมิตรกับ	เดือนยี่
เดือนสาม	,,	เดือนห้า

เดือนสี่	เป็นมิตรกับ	เดือนแปด
เดือนหก	,,	เดือนสิบสอง
เดือนเจ็ด	,,	เดือนเก้า
เดือบสิบ	,,	เดือนสิบเอ็ด

เดือนที่เป็นศัตรูกัน

เดือนอ้าย	เป็นศัตรูกับ	เดือนสี่
เดือนสอง	,,	เดือนเจ็ด
เดือนสาม	,,	เดือนแปด
เดือนสี่	,,	เดือนสิบสอง
เดือนห้า	,,	เดือนเจ็ด
เดือนเก้า	,,	เดือนสิบ

ปีที่เป็นมิตรกัน

ปีชวด	เป็นมิตรกับ	ปีมะโรง
ปีฉลู	,,	ปีมะเส็ง
ปีขาล	,,	ปีจอ
ปีเถาะ	,,	ปีกุน
ปีวอก	,,	ปีระกา
ปีมะเมีย	,,	ปีมะแม

ธาตุที่เป็นมิตรกัน

ชวด	ธาตุน้ำ	เป็นมิตรกับ	มะเมีย	ธาตุไฟ
ขาล	ธาตุไม้	,,	วอก	ธาตุเหล็ก
มะโรง	ธาตุทอง	,,	จอ	ธาตุดิน
ฉลู	ธาตุดิน	,,	มะแม	ธาตุทอง

เถาะ	ธาตุไม้	เป็นมิตรกับ	ระกา	ธาตุเหล็ก
มะเส็ง	ธาตุไฟ	,,	กุน	ธาตุน้ำ

ความเป็นไปจากธาตุระหว่างคู่ครอง

ชาย	ธาตุน้ำ	กับหญิง	ธาตุน้ำ	จะอยู่กันเป็นสุขดี
ชาย	ธาตุน้ำ	กับหญิง	ธาตุดิน	จะรักกันดี
ชาย	ธาตุน้ำ	กับหญิง	ธาตุไม้	จะมีความสุขสมบูรณ์ดี
ชาย	ธาตุน้ำ	กับหญิง	ธาตุไฟ	รักกันดี แต่มักหึง
ชาย	ธาตุน้ำ	กับหญิง	ธาตุเหล็ก	ดีมีลาภยศเงินทอง
ชาย	ธาตุดิน	กับหญิง	ธาตุน้ำ	จะมีผู้อุปถัมภ์ค้ำชู
ชาย	ธาตุดิน	กับหญิง	ธาตุดิน	รักกันดีจะมีบุตรมาก
ชาย	ธาตุดิน	กับหญิง	ธาตุไม้	ไม่สู้ดี
ชาย	ธาตุดิน	กับหญิง	ธาตุไฟ	จะดีเมื่อแก่
ชาย	ธาตุดิน	กับหญิง	ธาตุเหล็ก	พอใช้ แต่จะมีบุตรมาก
ชาย	ธาตุไม้	กับหญิง	ธาตุน้ำ	จะมีทรัพย์และบริวาร
ชาย	ธาตุไม้	กับหญิง	ธาตุดิน	ไม่ดีจะต้องแยกกัน
ชาย	ธาตุไม้	กับหญิง	ธาตุไม้	ขัดลาภไม่ดี
ชาย	ธาตุไม้	กับหญิง	ธาตุไฟ	พอใช้
ชาย	ธาตุไม้	กับหญิง	ธาตุเหล็ก	จะอยู่ด้วยกันไม่ยืด
ชาย	ธาตุไฟ	กับหญิง	ธาตุน้ำ	พอใช้
ชาย	ธาตุไฟ	กับหญิง	ธาตุดิน	ไม่ดีจะแยกกัน
ชาย	ธาตุไฟ	กับหญิง	ธาตุไม้	ไม่ดีจะทะเลาะกัน
ชาย	ธาตุไฟ	กับหญิง	ธาตุไฟ	ไม่ดีมีแต่เดือดร้อน
ชาย	ธาตุไฟ	กับหญิง	ธาตุเหล็ก	ไม่ดี อับโชค

ชาย	ธาตุเหล็ก	กับหญิง	ธาตุน้ำ	มีความสุขสมบูรณ์ดี
ชาย	ธาตุเหล็ก	กับหญิง	ธาตุดิน	มีความสุขสมบูรณ์ดี
ชาย	ธาตุเหล็ก	กับหญิง	ธาตุไม้	มีความสุขได้ลาภยศ
ชาย	ธาตุเหล็ก	กับหญิง	ธาตุไฟ	ไม่ดีจะทะเลาะกัน
ชาย	ธาตุเหล็ก	กับหญิง	ธาตุเหล็ก	มีความสุขสมบูรณ์ดี

ส่วนธาตุทอง ไม่ว่าชายหรือหญิง กับธาตุอะไร ๆ ดีทั้งนั้น

สีและวันที่เป็นมิตรกัน

อาทิตย์	(แดง)	กับ	พฤหัส	(แสด)
จันทร์	(เหลือง)	,,	พุธ	(เขียว)
อังคาร	(ชมภู)	,,	ศุกร์	(น้ำเงิน)
เสาร์	(ม่วง)	,,	ราหู	(น้ำตาล)

วันที่เป็นศัตรูกัน

อังคาร	กับ	อาทิตย์
จันทร์	,,	พฤหัส
ศุกร์	,,	เสาร์
พุธ	,,	ราหู
ราหู	=	วันพุธเวลากลางคืน

นักษัตรประจำปี

ชวด	ธาตุน้ำ	เทวดาชาย	ขี่หนู	ปีที่เป็นมิตร	มะโรง	วันฟู	พุธ	วันจม	อาทิตย์	เดือนมิตร	๒
ฉลู	ธาตุดิน	มนุษย์ชาย	ขี่วัว	,,	มะเส็ง	,,	พฤหัส	,,	จันทร์	,,	๑
ขาล	ธาตุไม้	ยักษ์หญิง	ขี่เสือ	,,	จอ	,,	ศุกร์	,,	อังคาร	,,	๕
เถาะ	ธาตุไม้	มนุษย์หญิง	ขี่กระต่าย	,,	กุน	,,	เสาร์	,,	พุธ	,,	๘
มะโรง	ธาตุทอง	เทวดาชาย	ขี่นาค	,,	ชวด	,,	อาทิตย์	,,	พฤหัส	,,	๓

มะเส็ง	ธาตุไฟ	มนุษย์ชาย	ขี่งู	ปีที่เป็นมิตร ฉลู	วันฟู พุธ	วันจม อาทิตย์	เดือนมิตร	๑๒
มะเมีย	ธาตุไฟ	เทวดาหญิง	ขี่ม้า	,, มะแม	,, พฤหัส	,, จันทร์	,,	๙
มะแม	ธาตุทอง	เทวดาหญิง	ขี่แพะ	,, มะเมีย	,, ศุกร์	,, อังคาร	,,	๔
วอก	ธาตุเหล็ก	ยักษ์ชาย	ขี่ลิง	,, ระกา	,, เสาร์	,, พุธ	,,	๗
ระกา	ธาตุเหล็ก	ยักษ์ชาย	ขี่ไก่	,, วอก	,, อาทิตย์	,, พฤหัส	,,	๑๑
จอ	ธาตุดิน	ยักษ์หญิง	ขี่สุนัข	,, ขาล	,, จันทร์	,, ศุกร์	,,	๑๐
กุน	ธาตุน้ำ	มนุษย์หญิง	ขี่หมู	,, เถาะ	,, อังคาร	,, เสาร์	,,	๖

◎ อันพฤกษาคราวแรกเจริญศรี
ใช่จะมีต้นใหญ่เมื่อไรหนา
ทุกต้นตั้งต้นแต่เล็กมา
หลายวิสสาจึงใหญ่คุ้มชอุ้มไป
อันคนเราที่ชั่วดีและมีทรัพย์
ใช่จะเกิดกับกายามาแต่ไหน
เพราะความเพียรกอบกิจผลิตผลได้
เป็นนิสสัยให้เห็นเช่นมีจน

(นิพนธ์ต่างเรื่อง)

ตำราตรีภพ

ของ

พระจอมเกล้า

ตัวเราพระจอมเกล้า บำรุงเหล่าราษฎร์สำราญ
เลี้ยงเสนาข้าราชการ ใช้แบบนี้ดีหนักหนา
ตำรานี้ชื่อ **ตรีภพ** จงปรารภเร่งศึกษา
หญิงชายที่เกิดมา ตามชะตาชั่วและดี
ให้เอาเดือนกับวัน ประสมกันเข้ากับปี
แม้ได้เท่าไรมี จึงประกอบให้ควรทาย
ถ้าเห็นมากกว่าสิบ จงลบสิบเสียให้หาย
เหลือนั้นควรทำนาย ตามตำรับโบราณเมา
ไม่ต้องไปคูณหาร ให้ป่วยการเสียเวลา
ตรีภพดังนี้นา นั้นแน่นักประจักษ์จริง.

ให้นับวันจากวันอาทิตย์ เป็น ๑ จันทร์ ๒

ให้นับเดือนจากเดือนอ้าย เป็น ๑ ยี่ ๒

ให้นับปี จากปีชวด เป็น ๑ ฉลู ๒

เมื่อเอาวันเดือนปีเกิดมารวมกันแล้วได้เลขเท่าไรให้เอา ๑๐ ลบ ถ้าเกิน ๒๐ ให้เอา ๒๐ ลบ) เหลือเท่าไร ก็เป็นเศษที่จะต้องทาย

เช่นเกิด วันจันทร์ เดือนหก ปีมะแม

๒ + ๖ + ๘ = ๑๖ - ๑๐ = เศษ ๖

คำทำนายดังนี้

เศษ ๑	เสาเรือนไหม้ไฟ	ชาติใครทั้งชายหญิง
	ไร้เรือนที่เพื่อนพิง	ที่พึ่งพักสำนักเนาว์
	จะร่อนเร่ระเหระหน	เร่งเจียมตนอย่าดูเบา
	เพราะว่าชะตาเรา	โทษประกอบจึงเกิดกรรม
เศษ ๒	จะครองไข้	มีโรคภัยซึ่งประจำ
	หยูกยาจะหาทำ	ไม่ถูกแท้จนแก่ตาย
เศษ ๓	ความสบาย	มีข้าควายและเกวียนวัว
	พอสมสกุลตัว	เท่าที่ทายสถานกลาง
เศษ ๔	มีข้าครอก	เอนกนอกคณานาง
	อุปถัมภ์ล้วนสำอางค์	บ่ไข้ชุกบ่ทุกข์เข็ญ
เศษ ๕	ชาตากลับ	ทุนทรัพย์จะแสนเข็ญ
	ภายหลังชาตาเป็น	เศรษฐีทรัพย์นับอนันต์
เศษ ๖	จะยกญาติ	เป็นเชื้อชาติประเสริฐสรรค์
	เงินตรายศถาพลัน	ทุนทรัพย์ลำดับมี
เศษ ๗	นั้นผ้าขาด	จะนุ่งห่มก็เต็มที
	แต่พักตราเป็นราศรี	ระคายคับทั้งทรัพย์สิน
เศษ ๘	นั้นเปรื่องยศ	จะปรากฏกระเดื่องดิน
	ทรัพย์ศฤงคาร สถานถิ่น	ทั้งอำนาจและวาสนา
เศษ ๙	กินข้าวกลางตลาด	เสมอชาติสุนัขขา
	ถึงจะมีวาสนา	ต้องประกอบทำการงาน
	แม้ตระกูลวนิพก	ถึงตกต่ำก็บ่นาน
	ดังนักเลงสุราบาน	พอขวนขวายใส่ท้องตน

เศษ ๑๐ หยิบตั้งดังแขกเต้า ทำรวงรังเฝ้าระวังตน
แสวงดีย่อมมีผล อย่าคลุกเคล้ากับเหล่าพาล
เหมือนปักษีอันมีปีก รู้หลบหลีกธนูพราน
ถ้าประมาทจะเสียการ ถึงชอกช้ำระกำกาย

ฤกษ์ประจำวัน

ขึ้น ๑	ค่ำ	ฤกษ์ดี	เช้า ถึง บ่าย	ทำงานมงคลดี เดินทางไม่ดี
,, ๒	,,	,,	เที่ยง ,, ย่ำรุ่ง	ทำงานไม่ดีจะเกิดความ
,, ๓	,,	,,	เที่ยง ,, ย่ำรุ่ง	ทำงานไม่ดี ติดต่อการงานดี
,, ๔-๕-๖	,,	,,	เช้า ,, เที่ยง	ดี จะมีลาภ
,, ๗-๘	,,	,,	เที่ยง ,, ย่ำรุ่ง	ทำงานไม่ดี
,, ๙-๑๐-๑๑	,,	,,	เช้า ,, เที่ยง	ทำงานดีค้าขายจะมีลาภ
,, ๑๒	,,	,,	บ่าย ,, ย่ำรุ่ง	ทำงานดี ติดต่องานดี
,, ๑๓-๑๕	,,	,,	เช้า ,, เที่ยง	ทำงานดี แต่ห้ามเดินทาง
,, ๑๔	,,	,,	บ่าย ,, ย่ำรุ่ง	ทำงานไม่ดี
แรม ๑-๖-๗	,,	,,	เช้า ,, เที่ยง	เดินทางบกดี
,, ๒-๓	,,	,,	บ่าย ,, ย่ำรุ่ง	ทำงานไม่ดี แต่ค้าขายไปธุระดี
,, ๔	,,	,,	เช้า ,, เที่ยง	ทำงานดี แต่ไปธุระไม่ดี
,, ๕	,,	,,	ย่ำรุ่ง ,, ย่ำค่ำ	ทำงานไม่ดี ไปธุระทางเรือดี
,, ๘-๑๐-๑๑-๑๕	,,	,,	เช้า ,, เที่ยง	ทำงานไม่ดี เดินทางไม่ดี
,, ๙-๑๒-๑๓-๑๔	,,	,,	เช้า ,, เที่ยง	ทำงานดี.

๓๙ สักรวาภาษิตเก่า

ช้าช้าได้พร้าสองเล่มงาม

สักรวาทำอะไรไปช้าช้า
จะได้พร้าสองเล่มที่เข้มแข็ง
ยิ่งเป็นคนโง่ด้วยได้ช่วยแรง
สานตะแกรงกระบุงกระบวยก็รวยนาน
เปรียบเหมือนไก่ ไซ้รกินในดินร่วน
ไม่สมควรจะเลือกข้าวเปลือกข้าวสาร
พร้อมแจ้อยู่ด้วยกันพลันสำราญ
ไซ้ไปนานจะได้ชิมเกินอิ่มเอย.

โง่แถมหยิ่ง

สักรวาคนโง่คุยโตจริง
ยังแถมหยิ่งเมามัวไม่กลัวผิด
เพราะความโง่พูดคล่องไม่ต้องคิด
ความรู้นิดนึกคาดฉลาดนัก
จงพูดน้อยคอยฟังเขาดีกว่า
อย่าชะล่าอวดฉลาดจะพลาดหลัก
ดีไม่ดีมีคนสนใจซัก
จะอึกอักอายเขาเปล่าเปล่าเอย.

ปิดทองหลังพระ

สักรวาปิดทองข้างหลังพระ
ไม่เอะอะเอาหน้าหาทางง่าย
ปิดเหมือนเขาเข้ายากคนมากมาย
เหมือนเอาทรายไปคว่ำทั้งลำเรือ
ไม่ต้องก่อเป็นเจดีย์ให้ถูกเคล็ด
ก็สำเร็จมรรคผลเสียล้นเหลือ
เพราะไม่มีอกุศลมาปนเจือ
ถือความเชื่อยึดมั่นสำคัญเอย.

ปลาหมอตายเพราะปาก

สักรวาปลาหมอตายเพราะปาก
มักพูดมากเกินไปจนไม่ขัน
คงเหมือนคนเป็นบ้าด่าประชัน
เพราะว่านั่นลืมตัวไม่กลัวเกรง
ได้ยินเขาเล่าว่าสภารัฐ
ถ้าใครขัดคอโก่งทำโฉงเฉง
ถึงจะพูดมีหลักเป็นนักเลง
พอสามเพลงตกม้าต้องล่าเอย.

สีซอให้ควายฟัง

สักรวาสีซอข้างกอไผ่
เหมือนน้ำไหลไฟดับอย่างจับจิต
ควายได้ยินทุกวันไม่ทันคิด
เสียงไม่ผิดกับกอไผ่เมื่อไกวลม
ตาของหมูดูอะไรไม่ได้ความ
คนสวยงามเป็นขี้เหร่ไปเถถม
ได้แต่ร้องอู๊ดอู๊ดเที่ยวสูดดม
เห็นอาจมขนมหวานไม่ปานเอย.

น้ำนิ่งไหลลึก

สักรวาปลาดจริงเห็นนิ่งอึ้ง
ไม่รู้ถึงความฉลาดว่าปราชญ์เปรื่อง
หลงแสดงโง่เขลาให้เขาเคือง
จะเป็นเรื่องยอกย้ำไม่จำเป็น
เราพายเรือเชื่อใจไม่รู้สึก
ว่าน้ำลึกไหลวนจนไม่เห็น
พอเรือล่มจมคว่ำต้องลำเค็ญ
ทำใจเย็นตะเกียกตะกายแทบตายเอย.

มะพร้าวห้าวขายสวน

สักรวาไปสวนควรหรือนั่น
ความคิดสั้นหอบมะพร้าวห้าวไปขาย
เจ้าของสวนตั้งไว้หลายทะลาย
อุส่าห์พายเรือเหนื่อยเมื่อยเต็มทน
จะค้าขายหมายที่เขาหายาก
ถึงลำบากอย่างไรก็ได้ผล
คิดดูให้รอบคอบเห็นชอบกล
ไม่ต้องขนไปให้เหนื่อยเมื่อยเปล่าเอย.

บ้านเมืองไม่มีขื่อมีแป

สักรวาบ้านเมืองเคยเรืองรุ่ง
ถึงคราวยุ่งพลเมืองต้องเคืองเข็ญ
ต้องอดอยากกรากกร่ำด้วยจำเป็น
บ้างก็เล่นการเมืองเรื่องสำคัญ
ไม่มีขื่อมีแปแลพ้ำทะลุ
พากันดุดาลร้ายกลายมหันต์
คนไม่ทำความชั่วต้องพัวพัน
ใครฆ่าฟันกันได้สบายเอย.

สอนจรเข้ให้ว่ายน้ำ

สักรวาวิงวอนสอนจรเข้
ให้มีเล่ห์ว่ายน้ำทั้งดำผุด
จรเข้เป็นสัตว์บ้าบิ่นกินมนุษย์
ไม่ควรอุตริกล้าหาความตาย
เมื่อขึ้นมาบนบกกะปลกกะเปลี้ย
แม้มันเพลียยังท้อใจคอหาย
ยิ่งลงไปในน้ำซ้ำสบาย
เผ้าตะกายตามกัดถนัดเอย.

คบคนดูหน้า

สักรวาคบมิตรต้องคิดลึก
อย่าไปนึกว่าคนนี้ดีนักหนา
ต้องรู้วงศ์พงศ์พันธุ์สืบกันมา
ดูแต่หน้าไหนจะรู้ว่าผู้ดี
เพียงแต่งตัวคุยโอ่โตเข้าขั้น
อย่าไปฝันยึดหลักเป็นสักขี
ก่อนจะคบให้สนิดคิดนานปี
เชื้อผู้ดีมีปลอมทุกหย่อมเอย.

สี่ตีนยังรู้พลาด

สักรวาเก่งกล้าอย่าประมาท
แม้นักปราชญ์ยังเพื่อนเลือนไถล
เปรียบสุนัขสี่ตีนปีนบรรได
ถ้าเผลอไปคงพลาดอาจขะมำ
จงดำริตริตรองให้ถ่องแท้
มองให้แน่อย่าถลันถึงคั่นต่ำ
เสียแรงเขาเชิดชูเหมือนผู้นำ
ถ้าขืนทำพุ่งส้านจะด้านเอย.

ตักน้ำใส่กะโหลก

สักรวาควรตักน้ำใส่กะโหลก
ไว้ชะโงกดูเงาเผื่อเราฝัน
ว่ามีฤทธิ์อิทธิพลคนสำคัญ
เพื่อป้องกันลืมตัวไม่มัวเมา
สมัยนี้มีกระจกยกขึ้นส่อง
โดยไม่ต้องเหิมเห่อละเมอเปล่า
สกุลตัวชั่วหรือดีนี้ตัวเรา
อย่าใจเบาเบ่งไปขายหน้าเอย.

คบเด็กสร้างบ้าน

สักรวาบ้านเราให้เด็กสร้าง
เด็กอยู่ว่างเป็นกุลีดีขยัน
เด็กจะสร้างอย่างไรตามใจคลั่น
ข้อสำคัญอย่าเหหวนก่อกวนเมือง
ผู้ใหญ่ทำคล่ำมากว่าร้อยปี
ว่าไม่ดีเพราะเราไม่เอาเรื่อง
ถึงรบราฆ่าฟันกันเกลื่อนเมือง
จนสิ้นเปลืองเงินและคนบ่นปี้เอย.

กำปั้นตีดิน

สักรวาดินแข็งเอาแรงสู้
นั่งหลับหูหลับตาประสาโง่
ใช้กำปั้นทุบน่วมมือบวมโต
ด้วยมโนหมายชนะต้องละมือ
ครั้นเจ็บแล้วจึงรู้สู้ไม่ได้
เอาแต่ใจละด่วนควรละหรือ
ต้องเหนื่อยอ่อนนอนเศร้าจนเล่าลือ
นั่นแหละคือใช้กำลังอย่างคลั่งเอย.

น้ำลดตอผุด

สักรวาชะตายับต้องกลับกลาย
เคยเป็นนายกลับเป็นบ่าวนะเจ้าเอ๋ย
ถึงเป็นโจทก์ถูกคว่ำเป็นจำเลย
ต้องลงเอยย่อยยับอับประมาณ
ใครจะนึกเล่าหนอว่าตอผุด
เพราะน้ำอุตริลดลงไม่สงสาร
ผุดขึ้นมาให้เห็นเป็นพะยาน
ชลธารท่วมตอแล้วลดหมดได้เอย.

น้ำมาปลากินมด น้ำลดมดกินปลา

สักรวาปลากับมดไม่ลดละ
ผลัดจังหวะคนละทีปีละหน
ไม่ผิดคาดเหมือนกับวาสนาคน
เปลี่ยนมีจนง่ายง่าย**ตั้งหล**ายคราว
เมื่อน้ำลดมดกินปลา**ชะ**ตาตก
ปลายี่สกปลาช่อนนอนตาขาว
พอน้ำมาปลาเต้นเป็นระนาว
ไม่ยืดยาวผลัดเปลี่ยนเวียนปีเอย

ช้างขี้อย่าขี้ตามช้าง

สักรวาพยายามให้งามหน้า
เหมือนคราวน่าใช้จ่ายกลัวอายเขา
อวดมั่งมีศรีสุขทุกข์ไม่เบา
หมดแล้วเอาจากไหนมาใช้พอ
เหมือนช้างขี้ขี้ตามอวดความเก่ง
ต้องรีบเร่งแก้ขัดสนที่ตนก่อ
อย่ากะวันผลัดไว้ให้รีรอ
เข็ดวางข้อเอาอย่างแข่งช้างเอย

เห็นกงจักรเป็นดอกบัว

สักรวาโง่เง่าเหมือนเต่าตุ่น
กงจักรหมุนเห็นงามตามนุสนธิ์
ว่าเป็นดอกบัวใหญ่ไผ่กมล
พาสกลเข้าใกล้ถูกใบพัด
ลมสบัดความแรงจากกงจักร
อนารถหนักชีพทำลายในประวัติ
ความหุนหันผันแปรเห็นแน่ชัด
ภัยพิบัติหลายหลากมีมากเอย.

ลูบหน้าปะจมูก

สักรวาลูบหน้าปะจมูก
จำต้องถูกเพราะขวางอยู่กลางหน้า
ทั้งบี้ โด่ง โก่ง แหลมขึ้นแซมมา
จึงต้องทาแป้งนวลเมื่อจวนมัน
เหมือนมีบุญอุ่นใจใช้อำนาจ
รู้ว่าญาติทำผิดช่วยบิดผัน
มือลูบหน้าปะจมูกถูกทุกวัน
พวกเดียวกันตัดไม่ขาดพลาดพังเอย

ขายผ้าเอาหน้ารอด

สักรวาเต็มทีไม่มีอัฐ
สารพัดวางท่าโก้โตเต็มที่
มีอะไรขายสิ้นทุกชิ้นมี
ช่างเหลือดีทำได้ไม่อายใคร
จงยอมเป็นกระยาจกคราตกอับ
ชตากลับอาจมีชื่อจึงซื้อขาย
อย่าด่วนคิดแต่ได้ใคร่สบาย
ระกำกายไว้ก่อนผ่อนตามเอย

น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ

สักรวาดูให้แน่กระแสร์น้ำ
อย่าหักซ้ำหางเสือให้เรือขวาง
สุดบังคับกลับออกไปนอกทาง
จะอับปางเรือล่มจมน้ำตาย
ขณะผู้มีบุญท่านขุ่นเคือง
ไปหาเรื่องเท่ากับว่าไปหาหวาย
ไม่ขัดคอรอดตัวพ้นวุ่นวาย
เขาเป็นนายเราไม่ควรชนวนเอย

มือไม่พายเอาตีนราน้ำ

สักรวาราตีนเล่นในน้ำ
คนอื่นค้ำถ่อเรือจนเหงื่อไหล
ทำเป็นนายพายไม่เป็นไม่เห็นใจ
เพราะคนไพร่กลับกลายเป็นนายคน
ปฏิบัติขัดหลักมักอธรรม
ขอจงจำจดไว้ว่าไร้ผล
ทำนอกรีดนอกรอยดูพิกล
คล้ายกับคนวิกลจริตผิดไปเอย.

ไก่เห็นตีนงู

สักวาตีนงูอยู่ที่ไหน
ตาของไก่เห็นแจ้งมีแข้งขา
ส่วนนมไก่ในอกปิดปกมา
งูชล่าชมเล่นไม่เว้นวัน
อันสัตว์สองชนิดนี้มีพิรุธ
ไม่บริสุทธิ์ต่อมิตรคิดเดียดฉันท์
แม้นสองสัตว์แตกร้าวสาวไส้กัน
สิ่งสัมพันธ์ดีชั่วรู้ทั่วเอย

เข็นครกขึ้นภูเขา

สักรวาเข็นครกหนักไม่พักหยุด
ช่วยกันฉุดช่วยกันดันขึ้นภูเขา
คนละไม้คนละมือถือไม่เบา
ครกก็เบาด้วยอุตส่าห์พยายาม
เหมือนมดปลวกเรียกพวกมาก่อรัง
ราวเวียงวังดูสวยช่วยกันหาม
สามัคคีจุดหมายมั่นใจตาม
ชาวสยามรวมตัวไม่กลัวเอย

ช้างตายทั้งตัวเอาใบบัวปิด

สักรวาพังพลายตายทั้งตัว
เอาใบบัวไปปิดจะมิดหรือ
ถึงศพคนคงไม่พ้นเห็นข้อมือ
เสียงที่ลือไม่ได้เห็นยังเหม็นพอ
จะฆ่าฟันกันเองไม่เกรงคุก
อยู่ไม่สุขซอนซอกยอกย้ายหอ
เมื่อพลิกศพพบค้นถึงต้นตอ
จะหวังรอลงอาญาถ้าดีเอย.

อดได้เป็นพระ

สักรวาอดใจได้อย่างพระ
หมายชนะกับมารที่หาญกล้า
เป็นเครื่องสอนศีลธรรมประจำมา
ตามตำราตัดกังวลไม่สนใจ
ขืนเอาเรื่องเคืองขัดกำจัดยาก
ต้องต่อปากผันแปรแล้วแก้ไข
ถูกยั่วเย้าอย่าได้โกรธถือโทษใคร
เล่นกับไฟต้องเอาน้ำรดซ้ำเอย

เขียนเสือให้วัวกลัว

สักรวาวางตนเป็นคนเหนือ
มาเขียนเสือเขียนสางไว้ข้างฝา
เพื่อหลอกเล่นเช่นวัวกลัวระอา
ใช้ปัญญาทางจิตมีอิทธิพล
อยู่ห่างห่างจึงวางได้เต็มข้อ
ใครติดต่อเข้าใกล้ไม่ได้ผล
ถูกซักไซร้ไล่เบี้ยจะเสียคน
ตามนุสนธิ์สิ้นลายขายหน้าเอย

เล่นกับหมาหมาเลียปาก

สักรวาหมากัดอย่ากัดตอบ
ดูไม่ชอบมันจะลามข้าวหัวหู
มักเลียปากเราเล่นชวนเอ็นดู
ผิดกับผู้เป็นไพร่ใช่ผู้ดี
ถ้าเล่นด้วยป่วยการสันดานหยาบ
จะจ้วงจาบเสียสง่าหมดราศี
เขาพูดกันง่าย ๆ เรียกอ้ายอี
ลงบัญชีเราให้อย่างไพร่เอย

หนีเสือปะจรเข้

สักรวาหนีเสือเมื่อน้ำท่วม
เลยหละหลวมลงคลองมองไม่เห็น
ถึงน้ำลึกรู้สึกตัวด้วยกลัวเย็น
แลไปเห็นจรเข้เร่เข้ามา
เหมือนมีนายย้ายทะเบียนเปลี่ยนไม่หยุด
ในที่สุดนายใหม่ยิ่งร้ายกว่า
ถ้าเจอนายใจดีมีเมมตา
เท่ากับว่าทำกุศลได้ผลเอย

ค่างคกขึ้นวอ

สักรวาตัวสั้นอยู่งันงก
เหมือนค่างคกขึ้นวอคอระโหง
ได้สวมเสื้อเนื้อไหมใส่กระโปร่ง
ดูหยิบโหย่งบินสูงเหมือนฝูงกา
เบื่อระอาเดิมใจทรามชอบห่ามเห่อ
ฝันละเมอชั่วคราวจะก้าวหน้า
ไหนจะสู้ผู้ดีมีจิตมากเมตตา
วาสนาแข่งไม่ได้พ่ายกันเอย

ติเรือทั้งโกลน

สักรวาไม่เห็นลำนั่งพร่ำติ
เดี๋ยวกะทิไม่ทันค่นบ่นโขมง
ว่าเขาต่อไม่เป็นเห็นแต่โครง
กินลำโพงก็ไม่ว่าเพราะตาลาย
ทำบัญชีไม่ได้แต่เซ็นรับ
แล้วสำทับแสดงเป็นว่าเงินหาย
ทำใจเร็วด่วนไปคงได้อาย
เหมือนขยายความชั่วของตัวเอย.

สาวไส้ให้กากิน

สักรวาความพิรุณเป็นจุดอ่อน
จะเก็บซ่อนให้สนิทปิดไม่ไหว
ต้องพลั้งเผลอเพ้อพุ้งพลุ่งออกไป
เหมือนมุ่งหมายสาวไส้ให้กากิน
เอาความลับคับอกยกออกสิ้น
จนกากินไม่ลงน่าสงสาร
ให้ศัตรูรู้เรื่องเครื่องประจาน
เผ่าวงศ์วารให้เพื่อเหลืออายเอย

รักวัวให้ผูก

สักรวารักลูกเหมือนผูกวัว
จะดีชั่วอยู่พึ่งเราสั่งสอน
ใช่วัวเปลี่ยวเที่ยวเตร่พเนจร
จะตีต้อนภายหลังรังแต่ทราม
ทิ้งให้โง่โตเติบกำเริบใจ
ไม่มีใครยำเยงไม่เกรงขาม
ทำเสื่อมเสียเกียรติยศไม่งดงาม
เร่งห้ามปรามแต่เยาว์เบาใจเอย

หอกข้างแคร่

สักรวาลูกติดไม่ผิดเด็ก
ลูกเล็กเล็กติดพ่ออยู่ข้างแคร่
มีแม่ใหม่ใช้ไม่น้อยคอยตอแย
ถ้าติดแม่ค่อยยังชั่วเจียมตัวตน
มีลูกจะปลูกฝังหวังสมรส
ถ้าปรากฏเยื่อใยอาจไร้ผล
ระวังหญิงเล่ห์ชายเล่ห์มีแยบยล
พินิจจนแน่ใจคลายยุ่งเอย

รู้หลบเป็นปีกรู้หลีกเป็นหาง

สักรวาหลบหลีกเป็นปีกหาง
เป็นคำกลางเก่งกาจฉลาดเฉลียว
ถ้าเป็นมอญถูกค่อนว่ามีเคียว
เจ็ดเล่มเรียวเหน็บไว้ในนาภี
เอาความดีพบความร้ายบ่ายเบี่ยงหลีก
ให้ยกปีกขึ้นพิทักษ์เหมือนปักษี
คอยระมัดระวังหมั่นขยันดี
เพราะด้วยมีปีกหางกั้นกางเอย

สิบเบี้ยใกล้มือ

สักรวาเคราะห์ดีตอนมีลาภ
ได้ทราบอยู่ใกล้ใกล้รีบไปหา
ถึงได้มาน้อยหน่อยถอยเงินตรา
น้อยเวลาน้อยเงินที่ห่างไกล
ถ้าโลภมากหากไปตามวิถี
ถูกปล้นจี้จะเห็นเป็นไฉน
ได้สิบเบี้ยเมื่อไม่เสียเวลาไป
จงจำไว้ใกล้มือคือลาภเอย

จุดใต้ตำตอ

สักรวานินทาใครดูให้ดี
บางทีนั่งอยู่ด้วยขวยหนักหนา
ไม่มีใครบังคับให้หลับตา
ถ้าเป็นหน้าคนรู้จักยิ่งหนักใจ
คิดว่าพูดลับหลังไม่ยั้งหยุด
เหมือนตอผุดในน้ำดำไม่ไหว
ดำถูกตอได้แผลจงแน่ใจ
เลือดคงไหลจงระวังชอกช้ำเอย.

ฝนทั่งให้เป็นเข็ม

สักรวาความจนต้องฝนทั่ง
ได้เข็มหมื่นเข็มแสนแม้นเศรษฐี
คือความเพียรเรียนหมั่นขยันดี
ชอบมั่งมีให้ประพฤติยึดถือเอา
แม้จนแล้วชอบก่นแต่ปากมาก
คงได้ยากได้หิวเพราะชิวหา
ตัวของตัวดีชั่วเห็นเป็นอัตรา
ถูกมรรคาจงแก้ไขไผ่ดีเอย.

วัวไม่กินหญ้าอย่าข่มเขา

สักรวาบังคับวัวให้กินหญ้า
เข้าฉุดคร่าข่มเขาว่าเจ้าของ
วัวไม่ชอบไม่เคี้ยวไม่เหลียวมอง
ถ้าทดลองหญ้าอ่อนคงผ่อนตาม
เหมือนคนแก่แต่ชอบหญิงสาว ๆ
หูตาพราวลืมตัวไม่กลัวหยาม
คนหรือวัวทั่วไปได้นิยาม
ท่านจึงห้ามข่มเขาเล่าต่อเอย

ของฝากชาวครัว ๙ สิ่ง

๑. วิธีทำหมูยอ

ส่วนผสม เนื้อหมูครึ่งกิโล มันหมู ๒ ขีด พริกไทยป่นครึ่งช้อนชา เกลือป่น ๑ ช้อนชา ตอกพอประมาณ

วิธีทำ เนื้อหมูล้วน ๆ และมันหมูหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ รวมกันโขลกให้ละเอียดจนเหนียว นำพริกไทยป่นและเกลือป่นมาเคล้าโขลกรวมกันกับเนื้อหมูและมันหมูที่โขลกจนเหนียวดี แล้วปั้นเป็นก้อน ๆ ห่อด้วยใบตอง ๖ ชั้น เหมือนกับมัดข้าวต้ม มัดด้วยตอกถี่ ๆ แล้วนำลงต้มในหม้อเดือดประมาณ ๒๐ นาทีใช้รับประทานได้.

๒. วิธีทำแพนเค้ก

ส่วนผสม แป้งสาลีร่อนแล้ว ๑ ถ้วย ผงฟู ๒ ช้อนชา เกลือป่นครึ่งช้อนชา น้ำตาลทรายครึ่งช้อนชา ไข่ไก่ ๑ ฟอง นมสด ๓/๔ ถ้วย เนยละลาย ๒ ช้อนโต๊ะ น้ำมันหมูเล็กน้อย.

วิธีทำ แป้งสาลีตวงใส่ภาชนะพร้อมผงฟู เกลือ แล้วร่อนให้เข้ากัน ๒ - ๓ ครั้ง ผสมไข่ไก่กับน้ำตาลตีขึ้นให้ฟูและน้ำตาลละลายดีแล้วจึงผสมเนยละลายตีให้เข้ากันอีกครั้ง เอาแป้งที่ร่อนไว้ลงผสมกับไข่ผสมนั้นคนให้เข้ากันโดยใส่นมสดสลับกับผงแป้งทีละน้อย.

กะทะตั้งไฟอ่อน ๆ ใช้ผ้าชุบน้ำมันหมูหรือเนยละลายเช็ดกะทะให้ทั่ว เมื่อกะทะร้อนทั่วดีแล้วตักขนมที่ผสมไว้นั้นหยอดลงเป็นแผ่นเล็ก ๆ กลับทั้งสองด้านให้สุกเหลืองเป็นใช้ได้ ตักขึ้นรับประทานกับกาแฟ หรือน้ำชา.

๓. วิธีทำข้าวเงียว

เครื่องปรุง เนื้อหมู ๑ ถ้วย เนื้อวัว ๑ ถ้วย ข้าวสวย ๒ ถ้วย ซีอิ๊วขาว ๑ ช้อนโต๊ะ แบ้งมัน ๑ ช้อนโต๊ะ กระเทียมเจียว ๑ ช้อนโต๊ะ ผงชูรสครึ่งช้อนชา พริกไทยบ่น ๑ ช้อนชา ผักชี ต้นหอม.

วิธีทำ เนื้อหมูและเนื้อวัวสับละเอียดแล้วผสมกับแบ้งมัน ซีอิ๊วขาว ผงชูรส พริกไทย แล้วผสมกับข้าวสุกที่หุงสวย ๆ เมื่อเข้ากันดีแล้วผสมกับต้นหอม ผักชีที่หั่นเป็นฝอย ห่อด้วยใบตองแล้วนำไปนึ่ง พอสุกโรยกระเทียมเจียว แต่งด้วยผักชี รับประทานร้อน ๆ.

๔. น้ำยาขี้นัง

ส่วนผสม เนื้อไก่สด ๑ ตัว ขนมจีน ๒๕ หัว ถั่วลิสงคั่ว ๒ ช้อนโต๊ะ เส้นหมี่ครึ่งชั่ง ขมิ้นสดหั่นครึ่งช้อนชา ข่าอ่อนหั่นบาง ๆ ๒ ช้อนโต๊ะ หัวหอมเล็กหั่นบาง ๆ ครึ่งถ้วย พริกแห้ง ๑๐ เม็ด ตะไคร้ ๒ ต้น น้ำมันหมูครึ่ง ก.ก. กะปิดี ๓ ช้อนโต๊ะ มะพร้าวขูดแล้ว ๑ ก.ก. พริกสด ๕ เม็ด มะนาว ๕ ผล วุ้นเส้น ๑ ขีด ใบแมงลัก ถั่วงอก.

วิธีทำ ๑. โขลกหรือบดพริกแห้ง หอม ขมิ้น ข่า ตะไคร้ ละเอียดแล้ว ใส่ถั่วลิสงคั่วลงโขลกให้เข้ากัน.

๒. มะพร้าวแยกหัวต่างหาก ใช้หางกะทิเคี่ยวกับเนื้อไก่ ผสมด้วยเกลือเล็กน้อย

๓. กะทะตั้งไฟใส่น้ำมันเล็กน้อย แล้วนำหัวกะทิมาเคี่ยวแตกมันดี แล้วนำน้ำพริกที่โขลกไว้มาผัดจนหอม เติมน้ำตาลน้ำปลา ผงชูรส แล้วตักผสมใส่หม้อต้มไก่.

๔. วุ้นเส้นลวกตัดเป็นท่อนสั้น ๆ เส้นหมี่ลวกให้สุกตัดเป็นคำ ๆ ขนมจีนตัดเป็นคำ ๆ ถั่วงอกตัดหางออกลวกพอสุก ใบแมงลักตัดเป็นใบ ๆ.

๕. กะปิเผาไฟแล้วโขลกกับพริกชี้ฟ้าแดง ให้ละเอียดตักใส่จานไว้

วิธีจัดลงจานรับประทาน จัดถั่วงอกลงในจานแล้วตักเส้นหมี่และวุ้นเส้นเรียง จึงตักน้ำไก่ราดบนโรยด้วยใบแมงลัก รับประทานกับกะปิเผากับพริกโขลกนั้นกับมะนาว.

๕. ปูม้วนเบคอน

เครื่องปรุง ซ๊อสมะเขือเทศ (แคทชอบ) ครึ่งถ้วย ไข่ไก่ ๑ ฟองตีให้ขึ้นฟู ขนมปังป่น ๑ ถ้วย เกลือเล็กน้อย พริกไทยป่นเล็กน้อย ผักชีหั่นครึ่งช้อนชา ใบคื่นฉ่ายหั่น ๑ ช้อนชา เนื้อปูสุกแกะ ๑ ถ้วย เบคอนหั่นบางๆ ๑๒ ชิ้น.

วิธีทำ ๑ ผสมไข่กับซ๊อสมะเขือเทศ ผงขนมปังป่น พริกไทย ผักชี คื่นฉ่าย เกลือ และเนื้อปูเข้าด้วยกัน.

๒ แผ่เบคอนออก แล้วตักเนื้อปูที่ผสมไว้เกลี่ยม้วนให้เรียบ ๑๒ ชิ้น ใช้ไม้เสียบเป็นอันๆ ย่างไฟอ่อนพอสุกแล้วตัดเป็น ๒๔ ชิ้น.

๖. ขนมจีนญี่ปุ่น

เครื่องปรุง ขนมจีน ๑๐ หัว เนื้อหมูสุก ๓ ขีด น้ำพริกเผา ๒ ช้อนโต๊ะ ถั่วลิสงคั่ว ๒ ช้อนโต๊ะ กระเทียมดอง ๕ หัว ใบผักกาดหอม ๓ ต้น กุ้งนางสุก ๕ ตัว มะนาว ๒ ผล ผักชี ๒ ต้น หัวหอมหัวกระเทียม น้ำปลาเล็กน้อย น้ำตาลปี๊บ.

วิธีทำ เนื้อหมู กุ้ง หั่นชิ้นพองาม กระเทียมดองแกะเป็นกลีบปอกเปลือก ขนมจีนตัดเป็นคำๆ ผักชีเด็ดเป็นช่อ ใบผักกาดหั่นเป็นท่อนๆ ถั่วลิสงคั่วโขลกละเอียด หัวหอมหัวกระเทียมซอย เจียวในน้ำมันพอหอม ละลายน้ำพริกเผาน้ำปลาน้ำตาลปี๊บ ถั่วลิสงโคลกลงผสม ชิมดูแล้วผสมน้ำมะนาวยกลง.

วิธีรับประทาน ใบผักกาดหอมตัดเป็นท่อนรองจานแล้วเรียงขนมจีนตัดเป็นคำๆ เนื้อหมูเนื้อกุ้ง ราดด้วยน้ำพริกแล้วโรยด้วยหอมกระเทียมเจียว แต่งผักชีโรยหน้า.

๗. ข้าวทอด

เครื่องปรุง กุ้งบด ๑ ถ้วย หมูบดครึ่งถ้วย เนื้อปูครึ่งถ้วย ข้าวสุก ๒ ถ้วย พริกไทยครึ่งช้อนชา กระเทียมสับ ๒ ช้อนโต๊ะ ไข่เป็ด ๑ ฟอง น้ำชา ๑ ช้อนโต๊ะ เกลือเล็กน้อย.

วิธีทำ ๑. กุ้ง หมู ปู ข้าวสุกผมมโขลกหรือบดให้ละเอียด

๒. กระเทียมเจียวให้เหลือง ผสมข้าวโขลก เติมน้ำปลาพริกไทย

๓. ปั้นเป็นก้อนกลมหรือแผ่แบน ชุบไข่ทอด พอสุกแล้วโรยด้วยไข่ในกะทะแล้วตักขึ้น.

๘. ขนมคลองแคลง

เครื่องปรุง แป้งข้าวจ้าว แป้งท้าวยายม่อม มะพร้าว น้ำตาล เกลือป่น ถั่วเขียวคั่ว

วิธีทำ แป้งข้าวจ้าวผสมแป้งท้าวยายหม่อม ใส่น้ำพอดีแล้วนวดจนเข้ากัน ปั้นแข็งขนาดลูกเต๋าใช้หัวแม่มือกรีดบนตัวคลองแคลง ปั้นจนหมดแป้งแล้ว หม้อรังถึงตั้งไฟปูด้วยผ้าขาว นำตัวคลองแคลงนึ่งให้สุก คั้นแยกหัวกะทิไว้ต่างหาก ส่วนที่เหลือตั้งไฟผสมกับน้ำตาล เกลือป่นเล็กน้อยให้ออกหวาน – เค็ม ใส่ตัวคลองแคลงลงพอกะทิเดือดผสมด้วยหัวกะทิแล้วยกลง เวลารับประทานโรยถั่วเขียวคั่วสุกบดแตกแล้ว.

๙. ข้าวตูพิมพ์

เครื่องปรุง ข้าวตาก ๑ ลิตร น้ำตาลปี๊บ ๑ ลิตร มะพร้าวขูดครึ่งกิโล น้ำ ๑ ถ้วย.

วิธีทำ คั่วข้าวตากให้เหลือง โม่หรือบดให้ละเอียด เอาน้ำใส่กะทะตั้งไฟใส่น้ำตาลลงเคี่ยวจนเป็นยางมะตูมอ่อน ๆ แล้วยกลงตั้งไว้จนเย็น ผสมข้าวตากโม่ละเอียดลงไป ใส่มะพร้าวผสมยีจนนิ่ม แล้วอัดลงแบบพิมพ์ ใส่โหลอบด้วยควันเทียนมะลิสด หรือดอกกระดังงา ๑ คืน ก็ใช้ได้.

ความประพฤติผิดหน้าที่ของบุตรธิดา
เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ครอบครัวและสังคมวุ่นวาย

โดย นางจินดา เอี่ยมศิลา กรรมการโครงการฯ

บทความของคณะกรรมการโครงการส่งเสริมสวัสดิภาพสตรีวัยรุ่นสภาสตรีแห่งชาติฯ

บรรยาย ณ สถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์

วันพฤหัสบดีที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖ เวลา ๙.๐๐ – ๙.๑๕ น.

ปัญหาความวุ่นวายในสังคมปัจจุบันนี้มีต้นเหตุมาหลายประการ โดยต่อเนื่องมาจากผู้ใหญ่ที่ประพฤติผิดหน้าที่บ้าง และจากเยาวชนที่ประพฤติผิดหน้าที่บ้าง ผู้ใหญ่นั้นมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อครอบครัวของตน พ่อบ้านย่อมมีปัญหาหน้าที่ในการเสาะแสวงหาเงินตรามาสู่ครอบครัว แม่บ้านย่อมมีปัญหาหน้าที่ในการดูแลบ้านเรือนให้สอาดถูกสุขลักษณะ ปรนิบัติพ่อบ้าน ปรนิบัติและดูแลอบรมบุตรธิดาของตนให้ประพฤติตนอยู่ในขอบเขตและกรอบของระเบียบข้อบังคับ กฎหมายของบ้านเมืองภายใต้ศีลธรรมและวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชนชาติตน เพื่อให้บุตรธิดาเป็นพลเมืองที่ดีในอนาคตของชนชาติหรือเผ่าพันธุ์ของตน คนป่าก็ย่อมมีหน้าที่อบรมบุตรธิดาของตนให้เป็นคนป่าที่ดีในอนาคต คนเมืองก็ย่อมจะต้องมีหน้าที่อบรมบุตรธิดาของตนเพื่อให้บุตรธิดาเป็นคนเมืองที่ดีในอนาคต.

ส่วนบุตรธิดานั้นเล่ามีหน้าที่อย่างไร.

ไม่ว่าบุตรธิดานั้นจะเป็นบุตรธิดาเชื้อเผ่าพันธุ์คนป่า หรือว่าเป็นบุตรธิดาของคนเมืองและไม่ว่าคนเมืองนั้นจะอยู่ในฐานะชนชั้นกระยาจกยากไร้เข็ญใจ หรือเกิดในตระกูลเศรษฐีมั่งมีเงินหมื่น เงินแสน เงินล้าน สิบล้าน ร้อยล้านก็ตาม บุตรธิดาของ

ชนชาตินั้น ๆ ก็ย่อมมีหน้าที่อย่างเดียวกัน คือมีหน้าที่เชื่อฟังคำอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ถ้าไม่มีพ่อแม่ก็สมควรที่จะเชื่อฟังคำสั่งสอนทักท้วงของผู้ใหญ่ที่ตนอาศัยอยู่ด้วย เพราะตามคติโบราณไทยมีว่า เดินตามหลังผู้ใหญ่สุนัขไม่กัด.

พ่อแม่นั้นเป็นผู้ให้กำเนิด ย่อมมีความรัก ความปรารถนาดีอันสูงสุดในการที่จะได้เห็นบุตรธิดาของตนมีความสุข มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ในการศึกษาเล่าเรียน ในธุระกิจการงานและในชีวิตของการครองเรือน แม้เมื่อบุตรธิดาแต่งงานไปแล้ว มีลูกมีหลานแล้ว พ่อแม่นั้นถ้ายังมีชีวิตไม่ว่าจะแก่เฒ่าสักเพียงใด ย่อมจะติดตามความเคลื่อนไหว ความทุกข์ ความสุขของบุตรธิดาตลอดไปตราบวาระสุดท้ายแห่งชีวิต จะได้ยินกันชินหูว่า ถ้าตายก็ขอให้ตายนอนตาหลับ ทั้งนี้ย่อมหมายความว่าถ้าบุตรธิดาเป็นคนดีพ่อแม่ถึงจะตายไปก็ไม่ต้องเป็นห่วงกังวลก่อนตนจะขาดใจ โดยตายไปด้วยความสงบเรียกได้ว่าหลับตาตายโดยสนิท ส่วนผู้ที่ลืมตาตายหรือตาไม่ปิดสนิทนั้นโบราณไทยถือว่าผู้ตายมีความห่วงกังวลบุตรธิดาผู้อยู่ข้างหลัง ตามที่เล่ามานี้ก็เพื่อให้เห็นว่า พ่อแม่นั้นย่อมรักและห่วงใยต่อบุศรธิดาของตนมากกว่าใคร ๆ ทั้งสิ้น ความรักของคนอื่นสักร้อยคนมารวมกันแล้วยังไม่เท่ากับที่พ่อแม่พูดว่าเกลียดชังบุตรธิดาของตน.

บุตรธิดาสมควรนึกในพระคุณอันมหาศาลของพ่อแม่ หนี้เงินหนี้ทองยังชดใช้หนี้หมด แต่หนี้พระคุณพ่อแม่เปรียบน้ำในมหาสมุทร ซึ่งไม่มีวันเหือดแห้งไปจากโลกนี้ได้ และเมื่อบุตรธิดาสำนึกในพระคุณของท่านแล้ว จะมีสิ่งใดที่แสดงออกว่าได้สำนึกในพระคุณ บูชาพระคุณท่านอันเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีอย่างไรและเพียงไรโดยทางปฏิบัตินั้นมีอยู่มากมายหลายทาง แต่ในทางที่เป็นยอดปรารถนาของพ่อแม่นั้นมีอยู่ทางเดียว คือการที่บุตรธิดาเชื่อฟังโอวาท คำอบรมสั่งสอนของท่าน และปฏิบัติตามแนวทางที่ท่านปรารถนา ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ต้องเสียสละเหงื่อไคล ต้องแบกต้องหามแต่อย่างใด.

ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า บุตรธิดามีหน้าที่ประพฤติปฏิบัติตามโอวาทคำสั่งสอนของพ่อแม่สมดังพระพุทธภาษิตของคนเมืองที่ว่า ความกตัญญูกตเวทีเป็นยอดของธรรมะส่งเสริมให้มนุษย์ประเสริฐขึ้น.

ถ้าบุตรธิดาประพฤติผิดหน้าที่ ไม่ทำตนอยู่ในโอวาทคำสั่งสอนของพ่อแม่ผู้ปกครอง ทำให้ครอบครัวและสังคมวุ่นวายไปบ้าง พ่อแม่ควรสำรวจความประพฤติตนเอง ทำตัวอย่างที่ดีแก่บุตรธิดาหรือเปล่า ถ้าประพฤติบกพร่องควรจะสำนึกผิด อย่าไปโทษเวรโทษกรรมแต่ชาติก่อน อย่าไปโทษว่ายากจน ไม่มีเวลาอบรมสั่งสอนบุตรธิดา จงหันมาแก้ไขและเปลี่ยนท่าทีในทางเอาใจใส่พิถีพิถันต่อบุตรธิดาตั้งแต่ยังเป็นไม้อ่อน และพร้อมที่จะให้ดัดหรือหัดตามใจท่าน ทำตนให้เสมือนแม่ไก่ ซึ่งสำนึกในหน้าที่และสัญชาติญาณความรักลูก คอยแต่กุ๊ก ๆ เรียกลูกไม่ให้ห่างตน ยามมีอันตรายแม่ไก่จะกางปีกปกป้องคุ้มภัยให้แก่ลูก ท่านทำเช่นนี้แล้ว บุตรธิดานั้นคือผู้มีเลือด มีเนื้อ มีหัวใจและวิญญานมนุษย์ ไฉนเลยจะไม่ตอบแทนน้ำใจไมตรีจิตและพระคุณของท่านด้วยการทำตนอยู่ในโอวาทของท่านบ้างละหรือ.

พ่อแม่ที่ร่ำรวยของบุตรธิดา อย่าให้ทรัพย์สินเงินตรา ความร่ำรวยของท่านคร่าชีวิตบุตรธิดาของท่านไปในทางที่ตกต่ำ โดยตามใจลูกในทางที่ผิด ๆ บุตรธิดานั้นเสมือนผ้าขาว ปราศจากจุดด่างพร้อยใด ๆ เป็นมลทิน แม้จะได้ชื่อว่าเฉลียวฉลาดมีสติปัญญาดี แต่เป็นผู้ขาดประสพการณ์ ถ้าพ่อแม่เสียสละความสุขส่วนตัวให้มากขึ้น โดยใช้เวลาใกล้ชิดสนิทสนมกับบุตรธิดา มีเวลาค้นคิดแนวทางป้องกันแก้ไข ปรับปรุงเพื่อส่งเสริมให้บุตรธิดาเป็นแบบฉบับที่ดีแก่เยาวชนอื่น ๆ เท่ากับเป็นการช่วยสังคมให้คลายความวุ่นวายลงไปอย่างมาก.

ความสุขอันล้ำลึกและแท้จริงของพ่อแม่ขึ้นอยู่กับความสุข ความเจริญก้าวหน้าในชีวิตของบุตรธิดา ความเป็นคนดีของบุตรธิดา.

สังคมมนุษย์ย่อมสัมพันธ์กันประดุจสายโซ่ ครอบครัวและสังคมจะวุ่นวายเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับการที่บุคคลแต่ละคนรู้จักว่าอะไรคือหน้าที่ของตน และปฏิบัติการต่าง ๆ ตามหน้าที่นั้น ๆ บุตรธิดาย่อมเป็นกำลังอันยิ่งใหญ่ของครอบครัว ของสังคมและของชาติ จึงควรที่จะภาคภูมิใจและรักษาความยิ่งใหญ่ของตนไว้ด้วยการปฏิบัติตนตามหน้าที่

และถูกต้องด้วยกาละเทศะ ภายในขอบเขตของกฎหมายศีลธรรมและประเพณีอันดีงาม เพื่อค้ำจุนและจรรโลงเกียรติภูมิของคนเมืองไว้ตลอดไป.

ตามที่กล่าวมาแต่ต้นจะเห็นได้ว่า ครอบครัวและสังคมจะวุ่นวายนั้น มิใช่มีสาเหตุมาจากบุตรธิดาส่วนเดียว พ่อแม่มีส่วนทำให้ครอบครัวและสังคมปัจจุบันวุ่นวายด้วย ทั้งนี้ย่อมมีแนวเนื่องมาจากหน้าที่ของพ่อแม่ที่ปฏิบัติต่อบุตรธิดาของตนบกพร่อง ซึ่งอาจสรุปได้ว่ามาจากทางใดทางหนึ่งดังต่อไปนี้ เช่น

๑. พ่อแม่อบรมสั่งสอน แนะแนวทางความประพฤติแก่บุตรธิดาเหมือนกัน แต่ไม่เพียงพอ.

๒. พ่อแม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ เข้าใจว่าบุตรธิดาของตนดีพอแล้วเพราะมีครูบาอาจารย์ช่วยอบรมสั่งสอนอยู่ที่สถานศึกษาเล่าเรียน หรือรักและตามใจลูกในทางที่ผิด อบรมสั่งสอนไปผิด ๆ ถูก ๆ ครึ่ง ๆ กลาง ๆ โดยตนเองคิดว่าตนทำถูกแล้ว.

๓. พ่อแม่ขาดการเอาใจใส่ พิถีพิถัน ไม่สำนึกในหลักที่ว่า ไม้อ่อนดัดง่ายกว่าไม้แก่ และลืมสำนึกในหน้าที่ที่ว่า พ่อแม่นั้นคือช่างปั้นหม้อ หม้อจะกลมหรือเบี้ยวอยู่ที่ฝีมือของช่างเอง.

๔. ที่ซ้ำร้าย คือพ่อแม่ประพฤติชั่ว ย่อมทำตัวอย่างที่ไม่ดี เสมือนเป็นทางอบรมสั่งสอนถ่ายทอดอุปนิสัยชั่วแก่บุตรธิดา เสมือนสอนลูกให้เป็นโจร แม้จะแก้ตัวว่าตนไม่ได้สั่งสอนและต้องการให้เป็นเช่นนั้นก็ตาม.

พ่อแม่ชนิดนี้จะลืมคิดโดยสนิทใจว่า การทำตัวอย่างชั่ว ตัวอย่างไม่ดีให้บุตรธิดาทั้งรู้และทั้งเห็นเช่นนั้น บุตรธิดาจะประพฤติเจริญรอยตามไปเองไม่วันใดก็วันหนึ่ง เป็นการซึมแทรกเข้าสู่นิสสัย ยิ่งกว่าการอบรมสั่งสอนโดยตรงเสียอีก และโดยประการสำคัญสำหรับพ่อแม่ในข้อนี้ มักจะไม่ย้อนหลังใคร่ครวญการกระทำความประพฤติของตนเองว่าผิดหรือไม่ดีประการใด หรือมิฉะนั้นก็เข้าข้างตนเองว่าดีถูกต้องเสมอ พ่อแม่ชนิดนี้

ไม่ทำให้สังคมบรรเทาความวุ่นวายอย่างเดียว แต่จะกลับทำให้สภาพสังคมเสื่อมทรามลง เป็นเหตุให้อนุชนของชาติห่างไกลจากศาสนา ศีลธรรม ประเพณีอันดีงาม ไม่หวาดเกรงต่อกฎหมายและอาญาแผ่นดิน.

เมืองไทยเป็นแหล่งกำเนิดศีลธรรม วัฒนธรรมประเพณีอันสูงส่ง เพราะเป็นเมืองพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสตร์ที่สอนให้รู้จักถึงการให้อภัยแก่ผู้สำนึกผิด สอนให้มีการปรับปรุงแก้ไขตนเอง ขณะนี้ยังไม่สายเกินแก้ถ้าทั้งสองฝ่ายคือ ทั้งทางฝ่ายพ่อแม่และฝ่ายบุตรธิดา ต่างฝ่ายต่างได้ไตร่ตรองด้วยความเที่ยงธรรม สำนึกถึงการกระทำของตนว่าผิดถูกประการใด ได้แก้ไขปรับปรุงตนเพื่อให้ประพฤติปฏิบัติตนถูกต้องตามหน้าที่ภายในครอบครัว ระหว่างเพื่อนบ้านและสังคม โดยมีศีลธรรม วัฒนธรรมประเพณีอันดีเป็นบรรทัดฐานและภายในขอบเขตวินัยข้อบังคับและกฎหมายของบ้านเมือง ครอบครัวและสภาพสังคมจะคลายความวุ่นวายลงมาก จำนวนอาชญากรและอาชญากรรมของชาวเหล่าคนเมืองจะลดลงได้อีกมากเช่นกัน.

สวัสดี

๏ รู้สิ่งไรก็ไม่สู้รู้วิชา
รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี

(สุนทรภู่)

๏ รู้สิ่งไรก็ไม่สู้รู้วิชา
ไปเบื้องหน้าเติบใหญ่จะให้คุณ

(สุนทรภู่)

๏ มีความรู้อยู่กับตัวกลัวอะไร
ชีวิตไม่ปลดปลงคงได้ดี (สุนทรภู่)

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมายบางประการโดยย่อ

โดย นางจินดา เอี่ยมศิลา กรรมการอำนวยการ

อบรมเคหะศาสตร์สำหรับแม่ชี รุ่นที่ ๔ ณ สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์ฯ

เริ่มวันเสาร์ที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๑๖

เมื่อหลายร้อยหลายพันปีมาแล้ว มนุษย์เราที่เกิดมาในโลกนี้ต่างคนต่างอยู่ต่างมีชีวิตแยกโดดเดี่ยวตามป่าตามเขาในถ้ำตามธรรมชาติ แตกแยกกระจัดกระจายอยู่เป็นก๊กเล็กก๊กน้อย จำนวนมากบ้างน้อยบ้างสุดแต่ความสมัครใจและดินฟ้าอากาศจะอำนวยให้ บางครั้งก็รบพุ่งกันเพื่อยื้อแย่งที่อยู่อาศัยและอาหารซึ่งกันและกัน ใครมีความสามารถก็เป็นผู้ชนะได้ครอบครองท้องที่ขุนเขาป่าไพรอันเป็นทำเลดีเหมาะเพื่ออยู่อาศัย ครั้นต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญขึ้น มีจิตใจคลายความป่าเถื่อนเห็นแก่ตัวลง ต่างมีความสัมพันธ์ไมตรีมีความสามัคคีอันดีต่อกันโดยรวมกันเป็นชุมชนขึ้น เป็นชุมชนเล็กบ้างชุมชนใหญ่บ้าง ในชุมชนนั้น ๆ ใครที่มีพละกำลังเข้มแข็ง มีความสามารถ เฉลียวฉลาดกว่าผู้อื่นเป็นที่พึ่งพาอาศัยของผู้ที่อ่อนแอกว่าก็ได้ถูกยกย่องให้เป็นหัวหน้าชุมชนกลุ่มนั้น ๆ เมื่อได้ถูกยกย่องให้เป็นที่รับนับถือเป็นหัวหน้าแล้ว หัวหน้าจะมีคำสั่งข้อห้ามข้อบังคับใด ๆ มนุษย์อื่น ๆ ในชุมชนนั้น ๆ ย่อมต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ใครฝ่าฝืนก็อาจได้รับโทษจากหัวหน้านั้นเอง หรือจากบุคคลซึ่งหัวหน้ามอบหมายให้ทำโทษ ซึ่งถือเป็นวิธีปฏิบัติสืบต่อเนื่องกันมา.

ในสมัยก่อนที่มนุษย์เราจะรู้จักการใช้ภาชนะสิ่งหนึ่งสิ่งใดขีดเขียนคำสั่งข้อห้ามข้อบังคับต่าง ๆ เป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ผู้เป็นหัวหน้าจะออกคำสั่งข้อห้ามข้อบังคับเพียงวาจา ซึ่งถือว่าศักดิ์สิทธิ์ทุกคนต้องปฏิบัติตาม จนกระทั่งต่อมาเมื่อมนุษย์มีความเจริญ

มากขึ้น รู้จักใช้วัตถุธรรมชาติหรือภาชนะต่าง ๆ ขีดเขียนให้เป็นรูปร่างสัตว์ รูปร่างมนุษย์ หรือรูปภาชนะตลอดจนรู้จักการขีดเขียนเครื่องหมายเป็นคำสั่งข้อห้าม ตลอดจนกลายเป็นตัวหนังสือถ้อยคำที่พูดจากัน ดังเช่นในสมัยกรุงสุโขทัย ในรัชสมัยพระเจ้ารามคำแหงเป็นกษัตริย์ โดยปรากฏพยานหลักฐานว่า มีหลักศิลาจารึกประวัติความเป็นไปในบ้านเมืองสุโขทัย เป็นข้อความจารึกความจดจำ ข้อความซึ่งเป็นคำสั่งข้อห้ามข้อบังคับอันเป็นหลักการปกครองเมืองสุโขทัยในสมัยนั้น ซึ่งถือได้ว่าหลักศิลาจารึกนั้นเป็นหลักที่ได้ถูกตราตัวบทกฎหมายขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยของเรา.

ในหลักศิลาจารึกของพระเจ้ารามคำแหงมีบทกฎหมายหลายบทที่ควรจะกล่าวถึงเพราะมีความสำคัญในการที่ทำให้เกิดมีกฎหมายสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้ เช่น.

กฎหมายที่เกี่ยวกับการห้ามเก็บภาษีผ่านด่านภายในประเทศ

กฎหมายที่เกี่ยวกับประชาชนมีเสรีภาพในการค้าขาย

กฎหมายที่เกี่ยวกับทรัพย์มรดก

กฎหมายที่เกี่ยวกับการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี และวินัยของตุลาการดังนี้เป็นต้น.

เพื่อความเข้าใจให้ดีขึ้น จะได้อธิบายความถึงลักษณะของกฎหมายแต่ละบทดังกล่าวมาแล้ว คือ.

๑. กฎหมายห้ามเก็บภาษีผ่านด่านในประเทศ

"เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลู่ทาง"

จกอบ เป็นภาษาเขมร แปลว่า ภาษีชนิดหนึ่ง เช่น ภาษีเก็บจากการนำสินค้าสัตว์หรือสิ่งของป่าไปขายในที่ต่าง ๆ.

จกอบ หรือ จังกอบ มูลศัพท์เดิม แปลว่า หางเสือเรือ เพราะในสมัยนั้นมีการค้าขายทางเรือเป็นส่วนใหญ่ เมื่อมีเรือสินค้ามาเทียบด่านเก็บภาษี เจ้าหน้าที่ประจำด่านจะลง

ไปยกหางเสือเรือลำนั้นขึ้นเสีย เรือจะแล่นหนีไปไม่ได้ ต่อเมื่อจัดเก็บภาษีครบถ้วนแล้วจึงคืนหางเสือเรือให้ไปได้ การเก็บภาษีชนิดนี้เป็นการชักส่วนจากสินค้า "เก็บสิบหยิบหนึ่ง" ต่อ ๆ มาได้ใช้ชื่อนี้เก็บภาษีสินค้าทางบกด้วย.

๒. กฎหมายเกี่ยวกับเสรีภาพในการค้าขาย

"เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า
ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้า ทองค้า"

๓. กฎหมายเกี่ยวกับการรับมรดก

"ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใดแล้ ล้มตายหายกว่า
เย่าเรือนพ่อเชื้อเสื้อค้ามัน ช้างขลุกเมียเยียข้าว
ไพร่ฟ้าข้าไท ป่าหมากป่าพลู พ่อเชื้อมัน ไว้แก่ลูกมันสิ้น".

กว่า = จาก *ค้า = ติดตัว*
เสื้อค้า = เสื้อผ้า *พ่อเชื้อ = บรรพบุรุษ*
เยียข้าว = ฉางข้าว *ไว้แก่ = ให้ไว้แก่*

๔. กฎหมายเกี่ยวกับการพิจารณาพิพากษาคดีและวินัยตุลาการ

"ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน ผิแลผิดแผกแสกว้างกัน
สอบดูแท้แล้ว จึงแล่งความแก่ข้าด้วยซื่อ
บ่อเข้าผู้ลักมักผู้ซ่อน"

เกี่ยวกับวินัยตุลาการ

"เห็นข้าวท่านบ่ใคร่พิน เห็นสินท่านบ่ใคร่เดือด"

ข้อบัญญัติทั้ง ๒ ตอนนี้ หมายถึงให้ผู้พิพากษาตุลาการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีด้วยความพินิจรอบคอบ ซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม ไม่ว่าคู่ความฝ่ายใดจะเป็น

เจ้าขุนมูลนายมียศศักดิ์ หรือเป็นราษฎรสามัญ ต้องไม่มีใจเอนเอียงรักใคร่เข้าข้างฝ่ายใด แม้ว่าจะสนิทชอบพอกับผู้ทำผิด และการพิจารณาพิพากษาคดี ต้องเป็นไปโดยมิเห็นแก่ลาภสักการะ หรืออามิสสินจ้างรางวัลใด ๆ.

บทบัญญัติที่สลักไว้กับหลักศิลาจารึก ดังที่ได้ยกตัวอย่างมานั้นมีลักษณะเป็นหนังสือขอม แสดงถึงวัฒนธรรมไทยกับขอมใกล้ชิดกันมาแต่โบราณกาล.

ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า กฎหมายคือ "ระเบียบหรือคำสั่งทั้งหลายของผู้ปกครองแผ่นดิน บัญญัติขึ้นเพื่อใช้บังคับกับราษฎรในแผ่นดินนั้น ๆ เมื่อไม่ทำตาม มีโทษ".

บ่อเกิดหรือสิ่งที่ทำให้เกิดกฎหมายขึ้นมี ๖ ประการ.

๑. ผู้ตั้งกฎหมาย

๒. จารีตธรรมเนียมประเพณี

๓. ศาสนา

๔. ความยุติธรรม

๕. คำอธิบายหรือข้อโต้แย้งของผู้เฉลียวฉลาดทางกฎหมาย

๖. คำพิพากษาของศาล.

กฎหมายต่าง ๆ ได้มีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมตามกาลสมัย ตามความเจริญของบ้านเมือง ภาวะทางเศรษฐกิจสังคม ตามความเฉลียวฉลาดของราษฎร เมื่อราษฎรเพิ่มจำนวนมากขึ้น และราษฎรรับเอาอารยะธรรมแผนใหม่ รับเอาวัฒนธรรมจากต่างประเทศมาใช้ จึงสมควรที่จะต้องมีการปรับปรุงกฎหมายให้ทันตามความเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย ทั้งนี้ด้วยเหตุผล ๒ ประการ คือ.

๑. เพื่อให้บ้านเมือง ท้องถิ่น ความเป็นอยู่ของราษฎรเจริญก้าวหน้าทัดเทียมอารยะประเทศนั้น ๆ ถ้าสิ่งที่ราษฎรรับมาปฏิบัติเป็นสิ่งที่ดีงาม.

๒. เพื่อสกัดกั้นสิ่งที่ไม่ดีงาม และรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อย วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามดั้งเดิม และศีลธรรมอันดีให้มั่นคงถาวรอยู่.

ถ้าผู้ปกครองแผ่นดินไม่แก้ไขปรับปรุงกฎหมาย อายุของกฎหมายที่บัญญัติขึ้นไม่ว่าจะร้อยปีห้าสิบปีมีอยู่อย่างไรคงบังคับใช้อยู่อย่างนั้น จะกลายเป็นบทกฎหมายที่ล้าหลัง ราษฎรละเมิดกฎหมายที่ล้าหลังเหล่านั้นขึ้นมากเท่าใด ย่อมทำให้เกิดความเดือดร้อนระส่ำระสายมากเท่านั้น ผลที่สุดทำให้การปกครองแผ่นดินไม่รัดกุมขาดประสิทธิภาพ.

ลักษณะของกฎหมายมี ๒ ชนิด คือ.

๑. กฎหมายมหาชน คือกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อบังคับใช้กับความเกี่ยวพันระหว่างแผ่นดินและราษฎร เช่นกฎหมายอาญา กฎหมายปกครอง กฎหมายรัฐธรรมนูญ.

๒. กฎหมายเอกชน คือบทกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อบังคับใช้กับความเกี่ยวพันระหว่างราษฎรต่อราษฎรด้วยกัน เช่นกฎหมายแพ่งและพาณิชย์.

เมื่อทราบแล้วว่า กฎหมายคืออะไร กฎหมายมีต้นกำเนิดมาอย่างไร กฎหมายมีกี่ชนิดแล้ว ทำให้เห็นว่า กฎหมายมีความสำคัญยิ่งแก่แผ่นดินทุกแผ่นดิน เพราะกฎหมายเป็นเสมือนรั้วกั้น ขอบเขตบังคับให้ราษฎรปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบคำสั่ง คำบังคับตามที่กำหนดไว้ ป้องกันมิให้ราษฎรละเมิดกฎหมายโดยการบัญญัติโทษเอาไว้ ทั้งนี้ทำให้แผ่นดินที่ราษฎรอาศัยอยู่นั้นเองเกิดความสงบสุข เกิดความสงบเรียบร้อย ราษฎรมีแต่วัฒนธรรมศีลธรรม ปราศจากการกระทำที่เอาแต่ตามใจตนเองจะทำอะไรก็ได้ตามอำเภอใจ. *ประการสำคัญเมื่อราษฎรรู้จักเคารพกฎหมาย ก็ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีระหว่างราษฎรต่อราษฎร ทำให้แผ่นดินเป็นปึกแผ่นมั่นคงได้.*

กฎหมายเป็นสิ่งที่ทุกคนควรทราบ เพราะมีสุภาษิตกฎหมายที่ว่า "ใครจะปฏิเสธว่าไม่รู้กฎหมายไม่ได้" ในกรณีเมื่อทำความผิดและเป็นคดีฟ้องร้องกันขึ้น. แต่กฎหมายมีหลายชนิด หลายพันมาตรา จึงสมควรที่จะได้รู้เท่าที่เกี่ยวกับประการที่สำคัญ ๆ และกฎหมายที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันบางประการ.

เป็นที่เข้าใจกันแล้วว่ากฎหมายบัญญัติขึ้นเพื่อบังคับใช้แก่มนุษย์ หรือราษฎร หรือที่เรียกว่า "บุคคล" และ "บุคคล" คือมนุษย์ซึ่งสามารถมีสิทธิและหน้าที่ได้ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้.

ความเป็นบุคคลเริ่มแต่เมื่อใด.

ได้มีประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๕ บัญญัติไว้ว่า "สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก". ทั้งนี้หมายความว่า จะเป็นบุคคลต่อเมื่อเป็นทารกที่คลอดออกมามีลมหายใจอย่างบริบูรณ์ และมีร่างกายเป็นอยู่แยกต่างหากจากมารดา. ทารกที่ตายก่อนคลอด หรือขณะคลอดซึ่งยังไม่มีลมหายใจ. ยังไม่นับว่าเป็นบุคคลตามกฎหมาย. และเมื่อไม่เป็นบุคคลแล้วก็ย่อมไม่มีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย โดยเหตุนี้ผู้ที่ทำให้ทารกในครรภ์ตายก่อนคลอดหรือขณะคลอด ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นมารดาของทารกนั้นเองหรือเป็นผู้อื่นก็ตาม หามีความผิดฐานฆ่าคนตายตามประมวลกฎหมายลักษณะอาญาไม่. หรือถ้ามีทรัพย์สินมรดกตกทอดได้แก่ทารกในครรภ์ หรือในวันที่ทารกนั้นคลอด ทารกนั้นหามีสิทธิรับมรดกหรือโอนมรดกรายนั้นไปให้ทายาทของตนต่อไปได้ไม่. แต่ในทางตรงกันข้ามหากทารกนั้นคลอดแล้วมีชีวิตรอดอยู่ แม้จะเป็นระยะเพียงเล็กน้อย หรือเพียงสูดอากาศเข้าไปในปอดเพียงครั้งเดียว ทารกนั้นย่อมเป็นบุคคลตามกฎหมาย ผู้ที่ทำให้ทารกนั้นตาย อาจมีความผิดฐานฆ่าคนตายตามประมวลกฎหมายลักษณะอาญา หรือถ้ามีทรัพย์มรดกตกทอด ทารกนั้นก็ย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายโดยสมบูรณ์.

การที่จะทราบว่าทารกตายก่อนคลอด หรือภายหลังคลอดเป็นข้อเท็จจริงที่จะต้องพิสูจน์ว่า เมื่อทารกนั้นตายทารกหายใจแล้วหรือยัง โดยวิธีปฏิบัติของแพทย์ซึ่งจะต้องชันสูตรพลิกศพตรวจปอดของทารกนั้นว่ามีลมหายใจในปอดหรือเปล่า โดยการเอาปอดของทารกลงวางในน้ำ ถ้าปอดนั้นลอยก็หมายความว่ามีลม ทารกได้สูดอากาศหายใจแล้ว ถือว่าทารกนั้นตายภายหลังคลอด ตายภายหลังที่มีสภาพเป็นบุคคลแล้ว. หากปอดจมหมายความว่าไม่มีลมในปอด ทารกยังไม่ได้หายใจเป็นการตายเสียก่อนคลอดซึ่งยังไม่เป็นบุคคล.

ความสำคัญของทารกในครรภ์มารดา

แม้จะยังเป็นทารกอยู่ในครรภ์มารดาก็มีความสำคัญในทางกฎหมาย โดยมีบัญญัติให้ความสำคัญไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะมรดกมาตรา ๔๘ บัญญัติไว้ว่า "ลูกหลานอยู่ในครรภ์ก็มีส่วนได้รับมรดกด้วย" และมาตรา ๑๕ วรรคสอง ได้บัญญัติไว้ว่า "ทารกในครรภ์มารดาสามารถมีสิทธิต่าง ๆ ได้ หากว่าภายหลังเกิดมารอดอยู่" เป็นการรับรู้สิทธิของทารกซึ่งเพียงแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดายังมิได้คลอด ก็ได้รับการปฏิบัติหรือถือเสมือนคลอดแล้วหากภายหลังคลอดมารอดอยู่.

ตัวอย่างเช่น

นาย ก. บิดาตายมีทรัพย์มรดก ทารก ข. ยังอยู่ในครรภ์มารดาและเมื่อคลอดออกมา ทารก ข. มีชีวิตรอดอยู่เป็นสภาพบุคคล กล่าวคือคลอดภายหลังนาย ก. บิดาตาย ทารก ข. ย่อมมีสิทธิได้รับมรดกทรัพย์สินของนาย ก. บิดาซึ่งตายก่อนทารก ข. คลอด ทารก ข. เป็นทายาทตามส่วนที่ตนจะได้ ดังนี้เป็นต้น.

เพราะฉะนั้นกาลเวลาการปฏิสนธิในครรภ์มารดาเมื่อไร และเมื่อคลอดมาแล้วต้องมีสภาพบุคคลบริบูรณ์ จึงเป็นสิ่งสำคัญของทารก.

กฎหมายจะถือเป็นกฎตายตัวแน่นอนว่า ทารกที่เกิดมาภายใน ๓๑๐ วัน นับแต่วันเวลาที่เจ้ามรดก (เช่นนาย ก.) ถึงแก่ความตายเท่านั้น จึงมีสิทธิได้รับมรดก วิธีนับจะนับแต่วันที่เจ้ามรดกตายมาหาวันคลอด หรือจะนับย้อนวันคลอดของทารกขึ้นไปหาวันตายของเจ้ามรดกก็ได้ผลอย่างเดียวกัน ถือเป็นหลักฐานในทางวิชาแพทย์ว่า มารดาจะตั้งครรภ์หรือมีทารกอยู่ในครรภ์โดยมิได้คลอดเกินกว่า ๓๑๐ วันไม่ได้.

เมื่อทราบว่าสภาพความเป็นบุคคล เริ่มแต่เมื่อใดแล้ว สิ่งที่ควรจะต้องทราบต่อไป คือ การสิ้นสุดสภาพบุคคลจะมีขึ้นเมื่อใดด้วย โดยทั่ว ๆ ไปเราทราบแต่เพียงว่าตาย แต่ยังมีการตายตามกฎหมายอีก คือ การสาปสูญของบุคคล ฉะนั้นสภาพบุคคลย่อมสิ้นไป ๒ ทางคือ.

๑. ตาย

๒. สาปสูญ

การสาปสูญ คือการที่บุคคลได้ไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ไม่ส่งข่าวและไม่มีใครทราบข่าวว่าบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือตายไปแล้วเป็นเวลา ๗ ปี และในกรณีพิเศษที่บุคคลไปสมรภูมิสงคราม หรือเรืออับปาง หรือในฐานะเป็นภยันตรายประการอื่น ๆ ในเมื่อเหตุการณ์ต่าง ๆ สิ้นสุดลง นับแต่เวลานั้นไป บุคคลผู้นั้นไม่กลับภูมิลำเนาไม่มีใครทราบข่าวเป็นเวลา ๓ ปี ในกรณีทั้ง ๒ เมื่อผู้มีส่วนได้เสียร้องขอต่อศาลให้ศาลมีคำสั่งให้บุคคลนั้นเป็นคนสาปสูญ ถือว่าตายโดยผลแห่งกฎหมาย ถ้าภายหลังบุคคลนั้นกลับมาหรือได้ทราบข่าวว่ายังมีชีวิตอยู่หรือตายไปโดยธรรมชาติก็ตาม จะร้องขอให้ศาลถอนคำสั่งแสดงการสาปสูญเสียได้.

เนื่องจากบุคคลมีสิทธิและหน้าที่ สิทธิและหน้าที่นี้ย่อมเป็นมรดกตกทอดสู่ทายาท การตายและการสาปสูญจึงมีความสำคัญต่อความเกี่ยวพันหลายประการกับทรัพย์สินกับความเป็นคู่สมรส กับการเป็นทายาท ซึ่งไม่อาจจะกล่าวไว้โดยละเอียดได้.

ต่อจากนี้ไปจะได้นำ พ.ร.บ. ต่าง ๆ เท่าที่จำเป็นจะต้องทราบไว้โดยย่อ ๆ.

๑. พ.ร.บ. การทะเบียนราษฎร พ.ศ. ๒๔๙๙

๑ คนเกิดในบ้านเจ้าของบ้านต้องแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ภายใน ๑๕ วัน.

๒. คนเกิดนอกบ้าน มารดาต้องแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ที่เกิด หรือท้องที่ที่จะพึงแจ้งได้ภายใน ๑๕ วัน.

๓. ผู้พบเด็กที่เกิดใหม่ซึ่งถูกทอดทิ้งไว้ ต้องแจ้งต่ออำเภอ ตำรวจหรือนายทะเบียนท้องที่ที่พบโดยเร็ว.

๔. คนตายในบ้าน เจ้าของบ้านต้องแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ภายใน ๒๔ ชั่วโมง.

๕. คนตายนอกบ้าน ผู้ไปกับผู้ตาย หรือผู้พบศพต้องแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ หรือนายอำเภอ หรือตำรวจภายใน ๒๔ ชั่วโมง.

๖. ลูกตายในท้องในบ้าน เจ้าของบ้านต้องแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ภายใน ๒๔ ชั่วโมง.

๗. ลูกตายในท้องนอกบ้าน มารดาต้องแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ภายใน ๒๔ ชั่วโมง.

๘. เก็บ ฝัง เผา หรือย้ายศพไปจากสถานที่หรือบ้านที่ตาย หรือสถานที่ที่ระบุในใบอนุญาต ต้องได้รับอนุญาตจากนายทะเบียนท้องที่ก่อน.

๙. ไม่มีหมายเลขประจำบ้าน เจ้าของบ้านต้องแจ้งขอต่อนายทะเบียนท้องที่.

๑๐. รื้อบ้าน สร้างบ้านใหม่ต้องแจ้งต่อนายทะเบียนท้องที่ภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันสร้างเสร็จ.

๒. พ.ร.บ. ควบคุมการเรี่ยไร พ.ศ. ๒๔๘๗

๑. เรี่ยไรซึ่งอ้างว่า เพื่อประโยชน์สาธารณะโดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการควบคุมการเรี่ยไร ปรับไม่เกิน ๒๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ เดือน.

๒. เรี่ยไรอันอาจเป็นเหตุให้เสื่อมศีลธรรมอันดี หรือความสงบเรียบร้อย ปรับไม่เกิน ๒๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ เดือน.

๓. ไม่มีใบอนุญาตติดตัวในเวลาทำการเรี่ยไร ปรับไม่เกิน ๑๐๐ บาท.

๓. พ.ร.บ. รักษาความสะอาด ร.ศ. ๑๒๑

๑. เอามูลฝอยหรือสิ่งโสโครกเททิ้งในคลอง ปรับไม่เกิน ๒๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ เดือน.

๒. เอาสัตว์พาหนะ ข้ามคลอง นอกจากท่าข้าม ปรับเป็นรายตัว ๆ ละ ๑๐ บาท.

๓. ทำให้คลองหรือฝั่งคลองเสีย ปรับไม่เกิน ๒๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ เดือน.

๔. พ.ร.บ. รักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๑. อาบน้ำหรือซักผ้าบนถนน หรือในสถานสาธารณะหรือในแม่น้ำ คลอง หรือที่ใด ๆ ภายในบริเวณที่เจ้าพนักงานท้องถิ่นติดตั้งหรือแขวนประกาศห้ามไว้ ปรับไม่เกิน ๒๐๐ บาท.

๒. ติดตั้ง ตาก วางหรือแขวนสิ่งใด ๆ ในที่สาธารณะโดยไม่มีเหตุอันสมควร หรือกระทำการดังกล่าวในที่ซึ่งเห็นได้จากที่สาธารณะด้วยวิธีอันไม่สมควร ทำให้เห็นเป็นที่ไม่เรียบร้อยน่ารังเกียจ ปรับไม่เกิน ๒๐๐ บาท.

๓. ผู้ครอบครองอาคาร หรือที่ดิน ที่เห็นได้จากที่สาธารณะ ปล่อยให้พืชต้นไม้ หรือหญ้าขึ้นรกรุงรัง และได้รับคำเตือนเป็นหนังสือจากเจ้าพนักงานแล้วยังไม่ปฏิบัติตามเวลาที่กำหนด ปรับไม่เกิน ๒๐๐ บาท.

๔. เด็ดใบ ดอกหรือผลของต้นไม้ ซึ่งปลูกไว้เพื่อประโยชน์สาธารณะ หรือทำให้เสียหายแก่ต้นไม้ ฯลฯ ปรับไม่เกิน ๒๐๐ บาท.

๕. บ้วน สั่งหรือถ่มน้ำลาย น้ำมูก น้ำหมาก เสมหะ เทหรือทิ้งสิ่งใด ๆ ลงบนถนนที่สาธารณะ โรงมหรสพ ร้านค้า หรือสถานที่ใด ๆ ที่ประชาชนมีสิทธิเข้าไป หรือทำให้ถนน หรือสถานสาธารณะเปรอะเปื้อนหรือสกปรก ปรับไม่เกิน ๑๐๐ บาท.

๖. ถ่ายอุจจาระ หรือปัสสาวะลงบนถนน หรือสถานสาธารณะ หรือที่ซึ่งเห็นได้จากถนนหรือสถานสาธารณะ ปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท.

๗. ยืน นั่ง หรือนอนบนราวสะพานสาธารณะ หรือนอนในที่สาธารณะ โดยไม่มีเหตุอันสมควร ปรับไม่เกิน ๑๐๐ บาท.

๕. พ.ร.บ. ป้องกันและระงับอัคคีภัย ๒๔๙๕

๑. ขัดขืนไม่ยอมให้เจ้าหน้าที่ นายตรวจ เข้าไปตรวจในอาคาร ปรับไม่เกิน ๒๐๐ บาท.

๒. ผู้พบเพลิงเริ่มไหม้ แล้วไม่แจ้งเจ้าของหรือผู้ครอบครองอาคารทำการดับหรือเจ้าหน้าที่ใกล้เคียง ปรับไม่เกิน ๕๐ บาท.

๓. ผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าไปในที่ปิดกั้นบริเวณที่เกิดเพลิงไหม้ ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท.

๖. พ.ร.บ. ห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา ๒๔๗๕

ให้ผู้อื่นกู้ยืมเงินโดยคิดดอกเบี้ยเกินอัตรา (กว่าร้อยละ ๑๕ ต่อปี หรือชั่งละ ๑ บาทต่อเดือน) ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ ปี.

๗. พ.ร.บ. ป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ๒๔๙๘

๑. ผู้เลี้ยงสุนัข ไม่นำสุนัขไปฉีดวัคซีน ป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าจากเจ้าพนักงานสาธารณสุขตามเวลาและสถานที่ประกาศกำหนดไว้ ปรับไม่เกิน ๒๐๐ บาท.

๒. เมื่อสุนัขตัวใดปรากฏอาการโรคพิษสุนัขบ้า เจ้าของหรือผู้ครอบครองไม่แจ้งต่อเจ้าพนักงานสาธารณะสุขแห่งห้องถิ่น ภายในเวลา ๒๔ ชั่วโมง นับแต่เวลาเริ่มปรากฏอาการของโรคพิษสุนัขบ้า ปรับไม่เกิน ๒๐๐ บาท.

ในลำดับต่อไป คือความผิดฐานลหุโทษ ตามประมวลกฎหมายอาญาบางมาตราที่ควรทราบคือ

๑. ไม่ยอมบอกชื่อ หรือที่อยู่หรือแกล้งบอกเท็จเมื่อเจ้าพนักงานถามเพื่อปฏิบัติตามกฎหมายปรับไม่เกิน ๑๐๐ บาท (ม. ๓๖๗).

๒. ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งเจ้าพนักงานซึ่งสั่งตามอำนาจกฎหมาย โดยไม่มีเหตุอันสมควร ปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑๐ วันหรือทั้งปรับทั้งจำ.

๓. ส่งเสียง ทำให้เกิดเสียงหรือทำความอื้ออึงโดยไม่มีเหตุอันสมควร จนทำให้ประชาชนตกใจหรือเดือดร้อน ปรับไม่เกิน ๑๐๐ บาท (ม. ๓๗๐).

๔. ทะเลาะกันอย่างอื้ออึง หรือกระทำอย่างอื่นให้เสียความสงบเรียบร้อยในทางสาธารณะ หรือสาธารณสถาน ปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท (ม. ๓๗๒).

๕. ปล่อยปละละเลยให้บุคคลวิกลจริตออกเที่ยวไปโดยลำพัง ปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท (ม. ๓๗๓).

๖. ไม่ช่วยผู้ตกอยู่ในอันตรายแห่งชีวิต ซึ่งตนอาจช่วยได้ ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ เดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ.

๗. ทำให้ทางระบายน้ำ ร่องน้ำ หรือท่อระบายน้ำของโสโครก ซึ่งเป็นสิ่งสาธารณะเกิดขัดข้องหรือไม่สะดวก ปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท (ม. ๓๗๕).

๘. ปล่อยปละละเลยสัตว์ดุหรือสัตว์ร้าย เที่ยวไปโดยลำพัง ซึ่งอาจทำอันตรายแก่คนหรือทรัพย์ ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ เดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ.

๙. ทำให้เกิดปฏิกูลแก่น้ำในบ่อ สระ หรือที่ขังน้ำซึ่งมีไว้สำหรับประชาชนใช้สอย ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ เดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ.

๑๐. ทำทารุณสัตว์หรือฆ่าสัตว์ โดยให้ได้รับทุกขเวทนาอันไม่จำเป็น ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ เดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ.

๑๑. ใช้สัตว์ให้ทำงานจนเกินสมควร หรือทำงานอันไม่สมควร เพราะเหตุที่สัตว์นั้นป่วย ชราหรืออ่อนอายุ ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ เดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ. (ม. ๓๘๒)

๑๒. ทำให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่กายหรือจิตใจโดยประมาท ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ เดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ (ม. ๓๙๐).

๑๓. ใช้กำลังทำร้ายผู้อื่นโดยไม่ถึงให้เกิดอันตรายแก่กายและจิตใจ ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ เดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ (ม. ๓๙๑).

๑๔. ขู่เข็ญให้ผู้อื่นเกิดความกลัวหรือตกใจ ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ เดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ.

๑๕. ไล่ต้อนหรือทำให้สัตว์เข้าไปในสวน ไร่ หรือนาของผู้อื่นที่ได้แต่งดินไว้เพาะพันธุ์ไว้ หรือมีพืชพันธุ์หรือผลิตผลอยู่ ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ เดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ. (ม. ๓๙๔)

๑๖. ปล่อยปละละเลยให้สัตว์เข้าไปในสวน ไร่หรือนาของผู้อื่นที่ได้แต่งดินไว้เพาะพันธุ์ หรือมีพืชพันธุ์หรือผลิตผลอยู่ ปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท (ม. ๓๙๕).

๑๗. ทิ้งซากสัตว์ซึ่งอาจเน่าเหม็นหรือในริมทางสาธารณะ ปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท (ม. ๓๙๖)

๑๘. รังแก หรือข่มเหง หรือกระทำให้ผู้อื่นอับอาย หรือเดือดร้อนรำคาญในที่สาธารณสถาน หรือต่อหน้าธารกำนัล ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ เดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ (ม. ๓๙๗).

๑๙. ทำทารุณเด็กอายุไม่เกิน ๑๓ ปี คนป่วยหรือคนชรา ที่ต้องพึ่งพาอาศัยตน ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ เดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ (ม. ๓๙๘).

ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญานอกจากที่เป็นลหุโทษ หรือโทษเบาและยังมีความผิดอื่น ๆ ที่ผู้กระทำผิดรับโทษหนักกว่า แต่ผู้กระทำความผิดมักเห็นว่าเป็นสิ่งไม่สำคัญ หรือคิดว่าไม่ผิดกฎหมายอย่างไร.

๑. กระทำแก่วัตถุหรือสถานที่เคารพในทางศาสนาของหมู่ชนใด เป็นการเหยียดหยามศาสนานั้น ปรับไม่เกิน ๖,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๓ ปี หรือทั้งจำทั้งปรับ (ม. ๒๐๖).

๒. ก่อให้เกิดความวุ่นวายในที่ประชุมศาสนิกชนเวลาประชุม เพื่อนมัสการหรือกระทำพิธีกรรมในทางศาสนา ปรับไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท หรือจำคุกไม่เกิน ๑ ปี หรือทั้งจำทั้งปรับ (ม. ๒๐๗).

๓. แต่งกายหรือใช้เครื่องหมายที่แสดงว่าเป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวชในศาสนาใดโดยมิชอบ เพื่อให้ผู้อื่นเชื่อว่าตนเป็นบุคคลเช่นว่านั้น ปรับไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๑ ปี หรือทั้งจำทั้งปรับ (ม. ๒๐๘).

๔. ทอดทิ้งเด็กอายุไม่เกิน ๙ ปี ไว้ ณ ที่ใด เพื่อให้เด็กพ้นไปเสียจากตนโดยประการที่ทำให้เด็กนั้นปราศจากผู้ดูแล ปรับไม่เกิน ๖,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๓ ปี หรือทั้งจำทั้งปรับ (ม. ๓๗๒).

๕. มีหน้าที่ตามกฎหมาย หรือตามสัญญาต้องดูแล ผู้ที่พึ่งตนเองไม่ได้เพราะอายุ ความเจ็บป่วย กายพิการหรือจิตพิการ แล้วกลับทอดทิ้งเสียโดยประการน่าจะเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต ปรับไม่เกิน ๖,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๓ ปี หรือทั้งจำทั้งปรับ (ม. ๓๐๗).

(ความผิดตามข้อ ๔ และข้อ ๕ ถ้าเป็นเหตุให้เกิดอันตราย หรือถึงตาย ผู้กระทำผิดจะได้รับโทษหนักขึ้น แล้วแต่กรณี).

๖. เปิดผนึก หรือเอาจดหมาย โทรเลข หรือเอกสารใดของผู้อื่นเพื่อล่วงรู้ข้อความ หรือนำข้อความนั้นออกเปิดเผย ซึ่งน่าจะเกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด ปรับไม่เกิน ๑.๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๖ เดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ (ม. ๓๒๒).

๗. ลบเครื่องหมายแสตมป์ที่ใช้แล้ว เพื่อให้ได้ใช้อีก ปรับไม่เกิน ๖,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๓ ปี หรือทั้งจำทั้งปรับ (ม. ๒๕๖).

๘. ช่วยซ่อนเร้น ช่วยจำหน่าย ช่วยพาเอาไปเสีย ซื้อ รับจำนำหรือรับไว้ซึ่งทรัพย์อันได้มาโดยการกระทำผิด เพราะลักทรัพย์ วิ่งราว กรรโชก รีดเอาทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ ฉ้อโกง ยักยอก หรือเจ้าพนักงานยักยอกทรัพย์ ปรับไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๕ ปี หรือทั้งจำทั้งปรับ (ม. ๓๕๗ วรรค ๑).

๙. ทำให้ทรัพย์ของผู้อื่น หรือของผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย เกิดเสียหาย หรือทำลาย หรือทำให้เสื่อมค่า หรือให้ไร้ประโยชน์ ปรับไม่เกิน ๖,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๓ ปี หรือทั้งจำทั้งปรับ (ม. ๓๕๗).

๑๐. ทำให้ทรัพย์ที่ใช้หรือมีไว้เพื่อสาธารณประโยชน์ เกิดเสียหาย หรือทำลาย หรือทำให้เสื่อมค่า หรือไร้ประโยชน์ปรับไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาท จำคุกไม่เกิน ๕ ปี หรือทั้งจำทั้งปรับ (ม.๓๖๐).

เนื่องจากชั่วโมงอบรมมีจำกัด จึงขอยุติสิ่งที่ควรทราบไว้เพียงเท่านี้ ขอให้ทุกท่านประสบโชคดีทั่วกัน สวัสดี.

หญิงไทยกับวิวัฒนาการของโลกปัจจุบัน

โดย นางจินดา เอี่ยมศิลา กรรมการโครงการ

บทความของคณะกรรมการโครงการส่งเสริมสวัสดิภาพสตรีและเด็ก สภาสตรีแห่งชาติฯ

บรรยาย ณ สถานีวิทยุกรมประชาสัมพันธ์

วันพฤหัสบดีที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๖ เวลา ๙.๓๐ - ๙.๔๕ น.

ชาติไทยของเรานี้ นอกเหนือจากที่ได้ชื่อว่า มีโบราณสถานและปูชนียสถานอันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีค่าคู่ควรเมืองแล้ว ยังมีสิ่งหนึ่งที่น่าเชิดชูน่าภาคภูมิใจ คือหญิงไทยผู้มีความงามความน่ารัก.

ความสามารถของหญิงไทยส่วนใหญ่ คือการครอบครองมรดกตกทอดในความมีเสน่ห์ ความงามความน่ารักจากหญิงไทยโบราณไว้อย่างแนบแน่น แม้ว่าโลกจะวิวัฒนาการก้าวหน้าไปในทางใด ๆ แม้ว่าหญิงไทยปัจจุบันจะได้ศึกษาเล่าเรียนวิทยาการต่าง ๆ ก้าวหน้าไปในสาขาใด ๆ ก็ตาม เธอเหล่านั้นส่วนใหญ่ยังคงมีเสน่ห์มีจรรยามารยาทน่ารักต่อมิตรสหายเพื่อนบ้าน ต่อบิดามารดาผู้ปกครอง ต่อครูอาจารย์ แม้แต่กับบุคคลแปลกหน้า.

จะมีหญิงจำนวนน้อยที่โลดแล่นไปกับวิวัฒนาการแผนใหม่ ทำให้มองเห็นโครงสร้างภายนอกของเธอเหล่านั้นว่าผิดประเพณีอันดีของไทยไปบ้าง แต่ในที่สุดภายหลังเธอเหล่านั้นจะรู้สึกผิดชอบชั่วดีด้วยสัญชาตญาณและจิตใต้สำนึกได้เองในวาระใดวาระหนึ่งของชีวิต เพราะชาติไทยของเรามี "พุทธศาสนา" เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ยึดเหนี่ยวให้ทุกคนกระทำความดี ปรับปรุงแก้ไขตนเอง จึงเป็นการยากที่จะมีสิ่งหนึ่งสิ่งใด การกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งชนชาติอื่นนิยมนับถือว่าเป็นความเจริญ เป็นเสรีภาพ มาเปลี่ยน

แปลงเนื้อแท้ของหญิงไทยให้ผิดแปลกไปจากความดี ความมีเสน่ห์อันฝังแน่นอยู่แต่ดั้งเดิมในนิสัยได้ นอกจากจะมองเห็นเป็นความเปลี่ยนแปลงผิดแปลกเพียงผิวเผินของโครงสร้างภายนอกเท่านั้น.

แบบฉบับของหญิงไทยโดยแท้จริงจะมองเห็นได้โดยทั่ว ๆ ไปว่า มีความอ่อนหวาน พูดจาไพเราะนุ่มนวล มีกิริยามารยาทละมุนละไม กลัวในสิ่งที่ควรกลัว กล้าในสิ่งที่ควรกล้า และรู้จักกาละเทศะ แม้ว่าขณะนี้จะมองเห็นว่าเธอเหล่านั้นทำไมแต่งชุดกระโปรงสั้น ชะเวิกชะวากมากเกินไปกว่าหญิงไทยโบราณ นั่นเป็นเพียงโครงสร้างภายนอกซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามวัยและตามสมัยนิยม.

ในทัศนคติของคนไทยเราส่วนใหญ่ยังไม่ลืมในสิ่งที่เรียกว่า "เบญจกัลยานี" ซึ่งหมายถึง หญิงผู้มีลักษณะ ๕ ประการเป็นคุณสมบัติ คือ.

๑. รูปสมบัติ
๒. ทรัพย์สมบัติ
๓. วิทยสมบัติ
๔. จริยสมบัติ และ
๕. ศีลสมบัติ

๑. **รูปสมบัติ** หมายถึงหญิงที่มีรูปทรงสมสัดส่วน มีใบหน้าสวยงามคมคาย ผิวพรรณเกลี้ยงเกลาสะอาด มีพรรณาไว้ในนิธิกัณฑสูตร ลักษณะหญิงมีบุญ คือมีผิวพรรณดี มีเสียงดี มีทรวดทรงดี และมีใบหน้าร่างกายดี.

๒. **ทรัพย์สมบัติ** หมายถึงหญิง ขยันหาทรัพย์ รู้จักเก็บรักษาทรัพย์และรู้จักจับจ่ายใช้ทรัพย์ในทางที่ถูก.

๓. **วิทยสมบัติ** หมายถึงหญิงที่มีความเฉลียวฉลาด มีความรู้ประดับตนและสามารถนำความรู้ไปใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม.

๔. **จริยสมบัติ** หมายถึงหญิงซึ่งมีจรรยามารยาทอันเป็นสมบัติของผู้ดี ไม่เป็นหญิงวิทยาศาสตร์ที่ละลืมประเพณีอันดีของไทย.

๕. **ศีลสมบัติ** หมายถึงหญิงที่มีธรรมะอยู่ประจำตน มีความประพฤติด้วยเหตุผลที่ถูกต้องพอสมควร ไม่ประพฤติในสิ่งที่ผิดจากศีลธรรมอันดี.

นับตั้งแต่โบราณกาลมาจนถึงปัจจุบันนี้ ครอบครัวของคนไทยเราถือเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง ในการที่จะเสาะแสวงหาหญิงที่ดี ๆ สักคนหนึ่งมาเป็นคู่ครอง หรือมาเป็นศรีสะใภ้มาเป็นศรีแก่บ้านเรือน กระบวนหญิงหลาย ๆ ชาติ หญิงไทยเราส่วนมากจะมีภาษีมากกว่าหญิงชาติอื่น เพราะมีสมบัติ ๒ ประการที่สำคัญยิ่งเป็นเอกลักษณ์อยู่ คือ จริยสมบัติและศีลสมบัติ ส่วนรูปสมบัติและทรัพย์สมบัติเป็นสมบัติซึ่งไม่อาจจะบันดาลให้เป็นหรือบันดาลให้มีได้ตามปรารถนา.

ที่ว่ามีหญิงไทยจำนวนน้อยที่โลดแล่นระเริงในวิวัฒนาการสมัยใหม่ใน โครงสร้างภายนอก ซึ่งทำให้เห็นว่าเธอประพฤติผิดประเพณีอันดีของหญิงไทย หญิงเหล่านั้นสมควรได้สมญาว่า "หญิงลำไผ่" เพราะเธอเหล่านั้นเผลอไผลจนลืมจริยสมบัติและศีลสมบัติ เธอสวยแต่รูปทรงแพรวพรรณ ตกแต่งประดับประดาด้วยเครื่องประดับนานาชนิด หอมอบลออด้วยเครื่องประทินโฉม ส่วนภายในจิตของเธอมิได้ประกอบด้วยสิ่งใดเป็นแก่นสาร พร่าเวลาให้หมดไปวันหนึ่งด้วยการอวดร่างร่าเริงกับลมปากที่เยินยอ พร่าเวลาให้หมดไปวันหนึ่งด้วยการประกอบอบายมุขต่าง ๆ บ้าง ฉะนั้น ภายนอกของเธอเหล่านั้นมองดูงามเสมือนผิวเหลืองนวลของลำไผ่ แต่ภายในลำไผ่นั้นมีแต่ความกลมกลวง ไม่มีสิ่งใดบันจุเป็นสาระแก่นสารเลย อย่างดีก็เพียงชูลำต้นโต้ลมอยู่วันหนึ่ง ๆ เท่านั้นเอง ผู้ใดถ้าสำคัญผิดเลือกไปเพื่อเป็น "แม่ศรีเรือน" แม้จะได้ประกอบพิธีสถาปนาอย่างโอ่อ่าเอิกเกริกประการใด ความเป็นแม่ศรีเรือนนั้นจึงมีได้เพียงฉาบฉวย ไม่ตลอดรอดฝั่งไปได้ เพราะเธอขาดสมบัติอันสำคัญ คือ จริยสมบัติและศีลสมบัติ อันเป็นหัวใจของการครองเรือน สมดังพุทธภาษิต บทหนึ่งที่ว่า

"ทุราวาสา ฆรา ทุกฺขา"

"การครองเรือนไม่ดี ฆราวาส ย่อมเกิดทุกข์"

ใครเล่าเป็นผู้ครองเรือน พุทธภาษิตชี้ว่า "ฆราวาส" ซึ่งหมายถึงบุคคลทั้งชายและหญิง แต่หญิงไทยของเราถูกยกย่องให้เป็น "แม่ศรีเรือน" ทำให้หญิงมีสถานะภาพที่สำคัญในครอบครัว เพราะมีส่วนบันดาลให้บุคคลในครอบครัวประสบความทุกข์ ความวิบัติผันแปรต่าง ๆ หรือบันดาลให้บุคคลนั้น ๆ ในทางความสุขความเจริญก็ได้ ฉะนั้นหญิงไทยของเราจึงควรรู้จักคุณค่าหน้าที่และความรับผิดชอบแต่เฉพาะที่จะนำบุคคลในครอบครัวไปเพื่อประสบความสุขความเจริญวัฒนาถาวรอย่างเดียวเท่านั้น.

ลักษณะของหญิงแม่ศรีเรือน ประกอบด้วยจริยสมบัติ คือ

หญิงผู้รู้จักเหตุ
หญิงผู้รู้จักผล
หญิงผู้รู้จักตน
หญิงผู้รู้จักประมาณ
หญิงผู้รู้จักกาลเวลา
หญิงผู้รู้จักค่าชุมชน
หญิงผู้รู้จักเลือกคบคนเป็นมิตร

๑. **หญิงผู้รู้จักเหตุ** เธอเป็นหญิงที่มีปัญญาฉลาด สามารถพิจารณาและเข้าใจได้ว่า สิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นต้นเหตุ ต้นเรื่อง ของความถูกของความผิดซึ่งจะบังเกิดตามมาเมื่อเธอได้กระทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ลงไป เธอพิจารณาเห็นว่าเหตุที่ก่อให้เกิดความผิดความชั่วก็ได้งดเว้นไม่กระทำ เหตุที่ก่อให้เกิดความสงบ ความสุข ความดีเธอก็ได้รักษาและปฏิบัติต่อไป.

เธอรู้ว่า ที่เธอไม่รู้อะไรเลย เนื่องมาจากเหตุที่เธอไม่สนใจอ่านหนังสือ หรืออ่านหนังสือซึ่งหาสาระประโยชน์ไม่ได้.

เธอรู้สำนึกว่า ทำไมทรัพย์สินของเธอจึงศูนย์สลายไป หมดสิ้นไปโดยรวดเร็ว เพราะเหตุว่าเธอมีความประมาทในการเก็บรักษา มีความประมาทในการใช้ทรัพย์นั้น.

เธอรู้ว่า เหตุที่เธอประสบความสำเร็จในกิจการงาน ประสบความสำเร็จในชีวิตเพราะเธอมีความขยัน ความเพียรในการประกอบกิจการงาน มีความมานะอดทนในการครองชีวิต.

๒. **หญิงผู้รู้จักผล** เป็นทำนองเดียวกับหญิงผู้รู้จักเหตุ เพราะเธอเป็นหญิงมีปัญญาฉลาด สามารถพิจารณาและเข้าใจว่า เมื่อมีต้นเหตุอย่างนั้นอย่างนี้จะบังเกิดผลตามมาเป็นอย่างไร เธอไม่หลงเชื่อในผลบุญผลกรรมต่าง ๆ ว่า มีสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาลให้เป็น เธอรู้ว่าเพราะเธอประพฤติอย่างนั้นจึงมีผลอย่างนั้น สิ่งที่ทำให้เธอมีความสุขประกอบด้วยความงามความน่ารัก เพราะเธอประพฤติตนดีอยู่ในขอบเขตกฎหมายและศีลธรรม เธอรู้ว่า ถ้าทำดีต้องได้รับผลดี ถ้าทำชั่วต้องได้รับผลชั่วตอบแทน.

๓. **หญิงผู้รู้จักตน** รู้จักสำนึกตนว่า ตนเองมีชาติสกุลอย่างไร มียศมีศักดิ์อย่างไร มีบริวารทรัพย์สิน มีความรู้ความสามารถ มีคุณสมบัติเพียงใด เมื่อเธอจะประกอบกิจการงานใด ๆ จึงพิจารณาประพฤติปฏิบัติโดยเหมาะสม ไม่กระทำเป็นหญิงที่ลืมตนลืมตัว ลืมฐานะเห่อเหิมตามผู้อื่น เข้าตำราว่า "เป็นหมู แต่เห็นช้างขี้ตามช้าง".

๔. **หญิงผู้รู้จักประมาณ** เธอรู้ว่าสิ่งใดคือความพอเหมาะพอดี รู้จักประมาณในการประพฤติปฏิบัติตน รู้จักประมาณในการประกอบธุรกิจการงานต่าง ๆ เพราะสิ่งใด ๆ ก็ตามเมื่อเกินความพอเหมาะพอดีแล้ว มักจะเกิดความเสียหาย นำความหายนะมาให้ ดังมีภาษิตว่า "ความรู้จักประมาณยังประโยชน์ให้สำเร็จ"

๕. **หญิงผู้รู้จักกาลเวลา** โดยรู้จักว่า สิ่งใดเป็นกาละเทศะ สิ่งใดไม่เหมาะสมกับกาละเทศะ เป็นสิ่งที่พร่ำเพรื่อไม่ควรประพฤติปฏิบัติ เธอรู้ว่ากาลเวลาใดในวัยของตนสมควรจะประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร.

"เมื่ออายุน้อยรีบเร่งหาวิชา
เมื่อเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมาหาทรัพย์สู่ตน"

กาลเวลาที่หมดล่วงไปในวันหนึ่ง ๆ จะไม่ย้อนกลับคืนมา ฉะนั้นกาลเวลาจึงเป็นสิ่งที่มีค่า ไม่ควรปล่อยเวลาให้หมดล่วงไปโดยมิได้ทำสิ่งใดที่เป็นประโยชน์และเป็นความดี.

๖. **หญิงผู้รู้จักค่าของชุมชน** รู้จักว่า ชุมชนเมื่อรวมกันเป็นกลุ่มใหญ่หลาย ๆ กลุ่ม เมื่อรวมกันก็เป็นชาติ รู้จักค่าของความมีระเบียบแบบแผน จารีตประเพณีขนบธรรมเนียมในชุมชนในชาติซึ่งเป็นสิ่งมีค่ายิ่ง โดยการวางตนให้ถูกต้องเหมาะสมกับสิ่งเหล่านั้นทำให้ชีวิตมีคุณค่าเหมาะสมในชาติของตน.

๗. **หญิงผู้รู้จักเลือกคบคนเป็นมิตร** เธอพิจารณารู้ว่า บุคคลชนิดใดคบค้าสมาคมด้วยจะเป็นโทษ นำความทุกข์ความเสื่อมเสียมาให้ และบุคคลใดจะคบหาสมาคมด้วยโดยไม่เกิดโทษ ซึ่งมีภาษิตมากบทกล่าวไว้ โดยพระนิพนธ์ของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาเดชาดิศร ฯ.

"เป็นคนควรรอบรู้ สมาคม
สองประการนิยม กล่าวไว้
หนึ่งพาล หนึ่งอุดม นักปราชญ์
สองสิ่งนี้จงได้ เลือกรู้สมาคม"

"คบคนพาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล"
"คบคนดีเป็นศรีแก่ตัว คบคนชั่วพาตัวให้อัปราชัย"

ลักษณะของหญิงแม่ศรีเรือน ซึ่งประกอบด้วยศีลสมบัติคือ

๑. **มีขันติ** ความอดทนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบตนทั้งภายนอกและภายในจิตใจ มีความอดทนในการประกอบกิจการงาน อดทนในการประกอบ คุณความดีประดับชีวิต.

๒. **มีโสรัจจะ** ความสงบเสงี่ยมและระมัดระวังตน ไม่ตั้งอยู่ในความประมาท ประกอบกิจการงานด้วยความแช่มชื่นแจ่มใส ไม่วิตกกังวล.

๓. **มีหิริโอตตัปปะ** ความละอายและความเกรงกลัวในการที่จะประพฤติปฏิบัติตนผิดจากทำนองครองธรรม.

มีโคลงสุภาษิตที่สมควรยกมาประกอบให้เห็นว่าศีลธรรมมีค่ายิ่งกว่าสมบัติใด ๆ

"รังษีสุริเยศถ้วน ถึงพัน
ส่องทวีปทั้งสี่พลัน ทั่วได้
แต่ปล้องลำไผ่อัน ขังข้อ นั้นฤๅ
ส่องบ่ถึงในไส้ ประหลาดล้ำทำไฉน"

"ศีลธรรมดั่งดุจแก้ว จินดา
ก่อเกิดเชาว์ปัญญา เลิศด้วย
เสกศักดิ์เสริมยศถา ใหญ่ได้
ให้เกียรติมงคลไซร้ แก่ผู้ประพฤติธรรม"

สำหรับในปัจจุบันนี้ แม้หญิงไทยของเราจะก้าวหน้าทางวิทยาการสาขาใด ๆ เฉลียวฉลาดปานใด ได้บำเพ็ญกรณีย์กิจที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมมากมายเพียงใด ถ้าเธอเหล่านั้นมิได้วิวัฒนาการความประพฤติจนเกินขอบเขตวัฒนธรรมประเพณีอันดีของหญิงไทย ถึงจะมิได้เพรียบพร้อมด้วยรูปสมบัติและทรัพย์สมบัติ เพียงแต่เธอจะยังยึดมั่นในจริยสมบัติและศีลสมบัติ เธอเหล่านั้นก็จะได้ชื่อว่าเป็นสิ่งที่มีค่า สมควรยกย่อง น่าภาคภูมิใจว่า หญิงไทยมีเสน่ห์ มีความน่ารัก เป็นศรีแก่บ้านเรือน และสูงขึ้นไปโดยเป็นศรีแก่ประเทศชาติ นอกเหนือจากการมีโบราณสถานและปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์อีกส่วนหนึ่งด้วย

สวัสดี

อย่าร้องไห้เลย ไม่มีใครตายหรอก

พระอาจารย์ถวิล วิทยาลัยครูลำปาง

หมอ (แผนโบราณ) เดินออกมาจากห้องคนป่วยผู้เฒ่าด้วยใบหน้าขรึม ลูกหลานที่นั่งฟังผลจากหมออยู่นอกห้อง ก็รุมกันถามหมอเบา ๆ ว่า พอมีหวังไหม ? หมอตอบด้วยเสียงแผ่วเบาว่า หมดฝีมือของหมอแล้ว (แล้วหมอก็เดินจากไป) คำพูดไม่กี่คำของหมอก็พอที่จะทำให้ลูก ๆ หลาน ๆ ในที่นั้นเข้าใจอะไร ๆ ได้ในทันที ไม่กี่นาทีลูกหลานในหมู่บ้านนั้นก็ทะยอยกันมาเต็มลานบ้าน มีลูกหลานกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งเข้าไปในห้องผู้เฒ่าแล้วเอามือบีบขาบ้างแขนบ้าง ลูบตามเนื้อตามตัวบ้าง ดูชุลมุนไปหมด ผู้เฒ่าได้ยกมือเป็นเชิงห้าม เขาเหล่านั้นจึงหยุดมองดูเฉย ๆ ด้วยความเศร้า บางคนเอาผ้าเช็ดน้ำตา บางคนก็สะอึกสะอื้น และสักครู่หนึ่งในที่นั้นเมื่อมีคนร้องไห้นำขึ้นก่อน บรรยากาศที่มันซึมเศร้าอยู่แล้ว ก็ระงมไปด้วยเสียงร้องไห้อย่างไม่ได้ศัพท์.

สักครู่หนึ่ง พ่อเฒ่าค่อย ๆ ลืมตามองดูคนโน้นทีคนนี้ที แล้วก็ยกมือแสดงเป็นสัญญาณว่า เบา ๆ และเงียบ ๆ หน่อย ลูกหลานเหล่านั้นก็เงียบสนิทเหมือนกับนัดหมายกันไว้ พ่อเฒ่าจึงพูดขึ้นช้า ๆ ด้วยเสียงแหบ ๆ ว่า ลูก... หลาน ...ร้องไห้ทำไม ? ฮึ ! (เงียบไม่มีเสียงตอบ) สักครู่หนึ่งพ่อเฒ่าจึงค่อย ๆ พูดต่อไปช้า ๆ แต่ชัดถ้อยชัดคำกว่าเดิมว่า ข้ารู้....พวกแกร้องไห้ทำไม พวกแกคิดว่า พ่อจะตาย ลุงจะตายใช่ไหม .. อย่า....อย่าคิดอย่างนั้น ไม่ใช่พ่อตาย... ไม่ใช่ลุงตาย....ธรรมชาติ .. ธรรมชาติ .. เป็นธรรมดา แตก ดับเป็นธรรมดา, ไม่ใช่พ่อตาย.... ไม่ใช่ลุงตายหรอก ... เข้าวัดเข้าวา ฟังเทศน์ฟังธรรมทำกัมมัฏฐานเสียบ้างน๊ะทุกคน ... จากนั้นแกก็หลับตาหายใจเข้าออกลึก ๆ คล้ายคนเหนื่อยจากนั้นแกก็ทำลมหายใจเข้าออกละเอียดลงแผ่วเบาลงอย่างรวดเร็ว (คล้ายคนทำสมาธิอย่าง

ชำนาญ) ไม่นานนักก็นิ่งเงียบดับลงไปคล้ายกับสวิทช์ไฟฟ้าดับ ลูกหลานในที่นั้นได้สติ ประนมมือขึ้น แล้วพึมพำว่า สุคติ ๆ ๆ ๆ..............

นี่แหละท่านทั้งหลาย อานิสงส์ของการเข้าถึงธรรม สามารถสงบได้ เย็นได้ ทุก ๆ กรณี ซึ่งผิดกับคนบางคน เกิดก็เป็นทุกข์สงบไม่ได้ แก่ก็เป็นทุกข์สงบไม่ได้ เจ็บก็เป็นทุกข์สงบไม่ได้ จะตายก็เป็นทุกข์สงบไม่ได้ เลยไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม ? อย่างมากก็รู้แต่เพียงว่า เกิดมาแล้วก็ต้องกิน ๆ ๆ ๆ ๆ แล้วก็กาม ๆ ๆ ๆ ๆ แล้วก็เกียรติ ๆ ๆ ๆ ๆ เมาเกียรติแบบเด็กน้อยเมาลูกโป่งสวรรค์ ลอยไปลอยมาตามลมปากของสังคม พอเขาว่าดีก็ลอยสูงขึ้น ๆ พอเขาว่าไม่ดีก็ลอยต่ำลง ๆ พอเขาว่าทันสมัยเปี๊ยบก็ลอยสูงขึ้น ๆ พอเขาว่าล้าสมัยก็ลอยต่ำลง ๆ พอเขาว่าเชยแหลกก็ตกตุ้บลงมา นี่แหละคนผู้ไม่รู้จักตนเอง เกิดฟรีตายฟรี เกิดชาติไหนก็ตายชาตินั้น เกิดกี่กัลป์กี่กัปป์ก็ไม่รู้จักกับคำว่า **อมตธรรม คือธรรมที่ไม่ต้องตายกันเสียเลย เสียชาติเกิดจริง ๆ น๊ะ.**

๏ อันความคิดวิทยาเหมือนอาวุธ
ประเสริฐสุดซ่อนใส่เสียในฝัก
สงวนคมสมนึกใครฮึกฮัก
จึงค่อยชักเชือดฟันให้บรรลัย.

(สุนทรภู่)

๏ มีวิชาไม่มีเชาว์หาไม่ยาก
มีไม่มากเชาว์เชี่ยววิชาฉาน
มีวิชาเชาว์ไม่ช่วยก็ป่วยการ
วิชาชาญก็ไม่เช่นวิชาเชาวน์.

(ธมฺมาทาโส ภิกขุ.)

โลกทั้งโลกไหลเรื่อย

พระอาจารย์ถวิล วิทยาลัยครูลำปาง

แม่หม้ายเศรษฐีผู้ตกยาก นอนป่วยอยู่ในบ้านเล็ก ๆ บนแพลูกบวบริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ได้เรียกลูกสาวกับลูกชายมาใกล้ ๆ แล้วพูดว่า ลูก ! จงเปิดประตูด้านข้างให้แม่ได้เห็นอะไร ๆ ข้างนอกบ้าง (ลูกทั้งสองก็ทำตาม) ครั้งนั้นสวะไหลมาจากเหนือน้ำแล้วก็ไหลผ่านไป ฟองน้ำก็ไหลทะยอยมาแล้วก็ผ่านไปอีก ขอนไม้เล็กบ้างกิ่งไม้ใหญ่บ้างไหลมาแล้วก็ไหลผ่านไปอีกเช่นกัน ครั้งนั้นหมาเน่าลอยมาส่งกลิ่นคลุ้งแล้วก็ค่อย ๆ ไหลผ่านไปอีก ผู้เป็นแม่เพ่งมองดูอยู่คล้ายกับจะหาความจริงอะไรสักอย่างจากสิ่งที่ลอยมาแล้วก็ลอยผ่านไปไม่ขาดสายในกระแสน้ำนั้น ครั้นแล้วแม่ผู้ป่วยก็หันหน้ามาทางลูกทั้งสอง ซึ่งนั่งนิ่งสงบอยู่นั้น แล้วถามว่า ลูกเห็นอะไรบ้างหรือ ? ลูกก็ตอบว่าไม่เห็นอะไรนอกจากสวะบ้าง ฟองน้ำบ้าง ขอนไม้กิ่งไม้บ้าง และแล้วก็หมาเน่าเพิ่งผ่านไปเมื่อกี้นี้ ลูกเอ๋ยเจ้ายังอ่อนต่อโลกมากนัก ลูกจงตั้งใจฟังแม่ให้ดี บางทีแม่อาจจะไม่ได้ให้คำสอนคำเตือนแก่เจ้าได้อีกก็เป็นได้นะลูก ลูกทั้งสองก็ตกใจ พร้อมกับทักท้วงพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า แม่อย่าพูดอย่างนั้นคล้ายเป็นลางไม่ดีเลย. ลูกเอ๋ย ลางดีไม่ดีไม่ได้อยู่ที่คำพูด แต่มันอยู่ตรงที่ว่าประมาทเมื่อใดลางไม่ดีเมื่อนั้น ไม่ประมาทเมื่อใดลางดีเกิดขึ้นเมื่อนั้น ลูกจงตั้งใจฟังนะ แม่ถอนหายใจเฮือกใหญ่คล้ายกับเรียกร้องสติให้สำรวมยิ่งขึ้น แล้วพูดว่า ลูกเอ๋ย ! โลกทั้งโลกนี้ไหลเรื่อยเหมือนกระแสน้ำไหลพัดพาเอาสิ่งต่าง ๆ ไหลเรื่อยไปไม่มีหยุดไม่มียั้ง ดูซิลูกวัตถุธาตุตามธรรมชาติก็ไหลเรื่อย เพชรน้ำหนึ่งที่แม่มีอยู่ซึ่งเป็นสมบัติชิ้นสุดท้ายที่พ่อของลูกให้แม่ไว้ (แม่ซ่อนไว้ไม่ยอมขายแม้จะยากจนปานใด เพราะคิดอยู่ว่าแม่ตายเมื่อไร ลูกจะได้เอาเพชรนี้ขายเป็นทุนสร้างเนื้อสร้างตัวกันต่อไป) ลูกจงรู้จักว่าเมื่อล้าน

ล้านปีก่อนโน้น เพชรนี้เป็นเพียงถ่านชนิดหนึ่งเท่านั้น แล้วมันค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไหลเรื่อยมาจนบัดนี้ ช่างนำมาเจียรนัยสมมติเรียกว่าเป็นเพชรก็ถ้าแม้ว่าลูกอายุยืนอีกสักล้าน ๆ ๆ ปี เพชรเม็ดนี้มันก็จะแปรสภาพเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งอีกเป็นแน่นอน ใช่ไหมลูก (ลูก ๆ ก็ตอบรับคำ) ทีนี้ลูกจงหันมาดูรอบตัวของเจ้าซิ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็จะไม่คงที่ใช่ไหมลูก มันจะต้องเปลี่ยนแปร บ้านแพของเรานี้ก็จะค่อย ๆ ผุค่อยพังเป็นเศษไม้เป็นสวะเป็นธาตุไปตามเดิมใช่ไหมลูก (ลูก ๆ ก็ตอบรับคำ) จากนั้นแม่ก็พูดต่อไปอีก ลูกเอ๋ย แม้ร่างกายของเรานี้ก็ไหลเรื่อยเหมือนกันน๊ะลูก คือมันไหลจากเด็กเล็ก ๆ มาเป็นเด็กใหญ่จากเด็กใหญ่ไหลไปเป็นหนุ่มสาว จากหนุ่มสาวไหลไปเป็นคนกลางคน จากกลางคนก็ไหลไปเป็นคนเฒ่าจากคนเฒ่าก็ไหลเข้าโรงผีน๊ะลูก (ลูกยอมรับแต่ไม่พูดอะไรออกมา) ลูกเอ๋ยดูเถอะทุกสิ่งไหลมาปรากฏแล้ว แล้วก็ไหลผ่านไป, ลูกเอ๋ย ....

แม้โชคดีเคยไหลมาหาเราแล้ว ปรากฏอยู่ชั่วขณะ แล้วโชคดีนั้นก็ไหลผ่านไป

แม้โชคร้ายเคยไหลมาหาเราแล้ว ปรากฏอยู่ชั่วขณะ แล้วโชคร้ายนั้นก็ไหลผ่านไป

แม้คำยกย่องสรรเสริญไหลมาหาเราแล้ว ปรากฏอยู่ชั่วขณะ แล้วคำยกย่องสรรเสริญก็ไหลผ่านไป

แม้คำนินทาด่าว่าเคยไหลมาหาเราแล้ว ปรากฏอยู่ชั่วขณะ แล้วคำนินทาด่าว่าก็ไหลผ่านไป

แม้สุขสุดยอดเคยไหลมาหาเราแล้ว ปรากฏอยู่ชั่วขณะ แล้วสุขสุดยอดก็ไหลผ่านไป

แม้ทุกข์ทรมานสุดจะทนเคยไหลมาหาเราแล้ว ปรากฏอยู่ชั่วขณะ แล้วทุกข์ทรมานนั้นก็ไหลผ่านไป

ลูกเอ๋ยไม่มีสิ่งใดหยุดนิ่งอยู่เลย แม้สิ่งที่ปรากฏอยู่เฉพาะหน้านี้ก็จะต้องไหลผ่านเราไปอีกน๊ะลูก ลูกเอ๋ย จงมีสติมองเห็นว่าโลกนี้เป็นธรรมชาติมีความไหลไปเป็นธรรมดา ไม่ควรไปหลงรัก หลงเกลียดหลงกลัวให้มากหรอกลูกเอ๋ย เพราะว่าสิ่งนั้นปรากฏขึ้นแล้ว สิ่งนั้นก็จะต้องไหลไปเป็นธรรมดา จงมีสติให้มั่นคงต่อสู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ในโลกด้วยปัญญาอย่าประมาทน๊ะลูก จากนั้นผู้เป็นแม่ก็ไม่พูดอะไรอีกเลย รุ่งเช้าลูกเปิดมุ้งดูแม่ แม่ก็ตายเสียแล้ว ลูก ๆ ก็รำพันคำสั่งสอนสุดท้ายของแม่ว่า **"โลกทั้งโลกก็ไหลเรื่อย"** แม้แม่เองก็ไหล สุคติเถิด.

ตัวตน – กิเลส – ความทุกข์

โดย ภิกขุปัญญานันทะ

ในสังคมยุคปัจจุบัน ถ้าเราคิดดูให้ละเอียดแล้ว ก็จะเห็นความจริงว่า สิ่งที่เป็นวัตถุอันเรามีอยู่มากมายนั้น ช่วยให้เราหายกลุ้มไม่ได้ เช่นเรามีความกลุ้มใจ เราอยู่บ้านก็เปิดแผ่นเสียงฟังอย่างนั้น แม้ว่าเป็นเพลงที่เราชอบอกชอบใจ แต่ก็ไม่คลายจากความทุกข์ความเดือดร้อน.

มีโทรทัศน์ขาวดำ หรือโทรทัศน์สี เปิดดูทั้งสองเครื่องก็ยังได้ แต่ว่าขณะนั่งดูอยู่นั้น มันช่วยคลายความทุกข์ร้อนทางจิตใจของเราได้หรือไม่ บางครั้งบางคราวเราออกจากบ้านนั่งรถไปเที่ยวตากอากาศที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งเขาถือกันว่าให้ความสบายให้ความสุขกันเราก็ไปในสถานที่นั้น ๆ แต่ว่ากลับมาแล้วความทุกข์ความเดือดร้อนนั้น หายไปจากใจของเราหรือเปล่า อันนี้ญาติโยมทั้งหลายคงจะตอบได้ด้วยตนเอง อาตมาไม่ต้องตอบเพราะว่ามีประสบการณ์กันทั้งนั้นอยู่แล้ว.

ในสมัยก่อนถ้าเราศึกษาแล้ว ก็จะพบว่ามีบุคคลประเภทหนึ่งที่สนใจในเรื่องปัญหาชีวิตโดยเฉพาะ. คิดค้นในเรื่องนี้ว่าจะทำอย่างไร จึงจะมีความสงบใจ มีความสุขใจอย่างแท้จริง คนเหล่านั้นได้ทุ่มเทเวลาเพื่อการศึกษาในด้านใน เพื่อการค้นคว้าในเรื่องนี้โดยเฉพาะ จึงได้ปลีกตัวออกจากบ้านเรือน ไปอยู่ในที่สงบเงียบ เช่นเป็นฤาษีชีไพรอยู่ในป่าบ้าง หรือไปนั่งภาวนาอยู่ในที่สงบต่าง ๆ การกระทำเช่นนั้นก็เรียกว่าเป็นการค้นคว้าทดลองเพื่อแสวงหาความสุขทางจิตใจ.

ก็เหมือนคนเราในสมัยนี้ค้นคว้าในด้านวัตถุ อุตส่าห์ลงทุนสร้างเครื่องมือสร้างหอทดลองเป็นราคาไม่ใช่น้อย เงินที่เอาไปลงทุนสร้างเครื่องมือทดสอบในด้านวัตถุ

บางประเภท ถ้าเอาเงินนั้นมาลงทุนในการแสวงหาอาหารเสื้อผ้าแจกจ่ายแก่ชาวโลก ที่ตกทุกข์ได้ยาก ก็ดูเหมือนว่าจะเหลือเสียด้วยซ้ำไป แต่ว่ามนุษย์ก็ลงทุนมากเพื่อการทดลอง เช่นเรื่องโครงการอวกาศที่กำลังแข่งขันกันเหลือเกินนั้น ลงทุนไม่น้อยแล้วก็ได้อะไรมาบ้าง ผลที่ได้ก็ยังไม่คุ้มกับการที่ลงทุน เพราะสิ่งที่ได้มานั้นไม่ได้ช่วยโลกให้อยู่ในสภาพสงบ หรือมีสันติอย่างแท้จริงขึ้นได้เลย แต่เขาก็ลงทุนกันไม่ใช่น้อย คนในสมัยก่อนนั้นเขาไม่ลงทุนในด้านวัตถุ แต่ว่าลงทุนในด้านการศึกษาค้นคว้าในเรื่องภายใน เพราะเขารู้ว่าสิ่งทั้งหลายเกิดจากภายใน ไม่ได้เกิดจากภายนอก อะไร ๆ เกิดมาจากภายในตัวของคน เขาจึงพยายามเข้าไปศึกษาค้นคว้า ในการศึกษาค้นคว้าในเรื่องนี้ ก็ได้ความสุขมาเป็นชั้น ๆ เช่นบุคคลบางประเภทเมื่อได้ศึกษาค้นคว้าแล้ว ก็ทำจิตให้สงบเพียงขั้นสมาธิน้อย ๆ เมื่อจิตเป็นสมาธิก็มีความรู้สึกว่ามีความสุขใจ มีความสบายใจ เพลิดเพลินอยู่ด้วยการทำสมาธิ แม้กระทั่งว่าได้ฌาน ที่เขาเรียกกันว่าปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ภาษาธรรมะว่ารูปฌาน.

รูปฌานที่ได้บรรลุแล้วนั้น ก็เป็นความสงบทางจิตใจ แต่ว่ายังไม่ถาวรแท้ เพราะเมื่อออกจากฌานนั้นแล้ว ก็ยังรู้สึกอย่างเป็นคนธรรมดา ยังมีรักมีชัง มีโกรธ มีเกลียด มีอิจฉาพยาบาทเกิดขึ้นในจิตใจ บางคนแม้บำเพ็ญฌานแก่กล้า นั่งอยู่อย่างนั้นตั้งหลายวัน แต่เมื่อออกสู่โลกอันเต็มไปด้วยความวุ่นวาย จิตใจก็ยังพ่ายแพ้แก่อารมณ์อันมากระทบ เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ต่อไป.

แล้วเขาก็คิดก้าวหน้าต่อไปอีก ว่าเพียงบรรลุชั้นนี้ ยังไม่ถึงจุดหมายปลายทางอันแท้จริง ก็ฝึกฝนอบรมกันไปถึงอรูปฌานทั้งสี่ ในอรูปฌานทั้งสี่นั้นสูงกว่ารูปฌาน สามารถจะหาความสุขความสงบปราณีตยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ดังปรากฏว่าอาฬารดาบส ซึ่งเคยเป็นอาจารย์สอนเจ้าชายสิทธัตถะในเรื่องเกี่ยวกับฌานเหล่านี้ ท่านนั่งเข้าสมาธิบำเพ็ญฌาน เกวียนห้าร้อยขับผ่านไปทางริมทางที่นั่ง ท่านยังไม่รู้สึกตัวเลย ไม่ได้ยินเสียงที่เขาขับไปนั้นแม้แต่น้อย อันนี้แสดงว่าพรากจิตออกจากกายได้ พรากจิตออกจากความรู้สึกในอารมณ์ทั้งปวงได้ ก็นับว่าเป็นความสุขอยู่ชั่วขณะนั้นได้.

เจ้าชายสิทธัตถะของเรา เมื่อสมัยเป็นพระโพธิสัตว์ ยังไม่ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ได้เคยไปฝึกทดสอบในสำนักของอาฬารดาบส อุทกดาบสสองพี่น้อง เกี่ยวกับเรื่องนี้ แล้วก็ทรงกระทำอย่างจริงจัง ทำเท่าเทียมกับอาจารย์ได้ อาจารย์ก็ยกย่องว่าเธอเก่งแล้ว อยู่ที่นี่และช่วยกันสอนศิษย์ต่อไป แต่ว่าพระองค์ไม่พอพระทัยในการกระทำเพียงเท่านั้น เพราะมองเห็นว่ายังไม่เป็นความสุขสุดยอด จะต้องแสวงหาต่อไป ค้นคว้าต่อไปให้มันถึงสุดยอดของความสุขอย่างแท้จริง จึงได้ลาออกจากสำนักอาจารย์นั้นไปศึกษาค้นคว้าต่อไป ว่าทำอย่างไรจิตใจจึงจะมีความสุขตลอดกาล ไม่มีความทุกข์เดือดร้อน เพราะมีอะไรมากระทบต่อไป.

ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าของเราออกมาค้นคว้า พระองค์ก็มองเห็นว่า ตราบใดที่ยังมีความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน กิเลสก็ย่อมจะเกิดขึ้น เพราะเมื่อความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ อย่างอื่นมันก็ตามมา การแก้ไขปัญหาก็จะไม่ถึงที่สุด พระองค์จึงได้หาวิธีใหม่ คือทำการศึกษาค้นคว้าเพื่อทำลายอัตตานุทิฏฐิ คือความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนให้หายไป ให้เห็นว่าไม่มีตัวไม่มีตน ไม่มีเราไม่มีเขา ตามแบบสมมติที่เราเข้าไปยึดถือกันอยู่ในรูปต่าง ๆ ผลที่สุดจิตของพระองค์ก็ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน เมื่อไม่มีตัวตนก็ไม่มีอะไรเป็นเครื่องรองรับความทุกข์ความสุขความดีความชั่วอะไรต่าง ๆ.

คนเราที่ยังมีความทุกข์ ความเดือดร้อนอยู่ในจิตใจ ก็เพราะว่ามีตัวไว้รับความทุกข์ไว้รับความเดือดร้อนนั้น มีอะไรมากระทบเราก็ออกไปรับทันที เช่นไปรับเอาว่าเขาด่าเราเขานินทาเรา เขาสรรเสริญเรา เขาชมเชยเรา 'เขาทำอย่างนั้นอย่างนี้กับตัวเรา ยังมีตัวเราเข้าไปรับ เมื่อมีตัวเราก็ไปสร้างตัวเขาขึ้นมาอีก ความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจในเรื่องเขาเรื่องเรานี้มันรุนแรง เมื่อมีความสัมพันธ์ทางจิตใจๆ ก็ผูกมัด ไม่สามารถจะปลดปล่อยออกไปได้ พระองค์จึงได้ค้นพบแนวใหม่ว่า มันไม่มีอะไรที่มาผูกมัดสิ่งใดสิ่งหนึ่งในจิตใจ คือไม่มีตัวตน แล้วก็หลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่น มองสิ่งทั้งหลายว่าเป็น **ของว่าง** ทุกสิ่งทุกประการ เหมือนกับคำที่พระองค์ตรัสตอบปัญหาแก่โมฆราชมาณพ โมฆราชมาณพนี่

เป็นพวกมาณพสิบหกคน เป็นศิษย์ของพราหมณ์พาวรี ซึ่งเป็นพราหมณ์ผู้มีชื่อเสียงในด้านปัญญาในสมัยนั้น เขาได้ข่าวว่าพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลกแล้วแต่ยังไม่เลื่อมใส ยังไม่ศรัทธาที่จะไปหาพระพุทธเจ้า ก็ส่งศิษย์สิบหกคนไปก่อน ให้ไปถามปัญหาพระพุทธเจ้า ปัญหาที่พราหมณ์พาวรีแต่งให้ศิษย์ไปถามนั้น แต่ละข้อแต่ละใจความ ล้วนแต่ลึกซึ้งทั้งนั้น คนหนึ่งชื่อโมฆราชเป็นศิษย์เป็นผู้ถามปัญหาเกี่ยวกับเรื่องตัวตนนั่นเอง คือถามว่าทำอย่างไรจึงจะดับทุกข์ได้ ทำอย่างไรจิตใจจึงจะไม่มีทุกข์ ไม่มีความเดือดร้อน พระพุทธเจ้าก็ตรัสบอกว่า :

สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขสฺสุ โมฆราช สทา สโต
อตฺตานุทิฏฺฐิ อูหจฺจ เอวํ มจฺจุตฺตโร สิยา
เอวํ โลกํ อเวกฺขนฺตํ มจฺจุราชา นปสฺสติ

โมฆราช ท่านจงมีสติทุกเมื่อ เล็งโลกโดยความเป็นของศูนย์ ถอนอัตตานุทิฏฐิ คือความเห็นว่าเป็นอัตตาเสีย เช่นนี้ท่านเป็นผู้ข้ามพ้นมฤตยุราชได้ มฤตยุราชย่อมไม่แลเห็นชนผู้แลเห็นโลกอยู่อย่างนี้.

อันนี้เป็นคำตอบที่เรียกว่า เนื้อแท้ของธรรมะ ที่พระองค์ให้แก่โมฆราช ๆ ได้บรรลุมรรคผลไป เพราะรู้ว่ามีตัวตน ก็ต้องมีความทุกข์ร่ำไป ทำลายตัวตนเสียได้เมื่อไรก็พ้นจากความทุกข์ได้เมื่อนั้น.

เพราะฉะนั้นการสอนในหลักธรรมะทางพุทธศาสนา ที่สอนให้เราพิจารณาว่าเป็นขันธ์ห้าบ้าง เป็นธาตุบ้าง เป็นอายตนะ เป็นอะไรต่ออะไรในรูปต่าง ๆ นั้น ก็มีจุดหมายสำคัญอยู่ที่ให้เราแยกสิ่งต่าง ๆ ออกให้มันไม่มีตัวตนนั่นเอง คือแยกสิ่งที่เรายึดถือว่ามีตัวตน ให้เห็นว่าไม่มีตัวตนที่เป็นเนื้อแท้ เช่นแยกร่างกายออกเป็นสามสิบสองส่วน เป็นผม ขน เล็บ ฟัน หนังเนื้อ เป็นต้นอะไรต่าง ๆ จนถึงมันสมอง ที่พระท่านสวดบ่อย ๆ ว่า *อัตถิ อิมสมึกาเย* ในนี้มีผมขนอะไร ๆ ว่ากันไปตามคำพระบาลี การแยกออกเช่นนี้ก็เพื่อให้เห็นว่าไม่มีอะไรเป็นเนื้อแท้ ไม่มีอะไร ๆ ที่เป็นตัวตนที่ถาวร มันเป็นแต่

เพียงมารวมกันเข้าไหลไปตามอำนาจของการปรุงการแต่งเท่านั้นเอง เมื่อมีอำนาจปรุงแต่ง ก็ทรงอยู่ได้ หมดอำนาจปรุงแต่งก็แตกสลายไป ไม่มีอะไรอีกต่อไปอย่างนี้เป็นต้น.

ในร่างกายของเรานี้ก็เหมือนกัน ท่านสอนให้พิจารณาแยกออกเป็นส่วน ๆ เป็นขันธ์ ๆ แปลว่ากองนั่นเอง เป็นกองรูป กองเวทนา กองสัญญา กองสังขาร กองวิญญาณ เนื้อแท้มันไม่มี มันมีแต่ขันธ์ หรือว่าแยกเป็นธาตุก็ได้ มีธาตุสี่ คือดิน น้ำ ไฟ ลม ธาตุดินก็คือของแข็ง ธาตุน้ำก็คือของเหลว ธาตุไฟก็คือของอบอุ่นในร่างกาย ธาตุลมก็คือแก๊ส แล้วก็ยังมีอากาศธาตุช่องว่าง แล้วก็มีวิญญาณธาตุคือธาตุรู้ที่มีอยู่ในตัวเรา – เขา เรียกว่าธาตุหก หรือธาตุสี่บ้าง ธาตุหกบ้าง การแยกออกไปในรูปอย่างนี้มิใช่เพื่ออะไร เพื่อจะให้เห็นว่าไม่มีอะไร ๆ ที่เป็นเนื้อแท้.

แม้เราไปเรียนคัมภีร์ที่เรียกว่าอภิธรรม ความจริงการเรียนอภิธรรมนั้นคือการเรียนแยก แยกสิ่งที่เป็นตัวตนออกไปเป็นส่วนย่อย เช่นคนเราบางทียึดถือว่าร่างกายเป็นตัวตน บางทียึดเอาจิตใจนั้นเป็นตัวตน การยึดเอาเป็นตนนั้นไม่ว่ายึดถือเอาส่วนใด ไม่ดีทั้งนั้น ยึดกายเป็นตนก็เป็นทุกข์ ยึดจิตเป็นตนก็เป็นทุกข์ทั้งนั้น.

อันเรื่องวิชาการดับทุกข์ดับร้อน หรือเรื่องธรรมะในคำสอนทางศาสนานั้นเป็นสิ่งที่ควรเรียนหรือไม่ เป็นสิ่งควรรู้ควรเข้าใจหรือไม่ ถ้าตั้งปัญหาขึ้นในรูปอย่างนี้ก็ขอให้ญาติโยมทั้งหลายคิดเพียงเท่านี้ก็แล้วกัน คิดเอาเรื่องรูปร่างกายของเรานี้ก่อนว่าร่างกายนี้ต้องการอะไรบ้าง เราต้องการอาหาร ต้องการอากาศสำหรับหายใจ เวลาหิวก็ต้องรับประทานอาหาร และลมหายใจใช้อยู่ตลอดเวลา ๆ ใดไม่มีอาหารเรารู้สึกอย่างไร มีความทุกข์ มีความไม่สบาย เพราะความกระหายนั้น ถ้าไม่มีอากาศหายใจ ไม่ถึงกับไม่มีเพียงแต่เขาจับเรายัดใส่เข้าไปในถังแล้วก็อุดปากเสีย เราก็อึดอัดเกือบหมดลมหายใจ อันนี้เป็นเรื่องต้องการทางวัตถุที่มีความต้องการอยู่ทุกเวลา เมื่อไม่มีไม่ได้ก็มีความทุกข์แล้ว ไม่มีความสบายใจแล้ว ส่วนในเรื่องเกี่ยวกับจิตใจเรานี้ก็เหมือนกัน เมื่อใดเรามีปัญหาทางจิตใจเกิดขึ้น เช่นมีความทุกข์มีความเดือดร้อน ใจเราต้องการหาทางเยียวยา

หรือไม่ ต้องการการรักษาความทุกข์ที่เกิดทางจิตใจหรือไม่ เวลาเป็นโรคทางร่างกายท่านต้องรีบไปหาหมอ บางทีโทรศัพท์เรียกหมอมาเลย ถ้าหมอมาไม่ทันอาจเป็นทุกข์เพิ่มขึ้นอีกว่าหมอช้าไป อันนี้คือความต้องการของเรา ในเรื่องนี้มีอยู่ฉันใด ในเรื่องจิตใจนี้ก็เหมือนกัน เมื่อใดเรามีความทุกข์ทางใจ มีโรคทางใจเกิดขึ้น เราก็ต้องหาหมอมารักษาโรคทางใจของเราที่เรารักษากันอยู่ทั่ว ๆ ไป ไปโรงพยาบาลประสาทพญาไท หรือ ไปโรงพยาบาลสมเด็จปากคลองสานนั้น ไม่ใช่เกี่ยวกับโรคทางวิญญาณหรือทางใจ เป็นโรคทางประสาททั้งนั้น มีความทุกข์ทางประสาท คือเรื่องของร่างกายนั้นแหละ แต่เราก็ไปหาหมอรักษาทางประสาทหรือทางจิต รักษาก็ยังไม่หายเด็ดขาดเพียงแต่เบาบางลงไป โรคจิตแบบนั้นไม่ได้เกิดบ่อย ๆ นาน ๆ อาจเกิดขึ้นแก่คนใดคนหนึ่ง ไม่ได้เกิดขึ้นแก่คนทั้งครอบครัว แต่ว่าโรคบางอย่างทางใจนั้น เกิดแก่คนทุกคนในครอบครัว คือความทุกข์ระทมตรมตรอมใจ มีปัญหาร้อยแปดพันประการเกิดขึ้น อันนี้ย่อมเกิดขึ้นได้บ่อย ๆ ในชีวิตจิตใจของแต่ละคน เช่นเราอยู่กันในครอบครัวมีปัญหาบ้างหรือไม่ แม่บ้านพ่อบ้านมีปัญหาบ้างหรือไม่ ในวงงานการที่เราทำการร่วมกัน ผู้ร่วมหุ้นร่วมส่วนในการที่เราปฏิบัติงานร่วมกันนั้น มีปัญหาขึ้นบ้างหรือเปล่า ก็ตอบว่าล้วนแต่มีปัญหาด้วยกันทั้งนั้น มีเรื่องขุ่นข้องหมองใจกันด้วยประการต่าง ๆ คนบางคนรักกันเหมือนจะกลืนเข้าไปแต่ก็ยังมีปัญหา มีเรื่องทำให้ขุ่นข้องหมองใจ มีความทุกข์เดือดร้อนบางอย่างเกิดขึ้นแล้วมันเกาะจับอยู่นาน ๆ เหมือนตัวปลิงตัวทากเกาะแข้งขาใครเข้าแล้วมันแกะไม่ค่อยออกฉันใดความทุกข์ก็เป็นเช่นนั้น ย่อมมีปัญหาเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของเราอยู่เสมอ ๆ.

เมื่อเรามีความทุกข์เดือดร้อนมีปัญหาอย่างนี้ ทำไมเราไม่แสวงหาหมอ ทำไมเราไม่กินยา ความจริงก็อยู่ใกล้ ๆ ตัวเรา หมอก็มีอยู่ แต่บางทีเราก็ไม่สนใจ นั่งทุกข์อยู่นั่นแหละ บางคนทุกข์ขนาดหนักไม่รู้จะทำอย่างไร มองไปรอบทิศเห็นแต่ความมืดบอดผลที่สุดก็เลยทำลายตัวเอง ด้วยการฆ่าตัวตาย.

พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า สิ่งทั้งหลายเกิดมาจากเหตุ ไม่มีเหตุ ผลเกิดขึ้นไม่ได้เป็นอันขาด ไม่ว่าอะไรทั้งปวงในโรคของใจนี้ ย่อมมีเหตุทั้งนั้นจึงเกิดขึ้นได้

แต่ว่าเรื่องที่เกิดขึ้นเนื่องจากเหตุ – ผลนั้น พระผู้มีพระภาคไม่ต้องการให้เราศึกษากว้างออกไปไกลที่ไหน ๆ หรอก แต่ต้องการให้เราศึกษาในวงจำกัดคือในตัวเราแต่ละคนนี่เอง.

พระองค์ตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในกายกว้างกำมา ยาววาหนาคืบหนึ่งนี้ เราบัญญัติว่าโลก มีเหตุมีผลอยู่ในตัวของมันเอง ความทุกข์ก็เกิดขึ้นที่นี่ เหตุมันก็อยู่ที่นี่ การดับทุกข์ได้มันก็อยู่ที่เรานี่เอง การกระทำให้ถึงความดับทุกข์ได้ก็อยู่ที่เรานี่เองเหมือนกัน" เมื่อพระองค์กำหนดลงไปอย่างนี้ เรียกว่าวงมันจำกัดไม่กว้างเกินไปที่เราจะไปเที่ยววิ่งคลำหาค้นคว้านอกกายเรามันไม่ถูกไม่จริงไม่เป็นสัจจธรรม อะไร ๆ มันก็อยู่ตรงนี้ เพียงแต่ว่าเราพยายามเอาความคิดเอาปัญญามาส่องที่ตัวเรา ส่องแสงปัญญาเข้ามาที่ตัวของเรานี่เองเท่านั้น.

คนเรามีความผิดพลาดอยู่อย่างหนึ่ง เวลาใดมีปัญหา มีความทุกข์เดือดร้อนนึกไปข้างนอกทุกที นึกไปถึงเรื่องอื่น คนอื่น สิ่งอื่น แต่ไม่นึกภายในตัวเรา ไม่ได้ค้นหาที่ตัวเรา ลืมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่บอกไว้ว่า ในกายกว้างกำมายาววาหนาคืบนี่แหละมีอะไรพร้อมอยู่ทุกอย่าง ทุกข์ก็อยู่ในนี้สุขก็อยู่ในนี้ ชั่วดีก็อยู่ในนี้ ฉลาดไม่ฉลาดบุญบาป ก็อยู่ในนี้ เป็นมนุษย์เป็นพระอริยเจ้าบรรลุมรรคผลนิพพานก็อยู่ในนี้ อยู่ในนี้ทั้งนั้น เราลืมไปเสีย เพราะอารมณ์มันฟุ้งสร้านไม่ค่อยดี ลืมนึกถึงข้างในตามที่พระพุทธเจ้าสอน อันนี้แหละจึงเป็นเหตุให้เกิดความบกพร่องเกิดความเสียหายขึ้นในชีวิตของเรา.

เพราะฉะนั้นต่อแต่นี้ไป เรามาคิดกันใหม่ สร้างรากฐานความคิดกันเสียใหม่ว่า อะไร ๆ ทั้งหมดอยู่ในตัวเรา เหตุอยู่ในตัวเราผลก็อยู่ในตัวเรา เมื่อผลเกิดขึ้นเราก็ต้องคิดว่าเหตุต้องมี อย่านึกว่ามันไม่มีเหตุ อย่านึกว่าบังเอิญเกิดขึ้น.

พระพุทธศาสนา ไม่มีความว่าบังเอิญ ไม่ว่าอะไร ๆ เกิดขึ้น ต้องมีเหตุทั้งนั้นแต่ว่าเราค้นหาไม่เจอเองหรอก แต่ที่ไม่เจอก็เพราะว่าไม่ค้นนั่นเอง ถ้าค้น ๆ ไปมันก็เจอเข้าเอง พอเจอแล้วก็รู้ว่า ผลที่เกิดจากเหตุมันอยู่ตรงนี้ ครั้นเมื่อเราพบสาเหตุของเรื่องนั้นแล้ว ปัญหาที่เราจะต้องทำต่อไป ก็คือว่าพยายามใช้สติปัญญา ตัดเหตุนั้นออกไป

ให้ตัดเหตุผลของความทุกข์นั้นออกไป เรื่องการตัดเหตุผลของความทุกข์ออกไปนั่นแหละ เป็นเรื่องสำคัญ ที่เราควรกระทำทุก ๆ วันทุก ๆ เวลา ให้พยายามค้นคว้าศึกษา คือว่าให้เอาประสบการณ์ ในชีวิตของเรานี่แหละเป็นบทเรียนบทศึกษา เป็นบทพิจารณา เตือนจิตสะกิดใจตัวเราเอง เพื่อให้รู้ว่าอะไรมันเป็นอะไรโดยถูกต้อง คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั่นเอง เป็นธรรมะประจำโลก อยู่ในโลกคือตัวเรา นี้แหละทุกรูปทุกนามไม่มีการยกเว้น นอกจากพระอริยเจ้าท่านแยกจิตใจเข้าอยู่ในธรรมได้ จึงถึงนิพพานสิ้นชาติเกิดแก่เจ็บตาย เป็นสันติสุขตลอดนิรันดร.

๏ วิทยาเปรียบด้วยกำลังเหมาะ
สุจริตคือเกราะกำบังได้
ปัญญาคืออาวุธยุทธวิชัย
สติไซร้คุมพลยุทธนา

(บทละครเรื่องพระเกียรติรถ)

๏ คนเกียจคร้านนานไปจะไร้ทรัพย์
จะอาภัพยากไร้หลายสถาน.

(สุภาษิตไทย)

พระธรรมเทศนา พุทธคุณกถา ธรรมคุณกถา สังฆคุณกถา

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (วัดบวรนิเวศ)

พุทธคุณกถา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

พุทฺโธ มคฺคนายโก โหติติ

บัดนี้จักได้พรรณนาพระคุณแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้มีพระสิริพระองค์นั้น เป็นเครื่องเพิ่มพูนศรัทธาปสาทะให้วัฒนาการ พุทธมามกบริษัทพึงตั้งจิตสดับพระคุณแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถึงกาลที่บังเกิดการตรัสรู้ การปรินิพพานนั้นล่วงไปนานแล้ว ก็จักเป็นเหมือนกาลใกล้ แต่นั้นความเลื่อมใส ที่อาศัยระลึกถึงพระพุทธคุณเป็นอารมณ์ ก็จะพึงตั้งมั่นเจริญยิ่งขึ้นไป เป็นกุศลขันธ์กองบุญใหญ่นำมาซึ่งประโยชน์ สำเร็จเป็นไปโดยชอบ ตามโอวาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นโดยแท้จริง.

พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ทรงมีพระคุณเป็นอันมาก ไม่สามารถจะพรรณนาด้วยกถามรรคให้สิ้นเชิงได้ จักพรรณนาเพียงบางประการโดยย่อในบทว่า *"มคฺคนายโก"* ผู้นำทาง ความที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่า *มคฺคนายโก* เป็นผู้นำทางนั้นพึงแสดงได้โดยสองนัย คือด้วยปฏิปทาที่พระองค์ได้ทรงประพฤติปฏิบัติมาแล้วเป็นตัวอย่าง ๑. และทรงแนะนำสั่งสอน ๑. ทั้ง ๒ ประการนี้ พึงเห็นโดยนัยในพระพุทธ - ประวัติตั้งแต่เบื้องต้นเป็นลำดับไป.

เมื่อพระบรมศาสดายังเป็นพระโพธิสัตว์ ทรงอุบัติในขัตติยสกุล อันอุดมสมบูรณ์ ด้วยวิญญาณกทรัพย์ และอวิญญาณกทรัพย์ และเครื่องอุปโภคบริโภคอันล้นเหลือ ได้รับการบริหารรักษาให้เป็นสุขสำราญเป็นอย่างดีที่สุด จนถึงทรงพระเจริญสมควรจะทรงศึกษาศิลปวิทยาได้ พระบิดาทรงจัดให้เล่าเรียน ก็ไม่ทรงเกียจคร้านเห็นแก่ความสุขสำราญที่ได้ทรงประสบอยู่นั้น ทรงอุตสาหะบากบั่นศึกษาได้เป็นอย่างเยี่ยม จน

ถึงแสดงให้ปรากฏแก่ประชาชน ได้รับสรรเสริญทั่วไปนี้ เป็นปฏิปทาที่ดี ที่ควรเป็นตัวอย่าง ของผู้ศึกษาศิลปวิทยาประการ ๑. เมื่อทรงเจริญวัยได้ทรงอภิเศกกับพระนางยโสธรา (พิมพา) และทรงปกครองประเทศ ประสาสน์ราชกรณียกิจ ก็ไม่ทรงลุ่มหลงในกามสุขสมบัติที่บริบูรณ์นั้น ทรงปฏิบัติราชกรณียกิจให้เป็นไปด้วยดี ไม่มีข้อที่จะพึงครหาปรากฏ ทำพระไอศวริยยศ เกียรติยศและบริวารยศให้ไพบูลย์ นี้เป็นปฏิปทาที่ดี ที่ควรเป็นตัวอย่างของผู้ทำกิจการตามหน้าที่อยู่โดยปกติประการ ๑ เมื่อคราวทรงปรารภ เพื่อแสวงหาคุณให้ยิ่งขึ้นไป ซึ่งท่านพรรณนาไว้ว่า ทรงแสวงหาโมกขธรรม ธรรมเป็นเครื่องพ้นจากชาติ ชรา พยาธิ มรณะ อันมีประจำแก่สัตว์โลกทุกถ้วนหน้า ก็มีพระมนัสกล้าเด็ดเดี่ยว ทรงสละกามสุขสมบัติอันบริบูรณ์ทั้งหมดได้ทรงมุ่งแต่จะบำเพ็ญกิจที่มุ่งหมายให้สำเร็จไปเป็นเบื้องหน้า นี้เป็นปฏิปทาที่ดี ที่ควรเป็นตัวอย่างของผู้มุ่งทำกิจการ เพื่อหวังความสำเร็จในทางใดประการ ๑. เมื่อได้ทรงแสวงหาอุบายเป็นเครื่องพ้น ก็ทรงปฏิบัติธรรมนั้น ๆ จนเต็มที่ เช่นเมื่อไปศึกษาในสำนักอาฬารดาบส และในสำนักอุทกดาบส ก็ทรงศึกษาและปฏิบัติลัทธิสมัยได้ดี จนมีความรู้ความสามารถเสมออาจารย์ เมื่อทรงเห็นว่าไม่เป็นทางตรัสรู้ ก็ทรงหลีกตัวไปบำเพ็ญทุกกรกิริยา ด้วยทรงคาดว่าจะเป็นทางที่พ้นจากทุกข์ได้ ก็ทรงกลั้นลมหายใจ แลอดพระอาหารจนถึงที่สุดยากที่บรรพชิตผู้แสวงหาคุณยิ่งใหญ่จะพึงปฏิบัติเทียมถึง เมื่อทรงพิจารณาเห็นข้อปฏิบัติที่ทรงอยู่นั้น ๆ ไม่เป็นเหตุให้สำเร็จได้ ก็ทรงเลิกเสีย แลมีพระปัญญาแก้ไข ไม่หลงงมงายไปตามที่เขานิยมกันในครั้งนั้น จนถึงทรงระลึกได้ถึงการทำจิตให้สงบตั้งมั่น เมื่อครั้งทรงพระเยาว์ในเวลาที่พระราชบิดาทรงทำพิธีแลกนาขวัญ ทรงเห็นว่าเป็นทางให้ตรัสรู้ จึงทรงเริ่มบำเพ็ญเพียรทางปฏิบัติจิตเป็นต้นไป จนบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ นี้เป็นปฏิปทาที่ดี ที่ควรเป็นตัวอย่างของผู้แสวงหาทางแห่งความสำเร็จกิจที่มุ่งหมายประการ ๑. ปฏิปทาเหล่านี้เป็นปฏิปทาที่ดีอย่างหนึ่ง ๆ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตั้งแต่ยังเป็นพระโพธิสัตว์เป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับผู้ประกอบกิจ เพื่อประโยชน์แก่ตนและคนอื่น เพราะฉะนั้นพระองค์จึงควรได้พระนามว่า มัคคนายก ผู้นำทางด้วยปฏิปทาที่ดีดังนี้.

ส่วนการตรัสรู้นั้นแสดงความโดยพระสูตรหนึ่งและโดยใจความว่า เมื่อพระมหาบุรุษโพธิสัตว์ทรงทำจิตให้ตั้งมั่นเป็นอารมณ์เดียวไม่ฟุ้งสร้าน ด้วยการกำหนดลมหายใจออกและกลับเข้า เป็นจิตบริสุทธิ์ผ่องใส ควรแก่การที่จะพิจารณาสภาวธรรมแล้ว จึงทรงน้อมจิตนั้นไป เพื่อระลึกรู้ตามภาวะที่อาศัยในกาลก่อน ก็ได้ทรงทราบตั้งแต่ ๑ ชาติ ๒ ชาติ ๓ ชาติ เป็นต้น ว่าได้เป็นเช่นนี้ ๆ จนถึงบัดนี้ นี้เป็นพระญาณที่ต้น ที่เกิดมีแก่พระมหาบุรุษโพธิสัตว์ซึ่งเป็นผู้พิเศษ แต่ส่วนสามัญชนถ้าจะพิจารณานึกเทียบดูเพียงในชาตินี้เท่านั้นก็พอจะอนุมานเทียบได้บ้าง คือเมื่อแรกเกิดมาเป็นเด็กเล็กแล้วเป็นเด็กใหญ่ เป็นหนุ่มสาว เป็นผู้ใหญ่ โดยลำดับจนถึงบัดนี้ พระญาณนี้น่าจะเป็นเหตุกำจัดการยึดมั่นถือมั่นรูปกาย และเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ว่าเป็นเราเสียได้ เพราะบัญจขันธ์เหล่านั้นเกิดดับแปรไปอยู่เสมอ ดังที่ปรากฏ แต่ผู้รู้หาได้เปลี่ยนแปลงไปด้วยไม่ เป็นพระญาณที่ ๑.

ครั้นแล้วทรงน้อมจิตที่ตั้งมั่นบริสุทธิ์นั้นไป เพื่อรู้จุติและปฏิสนธิของสัตว์ทั้งหลายก็ได้ทรงทราบว่า สัตว์ทั้งหลายชั่วและดีถึงทุกข์ถึงสุขเป็นไปตามกรรม คือส่วนที่ประพฤติทุจริต มีความเห็นผิดทำกรรมตามความเห็นผิด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตกย่อมถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนที่ประพฤติสุจริต มีความเห็นชอบทำกรรมตามความเห็นชอบ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมถึงสุคติโลกสวรรค์ดังนี้ นี้เป็นพระญาณที่ ๒ ที่เกิดมีแก่พระมหาบุรุษโพธิสัตว์ซึ่งเป็นพิเศษ ส่วนชนสามัญถ้าจะลองพิจารณาเทียบดูในชาตินี้ ก็พอจะอนุมานเทียบได้บ้าง คือคนทั้งหลายเมื่อแรกเกิดมาจนบัดนี้ บางคราวได้ประสบผลชั่ว เพราะทำชั่วทำผิด บางคราวได้ประสบผลดี เพราะทำดีทำถูกเป็นต้น พระญาณนี้ น่าจะกำจัดความสงสัยในเหตุและผล ที่ทำให้สัตว์โลกเป็นต่าง ๆ กันเสียได้.

ครั้นแล้วทรงพิจารณาน้อมจิตเช่นนั้นไป เพื่อความรู้สิ้นอาสวะ ก็ได้ทรงเห็นทุกข์ คือบัญจขันธ์มีชาติคือความเกิดเป็นดังผู้บั้นขั้น มีชราเป็นดังผู้ทำให้เปลี่ยนแปลง

ทรุดโทรม มีพยาธิเป็นดังผู้ทำให้เจ็บป่วยลำบาก มีมรณะเป็นดังผู้ทำให้แตกสลาย เพราะฉะนั้นปัญจขันธ์จึงชื่อว่า เป็นทุกข์อยู่ตามธรรมดา และทรงเห็นอาสวะ คือ กิเลสที่หมักจมอยู่ในจิตใจ มีความเข้าใจผิดเป็นต้น ได้แก่อวิชชา อันออกไปยึดถือปัญจขันธ์ที่เป็นตัวทุกข์นั้นว่า ปัญจขันธ์เป็นของเราบ้าง เราเป็นปัญจขันธ์บ้าง ปัญจขันธ์เป็นตัวจริงอาจบังคับให้เป็นไปตามใจหวังได้บ้าง จึงเป็นอันยึดถือทุกข์ว่า ทุกข์เป็นของเรา เราเป็นทุกข์ ทุกข์เป็นตัว คือเป็นส่วนที่อาจบังคับได้ของเรา เพราะฉะนั้น ทุกขสมุทัย คือตัณหาความดิ้นรนของจิตเพื่อจะให้ได้สิ่งที่ชอบใจ อันเป็นกามตัณหาบ้าง เพื่อเป็นภาวะที่ชอบ อันเป็นภวตัณหาบ้าง เพื่อให้เสื่อมสูญจากส่วนที่ไม่ชอบอันเป็นวิภวตัณหาบ้าง จึงเกิดขึ้น แต่นั้นก็ทุกข์ร้อน คือโสกะ ปริเทวะ โทมนัส อุปายาส จนถึงปรารถนาไม่ได้สมปรารถนา สมหวังเกิดขึ้นไม่รู้จักจบ เพราะมิจฉาทิฏฐิความเห็นผิด อันสืบเนื่องมาจากสายอาสวะ หรือตัวอวิชชา เมื่อดับตัณหาเสียได้ ทุกข์เดือดร้อน มีโสกะเป็นต้นจนถึงปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สมหวัง ก็ไม่เกิดขึ้นเป็นอันดับไป การดับตัณหาจะปรากฏได้ก็เพราะปัญญาพิจารณาเห็นชอบตามความจริงเป็นสัจจธรรม คือเห็นปัญจขันธ์อันเป็นทุกข์อยู่ตามธรรมดา ว่า *เนตํ มม* ปัญจขันธ์ไม่ใช่ของเรา *เนโสหมสฺมิ* เราไม่ใช่เป็นปัญจขันธ์ *น เมโส อตฺตา* ปัญจขันธ์ไม่ใช่ตัวเรา ปัญญาที่พิจารณาเห็นชอบเช่นนี้ ก็ต่อเนื่องมาจากสายบารมี เกิดขึ้นแก้ความเห็นผิดเสียได้เป็นส่วนเหตุ ก็ผลิตผลเป็นวิชชา ความเข้าใจถูกแจ่มแจ้งกำจัดอวิชชาความเข้าใจผิดเสียได้ อาสวกิเลสที่จมหมักอยู่ด้วยความเข้าใจผิดมานานก็เสื่อมสิ้นไป ไม่มีอาสวะปัญจขันธ์ที่เป็นตัวทุกข์ อยู่ด้วยชาติ ชรา พยาธิ มรณะตามธรรมดาก็คงเป็นตัวทุกข์อยู่ตามธรรมดาเท่านั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่ทุกข์ ทุกข์ไม่ใช่ตัวตนของเรา ดังนี้ ในพระสูตรแสดงความต่อไป โดยนัยแห่งพุทธภาษิตที่แสดงถึงพระองค์เองว่า "*เอวํ เม ชานโต เอวํ เม ปสฺสโต* เมื่อรู้เห็นอยู่อย่างนี้ *กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ* จิตพ้นแล้วจาก*กามาสวะ* จาก*ภวาสวะ* จาก*อวิชชาสวะ* ด้วยประการฉะนี้.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงบรรลุอนุตตรวิมุตติพ้นจาก ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ ด้วยพระปัญญาอันชอบ (สัมมาทิฏฐิ) ประกอบด้วยพระบารมีธรรมอื่น ๆ เป็นเครื่องอุปถัมภ์ เป็น*สมฺมา สมฺพุทฺโธ* ผู้ตรัสรู้เอง โดยชอบแล้ว ทรงพิจารณาเห็นสัตว์ทั้งหลายตกอยู่ในกระแสแห่งทุกข์ อยู่ด้วยกันหลายชั้นหลายประเภท เพราะไม่รู้จักเหตุที่ประกอบให้ได้ผล โดยถูกต้องตามคลองธรรมอาศัยพระมหากรุณาเป็นเครื่องนำ อาศัยพระอุตสาหะเป็นเครื่องอุปถัมภ์ จึงเสด็จเที่ยวประกาศพระศาสนา ทรงชี้มรรคาที่พึงดำเนินตามสมควรแก่พุทธบริษัท ด้วยประการฉะนี้.

มีผู้ได้ฟังธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ ได้ด้วยความเชื่อถือความเลื่อมใสตั้งใจศึกษาและปฏิบัติตาม ได้บรรลุสุขประโยชน์ตามสมควร แก่ความปฏิบัติ จัดเป็น ๔ พวก คือ ภิกษุ ๑ ภิกษุณี ๑ อุบาสก ๑ อุบาสิกา ๑ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาอยู่ถึง ๔๕ พรรษา จนพระสรีรกายถึงความชรา ไม่สมควรจะดำรงอยู่ต่อไป จึงเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน ดังดวงประทีปอันชัชวาลหมดเชื้อ ก็ถึงความนับว่า ได้ดับไปโดยไม่มีบัญญัติฉะนั้น ในวันวิสาขบุรณมีดิถีเพ็ญพระจันทร์เต็มดวง เสวยวิสาขนักษัตร ด้วยประการฉะนี้.

ธรรมคุณกถา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

อภิญฺญาย โขโส ภควา ธมฺมํ เทเสติ. โน อภิญฺญาย สนิทานํ ธมฺมํ เทเสติ. โน อนิทานํ สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสติ. โน อปฺปาฏิหาริยนฺติ

บัดนี้จักแสดงพระธรรมคุณ เป็นเครื่องเจริญศรัทธาปสาทะแห่งพุทธบริษัทตามสมควรแก่เวลา สืบต่อพระพุทธคุณที่แสดงมาแล้ว

ดำเนินความว่า เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงอุบัติขึ้นในโลกแล้ว ทรงประกอบด้วยกรุณา และพระอุสาหะ เสด็จทรงแสดงธรรมสั่งสอนแก่เวไนยนิกรหมู่ชน

ที่ควรทรงแนะนำ ตามจริตและอัธยาศัย เพื่อให้สำเร็จประโยชน์สุขตามสามารถ ของชนผู้ศรัทธาเลื่อมใส.

ในตอนต้น ๆ ทรงมุ่งสอนให้ตรัสรู้ตามเป็นจริง เพื่อให้เป็นผู้ตื่นอยู่ไม่หลงไปตามอารมณ์นั้น ๆ เป็นผู้สิ้นทุกข์ด้วยประการทั้งปวงดังพระองค์ แต่เมื่อทรงพิจารณาเห็นว่า ชนนั้น ๆ มีอัธยาศัยไม่เสมอกัน บางคนมีกิเลสมาก มีปัญญาน้อย มีอินทรีย์ยังอ่อนไม่สามารถตรัสรู้ตามได้พึ่งไปก็เพียงได้อบรมอินทรีย์เท่านั้น ไม่ได้รับประโยชน์โดยตรงก็จักเป็นอันเปล่าจากประโยชน์ พระศาสนาก็จักไม่เป็นประโยชน์ทั่วบริษัททุกชั้น.

เพราะฉะนั้น จึงทรงแสดงธรรมผ่อนผันเพื่อให้สำเร็จประโยชน์แก่บริษัททั่วถึงทุกประเภท พระธรรมที่ทรงแสดงนั้นล้วนแสดงเหตุ แสดงผลทั้งส่วนดี ทั้งส่วนชั่วอันปรากฏที่บุคคล บุคคลเป็นผู้แสดงให้ปรากฏ ถ้าไม่มีบุคคลเป็นผู้แสดงแล้วธรรมะจักปรากฏไม่ได้เลย เมื่อบุคคลตั้งใจพึ่งจึงทราบความได้ เพราะฉะนั้นจึงมีคำสรรเสริญไว้ว่า *"อภิญฺญาย โข โส ภควา ธมฺมํ เทเสติ โน อภิญฺญาย"* พระผู้มีพระภาคเจ้า**ทรงแสดงธรรมเพื่อรู้ยิ่ง ไม่ทรงแสดงธรรมเพื่อไม่รู้** *"สนิทานํ ธมฺมํ เทเสติ. โน อนิทานํ"* **ทรงแสดงธรรมมีเหตุ ไม่ทรงแสดงธรรมไร้เหตุ** *"สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทเสติ. โน อปฺปาฏิหาริยํ"* **ทรงแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ คือผู้ปฏิบัติย่อมได้ประสบผลด้วยตนเองไม่ทรงแสดงธรรมไร้ปาฏิหาริย์** ดังนี้.

พระธรรมที่ทรงแสดงตามเหตุและผลนั้น เมื่อรวมเข้าโดยย่อปันเป็น ๓ ชั้น คือ สำหรับทนุบำรุงตน ให้ตั้งตนได้เป็นหลักฐานในปัจจุบัน ๑ สำหรับทนุบำรุงหมู่ชนที่อยู่รวมกัน ทั้งเป็นประโยชน์ในภายหน้าด้วย ๑ สำหรับประโยชน์อย่างสูง คือรู้เห็นตามเป็นจริง ไม่หลงยินดียินร้ายไปตามอารมณ์ที่ประสบ ๑.

ชนผู้เกิดมาเป็นมนุษย์ แม้จะต่างกันด้วยชาติสกุลทรัพย์ และโง่ฉลาดเป็นต้นซึ่งท่านแสดงว่า เป็นด้วยอำนาจกรรมที่ทำไว้ในกาลก่อนก็ตาม แต่ก็ชื่อว่าได้มีทรัพย์สมบัติอันเป็นทุนเดิมติดมาแล้วด้วยกัน กล่าวคือร่างกายที่บริบูรณ์ด้วยอวัยวะครบถ้วน

อาจใช้ประกอบกิจที่ดี ที่เป็นเหตุอันจะให้ผลเป็นคนดียิ่งขึ้นกว่าพื้นเพเดิม ถ้าไม่ใช้ร่างกายก็คงทรุดโทรมและแตกทำลายไปเปล่า เหมือนทรัพย์ภายนอกที่มีอยู่ ถ้าเจ้าของไม่ใช้ก็ไม่มีประโยชน์ ฉะนั้น คนเช่นนี้ชื่อว่าทำชาติทำภพให้ล่วงไปเปล่า ไม่มีประโยชน์ ไม่ได้กำไรแต่ก็ไม่ขาดทุน แต่ถ้าใช้ในทางที่ผิดที่ทำตนให้เป็นคนเลว และทำผู้อื่นให้เดือดร้อนก็ยิ่งเป็นโทษเพิ่มขึ้น เหมือนทรัพย์ภายนอกที่เจ้าของไม่รู้จักใช้นำไปใช้ในทางชั่ว ก็เป็นโทษยิ่งขึ้น ฉะนั้น คนเช่นนี้ชื่อว่าใช้ชาติในทางชั่ว ทำภพให้เลวลงกว่าพื้นเดิม เป็นผู้ขาดทุน ถ้าใช้ในทางดี ทำตนให้เป็นคนดียิ่งขึ้นไป และทำผู้อื่นให้ได้สุขสำราญ ก็เป็นคุณเป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น เหมือนทรัพย์ภายนอกที่เจ้าของรู้จักใช้ นำไปใช้ในทางดี ก็ให้เกิดผลทวีเพิ่มขึ้น และให้เจ้าของได้รับผลสุขสำราญ ฉะนั้น คนเช่นนี้ชื่อว่าใช้ชาติในทางดี ทำภพให้เจริญยิ่งขึ้น เป็นผู้ได้กำไร เช่นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงใช้สังขาร คืออัตตภาพร่างกายใช้เป็นคุณประโยชน์ตั้งแต่เบื้องต้น จนถึงที่สุดเป็นตัวอย่าง เพราะฉะนั้นจึงได้มีสุภาษิตแสดงความไว้ว่า.

อปฺปเกนปิ เมธาวี ปาภเฏน วิจกฺขโณ
สมุฏฺฐาเปติ อตฺตานํ อณุํ อคฺคึว สนฺธมํ

แปลว่า "**ผู้มีปัญญาสอดส่อง ย่อมตั้งตนได้ด้วยทรัพย์อันเป็นต้นทุน แม้มีประมาณน้อย เหมือนกองไฟน้อยให้เป็นกองใหญ่ขึ้นได้ฉะนั้น**"

กิจที่พึงใช้อัตตภาพให้ทำ (อันเป็นส่วนเหตุ) เพื่อทะนุบำรุงตนให้ตั้งเป็นหลักฐานได้ดีในปัจจุบัน และจำเพาะตน (อันเป็นส่วนผล) นั้น พระบรมศาสดาทรงแสดงสั่งสอนไว้หลายประการ เช่น ความหมั่นทำกิจการให้เหมาะแก่หน้าที่ ให้เหมาะแก่ภาวะ ให้เหมาะแก่สถานที่ (อันตรงกันข้ามกับความเกียจคร้าน) เรียกว่าอุฏฐานสัมปทา ๑ การรักษากิจการและทรัพย์สมบัติไม่ให้เสียไป ด้วยการณ์ที่ไม่เป็นประโยชน์หรือซ้ำให้เกิดโทษขึ้นอีก (อันตรงกันข้ามกับความประมาทเลินเล่อ) เรียกว่า อารักขสัมปทา ๑ ความมีมิตรคือคนที่คบหาเป็นคนดีมีคุณ (อันตรงกันข้ามกับคบคนชั่ว) เรียกว่ากัลยาณมิตตตา ๑

การเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ ไม่เบียดกรอจนเกินไป ทำให้ลำบากแก่ตนและคนอื่นที่อาศัยโดยมิใช่เหตุ ไม่ให้ฟูมฟายจนเกินไป จนจะทำให้ได้ไม่พอจ่าย (อันตรงกันข้ามกับความตระหนี่เกินไปและฟูมฟายเกินไป) เรียกว่าสมชีวิตา ๑ เหล่านี้เป็นต้น ธรรมอันเป็นส่วนเหตุเหล่านี้ ถ้าบุคคลประกอบก็ให้ผลทำบุคคลนั้นให้ตั้งตัวได้ในโลก เป็นผู้ไม่ถูกติเตียนในทางโลก ส่วนธรรมที่เป็นเหตุอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งตรงกันข้าม คือ ความเกียจคร้านทำการไม่เหมาะแก่กาลและแก่สถานที่ ไม่รักษากิจการและทรัพย์ให้ดีด้วยความประมาทเลินเล่อความคบมิตรชั่ว เลี้ยงชีพไม่สมควรแก่กำลังทรัพย์ เหล่านี้เป็นต้น ถ้าบุคคลประกอบก็ให้ผล ทำบุคคลนั้นให้ตั้งตัวไม่ได้ในโลก เป็นที่ต้องติเตียนในทางโลก เหตุผลที่แสดงมานี้เป็นประโยชน์จำเพาะตนในปัจจุบัน เพราะร่างกายและทรัพย์ภายนอกนั้นเป็นของสำหรับโลกนี้เท่านั้น จะนำไปในภพภายหน้าด้วยไม่ได้เลย.

อนึ่ง บุคคลที่เกิดมานั้น จะเป็นอยู่ลำพังผู้เดียวไม่อาศัยผู้อื่นหาได้ไม่ จำต้องอาศัยกันและกันเป็นอยู่ ตั้งต้นแต่หมู่น้อย ๆ จนถึงหมู่ใหญ่ ในหมู่คนที่อยู่ด้วยกันนั้น ถ้าใครเป็นคนชั่ว ก็ประทุษร้ายหมู่ทำคนในหมู่ให้เดือดร้อนต่าง ๆ ได้ชื่อว่าเป็นคณะปโทสะผู้ประทุษร้ายหมู่ ถ้าเป็นเพียงกลาง ๆ ไม่ทำให้เดือดร้อน แต่ไม่ทำให้ดีขึ้นก็เป็นเพียงเพิ่มจำนวนคนในหมู่เป็นคณะปูรกะ ผู้ทำหมู่ให้เต็มเท่านั้น ไม่มีประโยชน์อย่างอื่น ถ้าเป็นคนดีก็ทำหมู่ให้เจริญยิ่งขึ้น ควรได้ชื่อว่า คณะโสภณะ ผู้ทำหมู่ให้งาม คนที่เป็นคนชั่วก็เพราะทำชั่ว ที่เป็นกลาง ๆ ก็เพราะไม่ทำชั่วและทำดี ที่คนดีก็เพราะทำดี เห็นปรากฏอยู่เป็นธรรมดา ไม่ใช่เพียงเพราะชาติเพราะสกุล เพราะทรัพย์และเพราะรูปพรรณสัณฐานเพราะฉะนั้น พระบรมศาสดาจึงทรงแสดงเหตุที่ดี ที่จะให้ผลดีไว้ ๔ ประการ เพื่อเป็นประโยชน์แก่หมู่และประโยชน์แก่ตนในภายหน้า คือให้ประกอบด้วยศรัทธาความเชื่อว่าทำชั่วเป็นเหตุได้ชั่วเป็นผล ทำดีเป็นเหตุได้ดีเป็นผล เรียกว่าศรัทธาสัมปทาประการ ๑ อีกประการหนึ่ง บุคคลที่อยู่ในหมู่นั้น ๆ ถ้าประพฤติเบียดเบียนกันและกัน คือมุ่งปองร้ายล้างผลาญกัน เพราะปราศจากเมตตา และมุ่งเบียดเบียนเล่น เพราะปราศจากกรุณา

อันเป็นการล้างผลาญ เบียดเบียนชีวิตและร่างกายกัน. ถือเอาของที่เจ้าของหวงแหนไม่ยินยอมให้ด้วยประการต่าง ๆ อันเป็นการเบียดเบียนกันในทางทรัพย์. ประพฤติผิดประเวณีล่วงสิทธิ์ในทางกามของกัน อันเป็นการเบียดเบียนกันทางกาม. หลอกลวงกันให้เข้าใจผิดหลงเชื่อด้วยการเท็จ อันเป็นการเบียดเบียนกันให้หลงเชื่อ. เสพของมึนเมาทำตนให้เป็นบ้า และเบียดเบียนผู้อื่นเพราะความเมา เหล่านี้ชื่อว่าเบียดเบียนตน เพราะทำตนให้เป็นคนเลวอย่าง ๑. ชื่อว่าเบียดเบียนผู้อื่น เพราะทำผู้หวังดีเช่น มารดาบิดาเป็นต้นให้เดือดร้อนด้วย เพราะทำผู้ถูกเบียดเบียนให้เดือดร้อนด้วยอย่าง ๑. เมื่อเช่นนี้ก็จะเกิดมีการตอบแทนกันขึ้น ต่างก็จะมุ่งจองเวรจองภัยกันไป เป็นอันทำหมู่ให้อยู่ด้วยความไม่สงบสุขตามควร ลองพิจารณาดูก็อาจเห็นได้ เพราะฉะนั้น พระบรมศาสดาจึงตรัสสอนให้ตั้งใจเว้นจากการฆ่าและทำร้ายร่างกายกัน เว้นจากถือเอาของ ๆ กัน ประพฤติผิดประเพณีในทางกาม เว้นจากมุสาหลอกลวงกัน เว้นจากเสพของเมา เป็นการแสดงมาแล้วเพื่อให้บุคคลเป็นคนดี ด้วยความประพฤติดี เพื่อรักษาหมู่ให้อยู่ด้วยความสงบสุขเรียกว่าสีลสัมปทาประการ ๑ นี้กล่าวด้วยศีลสำหรับหมู่ทั่วไป ถ้าบุคคลตั้งอยู่ในชั้นที่ประณีตยิ่งขึ้น คือในหมู่อำมาตย์ ในหมู่อุบาสกอุบาสิกา หรือในหมู่บรรพชิต ก็ต้องประพฤติให้ประณีตยิ่งขึ้น ให้สมควรแก่หมู่ จึงจะไม่เป็นที่รังเกียจและดูหมิ่นของผู้อื่นและทำหมู่ให้ดีงาม อีกประการหนึ่งบุคคลผู้เกิดมาในชั้นต้นย่อมมีกำลังอ่อนแอ ไม่อาจเลี้ยงตนเองได้ แม้เจริญวัยต่อมาก็มีกำลังไม่เสมอกัน บางคนมีกำลังทรัพย์ กำลังกายกำลังความรู้ความคิด บางคนมีกำลังน้อย ถ้าบุคคลมีกำลังมาก ไม่มีกรุณาสงเคราะห์อุปถัมภ์ผู้มีกำลังน้อย ผู้มีกำลังน้อยก็ไม่สามารถจะเป็นอยู่ได้หรือเป็นอยู่ได้ก็ลำบากยากแค้นเช่นมารดาบิดาไม่เลี้ยงบุตรธิดายังอ่อน บุตรธิดาก็เป็นอยู่ไม่ได้ หรือเด็กที่ไร้บิดามารดาถ้าไม่ได้ผู้มีกำลังช่วยอุปถัมภ์ก็เป็นอยู่ไม่ได้ ถึงผู้ใหญ่ที่เป็นบิดามารดา ปู่ย่าตายาย เป็นต้นเล่าเมื่อถึงชราภาพแก่เฒ่าไม่สามารถจะอุปถัมภ์ตัวได้ ก็จำต้องอาศัยบุตรหลาน และผู้มีความเมตตากรุณาช่วยเลี้ยงรักษา ถึงแม้พระเจ้าแผ่นดินก็ต้องทรงอุปการะราษฎร ราษฎรก็

ต้องรู้พระคุณ และฉลองพระคุณอย่างใดอย่างหนึ่ง รวมความว่า ผู้มีกำลังมากต้องเป็นผู้อุปการะผู้มีกำลังน้อย ผู้มีกำลังน้อยก็ต้องตอบแทนพระคุณท่าน เมื่อทั้งสองฝ่ายต่างตอบแทนกันและกัน ตลอดถึงบูชาท่านผู้ควรบูชา ก็จักทำคนในหมู่ให้เป็นสุข และระเบียบของหมู่ให้งดงาม เพราะฉะนั้น พระบรมศาสดาจึงตรัสสอนให้ประกอบด้วยจาคะการสละบริจาคเรียกว่าจาคะสัมปทาประการ ๑ อีกประการ ๑ บุคคลจำต้องการทำงานอยู่ด้วยทางกาย ทางวาจา ทางใจบ้าง การงานที่พึงทำนั้นเป็นส่วนชั่วที่ทำให้ผู้ประพฤติให้เป็นคนชั่ว และทำผู้อื่นให้เดือดร้อนก็มี ส่วนผู้ที่ทำดีประพฤติดีเป็นคนดีและทำผู้อื่นให้เป็นสุขก็มี ผู้อยู่ในหมู่ควรใช้ปัญญาพิจารณาและศึกษาให้รู้จัก แล้วตั้งใจละหลีกการประพฤติชั่วประกอบแต่การทำดี พระบรมศาสดาก็ได้ตรัสสอนแก่พระราหุลพุทธโอรส ในราหุโลวาทสูตรว่า จงใช้ปัญญาสอดส่องดูการที่ทำ คำที่พูด เรื่องที่ใจคิดนั้น ๆ ถ้าเห็นเป็นการชั่วเบียดเบียนตนและผู้อื่น ถ้าไม่ได้ทำก็อย่าทำ ถ้ากำลังทำอยู่ก็ให้งดเสีย ถ้าทำแล้วก็ให้ตั้งใจว่าจะไม่ทำอีก ถ้าเป็นการดีไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น ถ้ายังไม่ได้ทำก็จงทำ ถ้ากำลังทำอยู่ก็จงทำต่อไป ถ้าทำแล้วก็ตั้งใจว่าจะทำอีก และทรงแสดงว่า ผู้ชำระตนทั้งในกาลก่อนทั้งในปัจจุบัน ทั้งในภายหน้า ก็พึงชำระได้ด้วยอุบายนี้. ฉนั้น พระบรมศาสดาจึงตรัสสอนให้ประกอบด้วยปัญญา พิจารณากิจการที่พึงทำเรียกว่า ปัญญาสัมปทาประการ ๑ เมื่อบุคคลผู้นับเนื่องอยู่ในหมู่ตั้งใจประกอบด้วยสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยคุณธรรมทั้ง ๔ เป็นอันดี ก็ทำให้หมู่อยู่ดี มีสุขสำราญตามสมควร เพราะฉะนั้น การปฏิบัติจึงเป็นประโยชน์สำหรับหมู่ส่วน ๑ อีกส่วน ๑ ความที่บุคคลตั้งใจปฏิบัติเช่นนั้น ด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ก็ย่อมเป็นบุญ เพราะเป็นเครื่องชำระความชั่ว และให้ผลเป็นสุขในภายหน้า ตรงกันข้ามกับบาป ดังภาษิตว่า.

ยถากมฺมํ คมิสฺสนฺติ ปุญฺญปาปผลูปคา

สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้เข้าถึงผลของบุญและบาป จักไปตามกรรม.

นิรเย ปาปกมฺมนฺตา ปุญฺญกมฺมา จ สุคตึ.

ผู้มีกรรมเป็นบาปจักไปในสถานที่ไม่เจริญ ส่วนผู้มีกรรมเป็นบุญ จักไปสู่สุคติ.

ตสฺมา กเรยฺย กลฺยาณํ นิจยํ สมฺปรายิกํ.

ฉะนั้น บุคคลเมื่อสั่งสมกรรม อันจะให้ผลในภายหน้า จึงควรทำกรรมดี.

ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ

บุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ในโลกเบื้องหน้า ดังนี้.

ด้วยเหตุนี้ สัมปทาทั้ง ๔ จึงชื่อว่า สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์ในภายหน้า ด้วยประการฉะนี้.

สัมปทา ๔ เป็นเหตุให้ได้ประสบผลในปัจจุบัน คือทำบุคคลให้เป็นคนดีในหมู่และทำหมู่ให้อยู่ด้วยความสงบสุข ผู้ปฏิบัติตามได้ประสบสุขประโยชน์ในภายหน้าดังนี้ก็จริง แต่ก็ยังไม่อาจทำให้พ้นจากทุกข์ได้ เพราะทุกข์ที่ประจำสำหรับโลกก็ย่อมประจำอยู่เป็นธรรมดา คือความทรุดโทรมเปลี่ยนแปลง ความเจ็บไข้ ความแตกสลายของร่างกายและความพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความประสพกับสิ่งที่ไม่น่ารักเป็นต้น จนถึงหวังไม่ได้สมหวัง ถ้าบุคคลไม่รู้เท่าก็ย่อมเดือดร้อนมากบ้างน้อยบ้าง แล้วแต่เหตุจะอำนวย เพราะฉะนั้นจึงมีคนบางคนต้องการพ้นจากทุกข์เช่นนี้ เช่นพระมหาบุรุษโพธิสัตว์เป็นต้น และบางคนแม้ไม่คิดจะพ้นจากทุกข์เช่นนั้น แต่ใคร่ความรู้จริงยิ่งขึ้น พระบรมศาสดาจึงตรัสสอนให้มุ่งตั้งใจมั่น ในอารมณ์ที่ตั้งแห่งกัมมัฏฐานอย่างหนึ่ง มีกำหนดลมหายใจออกและกลับเข้าเป็นต้น จนจิตตั้งมั่นแน่แน่ว เป็นการห้ามจิตไม่ให้ส่ายไปรับอารมณ์ต่าง ๆ อันมากระทบ ที่จะให้เกิดยินดีบ้าง ยินร้ายบ้าง เป็นส่วนสมถภาวนา การปฏิบัติเช่นนี้ท่านแสดงว่าเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขตลอดเวลา ที่บำเพ็ญหาอุบายหลบทุกข์ส่วน ๑ อนึ่งท่านผู้รู้ย่อมทำให้เป็นบาทของปัญญา คือน้อมจิตตั้งมั่นไปพิจารณาสภาวธรรม ให้เห็นตามเป็นจริงส่วน ๑ อีกอย่างหนึ่ง ทรงสั่งสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นตามเป็นจริง เรียกว่าวิปัสสนาภาวนา เรื่องนี้แสดงโดยนัยเป็นอันมากจักแสดงบัดนี้โดยนัย ๑ และโดยย่นย่อพอได้ความดังนี้.

สิ่งที่ประสบพบเห็นทั้งหมด ที่ให้เกิดความยินดีบ้าง ให้เกิดความยินร้ายบ้าง เรียกว่า "อารมณ์" หมายความว่าที่ยึดถือหน่วงเหนี่ยวมีมากเหลือที่จะแสดง แต่รวมลงก็คงเป็นรูป ที่ประสบกับตา ๑ เสียงกระทบหู ๑ กลิ่นประสบกับจมูก ๑ รสประสบกับลิ้น ๑ โผฏฐัพพะที่ประสบกับกาย ๑ แล้วรวมเข้าเป็นเรื่องประสบกับมนะ (ใจ) ที่มนะนึกคิด เรียกว่าธรรมะหรือธรรมารมณ์ ๑ อารมณ์เหล่านี้ใครจะรู้หรือไม่รู้ก็ตาม ก็คงมีเกิดขึ้นเป็นธรรมดา (๑) ทั้งมีเกิดขึ้นแล้ว ก็แปรปรวนไปเสื่อมไป ทนอยู่คงที่ไม่ได้ ใครจะบังคับให้ผิดธรรมดาก็ไม่สมประสงค์ คงเป็นอยู่อย่างนี้เสมอเป็นธรรมดาอีก (๒) บุคคลผู้รู้อารมณ์นั้น ๆ เข้าก็เพราะตาได้เห็น หูได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้รส กายได้ถูกต้อง ครั้นแล้วมนะ (ใจ) ก็นึกคิดไปต่าง ๆ จาก ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (มนะ) (ที่รวมกันเป็นก้อนรูป หรือก้อนกายนี้ คือที่ตัวเราเอง) นั้นเล่าก็ทำหน้าที่ของตน ๆ ชั่วขณะ ๆ แล้วก็ล่วงดับไป และเกิดขึ้นใหม่แล้วก็ล่วงดับไป ทั้งต้องแก่ด้วย ต้องเจ็บด้วย ต้องตายด้วย เพราะมีชาติเป็นต้นเหตุ นี้ก็เป็นไปตามธรรมดา (๓) เพราะตาเห็นรูป ฯลฯ เป็นต้น จนถึงมนะใจนึกคิด เรื่องจึงเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณรู้สึกขึ้น ถ้าวิญญาณรู้สึกอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความยินดี เป็นที่ตั้งแห่งสุข ก็เกิดสุขเวทนา ถ้าวิญญาณรู้สึกอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความยินร้าย (โกรธ เกลียด กลัว) เป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ ก็เกิดทุกขเวทนา ถ้าวิญญาณรู้สึกอารมณ์เป็นกลาง ๆ (เฉย) ก็เกิดเวทนาไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข สัญญาก็จำหมายกำหนดไปตาม เป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร คือการปรุงแต่งจิต ได้กับความนึกคิด พร้อมกับเรื่องที่ประสพนั้นเอง ถ้าคิดปรุงแต่งในทางชั่วก็เป็นบาป คิดปรุงแต่งในทางดีก็เป็นบุญ คิดปรุงแต่งในทางไม่ใช่ดีไม่ใช่ชั่ว ถ้ามีก็เป็นอัพยากฤตถึงรูป (ซึ่งรวมตาหูจมูกลิ้นกายใจ) วิญญาณ เวทนา สัญญา สังขาร เหล่านี้เล่าเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป และเกิดขึ้นใหม่แล้วก็ดับไปอีก จึงชื่อว่า แปรปรวน *(อนิจฺจํ)* อยู่เสมอ ทนอยู่คงที่อย่างเดียวไม่ได้ *(ทุกฺขํ)* บังคับให้เป็นไปตามใจหวัง *(อนฺตตา)* ก็ไม่ได้เป็นธรรมดาอีก (๔) ถ้าจิตพรากออกไปจากรูปเสียแล้ว เช่นอย่างคนตาย อารมณ์ภายนอกเหล่านั้นจะมีมากเท่าไร ก็ไม่

ปรากฏแก่ตนเลย ตาก็ไม่เห็น หูก็ไม่ได้ยิน จมูกก็ไม่ได้กลิ่น ลิ้นก็ไม่ได้รส กายก็ไม่รู้สึกถูกต้อง มนะใจก็ไม่เกิดวิญญาณ เวทนา สัญญา สังขาร ก็ไม่เป็นไป คงเหลือแต่รูปอันเป็นส่วนโลกแท้ เป็นอยู่อย่างนี้เป็นธรรมดา (๕) บุคคลได้รู้สิ่งนั้น ๆ เข้า คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมะคือเรื่อง และรู้จัก ตา หู จมูก ลิ้น กาย มนะใจ ตลอดถึงรู้รูปตนเอง และวิญญาณ เวทนา สัญญา สังขาร และรู้จักด้วยอำนาจของอวิชชา คือความเข้าใจผิด รู้ผิด จึงยึดถือสิ่งนั้น ๆ (อันเป็นส่วนผล) ว่าเป็นของเราบ้าง เราเป็นสิ่งนั้นบ้าง สิ่งนั้น ๆ เป็นจริงจังของเราบ้าง ก็เป็นอันยึดถือเอาสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และบังคับบัญชาไม่ได้ *(อนตฺตา)* ว่าเป็นของเราบ้าง เราเป็นสิ่งนั้น ๆ บ้าง สิ่งนั้น ๆ เป็นจริง ๆ ของเราบ้าง และพลอยเป็นเกิด เป็นแก่ เป็นเจ็บ เป็นตาย ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไปตามสิ่งที่รู้ จึงไม่พ้นจากทุกข์เดือดร้อน ส่วนผู้รู้ด้วยปัญญาชอบตามเป็นจริงแล้ว ย่อมเบื่อหน่าย เมื่อเบื่อหน่ายย่อมปล่อยวางไม่ยึดถือ เพราะปล่อยวางไม่ยึดถือ จึงหลุดพ้นจากความยึดถือคงเป็นผู้รู้อยู่ ไม่พลอยเกิด ไม่พลอยแก่ ไม่พลอยเจ็บ ไม่พลอยตาย ไม่พลอยไม่เที่ยง เป็นทุกข์ไปตามที่รู้ ก็พ้นจากทุกข์ร้อนด้วยประการฉะนี้ ท่านผู้พ้นด้วยความรู้จริงนั้น ถึงอารมณ์ภายนอกจะมีมาสักเท่าไร ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จะได้ประสพอย่างไร วิญญาณ เวทนา สัญญา สังขาร จะเป็นไปอย่างไร ท่านก็ไม่หวั่นไหวไปตาม คงเป็นผู้รู้หลุดพ้นอยู่เสมอ และอาศัยทำประโยชน์ไปกว่าจะถึงที่สุด ดังนี้.

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณแล้วทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ด้วยทรงแสดงธรรมสั่งสอนสัตว์ ย่นลงในประโยชน์ ๓ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันและสำหรับตน ๑ ประโยชน์ภายหน้าและสำหรับหมู่ ๑ ปรมัตถประโยชน์ ๆ อย่างสูงยิ่ง ๑ ดังแสดงมาแล้วนั้น เพราะฉะนั้น พระองค์จึงควรได้พระนามว่ามัคนายก ผู้นำทางจากการทรงสั่งสอน สัตว์ทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้.

พระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ ชื่อว่าสวากขาตธรรม ธรรมอันพระผู้มีพระภาคกล่าวดีแล้ว เพราะย่อมชี้เหตุชี้ผล ให้บุคคลผู้ฟัง ได้ความรู้ความเข้าใจ และเมื่อประพฤติปฏิบัติไป ก็ย่อมได้รับผล ตามสมควรแก่เหตุ

เพราะฉะนั้น พุทธศาสนิกบริษัท เมื่อมุ่งผลอันใด ก็พึงตั้งใจปฏิบัติเหตุให้ถูกต้อง ผลอันนั้นก็จะพึงปรากฏแก่ตนเอง ตามความสามารถแห่งความประพฤติปฏิบัติด้วยประการฉะนี้.

สังฆคุณกถา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

ธมฺมปีติ สุขํ เสติ วิปฺปสนฺเนน เจตสา

อริยปฺปเวทิเต ธมฺเม สทา รมติ ปณฺฑิโตติ.

บัดนี้จักแสดงธรรมะ พรรณนาความในสังฆคุณ คือคุณของพระสงฆ์ เพื่อเป็นเครื่องอบรมปัญญาความรู้และเป็นเครื่องเจริญปสาทะความเลื่อมใส ของพุทธศาสนิกชน ผู้มุ่งศึกษาและปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนา.

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้ว ทรงพระกรุณาโปรดแสดงคำสั่งสอนชี้เหตุชี้ผลให้ผู้ฟังได้ความรู้ความเข้าใจ ผู้ฟังคำสั่งสอนของพระองค์ เพื่อพิจารณาด้วยปัญญาชอบตามเหตุและผล เห็นจริงด้วยใจ เกิดมีความเชื่อความเลื่อมใสขึ้นจนเห็นแน่ว่าบุคคลเป็นคนชั่วก็เพราะประพฤติของตัวเอง ถึงใครจะยกย่องว่าเป็นคนดีก็ไม่เป็นไปตาม และบุคคลเป็นคนดีก็เพราะประพฤติดีของตนเอง ถึงใครจะกล่าวข่มว่าเป็นคนชั่ว ก็ไม่เป็นไปตาม ไม่ใช่เพียงชาติสกุล ไม่ใช่เพียงโภคทรัพย์ ไม่ใช่เพียงรูปพรรณสัณฐาน ที่จะทำให้เป็นคนชั่วหรือคนดีได้ (ก็แต่สมบัติเหล่านั้น อาจเป็นอุปกรณ์ช่วยให้ประพฤติดีสะดวกขึ้นบ้าง) ท่านเห็นโทษของความชั่วว่าเป็นดังของโสโครก เห็นคุณความดีว่าเป็นดังอาภรณ์ประเสริฐสุดจึงต่างประพฤติดีด้วยกัน ทั้งประพฤติดีเช่นนั้นก็ตรงตามคลองธรรม ไม่เป็นไปตามนิยมของผู้อื่นและของตน ที่ผิดจากคลองธรรมจึงประพฤติเป็นธรรม หรือประพฤติเพื่อธรรม ที่ท่านผู้ประพฤติดีได้บรรลุถึง ประพฤติถูกต้องจริง ๆ จึงเป็นหมู่เป็นพวกด้วยความประพฤติดี ถึงท่านไม่รู้จักกัน ท่านผู้เช่นนั้นเมื่อเห็นผู้อื่นประพฤติผิดพลาด และเห็นสมควรก็ตักเตือนกันด้วยเมตตากรุณา ท่านผู้ได้รับ

ตักเตือนก็ไม่ถือทิฏฐิและมานะ เมื่อเห็นว่าตนผิดก็ยอมรับแก้ไข แม้เมื่อเห็นว่าตนไม่ผิดก็ไม่โกรธขัดใจ เพราะคิดเห็นผิด ท่านตักเตือนด้วยความกรุณา ถ้ามีกิจที่พึงทำเกิดขึ้นก็ช่วยกันทำ สงเคราะห์และอนุเคราะห์กันและกันตามควร เมื่อแลดูกันด้วยจักษุที่ประกอบด้วยเมตตากรุณา จึงเป็นหมู่เป็นพวกกันด้วยความสามัคคีธรรม เพราะมุ่งความจริงที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมโดยถูกต้อง จึงศึกษาจดจำพิจารณาพระปริยัติธรรมตามกระแสพระพุทธภาษิต จนรู้จักอรรถะคือเนื้อความของปริยัติธรรมนั้น ๆ และปฏิบัติตามความสามารถ (ท่านแสดงไว้ว่า) ถ้าท่านมุ่งความสงบจิตด้วยสมถภาวนา ท่านก็บำเพ็ญสมถ-กัมมัฏฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง มีกำหนดลมหายใจออก และลมหายใจกลับเข้า เป็นต้น จนจิตตั้งมั่นมีอารมณ์เป็นอันเดียว อยู่เป็นสุขในปัจจุบันเป็นชั้น ๆ ตามกำลังของจิตที่ตั้งมั่น และท่านน้อมจิตที่ตั้งมั่นนั้นไปพิจารณาสภาวธรรม (ดังแสดงไว้ในธรรมคุณตอนประโยชน์อย่างสูง) จนเห็นตามเป็นจริง เป็นฝ่ายสมถยานิก ผู้ดำเนินทางสมถะบ้าง บางท่านดำเนินตามอริยมรรค ตั้งสัมมาทิฏฐิปัญญาเห็นชอบเป็นหลัก อาศัยสัมมาสมาธิเป็นเครื่องอุปถัมภ์ จนเห็นด้วยปัญญาชอบตามเป็นจริงว่า ร่างกายที่มีจิตครอง อันแจกตามอาการที่ปรากฏเป็นปัญจขันธ์มีชาติเป็นผู้ปั้นมีความชราทรุดโทรมเป็นผู้ทำให้ทรุดโทรม มีพยาธิเป็นผู้ทำให้เจ็บช้ำลำบาก มีมรณะเป็นผู้ทำให้แตกสลายประจำหรือเผาผลาญอยู่เสมอ จึงไม่เที่ยง เพราะต้องแปรเปลี่ยนแปลงไปจึงเป็นทุกข์ เพราะทนได้ยากลำบาก และไม่ได้ จึงเป็นอนัตตา เพราะบังคับไม่ได้ตามใจหวัง เหมือนเชื้อที่ไฟเผาก็ต้องร้อนไหม้ทนอยู่อยู่เสมอ ฉะนั้น เมื่อท่านเห็นจริงด้วยปัญญาอันชอบแล้ว ย่อมปล่อยวางปัญจขันธ์ไม่ยึดมั่นถือมั่นว่า ปัญจขันธ์เป็นของเรา หรือปัญจขันธ์เป็นตัวตนจริง ๆ และเป็นของเราคงเป็นผู้รู้จักเป็นผู้เห็นปัญจขันธ์ ว่าเป็นทุกข์อยู่ตามสภาพ แต่ท่านไม่เป็นทุกข์จึงพ้นทุกข์ เพราะพ้นทุกข์จึงเป็นสุข และเป็นผู้รู้เป็นสุขจำเพาะตน ปราศจากสงสัยว่าพระผู้รู้เองและสอนผู้อื่นให้รู้ตามมีหรือไม่ พระธรรมคือข้อปฏิบัติอันเป็นเหตุและผล คือความพ้นทุกข์หรือไม่ หมู่คนที่ปฏิบัติธรรมแล้วพ้นจากทุกข์หรือไม่ เพราะรู้เห็นตามเป็นจริงเองจึงไม่ถือศีลและวัตรผิด ๆ ไป ด้วยอำนาจความถือขลังต่าง ๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านย่อมไม่

ชิงดีชิงเด่นกัน เพราะเห็นแน่แล้วว่าชิงกันไม่ได้ ใครทำดีผู้นั้นก็ดีเอง ใครทำชั่วก็ชั่วเอง และไม่มีการวิวาทบาดหมางแก่งแย่งแตกร้าวกัน เพราะการประพฤติเช่นนั้นเป็นความชั่ว เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ แม้บางท่านยังไม่หลุดพ้นจากความติดอยู่ด้วยอำนาจยินดีในส่วนที่ชอบใจ ยังไม่หมดจากความกระทบดวงจิตด้วยอำนาจยินร้ายในส่วนไม่ชอบโดยสิ้นเชิง เพราะอวิชชาความเข้าใจผิด หรือความไม่รู้แจ้ง ยังไม่หมดสิ้นก็ตาม แต่ท่านก็ได้ถึงกระแสของธรรมแล้ว ถ้าท่านได้พิจารณาด้วยปัญญาชอบให้เห็นจริงขึ้น ก็อาจพ้นจากเครื่องเศร้าหมองใจยิ่งขึ้นจนถึงที่สุด ท่านผู้ได้ฟังคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เห็นจริงด้วยใจอันถูกต้องตามคลองธรรมนั้น ไม่นิยมเพศว่าเป็นชายหรือเป็นหญิง และไม่นิยมว่าเป็นนักบวชหรือไม่ นิยมแต่ท่านผู้มีคุณงามความดี แม้จะมีชาติสกุลต่างกันตามสมมติ และมีทรัพย์ มียศ มีรูปพรรณสัณฐานต่างกัน เมื่อมีความเห็นถูกเห็นชอบร่วมกัน ตั้งแต่ชั้นเบื้องต้นไป ก็เปลี่ยนชั้นจากพื้นภูมิเดิมขึ้นเองด้วยความดี ไม่ต้องมีผู้อื่นแต่งตั้งและเลื่อนให้ และไม่มีใครอาจถอดถอนเหมือนกัน ท่านจึงเป็นหมู่เป็นพวกกันเองด้วยความเห็นชอบ และท่านเป็นหมู่เป็นพวกที่ดี จึงไม่ดูหมิ่นกันและไม่ดูหมิ่นผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนี้ ถึงจะมีมากเท่าไรก็ไม่กีดขวางกัน ไม่บังกันเมื่อท่านยังมีชีพอยู่และสามารถ ก็ไม่เกียจคร้านประกอบกิจการตามสมควรแก่เพศและภูมิของตน ๆ ในทิฏฐธรรมิกัตถประโยชน์ คือประกอบการเพื่อบำรุงอัตตภาพให้เป็นไปตามสมควร เป็นส่วนสุจริตบ้าง ประกอบกิจการในสัมปรายิกัตถประโยชน์ เพื่อทะนุบำรุงหมู่บูชาท่านผู้ควรบูชา มีเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยอุดหนุนกิจการและบุคคล ในทางดีทางชอบอันเป็นไปตามพระพุทธศาสนาบ้าง (ท่านผู้ที่ประพฤติเช่นนี้มักเป็นฆราวาส) ตั้งใจศึกษาทรงจำพิจารณาปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ช่วยประกาศพระศาสนาให้แพร่หลายและปกครองพระศาสนาให้ถาวรสืบต่อไป เพื่อประโยชน์แก่ชนในภายหลังบ้าง (ท่านที่ประพฤติเช่นนี้มักเป็นบัณฑิต เช่นท่านช่วยกันทำสังคายนาพระพุทธศาสนามาแล้ว) หมู่ชนเช่นนี้ท่านจัดเป็นชั้น ต่างกันด้วยความเห็นธรรมต่ำและสูงกว่ากันเป็น ๔ คู่ คือท่านผู้ยังปฏิบัติอยู่ในเหตุ เพื่อบรรลุผลชั้นต้น เรียกว่าโสตาปัตติมัคคัฏฐะ ผู้ตั้งอยู่ในทางเป็นที่ถึงกระแสธรรมชั้นต้น ๑

ท่านผู้ถึงกระแสธรรมในชั้นต้นนั้นแล้ว ๑ นี้เป็นคู่ต้น. ท่านผู้ยังตั้งอยู่ในทางแห่งพระสกทาคามี (ผู้ยังมาอีกคราวหนึ่ง) ๑ ท่านผู้เป็นพระสกทาคามี ๑ นี้เป็นคู่ที่ ๒ ท่านผู้ยังอยู่ในทางแห่งพระอนาคามี (ผู้ไม่ต้องมา) ๑ ท่านผู้เป็นพระอนาคามี ๑ นี้เป็นคู่ที่ ๓ ท่านผู้ยังตั้งอยู่ในพระอรหัตต์ ๑ ท่านผู้เป็นพระอรหัตต์แล้ว ๑ นี้จัดเป็นคู่ที่ ๔ แยกคู่ทั้ง ๔ นี้ออกจึงเป็น ๘ บุคคล ท่านเหล่านี้แลเป็นหมู่พระสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นหมู่ที่ควรบูชาด้วยพัสดุอันเป็นไทยธรรม เป็นหมู่ที่ควรต้อนรับ เป็นหมู่ที่ควรแก่ทักขิณาทานเป็นหมู่ที่ควรทำอัญชลี เป็นเขตต์บุญของสัตว์โลก ด้วยประการฉะนี้.

เมื่อพุทธศาสนิกบริษัท ได้ระลึกถึงคุณแห่งพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าดังแสดงมาโดยย่อนี้ ด้วยปัญญาอันชอบย่อมเป็นบุญเป็นกุศลซึ่งให้ผลเป็นสุขอย่าง ๑ และจักเป็นเหตุให้เห็นได้ว่าพระสาวกนั้น ๆ ในชั้นต้นก็เป็นสามัญชนเช่นเรา แต่อาศัยตั้งใจฟังคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พิจารณาด้วยปัญญาเห็นชอบด้วยจริงใจ และตั้งใจประพฤติดีตามธรรม จึงเปลี่ยนชั้นภูมิขึ้นโดยลำดับจนถึงชั้นสูงสุด เพราะคุณธรรมคือความดีเช่นนี้ จักได้ถือเอาเป็นตัวอย่างที่ดี และเมื่อประพฤติตามก็จักเป็นผู้มีความประพฤติดี เป็นสุจริตทางกาย ทางวาจา ทางใจ และมีสามัคคีธรรมต่อกัน จนอาจเปลี่ยนชั้นภูมิขึ้นได้อย่าง ๑ แม้ยังไม่ถึงชั้นของพระอริยบุคคล ก็จักเป็นกัลยาณชน เมื่อผู้ประพฤติพิจารณาดูตน ก็จักมีปีติเอิบอิ่มใจ เพราะเห็นว่าได้ประพฤติชอบและจักอยู่เป็นสุขทั้งในปัจจุบัน และภายในภาคหน้า ดังพุทธภาษิตว่า

ธมฺมปีติ สุขํ เสติ วิปฺปสนฺเนน เจตสา

อริยปฺปเวทิเต ธมฺเม สทา รมติ ปณฺฑิโต.

ผู้มีปีติเอิบอิ่มใจในธรรม มีใจผ่องใสแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุขสำราญ เพราะฉะนั้นผู้ปฏิบัติกิจการด้วยปัญญาซึ่งเรียกว่าบัณฑิต จึงยินดีในธรรมที่พระอริยประกาศแล้วทุกเมื่อ.

โยธมฺมจารี กาเยน วาจาย อุทเจตสา

อิเธว นํ ปสํสนฺติ เปจฺจ สคฺเค ปโมทติ.

ผู้ใดเป็นผู้ประพฤติธรรม ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ. ท่านผู้รู้ย่อมสรรเสริญผู้นั้นในโลกนี้ ครั้นผู้นั้นละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงอยู่ในสวรรค์.

อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา **สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต มีความเห็นชอบ ประกอบกรรมตามความเห็นชอบ.** *เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชนฺติ* สัตว์เหล่านี้ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ด้วยประการฉะนี้.

อคฺคโต เว ปสนฺนานํ อคฺคํ ธมฺมํ วิชานเต
อคฺเค พุทฺเธ ปสนฺนานํ ทกฺขิเณยฺเย อนุตฺตเร
อคฺเค ธมฺเม ปสนฺนานํ วิราคูปสเม สุเข
อคฺเค สงฺเฆ ปสนฺนานํ ปุญฺญกฺเขตฺเต อนุตฺตเร
อคฺคสฺมึ ทานํ ททตํ อคฺคํ ปุญฺญํ ปวฑฺฒติ
อคฺคํ อายุ จ วณฺโณ จ ยโส กิตฺติ สุขํ พลํ
อคฺคสฺส ทาตา เมธาวี อคฺค ธมฺมสมาหิโต
เทวภูโต มนุสฺโส วา อคฺคปฺปตฺโต ปโมทติ.

เมื่อบุคคลรู้จักธรรมอันเลิศ เลื่อมใสแล้วโดยความเป็นของเลิศ เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ ซึ่งเป็นทักขิไณยบุคคลอันเยี่ยมยอด เลื่อมใสในพระธรรมอันเลิศ ซึ่งเป็นธรรมปราศจากราคะและสงบระงับเป็นสุข เลื่อมใสในพระสงฆ์ผู้เลิศ ซึ่งเป็นเขตบุญอย่างยอดถวายทานในท่านผู้เลิศนั้น บุญอันเลิศ คือ อายุ วรรณะ ยศ เกียรติคุณ สุข และพละที่เลิศย่อมเจริญ ผู้มีปัญญาตั้งมั่นในธรรมอันเลิศแล้ว ให้ทานแก่ท่านผู้เป็นบุญเขตต์อันเลิศจะเกิดเป็นเทพยดา หรือเกิดเป็นมนุษย์ก็ตาม ย่อมถึงความเป็นผู้เลิศบันเทิงอยู่ดังนี้.

เพราะฉะนั้น พุทธศาสนิกบริษัทผู้แสดงความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยก็พึงตั้งใจปฏิบัติธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศไว้ เพื่อยังความเลื่อมใสของตนให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น และการตั้งใจปฏิบัติเช่นนั้น ก็ยังจะได้ชื่อว่าเป็นการบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยการปฏิบัติบูชา ซึ่งจัดเป็นบูชาอย่างสูง เป็นบุญกุศลอันยิ่ง ดังแสดงมาด้วยประการฉะนี้.

เรื่องไตรสิกขา

แสดงโดย

พุทธทาส ภิกขุ

ณ สวนโมกขพลาราม (ไชยา)

๕ กรกฎาคม ๒๕๑๗

ธรรมเทศนาในวันนี้เป็นธรรมเทศนา ปรารภเทศกาลเข้าพรรษา ดังที่ท่านทั้งหลายก็ได้ทราบกันอยู่แล้ว เทศกาลเช่นนี้เราจะต้องทำอะไรบ้าง อาตมาเห็นว่าจะต้องชำระสะสางรื้อฟื้นข้อปฏิบัติต่าง ๆ ให้เป็นไปอย่างถูกต้องเรียบร้อยยิ่งขึ้นไปทุกที จึงได้ยกเอาเรื่องพระรัตนตรัย หรือการถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะมากล่าวแล้ว ซึ่งสรุปใจความว่า จะต้องมีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ประกอบพร้อมด้วยมรรคมีองค์แปดประการ โดยอาการอย่างนั้นจะทำให้มีพระรัตนตรัย เหมือนกะว่านั่งใต้ต้นโพธิ์มีการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า แต่เดี๋ยวนี้คนโดยมาก ก็ไม่นั่งใต้ต้นโพธิ์ อย่างเลว ๆ มันก็ไปนั่งเสียใต้ต้นกระท่อม ต้นกัญชายาฝิ่น หรืออะไรทำนองนั้นเสีย ก็ไม่ชนะมาร.

ทีนี้ก็จะพูดกันถึงเรื่อง "ไตรสิกขา" ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งมีนัยยะจะต้องสังเกตพิจารณากันอย่างมากมายหลายแง่หลายมุม เช่นเดียวกับเรื่องพระรัตนตรัย มีเรื่องที่จะต้องพิจารณาดูหลายทางหลายทิศ หลายแง่หลายมุม พูดกันจนตายก็ไม่จบ แต่ก็ได้เอาเฉพาะแง่มุมที่ควรสนใจเป็นอย่างยิ่ง มาพูดกันก่อน แม้เรื่องไตรสิกขาในวันนี้ก็เช่นเดียวกัน จะพูดกันแต่บางแง่บางมุม เท่าที่จะเป็นการรื้อฟื้นส่วนที่จำเป็นจริง ๆ ให้เกิดมีขึ้น หรือเจริญงอกงามต่อไป.

คำว่า ศีล ก็คือ ความเป็นปกติอยู่ได้ เพราะสงัดจากโทษ ทางกาย ทางวาจา สมาธิ ก็คือความเป็นปกติอยู่ได้ เพราะสงัดจากโทษในทางจิต ทีนี้ปัญญา ก็คือมีความปกติสงัดสงบอยู่ได้จากโทษทางทิฏฐิ คือความคิดความเห็นชอบ.

ศีล ปราศจากโทษทางกาย ทางวาจา สมาธิปราศจากโทษทางจิต ปัญญาปราศจากโทษทางทิฏฐิ.

โทษทางกาย ทางวาจา คือความผิดความชั่ว มันเกิดขึ้นทางกาย ทางวาจานั้น ถ้าไม่มีแล้ว ก็เรียกว่าคนมีศีล ไม่ต้องแจกเป็นข้อ ๆ ก็ได้ เพราะว่าศีลทุกข้อมันก็มุ่งกำจัดโทษทางกาย ทางวาจาทั้งนั้น.

ศีล ๕ ก็ดี ศีล ๘ ก็ดี ศีล ๑๐ ก็ดี ศีล ๒๒๗ ก็ดี มุ่งไม่ให้เกิดความเสียหาย ความผิดพลาด ความไม่น่าดู ที่เรียกว่าโทษที่เกิดขึ้นจากกายวาจา.

ทีนี้สมาธิปราศจากโทษทางจิต หมายความว่า จิตมันถูกรบกวน ด้วยนิวรณ์เป็นต้น พูดกันตรง ๆ ก็ว่า ใจมันไม่ปกติ มันมีความกระสับกระส่ายทางจิต เป็นจิตที่ไม่สะอาด หาความสงบสุขมิได้ นี้เรียกว่าโทษทางจิต จิตไม่แจ่มใส ไม่สดชื่น ถ้าเอาโทษเหล่านี้ออกไปเสียได้จากจิต จิตปราศจากโทษ ลักษณะอันนี้เรียกว่าความเป็นสมาธิ จะมีกี่แบบมันพูดกันไม่ไหว แต่ทุกแบบมันจะมีอย่างนี้ว่า สงัดจากโทษทางจิต ใครจะทำโดยทางใดก็ตาม ตามชอบใจของตน หรือบางทีไม่ต้องทำอะไรเลยนักก็ได้ เพียงแต่ประคองจิตไว้ให้ดี ๆ อย่าให้จิตมันประกอบอยู่ด้วยโทษ อย่างนี้ก็เรียกว่ามีสมาธิได้.

ทีนี้ ปัญญาปราศจากโทษทางทิฏฐิ มิได้หมายถึงตัวจิต แต่หมายถึงความรู้ ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจถูก ที่รวมเรียกกันว่า สัมมาทิฏฐิ ถ้ามีความเห็นผิดเป็นมิจฉาทิฏฐิแล้ว มันก็เกิดโทษขึ้นมา ไม่ได้รบกวนที่กาย วาจา หรือจิต แต่มันรบกวนที่ความคิดความเห็น คนมีมิจฉาทิฏฐิก็คิดทำไปผิด ๆ พูดไปผิด ๆ ก็เลยเป็นการเสียหายทางกาย วาจา จิตได้ ฉะนั้น ทุกคนควรระวัง มิจฉาทิฏฐิ คือความคิดความเห็นผิดนั้นแหละให้มาก ๆ เพราะว่าอะไรทั้งหลาย มันก็เกิดขึ้นอยู่กับทิฏฐิ.

คิดดูเองเสียใหม่ดีกว่า ว่าทางกาย ทางวาจา มันยังมีผิดพลาดอะไรอยู่ ยังน่าเกลียดน่าชังที่ตรงไหนบ้าง หรือมันทำให้เกิดรบกวนเป็นทุกข์เป็นโทษขึ้นมา กระทั่งถูกตำหนิติเตียน ล้วนแต่เป็นสิ่งที่เรียกว่ามีโทษด้วยกันทั้งนั้น เราติเตียนตัวเราได้ ผู้อื่น

ก็ติเตียนเราได้ นี้เรียกว่ามีโทษทางศีลอยู่ ก็ตั้งใจระวังอย่าให้เราติเตียนเราได้ ปัญหามันก็จะสิ้นสุดลงไป ถ้าเราติเตียนเราเองไม่ได้ คนอื่นก็ติเตียนเราไม่ได้ หรือเฉพาะเรื่องที่เราไม่รู้ จะมีคนติเตียนได้น้อยที่สุด เดี๋ยวนี้เรื่องที่เรารู้อยู่ว่าไม่ดีมีโทษ ก็ยังฝืนทำหรือไม่สนใจที่จะสำรวมระวังให้ดี ก็เพราะเราไม่รู้จักเคารพตัวเอง ไม่อยากเคารพตัวเองก็เลยให้มีความผิดเกิดขึ้นแก่ตนเอง ถ้าทำให้ดีอย่าให้มีโทษที่ติเตียนตนเองได้ ให้ยกมือไหว้ตนเองอยู่เสมอ ในส่วนกาย วาจา อย่างนี้เรียกว่ามีศีล แม้จะท่องศีลไม่เป็น.

ทีนี้ เรื่องจิตสนใจกันสักหน่อยก็พอจะรู้ได้ว่า เมื่อไรจิตมันมีโทษ มักจะเป็นไปใน ๓ ทาง คือโลภะ หรือโทสะ หรือโมหะ แต่ในทางหนึ่ง ๆ นั้นมันมีมากมีฝอยของมันมาก มันไม่ได้ออกมาเป็นตัว ออกมามีอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่านิวรณ์รบกวนจิต ซึ่งก็ท่องอยู่ได้ทุกคนว่า :

กามฉันทะ ความคิดมันครุ่นในทางกาม

พยาปาทะ ความคิดมันครุ่นในทางประทุษร้าย หรือเบียดเบียน

ถีนมิทธะ จิตมันตกไปในทางต่ำ มันแฟบ ละเหี่ยเศร้าสร้อย เป็นโทษ

อุธัจจะกุกกุจจะ จิตมันฟู ฟุ้งซ่าน ไม่อยู่กับร่องกับรอย

วิจิกิจฉา จิตคิดลังเล ไม่แน่ใจลงไป เช่นอย่างว่า เดี๋ยวนี้มีความแน่ใจในพระพุทธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์กันจริง ๆ หรือเปล่า ปัญหามันมีอยู่หลายชั้น บางทีก็ไม่รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วจะมีศรัทธามั่นคงแน่นแฟ้นในพระพุทธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์ได้อย่างไร.

แม้ว่าจะรู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์กันมากแล้ว แต่ก็ยังไม่มีความแน่ใจ ยังมีความลังเลอะไรบางอย่างอยู่ เหมือนกับคนที่ร้องอุทธรณ์ว่า ทำไมพระพุทธเจ้าพระธรรมเจ้าไม่ช่วยอย่างนี้เป็นต้น ยังมีเรื่องกรรม ไม่เชื่อผลแห่งกรรม ไม่เชื่อผู้กระทำกรรมจะเป็นผู้รับผลแห่งกรรมก็มี ยังไม่เชื่ออะไรอีกหลาย ๆ อย่าง ซึ่งล้วนแต่มันไม่แน่ใจมันเลยรบกวน.

จิตนี้ถูกรบกวนอยู่ด้วยนิวรณ์เหล่านี้เรียกว่า เป็นจิตที่มีโทษ เครื่องกั้นปิดบังความสะอาดสว่างของจิต ต้องกวาดออกไปให้เกลี้ยง ต้องนั่งเฝ้าดูกันสักหน่อย ว่านิวรณ์ชนิดไหนมันเกิดขึ้น ไม่รู้จักชื่อก็ได้ แต่มันให้รู้จักตัว คือความรู้สึกอาการของมันอย่างไรนั่นแหละ จิตมันใคร่ไปทางกามารมณ์อย่างนั้น อย่างนี้ ก็รู้สึกนี่ จะเรียกชื่อไม่ถูกก็ได้ แต่รู้ว่าอาการของมันอย่างนี้มาแล้ว ก็สลัดออกไปโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง.

แต่ความโง่ก็ยังมีได้ ถ้ามีความฉลาด มันก็ยังไม่แน่ ไม่ใช่ว่าคนฉลาดแล้วมันก็สลัดออกไปได้ คนฉลาดที่บังคับตัวไม่ได้ มันยิ่งฉลาดในการที่จะมีกิเลสให้มากยิ่งขึ้นไป สู้คนโง่ไม่ได้ก็ได้ ถ้ารู้ว่านี้เป็นกิเลส เป็นนิวรณ์แล้วก็สลัดออกไป สลัดความคิดอันนี้ออกไปอย่างซึ่งหน้าทั้งนั้น ไม่เล่นตลกกับตัวเอง ถ้าจะมีสมาธิกันจริงต้องทำอย่างนี้ นั่งสังเกตระวังว่าความรู้สึกที่เป็นโทษ นิสัยเกิดขึ้นกับจิตบ้าง เช่นเรื่องทางกามารมณ์ ก็เห็นว่าเป็นโทษแล้ว เรื่องทางโกรธ พยาบาทโทสะ นี้ก็เป็นโทษแล้ว แล้วหดหู่ ละเหี่ยละห้อย นี่ก็เป็นโทษอย่างหนึ่งแล้ว พุ่งขึ้นไปอย่างเหลิงเจิ้ง นี้ก็ว่าเป็นโทษแล้ว แล้วรวนเรโลเลนี้ก็เป็นโทษแล้ว สลัดเลิกคิดออกไปเสียก็แล้วกัน.

เมื่อสลัดเลิกคิดออกไปแล้ว ก็เข้ารูปเดิมของมันเอง คือปกติอยู่ สงัดอยู่จากโทษเหล่านี้ ไม่ต้องทำอะไรเพิ่มขึ้น อย่างมากก็รักษาความปกตินั้นไว้ ทุกคนก็พอจะมีสมาธิได้ในระดับหนึ่งเป็นอย่างน้อย นี้เรียกว่ามีสมาธิ เพราะคอยสลัดโทษทางจิตใจให้ออกไปเสียเสมอ.

ทีนี้เรื่องปัญญา นี้เรื่องมันมาก ถ้าเป็นเรื่องวิชชาความรู้แล้วก็ยิ่งมากกันใหญ่ ฉะนั้นเราจะต้องรวบรัดให้มันแน่นอนลงไปที่ว่า ปัญญานั้น มีอย่างไร มีทำไม เพื่อประโยชน์อะไร ในที่สุดมันก็จะพบว่า มีจุด ๆ หนึ่งเท่านั้น ในเรื่องของปัญญาที่แสนจะมากมายนั้น คือให้รู้ให้เห็นถึงขนาดว่า อย่าไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด.

คำว่าไม่คิดยึดมั่นในสิ่งใดก็เรียกว่าปัญญา หรือเป็นผลของปัญญาอยู่แล้ว เรื่องอื่นไม่สำคัญ จะรู้ตั้งมากมายอะไรก็ไม่มีประโยชน์อย่างไร ถ้าหากว่าไม่รู้เรื่องความ

ยึดมั่นถือมั่น ความไม่มีปัญญานี้ก็เรียกว่า โมหะ เรียกว่า อวิชชา เรียกหลายชื่อ ไม่ต้องรู้จักชื่อก็ได้เหมือนกัน รู้แต่ว่ามันไปยึดมั่นถือมั่นอะไรเข้าเป็นตัวกูหรือของกู เป็นตัวตนหรือเป็นของตน ก็รู้ว่านี้มันปราศจากปัญญาแล้ว มันเข้าใจผิด มันสำคัญผิด มันโง่ไปแล้วอย่างน้อยก็พักหนึ่ง อย่าให้มีอาการอย่างนี้ก็เรียกว่า มีปัญญาอย่างแน่นอนแท้จริง.

เดี๋ยวนี้มันมีคำพูดที่ต้องระวังให้ดี "มีความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด" หรือมีปัญญาชนิดที่มันไม่ใช้ประโยชน์อะไรได้เลย นึกถึงเรื่องที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ใบไม้กำมือเดียวก็พอ ไม่ต้องใช้ใบไม้หมดทั้งป่า เพราะว่าพระองค์จะนำมาสอนแต่เพียงเท่านั้นคือเพื่อให้ดับตัณหาเหล่านี้ได้.

เท่าที่เรียนหรือสอนกันมา มันมักจะทำให้เกิดความเข้าใจผิด ก็ถือไว้ทั้งผิด ๆ จะยกตัวอย่างความเข้าใจผิดที่มีอยู่ทั่ว ๆ ไป เช่นบางคนโดยมากก็คิดว่า เราแยกกันทำทีละอย่างดีกว่า หรือว่าแยกทีละอย่างทำก็ได้ จะทำศีลโดยไม่มีสมาธิปัญญาก็ได้ อุตส่าห์รักษาศีลไม่กล้าคิดไปถึงสมาธิหรือปัญญา เพราะคิดว่าทำอย่างนี้ก็ได้ ถ้าใครคิดอยู่อย่างนี้หรือเข้าใจอย่างนี้ ก็รีบแก้ไขเสียเถอะ มันเป็นสิ่งที่ไม่ตรงตามความเป็นจริง ศีล สมาธิปัญญานี้แยกกันไม่ได้ ศีลน้อย ๆ ขั้นต้น ๆ มันก็มีสมาธิ และปัญญาขั้นน้อย ๆ ติดมาด้วยกันทั้งนั้น ถ้าสูงก็ขึ้นไปจนกระทั่งสูงสุด ถ้าแยกกันทำทีละอย่างแล้ว มันเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ แล้วคนนั้นก็ไม่รู้ มันก็ว่าเอาเองว่าเป็นไปได้ ความไม่รู้นั้นไม่สามารถจะมีพร้อมกันไปได้ หรือไม่ยอมเชื่อว่าทำเพียงอย่างเดียวมันจะครบทั้ง ๓ อย่าง อย่างนี้เขาไม่ยอมเชื่อ อย่างเช่นจะรักษาศีลนี่มันต้องมีความตั้งใจมั่น หรือปักใจมั่นในการที่จะรักษาศีล ความตั้งใจปักใจมั่นเป็นสมาธิ มันจะต้องรู้ว่าทำอย่างไรจึงจะเป็นศีล ทำอย่างไรจึงจะรักษาเอาไว้ได้ ความรู้อันนี้เป็นปัญญา หรือว่าก่อนที่จะมารักษาศีลได้จะต้องมีปัญญามาก่อน มองเห็นก่อนรักษาศีลนี่ดีแน่ มองเห็นอยู่อย่างนั้นก็เป็นปัญญา แล้วก็นำมาสู่การรักษาศีล ตั้งใจสำรวมสังวรอย่างนั้น ๆ เพื่อความเป็นศีลแล้วก็มีกำลังใจแน่วแน่ตั้งมั่นลงไปในการทำอย่างนั้นทั้งหมด นี่มันก็เป็นสมาธิ ทีนี้ตั้งใจรักษาศีลให้ดีจะมีครบทั้ง ศีล สมาธิ ปัญญา.

ตัวอย่างถ้าปัญญาไม่มี ถ้าปราศจากปัญญา ศีลก็จะกลายเป็นสีลัพพตปรามาส ไปทันที เป็นศีลของคนโง่ ศีลของคนไม่มีเหตุผล จะวิ่งเข้ารกเข้าพง ทีนี้ถ้ารักษาศีลอย่างปราศจากสมาธิ ศีลก็ไม่มีกำลังจ ะล้มเหมือนกับคนไม่มีกำลัง เดินไม่ได้ และปัญญาก็มีไม่ได้เพราะหมดกำลังความคิด.

ทีนี้ถ้าดูว่า ถ้าปราศจากศีลเสียบ้างจะเป็นอย่างไร สมาธิก็ไม่มีที่ตั้ง หรือว่าปัญญาก็ไม่มีรากมั่นคง เหมือนต้นไม้ที่มันต้องอยู่บนแผ่นดิน รากของมันก็ไม่ไชลงไปหาส่วนลึกที่มีความมั่นคง นี้ศีลช่วยให้สมาธิมันมีที่ตั้ง ช่วยให้ปัญญามีรากอันมั่นคง นี่คือความที่มันแยกกันออกไม่ได้ ถ้าเข้าใจผิดว่ามันแยกกันได้ อย่างนี้คิดเสียใหม่ให้ดีว่าจะทำจนตาย ก็จะไม่มีศีลที่พอจะใช้ประโยชน์ได้ ไม่มีสมาธิปัญญาเลยก็เป็นสีลัพพตปรามาส แม้แต่แข็งข้อรักษาให้เคร่งครัดอย่างไรก็ไม่พ้นสีลัพพตปรามาสไป และดู ๆ ก็เป็นอย่างนี้กันทั้งนั้น ทั้งพระทั้งเณร ทั้งอุบาสกอุบาสิกา จึงถือว่าเป็นเรื่องที่จะต้องสะสางกันเสียใหม่ ให้มีปัญญาเข้าประคับประคองอยู่เสมอ มันก็จะไม่กลายเป็นคนงมงายไปได้.

ทีนี้เราก็เห็นได้ว่า ยังสามารถทำพร้อมกันไปได้ทั้ง ๓ อย่าง หรือว่ามันต้องทำพร้อมกันไปทั้ง ๓ อย่าง ถ้าไม่อย่างนั้นมันก็ล้มเหลว ไม่มีปัญญาที่จะรักษาศีล ควบคุมศีลให้ศีลอยู่เป็นรากฐานของปัญญา ให้ศีลนี้เป็นรากฐานของสมาธิ สมาธิจะได้อาศัยกำลังของศีล ศีลก็อาศัยกำลังของสมาธิ มีสมาธิแล้วปัญญามันก็เจริญงอกงาม มันก็ช่วยให้การรักษาศีลและสมาธิเลื่อนสูงขึ้นไปอีก มันเหมือนกับฝั้นเชือกเป็นเกลียวไปด้วยกัน.

จะเห็นได้ง่าย ๆ ก็ตรงที่ว่า ศีลได้กระจายออกเป็นอริยมรรคมีองค์แปด มีสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ นี้แหละท่านเรียกว่ามีองค์แปด พอเหมาะสมแก่สัดส่วนของมัน สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป นี้เป็นปัญญา สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว นี้ก็เป็นศีล สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ นี้ก็เป็นสมาธิคิดดูซิ ท่านเอาปัญญามาก่อน มรรคมีองค์ ๘ ปัญญามาก่อนคือ สัมมาทิฏฐิ กับสัมมาสังกัปโป นี้เป็นปัญญา

ต้องมาก่อน ถ้าไม่มีแสงสว่างมาก่อน มันก็มืดไม่รู้จักไปกันทางไหน ศีลก็เดินไม่ถูก สมาธิก็ตั้งไม่ถูก ปัญญามาก่อนมันก็ทำให้พูดถูก ทำถูก เลี้ยงชีวิตถูก ทำให้ศีลดีขึ้น.

ทีนี้มาถึงสมาธิ สัมมาวายาโม มีความเพียรชอบ มีความระลึกชอบ มีสมาธิชอบ เมื่อมีสมาธิชอบแล้ว ปัญญามันก็มีกำลังเพิ่มขึ้นมาอีก มีสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปโป มันเพิ่มกำลัง มันก็เลี้ยงกันได้ตลอดสายอีก แล้วมันกลับมาย้อนเลี้ยงข้างหัวแถวอีก มันก็ยิ่งดีขึ้นไป ทำงานสัมพันธ์กันครบถ้วนทั้ง ๘ อย่าง เรียกว่า มรรคสมังคี ที่มีไตรสิกขาก็คืออริยมรรคมีองค์ ๘ นั่นเอง ฉะนั้นจึงถือว่า ต้องสมังคี คือมีส่วนประกอบที่สมส่วนแล้วก็ผสมรวมเป็นอันเดียวกัน นี่คือข้อที่ว่าศีล และสมาธิ และปัญญาทั้งสามส่วนนี้ต้องรวมเป็นอันเดียวกัน เหมือนเชือกที่เขาฟั่นมี ๓ เกลียว ฉะนั้น.

มีอุปมาว่า คนหนุ่ม ๓ คนนี้เข้าไปในป่า เห็นต้นจำปามีดอกสะพรั่ง มันเก็บไม่ถึง ไม้ก็ไม่มีจะสอย จะปีนขึ้นไปบนต้นก็ยากลำบาก จึงมาคิดกันว่าเราจะเอาดอกจำปานี้ได้อย่างไร เขาก็ใช้วิธีต่อตัวกันเหมือนนักเรียนเขาเล่นกายกรรมนั้น คนไหนควรจะอยู่ข้างล่าง คนนั้นก็อยู่ข้างล่าง คนหนึ่งก็เหยียบขา คนหนึ่งก็เหยียบบ่าของคนนั้นต่อตัวกันขึ้นไป มันก็ได้ดอกจำปามาแบ่งกันทั้ง ๓ คน นี่เป็นอุปมาที่เขากล่าวไว้อย่างนี้ ลองสังเกตดูให้ดีให้เข้าใจ ถ้าไม่รวมกันก็ไม่ถึง ถ้ารวมกันมันก็สูงขึ้นไปจนโน้มกิ่งถึง แล้วก็เก็บดอกได้.

จะยกตัวอย่างให้ง่ายอีกสักหน่อยเช่นว่า จะทำอานาปานสติ จะต้องเตรียมปรับปรุงตัวให้มันสงบระงับลงมา สังวรระวังให้ดี มันก็เลยมีอาการเรียกว่า ศีล ต้องสำรวมระวังจึงทำไปได้ ทีนี้จิตกำหนดอารมณ์แน่วแน่ลงไปในส่วนสมาธิ รู้อยู่มาตั้งแต่ทีแรกแล้วว่าจะต้องทำอย่างไร นี้ก็มีปัญญารู้ยิ่งขึ้นไปตามลำดับ ในขณะที่ทำสมาธิอยู่นี้ก็เป็นปัญญาเพียงแต่ว่ามันยังไม่สูงสุด ปัญญาชั้นสูงสุดที่จะเป็นมรรคผลมันจะต้องอีกชั้นหนึ่ง เดี๋ยวนี้เราลงมือทำ นั้นมันก็เป็นปัญญาในขั้นต้น เรื่องศีลสำรวมระวังรักษาปรับปรุงอะไร ๆ ให้ดี.

ที่สอบสวนว่าศีลมีขาดอะไรบ้าง ปลงอาบัติบ้าง จะจัดเป็นแต่เรื่องศีล นี่ดูจะเป็นเรื่องหลับตามากกว่า ฉะนั้นจะต้องทำให้มันพร้อมกันไป ให้การสังวรระวังนั้นมันเป็นศีล ให้มีกำลังใจปักตั้งมั่นนี้เป็นสมาธิ และรู้ตัวอยู่ตลอดเวลานี้เป็นปัญญา จะไปรักษาศีลตามลำพังล้วน ๆ ไม่มีสมาธิ ไม่มีปัญญา มันก็เข้ารกเข้าพงอย่างที่ว่า หรือเป็นสีลัพพตปรามาสไป ฉะนั้นขอให้มองเห็นว่าตั้งใจทำอานาปานสติอย่างเดียว ตามระเบียบวิธีที่มีอยู่ ก็ชื่อว่าประพฤติพร้อมขึ้นมามีทั้งศีล สมาธิ ปัญญา ฉะนี้.

ข้อความในพระบาลีบางตอนก็มุ่งอธิบายในข้อนี้ อย่างคำอธิบายในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคในพระไตรปิฎกนั้น ก็แจกสโมธานคือสิ่งต่างๆ ที่มันจะมีเข้ามาเองครบถ้วนของธรรมะชื่อนั้นชื่อนี้ล้วนแต่แสดงให้เห็นว่า เมื่อลงมือทำอะไร ปฏิบัติธรรมข้อใดอยู่แล้วมันประพฤติพร้อมขึ้น มีทั้งศีล สมาธิ ปัญญา หรือจะมองให้ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น มันก็มีครบทั้งพละ ๕ อินทรีย์ ๕ โพชฌงค์ ๗ ต่อไปได้เลย จึงขออย่าได้ปล่อยไปอย่างที่เรียกว่าตามบุญตามกรรม จะต้องเอาเรื่องของ ศีล สมาธิ ปัญญา ขึ้นมาพิจารณาดูกันเสียใหม่.

มีคำกล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่แล้วว่า "สีลปริภาวิโต สมาธิมหัปผโลโหติ มหานิสังโส" ซึ่งแปลว่า สมาธิที่มีศีลอบรมดีแล้วจะมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ หมายความว่าสมาธิที่มีตามลำพังไปไม่รอด ฉะนั้นสมาธิที่มีศีลช่วยอบรมดีแล้ว "สมาธิปริภาวิตา ปัญญา มหัปผลาโหติ มหานิสังสา" ปัญญาที่มีสมาธิอบรมดีแล้วมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ "ปัญญาปริภาวิตัง จิตตัง อาสเวหิ วิมุจจติ" จิตที่มีปัญญาอบรมดีแล้ว ก็พ้นจากอาสวะทั้งหลาย มันไม่สามารถจะทำตามลำพังได้ จะมองไปจากข้างบนเอาจิตเป็นหลัก ก็จิตนี่ต้องถูกปัญญาอบรมดี ปัญญานี่จะถึงขนาดต้องมีสมาธิช่วยอบรม ช่วยแวดล้อม ช่วยปรุงแต่ง ทีสมาธิจะดีถึงขนาดต้องมีศีลช่วยอบรม มันก็เลยกลายเป็นช่วยอบรมซึ่งกันและกันไปทั้งศีล ทั้งสมาธิ ทั้งปัญญา และเนื่องอยู่กับสิ่งที่เรียก จิต ทั้งนั้นไม่มีอะไรที่จะไม่เกี่ยวกับจิต.

เมื่อศีล สมาธิ ปัญญา ถ้ามีแก่จิต ในเมื่อต่างช่วยกันอบรมซึ่งกันและกันหรือที่เรามาแยกกันนี่ก็เพื่อจะพูด หรืออย่างที่เขาเรียกว่า โดยนิตินัย หรือ ทฤษฎี นี่เรา

แยกกันได้ เอามาพูดทีละอย่างได้ แต่ถ้าโดยพฤตินัยหรือความที่มันเป็นการกระทำจริง ๆ แล้ว มันไม่อาจแยกกัน ถ้าแยกกันแล้วมันต้องเข้ารกเข้าพงไปข้างหนึ่งแน่ หรือทำให้เคร่งเครียดเคร่งครัดอย่างไร มันก็เป็นปรามาสไปหมด เป็นสัจจาธินิเวสไปหมด หรือว่าเป็นสีลัพพตปรามาสไปเสียตั้งแต่ต้น ฉะนั้นอย่าเข้าใจเคร่งเครียดกันให้เต็มที่แล้วมันจะได้ผล ถ้ามันไม่ถูกส่วนกันแล้ว คือไม่มีปัญญามาประคับประคองแล้วมันก็งมงาย.

ฉะนั้นดูกันเสียใหม่ในเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา จะเป็นพระเณร หรืออุบาสก อุบาสิกา ก็เป็นโอกาสที่จะหยิบเรื่องนี้ขึ้นมาพิจารณาเสียใหม่ ในโอกาสที่เรียกว่าเข้าพรรษา วันนี้ก็เป็นวันที่สองของการเข้าพรรษาก็จะได้พิจารณาแต่ตอนต้น ๆ พรรษา ก็เชื่อว่าคงจะดีขึ้นกว่าปีที่แล้วเป็นแน่นอน.

ทีนี้ก็พยายามใช้ให้มันมีครบอยู่ในกิจการบ้านเรือนเป็นประจำวันสำรวมระวังให้ดีนี้เรียกว่าศีล ปักใจตั้งมั่นลงไปให้หมดกำลังจิต นี้เรียกว่าสมาธิ แล้วก็ฉลาดรอบคอบรู้ในเรื่องนั้น ๆ ก็เรียกปัญญา แม้แต่หุงข้าวกินสักหม้อก็ว่าเป็นอย่างไรบ้าง ก็เป็นเรื่องของศีล สมาธิ ปัญญา มีความสังวรระวัง มีกำลังใจตั้งมั่นเป็นการรอบคอบรอบรู้ มันก็เป็นศีล สมาธิ ปัญญาได้ในการหุงข้าวกิน.

แต่ว่าท่านมุ่งหมายสูงกว่านั้น คือว่าอย่าให้มีโทษเกิดขึ้น ทางกายวาจา อย่าให้โทษเกิดขึ้นทางจิต อย่าให้โทษเกิดขึ้นทางทิฏฐิความคิดความเห็น แล้วก็เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องการ ในโลกนี้ทั้งหมดเลย ไม่ว่าคนถือศาสนาไหน ชาติไหน ภาษาไหน มันก็ต้องการอย่างนี้ทุกคน มีกาย วาจา สุภาพเรียบร้อยน่าดู เพราะว่าทุกคนมันชอบศีล ทุกคนมันก็มีกำลังใจมั่น มีกำลังใจสูง และตัวเองก็อยากมีกำลังใจสูง แปลว่าทุกคนในโลกนี้มันก็ชอบสมาธิอยู่แล้ว และคนที่เฉลียวฉลาดรอบคอบในสิ่งที่เป็นหน้าที่ของตนทุกคนมันก็ชอบ หรือต้องการมีปัญญาอยู่แล้ว.

ถ้าไม่เกี่ยวกับศาสนาก็ขอให้ถือว่า ทุกคนมันต้องการมีศีล สมาธิ ปัญญาอยู่ด้วยกันทั้งโลก จึงเห็นได้ว่าหลักธรรมะ ๓ ประการนี้ประเสริฐสูงสุด ตั้งอยู่ในศาสนา

ของคนทั้งโลกทีเดียว มองเห็นอย่างนี้แล้ว จะเกิดศรัทธาความพอใจ ความรักที่จะมีศีล สมาธิ ปัญญา ขึ้นมาโดยแน่นอน จึงขอร้องให้ชำระสะสางกันเสียใหม่.

สำหรับการเข้าพรรษาในปีนี้ก็จะพูด เรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา ในลักษณะอย่างนี้ต่อไป ถ้ายังไม่ตายก็คงจะพูดอย่างอื่น เพราะขี้เกียจที่จะพูดซ้ำ ๆ มันมีแง่มีมุมให้พูดหลายแง่หลายมุม ให้มีชีวิตอยู่โดยปราศจากโทษ ทางกายวาจา ทางจิต และทางทิฏฐิความคิดเห็น ขอให้มีศีล สมาธิ ปัญญา โดยแท้จริงได้เป็นแน่นอน.

ขอพุทธบริษัท เป็นพุทธบริษัทให้จริง ๆ มากขึ้น ในลักษณะที่ได้พรรณนามาอย่างนี้ จงนั่งใต้ต้นโพธิ์ ดีกว่าไปนั่งใต้ต้นผีนกัญชา หรือใต้ต้นกัลปพฤกษ์.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้.

๏ อันคนอกตัญญูไม่รู้คุณ
ถึงทารุณเช้าค่ำพร่ำว่าขาน
แล้วเอาทรัพย์นั้นให้ทั้งจักรวาฬ
ไม่เนิ่นนานหน่อยจิตกลับคิดร้าย

(สุภาษิตไทย)

ปฐมเหตุที่มาแห่งพระพุทธเจ้า กับปัจเจกพุทธและสาวกพุทธ

คำนำ

ข้าพเจ้าผู้โง่เขลาอับเฉาปัญญา จึงขออภัยมาต่อท่านเมธาจารย์ทั้งหลาย เมื่อข้าพเจ้าแสวงหาความหลุดพ้น พักอยู่ที่ถ้ำผาไทย จังหวัดลำปาง ในพรรษา พ.ศ. ๒๔๙๙ ข้าพเจ้าได้จัดรวบรวม ข้อสัมมาปฏิบัติไว้ ตั้งชื่อว่า วิชชาสัจจธรรม ปราถนาเพื่อพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน ณ สมัย ๒๕ พุทธศตวรรษ แต่เกิดมีอุปสรรคขัดข้องและไม่ได้พิมพ์ ประจวบใน พ.ศ. ๒๕๐๑ นี้ภรรยาและน้องสาวข้าพเจ้า เขาจะทำบุญอายุปีเกิด จึงได้จัดพิมพ์ช่วยเป็นอนุสรณ์ที่รฤกแด่ผู้มีอุปการะคุณของข้าพเจ้า

ขอความเจริญสุขสวัสดีด้วยเทอญ

ขุนทัศนวิภาค

๑๕/๓/๒๕๐๑

ณ สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นสุเมศมานพเศรษฐีหนุ่ม ได้จินตนาถึงว่าสิ่งคู่ทั้งหลายมีอยู่ เป็นคู่ ๆ กันเช่น มีทุกข์และสุข มืดและสว่าง เกิดและตาย ไม่เกิดและไม่ตายมีอยู่ จึงได้ออกบรรพชาเป็นสุเมศดาบศ ได้เจริญธรรมเพียง ๗ วัน ได้อภิญญาณสมาบัติ ประกอบด้วยเหตุในอดีตกาล คือ

มีปัจจัยบารมี	อภินิหาร	๑๖ ประการ	องค	๘ ประการ
			เหตุ	๔ ,,
			ปัจจัย	๔ ,,
	อัชฌาสัยธาตุ	๖ ,,		
	ลิงคะ	๔ ,,		

อภินิหาร ๑๖ ประการ

(สาธก) กึ เม เอเกน ติณฺเณน ปุริเสน กายทสฺน สพฺพญฺญุตํ ปาปุณิตฺวา สนฺตาเสสฺสํสเทวกํ

แปลว่า เมื่อตนรู้ซึ้งอำนาจแห่งบารมี ของลูกผู้ชายเป็นอันดีแล้ว ย่อมไม่ปรารถนาที่จะข้ามไปแต่โดยลำพัง หากจักเพียรให้ได้มาซึ่งพระสัพพัญญุตญาณ แล้วจึงข้ามไปสู่ฟากฝั่ง ศรีธันดรนิพพานพร้อมด้วยบริวารมนุษย์ และเทพยดา.

องคะ ๘ ประการ คือการอธิฐานเป็นสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นต้อง

๑. การได้เกิดมาเป็นมนุษย์

๒. การได้เกิดมาเป็นเพศชาย

๓. มีบุญญาธิการเป็นนิสสัย

๔. ได้นมัสการพระพุทธเจ้า

๕. อยู่ในบรรพชิตเพศ

๖. สมบูรณ์ด้วยการอภิญญา

๗. สามารถทำสิ่งที่ไม่อยู่ในวิสัยของสามัญชนพึงทำได้

๘. มีจิตรปราถนาอยากได้สัมมาสัมโพธิญาณ ปัจเจกะขีณาสวทสฺสว คือได้นมัสการพระขีณาสพ

การอธิฐานเป็นปัจเจกะโพธิ์นั้นต้อง

๑. ได้นมัสการพระพุทธเจ้า

๒. สามารถทำสิ่งที่ไม่อยู่ในวิสัย ของสามัญชนพึงทำได้

๓. มีจิตปราถนาอยากได้ปัจเจกะโพธิญาณ

การอธิฐานเป็นสาวกของพระพุทธเจ้านั้นต้อง

๑. ได้นมัสการพระพุทธเจ้า หรือ พระขีณาสพ เช่นพระอรหันต์

๒. สามารถทำสิ่งที่ไม่อยู่ในวิสัยของสามัญชนพึงทำได้

๓. มีจิตปราถนาเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า

เหตุ ๔ ประการ

๑. มีอุปนิสสัย (ฝึกใฝ่นึกน้อม)

๒. มีความกรุณา เป็นอัธยาสัย

๓. มีการทำความเพียรไม่เหนื่อยหน่าย

๔. มีกัลยาณมิตร์ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ศีล สุตะ จาคะ หิริ โอตัปปะ

ปัจจัย ๔ ประการ

๑. มีความเพียรไม่ท้อถอย

๒. มีความรู้ที่เฉียบแหลม

๓. อดทนต่อการทุกข์ยากด้วยประการทั้งปวง

๔. มีความเมตตาในสัตว์ทั้งหลาย

อัชฌาสัยธาตุ ๖ ประการ

(สาธก) ๑ เนกฺขมฺม ๒ ปวิเวก ๓ อโลภา ๔ อโทสา ๕ อโมหา ๖ นิสฺสรณปฺปเภทา นิชฺฌาสยา (มาในจริยปิฎกธรรมคาถา)

แปลว่า อัชฌาสัยธาตุ ย่อมมีจำแนกประเภทเป็น ๖ ประการ คือ

เนกขัมมะ ปวิเวก–วิเวก อโลภะ อโทสะ อโมหะ แลนิสสรณะ–ความหลุดพ้นจากรูปและนาม

ลิงคะ ๔ ประการ

๑. เกิดเป็นมนุษย์ ในตระกูลกษัตริย์ หรือ พราหมณ์

๒. เป็นบุรุษเพศ สมบูรณ์ด้วยลักษณะ

๓. ไม่บอดหนวกใบ้บ้า
๔. ไม่บัณเฑาะหรือกะเทย.

นะโมพุทธายะ ขอวิสัชนาตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นที่นับถือของพวกเราทั้งหลาย พระพุทธเจ้าผู้เป็นพระบรมครู ทรงพระกรุณาสั่งสอนเหล่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ให้รู้จักของจริงตามความเป็นจริง ว่าสัตว์ทั้งสิ้นมีชีวิตเลี้ยงรูปกายมีใจครองที่หลงถือว่ามีตัวตนเป็นเราเป็นเขานี้ ให้มีความเป็นอยู่ได้ ย่อมมีความแตกดับตายเป็นที่สุด มิได้ละเว้นผู้ใดไว้ได้เลย เพราะเหตุฉนั้นสัตว์บุคคล จึงเปรียบเหมือนผู้เดินทาง ในเวลาแดดร้อนกล้า ปะศาลาเป็นที่อาศัยแล้วจึงเข้าหยุดพัก พบปะพูดจาซึ่งกันและกัน ครั้นเวลาบ่ายแดดอ่อนแล้ว ต่างคนก็ออกจากศาลาไปตามความประสงค์ของตน ๆ แล้วแต่ความปราถนา.

อนึ่งสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ซึ่งจะเป็นของเที่ยงสักสิ่งหนึ่งไม่มีเลย ดังนั้นสัตว์บุคคลจึงต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจ คิดอยากจะถือติดมือไป แม้แต่สักสิ่งหนึ่งก็ไม่ได้ เปรียบเหมือนต้นไม้มีดอกออกผลบริบูรณ์แล้ว ร่วงหลุดไปจากต้นไม่ติดอยู่ชนผู้เป็นเจ้าของอยากให้ติดอยู่ ร้องบ่นคิดประคับประคองไว้ ก็ไม่ได้ดังความประสงค์ใบดอกผลก็ล่วงหล่นไปตามกาล คิดน่าสงสารสังเวชสลดใจ จงคิดหาประโยชน์ตนไปภายภาคหน้า ถ้าจะคิดหาจงหาที่สรีระกายมีใจครองที่ว่าตัวตนเรานี้เถิด พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ตัวย่อมเป็นที่พึ่งแก่ตัวได้ ผู้อื่นใดใครจะมาเป็นที่พึ่งแก่ตัว ถ้าจะพิจารณาให้รู้จริงรักตัวแล้วพึงทำบุญกุศล จะติดตามให้ผลเกิดสุขกายสบายใจ ดังเงาติดตามตัวอยู่เป็นนิจบุญกุศลนั้นดังได้ยินกันอยู่มากแล้วในเหล่าชนที่นับถือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า กล่าวโดยสังเขปแล้ว ก็มีทานะมัยกุศล คือให้ปันสิ่งของต่าง ๆ เกื้อกูลความสุขให้แก่ผู้รับไปบริโภค ศีละมัย คือตั้งวิรัติ คิดเว้นประพฤติทุจริตทางกาย ทางวาจา ตามความคิดที่งดเว้นนั้น ภาวนามัยกุศล คือตั้งสติรฤกอารมณ์ให้เป็นหนึ่ง ทำจิตให้ตั้งมั่น สงบจากบาปอกุศลในด้านทางใจนึก จนเกิดปัญญารู้จักของจริงตามความเป็นจริง บุญกุศลทั้ง ๓

นี้แหละ จะติดตามให้สุขกายสบายใจ ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ดังเงาติดตามตัวอยู่เป็นนิจ พระบรมบพิธทรงเห็นเหตุในกัมมสักกะตาญาณ รู้ว่าสัตว์ทำกรรม เป็นบุญหรือเป็นบาป ย่อมให้ผลแด่ผู้กระทำ จึงประทานโอวาทสั่งสอนไว้ว่าบุญกุศลย่อมเป็นที่พึ่งของเหล่าสัตว์ไปในโลกหน้า ก็และบุญกุศลนี้อยู่ในตัวเรานี้เอง ไม่อยู่ในที่อื่น ดังพระองค์ตรัสไว้ในมหาสาโรปะมะสูตร แสดงความอุปมา ให้เห็นชัด ๆ โดยสังเขป ว่าต้นไม้มีแก่นบริบูรณ์ ครบทั้ง ๕ มีใบ กะเทาะ เปลือก กะพี้ แก่น ดังใบรักษากะเทาะ กะเทาะรักษาเปลือก เปลือกรักษากะพี้ กะพี้รักษาแก่น ดังนี้เปรียบต้นไม้ได้แก่กายกว้างกำมา ยาววา หนาคืบ มีสัญญาใจครองที่หลงถือว่าตัวตนเรานี้ ใบได้แก่ได้ลาภคือได้สิ่งของต่าง ๆ มีปัจจัย ๔ ได้แก่อาหารของกิน ผ้านุ่งผ้าห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค กะเทาะได้แก่ศีล ที่เจตนาคิดเว้นทุจริตทางกาย ทางวาจา เปลือกได้แก่สมาธิ การตั้งใจมั่นมีอารมณ์เดียว กะพี้ได้แก่ปัญญารู้จักของจริงตามความเป็นจริง คือรูปกาย นามความรู้ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ใช่ตัวตน แก่นได้แก่วิมุตติ ความหลุดพ้นจากเครื่องเศร้าหมองในด้านทางใจ คือรัก โลภ โกรธ หลง อนึ่งลาภของกินผ้านุ่งผ้าห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรคก็มีอุปการะคุณแก่ศีล ศีลก็มีอุปการะคุณแก่สมาธิ สมาธิก็มีอุปการะคุณแก่ปัญญา จิตใจสงบลงแล้วจึงเกิดปัญญารู้จักของจริงตามความเป็นจริง ปัญญาเกิดแล้ว ราคะ โทสะ โมหะ จึงเปลื้องออกไปจากใจ จิตใจจึงหมดจดบริสุทธิ์ดังพระอาทิตย์เกิดขึ้นตั้งอยู่ในอากาศ โอภาศกำจัดเมฆหมอกสูญสิ้นไป อากาศท้องฟ้าแจ่มสว่างปรากฏแด่จักษุชนทั้งหลาย.

อนึ่ง พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่าการอยู่พรหมจรรย์ คือประพฤติทางประเสริฐได้แก่ ศีล – สมาธิ – ปัญญา นี้ มีสติความรฤกเป็นใหญ่ มีปัญญารู้จักของจริงเป็นยอด มีวิมุติใจบริสุทธิ์เป็นแก่น อนึ่งสติโสภณะเจตสิกกะธรรมนี้ เป็นธรรมที่งามดี ผ่องใสหมดจดเป็นไปกับใจเกิดกับใจ เมื่อเกิดขึ้นแล้วปัญญาก็เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสสั่งเหล่าภิกษุสาวกว่า ท่านทั้งหลายพึงมีสติและปัญญารู้รอบคอบ ก็สตินั้นคือความไม่ประมาท

นั้นเอง ก็ความไม่ประมาทนี้ เป็นที่ประชุมแห่งกุศลธรรมทั้งสิ้น คือศรัทธา หิริ โอตัปปะ จนถึงปัญญา เป็นธรรมใหญ่กว่าธรรมทั้งปวง พระองค์จึงตรัสอุปมาด้วยรอยเท้าช้างใหญ่กว่ารอยเท้าสัตว์ทั้งสิ้น รอยเท้าสัตว์ทั้งหลายอยู่ในรอยเท้าช้างได้ คือความไม่ประมาทได้แก่สติรฤกในธรรมอันเป็นบุญกุศล ท่านทั้งหลายพึงประพฤติปฏิบัติให้เจริญขึ้น ก็ธรรมเป็นบุญกุศล ย่นกล่าวลงก็อริยทรัพย์อันประเสริฐ ทรัพย์ของท่านผู้ประเสริฐมี ๗ ประการ คือ *"สทฺธาธนํ"* ทรัพย์ คือสัทธา เชื่อกรรมเชื่อผล และเชื่อความรู้ของพระพุทธเจ้า *"หิริธนํ"* ทรัพย์ คือความละอายต่อบาป *"โอตฺตปฺปธนํ"* ทรัพย์คือความกลัวผลแห่งการทำบาป *"สีลธนํ"* ทรัพย์คือศีลได้แก่จิตคิดวิรัติ เจตนาคิดเว้นทำชั่วทางกาย คิดเว้นพูดชั่วทางวาจา กล่าวตามภูมิคฤหัสถ์ ก็มีศีล ๕ และศีล ๘ ซึ่งกล่าวว่า อุโบสถศีล และว่าประพฤติประเสริฐตามกาล ซึ่งคฤหัสถ์พึงปฏิบัติในวันขึ้น ๘ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ และวันขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ หรือ ๑๔ ค่ำ ตามเดือนถ้วนเดือนขาด ถ้าเป็นสามเณร ก็รักษาสิกขาบท ๑๐ ถ้าเป็นภิกษุ ก็รักษาศีล ๔ มีปาฏิโมกขสังวรศีล ๑ อินทรีย์สังวรศีล ๒ อาชีวะปาริสุทธศีล ๓ ปัจจัยสันนิสิตศีล ๔ ดังนี้ ปาฏิโมกข์สังวรศีลนั้น ภิกษุระวังในธรรมเป็นปากทางความเป็นใหญ่ของศีล สมาธิ ปัญญา ๑ อินทรีย์สังวรศีลนั้น ภิกษุมีสติสำรวมรักษา จักษุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กาย ใจ ในขณะกระทบอารมณ์ดีและชั่ว ไม่ให้ยินดียินร้าย เกิดขึ้นครอบงำใจได้ ๑ อาชีวะปาริสุทธิศีลนั้น ภิกษุหาเลี้ยงชีพเป็นอยู่โดยทางชอบธรรม ๑ ปัจจัยสันนิสิตศีลนั้น ภิกษุในขณะบริโภคปัจจัย ๔ มีจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานเภสัชยารักษาโรค มีสติพิจารณาเสียก่อนจึงบริโภค ๑ เป็นศีล ๔ *"จาคธนํ"* ทรัพย์ คือ ตัดละความตระหนี่ และอิสสา บริจาคให้ของไปแก่ผู้อื่น รับไปบริโภค *"สุตธนํ"* ทรัพย์คือตั้งโสตลงสดับรับคำสั่งสอนของพุทธะ *"ปญฺญาธนํ"* ทรัพย์คือปัญญารู้จักของจริง ซึ่งจะทำให้ราคะ โทสะ โมหะ เปลื้องไปออกจากใจ อริยทรัพย์ ๗ เหล่านี้ก็ชื่อว่าธรรมเป็นกุศล พระพุทธเจ้าตรัสสั่งเหล่าสาวกว่าท่านทั้งหลายพึงทำความไม่ประมาท คือ มีสติรฤกไว้ เปรียบเหมือนพวกพ่อค้าหาทรัพย์เพียรหาสินค้าขึ้นโรงร้าน นั่งคอยขายของที่หามาใส่โรงร้าน สั่งสมไปดังนี้ ไม่นาน

ทรัพย์ก็เจริญขึ้น อนึ่งพึงทราบพระพุทธเจ้าเพียรค้นหารู้จักของจริง ละอาสวะกิเลสหมักดองอยู่ในใจให้หมดไป มีสติปัญญาอยู่เป็นนิจทุกลมหายใจเข้าออกกำหนดกาลนานได้ ๔๕ ปี จนถึงวันสิ้นพระชนม์ดับขันธ์ปรินิพพาน ในวันนั้นตรัสเรียกเหล่าภิกษุสาวกทั้งหลายมาประทานโอวาทว่า เราบอกท่านทั้งหลาย ให้รู้ว่าสังขารของมีเหตุประชุมปรุงแต่ง มีความแตกทำลายไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายยังมีชีวิตเป็นอยู่ จงเพียรให้กุศลธรรมเจริญบริบูรณ์ ด้วยความไม่ประมาท คือ สติเถิด ก็และคำว่าสังขารของมีเหตุปรุงแต่งนั้น ผู้มีปัญญาอ่านดูจำคิดไปจะรู้ว่าปัจจยาการ ๑๒ มีอวิชชาเป็นต้น ที่พระพุทธเจ้าเบื่อหน่ายกองทุกข์ แก่เจ็บตาย โศกใจ บ่นเพ้อด้วยวาจา ทุกข์เจ็บกายเสียใจ คับแค้นใจเห็นว่าทุกข์เหล่านี้ มีมาเพราะชาติ คือความเกิด ๆ เป็นอะไรบ้าง ๆ หารู้ประจักษ์ใจไม่จึงละสมบัติออกประพฤติความเพียรโดยชอบ ถูกทางเกิดปัญญา รู้จักของจริงตามความเป็นจริงโดยวาระเกิดขึ้นและดับไป ทรงจัดโดยอาการ ๑๒ ดังนี้ว่า อวิชชาไม่รู้จักของจริงหลงของจริง เป็นเหตุเกิดสังขารของปรุงแต่ง คือบุญและบาป บุญและบาปเป็นเหตุให้เกิดวิญญาณ คือจิตใจตัวเดิม วิญญาณเป็นเหตุให้เกิดนามรูป คือเหล่านามธรรมอันเกิดขึ้นกับใจ และรูปธรรม คือมหาภูตรูป ๆ เกิดใหญ่ ๔ ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ อุปาทายรูปที่สุขุมละเอียด ๒๔ ที่อาศัยรูปใหญ่ ๔ นั้น นามรูปเป็นเหตุให้เกิดสฬายตนะ ๑๒ บ่อเกิดคือตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับสัมผัส ใจกับอารมณ์ สฬายตนะเป็นเหตุให้เกิดผัสสะ ๖ ตาผัสสะรูป หูผัสสะเสียง จมูกผัสสะกลิ่น ลิ้นผัสสะรส กายผัสสะเย็น ร้อน ฯ ล ฯ ใจผัสสะอารมณ์ต่าง ๆ มาจากทวาร ๕ ผัสสะ ๖ เป็นเหตุให้เกิดเวทนา นามธรรมเสวยอารมณ์ได้ ๓ อย่าง มีสุข ทุกข์ อุเบกขา เวทนา ๓ เป็นเหตุให้เกิดตัณหา ๓ ความอยากทำให้ดิ้นรนไปในอารมณ์ต่าง ๆ มีชอบใจ อยากให้คงที่อยู่ ๑ ที่ไม่ชอบใจอยากให้เสื่อมสิ้นไปเสีย ๑ ที่เฉย ๆ ไม่อยากให้มีให้เป็น ๑ จัดโดยมาจาก ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างละ ๓ ตัณหาเป็นเหตุให้เกิดอุปาทานความยึดถือมั่น อุปาทานเป็นเหตุให้เกิดภพ ความมีความเป็น ๒ ได้แก่กรรมภพการกระทำทางกายวาจาใจเป็นบุญเป็นบาป อุปติภพ คือกำเนิด ๔ ภพเป็นเหตุให้เกิดชาติความเกิดพร้อมเกิดยิ่ง ได้แก่

ขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ชาติเป็นเหตุให้เกิดความแก่ ความตาย โศกแห้งใจ บ่นเพ้อ เจ็บกาย เสียใจ คับแค้นใจ ตกอยู่ในกองทุกข์ทั้งสิ้น เกิดขึ้นมีขึ้นพร้อม พระพุทธเจ้าทรงพิจารณารู้เห็นกองทุกข์เกิดขึ้นแต่งขึ้นดังนี้ แล้วพิจารณาดูโดยไม่อยากรู้ ไม่อยากยึดถือ เป็นสาระแก่นสาร จึงดับไปรู้เห็นแจ้งชัดว่า อวิชชาความไม่รู้ของจริง หลงของจริงที่มีอยู่ในกายใจของเรานี้ดับลงแล้ว สังขารเจตนาอารมณ์ เป็นเครื่องปรุงแต่งใจ เป็นบุญหรือเป็นบาปก็ดับไปสิ้นเจตนาเป็นบุญเป็นบาปดับลงแล้ว วิญญาณความรู้แจ้งก็ดับไป เพราะวิญญาณดับลงนามรูปก็ดับไป เพราะนามรูปดับลง สฬายตนะก็ดับไป เพราะสฬายตนะดับลงผัสสะก็ดับไป เพราะผัสสะดับลง เวทนาความเสวยอารมณ์ก็ดับไป เพราะเวทนาดับลงตัณหาทำใจให้ดิ้นรนก็ดับไป เพราะตัณหาดับลง อุปาทานความยึดถือมั่นก็ดับไป เพราะอุปาทานดับลง ภพก็ดับไป เพราะภพดับลง ชาติความเกิดก็ดับไป เพราะชาติความเกิดดับลง แก่ตายโศกใจ บ่น เพ้อ ทุกข์ เจ็บกายเสียใจ คับแค้นใจก็ดับลง กองทุกข์ทั้งสิ้นดับไป ย่อมมีดังนี้ พระองค์รู้แจ้งชัดอยู่ดังนี้ เรียกสังขารของมีเหตุปรุงแต่งกันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป พระพุทธเจ้ารู้จักแล้ว ทรงแสดงสั่งสอนพิศดารและสังเขป ในที่มีมาต่าง ๆ ยกบัญญัติสั่งสอนทั้งลักษณะ เป็นเทศนาสั่งสอนมาก ในขันธ์ ๕ กอง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รูป มีลักษณะทรุดโทรมวิบัติไป คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ดินมีลักษณะแข็งกระด้าง เกสา ผมทั้งหลาย โลมา ขนทั้งหลาย นขา เล็บทั้งหลาย ทันตาฟันทั้งหลาย ตโจ หนัง มํสํ เนื้อ นหารูเอ็น อฏฺฐิ กระดูก อฏฺฐิมิญฺชํ เยื่อในกระดูก *วกฺกํ* เนื้อม้าม *หทยํ* เนื้อหัวใจ *ยกนํ* เนื้อตับ *กิโลมกํ* พังผืด *ปิหกํ* เนื้อไต *ปปฺผาสํ* เนื้อปอด *อนฺตํ* ไส้ใหญ่ *อนฺตคุณํ* ไส้น้อยรัดไส้ใหญ่ *อุทริยํ* อาหารใหม่ *กรีสํ* อาหารเก่าคือคูถ *มตฺถเกมตฺถลุงฺคํ* เยื่อในกระดูกสมองศีรษะ รวม ๒๐ ชิ้นนี้ เป็นธาตุดิน *ปิตฺตํ* น้ำดี *เสมฺหํ* น้ำเสลด *ปุพฺโพ* น้ำหนอง *โลหิตํ* น้ำเลือด *เสโท* น้ำเหงื่อ *เมโท* น้ำมันข้น *อสฺสุ* น้ำตา *วสฺสา* น้ำมันเหลว *เขโฬ* น้ำลาย *สิงฺฆานิกา* น้ำมูก *ลสิกา* น้ำมันไขข้อ *มุตฺตํ* น้ำมูต รวมส่วน ๑๒ นี้เป็นธาตุน้ำ ธาตุไฟมีลักษณะเย็นร้อน *สนฺตปฺคี* ไฟ

ทำให้อบอุ่นทั่วร่างกาย *ชีระนคฺคี* ไฟทำให้ย่อยยับคร่ำคร่า *ปริณามคฺคี* ไฟเผาอาหารให้แปรไปต่าง ๆ *ปริทยหคฺคี* ไฟเผาให้ร้อนเหลือทน รวม ๔ นี้เรียกธาตุไฟ ลมมีลักษณะให้ไหวติง มีลมพัดขึ้นเบื้องบนแต่พื้นเท้าถึงศีรษะ ลมพัดลงเบื้องต่ำแต่ศีรษะถึงพื้นเท้า ลมพัดในท้องให้ลั่นร้องต่าง ๆ ลมพัดในลำไส้ ลมพัดให้อังคาอวัยวะไหวติงไปต่าง ๆ ลมหายใจเข้าออก รวม ๖ นี้เป็นธาตุลม ดินน้ำไฟลมนี้เป็นรูปใหญ่ รูปสุขุมก็อาศัยรูปใหญ่ ๔ นี้มีลักษณะทำลายแตกไป จึงเรียกว่ารูป ๆ นี้กอง ๑ เป็นรูปธรรม, เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ ๔ จัดเป็นนามธรรม, เวทนามีลักษณะเสวยอารมณ์สุขสบายกายใจทุกข์ไม่สบายกายใจ อุเบกขาเป็นกลางไม่สุขไม่ทุกข์กายใจ นี้เรียกว่ากองเวทนา สัญญามีลักษณะจำไว้ได้จากทางตาจำรูปได้ ทางหูจำเสียงได้ ทางจมูกจำกลิ่นได้ ทางลิ้นจำรสได้ทางกายจำของกระทบเย็นร้อน อ่อนแข็งได้ ทางใจจำอารมณ์เก่าใหม่ปัจจุบันได้ นี้เรียกว่ากองสัญญา, สังขาร มีลักษณะนึกคิดปรุงใจเป็นไปได้ต่าง ๆ เป็นบุญเป็นบาปไม่บุญไม่บาป นี้เรียกว่ากองสังขาร, วิญญาณมีลักษณะรู้แจ้งรู้ชัด เกิดเป็นอารมณ์ปรุงขึ้นมาจากกองเวทนา, สัญญา สังขาร, เนื่องจากตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับสิ่งถูกต้องเหล่านี้เอง เรียกว่ากองวิญญาณ, สังขารของมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง พระพุทธเจ้าทรงตรัสจัดออกเป็นขันธ์ ๕ กองดังนี้ เป็นอารมณ์เหตุของปัญญาเกิดขึ้นจะพึงรู้ชัด, อนึ่งขันธ์ ๕ นี้ พระพุทธองค์ตรัสสอนให้ผู้มีสติและปัญญา พึงรฤกรู้อยู่โดยความเปรียบเทียบว่า กองรูปดังฟองน้ำเกิดในฤดูแล้ง ลอยไปบนหลังน้ำ ต้องคลื่นลมแล้วแตกกระจัดกระจายไป 'กองเวทนาความเสวยอารมณ์เกิดขึ้นแล้วดับไป เปรียบดังต่อมฟองน้ำ น้ำกระทบกันตั้งขึ้นแล้วแตกดับไป กองสัญญาความจำได้หมายรู้เกิดเป็นอารมณ์ขึ้นราวกะเป็นจริง แล้วก็ลืมหลงดับหายไป เปรียบดังพยับแดดเกิดขึ้นในอากาศ เมื่อเวลาพระอาทิตย์กล้ามีรูปสัณฐานดังจะจับได้ เพ่งดูหนักเข้าแล้วก็ดับหายไป, กองสังขารปรุงแต่งใจเกิดขึ้นดังจะมีแก่นสารเป็นตัวเป็นตน, เมื่อคิด ๆ ดูแล้วก็หาแก่นสารมิได้ ดังต้นกล้วยขึ้นอยู่กับแผ่นดินบุคคลตัดโค่นต้นลงแล้วตัดยอดออก ลอกกาบนอกออก ถึงข้างในหาแก่นมิได้, วิญญาณรู้แจ้งชัดอารมณ์ เกิด

ขึ้นประหนึ่งจะได้เป็นจริง คิดดูหาได้จริงไม่ เปรียบเหมือนคนมารยา คิดหลอกลวงกันไม่ได้เป็นจริงเลย, อนึ่งทรงแสดงโทษในขันธ์ ๕ ว่าเป็นภาระของหนักใจใหญ่ โดยคาถาประพันธ์ว่า "ภาราหเว ปญฺจกฺขนฺธา" ขันธ์ทั้ง ๕ นี้เป็นภาระของหนักใจใหญ่ "ภารหาโร จ ปุคฺคโล" ก็บุคคลนำภาระของหนักไป "ภาราทานํ ทุกฺขํ โลเก" ถือภาระของหนักคือขันธ์ ๕ ไว้ ว่าเป็นเราเป็นของเรา ว่าเป็นแก่นสารของเรา จะได้รับทุกข์เหลือทนอยู่ในโลกย์ "ภารนิกฺเขปนํ สุขํ" ความวางปล่อยภาระของหนักลงเสียได้ ว่าไม่ใช่ของเรา ว่าไม่เป็นของเรา ว่าหาใช่แก่นสารของเรา จะเป็นสุขกายสบายใจอย่างยิ่ง "นิกฺขิปิตฺวา นครุํภารํ อญฺญํ ภารํ อนาทิย บุคคลผู้มีสติและปัญญา มาพิจารณารู้จักภาระของหนัก คือขันธ์ ๕ ตามความเป็นจริงอยู่อย่างไรแล้ว ก็ละตัณหา อุปาทาน มานะ ทิฏฐิ เห็นผิดไปว่าของเรายึดถือเป็นตัวของเรา เป็นแก่นสารของเรา เหล่านี้ลงเสียได้ ไม่ถือเอาภาระของหนักอันอื่นด้วยตัณหาอุปาทาน มีความยึดถือว่าของเรา ด้วยมานะว่าเป็นเรา ด้วยทิฏฐิ เห็นว่าตัวตนของเรา มี *"สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุยฺห นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต"* การละตัณหาอุปาทาน กับทั้งมูลคืออวิชชา ความไม่รู้ของจริงลงเสียได้แล้ว ดับทุกข์ร้อนใจได้เป็นสุขกายสบายใจดังนี้, อนึ่งขันธ์ ๕ คือกองรูป กองเวทนา กองสัญญา กองสังขาร กองวิญญาณเหล่านี้ เป็นสังขตธรรมของมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ทั้ง ๕ กอง อวิชชา ไม่รู้จักของจริงปิดบังกองรูปไว้ ตัณหาอุปาทาน ความอยากดิ้นรนยึดถือเกิดขึ้นประจำจิตใจอยู่ในกองรูป กรรม การกระทำโดยตั้งใจเจตนาเป็นบุญเป็นบาป อาหาร ของกินต่าง ๆ ธรรม ๕ เหล่านี้ เป็นเหตุปรุงแต่งเลี้ยงอยู่ในกองรูปขันธ์, อวิชชา ความไม่รู้จักของจริง ปิดบังกองเวทนาไว้ คือตัณหาอุปาทาน เกิดกับจิตใจ ทำให้ใจอยากดิ้นรนยึดถืออยู่ในกองเวทนา กรรม การกระทำโดยตั้งใจเจตนาเป็นบุญเป็นบาป ผัสสะเกิดกระทบทางจิตใจ ธรรมทั้ง ๕ นี้ เป็นเหตุปรุงแต่งในกองเวทนา, อวิชชา ความไม่รู้ของจริงปิดบังไว้ในกองสัญญา คือ ตัณหาอุปาทาน เกิดขึ้นกับจิตใจ ทำให้ยึดถืออยากดิ้นรนอยู่ในกองสัญญา กรรม เกิดการกระทำโดยตั้งใจเจตนาตามสัญญาเป็นบุญเป็นบาป ผัสสะ เกิดเป็นอารมณ์ขึ้นกระทบจิตใจ ธรรมทั้ง ๕ นี้ เป็นเหตุปรุงแต่ง

อยู่ในกองสัญญา, อวิชชา ความไม่รู้จักของจริงบิดบังไว้ ในกองสังขารเกิดอารมณ์นึกคิดปรุงแต่งจิตใจ ตัณหาอุปาทาน ทำใจให้ยึดถืออยากดิ้นรนไปตามอารมณ์นั้น ๆ เกิดกรรม การกระทำโดยตั้งใจเจตนาตามอารมณ์ที่ปรุงแต่งใจ เป็นบุญหรือเป็นบาป ผัสสะ กลับกระทบจิตใจเกิดเป็นอารมณ์ปรุงแต่งจิตใจมีอาการผ่องใส หรือเศร้าหมองตามกรรมที่เจตนา ธรรมทั้ง ๕ นี้ เป็นเหตุปรุงแต่งอยู่ในกองสังขาร, อวิชชา ความไม่รู้จักของจริงบิดบังไว้ในกองวิญญาณ คือ ตัณหาอุปาทาน ความอยากปรารถนายึดถือทำใจให้ดิ้นรนอยู่ในกองวิญญาณเกิด กรรม การกระทำขึ้นโดยเจตนาเป็นบุญ หรือเป็นบาปรู้แจ้งเกิด นามรูป ธรรมทั้ง ๕ นี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยปรุงแต่งอยู่ในกองวิญญาณ, ขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อาการทั้ง ๕ เหล่านี้ มีเหตุมีปัจจัยเกิดปรุงแต่งเกี่ยวเนื่องติดต่อกัน เกิด ๆ ดับ ๆ อยู่ดังนี้ จะมีตัวตนจริงจังมาแต่ไหนดังสมมุติขึ้น เพราะโทษของอวิชชาเป็นเหตุ ความไม่รู้จักแจ้งชัดของจริงมาบิดบังไว้ เห็นผิด ๆ ไปว่ามีตัวมีตนมีเขามีเรา และตัณหาอุปาทานทำใจให้ยึดถืออยากดิ้นรนผูกรัดไว้กับตน พระพุทธเจ้าผู้รู้แจ้ง เห็นของจริงดังนี้ จึงตรัสว่า บุคคลผู้หลงผิดเห็นไปว่ารูปกายเป็นตัว ตัวมีอยู่ในรูป รูปมีอยู่ในตัว ตัวก็คือรูป รูปก็คือตัวเห็นผิดหลงไปในกองรูปธรรม ส่วนกองนามธรรมนั้นเห็นผิดไปว่า เวทนาเป็นตัว ตัวมีอยู่ในเวทนา เวทนามีอยู่ในตัว เป็นของสมมุติขึ้นหาจริงไม่ เห็นผิดไปในกองสัญญา ว่าสัญญาเป็นตัว ตัวมีสัญญา สัญญามีอยู่ในตัว ตัวมีอยู่ในสัญญาเป็นของสมมุติขึ้น เห็นผิดไปในเหล่ากองสังขาร ว่าสังขารเป็นตัว ตัวมีสังขาร สังขารมีอยู่ในตัว ตัวมีอยู่ในสังขารเหล่านี้เป็นของสมมุติขึ้น เห็นผิดไปในกองวิญญาณ ว่าวิญญาณเป็นตัว ตัวมีวิญญาณ วิญญาณมีในตัว ตัวมีอยู่ในวิญญาณเหล่านี้เป็นของสมมุติขึ้นที่จะพูดให้รู้เรื่อง ดังนี้เรียกว่าผู้รู้ผิดเห็นผิดไปตามอวิชชา ความไม่รู้จักของจริง เห็นแจ้งบิดบังไว้, อนึ่งขันธ์ ๕ กองรูป กองเวทนา กองสัญญา กองสังขาร กองวิญญาณ เหล่านี้แต่ละกอง ๆ เป็นปฐมเหตุ มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งเกี่ยวเนื่องติดต่อเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ผู้เหล่ามนุษยชาติเกิดร่วมชาติกับพระพุทธเจ้า ผู้รู้จักของจริงแล้ว ยกบัญญัติขึ้นชี้แจงแนวทางสั่งสอน ควร

ทรงจำท่องบ่นไว้ด้วยวาจา จิตใจเพ่งเล็งคิดนึกตรึกตรองไปก็จะเกิดปัญญาใหญ่ รู้ว่านี่รูป นี่เหตุให้เกิดรูป นี่รูปดับไป นี่เวทนา นี่เหตุให้เกิดเวทนา นี่เวทนาดับไป นี่สัญญา นี่เหตุให้เกิดสัญญา นี่สัญญาดับไป นี่สังขาร นี่เหตุให้เกิดสังขารเพราะความนึกคิดต่าง ๆ ปรุงแต่งจิตใจ นี่สังขารนึกคิดเจตนาปรุงแต่งใจดับไป นี่วิญญาณ นี่เหตุให้เกิดวิญญาณ ความรู้สึกแจ้งชัดไปตามสังขารความนึกคิด นี่วิญญาณความรู้สึกแจ้งชัดดับไปดังนี้ เมื่อรู้ว่าเราหลงเห็นผิด ๆ ไป ถือผิดไปว่าตัวตนเรามี เป็นของมีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งกันเกิดขึ้นอย่างนี้ แตกดับไปแล้ว ก็ปรุงแต่งเกิดขึ้นใหม่อีกเล่า ไม่รู้จักจบสิ้นลงได้เลย (เรียกว่ารู้เท่าทันวิถีจิต ๆ จึงสงบได้เป็นเอกะจิตเอกะธรรม) พระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ว่า เป็นสังขตธรรม ธาตุของมีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้น แล้วก็ดับไป อนึ่งได้ตรัสแก่พระอานนท์ ซึ่งทูลถามว่า *"ปุนพฺภโว"* ว่าภพเกิดขึ้นใหม่ เป็นขึ้นใหม่ มีขึ้นใหม่ นี้อย่างไร ? ทรงแสดงว่าอานนท์ *"กมฺมํ เขตฺตํ"* กรรมการกระทำด้วยกาย วาจาใจ เป็นบุญหรือเป็นบาปนั้นเป็นเขตที่ตั้งของภพ คือเป็นภพที่อยู่อาศัย *"วิญฺญาณํ พีชํ"* วิญญาณคือจิตใจรู้แจ้งชัดแล้วซึ่งอารมณ์เป็นพืชผล *"ตณฺหา สิเนโห"* ความอยากทำใจให้ดิ้นรนเป็นยางชุ่มอยู่ประจำในใจ ดับลงแล้วก็ปรุงแต่งเกิดขึ้นอีก *"วิญฺญาณํ ปติฏฺฐิตํ"* ความรู้แจ้งจิตตั้งขึ้น *"เจตนาปติฏฺฐิตา"* ความตั้งใจเจตนาเป็นบุญหรือเป็นบาปก็เกิดขึ้น *"ปตฺถนาปติฏฺฐิตา"* ความปราถนา คือตัณหาความอยากทำใจให้ดิ้นรนก็ตั้งขึ้น เกิดขึ้น ดูกร อานนท์ นี่คือความเกิดขึ้นใหม่ เป็นภพใหม่ ความมีใหม่ ความเกิดขึ้นอีกในปัจจุบันภพนี้มีดังนี้ เปรียบดังข้าวปลูกของชาวนา ข้าวปลูกมียางชุ่มอยู่ เจ้าของหว่านลงในพื้นที่นา ได้น้ำค้างน้ำฝนก็เกิดขึ้น เจริญงอกงามผลิตดอกออกผลเป็นข้าวต่อไป เจ้าของก็เก็บไว้ ถึงฤดูกาลแล้ว เจ้าของก็จักหว่านเมล็ดข้าวลงในดินที่นาอีก ข้าวนั้นก็งอกเป็นต้น มีผลต่อไปไม่รู้จักจบสุดสิ้นลงได้เลย หรือดังเมล็ดผลไม้ เมล็ดมียางชุ่มอยู่ตกอยู่บนดินประกอบด้วย ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ ธาตุ ก็แตกงอกออกเป็นต้นเติบโต ผลิตดอกออกผลต่อสืบพันธุ์ออกต่อไปอีก เวียนวนกันไปไม่มีที่สิ้นสุดจบลงได้ เช่นนี้จึงเป็นสังขตธรรม ของมีเหตุ มีปัจจัยปรุงแต่ง กล่าวโดยขันธ์ ๕ ดังว่ามานี้

เป็นพหุลละเทศนา, พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนมากยิ่งในเหล่าสาวกบริษัทให้คิดว่า *"รูป-อนิจฺจํ เวทนาอนิจฺจา สญฺญาอนิจฺจา สงฺขารา อนิจฺจา วิญฺญาณํอนิจฺจํ"* ได้แก่รูปกายไม่เที่ยง ความเสวยอารมณ์สุข ทุกข์เฉย ไม่เที่ยง ความจำได้หมายรู้ ก็ไม่เที่ยง ความนึกคิดเป็นอารมณ์ ปรุงแต่งจิตใจก็ไม่เที่ยง ความรู้สึกรู้แจ้งของอารมณ์ ก็ไม่เที่ยง *"รูปํ อนตฺตา"* รูปกายไม่ใช่ตัวตนของเรา ไม่มีสาระแก่นสาร เอาเป็นที่พึ่งไม่ได้ สูญเปล่าจากตัวตน โดยเหตุที่ว่าไม่ได้ บังคับไม่พึ่ง ไม่อยู่ในอำนาจของใคร *"เวทนา อนตฺตา"* ความเสวยอารมณ์ สุข ทุกข์ เฉยๆ ก็ไม่ใช่ตัวตน ความเสวยอารมณ์ก็ไม่เป็นสาระแก่นสารเอาเป็นที่พึ่งไม่ได้ สูญเปล่าจากตัวตน โดยเหตุที่อารมณ์สุขทุกข์เฉย ๆ นั้นไม่อยู่ในอำนาจของใครเขาเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป *"สญฺญา อนตฺตา"* ความจำได้หมายรู้ก็ไม่ใช่ตัวตน เราจำได้ ประเดี๋ยวหลงลืมไปก็มี หาเป็นสาระแก่นสารเอาเป็นที่พึ่งไม่ได้ สูญเปล่าจากตัวตนโดยเหตุที่ว่าไม่ได้ บังคับไม่อยู่ ไม่อยู่ในอำนาจของเรา ประเดี๋ยวลืมเสียบ้าง ประเดี๋ยวจำได้บ้างเป็นอยู่เช่นนี้ตลอดชีพ *"สงฺขารา อนตฺตา"* อารมณ์ที่นึกคิดไปต่าง ๆ ปรุงแต่งจิตใจก็ไม่ใช่ตัวตนของเรา ไม่เป็นสาระแก่นสารเอาเป็นที่พึ่งไม่ได้ สูญเปล่าจากตัวตน โดยเหตุที่ว่าไม่ได้ บังคับไว้ไม่อยู่ ถึงคราวเขาจะเกิดก็เกิดขึ้น ถึงคราวเขาจะดับก็ดับไป จะเลือกเอาตามใจชอบไม่ได้ *"วิญฺญาณํ อนตฺตา"* ความรู้สึกแจ้งก็ไม่ใช่ตัวตน เรารู้สึกประเดี๋ยวรู้โน่นประเดี๋ยวรู้นี่ หาสาระแก่นสารเอาเป็นที่พึ่งไม่ได้ สูญเปล่าจากการยึดถือว่าเป็นตัวตน โดยเหตุที่ว่าไม่ได้ บังคับไม่พึ่ง ไม่อยู่ในอำนาจของเราที่จะเลือกรู้สึกในอารมณ์ที่ดีที่ชอบใจได้เสมอไป สังขารธรรมอันมีเหตุปรุงแต่งกายและใจเกิดปรากฏขึ้น ๑ ตั้งอยู่แปรปรวนตามสภาวะเป็นอย่างอื่นๆ เก่าแก่คร่ำคร่าไป ๑ เสื่อมสิ้นฉิบหายแตกดับไป ๑ และแสดงไปโดยลักษณะ ๓ อย่างคือ *อนิจฺจํ*ไม่เที่ยง *ทุกฺขํ*เป็นทุกข์ ทนได้ยาก ยากที่จะอดทนแต่ก็จำต้องอดทน เพราะภัยธรรมชาติเป็นเครื่องเบียดเบียน เช่น เจ็บป่วย ปวด เมื่อย ร้อน หนาว หิว กระหายเป็นต้น ล้วนแต่ตกอยู่ในกองทุกข์ทั้งสิ้น *อนตฺตา* ไม่ใช่ตัวตน หาสาระแก่นสารเอาเป็นที่พึ่งมิได้ สูญเปล่าจากตัวตน โดยเหตุที่ว่าไม่ได้ บังคับไม่พึ่ง ไม่อยู่ในอำนาจของใคร ๆ ลักษณะ ๓ นี้ ให้ท่านผู้มีสติและปัญญา ระลึกรู้จัก

ของจริงจากสังขารทั้งหลาย คือของมีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่ง จากภัยธรรมชาติลักษณะ ๓ นั้น มีของปกปิดบังไว้ ไม่ให้เห็นตามความเป็นจริงอยู่อย่างไร ท่านแสดงว่าสันตติ ความสืบต่อติดเนื่องสัมพันธ์กันอยู่เสมอ คือ เกิด ๆ ดับ ๆ เกิดเร็วดับเร็ว ปิดบังไว้ ไม่ให้เกิดปัญญารู้จริงเห็นจริงว่าขันธ์ ๕ แต่ละอาการ ๆ เป็นของไม่เที่ยง ความปฏิบัติยักย้ายผลัดเปลี่ยนอิริยาบถไปตามกาล ปิดบังไว้ไม่ให้รู้เห็นขันธ์ ๕ แต่ละอาการ ๆ เป็นทุกข์ ทนได้ยาก ยากที่จะอดทน ความสำคัญจำหมายว่าเป็นตัวตน เป็นก้อนกลุ่มรวมกันอยู่นี้ ปิดบังไว้ ไม่ให้เห็นว่า ขันธ์ ๕ นี้ แต่ละอาการเป็นอนัตตา หาใช่ตัวตนเราไม่ เพราะไม่อยู่ในอำนาจของเราและของผู้ใดใครอื่นไม่, ก็และผู้มีสติปัญญาเพียรจำหมายกำหนดคิดไประลึกรู้ไป ตามความเป็นจริงว่า ในกองรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เหล่านี้ ย่อมตกอยู่ในอำนาจของไตรลักษณะ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ อนัตตา หามีตัวตนที่แท้จริงไม่ เห็นประจักษ์แจ้งในปัญญาของตนแล้ว ก็จะเกิดความเบื่อหน่าย ในกองรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อเกิดเบื่อหน่ายแล้ว จิตใจก็ปราศจากกิเลสเครื่องย้อมจิตทำให้เศร้าหมอง หมดจดไปจากสันดานเป็นจิตปกติคงเดิม เห็นประจักษ์เกิดขึ้นกับใจของตนเอง นี่แหละอานิสงส์ของความเพียรเพราะมีสติกับปัญญาประจำอยู่ เป็นที่สุดในธรรมพหุลละเทศนา, พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนบริษัท ๔ ในเรื่องขันธ์ ๕ แต่ละอาการ ๆ และลักษณะ ๓ คือ *อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค* มากกว่าเทศนาอย่างอื่น ๆ อนึ่งทรงแสดงสัญญาวิปลาศ ๔ ซึ่งเป็นพระพุทธภาษิตทรงสั่งสอนผู้ได้ยิน จำคิดรู้เห็น เกิดสังเวชสดุ้งกลัวคิดถึงตัว จึงละสัญญาวิปลาศ ๔ คือ จำผิด คิดผิด รู้ผิด เห็นผิด เสียจากสันดาน เพียรจำให้ถูก คิดให้ถูก รู้ให้ถูก เห็นให้ถูกเกิดขึ้น, ก็และขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้มีเหตุ มีปัจจัยปรุงแต่งกันเกิดขึ้นในปัจจุบันนั้น ย่นกล่าวสั้น ๆ ก็สรีระกาย มีสัญญาใจครอง คือ รูปกับนาม หรือ กายกับใจ ที่หลงยึดถือว่าตัวตนเรานี้ พระองค์รู้เห็นประจักษ์ตามปัญญาความเป็นจริงอย่างไร แล้วละสัญญาวิปลาศ จำผิด คิดผิด รู้ผิด เห็นผิด ได้แล้ว ตรัสสั่งสอน สัตว์ บุคคล ให้ได้ยิน จำทรงไว้ คิดค้นไป ให้เห็นจริงรู้จริง ตามความ

เป็นจริง ว่าสริระกายมีสัญญาใจครองนี้ ที่หลงยึดถือว่าตัวตนเรานี้ เป็นของ ไม่เที่ยง มีขึ้นแล้วเกิดขึ้นแล้ว ย่อมแตกดับไป อันสัตว์ บุคคลนั้น จำหมายผิดไป ว่าเป็นของเที่ยง ดังนี้, สริระกายอันมีสัญญาใจครอง ที่ยึดถือว่าเป็นตัวตนเรานี้ เป็นของไม่เที่ยง สัตว์บุคคลนั้น คิดผิด ไป ว่าเป็นของเที่ยง ดังนี้ สริระกายอันมีสัญญาใจครอง ที่หลงยึดถือว่าตัวตนเรานี้ เป็นของไม่เที่ยง สัตว์บุคคลนั้น รู้ผิด ไปว่าเป็นของเที่ยง ดังนี้, สริระกายอันมีสัญญาใจครองที่หลงยึดถือว่าตัวตนเรานี้ เป็นของไม่เที่ยง สัตว์บุคคลนั้น เห็นผิด ไปว่า เป็นของเที่ยง ดังนี้, อีกประการหนึ่งก็สริระกายที่มีสัญญาใจครอง ที่หลงยึดถือว่าตัวตนเรานี้ ที่แท้อยู่ใน กองทุกข์ สัตว์บุคคลนั้น จำหมายผิด ไปว่า เราอยู่ใน กองสุข ดังนี้, สริระกายที่มีสัญญาใจครองหลงยึดถือว่าตัวตนเรานี้ ที่แท้อยู่ใน กองทุกข์ อันสัตว์บุคคล คิดผิด ไปว่า เราอยู่ในกองสุข ดังนี้, สริระกายที่มีสัญญาใจครองหลงยึดถือว่าตัวตนเรานี้ ที่แท้อยู่ใน กองทุกข์ อันสัตว์บุคคล รู้ผิด ไปว่า เราอยู่ใน กองสุข ดังนี้, สริระกายที่มีสัญญาใจครองหลงยึดถือว่าตัวตนเรานี้ ที่แท้อยู่ใน กองทุกข์ อันสัตว์บุคคล เห็นผิด ไปว่า เราอยู่ใน กองสุข ดังนี้, อีกประการหนึ่งก็สริระกายที่มีสัญญาใจครอง หลงยึดถือว่าตัวตนเรานี้ ที่แท้อยู่ในกองอนัตตา ไม่มีอะไรเป็นแก่นสาร อันสัตว์บุคคลนั้น จำผิดไปว่า เป็นของ มีตัวตนเป็นแก่นสาร ดังนี้, สริระกายที่มีสัญญาใจครองหลงยึดถือว่ามีตัวตนเรานี้ ที่แท้อยู่ในกอง อนัตตา ไม่ใช่ของมีตัวตน ไม่มีอะไรเป็นแก่นสารเอาเป็นที่พึ่งได้ อันสัตว์บุคคล คิดผิด ไปว่า เป็นของ มีตัวตน มีสาระแก่นสารเอาเป็นที่พึ่งได้ดังนี้, สริระกายที่มีสัญญาใจครองหลงยึดถือว่าตัวตนเรานี้ ที่แท้อยู่ในกอง อนัตตา ไม่ใช่ของมีตัวตนไม่มีอะไรเป็นแก่นสาร อันสัตว์บุคคล รู้ผิด ไปว่าเป็นของ มีตัวตนว่ามีสาระแก่นสาร ดังนี้, สริระกายที่มีสัญญาใจครองยึดถือว่าตัวตนเรานี้ ที่แท้อยู่ใน กองอนัตตา ไม่ใช่ของมีตัวตนไม่มีอะไรเป็นแก่นสาร อันสัตว์บุคคลนั้น เห็นผิด ไปว่า ของมีตัวตน ว่ามีแก่นสาร เอาเป็นที่พึ่งได้ ดังนี้, ก็กายเป็นที่ประชุมของปฏิกูลพึงเกลียจไม่ดีไม่งาม อันสัตว์บุคคล จำผิด ไปว่าเป็นของดี

สวยงาม ดังนี้, กายเป็นที่ประชุมของปฏิกูล พึงเกรียจไม่ดีไม่งาม อันสัตว์บุคคลนั้น คิดผิด ไปว่าเป็นของดีเป็นของสวยงามดังนี้, กายเป็นที่ประชุมของปฏิกูลพึงเกรียจไม่ดีไม่งาม อันสัตว์บุคคล รู้ผิด ไปว่าเป็นของดีเป็นของสวยงามน่ารักใคร่ดังนี้, กายเป็นที่ประชุมของปฏิกูลพึงเกรียจไม่ดีไม่งาม อันสัตว์บุคคลเห็นผิด ไปว่าเป็นของดีสวยงามน่ารักใคร่ดังนี้, ธรรมเหล่านี้แหละเรียกว่า สัญญาวิปลาส ๔ คือ จำผิด ๑ คิดผิด ๑ รู้ผิด ๑ เห็นผิด ๑ อนึ่งธรรมมุเทส ๔ เป็นที่แสดงเกิดขึ้นจากทางของใจ คือคิดไปๆ ให้เห็นของจริง ๔ ประการ ซึ่งพระรัฏฐปาละองค์อรหันต์แสดงแด่พระเจ้าโครพภะราช ผู้ตรัสถามว่า ท่านเป็นกุลบุตรเกิดในตระกูลอันไพบูลย์ด้วยทรัพย์สมบัติ ตั้งอยู่ในวัยอันเจริญ เห็นอำนาจประโยชน์อย่างไร จึงได้ละเสียซึ่งสมบัติออกถือเพศบรรพชิต ขอเขาเลี้ยงชีวิตดังนี้ ท่านแสดงว่าได้ฟังพระพุทธเจ้าตรัสแสดงธรรมมุเทส ๔ คือ ธรรมเป็นที่แสดง เกิดความสังเวชสลดใจว่า ว่าโลกีย์คือหมู่สัตว์อันชรา พยาธิ ตามเบียดเบียนขับไล่ไปหาความตาย บ่อมิได้ยั่งยืน มิได้ละเว้นใครเลยที่จะหาความเที่ยงแท้คงทนได้ไม่ ๑ โลกคือ หมู่สัตว์ไม่มีอะไรมากางกั้น ห้ามความแก่ เจ็บ ตาย หามีสิทธิ์อำนาจเป็นใหญ่ในตนไม่ ถึงผู้ใดใครอื่น จะมาปกครองกีดกั้นคุ้มกันไว้หามิได้ ไม่มีเลย ๑ โลกคือหมู่สัตว์ จำจะต้องพลัดพรากทอดทิ้งจากทรัพย์สมบัติ วงญาติและร่างกาย จนไม่มีสมบัติอะไรเลย เป็นของของตนสักสิ่งหนึ่ง จะต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวง ไว้ในโลกจนหมดสิ้น ๑ โลกคือหมู่สัตว์ อันมีจิตสันดานฟูพร้อมอยู่เป็นนิจ มิได้มีการยุบยอบลงเลย เพราะเป็นทาสแห่งตัณหา ความอยากปราถนาดิ้นรน อยากได้ไม่มีเวลาพอ ครั้นถึงคราวสิ้นลมหายใจ จะร้องเรียกหาญาติมิตรสามีหรือภรรยา ลูกหลานทรัพย์สินเงินทองเหล่านั้นมาช่วยเขาหามิได้ไม่มีเลย ธรรมมุเทส, ๔ นี้ ควรจำทรงท่องบ่นไว้คิดไปๆ ให้เห็นของจริง จะเห็นว่าสังขารโลก สังขารธรรม นี้เป็นของมีเหตุ มีปัจจัยปรุงแต่ง กายและใจสัตว์ทั้งหลาย เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ หาอยู่ในอำนาจของผู้ใดดังนี้, ขอเตือนท่านทั้งหลาย ผู้ได้พบเห็นอ่านจดจำ จงมีสติและปัญญาความคิดให้ทราบความว่า สังขาร

ทั้งหลาย ซึ่งแปลว่าเป็นของมีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งกายใจ และสรรพทั้งปวงในโลกนี้ทั้งสิ้น จงพิจารณาจำทรงท่องบ่นไว้ให้ขึ้นใจ แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติพร้อมทั้งกาย วาจา ใจ คิดไปๆ แล้วเพ่งดูด้วยใจ จะรู้เห็นของจริง ประจักษ์เกิดขึ้นแก่ใจ ถ้าทุกข์ไม่สบายกายไม่สบายใจเกิดขึ้น พึงรำพึงคิดว่า สังขารกายใจของเราหนอ มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งที่กายและใจทั้งสิ้น เป็นของไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความไม่เที่ยงนี้ เราจะได้มาแต่ทางไหน ในสังขารร่างกายและใจของเรามีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งที่กาย และที่ใจอันเป็นของที่ไม่เที่ยงนี้เอง, อนึ่งพึงคิดว่า สังขารของมีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งที่กายและใจนี้เป็นทุกข์สัตว์ทนได้ยาก ความสุขเราจะได้มาแต่ไหน ในสังขารของเราเป็นของมีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งที่กายและที่ใจอันเป็นก้อนทุกข์ตั้งอยู่เวลานี้, อนึ่งพึงคิดว่า เหล่าธรรมของเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งที่กายและที่ใจทั้งสิ้น ใช่ของๆเรา ใช่ตัวตนเราๆจะได้มาแต่ไหน ในเหล่ากองธรรม มีเหตุและมีปัจจัยปรุงแต่ง อันไม่มีตัวไม่มีตนอันแท้จริงเหล่านี้, ครั้นคิดไปๆก็จะเกิดความสังเวชสลดใจ เกิดความเบื่อหน่ายปล่อยวางความยึดถือเกิดจากเหตุ คือตัณหาเป็นเค้ามูลฉะนี้ จิตใจก็จะเกิดความสุขกายสบายใจ เพราะมีสติรฤกตามและปัญญาคิดค้นถูกของจริงเห็นของจริงรู้ของจริงตามความเป็นจริง มีสติและปัญญาประจำสันดาน กำจัดไฟราคะ ไฟโทสะ ไฟโมหะ ซึ่งเผาใจให้ร้อนรุ่มอยู่นั้นค่อยถอยสงบลง จึงได้รับความสุขกายสบายใจเป็นผลฉะนี้, อนึ่งถ้าท่านได้อ่านดูรู้ความจริงแล้ว พึงคิดถึงคำสั่งสอน ซึ่งชื่อว่าโคตะมะเจดีย์เถิด ที่พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาสั่งสอนจบในครั้งนั้น ที่พระพุทธสาวกทั้งหลายได้ฟังอยู่นั้น ทูลถามว่า คำสั่งสอนนี้จะประทานชื่อให้จำทรงไว้ว่ากะไร พระองค์ตรัสว่า ท่านทั้งหลาย พึงจำทรงไว้ว่า โคตะมะเจดีย์เถิด โคตะมะเจดีย์นี้ แปลว่าเป็นที่เคารพของพระสมณะโคดมเจ้า ความในเทศนานั้นว่า เราตถาคตสั่งสอนท่านทั้งหลายด้วยรู้ยิ่งเห็นจริงแล้วจึงนำมาสั่งสอน ซึ่งจะสั่งสอนด้วยความไม่รู้ยิ่งไม่เห็นจริงนั้นไม่ใช่คำที่เราตถาคตสั่งสอนนี้ มีเหตุมอบให้ผลเห็นประจักษ์ แต่ผู้ที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติ ซึ่งจะไม่มีเหตุให้ได้รับผลเห็นประจักษ์นั้นไม่มีเลย คำที่เราตถาคตสั่งสอนนั้น มีปาฏิหาร นำข้าศึกภายในภายนอกของผู้ทรงจำ นำไปประพฤติปฏิบัติ นำข้าศึกออกเสียได้ ซึ่งจะ

ไม่มีปาฏิหารนำข้าศึกนั้นออกเสียได้ไม่มีเลย ก็เมื่อเราตถาคตแสดงธรรมสั่งสอนด้วยการรู้ยิ่งเห็นจริงมาแล้ว ไม่แสดงด้วยการไม่รู้ยิ่งไม่เห็นจริงนั้นไม่มี เมื่อจะแสดงธรรมคำสั่งสอน มีเหตุได้รับผลเห็นประจักษ์แต่ผู้จำทรง นำไปประพฤติปฏิบัติ ซึ่งจะไม่ให้ได้รับผลเห็นประจักษ์ แต่ผู้นำไปประพฤติปฏิบัตินั้นไม่มี เมื่อแสดงธรรมสั่งสอนมีปาฏิหารนำข้าศึกภายในภายนอกออกเสียได้เย็นใจ ซึ่งจะไม่มีปาฏิหารนำข้าศึกภายในภายนอกออกเสียนั้นไม่มี โอวาทคำสั่งสอนนี้ ควรท่านทั้งหลายจะพึงทำนำไปปฏิบัติ, อนึ่งก็ควรท่านทั้งหลาย จงมีใจยินดี โสรมมนัสว่า *"สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา"* พระผู้มีพระภาคย์เจ้าท่านผู้มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่ แจกความรู้ให้แต่สรรพสัตว์นั้น เป็นผู้รู้จักของจริงเห็นแจ้งแล้วเองโดยชอบ *"สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม"* พระธรรม คำสอนของพระองค์ท่านตรัสรู้มา สั่งสอนเราชอบแล้ว *"สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ"* หมู่ผู้ฟังคำสั่งสอนของท่านปฏิบัติชอบดีแล้วดังนี้, ก็ควรเราท่านทั้งหลายจะจำทรงเคารพ คิดไปๆ ให้เห็นจริง ตามกระแสธรรมคำสั่งสอนนั้น จะเห็นพระกรุณาคุณของพระพุทธเจ้า จะเกิดศรัทธาความเชื่อโดยเหตุให้ผลเห็นประจักษ์มีจิตเลื่อมใส นำไฟราคะ ไฟโทสะ ไฟโมหะ ออกเสียจากใจ ซึ่งมีประจำอยู่ในสันดานได้ ถ้ามีสติรฦกถึงพระคุณ ๆ ของพระพุทธเจ้า คุณพระธรรมคำสั่งสอนคุณพระสงฆ์พุทธสาวกอยู่ได้นาน ๆ รักโลภโกรธหลงจะเปลื้องออกจากใจได้เป็นปาฏิหารอย่างมหัศจรรย์ จิตใจก็จะทรงเป็นปรกติ เกิดปัญญา รู้จักอรรถ รู้จักธรรม คือรู้ผลเนื้อความตามภาษาของตน ๆ และรู้เหตุแห่งธรรม คือรู้เพียรชนะ พระนามตามภาษามคธว่า *อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ"* รู้ผลของความว่าท่านผู้มีใจความบริสุทธิ์หมดจด รู้จักของจริงแล้วเองโดยชอบ รู้เหตุแห่งพยัญชนะว่า *"สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม"* รู้ผลว่าคำสั่งสอนของท่านกล่าวดีแล้วโดยชอบ รู้เหตุแห่งเพียรชนะว่า *"สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ"* รู้ผลเนื้อความว่า หมู่ฟังคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคย์เจ้านั้น นำไปประพฤติปฏิบัติดีแล้ว นำข้าศึกภายในใจภายนอกใจ คือตาเห็นรูป หูได้ยินเสียงเป็นต้นออกเสียได้, แล้วก็จะเกิดความปราโมชบันเทิงใจ ความปราโมชสงบลง จะเกิดปัสสัทธิความวิเวกวังเวงใจ นำกิเลสเครื่องเศร้าหมองออกจากใจ ๆ สงบ นี้เป็นผลอานิสงส์ของ

สติรฤกรู้ตามพระคุณของพระพุทธเจ้า รู้คุณพระธรรมคำสั่งสอน รู้คุณพระอริยะสงฆ์สาวก ซึ่งตรัสไว้มีมาในอนุสสติสูตรนั้นแล เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ (๑).

๒. ว่าด้วยสัปปุริสทาน การเมตตากรุณาให้ของชนผู้เป็นสัปปุรุษผู้มีสันดานดี พระพุทธเจ้าตรัสไว้ เป็นกำลังพละอานิสงส์ ผลมี ๕ ประการ ว่าชนผู้เป็นสัปปุรุษอันมีสันดานดี ให้ทานข้าวน้ำเป็นต้น แด่ผู้อื่นรับไปบริโภค ให้ด้วยความสัทธา เชื่อว่าทานที่บริจาคมีผล ให้ความสุขแด่ผู้ที่รับ และผู้บริจาค ๑ คนผู้เป็นสัปปุรุษมีสันดานดี ให้ทานด้วยความเคารพ เคารพผู้รับไปบริโภค และเคารพในของที่ได้บริจาค ทำให้ปราณีตสะอาดหมดจด ควรจะบริโภคได้ ๒ คนผู้เป็นสัปปุรุษมีสันดานดี ให้ของที่มีได้มาโดยชอบตามกาล ๓ คนผู้เป็นสัปปุรุษอันมีสันดานดี ให้ด้วยใจเยือกเย็นเลื่อมใสสัทธาในบุคคลผู้รับไปบริโภค ๔ คนผู้เป็นสัปปุรุษอันมีสันดานดี ให้ทานโดยไม่เบียดเบียนตัวเองและบุคคลผู้อื่น คือไม่ทำลายตัวให้เป็นบุคคลวิบัติเสียซึ่งศีลธรรม และไม่ให้บุคคลอื่น สัตว์อื่นได้รับผลความทุกข์เดือดร้อน ทุกข์ยาก ลำบากต่าง ๆ เอาของนั้นมาบริจาคทาน ๕ ก็สัปปุริสทานนี้ พระองค์ตรัสไว้ว่า ให้ผลจนสิ้นชีพแล้ว ไปเกิดในสุคติภพอันดีอันงาม อนึ่งแสดงผลเฉพาะเหตุที่บริจาคนั้น ๆ ให้ด้วยสัทธา จะให้ผลมีวรรณงามดี เพราะสัทธาเกิดขึ้น ทำให้วรรณกายผุดผ่องงาม ๑ ให้ด้วยความเคารพ จะให้ผลเป็นผู้อันมีบุตร มีธิดา และข้าทาสกรรมกร รับโอวาทเชื่อฟังคำสั่งสอน ว่าง่ายสอนง่าย ๒ ให้ด้วยของอันมีมาโดยชอบตามกาลสมัย จะได้รับผลมีลาภสการ สิ่งของไหลมาตามกาลสมัย ๓ ให้ด้วยใจเยือกเย็น เลื่อมใสสัทธาแด่บุคคลผู้รับของให้ทานนั้น จะให้ผลประสบของที่พึงพอใจสมความปราถนา ทำใจให้รื่นรมย์ยินดี ๔ ให้ด้วยการไม่เบียดเบียนตัว และบุคคลผู้อื่น สัตว์อื่น จะให้ผลมีสมบัติไม่วิบัติพลัดพรากไปจากตัว ๕ เป็นอานิสงส์ ๕ ประการดังนี้ อนึ่งอานิสงส์ต่าง ๆ แก่บุคคลผู้อื่น และสัตว์อื่น พระพุทธเจ้าตรัสเทศนาไว้อีก ๕ ประการ เสียงสรรเสริญของผู้นั้นฟุ้งไป ในที่ทุกสถานมีตามลมและทวนลมได้ ว่าหญิงหรือชายชื่อนั้น อยู่ในที่นั้น ๆ มีใจดีไม่ตระหนี่

เหนียวแน่น ได้บริจาคเข้าของให้ความสุขแด่ชนทั้งหลาย ๑ สมณะ พราหมณาจารย์ ไปมาได้พักอาศัย ได้คบหาสมาคมกับผู้ให้ทานนั้น ๒ คนผู้ให้ทานนั้น ไม่คิดครั่นคร้าม สทกสท้าน ในเวลาเมื่อไปสู่สำนัก กษัตริย์ สมณะพราหมณาจารย์ ๓ ผู้ให้ทานนั้นมีสติ มิได้หลงลืมในการบริจาคทาน แลมิได้พุ้งซ่านเมื่อใกล้จะตาย ๔ ตายแล้วไปเกิดใน สุคติภพ เป็นผู้มีอารมณ์อันดีเลิศ ๕ เป็นอานิสงส์ ๕ ประการดังนี้ ฯ.

ว่าด้วยอานิสงส์ ผลศีลของผู้ที่ได้ปฏิบัติมีดังนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ๕ ประการ คือ บุคคลผู้มีศีลบริสุทธิ์ มิได้ด่างพร้อย ผู้นั้นมีสมบัติอยู่ไม่เกิดวิบัติไปจากตัว เพราะ วิบัติของศีลนั้นไม่มี จึงเป็นเหตุให้วิบัติในสมบัติไม่มี ๑ เสียงสรรเสริญผู้มีศีลบริสุทธิ์ พุ้งไปในทิศน้อยใหญ่ ว่าหญิงหรือชายชื่อนั้น อยู่ในที่นั้น ๆ เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ๒ คนมีศีลบริสุทธิ์ มีใจองอาจกล้าหาญ ไปสู่สำนัก กษัตริย์หรือพราหมณ์ไม่สทกสท้าน ๓ คนมีศีลบริสุทธิ์ มีจิตใจผ่องใส มีสติมิได้พุ้งซ่านเมื่อใกล้จะตาย ๔ เมื่อตายไปแล้ว ไปเกิดในสุคติภพ มีความสุขสบาย ๕ เป็นผลอานิสงส์ของผู้มีศีลบริสุทธิ์ ๕ ประการ ฉะนี้แล ฯ.

คุณธรรม ๒๔ ข้อ ของพระเจ้าบรมจักพรรดิ์
องค์คุณ ๔ ประการ

๑. ทรงมีน้ำพระทัย ประกอบไปด้วยสังคหวัตถุ ๔ เมตตาแก่ประชากร ราษฎรเป็นนิจกาล คือ ๑. *ทาน* การให้เครื่องอุปโภคบริโภค ๒. *ปิยวาจา* กล่าว วาจาสัตย์ และอ่อนหวาน ๓. *อตฺถจริยา* ประพฤติตนแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม แก่ประชาราษฎร์ ๔. *สมานตฺตตา* เป็นผู้สมานตนเสมอกับผู้อื่น ไม่ถือตัวตนเย่อหยิ่ง.

๒. ทรงปกครองไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินโดยทศพิธราชธรรมสม่ำเสมอ ไม่มีโจร ผู้ร้ายเป็นเสี้ยนหนามของแผ่นดินเกิดขึ้นในราชอาณาจักรทั่วสากลจักรวาฬ.

๓. ทรงพิจารณาถึงความดีและความชอบ ทั้งความชั่วของประชาชน ทั่วสากลจักรวาฬ ศีลธรรมมีประจำใจของบุคคลเต็มไปทั้งโลก.

๔. ทรงจัดการปกครองป้องกัน พระราชอาณาจักรอย่างกวดขัน โดยอำนาจของสัตตรัตนะ ๗ ประการ มีจักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว นางแก้ว ขุนคลังแก้ว ขุนพลแก้ว แก้วมณีโชติ.

อัฏฐธรรม ๘ ประการ

๑. อินทสมบัติ ๔ คือ ๑. คุณสมบัติ ๒. รูปสมบัติ ๓. ทรัพย์สมบัติ ๔. บริวารสมบัติ.

๒. พรหมอุโบสถ รักษาศีล ๘ ในวัน ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เป็นนิจมิได้ขาด เพื่อเผากิเลส เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่ประชาชนทั่วไป.

๓. ยมะอานุภาพ มีอานุภาพดังพระยายมราช ซึ่งแสดงพระเนตรเป็นอาวุธ บรรดาชนทั้งหลายได้เห็นพระองค์เฉพาะหน้าย่อมสดุ้งกลัว กลับตัวจากประพฤติชั่วเป็นดี โดยอาศัยอำนาจธรรมาวุธประดุจนัยนาวุธของพระยายมราช ฉนั้น.

๔. สุริยโชติมีปัญญาสว่างไสวดังพระอาทิตย์ คือส่องดูสารทุกข์ของประชาโลก โดยไม่เลือกสถานที่.

๕. จันทเมตตา มีจิตเมตตาปราณี แก่สัตว์โลกทั้งหลายตลอดจนสัตว์เดียรัจฉาน ดุจแสงจันทร์อันเยือกเย็น.

๖. สมุทกรุณา มีจิตกรุณาปราณีอันกว้างขวาง แก่ปวงประชาและสัตว์เดียรัจฉาน ดุจพระมหาสมุทร.

๗. วาตมุทิตา มีจิตมุทิตา ซาบซ่านไปด้วยปีติทั่วทั้งกายและใจ โดยตั้งจิตส่งเสริม ให้เพื่อนสัตว์โลกประชากร มีความสุขภาวะภิญโญยิ่งกว่าตนทั่วสากลโลก.

๘. ปถวีอุเบกขา มีจิตอุเบกขาแน่นดังแผ่นดิน ในเมื่อได้แผ่เมตตา กรุณา มุทิตา ทั่วไปในหมู่สัตว์โลกทั้งหลายจนเต็มที่แล้ว ก็เจริญอุเบกขาทับลง เป็นเหตุให้จิตเข้าถึงสมาธิ เป็นเอกัคตาจิต.

วัตร ๑๒

๑. *ธมฺมิการกฺขา* ทรงจัดการรักษาปกครองโดยทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ และ *"อนฺโตชนสฺมึ"* อันโตชนภายใน ได้แก่ มเหษี โอรส ธิดา ตลอดจนถึงข้าราชการในพระราชสำนัก *"พลกายสฺมึ"* ในพลกาย คือ ทหารและตำรวจ ซึ่งเป็นกำลังป้องกันรักษาความสงบภายนอกและภายในตลอดทั่วจักรวาฬโลก.

๒. *ขตฺติเยสุ* ในเหล่ากษัตย์ หรือประมุขผู้ครองนครทั้งหลายทั่วโลก.

๓. *อนุยนฺเตสุ* ในเหล่าเชื้อพระวงศ์อันสนิท สำหรับตามเสด็จเป็นข้าราชบริพาร ในทั่วทุกแห่งหน.

๔. พราหมณ์คหปติกาสุ ในพราหมณ์ผู้เป็นคหบดี ในที่เป็นเสวกามาตย์รับราชการ.

๕. เนคมชานปเทสุ ในเหล่านิคมชนบท คือราษฎรพื้นเมืองโดยทั่วไป.

๖. สมณพราหมเณสุ ในเหล่าพราหมณ์ผู้เป็นสมณะทั้งหลาย ผู้ทรงศีลาจารวัตรอันบริสุทธิ์.

๗. *มิคปกฺเขสุ* ในเหล่าเนื้อและนก ที่ควรบำรุงไว้สืบพันธุ์ ให้ร่มเย็นเป็นสุข มิยอมให้ใครเบียดเบียน.

๘. *อธมฺมการปฏิกฺเขโป* ทรงห้ามปราบความประพฤติอันไม่เป็นธรรม คือ ตั้งพระราชบัญญัติป้องกันเหตุร้ายมิให้เกิดขึ้น ไม่ว่าในทางใด ๆ.

๙. *อธานํ ธนานุปฺปธานํ* ทรงพระราชทานทรัพย์ ให้แก่ผู้ไร้ทรัพย์อับปัญญา ให้เป็นคนมั่งคั่งสมบูรณ์.

๑๐. *สมณพราหมเณ อุปสงฺกมิตฺวา มณฺหปจฺฉนํ* ทรงพยายามไต่ถามผู้ทรงคุณธรรม ถึงบาปบุญคุณและโทษ และทรงสมาทานกิจที่ชอบ.

๑๑. *อธมฺม ราคสฺปหานํ* ทรงเว้นกำหนัดในกาม โดยอาการไม่เป็นธรรม มีผิดบุตรและภรรยาของเขา.

๑๒. *วิสโลภสฺส ปหานํ* ทรงเว้นความโลภ อันกล้าเกินขอบเขตควรและไม่ควร.

รวมเป็นธรรม ๒๔ ประการ มีประจำอยู่ในจิตสันดานของผู้เป็นพระเจ้าบรมจักรพรรดิ์ตราธิราช แล ฯ.

กฎของสมาธิหรือฌาณ

๑. การเพ่ง = ได้แก่กำหนดรวมรู้ลงที่จุดใดจุดหนึ่งเป็นต้น และบังคับตัวรู้อยู่กับความรู้สึก ให้อยู่ในส่วนใดส่วนหนึ่งของกาย และเกาะติดกับอายตนะที่ต้องการอย่างเดียว (ผู้สำเร็จชำนาญการนำเข้ามาในตน คือควบคุมอินทรีย์ภายนอกให้อยู่ในอำนาจมิให้มาติดต่อกับใจได้ แม้จะเอาสิ่งภายนอกมาล่ออย่างไรก็ตามจิตก็เฉยอยู่ ถอนตัวออกจากอายตนะตามใจชอบอย่างไรก็ได้) สามารถกำหนดความรู้ให้เพ่งดูอยู่เฉพาะศูนย์กลางของหัวใจ เป็นอันตายแล้วจากโลกภายนอก.

๒. ธยานะ หรือ ฌาณ = ได้แก่อำนาจรวมรู้ด้านจิตใจ ให้อยู่ในจุด ๆ เดียวติดต่อกันไปโดยไม่ขาดสาย ไม่ว่าจุดที่เพ่งจะอยู่ภายนอกหรือภายในกายก็ตาม แต่ภาวะนี้ต้องผ่านการฝึกจนชำนาญแล้ว.

๓. สมาธิ = ได้แก่ภาวะของธยานะเข้มข้นพอ จนสามารถสลัดส่วนนอกของการเพ่งนั้นเสียได้ คงเหลือแต่ส่วนในเห็นอยู่รู้อยู่เสมอ ไม่ว่าหลับตาหรือลืมตา คือจิตเข้ารวมรู้อยู่กับสิ่งที่เพ่งนั้นเอง.

สรุปภาวะ ๓ ประการ คือ เพ่ง ๑ ฌาณ ๑ สมาธิ ๑ รวมเรียกว่า สำมยะ ทำได้พร้อมบริบูรณ์แล้ว ความรู้คั่นสัพพัญญูจะเกิดขึ้น.

การปฏิบัติเพื่อโลกุตรธรรม

๑. จงพยายามเปลี่ยนกรรม คือการกระทำให้มีความรู้อยู่ มิได้หวังผลตอบแทน (ที่เรียกว่ายังมีตัณหาความอยาก ๓ อย่าง) ให้เป็นกิริยาจิตของการกระทำ ไม่ให้มีตัณหา ๓ เกิดขึ้น เป็นอาการสักแต่ว่ารู้ในการกระทำมิได้ตั้งใจเจตนา กระทำไปเพื่อบรรเทาสภาวะทุกข์เท่านั้น.

๒. ใช้อนัตตา พิจารณาในขันธ์ ๕ ให้เกิดเครื่องสังเวชสลดใจขึ้นในตัวเรา จนละตัณหาอุปาทานในขันธ์ ๕ เสียได้ คงเหลือแต่ขันธ์ ๕ ปราศจากอุปาทาน หมดการยึดถือ ตัวตนเราเขา ให้เป็นสัจจธรรมเกิดขึ้นในจิตใจอันแท้จริง ๆ จึงจะเอาตัวรอด :

สัมมาทิฏฐิ เห็นรู้ชอบในขันธ์ ๕ จริง ๆ ให้เกิดเป็นสัจจธรรมแท้.
เห็นรู้ชอบในอนัตตาจริง ๆ ให้เกิดเป็นสัจจธรรมแท้.
เห็นรู้ชอบในอริยสัจจ์ ๔ จริง ๆ ให้เกิดเป็นสัจจธรรมแท้.
เห็นรู้ชอบในปฏิจจสมุปบาท ๑๒ จริง ๆ ให้เกิดเป็นสัจจธรรมแท้.

กรรม แบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ ๑. การกระทำเป็นโลกีย์ จะทำกิจการงานใด ๆ จะเป็นบุญหรือเป็นบาป ดีหรือชั่ว ย่อมมีหวังผลตอบแทนอยู่เสมอในปัจจุบันหรืออนาคต ย่อมเป็นกิเลสเครื่องเศร้าหมองถึงจิตใจ เพราะเกิดตัณหาอุปาทาน การอยาก การยึดถือ

๒. การกระทำเป็นโลกุตระ จะทำกิจการใด ๆ ด้วยกาย หรือวาจาและใจ จะเป็นบุญหรือเป็นบาป ดีหรือชั่ว ย่อมไม่มีตั้งใจเจตนา จะเป็นดีหรือร้าย บุญหรือบาป ทำก็สักแต่ว่าทำไป ไม่มีหวังผลเครื่องตอบแทนอย่างใดในปัจจุบัน หรืออนาคต ย่อมหมดกิเลสตัณหาอุปาทาน

นิพพาน ได้แก่สภาวะ มีประจำอยู่ที่จิตใจ ย่อมมีสติสัมปชัญญะ คือ ความเห็น ความรู้อันเป็นตัวสภาพธรรมแท้ ให้รู้รอบคอบทั่วถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ โดยกระทำความรู้เห็นในใจด้วยอุบายปัญญา ที่ไม่ยอมให้กิเลส เครื่อง

เศร้าหมองส่งเข้าถึงจิตใจ มีตัณหา อุปาทาน มานะ ทิฏฐิ จากการโลภ การโกรธ การหลง ยินดี ยินร้าย เข้ามาเกี่ยวข้องได้อีกอย่างเด็ดขาด ให้มีความสงบ เรียกว่า สัจจสันติธรรมแท้.

ปฏิจจสมุปบาท ๑๒

๑ อวิชชา ความไม่รู้จักของจริงหลงของจริง เมื่อมีอยู่ก็เป็นเหตุให้เกิด สังขาร ความนึกคิดเป็นเหตุเข้าปรุงแต่งจิตใจให้เกิดรู้บุญรู้บาป รู้ดีรู้ชั่ว เมื่อมีอยู่ก็เป็นเหตุให้เกิด วิญญาณ คือจิตใจเดิมเกิดความรู้สึกแจ้ง ไปตามอาการต่าง ๆ เมื่อมีอยู่ก็เป็นเหตุให้เกิด นามธรรม สิ่งที่เกิดรู้ขึ้นจากใจ และรูปธรรม ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นมโนภาพสุขุมรูป อุปาทายรูป ๒๔ ตามเมื่อมีอยู่ก็เป็นเหตุให้เกิดสฬายตนะ เป็นหน้าที่สัมพันธ์ติดต่อ ตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับสัมผัส ใจกับอารมณ์ เมื่อมีอยู่ก็เป็นเหตุให้เกิด ผัสสะ ๖ รูปผัสสะใจ เสียงผัสสะใจ กลิ่นผัสสะใจ รสผัสสะใจ สิ่งที่กระทบกายผัสสะใจ อารมณ์ที่เกิดจากทวารทั้ง ๕ ผัสสะใจ เมื่อมีอยู่ก็เป็นเหตุให้เกิดเวทนา ๓ ความเสวยอารมณ์เป็นสุข เป็นทุกข์ เป็นอุเบกขา เฉย ๆ อยู่ เมื่อมีขึ้นก็เป็นเหตุให้เกิดตัณหา ๓ ใจอยากดิ้นรนไปตามความประสงค์ของอารมณ์ที่ชอบใจ อยากได้ ๑ ดิ้นรนอยากได้ไปตามอารมณ์ ที่ชอบใจ ให้มีให้เป็นอยู่คงที่เสมอไป ๑ ดิ้นรนอยากไปตามอารมณ์ที่ไม่ชอบใจ อยากให้เสื่อมสิ้นไป ปราศจากหมดไปเสียเร็ว ๆ ๑ เมื่อมีอยู่ เช่นนี้ก็เป็นเหตุให้เกิด อุปาทาน ความยึดถือ ตามอาการของความอยาก ๓ อย่างนั้นไม่ปล่อยวางอารมณ์ให้ออกจากจิตใจเสีย เมื่อมีอยู่เช่นนี้ก็เป็นเหตุให้เกิดภะโวภะวะหรือภพ ๓ ความเป็นความมีเป็นที่อยู่ของรูปธรรมนามธรรม เป็นปัจจุบันณธรรมเกิดขึ้น มีอาการเป็น ๒ เรียกว่ากรรมภพ สิ่งที่กระทำในปัจจุบันเป็นบุญหรือเป็นบาป สุขหรือทุกข์ ๑ อุบัติภพเกิดขึ้นกับจิตใจ ในปัจจุบันนั้น มีกำหนิด ๔ ของรูปธรรม นามธรรม รู้ขึ้นในขณะนั้น เมื่อมีอยู่เช่นนี้ก็เป็นเหตุให้เกิดชาติ คือความเกิดขึ้นในขณะนั้น ของรูปธรรมบ้าง นามธรรมบ้าง มีขันธ์ ๕ ได้อายตนะ ๖ พร้อมใน

ปัจจุบันขณะนั้น เมื่อมีอยู่เช่นนี้ ก็เป็นเหตุให้เกิด ชรา ความแก่เป็นปัจจุบัน มรณะตายตามเป็นปัจจุบัน โสกปริเทวะทุกขโทมนัสสุปายาสสัมภวันติ ทุกขัสสมุทโย ทุกข์ทั้งสิ้นเกิดขึ้น ทุกข์ทั้งสิ้นตั้งอยู่แปรสภาพเป็นอื่น ทุกข์ทั้งสิ้นดับไป นอกจากทุกข์แล้วไม่มีอะไรเกิด ไม่มีอะไรดับ มีพร้อมเกิด พร้อมอยู่เช่นนี้ต่อไป ๆ ถ้ายังไม่รู้จักแจ้งของจริงแท้ ๆ แล้วก็หมุนเวียนเป็นวัฏฏะต่อไป ไม่มีเงื่อนเบื้องต้น เงื่อนเบื้องปลายเช่นนี้ ขอท่านสาธุชนทั้งหลาย จงได้พิจารณาให้เห็นเป็นปัจจุบันธรรม หน่อเนื้อ หลักแก่น ความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ทุก ๆ พระองค์ ที่ได้ค้นพบนำมาสั่งสอนบริษัท ๔ จนถึงทุกวันนี้ สมตามคำที่ท่านได้กล่าวไว้ ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นย่อมเห็นตถาคตอยู่กับท่านทุกเมื่อเทอญ ๏

สังโยชน์ (สิ่งที่ผูกพันสัตว์) มี ๑๐ คือ

๑. สกายทิฏฐิ ยังยึดถือว่าเป็นเราเป็นเขา ว่าของเราของเขาอยู่ ถือตัวตนเย่อหยิ่ง

๒. วิจิกิจฉา สงสัยในสัจจธรรมของพุทธ ว่านิพพาน มีจริงหรือไม่เกิดลังเลใจ.

๓. สีลัพพตปรามาส ยังยึดถือพิธีรีตองต่าง ๆ ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิฤทธิ์ ฯ ล ฯ ว่าเป็นทางไปสู่นิพพานได้.

๔. กามราคะ ยังเสพเมถุนเท่าที่ธรรมชาติ นึกอยากเรียกร้องตามความประสงค์ หรือยินดีในกามคุณ ๕.

๕. ปฏิฆะ ใจหงุดหงิด เป็นนิสัยโกรธง่าย แต่ไม่แสดงกิริยาออกมาบึ่งบึ้งมีประจำสันดานเป็นหัวหน้า.

๖. รูปราคะ พอใจในความสวยงามเกิดมาจากรูปต่าง ๆ หรือรูปฌาณ มีความพอใจ ติดอยู่ในรูปธรรม ๑.

๗. อรูปราคะ พอใจในความสงบของอรูปฌาณ หรือยินดีพอใจในสัญญานามธรรม ๔ ที่เกิดขึ้นมีอาการปีติสุข เป็นไปได้ต่าง ๆ.

๘. มานะ ยังมีความถือว่าตนดีกว่าท่านผู้รู้ มีความกระด้างกระเดื่องเกิดขึ้นในใจ.

๙. *อุทฺธจฺจะ* ยังมีจิตใจฟุ้งซ่าน ไปในอารมณ์ของโลก และอารมณ์ของธรรม ที่ยังไม่รู้จักของจริงคือสัจจธรรม.

๑๐. *อวิชฺชา* ยังติดข้องอยู่กับความไม่รู้จักของจริง คือกฎธรรมชาติหลักธรรมดาอันเป็นสัจจธรรมที่แท้จริง.

อนึ่ง เหตุที่ทำให้ข้อปฏิบัติธรรมทางดีชอบนั้น จะเสื่อมไปโดยเหตุมีอยู่ ๔ ประการ คือ ๑. *"ภสฺสารามตา"* ชอบคุยโอ้อวดแทนการปฏิบัติ ๒. *"กมฺมรามตา"* ใจเป็นห่วงประกอบกิจการงานต่าง ๆ ที่ยังไม่ได้ทำ หรือทำคั่งค้างอยู่ ๓. *"นิทฺทารามตา"* เป็นห่วงแต่การที่อยากจะนอนหลับ ๔. *สํคนิการามตา"* ชอบนิยมอยู่กับหมู่คณะ แทนที่จะอยู่คนเดียวสบายกว่า.

"ญาณํสํวโร" ให้พิจารณาถึงร่างกายของเราว่า จะมีอะไรเป็นแก่นสารอยู่บ้างเสมอ ๆ ก็จะเห็นมีแต่รูปกับนาม หรือกายกับใจที่มีอาการแตกดับ ถ้าจะให้เห็นปรากฏชัดต้องปฏิบัติทางวิปัสสนา รู้เท่าทันอาการของสังขาร มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งอยู่เสมอ จึงเป็น *อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา* เมื่อดับเหตุดับปัจจัยได้ ก็หมดการปรุงแต่งชั่วนิรันดร.

เหตุของบุคคลมี ๓ จำพวก คือ (๑) เอกเหตุ สุตมยปัญญา ฟังแล้ว ๑ ไม่ค้นคิด ๑ ไม่ปฏิบัติไม่ปล่อยวาง ๑ (๒) ทุเหตุ จินฺตามยปัญญา ได้ฟังแล้ว ๑ แต่ค้นคิดได้เหตุได้ผล ๑ แต่ไม่ปฏิบัติไม่ปล่อยวาง ๑ (๓) ไตรเหตุ ภาวนามยปัญญา ได้ฟังแล้ว ๑ ค้นคิดรู้เหตุรู้ผล ๑ ลงมือปฏิบัติจริงแล้วปล่อยวาง ๑ บุคคลอยู่ในจำพวกไตรเหตุใกล้ตรัสรู้นิพพาน แล ฯ.

มัชฌิมาปฏิปทาในพุทธศาสนา

๑. ไม่คิดริษยาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย มีเมตตา กรุณาโดยแท้ ปราศจากมมังการ อหังการ ประพฤติเสมอในทุกข์และในสุข คอยแต่ให้อภัยต่อกันและกัน ไม่

ยินดียินร้าย ไม่เศร้าโศก ไม่จำนงค์ผิด ไม่ติดความดีและไม่ดี มีความซื่อสัตย์ต่อผู้อื่นและตนอยู่เป็นนิจ.

๒. มีความสันโดษมักน้อยอยู่เป็นนิจ บังคับจิตตนเองอยู่ได้ มีความตั้งใจมั่น ระวังบาป บำเพ็ญบุญ มีปัญญาแน่นแฟ้นประจำตน วางตนเป็นกลาง ไม่มุ่งต่อโลกามิสใด ๆ มีน้ำใจบริสุทธิ์ล้วน ๆ มีความบากบั่นมุ่งประพฤติตนเป็นคนดี มั่นคงดำรงค์ตนอยู่ในอุเบกขา พ้นต่อความกลัว ๆ เพราะไม่ได้ทำเหตุแห่งความกลัวไว้ สละการลามกเกิดขึ้นในจิตใจก่อนเสียได้ทุกขณะจิต.

๓. เป็นผู้วางตนสม่ำเสมอต่อสัตรูและมิตร ต่อการได้รับความสรรเสริญและนินทาดูถูกดูหมิ่น สม่ำเสมอในความร้อนและหนาว สุขและทุกข์ที่ผ่านมากระทบกายและใจ เว้นเสียจากการคลุกคลีอยู่ในหมู่ในคณะ วางตนเป็นกลางรักษาจิตใจให้มีน้ำหนักเท่ากัน มีความเห็นมั่นด้วยเนปั่กกะ ปัญญาด้วยความดุษฎีภาพให้มีอยู่ กระทำโลกให้เย็น เราไม่ได้รับความเดือดร้อนจากผู้ใด ผู้ใดย่อมไม่ได้รับความเดือดร้อนของเรา พ้นจากความยินดียินร้าย พ้นจากความท้อถอย พ้นจากความกลัวไร้สาระเหตุผล ผู้นั้นย่อมอยู่เป็นสุขชั่วนิรันดรเทอญ ฯ.

๏ บัดนี้จะขอกล่าว ตามเรื่องราวคำพระสอน จำไว้ให้แน่นอน จะได้สอนซึ่งน้ำใจ เกิดมาในชาตินี้ จะต้องมีความบรรลัย ทุกขัง ๆ ทุกข์ไว้ ย่อมเป็นไปทุกตัวตน อนิจจังนั้นไม่เที่ยง จงหลีกเลี่ยงเสียให้พ้น อนัตตาใช่ตัวตนอย่ากังวลว่าร่างกาย ถ้าถือมีตัวตน เห็นไม่พ้นซึ่งอบาย เกิดแล้วหนอก็ต้องตาย เร่งขวนขวายหาหนทาง จะได้ไปสบาย เมื่อจะตายไม่ต้องถาง พระองค์ทรงก่อสร้าง บอกหนทางให้สัตว์เดิน ศีล สมาธิ ปัญญา จำไว้หนาอย่าละเมิน พระองค์ทรงสรรเสริญ เป็นทางเดินสู่นิพพาน นิพพานนี้เป็นที่สุข ไม่มีทุกข์หมดสงสาร ดับชาติกันดาร แก่เจ็บตายก็ไม่มี ถ้าผู้ใดอยากใคร่รู้ เร่งหาครูท่านเมธี สั่งสอนทางวิถี อันจะหนีซึ่งบ่วงมาร พระไตรสรณาคมน์เป็นปฐมเหตุก่อการ ถือไว้เป็นประธาน แล้วสมาทานศีลห้าข้อ ศีลห้าถือมั่นคง ให้แน่วแน่

อย่าไหวหวั่น สมาธิตั้งจิตให้มั่น แล้วจึงหันหาปัญญา แลดูซึ่งร่างกาย สัตว์ทั้งหลายที่เกิดมา เด็กแล้วกลับชรา สังขาราไม่จีรัง แปรปรวนอยู่เช่นนี้ ดูเป็นที่น่าอนิจจัง ความไม่เที่ยงเป็นทุกขัง แล้วกลับหลังเป็นอนัตตา ใช่ตัวเขาใช่ตนเรา เครื่องเปื่อยเน่าทั้งกายา เป็นเหยื่อฝูงแร้งกา สุนัขหาเป็นอาหาร ผู้ใดปลงเห็นแจ้งแล้ว เหมือนพบแก้วสามประการ น้ำใจให้ชื่นบาน ดูสังขารเล่นบ่อเป็นไร ถึงจะแตกหรือร้าวราญ กองสังขารใช่ตัวใคร จะแตกมิแตกใย เราทำใจไว้ให้ดี อย่าทำใจให้เพลิดเพลิน ต่อฉุกเฉินจะเสียที หลงอยู่ในโลกีย์ จะพาตัวทนทุกข์เอย (๓).

๏ อยู่คนเดียวให้ระวังความคิด

อยู่ท่ามกลางหมู่มิตรให้ระวังปาก

(สุภาษิตไทย)

สภาพเมืองนรก

บันทึกของ

นางบุญชู ศรีผ่อง ร.ร.วัดจุฬามณี

วันนั้น เป็นวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๕ ข้าพเจ้าได้ไปทำกิจวัตรประจำวันของข้าพเจ้าคือ เป็นครูน้อยประจำโรงเรียนประชาบาลตำบลสามโก้ ๔ (วัดมงคลธรรมนิมิตร) อำเภอวิเศษไชยชาญ จังหวัดอ่างทอง ตามปกติ แต่วันนั้นเป็นวันที่ข้าพเจ้ารู้สึกเกียจคร้าน ไม่มีกำลังใจที่จะสอนเด็ก และประกอบกับความง่วงผิดปกติ ซึ่งข้าพเจ้าก็ไม่ได้ไปอดนอนที่ไหนมา แต่เป็นเพราะเหตุใดไม่ทราบทำให้ข้าพเจ้าง่วง อยากจะหลับอยู่เสมอในวันนั้น เลยเป็นเหตุทำให้จิตร์ใจของข้าพเจ้าไม่เป็นปกติ แต่ข้าพเจ้าก็จำทนสอนต่อไปจนหมดเวลา ๑๕.๑๕ น. ซึ่งเป็นเวลาเลิกทำการสอน.

พอปล่อยเด็กกลับบ้านแล้ว ข้าพเจ้าก็เดินมาบ้าน ซึ่งห่างจากโรงเรียนประมาณ ๓ เส้นเศษ ข้าพเจ้ามาถึงบ้าน ก็เริ่มผลัดเปลี่ยนเครื่องแต่งตัว และปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน คือ หุงข้าว กวาดบ้าน ถูบ้าน และอาบน้ำตนเองและบุตร เมื่อเสร็จงานบ้านแล้ว ข้าพเจ้าก็นำเสื่อมาปู และนอนเล่นกับบุตร ๒ คน ในขณะนี้เป็นเวลา ๑๖.๐๐ น. เศษ ต่อมาข้าพเจ้าจะหลับไปเมื่อไรข้าพเจ้าไม่ทราบ มารู้ตัวต่อเมื่อตัวของข้าพเจ้าเองมายืนอยู่ใต้ร่มไม้ มีร่มมะพร้าว, ขนุน มองดูสวยงามมาก มะพร้าวแลขนุนกำลังมีผลดก แต่ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบว่า ที่ข้าพเจ้ายืนอยู่นี้เป็นที่ใด ข้าพเจ้ามองดูไปรอบ ๆ ตัวของข้าพเจ้าบังเอิญสายตาของข้าพเจ้าก็มองไปพบถนนเข้าสายหนึ่ง ยาวเหยียดไปข้างหน้า ด้วยความอยากรู้ ข้าพเจ้ายกเท้าขึ้นจะเดินไปเที่ยวถนนสายนั้น.

แต่ยังมิทันที่เท้าของข้าพเจ้าจะถูกกับถนน ข้าพเจ้าก็ต้องสะดุ้ง เพราะได้ยินเสียงพูด แต่เสียงดังเหลือเกิน ดังคล้ายตวาด เสียงนั้นดังมาจากทางหน้าของข้าพเจ้าว่า

"อ้อบุญชู เหมาะเลย มาเถิด นายให้มารับถึงเวลาแล้ว" ข้าพเจ้าได้ยินดังนั้น ก็บอกเขาว่าฉันไม่ไปหรอก พร้อมกับผละออกวิ่งหนีทันที แต่ชายทั้ง ๔ ที่มารับก็เดินตาม และพูดว่า "ถึงเวลาแล้ว ไม่ไปไม่ได้" ฉันก็หันไปบอกเขาว่า "ลุงไปบอกกับนายเถิดว่า ฉันผลัดไปก่อน ฉันยังไม่ไปหรอก" แต่เขาก็ตอบมาอีกว่า "ผลัดกับข้าไม่ได้ เอ็งต้องไปผลัดเอง" เมื่อหมดทางเลี่ยง ข้าพเจ้าจึงบอกว่า ถ้าเช่นนั้นต้องคอยก่อน ฉันต้องไปบอกคนทางบ้านเสียก่อน เพราะที่มาเที่ยวนี้ไม่มีใครรู้ แล้วข้าพเจ้าก็เดินมาหน้าบ้าน และเดินเข้ารั้วบ้านขึ้นบันไดไป ก็พบว่าบนบ้านสว่างไปด้วยตะเกียงเจ้าพายุ และมีชาวบ้านมานั่งกันอยู่เต็มบ้านพร้อมทั้งร้องไห้ ข้าพเจ้าขึ้นบันไดได้ก็ผละวิ่งจากบันไดตรงไปหาสามีของข้าพเจ้าซึ่งนั่งอยู่ข้าง ๆ หมอ ข้าพเจ้าเสียหลัก สะดุดชายเสื่อล้มลงไป

เมื่อข้าพเจ้าลุกขึ้นมา ชาวบ้านใกล้เคียงที่มานั่งอยู่บนบ้านข้าง ๆ ข้าพเจ้านั้นต่างพากันถอยหลังหนีไปรวมกันอยู่หน้าครัวหมด และต่างก็ชิงถามกันว่า ครูฟื้นแล้วหรือครูไม่ตายหรือ ครูไม่หลอกพวกฉันไม่ใช่หรือ ข้าพเจ้าก็บอกพวกนั้นว่า อย่ากลัวฉันเลย แต่ฉันอยากจะพูดอะไรด้วยสักหน่อย แล้วก็จะต้องไป เพราะเขามารับฉันแล้ว ฉันอยู่ไม่ได้ ฉันยังไม่อยากตาย ขอผลัดเขา เขาไม่ยอม เขาบอกให้ไปผลัดกับยมพบาลเอง ฉันจึงจะต้องไปและฉันขอร้องด้วยทุก ๆ คนว่า ขอให้เก็บศพฉันไว้ ๓ วันก่อน ถ้าไม่กลับ หมายความว่าเขาไม่ยอม จึงค่อยจัดการเผา.

พอดีได้ยินเสียงสุนัขหอนขึ้น และข้าพเจ้าได้ยินเสียงเรียกข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงบอกว่าโน่นเขาเร่งแล้ว ฉันไปละ ลาก่อนทุก ๆ คน. นายเจ็กที่เป็นหมอ แกจึงเอาธูปเทียนมาให้ข้าพเจ้าและบอก "พระอรหํ, พระอรหํ" ตอนนี้ข้าพเจ้าเกือบจะหมดสติแล้วรับคำพระอรหํได้ ๒ ครั้ง ก็หมดสติวูบไป มารู้สึกว่าตัวของข้าพเจ้าเองได้มาเดินอยู่บนถนนสายนั้นเสียแล้ว.

ในระยะที่ข้าพเจ้าฟื้นและตายไปใหม่นี้ คือฟื้นตอนประมาณ ๒๒.๐๐ น. และตายไปใหม่ประมาณ ๒๒.๐๕ น. ตลอดทางที่เดินไปนั้น ข้าพเจ้าอยู่ตรงกลาง มีคนขนาบ

ข้าง ๒ คน และอยู่หน้า ๑ คน หลัง ๑ คน เดินมาพักใหญ่จึงมาพบโต๊ะตั้งอยู่ข้างทางเดิน มีอาหารหลายชนิดตั้งอยู่บนโต๊ะ มีเหล้า, ข้าว, หมู, ไก่, ขนมจีนน้ำยา และขนมอีกหลายชนิด คนทั้ง ๔ ตรงเข้าไปที่โต๊ะและเรียกข้าพเจ้าว่า บุญชูยังไม่ได้กินข้าว มากินเสียซี่ ข้าพเจ้าก็ตรงเข้าไปกินกับเขา เมื่ออิ่มแล้วก็ถามเขาว่า ของของใครนี่เรามากินของของเขา เขาไม่ว่าเอาหรือ คนที่มีท่าว่าจะเป็นหัวหน้าบอกข้าพเจ้าว่า ไม่มีใครว่าหรอก เพราะเขาเส้นผีไว้ อีก ๒ วันข้าจะกลับมาเอา ข้าพเจ้าก็ถามว่าบ้านใครเล่า เขาบอกว่า โน่นยังไงเล่า บ้านนางหล่ำ หัวตะพาน เขาทำบุญต่ออายุไว้อีก ๒ วันเถิดข้าจะมาเอาตัวไป ข้าพเจ้ามองตามมือ ก็เห็นบ้านหลังนี้อยู่ข้าง ๆ บ้าน ๆ หนึ่ง มีลูกกรงสีเขียว.

ต่อจากบ้านนางหล่ำมาอีกพักใหญ่ จึงพบกระบวนคนยืนอยู่สองฟากถนน ต่างไชโยโห่ร้องรับข้าพเจ้า และร้องบอกกันว่า พวกเรามาอีกคนหนึ่งแล้วโว้ย ข้าพเจ้าบอกกับเขาว่า ฉันไม่มาเป็นพวกแกหรอก พวกนี้ส่วนมากไม่นุ่งผ้ากัน เลยจากพวกนี้ไปก็ถึงสวนดอกไม้ใหญ่ ดอกนั้นสวยมาก เป็นทองคำทั้งดอก ใบเป็นสีเขียวเป็นมันเหมือนมรกตข้าพเจ้าตรงเข้าไปเก็บบ้าง ก็ถูกห้ามไม่ให้เก็บ เขาบอกว่าถ้ายังอยากจะกลับละก้ออย่าไปเก็บ ถ้าเก็บแล้วเอ็งจะไม่ได้กลับ ข้าพเจ้าต้องเดินผ่านมาด้วยความเสียดาย.

ต่อจากนี้ มีบ้านเล็ก ๆ เป็นแถว ข้าพเจ้ารู้สึกสงสัย เพราะน้อยบ้านนักที่จะมีคน ๒–๓ คน โดยมากบ้านละ ๑ คน บางบ้านมีคนอยู่ใต้ถุนเต็มไปหมด ข้าพเจ้าถามก็ได้ความว่า ที่บางบ้านมีคนอยู่มากบ้างน้อยบ้าง เกี่ยวกับทำบุญของแต่ละบุคคล บางคนทำบุญไว้ดี ก็ได้อยู่บ้านสวยงาม บางคนร่วมกันทำบุญสร้างด้วยกัน ทำพร้อมกัน ก็ไปพบกันได้ไปอยู่บ้านเดียวกัน บางคนทำบุญ แต่ก่อนที่จะทำ ว่าเขาเสียก่อนทำโดยไม่ตั้งใจจะทำก็ไปอาศัยใต้ถุนเขาอยู่.

ต่อจากบ้านที่มีเรียงรายไปอีกไกล เดินพักใหญ่ ก็พบลานกว้างใหญ่มีต้นไทรขนาด ๒๐ คนโอบ มีแท่นหินและโต๊ะหินอยู่โคนต้นไทรมีชายคนหนึ่ง ดำ ผมหยิก ตาพองรูปร่างใหญ่โต นั่งอยู่บนแท่นหินนั้น ชายทั้ง ๔ และข้าพเจ้าเดินมาถึงตรงนี้ ก็ถูกเรียกว่า

"เฮ้ย พามาตรงนี้ซิ มาถามไถ่กันดูก่อน อีนี่ดื้อนัก เรียกไม่ค่อยจะมา" ข้าพเจ้าและชายทั้ง ๔ จึงเดินเข้าไปหยุดตรงหน้า พอข้าพเจ้าเงยหน้าขึ้นดู ก็รู้สึกดีใจว่า ยมพบาลคนนี้รูปร่างเหมือนนายเชย สิงหมี (สิงห์มี ?) ผู้ใหญ่บ้านที่ข้าพเจ้ารู้จัก จึงถามว่า "อ้าว ตาเชยมาเมื่อไรเล่า" แต่กลับถูกตวาดว่า "เชยเชยอะไร เอ็งรู้จักข้าตั้งแต่เมื่อไร" ทำให้ข้าพเจ้าเงียบเสียงทันที แต่ก็ยังนึกสงสัยว่า ยมพบาลนี้ ถ้าไม่ชื่อเชย ทำไมรูปร่างจึงเหมือนผู้ใหญ่เชยจริง ๆ คล้ายกับจะเป็นลูกฝาแฝดทีเดียว แต่ยมพบาลตัวใหญ่มาก ข้าพเจ้าจะพูดกับยมพบาล ต้องแหงนหน้าพูด ข้าพเจ้ายืนอยู่ตรงหน้าคล้าย ๆ กับเอาลูกหนูไปยืนอยู่ตรงหน้าวัวตัวเขื่อง ๆ ทีเดียว.

ต่อไป ยมพบาลถามข้าพเจ้าว่า "เอ็งทำไหมดื้อนัก ข้าให้คนไปรับยังวิ่งหนี" ข้าพเจ้าตอบไปว่า "ฉันห่วงลูก เพราะลูกยังเล็กอยู่" คราวนี้ยมพบาลสะดุ้งทันที ร้องว่า "อ้าว ! พวกมึงทำไมทำระยำยังงี้เล่า ผิดตัวเสียแล้ว อีนั่นมันไม่มีลูกนี่หว่า" เสร็จแล้วก็ไปพลิกบัญชีดู และบอกว่า "อีคนนั้น ชื่อบุญชู จิตทอง บ้านต้นโพธิ์ หมู่ ๑ จังหวัดสิงห์ตายเวลาตี ๑ ครึ่ง เป็นไข้ทับระดูตาย อีนี่ตายตั้งแต่ ๕ โมงเย็น เป็นลมตาย ไม่ใช่ ๆ ผิดตัว เอ็งจัดแจงเตรียมตัวไปเอาอีคนนั้นมา".

พอ ๔ คนนั้นเตรียมตัวไป ยมพบาลก็หันหน้ามาบอกข้าพเจ้าว่า จะดูอะไรก็ดูเสียประเดี๋ยวจะให้เขาเอากลับไปส่ง ข้าพเจ้าจึงเดินดู เห็นนาย ศิริ สุขรัตน์ กำลังขึ้นต้นงิ้ว.

ต้นงิ้วนี้น่ากลัวมาก คือ สูง แหงนมองเห็นยอดลิบ ๆ หนามไม่ยาว แต่พอขึ้นไปหนามยาวออกเองได้แทงทะลุท้องทะลุออกมา ตายอยู่กับหนาม เขาก็เอาคีมเหล็กจับตรงเอวดึงออกมาวางตรงโคนต้น เอาน้ำในโอ่งใหญ่มาราด แล้วก็กลับฟื้นขึ้นมาอีก จะเลี่ยงก็ไม่ได้ เพราะใต้ต้นก็มีทหารถือหอกคอยแทง.

ข้าพเจ้าเห็นหญิงคนหนึ่งขึ้น ซึ่งข้าพเจ้ารู้จักชื่อว่าชื่อม้วน ขึ้นต้นงิ้วจึงถามเขาว่า "เอ๊ะ ผู้หญิงก็ขึ้นต้นงิ้วด้วยหรือ" เขาบอกว่า "ทำไมเล่า มันนอกใจผัว ไปเป็นชู้กับตาหอม ต่างขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่เช่นนั้น".

ข้าพเจ้ายังได้พบชายอีกคนหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าเคยรู้จัก ชื่อนายเปลื้อง จินดาวัต ถูกตัดนิ้วมือด้วนกุดหมด ถามได้ความว่า ชอบยิงนกในวัดเสมอ บางคนที่เคยทุบวัวทุบควาย ก็ถูกล่ามโซ่และถูกเชือดเนื้อเสียงร้องอู้ ๆ น่ากลัวมาก ข้าพเจ้ามองดูด้วยความหวาดเสียว.

พอข้าพเจ้าเดินดูต่อไปอีก ก็ได้ยินเสียงยมพบาลบอกกับข้าพเจ้าว่า หิวข้าวก็ไปกินซี่ ของเราอยู่โน่น ข้าพเจ้าจึงเดินไปดู เห็นโต๊ะใหญ่ตัวหนึ่ง มีของเกือบเต็ม มีขันใส่ข้าวซึ่งข้าพเจ้าจำได้ว่า ขันลูกนี้ข้าพเจ้าเคยใส่ข้าวไปใส่บาตร ข้าวยังเต็มขัน และควันร้อนขึ้นฉุยอยู่ ทั้ง ๆ ที่ขันลูกนี้ ข้าพเจ้าจำได้ว่ายังอยู่ที่บ้านของข้าพเจ้า หม้อแกง, ถ้วยชาม, ถาด ที่ข้าพเจ้าได้พบที่นี่ ก็ยังอยู่ที่บ้านของข้าพเจ้าทั้งนั้น.

นอกจากนี้ ยังมีน้ำครึ่งขวดตั้งโต๊ะ ข้าพเจ้าจึงถามเขาว่า "เอ๊ะ ของฉันทำไมมีน้ำครึ่งขวดเท่านั้นเล่า และบางโต๊ะทำไมไม่มี" เขาบอกว่า "พวกเมืองมนุษย์นั้นเต็มทีมันไปทำบุญ มันไม่เอาน้ำไปทำ มันเอาข้าวกับขนมไปทำเท่านั้น มันไม่เอาน้ำมาทำบุญมันจึงต้องอดน้ำ" ข้าพเจ้าได้ถามถึงวิธีทำบุญด้วยน้ำ ก็ได้ความว่า ให้เอาน้ำไปใส่ขวดหรือขันที่ตั้งอยู่หน้าพระสงฆ์ เมื่อใส่บาตรเสร็จแล้วจึงกรวดน้ำแผ่กุศลต่อไป น้ำที่นำไปใส่ขวดหรือขันนี่แหละจึงจะได้กินน้ำ ถ้ามิฉะนั้นแล้วจะไม่ได้กินน้ำ ข้าพเจ้าจึงบอกกับเขาว่า ฉันได้กลับมา จะมาบอกพวกชาวบ้าน.

เมื่อข้าพเจ้าเดินออกมาจากตรงโต๊ะอาหาร ยมพบาลก็โยนบัญชีมาให้ข้าพเจ้าดู ในบัญชีนั้นมีหนังสือตัวใหญ่ ๆ แผ่นกระดาษใหญ่เท่ากับแผ่นกระดานดำที่สอนเด็ก ข้าพเจ้ามองดูมีชื่อคนมาก แต่ข้าพเจ้าพยายามจำแต่คนที่ข้าพเจ้ารู้จัก ข้าพเจ้าจำมาได้ดังนี้ คือ :—

๑. บุญชู จิตทอง ตีหนึ่งครึ่ง ไข้ทับระดู ๕ กุมภาพันธ์ ๙๕

๒. นางหล่ำ ๗ กุมภาพันธ์ ๙๕

๓. นายฉาย บุญวงศ์ ๔ มีนาคม ๙๕

๔. นายแม่น ทองสดิ ๔ กรกฎาคม ๙๕

๕. นายปลอด สีสิงห์ อีก ๒ ปี (๔ กุมภาพันธ์ ๙๗ ?)

ข้าพเจ้าจึงขอเขาเปิดดูอีก แต่เขาก็ไม่ยอมให้เปิด เขาบอกว่าเอ็งหมดสิทธิ์ที่จะเปิดแล้ว เอ็งเป็นคนใจบุญเปิดดูไม่ได้หรอก เดี๋ยวไปเที่ยวบอกเขาหมด เมื่อก่อนนี้เอ็งเป็นคนทำบัญชีให้ข้า ข้าคิดถึงเอ็ง อีก ๕ ปีข้าจะให้ไปรับ เพราะเอ็งจะลำบากอีกมาก ข้าพเจ้าบอกว่า อีก ๕ ปี ข้าพเจ้าไม่มาหรอก ยมพบาลหัวเราะแล้วพูดว่า เอ็งอยากลำบากก็ตามใจเอ็ง แต่ถ้าเอ็งไม่มา เอ็งต้องบวชลูกให้ข้า ข้าก็ไม่ไปรับเอ็ง.

แต่ข้าจะให้คาถาเอ็งไว้ป้องกันตัวบทหนึ่ง เอ็งพยายามท่องอยู่เสมอ อันตรายและความลำบากจะลดน้อยลงไป คาถานี้เอ็งบอกให้ทั่ว ๆ ไปเถิด เอาบุญ เพราะต่อไปในเมืองมนุษย์จะยุ่งกันใหญ่ เอ็งคอยจำนะ ข้าจะบอกให้ แล้วเขาก็บอกว่าก่อนท่องตั้ง นโม เสียก่อนนะ แล้วท่อง จะลงจากบ้านหรือจะนอน ท่องอยู่เสมอๆ จะคุ้มภัยเอ็งได้:—

"ปะโตเมตัง ปะชิวินัง สุขะโต จุติ
จิตะเมตะ นิพพานัง สุขะโต จุติ"

ข้าพเจ้าจำไว้เพื่อนำมายังมนุษย์โลกต่อไป และก็เป็นที่น่าแปลกว่าข้าพเจ้าได้ฟังเพียงครั้งเดียว ก็จำได้

และก็พอดีเขานำ บุญชู จิตทอง มา บุญชูคนนี้กับข้าพเจ้า รูปร่างเหมือนกันมาก ข้าพเจ้าได้ยินเสียงยมพบาลดุบุญชูว่า เอ็งนี่จะตายแล้วยังจะก่อเวร ไปลักพุทราเขามากิน และผิดสำแดงพุทราจึงตาย แล้วเขาก็สั่งให้ตีบุญชู ข้าพเจ้ารู้สึกกลัวจริง ๆ เพราะการทรมานต่าง ๆ ของขุมนรกนี้ เป็นที่น่าหวาดเสียวมาก เมื่อบุญชูคนโน้นถูกตีด้วยหวายแล้ว ยมพบาลก็สั่งให้ชายทั้ง ๔ นำข้าพเจ้ามาส่ง.

มาระหว่างทาง ชายคนหนึ่งซึ่งมีท่าทางคล้ายกับจะเป็นหัวหน้า ได้เตือนข้าพเจ้าว่า "อย่าลืมนะ อีก ๕ ปี เอ็งต้องบวชลูกให้พวกข้า" ข้าพเจ้าก็รับคำ แต่แล้วข้าพเจ้าก็ต้องผละออกเดินห่างจากแก เพราะเวลาแกพูด มีหนอนร่วงออกมาจากปากมาก จึงถามแกว่า "ลุงจ๋า ลุงชื่ออะไร ทำไมลุงจึงเป็นดังนี้" แกบอกว่า "ข้าชื่อเอื้อม คนดอนรัก (คนในตำบลดอนรัก ?) ไปถามดูเถิด มีคนรู้จัก ลูกข้าชื่อไอ้เจือ, เมื่อก่อน

ข้าเลี้ยงช้าง ได้เงินค่าหญ้าช้างเดือนละตำลึง เงินเหลือข้าก็ซื้อเหล้ากิน ผลแห่งการกินเหล้านี่แหละ หนอนมันจึงกินปากข้า.

พอมาถึงบ้าน ข้าพเจ้าเข้าบ้านไม่ได้ เพราะล้อมสายสิญจน์ และซัดข้าวสารไว้ จนกระทั่งลุงเอื้อมแกจับข้าพเจ้าเหวี่ยงโครมขึ้นมาบนบ้าน ทำให้บ้านไหวยวบ คนหนีกันหมด ในเวลาที่ถูกขว้าง ตะโพกข้างซ้ายของข้าพเจ้าลงกับพื้น ทำให้เคล็ดไปหลายวัน พอฟื้นขึ้นมาคนก็หนีลงจากเรือนไปหมด เหลือแต่ลูกสาวของข้าพเจ้าอายุได้ ๔ ปี นั่งอยู่และถามข้าพเจ้าว่า แม่ไม่ตายหรือ พอบอกว่าไม่ตายหรอก จึงได้เรียกคนขึ้นมาบนบ้าน ข้าพเจ้ารู้สึกใจหาย เพราะตอนที่ฟื้นมานี้ เป็นเวลา ๘.๐๐ น. เศษ และต่อโลงเสร็จเรียบร้อยแล้ว พวกชาวบ้านและพระขอร้องให้ข้าพเจ้าเล่าให้ฟัง และข้าพเจ้าได้ถามถึงลุงเอื้อมก็ได้ความว่าเป็นพี่ชายนายทัน ผู้ใหญ่บ้าน และตายไปประมาณ ๓๐ ปีแล้ว ผู้มีชื่ออยู่ในบัญชี ข้าพเจ้าก็นำมาเล่าให้ชาวบ้านและพระฟังจนหมด.

และต่อมาวันที่ ๗ นางหล่ำตาย, วันที่ ๔ มีนาคม ทหารฉายตาย, วันที่ ๔ กรกฎาคม นายแม่นตาย ต่อมาคนสุดท้ายนายปลอด สีสิงห์ กำหนด ๒ ปี พอครบพอดีก็ตาย แต่ก่อนตายแกไปเที่ยวขุดทะลายหัวคันนาที่แกเคยรุกเขา มาคืนให้เจ้าของหมด

และต่อมา ชายคนหนึ่งทางห้วยคันแหลม (ตำบลห้วยคันแหลม ?) ได้สั่งลูกหลานไว้หลังจากข้าพเจ้าฟื้นมาแล้ว "กูตายไปละก้อ มึงเอาขวานใส่โลงไปให้กูด้วย กูจะเอาไปโค่นต้นงิ้ว" พอตาย ลูกหลานก็เอาขวานใส่ไปให้จริง ๆ ต่อมาแกกลับมาเข้าทรงเด็ก ๆ ให้ไปขุดขวานขึ้น แกบอกว่า "ไม่ไหวละ มันเอาขวานทุบหัวเสียอีกด้วยซี แทนที่จะเอาขวานไปโค่นต้นงิ้ว" ในที่สุด พวกลูกต้องไปขุดเอาขวานขึ้น.

อปัสเสนธรรม ๔ ประการ

๑.	สังขาเยกํ ปฏิเสวติ	พิจารณาเสียก่อนจึงส้องเสพ
๒.	สังขาเยกํ อธิวาเสติ	พิจารณาเสียก่อนแล้วจึงอดกลั้น
๓.	สังขาเยกํ ปริวัชเชติ	พิจารณาเสียก่อนแล้วจึงเว้นเสีย
๔.	สังขาเยกํ วิโนเทติ	พิจารณาเสียก่อนแล้วจึงบันเทา

เก็บเล็กผสมน้อย จากบันทึก

เริ่ม พ.ศ. ๒๔๘๙

ในโลกนี้เขาทำอะไรกัน เขาแย่งกันทั้งนั้น ทรัพย์ก็ดี อำนาจก็ดี วาสนา-บารมี หรือลาภผลใด ๆ เป็นเรื่องที่ต้องแย่งกันทั้งนั้น อย่าไปเชื่อคำที่คนพูดว่า ขึ้นมาครองแผ่นดินหรือครองอำนาจด้วยการเชื้อเชิญ หรือ เรียกร้องของประชาชน.

ไม่มีใครเป็นอย่างนั้น ยิ่งเป็นเรื่อง "อำนาจ" ด้วยแล้ว ก็เป็นเรื่องที่ต้องแย่งชิงเอา ภายหลังที่แย่งชิงได้แล้ว ก็พูดได้ว่า "ประชาชนเชื้อเชิญหรือเรียกร้อง"

โลกนี้เป็นโลกที่ "แย่ง" กัน ผู้ที่ประสบความสำเร็จ คือ "ผู้ที่แย่งได้"

มรสุมแห่งชีวิต

Those who know will not tell,

Those who tell will not know.

ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่า เงินจะให้ความสุขแก่มนุษย์ได้จริง แล้วก็ไม่เชื่อเสียด้วยว่ารูปการณ์เศรษฐกิจชนิดนั้นจะสร้างความมั่นคงถาวรแก่สังคมได้ ข้าพเจ้าไม่ศรัทธาในระบอบเศรษฐกิจที่ไม่มีการผลิต มีแต่การใช้ให้หมดเปลืองไป

เขาเป็นคนขยันขันแข็ง มีนิสัยเป็นช่าง ทำงานไม่หยุดและพอใจแสวงความรู้

ภัสมาไม่เคยล่วงเกินอะไรกับผุสดี ตั้งแต่รู้จักกันมาก็มีแต่ความเป็นผู้ดีสุภาพบุรุษไม่เคยแสดงนิสัยตระกรุมตระกรามอะไรให้แลเห็น.

ฉันรักเธอ และเมื่อรักแล้ว ก็เป็นหน้าที่ของฉันที่จะต้องรับผลของความรักไม่ว่าในทางดีหรือทางร้าย เมื่อรักแล้วจะคอยรับแต่ผลดี ถึงเวลาร้ายจะเลี่ยงหนีมันก็ไม่ใช่ความรักที่แท้จริง.

หมายความว่า เมื่อฉันรักเธอ ความรักก็เป็นความรัก ถ้าฉันได้เธอมาเป็นของฉัน ฉันก็มีความสุข ถ้าฉันไม่ได้เธอ ฉันก็กล้าพอที่จะเผชิญกับความทุกข์ทรมานใจในบางครั้งความทรมานใจเป็นความสุขเหมือนกัน.

ความรักไม่ต้องการสิ่งตอบแทน ฉันรักเธอและจะรักเธอไปจนตลอดชีวิตของฉัน เท่านั้นพอแล้ว ฉันไม่เคยถามเธอด้วยซ้ำว่า เธอรักตอบฉันบ้างหรือเปล่า... ฉันเกลียดคำว่าตอบแทนและไม่อยากได้ยิน ฉันรักเธอตลอดไป เธอจะเป็นอย่างไร อยู่ในฐานะหรือสภาพอย่างไร ฉันจะรักเธออยู่นั่นเอง.

เขาเป็นสุภาพบุรุษจนถึงที่สุด รู้จักถนอม ให้เกียรติและเคารพต่อความงามทุกสิ่งทุกอย่างเต็มไปด้วยความนุ่มนวล และเหมาะสมแก่จังหวะ ไม่มีที่ติ นิสสัยตระกรุมตระกรามเป็นอันไม่มีในบุคคลผู้นี้.

ทัศนัย ที่จริงก็มีความประพฤติดี ไม่เสพสุรา ไม่เล่นการพนัน และไม่ประพฤติอะไรที่เป็นความเดือดร้อนแก่ครอบครัว งานก็ทำไปเป็นปกติ แต่เป็นบุคคลที่ไม่มีหวังทางก้าวหน้า เป็นคนขาดลักษณะริเริ่ม และมีทิษฐิมากกว่าปัญญา ตกอยู่ในห้วงของความน้อยอกน้อยใจ ว่าไม่มีอำนาจสิทธิอะไรในครอบครัว.

คิดถึงเธอ คิดจนไม่มีเวลาจะคิดถึงผู้หญิงอื่น ฉันพยายามหางานทำ พยายามท่องเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ พยายามที่จะมองหน้าผู้หญิงที่จะสามารถทำให้ฉันลืมเธอ แต่ไม่มีฉันเลยทราบแน่ว่า ไม่มีหญิงใดในพิภพนี้จะทำให้ฉันลืมเธอได้.

เป็นการยากที่จะจับคู่ผสมให้เหมาะกันได้ คนดีทั้งคู่แต่พอจับผสมกันเข้ามันอาจจะกลายเป็นไม่ดีไปก็ได้ – สีเขียวอ่อน เป็นสีสวย สีฟ้าอ่อนเป็นสีสวย พอผสมกันเข้าจะกลายเป็นสีที่น่าเกลียด แต่ถ้าแยกคู่ผสมเสียใหม่อาจจะเป็นสีที่ดีได้.

พี่เป็นหมอน พี่เป็นมุ้ง พี่เป็นหลังคากันแดดกันฝน และเป็นทุก ๆ อย่าง

โชคร้าย เรื่องการพนัน แปลว่า โชคดีในเรื่องความรัก.

จำไว้ทศนาถ กระท่อมน้อย คือรากฐานของเรือนงาม.

ผมสารภาพว่า ผมต้องมีสตรีเป็นเพื่อนชีวิต แต่สตรีผู้นั้นจะต้องไม่ใช่คนที่ผมจะรักอย่างเดียว ต้องเป็นคนที่ผมบูชาอีกด้วย .. ผมจะเป็นน้องที่ซื่อสัตย์ รักพี่และเชื่อฟัง อะไรที่พี่ห้ามผมจะละเว้นเด็ดขาด อะไรที่พี่สั่งผมจะทำโดยไม่คำนึงถึงความลำบากหรือภัยอันตรายใด ๆ.

ทุกสิ่งทุกอย่าง จะขึ้นถึงขีดสุด แล้วลดต่ำลงมา ซึ่งเป็นกฎของธรรมชาติ .... เธอได้ความรู้ใหม่ว่า ความดูดดื่มซาบซึ้งในดวงใจของมนุษย์นั้นอยู่ที่รู้สึกว่า ยังไม่หมดและยังมีอะไรอยู่อีก.

ภาพศิลปะที่ดึงใจคนดูที่สุด คือภาพที่จูงใจให้รู้สึกว่า ยังมีอะไรต่อไปอีก ยังไม่หมดเพียงเท่านี้.

สวรรค์ยังรักษาฐานะของสวรรค์อยู่ได้ ก็โดยที่มนุษย์ยังไม่สามารถจะขึ้นไปถึงจริง ๆ ถ้ามนุษย์สามารถขึ้นไปถึงได้ตามความต้องการ สถานที่นั้นก็จะเป็นสวรรค์ไปอีกไม่ได้ต่อไป.

มนุษย์เราทุกคนน่าจะถือเหตุการณ์ในชีวิตเป็นเพียงมรสุม ซึ่งมีเวลาบางเบาและหมดสิ้นไป เวลามรสุมจัด งานสำคัญคือ พยายามผ่อนหนักเป็นเบา หันหัวเรือให้ถูกทาง ประทังพอไม่ให้เรือล่ม มรสุมมีเวลาหมด เมื่อหมดมรสุม ความผาสุกก็จะมีตามมา.

โลกนั้นไม่น่าเบื่อ โลกมีทุกสิ่งทุกอย่างที่จะให้ความสุขแก่เรา แต่เราจะต้องรู้จักเลือกว่า จะอยู่มุมไหนของโลกดี ถ้าเราเลือกมุมถูก เราก็มีความสุข ถ้าเราเลือกมุมผิด มันก็หาความสุขไม่ได้ นอกจากปัญหาเรื่องสถานที่แล้ว ปัญหาเรื่องกาละก็มีความสำคัญมาก ถ้าเรารู้จักเลือกทั้งกาละและเทศะแล้ว เราจะไม่มีวันเบื่อโลกเลย.

ผจญชีวิต

ข้าพเจ้ามีจุดหมายในชีวิตอยู่อย่างเดียว คือสร้างสิ่งที่ไม่ตายไว้เบื้องหลัง.

ดอร์ซันกล่าวว่า ความสำเร็จของมนุษย์นั้น ไม่ได้อยู่ที่ความมั่งคั่ง ฐานันดรหรืออำนาจ แต่อยู่ที่ว่า ได้ทิ้งอะไรไว้บ้าง ที่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์ ภายหลังที่เขาตายไปแล้ว.

ชีวิตของมนุษย์ที่เรียกได้ว่า ประสบความสำเร็จ ก็คือสร้างสรรค์มรดกไว้ให้แก่เพื่อนร่วมชาติร่วมโลก เพื่อเป็นประโยชน์ต่อไป.

ข้าพเจ้าเป็นคนมักใหญ่ใฝ่สูง ใฝ่สูงถึงความปรารถนาที่จะทำตนให้เป็นคนไม่ตาย ข้าพเจ้าตรวจดูประวัติศาสตร์ตั้งแต่โบราณ ถึงปัจจุบัน และมองหาว่าในโลกนี้ใครบ้างเป็นบุคคลที่ยิ่งใหญ่ ข้าพเจ้าอยากเป็นอย่างเขา.

อันที่จริงก็ดูจะเป็นความมักใหญ่ใฝ่สูงอย่างมาก แต่ข้าพเจ้าได้รับการฝึกสอนว่า ให้รู้จักตั้งจุดปลายแห่งชีวิต แล้วพยายามก้าวไปหาจุดหมายปลายทางนั้น พยายามสร้างความสำเร็จตามหลักของดอร์ซัน คือไม่ใช่ทางที่มั่งคั่ง... แต่ในทางที่ว่า ให้มีอะไรไม่ตายอยู่เบื้องหลังเรา เมื่อตายไปแล้ว.

ตั้งจุดปลายทางไว้เช่นนี้ ก็ต้องการความสงบสงัด พยายามตัดและหลีกเลี่ยงสังคมทุกประเภท ฝังตัวอยู่ในกองหนังสือ ข้าพเจ้ามั่งคั่งมีหนังสืออยู่ ๒,๐๐๐ เล่ม เป็นความมั่งคั่งเท่าที่มี.

"สุโขวิเวโก" ไม่มีอะไรจะเป็นความสุขมากกว่า ความวิเวก แต่ความวิเวกอาจจะไม่เป็นสุขของคนทุกคน บางคน และบางพวก ถ้าต้องถูกบังคับให้ต้องอยู่ในความวิเวก อาจจะตายก็ได้.

"ดิฉันเชื่อว่า ดิฉันเป็นคนดี และทำอะไรด้วยความตั้งใจดีทุกอย่าง แต่ผลที่ได้รับนั้นเป็น ผลร้าย".

"วิถีของโลก เป็นเช่นนั้น" ข้าพเจ้าตอบ.

"ก็ไหนว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว".

"ก็สุดแต่ว่า เราจะแปลความหมายของคำว่า ดี ชั่ว ในทางใด แต่ส่วนมากที่สุดในความเป็นไปของโลก ผู้ที่ประกอบความดี ต้องไม่หวังว่า ผลดีนั้นจะเกิดขึ้นแก่ตัว เราต้องทำความดี ไม่ใช่เพื่อรับผลเป็นของเราเอง แต่เราทำความดี เพื่อให้ผลของความดีเกิดขึ้นแก่คนอื่น และนั่นเป็นความดีของเรา".

"แล้วความสุขของมนุษย์อยู่ที่ไหน" เธอถาม.

"อยู่ที่ความเชื่อมั่น และพากภูมิใจว่าตนได้ทำความดี !".

"ถ้าการกระทำนั้นได้ผลในทางทุกข์ลำบากแก่ตัวเรา".

"ความทุกข์หรือสุข ก็อยู่ที่ใจเราอีกเหมือนกัน เราอาจจะเห็นห้องขังหรือคุกตรางเป็นความสุข ถ้าเราแน่ใจว่าเราไม่ผิด ถ้าเราแน่ใจว่าเราได้ทำความดี ผลที่เกิดแก่ร่างกาย หรือสิ่งแวดล้อมภายนอก ไม่สำคัญเท่าความรู้สึกในใจของเราเอง".

"ความรู้สึกของดิฉัน เป็นความรู้สึกที่บริสุทธิ์สะอาด"

"นั่นคือ ความสุข นั่นคือผลดี นั่นคือสิ่งที่พระท่านสอนว่า ทำดีได้ดี ผลภายนอกเป็นเครื่องหลอกหลอน ความดีคือความสุข อยู่ที่ดวงใจของเรา ไม่มีสิ่งภายนอกอันใดจะมาตัดสินว่า อะไรดีอะไรชั่ว นอกจากความรู้สึกในใจของเราเอง อยู่ที่ความมั่นใจว่า เราไม่ได้ทำอะไรผิด เราไม่ได้ทำสิ่งอะไร ที่ให้ผลร้ายแก่คนอื่น".

ชีวิตสตรี เป็นเสมือนไข่ใบหนึ่ง อาจจะทุบแตกได้ง่าย ๆ.

เธอจะไปไหน หรือจะทำอะไรต่อไป ข้าพเจ้าไม่ถาม เพราะสุภาพบุรุษจะต้องเคารพต่อความลึกลับของสตรี สตรีทุกคนมีความลึกลับ.

" ไหน ๆ คนมั่งมีจะมีอำนาจเหนือคนจนแล้ว ก็ให้มีเสียตลอดไป ให้มีอำนาจเสียจนกระทั่งถึงใช้งานได้เปล่า ไม่ต้องเสียค่าจ้าง".

แต่จำไว้ ในโลกนี้ไม่มีอะไรแน่นอน เราต้องมีชีวิตอยู่ด้วยความระมัดระวัง ระวังเหตุการณ์จะเกิดขึ้นโดยไม่นึกฝัน อย่างที่เคยเกิดมาแล้ว.

พระพุทธเจ้าสอนว่า ความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย เป็นคำสอนใช้ได้ทุกกาละเทศะ.

อย่าประมาท อย่าไว้ใจคน อย่านึกว่าอะไรแน่นอน คนเราไว้ใจกันไม่ได้ ในโลกนี้ไม่มีอะไรแน่นอน ทุกอย่างเป็นอนิจจัง อย่างพระท่านว่า เชื่อพระไว้ดีกว่า.

คือว่า ตามปกติของมนุษย์เรานั้น ย่อมประทุษฐ์ร้ายซึ่งกันและกัน โลกจึงมีสงคราม มีการวิวาทบาดหมาง...มนุษย์ไว้ใจกันไม่ได้ ใครที่จะทำดีกับเรา เราต้องเชื่อเขาไว้ก่อนว่า เขาจะดีกับเราเพียงชั่วขณะที่เขายังไม่มีโอกาสจะทำร้ายเรา ถ้าเขามีโอกาสจะทำร้ายเมื่อใด เขาจะทำร้าย อย่าเชื่อว่ามนุษย์ใดจะดีกับเราตลอดไป เป็นความจำเป็นที่จะยึดถือไว้อย่างนั้น เพื่อความไม่ประมาท.

คนมีนิสัยผลุนผลันกล้าได้กล้าเสียนั้น มักจะเป็นคนใจน้อย โกรธง่าย โมโหง่าย อันนี้ดูจะเป็นลักษณะทั่ว ๆ ไป ความใจเร็วกับความใจน้อย มักจะคู่กันไปในตัวคนเสมอ.

โลกไม่มีอะไรแน่นอน คนเราจะเคราะห์ดีไปตลอดกาลไม่ได้ เมื่อดีมามากแล้วเวลาร้ายก็ต้องมีบ้าง.

เราจะไปเอาเหตุผลกับสตรีเพศนักไม่ได้ ผู้หญิงรักด้วยหัวใจ แต่ผู้ชายรักด้วยสมอง หญิงกับชายมีวิธีรักไม่เหมือนกัน ผู้ชายนึกถึงเหตุผลบ้างในเวลารัก แต่ส่วนผู้หญิงนั้น เหตุผลกับความรักไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกันเลย.

ตราบใดที่คุณยังมีชีวิตอยู่ในโลก คุณก็ไม่สามารถจะตัดการเกี่ยวข้องกับมนุษย์ได้ ถ้าคุณไม่เกี่ยวข้องกับคนอื่น คนอื่นก็มาเกี่ยวข้องกับเรา.

แล้วเมื่อไรเรื่องยุ่ง ๆ ในชีวิตเรา จึงจะจบสิ้นกันที.

ไม่มีทางที่จะจบสิ้น นอกจากความตาย ตราบใดที่เรายังมีชีวิตอยู่ก็ไม่สามารถจะหลบเลี่ยงเรื่องยุ่งยากได้.

แล้วมนุษย์จะต้องปฏิบัติตัวอย่างไร.

"ต้องผจญชีวิต"

ปัญหาเรื่องชีวิตเป็นเรื่องปัญหายากลำบาก และผู้มีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินนั้น ไม่ควรเป็นคนอื่น นอกจากตัวเจ้าของชีวิตเอง.

เอมเมอร์ซัน "มีคนจำนวนมากหลาย ที่เคยเดินทางทั่วประเทศทั่วทวีปและทั่วโลก แต่มีน้อยคนเหลือเกิน ที่จะเดินทางทั่วตัวของเราเอง.

ความรู้อันสูงสุด และสำคัญที่สุดของมนุษย์ในโลกนี้ ก็คือ การรู้จักตัวของตัวเอง.

ความผิด เกิดจาก การกระทำ.

ความบกพร่อง เกิดจาก การที่ไม่กระทำ ซึ่งจะว่าตรงกันข้ามก็ได้.

"ชีวิตเป็นสิ่งที่ต้องผจญ ผลได้ทุกอย่างต้องเป็นผลของความพยายาม อนาคตของเรา ต้องเป็นสิ่งซึ่งเราสร้างเอง ไม่ใช่คนอื่นมาสร้างให้ หรือรอให้คนอื่นมาสร้างให้ เราต้องเผชิญ เราต้องผจญ เราต้องกล้าสู้ เราต้องมีจุดหมายปลายทางให้แน่นอนในชีวิต"

ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราอยากได้ เราต้องแสวงหา เราต้องพยายาม.

"แล้วทำไมคุณไม่ข้ามไปในโลกที่มั่งคั่ง ผู้หญิงมีทางที่จะข้ามโลกได้ง่ายกว่าผู้ชาย หญิงยากจนในวันนี้ อาจจะเป็นราชินีในวันพรุ่งนี้ ถ้าเขาทำความพยายามให้ถูกทาง บางทีคุณจะไปหลงเชื่อในคำพูดที่ว่า บุญมีมาเอง"

"ไม่จริงหรือคะคำนั้น"

"ไม่จริง ทุกสิ่งต้องสร้าง ต้องทำขึ้นเอง ต้องแสวงหา ต้องพยายาม"

"แปลว่า ต้องไปแย่งกับคนอื่นเขา"

"ก็ในโลกนี้เขาทำอะไรกัน เขาแย่งกันทั้งนั้น ทรัพย์ก็ดี อำนาจก็ดี วาสนาบารมีหรือลาภผลใด ๆ เป็นเรื่องที่ต้องแย่งกันทั้งนั้น อย่าไปเชื่อคำที่คนพูดว่า ขึ้นมาครองแผ่นดินหรือครองอำนาจด้วยการเชื้อเชิญหรือเรียกร้องของประชาชน ไม่มีใครเป็นอย่างนั้น ยิ่งเป็นเรื่องอำนาจด้วยแล้ว ก็เป็นเรื่องที่ต้องแย่งชิงเอา ภายหลังที่แย่งชิงได้แล้ว ก็พูดได้ว่า ประชาชนเชื้อเชิญหรือเรียกร้อง โลกนี้เป็นโลกที่แย่งกัน ผู้ที่ประสบความสำเร็จ คือ ผู้ที่แย่งได้".

"แล้วท่านจะให้ดิฉันทำอย่างไร"

"ให้ผจญชีวิต คำว่า ผจญชีวิต ไม่ได้หมายความแต่เพียงว่า เมื่อภัยอันตรายมาถึง ก็ทำการต่อสู้ แต่ต้องหมายถึงว่า เราต้องผ่าพ้น เพื่อจุดหมายปลายทางแห่งชีวิตของเรา"

"ท่านเห็นว่า ดิฉันควรจะแย่งพิสัยมาจากเสาวภางค์ ใช่ไหม"

"ก็ไม่ได้หมายความเช่นนั้น คุณอาจจะพบผู้ชายคนใหม่ที่ดีกว่าและเหมาะสมกว่าก็ได้ แต่คุณต้องตัดสินใจ ถ้าคุณพบคนที่คุณต้องการ คุณต้องทำความพยายาม อย่าเชื่อในหลักที่ว่า บุญมีมาเอง ซึ่งเป็นหลักเหลวไหล ทุกสิ่งต้องประกอบทำขึ้น จะมาเองไม่ได้"

เพราะของดีนั้นจะไม่มีมาเอง สิ่งที่มีมาเองนั้น มักจะเป็นสิ่งที่ไม่มีใครเขาต้องการแล้ว.

เราเข้าใจกันดีแล้ว คุณไม่ได้เป็นตัวของตัวเอง คุณอยู่ในฐานะที่อาจจะถูกบังคับ อาจจะถูกจับตัว เอาตัวไปทางไหนก็ได้ จะให้พบกับใครหรือไม่ให้พบกับใครก็ได้ ดิฉันขืนเป็นมิตรกับคุณต่อไป ดิฉันจะต้องประสบความลำบากยิ่งขึ้นทุกที.

โลกต้องให้ความยุติธรรมและเมตตาปราณี ความอ่อนแอของสตรีเพศเป็นการยากที่จะห้ามความสงสาร มิให้เกิดขึ้นในดวงจิตต์ของสตรีในเมื่อมีใครมาทำให้สงสาร ธรรมชาติได้สร้างสตรีมาสำหรับทำให้ความเมตตาปราณีคงมีอยู่ในโลกได้ สำหรับให้มีเครื่องระงับดับทุกข์ภัย และความขมขื่นแห่งชีวิตผู้ชาย แม้ว่าทุกข์ภัยและความขมขื่นอันนี้จะเกิดขึ้นด้วยความผิดของผู้ชายเอง ซึ่งถ้าเป็นผู้ชายด้วยกัน ก็จะพูดว่า สมน้ำหน้า ปล่อยให้เขาตายไป แต่สตรีพูดอย่างนั้นไม่ได้ ปล่อยอย่างนั้นไม่ได้ สตรีได้รับมอบหน้าที่จากสวรรค์ให้เป็นผู้รักษาคุณธรรม คือ ความเมตตาสงสาร ให้คงมีอยู่ในโลก สตรีมีหน้าที่ด้วยเมตตาสงสาร และหาทางช่วยระงับความขุ่นหมองทรมานใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อความขุ่นหมองทรมานใจนั้น เกิดจากความรักอันสุจริต.

หนทางอันแน่นอนที่สุดที่จะให้ความสุขแก่ผู้อื่น คือ รับทุกข์เสียเอง หนทางอันแน่นอนที่สุดที่จะให้ผู้อื่นมีส่วนได้ คือ ตัวเองยอมรับส่วนเสีย ไม่มีทางใดที่จะสร้างความผาสุกให้แก่ผู้อื่นอย่างแน่นอนได้ นอกจากความเสียสละของตนเอง.

ความรักครั้งหลัง

บิดามารดาพยายามให้การศึกษาแก่บุตรีของตนในการบ้านเรือน เย็บปักถักร้อยและวิชาทุก ๆ แผนก พยายามกล่อมเกลาอบรมนิสสัยใจคอของบุตรีให้ดำเนินไปในทางที่ดี แต่บิดามารดาโดยมากไม่ทราบว่า ยังมีสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งมักจะไม่ได้ควบคุมดูแลให้ถูกทาง สิ่งนั้นคือ "ความรัก" บิดามารดาโดยมากไม่ทราบ มักหวงลูกสาว ป้องกันไม่ให้รักกับใคร นั่นคือเอาเชื้อไฟไปใส่ในกองเพลิง ความรักไม่เป็นสิ่งที่ใครจะห้ามและป้องกันได้ ทางที่ถูกบิดามารดาจะต้องระบายความรัก รู้จักสอนให้บุตรีของตนรักให้ถูกทาง ปล่อยให้เขารัก แต่ระวังอย่าให้เขาเดินทางผิดจึงจะเป็นวิธีถูกต้องสมควร.

วิธีระบายความรักนั้น

วงแขนอันอ่อนนุ่มของมารดาที่โอบรัดบุตรี มืออันอ่อนนุ่มของบิดาที่ลูบผมลูบหลัง วาจาอันอ่อนหวานของพี่ชายและใคร ๆ ที่อยู่ในบ้านในครอบครัว เหล่านี้เป็นเครื่องระบายความรักและสอนให้เด็กหญิงรู้จักรักในทางที่ถูก.

เด็กหญิงบางคนเคราะห์ดี ได้ลาภอันประเสริฐเหล่านี้ตั้งแต่เกิดมาจนเติบโตเป็นสาว บางคนเคราะห์ดีน้อยกว่านั้นได้รับลาภอันนี้เพียงอายุได้ ๕–๖ ปี แล้วจากนั้นมารดาก็มิได้แตะต้อง ถ้าเผอิญมีน้อง ตนก็จะไม่ได้เข้าอยู่ในวงแขนของมารดาอีกต่อไป ความรักความไว้ใจก็น้อยลง คงเหลือแต่การใช้อำนาจดุว่า ส่วนบิดานั้นเล่าก็เหมือนคนอื่น พี่น้องก็มีแต่เรื่องทะเลาะกัน หาความสงสารไมตรีกันมิได้.... ฯลฯ

นักปราชญ์ทางจิตวิทยาเขาตั้งหลักไว้ว่า ความอาย คือ ทัพหน้าของความรัก ตราบใดที่ยังไม่มีความอาย ความรักก็ยังไม่เกิด

ผู้หญิงนั้น ความรักครั้งแรกเป็นสิ่งสำคัญ และลืมไม่ได้... เป็นสิ่งที่หญิงจะลืมไม่ได้เลยตลอดชีวิต... ความรักครั้งแรกของชายไม่ค่อยมีค่าอะไร ลืมง่ายกว่าหญิง.

ความรักเป็นสิ่งที่มีอำนาจมากที่สุด มากเกินกว่าความสามารถของมนุษย์ที่จะขัดขืนได้.

...ผู้ชายในโลกนี้ร้อยคนจะหาที่รู้จักใจผู้หญิงที่ถูกต้องสักคนเดียวก็หายาก...

สามีที่ดีย่อมจะต้องเป็นผู้รู้จักสังเกต รู้ใจ รู้ความปรารถนาของภรรยา ความสุขของผัวเมียอยู่ที่สมานฉันท์ มีความสมัครสมานรักใคร่ พร้อมกับมีความมุ่งหมายและปรารถนาเป็นอันเดียวกัน ถ้าขาดเสียข้างหนึ่งข้างใด...ก็ไม่เป็นความสุขอันสมบูรณ์

วาจาที่อ่อนหวาน ผู้ชายโดยมากเข้าใจเสียว่า ตนมีหน้าที่จะพูดเล้าโลมสตรีแต่ในเวลาที่ยังไม่ได้กัน...สำหรับคนที่ต้องการจะรักษาความรักให้ยั่งยืนแล้ว ต้องไม่ลืมว่าวาจาอ่อนหวานสำคัญที่จะผูกพันความรัก และทำให้ความรักเพิ่มพูนยิ่งขึ้นทุกวัน ควรใช้อยู่ตลอดเวลา.

ความคิดเห็นแก่ตัวย่อมมีเสมอ เหมือนกันทั้งสตรีและบุรุษ ความใคร่ที่จะเอาเปรียบย่อมมีอยู่ในหัวใจของคู่รักทั่วไป แม้ว่าตนเองเป็นของผู้อื่นแล้วก็ยังไม่อยากให้คู่รักของตนไปเป็นของใคร ความรักในหัวใจไม่ว่าของบุรุษและสตรีย่อมแบ่งออกได้เป็นสองภาค หรือหลายภาค ที่พูดกันว่า ความรักเป็นสิ่งที่มีได้ในคน ๆ เดียว หรือพวกนักพูดชอบพูดว่า เมื่อความรักมีอยู่เต็มหัวใจจนล้นแล้ว จะแบ่งที่ไปรักคนอื่นอีกไม่ได้นั้นไม่เป็นความจริงเลย.

ทำไมมนุษย์จะต้องพรากจากสิ่งที่ปรารถนาเสมอไป เหตุไรมนุษย์จึงต้องทนทุกข์ทรมาน และเหตุไรมนุษย์จึงต้องเสียสิ่งที่ตนรัก ต้องสละให้เป็นของคนอื่น...

ความรักทำให้คนตาบอด หูหนวก เส้นประสาทเสีย มันสมองพิการ... ความรักเป็นตัวมารอันร้ายแรงที่สุดของมนุษย์เรา ความรักเป็นทั้งผู้สร้างและผู้ทำลาย ความรักสร้างมนุษย์ขึ้นได้ ก็ทำลายมนุษย์ได้เหมือนกัน.

ความรัก คือ อบายมุข

ความสงสาร เป็นเบื้องต้นที่บุรุษสามารถเอาชนะสตรี หรือที่สตรีสามารถเอาชนะบุรุษ ถ้าใครทำให้อีกฝ่ายหนึ่งสงสารได้ ก็เท่ากับเห็นธงชัยแห่งความชนะปักอยู่ตรงหน้า และต่อไปไม่ช้าความสงสารก็จะกลายเป็นความรัก และความรักก็กลายเป็นความยินยอม.

มนุษย์ที่เกิดมาไม่มีอะไรจะเป็นห่วง มนุษย์นั้นเป็นคนเคราะห์ดีที่สุด . . . แต่ความเคราะห์ดีของคนเรามีหลายอย่างต่าง ๆ กัน เหตุการณ์อะไรที่เกิดขึ้นในชีวิตล้วนแต่ช่วยให้เคราะห์ดีทั้งนั้น.

ชีวิต คือ ความฝัน

ความทุกข์หรือความสุขที่เกิดขึ้นในชีวิต เป็นความฝันทั้งนั้น และในเวลานี้ก็กำลังฝัน ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นแล้วก็หายไปลบเลือนไป ไม่มีอะไรคงอยู่ในโลก ไม่มีอะไรที่เที่ยงแท้แน่นอน จะไปมัวเสียใจอะไรในสิ่งเหล่านั้น.

สมร.

เขาเปรียบนักประพันธ์ว่า เหมือนโค . . . โคเมื่อยังมีชีวิตอยู่ไม่สู้มีใครเห็นเป็นสัตว์ดิบดี แต่เมื่อตายไปแล้ว เนื้อโคกลายเป็นของอร่อย.

ความรัก	กับความหึงษ์	เป็นธรรมชาติที่ผิดกันตรงกันข้าม
ความรัก	เกิดจาก	หัวใจกว้างขวาง แต่
ความหึงษ์	เกิดจาก	หัวใจคับแคบ เห็นแก่ตัว
ความรัก	เป็นต้นเหตุ	เกิดสุข
ความรัก	เป็นต้นเหตุ	เกิดทุกข์

นักประพันธ์ชอบเขียนเรื่องที่ตัวอยากทำ. . . แต่โดยเหตุที่คนนั้นมีธรรมรั้งใจพอที่จะไม่ทำลงไปจริง ๆ เขาก็ยับยั้งใจไว้ได้ แต่หัวใจของเขาต้องการอาหารชนิดนั้นอยู่ จึงต้องประพันธ์สำหรับหาอาหารให้หัวใจของตัว.

อาหารอันแรกที่หัวใจมนุษย์ทุกคนต้องการ คือ ความรักอันบริสุทธิ์

แต่ในโลกนี้มีไม่กี่คนที่รู้จักความรักชนิดนี้ ... ที่รู้จักความหมายอันแท้จริงของคำว่า "ความรักอันบริสุทธิ์".

สิ่งใดที่ "บริสุทธิ์" สิ่งนั้นต้องเป็น "ของแท้" ไม่มีอะไรเจือปน ความรักที่บริสุทธิ์ต้องเป็นความรักอันแท้จริง โดยไม่มีความต้องการอย่างอื่นมาประกอบ

แต่ในโลกนี้ ความรัก มักจะมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ คนที่รักกันแล้ว หัวใจหยุดอยู่เพียงเรื่องรัก ความรักนั้นก็คงอยู่ชั่วกัลปาวสาน แต่มนุษย์เราไม่เป็นเช่นนั้น ความรักมีมาในขั้นต้น แต่ลงท้ายก็เกิดความปรารถนา ลาภ ยศ ทรัพย์ ความสุขต่าง ๆ อันเป็นของภายนอก เมื่อใดความปรารถนาชนิดนั้นเกิดขึ้น เมื่อนั้นความรักก็หมดลักษณะบริสุทธิ์ และไม่น่าประหลาดใจเลย ที่คนรักกันใจแทบขาด พอได้สมรสกันแล้วในไม่ช้าก็เกิดหย่าร้างกันไปง่าย ๆ.

ความรักเปรียบเหมือนนกที่ไม่รู้จักเชื่อง และเป็นธรรมชาติที่ไม่ยอมอยู่ใต้กฎบังคับใด ๆ ความรักย่อมวิ่งเข้าไปแทรกแซงอยู่ในหัวใจของคนไม่ว่าหนุ่มสาวหรือแก่เฒ่า ครั้นแล้วก็ลำพอง ทำพยศดุจม้าที่ปราศจากบังเหียน ใครไม่มีความเข้มแข็งพอที่ควบคุมความรักได้ ก็เชื่อแน่ว่า ความรักจะทำพิษก่อผลที่ไม่พึงปรารถนาให้แก่เจ้าของ แต่ถ้าสามารถควบคุมได้ ความรักก็เป็นสิ่งให้คุณกระทำใจให้ชุ่มชื่น ช่วยให้เกิดมานะพยายามในอันจะต่อสู้กับอุปสรรคของชีวิต.

ความรักอันบริสุทธิ์นั้นมีได้แต่ครั้งเดียวที่ประจำอยู่ในหัวใจ ความรักอันบริสุทธิ์อาจจะเปลี่ยนเป็นความรักอย่างพี่น้องร่วมอุทร แต่ความรักที่ไม่บริสุทธิ์จะเปลี่ยนเช่นนั้นไม่ได้เลย.

หัวใจ ก็ต้องเป็นหัวใจ หัวใจต้องเป็นสิ่งที่มีอำนาจสามารถประสบสิ่งที่ต้องการบ้าง ถ้าหากว่า ต้องการสิ่งหนึ่งกลับไปได้สิ่งหนึ่งดังนี้เสมอไปแล้ว คนเราจะมีชีวิตอยู่ทำไมในโลก.

เถาวัลย์ ที่เกี่ยวพันกันแน่น ต้นไม้ที่เติบโตอยู่ใกล้ชิดกัน ฝูงนกที่ร่ำร้อง และพระพายที่โชยกลิ่นดอกไม้ป่าหอมตลบ สิ่งเหล่านี้ธรรมชาติสร้างขึ้น โดยมิได้ประสงค์จะบำรุงอย่างอื่นเลย นอกจาก ความรัก.

"ทำไมน้องจึงต้องเลือกเอาภูเขาสูงสุดสายตามนุษย์เป็นที่อยู่ของเรา"

"ประการหนึ่ง น้องเห็นว่า ชีวิตของมนุษย์เรา ไม่มีอะไรเป็นสุขเท่าที่อยู่ในท่ามกลางความวิเวก กับคนที่ตัวรัก.

อีกประการหนึ่ง การที่สตรีจะสามารถเก็บชายที่ตัวรัก ไว้ให้เป็นของตัวแต่คนเดียวตลอดไปนั้น มีอยู่วิธีเดียว คือพากันมาอยู่เสียในที่ซึ่งจะไม่พบมนุษย์ได้เลย".

สวรรค์ยังไม่ทอดทิ้งข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าดำเนินการประพันธ์ทั้งหลายที่เป็นชั้นดีในเวลานั้น.

ลักษณะของข้าพเจ้าเป็นคนเกลียดสังคม หมกตัวอยู่กับหนังสือและการประพันธ์ไม่เป็นที่พอใจของเพื่อนฝูงใกล้ชิด วงญาติ.

ข้าพเจ้ามิได้ชิงสุกก่อนห่าม ข้าพเจ้ารู้จักบ่มความรัก "เมื่อสุกงอมหอมหวลจึงควรหล่น" .... ข้าพเจ้าปล่อยให้ความรักดำเนินไปทีละขั้น ไม่เร่งรีบ ไม่ข้ามชั้น.

"เมื่อจากเรือน ก็เหมือนนกที่จากรัง อยู่ข้างหลังก็จะแลชะแง้คอย"

แต่ว่ารสรัก มีหลายรสเช่นเดียวกับอาหาร อย่างเดียวกัน แต่ต่างรสกัน อาหารที่ปรุงขาย กับอาหารที่ปรุงให้ทานมันต่างกันมาก.

คนขายขนมที่ได้แสดงฝีมือการปรุงให้เห็นแล้วว่า มีรสวิเศษ ไม่จำเป็นจะต้องเข้าไปวิงวอนให้ใครซื้อ คนซื้อต้องตามขอซื้อเขาเอง.

ข้าพเจ้าไม่ชอบลงโทษใคร โดยฟังเพียงแต่คำบอกเล่า มิได้เห็นด้วยตาตัวเอง.

ดวงใจไม่เคยกลัวอะไร ใช้ให้เข้าไปหยิบของในห้องมืด ๆ คนเดียวเข้าไปได้ มีความอดทน ไม่ร้องในเวลาล้มหรือโดนอะไรเจ็บ ๆ เชื่อฟังพ่อแม่ และไม่เคยขัดคำสั่ง เมื่อพ่อแม่สั่งให้ทำอะไร มีนิสัยช่วยตัวเอง ทำมีดบาดมือก็แอบไปหายาใส่เองโดยไม่บอกให้ใครรู้ พูดเสียงดัง เด็ดขาดและไม่เคยกล่าวเท็จกับพ่อแม่ อาจซ่อนอะไรเมื่อเราทำผิด แต่พอถูกถามก็บอกความจริงทุกอย่าง.

อันนี้เป็นนิสัยธรรมดาของมนุษย์เรา มนุษย์เห็นว่า ของ ๆ ตัวดีจริง ในเมื่อหลุดมือตกไปอยู่ในมือคนอื่น นักตกปลาที่ได้ปลาขึ้นมา มักนึกเสมอว่า เล็กไป ไม่รู้จักพอใจ แต่ถ้าปลาดิ้นหลุดตกน้ำไป ก็กลับเห็นเป็นปลาตัวโต และเสียดายมาก.

ทุกสิ่งทุกอย่าง ทำให้ข้าพเจ้าเศร้าสลด เรากำลังผาสุก เรากำลังรักกันอย่างเหลือเกิน เรากำลังรู้จักใช้เวลาทุก ๆ นาทีสำหรับรัดรึงเพิ่มพูนความรักของเราขึ้นทุกวัน.

การที่เราจะแก้แค้นใครนั้น จะต้องไม่ฆ่าคนนั้นทันที เพราะการตายทันทีไม่มีประโยชน์อะไร ไม่สมแค้น ต้องหาทางให้ได้รับทุกข์ทรมานอย่างสาหัส แล้วจึงฆ่ามันภายหลัง ถ้ามันยังไม่ตายด้วยทุกข์ทรมานอันนั้น ครูแนะนำว่า ทางที่ดีที่สุด คือฆ่าคนที่มันรักที่สุดเสียก่อน แล้วมันก็จะทรมานใจ มันอาจจะตายด้วยความทุกข์ทรมาน แต่ถ้ามันยังไม่ตาย ก็ฆ่ามันภายหลัง.....

ญี่ปุ่นเป็นชาติที่รู้จักแต่การตั้งต้น แต่ไม่รู้จักการจบสิ้น ญี่ปุ่นเป็นชาติที่รู้ว่าควรจะทำอะไร เมื่อไร แต่ไม่รู้ขอบเขตว่าควรจะยับยั้งหรือหยุดที่ตรงไหน ความไม่รู้จักขอบเขต และไม่รู้จักที่หยุดนั้น เป็นความหายนะล่มจมมามากแล้วในประวัติศาสตร์ ในการทำกิจการทุกอย่าง จะต้องรู้จักขึ้นต้น และรู้จักลงท้าย ถ้าไม่รู้จักขึ้นต้นก็ล้มเหลว แต่ถ้าไม่รู้จักลงท้าย จะล่มจมทีเดียว.

"ไม่มีใครฆ่าพ้น มันก็ตาย".

มันเป็นการผิดมารยาทของครู ที่ลูกศิษย์มาถึงบ้านแล้วไม่ทบทวนความรู้ หรือให้ความรู้ใหม่ ๆ บ้าง.

ข้าพเจ้าขอบคุณสวรรค์ เพราะสวรรค์ยังไม่ช่วยบันดาลให้จิตใจของข้าพเจ้าเกิดความปรารถนาที่จะมี...ใหม่ สวรรค์ช่วยให้ข้าพเจ้าพูดได้เสมอว่า "ข้าพเจ้ารัก – คนเดียวในชีวิต".

การเมือง

การเมือง เป็นของประหลาด เหมือนโรคติดต่อ ครั้งหนึ่งเมื่อได้เริ่มต้นเสียแล้วก็เข้าสายเลือด ยากที่จะหยุดระงับยับยั้งเสียได้ ท่านจะต้องปฏิบัติตามคำเรียกร้องของมันต่อไป.

หล่อนไม่เคยปริปากบ่น หรืออุทธรณ์แต่อย่างใด ในความเหินห่างของเขาได้ข่าวเกี่ยวกับความนิยมของราษฎรที่มีต่อเขาคราวไร เป็นแสดงความชื่นชมยินดีคราวนั้น.

กล่าวตอบช้า ๆ ด้วยภาษาง่าย ๆ ท่ามกลางความเงียบ ซึ่งแม้เสียงหายใจก็ดูเหมือนจะได้ยิน เขาพูดได้ไพเราะจับใจยิ่ง.

ทำใจให้มั่นคง และมั่นใจในตัวของตนเอง (กำชับกันทุกคราวเมื่อออกสนาม) อย่าพูดด้วยโทโษ หรือปล่อยให้อารมณ์ครอบงำ โจมตีเข้าไปเถอะในสิ่งที่เห็นไม่เป็นธรรม แต่ต้องไม่ลืมเหตุผล โจมตีเข้าไปทุกสิ่งทุกอย่างที่หวังจะต่อสู้ ไม่ต้องประหยัดถ้อยคำเพียงแต่ยิ่งใช้ถ้อยคำแรงเสียงต้องให้เยือกเย็นลง ในการแสดงสุนทรพจน์ หรือกล่าวคำปราศรัยก็ทำนองเดียวกับการโต้วาทีหรืออภิปราย ปล่อยให้อีกฝ่ายหนึ่งเขากลัวและโกรธไปตามเรื่อง อย่าปล่อยตัวลงมาทะเลาะกับเขา ถือเสียว่า เราสูงเกินไปเป็นใหญ่เกินไปที่จะลดตัวลงมาต่อสู้ในสนามของเขา จะต้องระวังตัวไม่ให้คนฟังเขาคิดว่า ภาษาที่เผ็ดร้อนรุนแรงเป็นเพียงแสดงถึงอารมณ์ร้าย จงองอาจกล้าหาญ เหมือนนักรบโจนลงสู่สนามสุภาพ มีอารมณ์ขันและแข็งแรง แล้วก็จะไม่มีใครหรืออะไรมาขวางหน้าอยู่ได้.

ดอกใบของเสรีภาพจะงอกงามขึ้นได้ ก็ด้วยการรดด้วยเลือดของทรราชเบอร์ตรังค์บาแลร์.

"ทรราช ความหมาย ควรเป็นทรชน".

The Murder of Siricia

ฆาตกรรม ชนิดนี้มักมีอยู่ดาษดื่น และบังเกิดขึ้นทุกเมื่อเชื่อวันภายในหมู่พวกเรา เป็นฆาตกรรมชนิดที่ไม่ถูกหาว่า เป็น "ความโหดร้าย" ในสายตาของกฎหมาย ...สตรีผู้ไม่เคยคลอนแคลนในความรัก ไม่เคยเหนื่อยล้าในความอดทน และบ่อยครั้งที่ความรักใคร่อ่อนโยนของเธอ ไม่ได้รับสิ่งตอบแทนอะไร นอกจากความอกตัญญู และความเพิกเฉยละเลยอย่างไร้หัวใจที่สุด..."

มิว่า สิ่งใดที่ผู้หญิงกระทำ หากสิ่งนั้นสูงไปกว่า ดีไปกว่าการทอดกายของเธอลงแทบเท้าผู้ชาย และยอมให้เขาเหยียบย่ำเธอตามความพอใจแล้วละก็ เธอจะกลายเป็นผู้ไม่มีค่าควรแก่การเป็นลูกผู้หญิงไปทันทีในสายตาของผู้ชาย และเขาก็ยกสมญานาม "ผิดเพศ" ให้แก่เธออย่างง่ายดาย อันแสดงถึงกิเลสหยาบ ไม่สมศักดิ์ลูกผู้ชายเสียเลย.

มีอาชีพชนิดใดบ้าง ที่ผู้ชายยินยอมให้ผู้หญิงโดยไม่ประนามเธอเสีย ๆ หาย ๆ ด้วยคำ "ผิดเพศ" เขาเต็มใจจะเห็นเธออยู่บนเวทีละครมากที่สุด เฉพาะอย่างยิ่งเวทีตามโรงดนตรีเป็นเหมาะที่สุด สำหรับความสามารถอันต่ำต้อย...คือไม่ต้องใช้ศิลปะอะไรในตัวเอง นอกจากร่างกายและยิ้ม ร่างกายงามหัดไว้ให้เดินสวย และมีทรวดทรงสวยสำหรับอวด กับยิ้มเก๋ ๆ ทวีความกว้างเมื่อแลเห็นแก้วแชมเปญและของโอชารสอื่น ๆ...สองอย่างนี้เท่านั้นเองที่จำเป็นต้องมี แล้วหากว่า ร่างกายงามนี้ไม่ปรากฏโฉม เกือบเปล่าเปลือยให้ชายดูบนเวทีละครคืนแล้วคืนเล่า ผู้ชายจะไม่เรียกผู้หญิงผู้อวดโฉมเช่นนี้ว่า "ผิดเพศ" เลยเป็นอันขาด.

เหตุไฉนผู้ชายจึงสมัครที่จะสนับสนุนความเสื่อมทรามต่ำช้าของผู้หญิง ยิ่งกว่าที่จะสนับสนุนความก้าวหน้าและความบริสุทธิ์หมดจดของเธอ ? เป็นวิถีทางที่ผิด...ที่ชั่วร้ายโดยแท้ และเป็นวิถีทางที่จะนำผลกรรมอันน่าสยดสยองมาสู่ชีวิตชนรุ่นหลัง.

และตั้งแต่นั้นมาก็หาทุกข์ให้เธอไม่สร่างซา เธอรักเขายิ่งน่าสมเพชใหญ่ ! แล้วถึงแม้เขาจะเหยียดหยามเธอต่อหน้าผู้อื่นด้วยอาการอันดุดัน หยาบคายอย่างน่าเกลียด ถึงแม้เขาจะตำหนิติเตียนเธอต่อหน้าคนใช้และแขกเหรื่อ... ด้วยอาการอันเกรี้ยวกราดราว

กับเป็นพ่อค้าทาสก็ตาม เธอยังอดทนต่อความร้ายกาจของเขา...เพราะเห็นแก่ลูกตาดำ ๆ นั่นเอง.

ผู้ชายมีความผิดพลาดอยู่ ๓ ประการอันเกิดจากการด่วนตัดสินผู้หญิงที่ "ฉลาด" อย่างคร่าว ๆ เกินไป ประการแรก ปัญหาเรื่อง "หัวใจ" ประการที่สอง "ความยั่งยืน" ประการที่สาม "ความสวยงามซึ่งถกกันไม่รู้จบ" ผู้หญิงใดถ้ามีความสามารถในทางศิลป หรือวรรณกรรมเกินขีดธรรมดาไป เธอจะถูกผู้ชายตัดสินเอาทันทีว่า ต้องเป็นคนไม่มีหัวใจอ่อนโยน ไม่มีความยั่งยืนในงานที่ทำและไม่มีความสวยงามในรูปร่างหน้าตาแน่ ๆ.

ว่าถึงหัวใจอ่อนโยน ผู้หญิงที่ใช้ความคิด ที่อ่านหนังสือมาก และได้ศึกษาชีวิตมนุษย์ทั้งในด้านดีด้านชั่ว หญิงผู้นั้นย่อมตระหนักในความหายาก และในคุณค่าของความรักที่แท้ได้แจ่มแจ้งกว่าผู้หญิงที่ไม่เคยใช้ความคิด ไม่เคยศึกษาชีวิตมากนัก เธอหญิงนักคิดย่อมซาบซึ้งในความจำเป็นอย่างยิ่งแห่งการเป็นผู้มีจิตต์เมตตา มีความอดทนและผ่อนหนักผ่อนเบาแก่กัน ในเมื่อความตายจะก้าวเข้ามาบั่นสายสัมพันธ์ที่มั่นคงที่สุดให้ขาดกระเด็นไป และยุติความฝันที่สดใสที่สุดลงในขณะใด เมื่อใดก็รู้ไม่ได้.

หากเธอได้รักชายใดแล้วก็ต้องเป็นความรักที่มีกำลังอำนาจ มีความแท้จริงและมีความรุนแรงมากกว่าอารมณ์ชั่วแล่นของผู้หญิงที่มีชีวิตอยู่เพื่อสมาคมอย่างเดียว และเที่ยวโบยบินแสวงหาความเพลิดเพลินประดุจผีเสื้อชนิดหนึ่งที่มีชีวิต มีความรู้สึกอยู่ชั่ววันเดียวแล้วก็ตายไป.

เรื่องความยั่งยืนในงานที่ทำ เธอก็เสมอภาคกับผู้ชายในเมื่อความยั่งยืนทั้งในส่วนความมุ่งหน้าฝักใฝ่และในส่วนความสำเร็จนั้น ต้องอาศัยอุปนิสสัยเป็นสำคัญ.

งานหรือชื่อเสียงของผู้ชายอาจจะไม่ยั่งยืนดุจเดียวกับของผู้หญิงคนใดที่อ่อนแอ ถ้าหากว่าเขาผู้นั้นมีนิสัยจับจด.

แต่ลองเอาผู้ชายกับผู้หญิงมาแข่งขันกัน ต่างว่าทั้งคู่มีใจมั่นคงเท่ากัน มีความเพียรพยายามเท่ากันแน่วแน่แล้วละก็ สติปัญญาของผู้หญิงจะเกินหน้าสติปัญญาของผู้ชาย

แทบทุกครั้งไป เหตุผลก็คือ ผู้หญิงมีสัญชาตญาณอันไวกว่า และมีความกระตุ้นเตือนอันละเอียดสุขุมกว่า.

การที่เธอจะเป็นคู่ร่วมชีวิตผู้ชายได้นั้น มิใช่โดยการหันหลังให้เขา หรือมิใช่การเลี้ยงเขาด้วยเงินทอง ที่เธอหามาได้หรือที่เป็นมรดกตกทอดมา ขืนทำเช่นนั้นเธอจะไม่มีวันสร้างให้เขาเป็นลูกผู้ชายที่แท้จริงเลย หรือเธอจะใช้วิธีเที่ยวหย่อนใจอย่างเขา หรือทำกิริยาโลดโผนเหมือนเขา ก็ผิดอีกนั่นแหละ เธอจะเป็นคู่ชีวิตของผู้ชายได้โดยการฝึกฝน และถนอมไว้ซึ่งคุณสมบัติที่งามเลิศทุกประการของลูกผู้หญิง.... ทำงานนั้นด้วยความเข้มแข็ง มั่นคง พร้อมทั้งด้วยความสงบเสงี่ยม เธอต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีแห่งการวางตนพอเหมาะพอควร และการสงวนตัวให้บริสุทธิ์ผุดผ่อง เมื่อผู้หญิงเป็นดังนี้ทุกประการ ก็น่ากลัวเสียจริง ๆ ที่เธอจะโดน "ฆ่า" เหมือน "เดลิเซีย" ในเรื่องนี้ แต่นั่นแหละท่าน ความตายของผู้เสียสละเพื่อธรรมะเป็นสิ่งจำเป็น.

เมื่อใดผู้ชายเริ่มเข้าใจว่า ผู้หญิงมิใช่เกิดมาสำหรับเป็นเครื่องเล่นหรือข้าทาษ แต่เป็นสหายผู้ร่วมรัก ร่วมใจ ประเสริฐกว่าสหายใด ๆ ในโลก เมื่อนั้นแหละ ความอับเฉามืดมนต์ก็จะกระจายหายไป.

การสมรสจะเป็นพรสวรรค์ แทนที่จะเป็นคำสาปแช่ง.

"ฆาตกรรม ชนิดนี้มักมีอยู่ดาษดื่น และบังเกิดขึ้นทุกเมื่อเชื่อวันภายในหมู่พวกเรา เป็นฆาตกรรมชนิดที่ไม่ถูกหาว่าเป็น "ความโหดร้าย" ในสายตาของกฎหมาย.... สตรีผู้ไม่เคยคลอนแคลนในความรัก ไม่เคยเหนื่อยล้าในความอดทน และบ่อยครั้งที่ความรักใคร่อ่อนโยนของเธอไม่ได้รับสิ่งตอบแทนอะไร นอกจากความอกตัญญู และความเพิกเฉยละเลยอย่างไร้หัวใจที่สุด...."

จาก แมรี่ คอเรลลี่ เมื่อ ๖ ก.ค. ค.ศ. ๑๘๙๖

"ความหวังเป็นกำลังของมนุษย์"

ความหวัง เป็น สัญชาตญาณประจำชีวิตของเรา

ทุกคนต้องมีความหวัง แต่ทุกคนไม่อาจทำความหวังให้เป็นความจริงได้เหมือน ๆ กัน ผิดหวัง อย่างไรเล่า ที่ตรงกันข้ามกับ สมหวัง.

ชีวิตคือการต่อสู้ โรมรันพันตู คนจนต่อสู้เพื่อการยังชีวิตอยู่ คนมั่งมีต่อสู้เพื่อการสะสม คนฉลาดต่อสู้เพื่อเป็นนาย เพื่อข่มขู่ผู้อื่น คนโง่ต่อสู้เพื่อความอิสสระและปราศจากแอกที่ต้องแบก.

โลกนี้เป็นเวทีของการต่อสู้โดยแท้ โลกเป็นที่อาศัยของมนุษย์ผู้ฉาบสีสรรค์ไว้ที่ดวงหน้า ดวงตามุ่งประหัตประหาร โลกนี้เต็มไปด้วยผู้แพ้ ผู้หยิ่งผยองว่า ชนะแต่โลกนี้ ถึงอย่างไร ๆ ก็เต็มไปด้วย "หลุมฝังศพ" "หลุมฝังกระดูก" ในที่สุด.

ชีวิตคือการต่อสู้

Survival of The Fittest ต้องเป็นผู้ที่เข้มแข็งจริง ๆ จึงจะมีชีวิตอยู่ได้อย่างมั่นคง.

ในที่สุดคนที่แข็งแรง เข้มแข็งเท่านั้นที่จะมีชีวิตอยู่ได้ ส่วนคนที่อ่อนแอจะพากันตายไปหมด จมตายอยู่ในห้วงเหวแห่งความอ่อนแอ.

พวกเราทุกคน เคยทำถูกและทำผิด เคยประสบความสำเร็จและความล้มเหลวเคยได้รับชัยชนะ พ่ายแพ้ แต่ครั้งใดที่เราทำผิด ถ้าเราจะเก็บมาคิดคำนึงว่า เป็นเพราะเหตุใด เราก็จะได้พบว่า การกระทำผิด ล้มเหลว พ่ายแพ้แปดสิบเปอร์เซ็นต์เกิดจากความบกพร่องรู้ไม่เท่าทัน ถ้าเรามีความรู้ในเรื่องของชีวิตเท่ากับวิชาการบางอย่างแล้ว เราอาจจะไม่ทำผิด ไม่ล้มเหลว หรือไม่พ่ายแพ้อย่างที่ประสบมา.

วิทยาการ ความซื่อสัตย์ และความอุตสาหะ เป็นทางแห่งความสำเร็จเป็นวิถีอันแน่นอน ที่จะนำไปสู่ความมีชัย เพื่อหลีกเลี่ยงความล้มเหลวและพ่ายแพ้ จำเป็นจะต้องมีอีกสักอย่างหนึ่งคือ ความรู้เท่าทันในเรื่องของชีวิต.

ขอให้เราตรวจดูความเป็นไปในชีวิตทั้งของเราเองและของผู้อื่นทั้งในส่วนตัวบุคคล และในส่วนรวมที่เป็นชาติทั้งประเทศ เราได้พบความจริงอันหนึ่งว่า "ชีวิตคือการต่อสู้".

สิ่งที่สำคัญที่เราควรเรียนในชีวิตของมนุษย์ ก็คือเรื่องของชีวิตนั่นเอง ไม่มีวิชาใดจะสำคัญเท่ากับวิชาเรื่องความเป็นไปในชีวิต เพราะถ้าเรารู้เท่าทันความเป็นไปในชีวิตแล้ว หนึ่งปีในชีวิตของเราจะมีค่าเท่ากับ ๑๐ ปี ถ้าเรารู้ไม่เท่าทันความเป็นไปในชีวิต เวลา ๑๐ ปี ในชีวิตของเราอาจจะมีค่าเท่ากับปีเดียว.

ความสิ้นสุดแห่งการต่อสู้ หมายถึงการสิ้นสุดแห่งความเป็นอยู่ การสิ้นสุดแห่งชีวิต เพราะการแตกดับของชีวิต ก็คือการที่มนุษย์หยุดต่อสู้นั่นเอง.

เหตุการณ์ในวันนั้นได้สร้างความเคียดแค้นเกลียดชังพวกมั่งคั่ง พวกไม่เห็นอกเห็นใจคนยากจน ทำให้เป็นนิสสัยประจำตัวอยู่ตลอดมา.

"คนที่แข็งแรงกว่า ก็สามารถจะทำร้ายคนที่อ่อนแอกว่าได้".

"มนุษย์เขาไม่สงสารกันหรอก คนทุกคนต้องป้องกันตัว ทุกคนต้องมีกำลังแข็งแรงไว้สำหรับต่อสู้การกระทำร้าย อย่าได้นึกหวังว่าใครจะเมตตาใคร".

"โตกว่าก็จะเป็นไรไป" พ่อของเขาพูด "สู้มันทั้ง ๆ ที่โตกว่าอย่างนั้นแหละ"

"การต่อสู้เป็นของจำเป็นสำหรับชีวิต เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิต ... เป็นชีวิตนั่นเอง เพราะถ้าคนเราไม่ต่อสู้แล้ว ก็ไม่สามารถจะมีชีวิตอยู่ได้ การต่อสู้เป็นของที่ต้องทำตั้งแต่เกิด จนตาย ถ้าหยุดการต่อสู้ ชีวิตก็หมดไปด้วย".

"ขันติ คือการอดทนเป็นของดี" "นั่นแหละ แปลว่า การต่อสู้ละ" .... "ขันติ ก็การอดทนต่อสู้ความลำบาก ไม่ท้อถอย นั่นคือ การต่อสู้".

"ต้องชนะความชั่วของคนอื่นด้วยความดีของเรา" คำว่า ความดีนั้นหมายถึงการต่อสู้ ไม่ได้หมายถึงการยอมแพ้ การยอมแพ้ไม่ใช่ความดีเลย พระพุทธเจ้าเองก็ยังไม่ทรงยอมแพ้แก่หมู่มาร.

"แล้วการตีหัวเขาอย่างที่ลูกทำนั้น เป็นความดีด้วยหรือ"

"ความดีมีหลายอย่าง".

"แพทย์ที่ผ่าท้องคน ก็ยังเป็นความดี การทำความดีก็ต้องเลือกหนทางให้พอเหมาะที่จะเอาชนะความชั่ว การที่มีคนมาพูดหมิ่นประมาทแม่ของเรานั้น เป็นความชั่ว ถ้าเราเอาชนะเขาได้ด้วยการตีหัว การตีหัวนั้นก็เป็นความดี ความดีที่เหมาะสมสำหรับจะเอาชนะความชั่วอันนั้น".

"ถ้ายอมนิ่งมันจะข่มเหงเรื่อยไป" คนที่ไม่รู้จักต่อสู้ ไม่สามารถจะมีชีวิตอยู่ได้

"อย่าไปหลงเชื่อว่า ถ้าเราดีต่อคนอื่นแล้ว คนอื่นจะดีต่อเราเสมอไป.... พระพุทธเจ้าท่านสอนว่า ความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย นั่นเป็นการถูกแท้ ถ้าเราหลงเชื่อว่าคนอื่นตั้งใจดีต่อเราไปหมด นั่นคือ ความประมาท และเป็นหนทางแห่งความตายอย่างแน่นอน".

"มนุษย์เราเขาไม่มีเมตตากัน พวกคนหรูก็สำคัญว่ายิ่งใหญ่
เขาดูหมิ่นคนเล่นไม่เป็นไร เห็นชาวนาชาวไร่เป็นควายวัว
พวกที่มีเครื่องมือกำลังแรง เขาก็แกล้งคนทั้งหลายไปได้ทั่ว
ที่ยากจนอ่อนแอมีแต่ตัว ก็ต้องน้อมยอมกลัวไปทั่วกัน
อันชีวิตเรานี้ใช่อื่นไกล คือการต่อสู้ภัยอย่างมหันต์
จำต้องหาเขี้ยวเล็บไว้ป้องกัน วิทยาสาระพันเร่งเรียนไว้
ขอให้ลูกพยายามหาความรู้ ชอบแข่งชอบสู้เป็นนิสสัย
อย่าทำหรูจงเสงี่ยมเจียมกายใจ ถ้าเจ็บแล้วจำไว้อย่าได้ลืม"

สำหรับเด็กในวัยนี้ ถ้าปล่อยให้หงอยเหงาหรือคิดกลัว และเบื่อหน่ายมากแล้ว ก็อาจจะทำให้อ่อนแอไปทั้งชีวิต.

ความพอดี

ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือพอดี เป็นคุณประโยชน์ให้สำเร็จทุกเมื่อ และความดีควรรีบทำ ทำให้มาก ไม่ต้องกลัวเสียเปรียบใครในการทำความดี เพราะความดีจะเป็นคุณอำนวยหิตานุหิตประโยชน์อย่างไพศาลแก่ผู้ทำเสมอ หมู่คณะเป็นส่วนสำคัญ เพราะคนจะได้เกียรติ ทรัพย์สมบัติและความสุข ก็เพราะหมู่คณะ ฉะนั้นผู้หวังความเจริญแก่ตน จึงประพฤติเป็นคนดี ซื่อตรง เคารพ หนักแน่น และทำความชอบในหมู่คณะด้วยความไม่ประมาท.

อย่าดูหมิ่นต่อบุญว่ามีประมาณน้อย จักไม่ให้ผล แม้น้ำตกทีละหยาด ๆ ยังภาชนะที่รองรับให้เต็มได้ ธีระชนสะสมบุญ แม้ทีละน้อย ๆ ย่อมเต็มได้ด้วยบุญ เพราะการสะสมบุญย่อมนำมาซึ่งความสุข.

ข้อสะสางใจ

อันข้อสะสางใจไว้เสมอ อย่าเผลอเรอหนึ่งซื่อสัตย์สุจริต
สองขยันหมั่นเพียรพึงพินิจ สามเป็นกิจอดทนท่องบ่นเอา
สี่สุภาพอ่อนโยนอย่าโลนก่อน ห้าท่านสอนให้เมตตากรุณาเขา
หกรักเกียรติยศตนคณะเรา เจ็ดอย่าเขลารักหน้าที่มีทำไป
แปดรักษาสามัคคีให้ดีอยู่ เก้าจงรู้เรียนข่มใจของตนได้
สิบเด็ดขาดกล้าหาญวงศ์วารไทย สิบเอ็ดไม่พยาบาทฆาตจองเวร
สิบสองกตัญญูกตเวทิตาท่าน สิบสามนั้นเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่น
สิบสี่เห็นคนเป็นคนสุชนยืน ภาษิตชื่นชี้ให้จำทำเถิดเทอญ.

คนใดไร้ความสำนึก ไร้ฝึกไร้หัดดัดนิสัย
ขาดครองตรองตริวินัย เกิดภัยพิษผลตนเอง
กลการ์ณกระบือตาบอด ตลุยรอดราวป่าโผงเผง
ไม่เห็นหล่มถลำขาดยำเกรง คิดเก่งขาดขามคร้ามภัย

คนดีมีญาณหยั่งเห็น หาเป็นเช่นว่านั้นไม่
รู้ความสำนึกฝึกหัดไป น้อมนำดีไว้แนบตน
ฝึกกายวาจาฝึกจิต แก้ผิดสิ่งร้ายหลายหน
ชีวิตดำรงเกิดมงคล ประสพผลปราศทุกข์สุขนิรันดร์
อันโมโหโกรธาพาดวงจิต ขาดยั้งคิดเคืองขุ่นเผ้าหุนหัน
เมื่อคิดได้โทษผิดติดตัวพลัน จะโศกศัลย์ไร้สุขทุกวันไป
โบราณว่าอดได้ไว้เป็นพระ อยากชนะคือเป็นมารนั้นไฉน
พระกับมารแม้นเปรียบเทียบกันไป ดุจเงื่อนไขความชั่วดีที่ตัวทำ.

ความอารี

อย่าว่าแต่คนจะรู้จักและรู้สึกว่าได้รับหรือไม่ได้รับเลย แม้แต่แมว สุนัข ก็รู้และจำได้ดีว่า ความอารีมีอยู่ในเจ้าของมากน้อยเช่นไร ความอารีนั้นเกิดจากความบริสุทธิ์ใจและศรัทธาที่จะยื่นให้แก่ผู้รับเอง ถ้าเป็นโดยฝืนผู้รับก็ยากที่จะรับโดยสนิทใจ คนมีอารีจึงมองเห็นได้ง่ายและเป็นที่เข้าใจง่ายแก่บรรดามิตรสหาย.

ความสุภาพสงบเสงี่ยม

สตรีที่มีความประพฤติดี ย่อมเป็นเครื่องชักชวนให้ผู้อื่นเกิดความเลื่อมใสยิ่งกว่าผู้ทรงไว้เพียงรูปสมบัติ แต่งกายแวววาวด้วยวัตถุอันมีค่าแต่เป็นผู้ขาดมรรยาทอันดีงาม สตรีผู้มีมรรยาทดีต้องทรงไว้ซึ่งความสงบเสงี่ยม พูดแต่พอควร และเป็นคนชื่นบานแจ่มใส คนที่หน้าบึ้งหน้างอเป็นธรรมชาติประจำตัว เป็นเครื่องส่อแสดงน้ำใจไม่ดี สุภาพ เวลาจะลุกจะนั่งไม่พรวดพราด เวลาเดินก็เดินธรรมดา ไม่ส่ายตัว โคลงตัวหรือแอ่นอกจนเกินงาม ทั้งไม่สอดส่ายตาล่อกแล่ก และไม่ลงเท้าหนัก "จงเดินเยี่ยงช้าง" เวลาเดินมีเสียงน้อยที่สุด เต็มไปด้วยความสงบและรู้จักใช้ความคิด.

หว่านพืชชนิดใดลงในดิน ย่อมได้กินผลนั้นมั่นหนักหนา
หว่านข้าวย่อมได้ข้าวไม่คลาดคลา ที่จะกลายเป็นหญ้าไม่เคยมี
ทำดีย่อมได้ดีมีความสุข ทำชั่วย่อมเกิดทุกข์เศร้าหมองศรี
ฉะนั้นจึงควรทำแต่ความดี ละความชั่วหลบลี้หนีไม่ทำ.

บุคคลผู้ไม่มีหลักการของชีวิต จะเป็นหลักการทางศีลธรรมจรรยา หรือหลักจารีตประเพณีอันดีไว้โดยมั่นคงแล้ว เปรียบประดุจผู้หลงเดินทางอยู่ในป่าทึบอันจะหาทางออก....เพื่อไปสู่ทางอันมีแสงสว่างและนำไปสู่จุดหมายปลายทางแห่งชีวิตที่ดีไม่ได้.

วิทยาการ – อัจฉริยะสมบัติ

เมื่อ ๕๐ ปีก่อน วิทยาการทางศาสตร์ปรัชญา (Epistemology) เจริญไม่เต็มที่ เราไม่มีเครื่องวัดความฉลาด ปัจจุบันนี้ศาสตร์ปรัชญารุ่งเรืองถึงขนาด อัจฉริยะ-สมบัติ กลายเป็น "ความรู้" (Geniusism) มีในมหาวิทยาลัยชั้นหนึ่ง (First University) ทั่วโลก.

เครื่องมือวัดความฉลาด แผนปีทคิน (ค้นคว้าโดยเฉพาะ ๔๐ ปี) โดยมีหัวข้อใหญ่ ๆ ๑๐ หัวข้อต่อไปนี้.

๑. อัจฉริยบุคคล **ต้องสนใจในเรื่องของมนุษย์อย่างแรงกล้า** คือ อยากทราบ อยากศึกษา เป็นความกระหายที่ต้องเป็นไปอย่างรุนแรง ซึ่งบังคับให้บุคคลประเภทนี้มีบุคคลิกลักษณะ.

ก. ชั้นหนึ่ง Dynamic คล้ายเหล็กกล้า + ไฟฟ้า

ข. ชั้นสอง Energetic คล้ายเหล็ก

๒. เมื่อมีความกระหายอย่างแรงกล้า **ต้องลงมือสำรวจความฉลาดนั้น ๆ ด้วยตนเอง** เรียกตามศาสตร์ปรัชญาว่า "ชำนาญนิยมด้วยเหตุผล" (Rational Empiricism) ภาษาไทยเห็นจะตรงกับภาษิตที่ว่า "สิบรู้ไม่เท่าหนึ่งชำนาญ".

คุณลักษณะของอัจฉริยบุคคลข้อ ๑ เป็นสิ่งที่หาได้ยากที่สุด เราต้องการเพียง "พหูสูตร" หาใช่ "ความต้องการ อย่างแรงกล้า" ไม่ ทำอย่างไรพวกเราจึงจะชอบอ่านหนังสือ ยิ่งกว่านั้นมารวมข้อที่ ๒ เข้าแล้ว ดูลำบากยิ่ง.

๓. ปีทคิน เฉลยว่า อัจฉริยบุคคลข้อที่ ๓ คือ **ต้องรู้จักความต้องการของอัจฉริยบุคคลร่วมสังคมทุกคน** ย่อมหมายความว่า ต้องรู้จักว่าอัจฉริยบุคคลร่วมยุคมีใครบ้าง ผู้นั้นต้องการอะไรเป็นเบื้องต้น ต้องการอะไรเป็นกลางและเบื้องสุด หรืออัจฉริยบุคคล มีความอ่อนแออะไรบ้าง มีความแข็งจนกระด้างอย่างไร เป็นต้น.

ข้อนี้เป็นหัวใจของลักษณะที่ ๑ และที่ ๒ เป็นข้อที่อัจฉริยบุคคลของยุค (Home Genius) มักบกพร่อง ไม่เป็นอัจฉริยบุคคลแท้ เช่นถือเอาตนเท่านั้นเป็นที่ตั้ง เป็นข้อที่เร่งให้สังคมและยุคเสื่อมเร็วเกินกว่าที่ควร ปีทคิท เน้นว่า ความจำเป็นที่อัจฉริยบุคคลต้องรู้จักอุดมคติแห่งกันก็เพื่อ.

ก. ต้องการขจัดความน้อยเนื้อต่ำใจ ซึ่งจะนำไปสู่การแตกความสามัคคีธรรม แทนที่จะร่วมกันจรรโลงยุค กลับคอยชิงดีแตกแยกกัน (องเดร โบรัวส์ ราชบัณฑิตฝรั่งเศสในเอกสาร ชื่อ Tragedy in France 1940 บทที่หนึ่งกล่าวว่า "ประเทศฝรั่งเศสพินาศเพราะ เรยโนด์ และ ดาลาดิเอร เกี่ยงแย่งกันรักชาติ" เบอร์แทรนด์รัซเซล ในเอกสารชื่อ Acience 1934 หน้า ๗๕ กล่าวว่า "อัจฉริยบุคคลมักจะใช้เหตุที่ไม่สำคัญมาตัดสินเรื่องราวที่สำคัญ" ที่ไม่สมควรให้เป็นเรื่องก็ทำให้เป็นเรื่องดังนี้).

ข. รู้จักให้เกียรติแก่กัน รู้จักสรรเสริญกันเพื่อความรุ่งเรืองแห่งยุคคือช่วยกันคนละไม้คนละมือ.

ค. ไม่ให้มีการอาฆาต อัจฉริยบุคคลผู้มีโอกาสก่อนควรแผ้วถางทาง และให้ความยุติธรรมแก่อัจฉริยบุคคลผู้ยังไม่มีโอกาสอย่างเต็มที่ (ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ ณ ที่หอสมุดแห่งชาติ มีประกาศแผ่นหนึ่งตั้งไว้บนโต๊ะอ่านหนังสือของประชาชน ความว่า "เชิญท่านผู้สงสัยถามความรู้" นี้เป็นนโยบายที่ดีเยี่ยม ที่จะรู้ว่ามีอัจฉริยบุคคลหรือไม่ มีความสนใจอย่างแรงกล้าหรือไม่ จะได้รู้จักกัน จะได้ช่วยกัน จะได้สามัคคีกันเพื่อความเจริญของยุค เดี๋ยวนี้จะถามได้ที่ไหน).

๕. **สามารถเรียนเร็ว**

๔. **ความทรงจำดีเลิศ**

๖. **มีความต้านทานสูง** สามารถทนความอยุติธรรมจากอัจฉริยบุคคลผู้มีโอกาสก่อน ทนหิว ทนร้อนหนาว สามารถกำจัดความกระหายได้ดี (Excellant in Limiting Desires) เป็นต้น ตัวอย่างของ "การรอความยุติธรรม เป็นตัวอย่างที่ขมขื่นที่สุด" สำหรับการค้นคว้าและการประดิษฐ์ในอังกฤษเคยปรากฏว่า มีนักวิทยาศาสตร์ประยุกต์และบริสุทธิ์ ส่งผลการค้นคว้าไปเบอร์ลินและนิวยอร์คเสมอ การเคลื่อนไหวเช่นนี้พึงสำเหนียกยิ่ง !.

๗. **สุขภาพสมบูรณ์** อ้างวาทะของโวลแตร์ ผู้นิยม บีฟง ว่า "รูปร่างแห่งนักกีฬานั่นแหละ คือวิญญาณของผู้รู้แท้ (Le corps d'un athlete c'est l'ame d'un sage).

๘. **มโนภาพสูง** คุณลักษณะข้อนี้หมายความว่า จะมีปัญหาเผชิญหน้าหรือไม่ก็ตาม อัจฉริยบุคคลย่อมมีมโนภาพกว้างไกล ลึกซึ้งฉับพลันและหยั่งถึง).

๙. **บูชาต้นบทของความคิดและการกระทำ** (Originality) นิยมความคิดเห็นและการกระทำเพื่อส่วนรวมที่ใครคิดและทำมิได้ ไม่เอาความคิดเห็นของคนอื่นมาเป็นของตน.

ต้นบทดังกล่าวนี้เป็นความดีชั้นเยี่ยม เอริสโตเติล เฉลยว่า มีได้ยากยิ่งเป็นได้ยากยิ่ง สำหรับเรานั้นแม้จักทำมิได้ ก็ขอให้รู้จักสรรเสริญหรือนิยมก็เพียงพอ.

๑๐. อัจฉริยบุคคล **ต้องมีมรรยาททางใจสูง** มีความรู้สึกที่อบอุ่น (Warm feeling) ต่อเพื่อนร่วมชาติและมนุษยชาติ.

คุณลักษณะทั้ง ๑๐ ประการนี้ เกิดมากับบุคคลผู้นั้นเอง (Genius Born) แบ่งออกเป็นส่วนย่อย ๆ ลงไปอีก.

คนละซีกโลก

"เวลาและวัยให้ความแก่กล้าและจัดเจนแก่ชีวิต"

การที่จะงมงายหลับตาให้เวลาและธรรมชาติคอยเปลี่ยนความรู้สึกของเรา ก็ไม่ผิดอันใดกับ **ควายรอแต่เวลาที่จะให้ชาวนามาจับไปสนตะพาย**"....

ในกาลก่อนที่เธอรักเขานั้น ก็เพราะทรรศนะที่เขามีต่อโลกและชีวิตเป็นที่พึงใจแก่เธอ....ในปัจจุบันนี้เขาจะมาดิ้นรนทนทุกข์ทรมาน เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมไปทำไม

แต่ก่อนเขาเรียนหนังสือเก่ง มีโอกาสที่จะไปศึกษาต่างประเทศ ผู้ใหญ่รักมาก หาเงินเก่ง....แต่บัดนี้เขากลับเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดของตนเองเสียโดยสิ้นเชิง.... เขาทุ่มเทชีวิตให้กับการทำงานเพื่อส่วนรวม และไม่เห็นประโยชน์ในการที่จะสร้างตัวเองให้เป็นผู้ยิ่งใหญ่.

Love's young dream –

อ้า – รักนั้นขอให้ฉันดื่มอมฤต
ด้วยจุมพิตริมฝีปากจากจอมขวัญ
ในอ้อมแขนแม้นพิมานผ่านภพอัน
กล่อมความฝันบรรเจิดฟ้ามาสู่ดิน

"แต่นั่นมันเป็นอดีต เดี๋ยวนี้วิญญาณกวีที่ฝันเหลว ๆ ไร้สาระหมดไปแล้วจากผม แก่นสารของชีวิตผมก็คือ ความเป็นจริง อันหมายถึงความอดอยากยากแค้นของมวลชน ซึ่งมันเป็นความจริงที่บดบังความเพ้อฝันใด ๆ ทั้งสิ้น....".

"ถ้าคุณยังเป็นตัวของคุณ ตรงไปตรงมา ขวาเป็นขวา ซ้ายเป็นซ้าย Frankly speak ไม่เคยปิดบังใคร ไม่เคยใช้เล่ห์กระเท่กับใคร ?"

สัจจะธรรมที่ถูกต้อง ก็มีเพียงสิ่งเดียวเท่านั้น นั่นคือ กวาดล้างสังคมของสัตว์กินคนที่เหลวแหลกฟุ้งเฟ้อออกไปด้วยกำลังของ.

ความรักเกิดจากความหลงใหลใฝ่ฝันในกาลก่อนนั้น มันไม่ได้มีรากฐานมาจากพื้นดิน มันลอยไปเพ้อไปด้วยความฝันของกวีโง่ ๆ คนหนึ่ง แล้วมันให้อะไรบ้าง.

มีอะไรแน่นอนบ้าง แม้แต่คำว่า "รัก" ที่เราอ้างกันในสังคมที่เป็นอยู่เวลานี้ ถ้าหากผมไม่มีจิตต์ใจและความคิดอยู่เหนือสิ่งแวดล้อมอันเลวเหลวแหลก ผมอาจเป็นโจรก็ได้ เป็นกุ๊ยก็ได้ สังคมปัจจุบันให้อะไรเป็นเครื่องค้ำประกัน.

เราเสวยสุขอยู่บนความทุกข์ของเขา เราเอาการใช้ชีวิตอันสนุกสนานไร้สาระมาเป็นส่วนประกอบสำหรับคำว่า "รัก" ที่เราอ้าง ที่จริงมันไม่ใช่ความรัก

เพราะความรัก ต้องการความเหมาะสมทั้งทางจิตต์ใจ ความรู้สึกนึกคิดตลอดจนศรัทธาที่ร่วมกัน ต่ออุดมการอันต้องด้วยสัจจะต่างหาก ความรักแท้ บริสุทธิ์สะอาดและอยู่เหนือสิ่งแวดล้อมอันเหลวแหลกของสังคมทั้งปวง.

การที่คนเราเกิดมาไม่เหมือนกัน ความผิดไม่ได้อยู่ที่ผู้เกิด แต่อยู่ที่สังคมซึ่งชนส่วนน้อยก้มหน้าก้มตาขูดรีดเลือดเนื้อชนส่วนใหญ่.

ใต้ร่มผ้ากาสาวพัสตร์

"ศีล พึงรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกันนาน ๆ
ความสะอาด พึงรู้ได้ด้วยการงาน
กำลังใจ พึงรู้ได้ในเวลามีอันตราย และพึงรู้ได้โดยกาลนาน ๆ
ปัญญา พึงรู้ได้ด้วยการสนทนา และต้องสนทนากันนาน ๆ

คติโบราณที่ว่า "ไม่มีลูก
ลูกตาย
ลูกโง่!"

สองข้อต้นดีกว่า เพราะทำทุกข์ให้คราวเดียว แต่ข้อหลังทำทุกข์ให้ตลอดชีวิต.

"บิดา ชื่อว่า เป็นผู้จองเวร มารดาชื่อว่า เป็นศัตรู เพราะไม่ให้บุตรศึกษา บุตรนั้นย่อมสิ้นสง่าในที่ประชุม เหมือนนกยางอยู่กลางฝูงหงส์ฉะนั้น".

"อย่าไว้ใจโจร ว่าเป็นเพื่อนเก่า
อย่าไว้ใจเพื่อน ว่าคบกันมานาน
อย่าไว้ใจกษัตริย์ ว่าปรานี
อย่าไว้ใจนารี ว่าอยู่ใต้อำนาจของเรา"

"ภิกษุทั้งหลาย! เครื่องผูกเหล่านั้น ยังอาจตัดหรือแก้ออกได้ไม่ยากนัก มีเครื่องผูกอีกอย่างหนึ่ง ที่ผูกหย่อน ๆ แต่แก้หรือเปลื้องให้พ้นได้ยาก สิ่งนั้น คือ ทรัพย์สมบัติ ลูก ภรรยา".

ทองคำที่มีค่า ก็เพราะว่าหมดราคี ตกไปที่ไหนมี
ผู้น้อมตลอดกาล เปรียบเหมือนมนุษย์ชน ที่ฝึกฝนจนแตกฉาน
อยู่ที่ไหนก็สำราญ นิราศทุกข์ขันฤมล

ปวงชนที่มีค่า ก็เพราะว่าได้ฝึกฝน ศึกษาและอดทน
ไม่ย่อท้อต่อการงาน อดทนกระทำดี รางวัลมีอย่างไพศาล
หมั่นเพียรกระทำการ ไม่ติดสุขละเมอเพลิน.

คนเราต้องไม่เบียดเบียฬกันทั้งอย่างฉลาดและอย่างโง่ เพื่อช่วยตัวเองรอด ไม่ควรใจแข็งพอที่จะทำชั่วไป หัวเราะไป แต่ควรหัวเราะสักครั้งหนึ่งเพื่อความดี.

คนเรามักจะเข้าใจอย่างคร่าว ๆ ว่า ความสงบเป็นถิ่นสงบ
มันจะสงบได้อย่างไร ความสงบอยู่ที่ไหน–อยู่ที่ความพอใจ
แม้ในที่อึกทึกครึกโครม หากหัวใจของเราพอใจ
ไม่โลดแล่นกลับไปกลับมา นั่นย่อมมีความสงบ.

บุคคลเป็นคนเลวเพราะชาติตระกูลก็ไม่ใช่ เป็นผู้ประเสริฐเพราะชาติตระกูลก็ไม่ใช่ แต่เป็นคนเลวก็เพราะกรรม ประเสริฐก็เพราะกรรม บุญและบาป ย่อมติดตามไปประดุจเงาตามตัวฉะนั้น.

(คติธรรม)

น้ำหยดลงศิลาคราละน้อย　　หยดบ่อย ๆ เลยสลายทำลายหิน
ภัยเล็กน้อยถ้าเข้ามาเป็นอาจิณต์　　อย่าดูหมิ่นว่าน้อยคอยระวัง
กิจการใหญ่ทำดีทีละน้อย　　ทำบ่อย ๆ ก็สมอารมณ์หวัง
ไม่จำต้องจู่โจมโหมกำลัง　　อ่อนน้ำยังชนะแข็งแกร่งศิลา.

("คติเทศ" ของพระยาโกมารกุลมนตรี)

คนที่ไม่เคยต่อสู้อุปสรรค　　ย่อมเป็นคนอ่อนแอ
คนที่ไม่เคยมีสัตรูผจญ　　จะเป็นคนเข้มแข็งไม่ได้
ชีวิตที่ไม่อดทนต่ออุปสรรค　　จึงเป็นเพียงชีวิตกะพี้.

อยู่　ไหนไถเถือกสู้　　ยิบตา
ดื้อ　ทนคนชั่วด่า　　นิ่งไว้
นาน　ไปเมื่อยระอา　　เขาย่อม หยุดเฮย
ดี　ย่อมชนะร้ายได้　　แน่แท้ความจริง

ลูก

บุตรดีเป็นที่ปลื้ม　　เปรมกมล
แห่งชนกชนนีตน　　ค่ำเช้า
บุตรชั่ว บ่ เคยกล　　กิจสั่ง สอนแฮ
ให้ท่านทั้งสองเศร้า　　เสื่อมสิ้นยินดี

(วชิรญาณ ปี ๑๑๒)

จงกำหนดเวลาให้ลูกทำกิจวัตรประจำวัน ตรงต่อเวลาเรื่อยไป เด็กนักเรียนต้องเคารพเวลา และให้มีเวลาเหลือสำหรับรับประทานอาหารเช้าก่อนไปโรงเรียนให้เพียงพอ จึงควรให้นอนแต่หัวค่ำตื่นแต่เช้า การนอนหรือพักผ่อนไม่เพียงพอจะทำให้ประสาทไม่ดี และการรับประทานอาหารไม่ตรงต่อเวลา ทำให้ท้องเสียและประสาทไม่ดีเช่นกัน เด็ก ๆ ถ้าเป็นโรคสองอย่างนี้ นับว่าเป็นเรื่องที่ควรหนักใจ.

สำคัญที่สุด ต้องสอนให้เด็ก ๆ รู้จักปฏิบัติงานทุกชนิดอย่างที่จะทำให้เขามีเวลาเหลือมือไม่มากก็น้อย การทำเช่นนี้ได้เด็กจะเคารพเวลาและการนัดหมายเสมอจนกระทั่งโตจะเป็นคนมีระเบียบเรียบร้อย ได้รับความสำเร็จในการครองชีพเสมอ.

"แม้ลูกดีก็จะมีศรีสง่า ญาติวงศ์พงศาก็ผ่องใส
ถึงเพื่อนบ้านฐานถิ่นที่ใกล้ไกล ก็มีใจสรรเสริญเจริญพร"

ตัดตอนจาก "แด่วันแม่"

ของ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม

๑๔ มีนาคม ๒๔๙๙

"สิ่งยิ่งใหญ่ในพิภพจบฟากฟ้า เฝ้ามองหาความหมั้นแข็งทุกแห่งหน
ไม่สบสมปรารถนาทั่วสากล สิ่งเดียวดลประสบแท้สุดแน่นัก
สิ่งนั้นหรือคือความรักปักชีวิต แม่อุทิศเพื่อลูกแท้แน่ตระหนัก
ลูกรูปชั่วตัวดำต่ำทรามพักตร์ แม่ยิ่งรักยิ่งสงสารปานชีวา
ลูกพิการกายใจไร้สามารถ แม่ไม่คลาดยิ่งปักใจใฝ่รักษา
แม้ลูกร้ายกลายเป็นโจรโดนอาญา หลั่งน้ำตาตามติดทุกทิศทาง
แม้ลูกมีโรคร้ายใครกลัวเกลียด แม่เคร่งเครียดคอยใกล้ไม่เหินห่าง
ลูกจนไร้แม่ยิ่งให้ไม่เว้นวาง ทำผิดทางแม่ไม่โกรธยกโทษทัณฑ์
แม้ลูกรักจักเป็นสภาพใด รักสุดใจของแม่ไม่แปรผัน

สิ้นดินน้ำลมไฟประลัยกัลป์ ไม่อาจบั่นรักแท้ของแม่เลย
ศิโรราบกราบประนมพรหมของบุตร พระคุณสุดสรรคำร่ำเฉลย
จนดินฟ้ามหาสมุทรสุดเปรียบเปรย ลูกขอเอ่ยพจนาบูชาคุณ"

แม่

มารดา เป็นฝ่ายที่จะต้องเลี้ยงดูลูกมากกว่า บิดา ฝ่ายมารดาย่อมเป็นฝ่ายอยู่ใกล้ชิดบุตรธิดามากกว่าบิดาด้วย ฉะนั้นมารดาจึงมีความรับผิดชอบในการอบรมความประพฤติของบุตรธิดามิใช่น้อย.

เด็ก ๆ ที่มีมารดาดี เป็นเด็กที่มีโชคดีที่สุด มารดาดีเป็นสมบัติที่มีค่าของเด็กอย่างยิ่ง.

ถ้าบุตรธิดาของท่านดี ไม่ต้องสงสัยว่า ความสรรเสริญจะไม่ได้แก่ท่าน เพราะท่านได้ทำหน้าที่มารดาสำเร็จอย่างบริบูรณ์ แม้ว่าท่านจะผ่านคลื่นลม มรสุมชีวิตอย่างรุนแรงมาแล้ว ท่านก็เป็นฝ่ายปกป้องคลื่นลม มรสุมชีวิตมิให้กระทบกระเทือนวิถีชีวิตของบุตรธิดาของท่าน ท่านย่อมได้ชื่อว่า "แม่ที่ประเสริฐ"

พระคุณของแม่เพียง แผ่นดิน
สูงยิ่งพิมานอินทร์ รุ่งฟ้า
สว่างกว่าสุริยทิน กรส่อง โลกฤๅ
เย็นยิ่งน้ำในหล้า สุดรู้ประมาณถึง

ในโลกอันหนักหน่วง หลอกลวงนี้
ช่างไม่มีธารรักอันศักดิ์สิทธิ์
ที่ซาบซึม ดื่มด่ำ อำมฤต
เหมือนในจิตของแม่ที่รักเรา

ถึงสูญเสียธรณียังมีฟ้า เสียนภามีพรหมบรมสถาน
สลายพรหมยังมีนิระพาน แต่ขาดมารดาเดี่ยวเปลี่ยวใจนัก

แม่ยังอยู่ดูแลถึงแม้สิ้น ปถวินอินทร์พรหมยมจักร
ยังสดชื่นรื่นฤดีเพราะมีรัก อันสูงศักดิ์จากแม่รักแท้จริง

มาตา ปิตฺตํ สเก ฆเร **มารดาบิดาเป็นมิตรในครอบครัว**

มาตา ยถา นิยํ ปุตฺตํ อายุสา เอกปุตฺตมนุรกฺเข

มารดาถนอมบุตรผู้เกิดในตนเป็นบุตรคนเดียวด้วยอายุ แม้ชีวิตก็สละรักษาได้

"แม่"

คุณของแม่เริ่มแต่ปฏิสนธิ์ แม่ก็ทนอุ้มท้องเหมือนครองไข้
จะลุกนั่งไม่ถนัดอึดอัดใจ จนลูกได้ย่างเข้าเก้าเดือนปลาย
แม่เจ็บปวดรวดร้าวถึงคราวคลอด เจ็บตลอดกายาน่าใจหาย
ต้องล้มหมอนนอนซมระบมกาย เสี่ยงความตายแต่ละครั้งหลั่งเลือดนอง
ครั้นลูกคลอดรอดมาเป็นทารก แม่กอดกกกล่อมไกวมิให้หมอง
ป้อนข้าวน้ำนมสรรพประคับประคอง ริ้นยุงป้องปัดให้ไม่ไต่ตอม
ลูกเจ็บป่วยช่วยรักษาป้อนยาหยูก ความรักลูกยิ่งชีวิตคิดถนอม
อดหลับนอนค่อนรุ่งพรุ่งก็ยอม เพราะแม่พร้อมใจพลีชีวิตตน
ยามประจำทำการงานบ้านช่อง เสียงลูกร้องละงานการสับสน
มาสวมกอดพลอดปลอบชอบกมล แม่ไม่บ่นลำบากยากรำคาญ
สอนลูกน้อยค่อยนั่งยืนตั้งไข่ สอนลูกให้สำเหนียกร้องเรียกขาน
เสียงพ่อจ๊ะแม่จ๋าหน้าชื่นบาน ลูกคืบคลานเดินวิ่งยิ่งยินดี
ค่อยอบรมบ่มนิสัยแต่วัยย่อม ให้เพียบพร้อมเพื่อความงามศักดิ์ศรี
ลูกดื้อดึงถือทิฐิมิเข้าที ถึงเฆี่ยนตีแม่ก็ยังหลั่งน้ำตา
เพราะรักลูกผูกจิตคิดสงสาร ตลอดกาลมุ่งมาตรปรารถนา
ให้รู้คิดผิดชอบใช้ปัญญา มิใช่ว่าเฆี่ยนตีมีใจชัง

ครั้นลูกเติบโตพอมีหอห้อง ไม่บกพร่องพอที่จะมีหวัง
การครองรักจักอยู่คู่จีรัง เป็นฝาฝั่งแม่ไม่ห้ามตามธรรมเนียม
ลูกได้ดีแม่นี้พลอยมีสุข ไม่ต้องทุกข์ใจเวียนคอยเยียนเยี่ยม
ลูกยากเข็ญเห็นใจใครจักเทียม แม่พลอยเกรียมกรรมเข็ญเป็นทุกข์แทน
ลูกของตัวชั่วช้าสารพัด สังคมตัดขาดสะบั้นพากันหยาม
แม่ก็รู้อยู่ว่าลูกแสนเลวทราม แต่ด้วยความรักอาลัยตัดไม่ลง
คุณของแม่ยิ่งแท้แล้วแม่จ๋า แผ่นดินฟ้ามหาสมุทรสุดแลหลง
ทั้งขุนเขาลำเนาพฤกษ์ห้วยลึกดง คุณแม่คงยอดเยี่ยมไม่เทียมทัน.

ฯลฯ

(ประกวดวันแม่ ของ อภิชัย วิธวาศิริ)

พ.ศ. ๒๔๙๙

ความกตัญญูกตเวที

"ความกตัญญูกตเวที เป็นยอดธรรมะของมนุษย์"

ความกตัญญูกตเวทีมีสืบเนื่องมาตั้งแต่บรรพบุรุษ สมัยต้นตระกูลของชาติไทย ดังจะเห็นได้จากหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เจ้าเมืองสุโขทัย โดยมีข้อความตอนหนึ่งที่บ่งไว้ชัดแจ้งว่า

...."เมื่อชั่วพ่อกู กูบำเรอแก่พ่อกู กูได้ตัวเนื้อตัวปลา
กูเอามาแก่พ่อกู กูได้หมากส้มหมากหวาน อันใดกินอร่อยดี
กูเอามาแก่พ่อกู กูไปตีหนังวัวช้างได้ กูเอามาแก่พ่อกู
กูไปท่บ้านท่เมือง ได้ช้างได้งวง ได้บั่วได้นาง ได้เงินได้ทอง
กูเอามาเวนแก่พ่อกู พ่อกูตายยังพี่กู กูพร่ำบำเรอแก่พี่กู
ดังบำเรอแก่พ่อกู พี่กูตายจึ่งได้เมืองแก่กูทั้งกรม"....

พูด

เขาย่อมว่า พูดดีเป็นศรีศักดิ์ คงได้ภักษ์ได้ผลมาล้นไหล
เหมือนขึ้นเรือได้พายสบายใจ จะเข้าที่ไหนได้ที่นั้นดั่งพรรณา

(พระอภัยมณี)

เจ้าของตาลรักหวานขึ้นปีนต้น
ระวังตนตีนมือระมัดมั่น
เหมือนคบคนคำหวานรำคาญครัน
ถ้าพลั้งพลันเจ็บอกเหมือนตกตาล

(นิราสพระบาท)

ถึงบางมดพูดดีเป็นศรีศักดิ์
มีคนรักรสถ้อยอร่อยจิตต์
แม้พูดชั่วตัวตายทำลายมิตร
จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา

(นิราสภูเขาทอง)

วาจาเธอเป็นคติดีทั้งหมด
มธุรสแกมธรรมอันผ่องใส
ได้ฟังแล้วก็เพลินเจริญใจ
อ้า! ทรามวัยประเสริฐเลิศนารี
จงขอพรอีกเป็นคำรพห้า
อันตูข้าไม่ขัดมารศรี
จงขอพรสุดประเสริฐเถิดครานี้
จะยินดีให้สิ้นสมจินดา

(พระยมกล่าวกับสาวิตรี)

"เรื่องห้ามปากไว้ไม่ให้พูดนี่ มันลำบากและเหน็ดเหนื่อยเหลือเกิน คนเรานั้นรู้อะไรเห็นอะไร มันก็อยากพูด อยากบอกให้คนอื่นรู้ แต่เป็นเรื่องที่ต้องนิ่ง เรื่องที่ต้องไม่พูดนี่แหละ มันเหนื่อยมาก".

หวานนอกขมใน

คนหวานนอกขมในไร้สัจจะ
กักขละล่อลวงปวงสหาย
เคลือบแต่หวานภายนอกหลอกอุบาย
ส่วนภายในนั้นร้ายพันทวี
คนเช่นว่า อย่าคบ ตลบล่อ
มันชวนก่อการพาลาไร้ราศรี
ตาลหวานจัดหาทัดเท่าเหล่ากาลี
ขมสุดดีบรเพชรขมเด็ดเอย

หวานเป็นลมขมเป็นยา

อยากลิ้มหวานลองทานที่หวานรส
แต่ทานเหมาะหวานฉะเพาะไม่เหมาะสม
ด้วยหวานนักชักเย็นชวนเป็นลม
ประหนึ่งน้ำคำคมของคนเรา
ใช้ปากหวานหว่านล่อฉุดคร่าเกียรติ์
วานอย่าเกลียดลดขมลองอมเข้า
พอกลืนแล้วเป็นยารักษาเอา
จนทุเลาเจ็บไข้หายคืนวัน
ขมเป็นยามิน่าชิมเพราะลิ้มยาก

คนร้ายปากใจดีมีศีลมั่น
อภัยได้ชนเช่นนี้มิอาธรรม์
จะเกียจกัน แต่งแย่งแบ่งเขาเอย

พูดพล่อยได้ง่ายดีไม่มีผิด ดีดลูกคิดได้กำไรใครก็เห็น
ทำไม่ได้ดังปากชักยากเย็น พูดพล่อยเป็นคุณไฉนจงไตร่ตรอง.

มารยาทในการพูด สนทนา

๑. พูดบ่อย ๆ อย่าให้นานนัก
๒. ให้เหมาะสมกับจิตใจของคู่สนทนา
๓. มีโอกาสพยายามหาเรื่องสั้น ๆ ประกอบการพูด
๔. จงฟังเขาพูด เท่า ๆ ที่เราจะพูด
๕. อย่าพยายามพูดเรื่องของเราเอง
๖. อย่าพยายามโต้เถียงขัดแย้ง
๗. ภายนอกจงเปิดเผย – ภายในจงสุขุมรอบคอบระมัดระวัง
๘. มองหน้าคู่สนทนาเสมอ
๙. อย่านินทาผู้อื่น หรือยอมรับฟังนินทาโดยตั้งใจ
๑๐. อย่าใช้คำสบถ หัวเราะดัง ล้อเลียนผู้อื่น

ใครทักใครก่อน

มรรยาทของกุลสตรีไทยไม่ควรทักชายก่อน แต่มีผู้แย้งถึงมรรยาทของชาวตะวันตกว่า หญิงควรทักชายก่อน เพราะบุรุษที่สุภาพย่อมเคารพต่อความคิดของหญิง เพราะบางเวลาและในสถานที่บางแห่งหญิงอาจจะทำเป็นไม่รู้จักชายก็ได้ ชายจึงควรเฉยไม่เป็นฝ่ายทักก่อน และถ้าหญิงทักก่อนเขาย่อมสุภาพพอที่จะไม่ทำให้หญิงเก้อ ฉะนั้นชายโดยมากที่ได้รับการศึกษาจากภาคตะวันตกมักถือธรรมเนียมนี้มากกว่าธรรมเนียมไทย

ซึ่งชายจะต้องทักก่อน หญิงไทยจึงเป็นฝ่ายอึดอัดใจ แต่ในเรื่องการทำความเคารพ ชายหญิงมีอายุเท่ากัน ตำแหน่งศักดิ์เท่ากัน หญิงควรไหว้ก่อน ฉะนั้นถ้าชายถือธรรมเนียมไม่ทักก่อน หญิงอาจจะไหว้แทนการทักด้วยคำพูดและกริยา ซึ่งดูละมุลละไมกว่า.

พยายาม

ความพยายามเป็นเครื่องมือเรียก "เคราะห์ดี" มาได้แน่นอนที่สุด.

เข้มแข็งไม่ท้อถอย
กระทำทุกสิ่งโดยระมัดระวัง
เชื่อในความบากบั่นของตน

ต้องขับ "เคราะห์ร้าย" ไปโดยการไม่งอมืองอเท้าปล่อยตัวไปตามเคราะห์ มนุษย์ต้องต่อสู้ป้องกันตน อย่ายอมให้ถูกข่มเหงโดยอมนุษย์ อธรรม ต้องต่อสู้เคราะห์ร้าย โดย:–

๑. สงบใจ ไม่ตื่นเต้น ไว้ใจตนเอง เชื่อในอำนาจจิต สติปัญญาเป็นเครื่องมือ.

๒. ต้องยึดที่มุ่งหมายให้แน่น ระลึกถึงผลที่ต้องการบรรลุให้แน่นอนที่สุด นายเรือต้องตั้งเข็มทิศให้ตรงตามทิศที่ตนหมายจะไป และต้องรู้ว่า เรือเบนหัวไปทางทิศใด เบนหัวให้ถูกทิศ.

๓. ใช้ความระมัดระวัง สุขุม รอบคอบ ยิ่งกว่าเมื่อก่อนเกิดเหตุร้ายนั้นอีกหลายเท่า.

ต้องมีปฏิปทา

๑. "ทหารคนใดก้าวหน้าไม่ได้ ให้ยอมตายอยู่กับที่ แต่มิให้ถอยหลังเป็นอันขาด"

๒. ไม่ต้องกังวลเสียดายสิ่งที่เสียไป มันเป็นเครื่องทำลายความสุข "Optimiste"

สิ่งที่ช่วยให้หญิงสวยได้

จงยึดหลักสุภาษิตโบราณของชาวเวลที่ว่า "เสื้อผ้าช่วยให้คนสวยได้สองในสามของทั้งหมด".

หญิงควรละเอียดในเรื่องสีสรรค์ของเสื้อผ้า รูปทรง การแต่งแต่พองาม

"การแต่งตัวไม่สู้สวย นั้นดีกว่า แต่งจนเกินสวย"

สุขภาพอันสมบูรณ์ของร่างกาย เป็นสิ่งสำคัญควรสนใจบำรุง ประกอบกับการเดิน ท่วงที จิตใจแจ่มใส แต่งหน้าเป็น ทำผมรับกับใบหน้า เข้าใจพูด เสียงไม่ดังไม่ค่อย เหล่านี้มีในหญิงใด แม้ใบหน้าจะไม่สวยนัก แต่เธอจะเป็นเป้าของความพอใจ.

การเดินด้วยซ่นไม่นุ่มนวลเท่ากับใช้ส่วนมากของปลายเท้า การก้าวควรหัดให้ก้าวช่วงสั้น ๆ ช้า ๆ ให้ส่วนต่าง ๆ ของลำตัวเคลื่อนไหวได้ส่วนกันตลอดจนการเยื้องไหล่แล้วการเดินก็จะได้จังหวะน่าดู.

การพูด ซึ่งปราศจากการประหยัดเสียง ประหยัดคำ จะช่วยให้ผู้หญิงมีเสน่ห์ไม่ได้แน่นอน.

สตรีแม่บ้านผู้มีเสน่ห์ผู้หนึ่งในการพูด เธอพูดไม่เกิน ๖ – ๗ คำ และบ่อยที่สุด เธอจะพูด ๒ – ๓ คำสำหรับครั้งหนึ่ง เธอสามารถจับปมคู่สนทนาไว้ว่าชอบอะไรแล้วเธอจะเป็นฝ่ายฟังการพูดมากกว่า จะเป็นผู้พูดให้เขาฟัง.

ความรอบรู้ เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่ง ผู้หญิงมีเสน่ห์จะเปลี่ยนเรื่องพูดได้เท่า ๆ กับความพอใจของคู่สนทนา.

อย่าละเลยต่อรูปร่างท่าทางของตน ต้องคิดอยู่ว่า ความเอาใจใส่ตนให้เป็นคนงาม น่ารัก ให้ผลคุ้มค่า เป็น "คุณภาพแนวหน้า" ทั้งนี้รวมทั้ง กริยา ท่าทาง นิสสัยใจคอและการแต่งตัว ซึ่งทุกวันนี้ "อากาศแห่งศิลปะ" กำลังเป็นที่นิยมอยู่.

ดวงบุปผามาลีไม่มีจิต ยังหันหาอาทิตย์ที่แสงฉันท์
เมื่อยามค่ำน้ำค้างพร่างไพรวัน รับแสงจันทร์อบอุ่นไม่ขุ่นมัว

อันนารีมีจิตจะผิดไฉน แม้นจุใจคงจีรังไม่หวังชั่ว
เสริมสิ่งดีสิ่งงามน้อมนำตัว ละเกลือกกลั้วมณฑิล "บึ่นนารี"

จริยาวัตร

สตรีผู้มีจริยาวัตรงาม ย่อมแสดงความอ่อนโยนเรียบร้อยเป็นนิจ มีเมตตากรุณาแก่สัตว์เลี้ยง ไม่ส่อกริยาวาจาแสดงความรังเกียจแก่คนพิการหรือผู้ป่วยด้วยโรคติดต่อและแก่คนยากจนค่นแค้นสกปรก.

กุลสตรีต้องไม่เห่อเหิมในความสุข ความร่ำรวย ไม่อ่อนแอหรือซึมเซาในความทุกข์หรือจนยาก จะอย่างไรจงรักษาคุณสมบัติให้มั่นไว้ โดยมีมรรยาทดีสม่ำเสมอและหนักแน่นอดทนแห่งจิตใจเป็นสำคัญ.

จงเป็นสตรีที่งามด้วยใจ ละเอียดสุขุมต่อความคิด ทบทวนความผิดถูกในอดีตในเหตุปัจจุบันและอนาคต มีการกระทำรอบคอบถี่ถ้วน มิให้เสียการด้วยเผลอเรอหรือหุนหันพลันแล่น ระมัดระวังวาจาอย่าให้พลาดจนถูกติเตียนว่า เสียสัตย์.

เป็นหญิง ต้องรู้จักความอาย จึงจำเป็นที่หญิงจะงามได้มี **ความอาย** เป็นสมบัติประจำตัว เกี่ยวกับชาย ถ้าไม่ใช่ญาติสนิทพึงรู้สึกนึกคิดก่อนจะกล้าทำอะไรลงไปอย่าฝืนธรรมชาติของกุลสตรีที่ดี แม้สิ่งนั้นจะไม่ผิดศีลธรรม ถ้าผิดต่อความนิยมก็ควรมีความละอาย.

"อย่าให้ได้ชื่อว่า คนสมัยนี้ กฎหมายเขาก็ไม่เอามาพูดให้เป็นขี้ปาก ศีลก็ไม่ต้องมี ธรรมก็ไม่ต้องมี จารีตประเพณีก็ล้าสมัย ชายกับหญิงว่าอะไรก็ว่าตามกัน"

การศึกษา

ความงาม ความน่ารักของสตรี มิสำคัญที่ความเป็นสาว–สวย แต่สำคัญที่วาจา และมรรยาท ภาษีแห่งความงามประการหลังจะเพิ่มพูลขึ้นด้วย ความรู้วิทยาการต่าง ๆ แม้จะไม่สูงก็นับว่าเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติของกุลสตรี.

สตรีแม้จะสาว–สวย แต่ไร้ความรู้ วิทยาการใด ๆ เสมือนบุปผาตระการสีแต่ไร้กลิ่นหอม พึงใฝ่หาวิชาความรู้ไว้ประดับปัญญา และหมั่นฝึกฝนวิชาการที่มีอยู่ให้ก้าวหน้า ทันต่อโลก.

แม้จะจากผู้ปกครองมาสู่ชีวิตครองเรือนแล้ว การศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองก็ย่อมกระทำได้โดยแสวงหาจากบทเรียน ตำรา หนังสือพิมพ์ จงเป็นผู้มีหูไวตาไว โดยหมั่นฟัง หมั่นคิดและค้นคว้าเหตุผล ความเฟื่องฟูในความรู้วิทยาการช่วยส่งเสริมสติปัญญาจะทำให้สตรีที่งามแล้วด้วยมรรยาท ยิ่งงามและเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติของกุลสตรีทุกประการ.

ความเหิมเป็นเหตุชักจูงใจผู้เย่อหยิ่งให้ต่ำต้อย แต่บุคคลผู้มีคุณวุฒิต่ำต้อยแต่วางท่าให้สูงเกินตัว ดูเผิน ๆ ก็งามเหมือนแสงแมลงหิ่งห้อยในราตรี.

สตรี กับ ความรัก

ยามเย็นสุริยคล้อย คลายแสง
สีสรรค์ดูดั่งแฝง ฝากหล้า
งามโชติช่วงดวงแดง ดับโลก
ศศิธรเจิดแจ่มจ้า จรัสแจ้งแทนสุรีย์

อาดูรพูลเทวศโอ้ อกชาย
อ้าพธูที่หนุ่มหมาย มุ่งไว้
เป็นไฉนหทัยคลาย กลับกลอก
เร็วกว่าแสงสุรีย์ไซร้ สุดรู้ใจหญิง.

"อันของงามย่อมจะมีอันตราย
เป็นความหมายคำโบราณท่านเฉลย
ลำเจียกหอมยังล้อมด้วยหนามเตย
ถ้ารักงามจะต้องเลยผจญภัย"

กู่ก้องร้องเพรียกเรียกขวัญ อ้อนวอนรำพัน
กล้ำสอื้นฝืนส่งสัญญาณ
ฤๅรักที่หลุดลอยลาญ ท่องเที่ยววิญญาณ
สำนึกจักกลับคืนคง
เที่ยวท่องทั่วไปในดง ยูงยางระหง
โขดห้วยลำธารเย็นใส
พึ่งแล้วอย่าได้อาลัย รักเจ้าสุดใจ
เจ้าจักเป็นเพียง "ความหลัง"
ด้วยเจ้าไม่เคยจีรัง กลับกลอกกลดัง
หยาดน้ำกลิ้งบนใบบัว
แม้เราจักเคยเมามัว รักเจ้ายิ่งตัว
สุดรักสุดหักห่างเห
เข็ดแล้วในความรวนเร จำยอมห่างเห
เราขออยู่เดียวเปลี่ยวใจ
ไปเถิดกับเสียงเรไร กับเสียงน้ำใส
เสียงนกและเสียงคลื่นลม
ไปเถิดอย่าพักปรารมณ์ เราไม่นิยม
รักเก่าแบบนี้จวบวาย.

"อ้าทูลกระหม่อมจอมขวัญ
โปรดเมตตาหม่อมฉันผู้เป็นข้า
ขอให้ตามเสด็จไปในพนา
เพื่อรับใช้ในป่าพนาดร

(เรื่องสาวิกตรี)

ขอรักเธอแม้แต่เงาก็เฝ้ารัก ดวงใจภักดิ์ชื่นแสนอย่างแน่นหนา
เมื่อสิ้นแสงทินกรสท้อนมา ยังจับตาดูเงาเข้ากับจันทร์
แม้ตื่นหลับรำลึกนึกทุกหน ขอสวดมนต์ภาวนาฝากมาให้
ขอรักเธอคนเดียวแนบเหนี่ยวใจ ยากจักมีสิ่งใดทำลายเอย.

สุดดินสุดฟากฟ้า สุดไกล
เธอสถิตย์อยู่แห่งใด สุดหล้า
ขอรักเธอสุดใจ ตราบชั่ว ชีวิตแฮ
ในจิตยังแจ่มจ้า จรัสด้วยรักจริง.

ตราบสุริยันจันทร์จากฟ้า ดินสลาย
ตราบเท่าขุนเขาทลาย โลกล้าง
ตราบนั้นรักไม่คลาย คลาคลาด
ตราบจนชีพเรามล้าง รักเธอคนเดียว

"Don't catch the fish in both hand"
อย่าจับปลาสองมือ

จับปลาสองมือถือลำบาก
ปลาดิ้นไถลถลากหลุดมือได้
ดิ้นหลุดตัวเดียวไซร้ไม่เป็นไร
แม้นหลุดไปสองตัวคิดชั่วตาย.

ความรัก คือชีวิต เป็นความรู้สึกอันอบอุ่น เป็นภาพที่สดชื่นงดงามสำหรับหัวใจ ทางแห่งชีวิตเป็นทางที่หอมหวานอบอวลในความรู้สึกของคนที่กำลังรัก.

ความรัก เป็นความสุขอันยิ่งใหญ่ เป็นสิ่งที่ทำให้ดวงตาของคนกำลังรักสดใสสว่างจ้าด้วยความกระตือรือร้น ทำให้หัวใจเต้นแรงแม้เพียงได้ยินเสียงฝีเท้าของกันและกัน

ความรัก เป็นความรู้สึกอันละเอียดอ่อน ยากที่จะเข้าใจ ความรักไม่ใช่วัตถุธาตุที่จะแยกแยะออกเป็นส่วนสัด ไม่ใช่วิชาการที่มีอยู่ในตำหรับใด ๆ ที่อาจารย์จะอธิบายให้ฟังได้ เป็นอำนาจเร้นลับเกินกว่ามนุษย์จะเข้าใจได้...แต่รักปลอมก็คล้ายกัน.

รักปลอม

ผีมันล้อมันหลอกพอออกห่าง
คนต่าง ๆ หลอกล่อพอสู้ได้
ถูกรักปลอมลวงล่อท้อดวงใจ
หลอกทุกลมหายใจไม่สร่างซา
รักว่าจริงหรือปลอมนั้นดูยาก
ต้องพินิจคิดมาก ๆ จะดีกว่า
แม้นติดบ่วงตีดแร้วทนทรมา
ทุกข์หนักหนาชีพมลายได้รักปลอม.

บ้วผัน

เหลียวหลังแลดูซึ่งเคหา
อนิจจาไม่เคยละเลยห่าง
เสียดายห้องเคยนอนต้องรอนร้าง
ยิ่งคิดนางนิ่มเนื้อเหลืออาลัย

แต่ความรักชักชวนให้ลีลา
แม้บิดรมารดายังทิ้งได้
เป็นวิสัยของหญิงยอมทิ้งไป
เพราะดวงใจจอดชู้คู่ชีวา.

โอ้วันใดมิได้พบประสบพักตร์
ราวหัวอกจะหักเสียให้ได้
หวามอุราน้ำตาก็ตกใน
กลายเป็นไฟเผาร้อนรอนชีวี.

(จาก "พญาราชวังสัน" พระราชนิพนธ์ ร. ๖)

สตรีถูกสร้างขึ้นด้วยสาระประกอบสำคัญ นานาประการ

ความโค้งแห่งดวงจันทร์
ความขาวสะอาดดุจปุยนุ่น
ความดำขลับแห่งขนนกกาน้ำ
ความเจ้าคารมดุจนกดุเหว่า
ความหวานแห่งน้ำผึ้ง
ความปรวนแปรแห่งสายลม
ความหวั่นไหวแห่งยอดหญ้า
ความลดเลี้ยวดุจเถาวัลย์
ความอ้อนแอ้นดุจใบอ้อ
ความโอ่อ่าแห่งมยุรา
ความแจ่มใสแห่งดวงอาทิตย์
ความแข็งแห่งเพชร
ความดุร้ายแห่งพยัคฆ์
ความมีพิษแห่งงู.

อันชาติใดไร้ช่างชำนาญศิลป์
เหมือนนารินไร้โฉมบรรโลมสง่า
ใครใครเห็นไม่เป็นที่จำเริญตา
เขาจะพากันเย้ยหยันให้อับอาย

แม้นผู้ใดไม่นิยมชมสิ่งงาม
แม้ถึงยามเศร้าอุรานำสงสาร
เพราะขาดเครื่องระงับดับสำราญ
โอสถใดจะสมานซึ่งดวงใจ

(พระราชนิพนธ์ ร. ๖)

น่าจะสันนิษฐานไว้บ้างว่า บุรุษถูกสร้างขึ้นด้วยสาระประกอบสำคัญต่าง ๆ บ้างว่า

๑. ความเมามันแห่งช้างยามเมากลุ้ม
๒. ความสุขุมแห่งโค
๓. ความโง่แห่งลา
๔. ความน่าระอาแห่งเม่น
๕. ความคิดเห็นแห่งเต่า
๖. ความคลุกเคล้าแห่งตัวผึ้ง
๗. ความเพชรหึงแห่งพาชี
๘. ความอารีแห่งวานร
๙. ความซอกซอนแห่งงู
๑๐. ความรอบรู้อย่างไก่
๑๑. ความดุร้ายแห่งสิงห์โตเขา
๑๒. ความซึมเซาแห่งนกทึดทือ.

ภาษิตโบราณ

เมื่อทรัพย์มากหลากมาปัญญาช่วย คนที่ป่วยก็หายหน่ายก็รัก
ถ้าไร้ทรัพย์อับปัญญาชะตาพัก ป่วยก็หนักรักก็หน่ายค่อยคลายลง.

อย่าจุดไต้ตำตอคอจะร้อน ถ้าสาครมีปลาไม่ช้าผุด
ไม่กินน้ำเผื่อแร้งแรงจะซุด สูงที่สุดยังล้มเพราะลมทาน.

คนหน้าเนื้อใจเสือก็เหลือคบ ข้างนอกกลบหวานไว้ข้างในขม
มะนาวเกลี้ยงก็ไม่ล้นถึงคนกลม เร็วกว่าลมเหลี่ยมลบตลบแตลง.
คนพูดมากปากมากมักไม่ผิด กะพี้นิดเปลือกหน่อยต้องพลอยแน่.
จะเลือกใช้ไม้แน่นต้องแก่นแท้ อย่าชะแง้เชื่อฝอยจะลอยลม.
อันหญิงงามสามผัวพึงกลัวโทษ ชายสามโบสถ์อย่าคบพึงหลบหนี
อันปากกาว่ายาวเท่าไรมี ปากคนนี้ยาวมากกว่าปากกา.
อันควายแก่แส่หาแต่หญ้าอ่อน หลานจะอ้อนยายย่าตาไม่หลับ
จะดูมิตรดูสหายเมื่อไร้ทรัพย์ ยามเราอับช่วยปลิดคือมิตรจริง.
ถ้าเรียนผูกต้องเพียรเข้าเรียนแก้ ให้รู้แน่แก้ผูกลูกสลัก
เรียนแต่ผูกไม่เรียนแก้แย่ตาลัก ใครเขาจักตามแก้ก็แย่กัน.
อันความจริงหนีจริงสิ่งนี้ยาก กินปูนมากร้อนท้องไม่ต้องแหนง
สีดำหรือจะทำให้เป็นแดง พระอินทร์แปลงเขาก็รู้ว่าอินทร์ปลอม.
ตัวนกเล็กรังเล็กพอเหมาะร่าง โคจะแข่งแรงช้างน่าอดสู
ไม่มีเท้าเลื้อยคล่องมองดูงู วิสัยปูไร้หัวตัวยังจร.
อันวาจาที่กล่าวส่อชาวชาติ มารยาทส่อสกุลประยูรไหน
เอาดวงหน้าเป็นกระจกกกดวงใจ ชลาลัยลึกรู้ดูสายบัว.
ช้างนอนตายทั้งตัวใบบัวปิด ปกความผิดว่าไม่รู้ดูน่าขัน
ไม่มีไก่ใช้เป็ดเทศน์ประชัน อันเผือกมันผิดกับกลอยน้อยไปฤๅ.
แข่งเรือแพใครจะแพ้มีพายสู้ เห็นสุดรู้วาสนาต้องล่าหนี
อันน้ำน้อยย่อมแพ้แก่อัคคี ถ้าน้ำมีมากจะชำนะไฟ.
ดูอาวาสอาจรู้ดูวิหาร คชสารอาจรู้ดูที่หาง
เห็นแต่แม่แลลอดตลอดนาง มองเห็นช้างเท่าหมูรู้อะไร.
เจ้าท่านเกลียดอย่าเกลียดผสมเจ้า การุญเขาผู้ผิดอย่าคิดผลาญ
ไม่เป็นกงอย่าเห็นว่าเป็นการ ผู้ผิดพาลเสริมผิดใช่กิจตัว.

ลงบันไดสามขั้นโบราณว่า ให้ก้มหน้าดึงหลังตั้งละห้อย
อย่าดูถูกบุญกรรมว่าทำน้อย จำนวนน้อยหลายหนึ่งให้พึงตรอง.
จงฟังหูไว้หูดูไว้ก่อน อย่าหนาวร้อนก่อนไข้มิได้ถาม
ฟังให้ดูรู้ให้แน่จึงแฉความ ถ้าสามผลามหลุกหลิกจะพลิกแพลง.
ที่ขวากหนามอย่าตะกลามจะเสียเกือก ที่รั้วเลือกอย่าตะกายจะอายกฏ
ม้าลำพองก็ยังลองพาลพยศ ภูเขาคดดัดง่ายกว่าใจคน.
อันความรู้ท่วมหัวตัวไม่รอด ปัญญายอดหย่อนสติไม่ผลิผล
มีวิชาค้าชั่วจะม้วมล ศีลอยู่บนสัตย์อยู่ล่างเป็นตั้งรอง.
ไม่ถูกถามอย่าตะกลามตะกละกล่าว ไก่สามหาวมิใช่ยามตะกลามขัน
กลัวไว้หน้ากล้าไว้หลังระวังทัน คนทุกวันแปดเหลี่ยมและแปดคม.
อันเกิดแก่เจ็บตายของใครเล่า เป็นของเราเพราะมันสามตัณหา
จงหยิบยื่นไตรลักษณ์อันศักดา เข้าเข่นฆ่าฟาดฟันให้บรรลัย.
มัจจุราชนายเราเอาเป็นแน่ ต่างก็แต่เร็วช้าอย่าสงสัย
คืนและวันพลันดับลับลงไป เราก็ใกล้บ่าช้ามาทุกวัน.
อันทานศีลภาวนาอย่าละเลย อุตส่าห์สืบสร้างทางสวรรค์
นิสสัยส่งคงนิพพานไม่นานครัน เกษมสันต์แสนสุขสิ้นทุกข์ภัย.

คติสอนนิสสัย

๑. กิริยา กิเอ๋ยกิริยา วางท่าให้เหมาะเจาะจงเหม็ง ยืนเดินนั่งจงตั้งให้เป็นเพรง อย่าเต้งเว้งตามทำนองครองใจ ที่ใกล้ชิดท่านว่าหยาบจาบจ้วง ละลาบละล้วงลวงถามตามนิสสัย เมื่อหยิบของใกล้ต่อขออภัย สำรวมใจอย่าให้หยาบสุภาพเอย.

๒. เย่อหยิ่ง เย่อเอ๋ยเย่อหยิ่ง เหมือนผีสิงผิดมนุษย์เสียสุดหัว ทำบึ้นบึ่งผึ่งท่าน่าเกลียดกลัว ทุกประการท่าถ้วนล้วนจัญไร หลงดื้อถือเพลินจนเกินส่วน เจ้าหยิ่งกวนชวนเขวทำเฉไฉ ท่านเรียกว่าโรคทรามตามน้ำใจ เพราะเหตุอยู่ในอำนาจของมารเอย.

๓. วาจา วาเอ๋ยวาจา เปล่งออกมาให้เพราะเสนาะหู ใช้คำแนบแยบยล คนทุกผู้ สูงต่ำรู้ก็ชอบประกอบการ อันอ้อยตาลหวานลิ้นยังสิ้นซาก แต่ลมปากหวานหูไม่รู้หาย เป็นอารมณ์ชอบยิ่งทั้งหญิงชาย จงภิปรายคำสุภาพไม่หยาบเอย.

๔. ปราศรัย ปราเอ๋ยปราศรัย ใครล้ำเข้าประเทศเขตเคหา หรือพบพานที่ยามมฤคา เปล่งวาจาถามทักสามัคคี การปราศรัยต้องมีไมตรีจิต เพ่งพินิจยิ้มย่องผ่องศรี เชิญให้นั่งไต่ถามเนื้อความมี ยึดไมตรีสมานจิตสนิทเอย.

๕. ใจดี ใจเอ๋ยใจดี ใจท่านมีเมตตาหน้าผ่องใส เหมือนพลอยแก้วมณีมีกำไร อัชฌาสัยสัตย์ซื่อจะลือตน ไม่เบียดเบียฬใครให้เกิดทุกข์ คิดเพิ่มสุขอนุโมภิญโญผล เมตตาจิตแผ่ทั่วไปทุกคน ใครเป็นคนเช่นนี้ดีนักเอย.

๖. ริษยา ริษเอ๋ยริษยา ตัวมหาอุบาทว์ชาติอเวจี เห็นใครได้สุขเจริญลาภพูลทวี ให้ราคีเคืองขุ่นวุ่นรำคาญ ทำให้จิตหงุดหงิดคิดถึงตัว ให้พันพัวร้อนฉ่อัคคีผลาญ ทำหมองเหม่อเก้อเกิกไม่เบิกบาน ก่อเหตุการณ์ใส่ร้ายให้พวกเอย.

๗. ถี่ถ้วน ถี่เอ๋ยถี่ถ้วน ข้อนี้ควรฝึกปรือถือแข็งขัน เป็นประโยชน์ในเมื่อทำกิจกรรมอนันต์ อย่าหุนหันด้วยสะเพร่าก้าวรุกราน พึงละเอียดถี่ถ้วนควรรอบคอบ จึงเกิดชอบทรัพย์ชีวิตเจริญผล เจริญด้วยกอบกิจสิ้นทุกคน จึงฝึกฝนถ้วนถี่ดีนักเอย.

๘. ขยัน ขะเอ๋ยขยัน รู้กิจการงานสำคัญเที่ยวหมั่นหา ไม่นั่งนิ่งพิงเฉยอ่อนระอา กอบกิจจาไม่รู้เมื่อยไม่เหนื่อยงาน ช่วยตนช่วยคนอื่นไม่ว่างเว้น ไม่เห็นว่าน่ารังเกียจหรือเดียดฉันท์ เพราะเราชาวไทยต่างมีวัฒนธรรม ความขยันกอบกิจเป็นนิจเอย.

๙. พร้อมเพรียง พร้อมเอ๋ยพร้อมเพรียง อย่าบ่ายเบี่ยงเลี่ยงหลบหน่ายหนี จงสมัครพรักพร้อมสามัคคี เหมือนกับพี่น้องเคียงมาเรียงกัน ซื่อสัตย์สุจริตจิตเมตตา ไม่หึงษาขึ้งเคียดเดียดฉันท์ ต่างสำคัญหน้าที่ดียึดมั่น เหมือนเชือกอันเป็นเกลียวเหนี่ยวใจเอย.

๑๐. ไหว้พระ ไหว้เอ๋ยไหว้พระ มีมานะไหว้ทุกวันก่อนหลับไหล ไหว้พระก่อนแล้วนอนจะเป็นไร ฝึกนิสสัยให้คุ้นเป็นคนดี ไหว้บิดรมารดาที่การุณ อีกคุณพระรัตนตรัยที่ล้ำเลิศประเสริฐศรี เผื่อแผ่ผลกุศลและความดี ทำตามนี้ดีเลิศประเสริฐเอย.

สุภาษิตเกี่ยวกับหลักกฎหมาย

---

๑. กฎหมายสันนิษฐานว่าบุคคลไม่มีความผิด

๒. กรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา

๓. กฎหมายช่วยแก้ไขความเสียหายเสมอ

๔. กฎหมายพูดแก่บุคคลทั่วไปด้วยสำเนียงเสียงเดียวกัน

๕. กฎหมายไม่ให้อะไรเกินกว่าที่ขอ

๖. กฎหมายไม่พอใจความเฉื่อยชา

๗. กฎหมายใหม่ลบล้างกฎหมายเก่าในข้อความที่ขัดกัน

๘. กฎหมายไม่เกี่ยวข้องในเรื่องหยุมหยิมเล็กน้อย

๙. กฎหมายไม่ประสงค์สิ่งที่เป็นไปไม่ได้

๑๐. กฎหมายมิพึงให้ยกกำหนดอายุความขึ้นใช้แก่พระราชาธิบดี

๑๑. การลงโทษแก่เนื้อตัวแม้เล็กน้อย ก็หนักยิ่งกว่าลงโทษเป็นเงินทองที่มากมาย

๑๒. คำพิพากษาเป็นคำบัญญัติของกฎหมาย ซึ่งต้องถือและฟังเป็นความจริง

๑๓. คำรับในกระบวนพิจารณา มีน้ำหนักยิ่งกว่าคำพยานหลักฐานใด ๆ

๑๔. ความไม่รู้ความเท็จจริงแก้ตัวได้ แต่ความไม่รู้กฎหมายแก้ตัวไม่ได้

๑๕. ความไม่สามารถเป็นข้อแก้ตัวได้ในกฎหมาย

๑๖. ในคดีกบฏไม่มีผู้สมรู้ มีตัวการอย่างเดียว

๑๗. บุคคลไม่พึงต้องโทษสำหรับความผิดของผู้อื่น

๑๘. บุคคลไม่พึงต้องถูกบังคับในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้

๑๙. บุคคลย่อมไม่ต้องรับโทษ ๒ ครั้งในความผิดเรื่องเดียวรายเดียวกัน

๒๐. บุคคลจะค้านหลักฐานของตนเองไม่ได้
๒๑. บุคคลไม่สามารถเป็นผู้รับมรดกของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่
๒๒. บุคคลไม่พึงต้องถูกบังคับให้ปรักปรำตนเองในทางอาญา
๒๓. ความยุติธรรมไม่พึงปฏิเสธแก่ใคร
๒๔. อำนาจฟ้องร้องมิพึงเกิดขึ้นด้วยความฉ้อโกง
๒๕. ระเบียบของศาลเป็นกฎข้อบังคับของศาล
๒๖. สิทธิไม่พึงเกิดจากความผิด
๒๗. พินัยกรรมต้องถือตามความตั้งใจของผู้ทำ
๒๘. บุคคลไม่พึงได้ประโยชน์จากการกระทำผิดของตน
๒๙. สามีกับภรรยาเป็นคน ๆ เดียวกัน
๓๐. ผลของกฎหมาย คือการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย
๓๑. จับโจรให้จับโดยลม่อม
๓๒. ตีแต่พอหลาบ ปราบแต่พอกลัว
๓๓. คดีส่วนตัวตายตามตัว
๓๔. กฎหมายใหม่พึงใช้สำหรับเรื่องที่จะมีมา มิใช่เรื่องที่ล่วงแล้วมา
๓๕. บุคคลผู้มีสิทธิเท่ากัน ฝ่ายที่ปกครองยึดถือทรัพย์เป็นผู้มีสิทธิดีกว่า
๓๖. บุคคลสามารถสละสิทธิซึ่งเป็นประโยชน์แก่ตนได้
๓๗. บุคคลผู้ได้มอบหมายให้ผู้อื่นกระทำกิจการแทนตน เท่ากับตนได้กระทำกิจการนั้นด้วยตนเอง
๓๘. เป็นประโยชน์ของแผ่นดินที่จะให้คดีความยุติเสีย
๓๙. ผู้พิพากษาพึงถือความยุติธรรมเสมอ
๔๐. ผู้พิพากษาพึงตัดสินความเท็จจริงที่กล่าวอ้างและสืบได้ความ
๔๑. ผู้รับไม่มีอำนาจมากกว่าผู้ให้ ผู้รับโอนไม่มีอำนาจมากกว่าผู้โอน
๔๒. อำนาจที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้แทนนั้น จะมอบให้แทนกันต่อไปอีกไม่ได้

๔๓. ผู้พิพากษาไม่พึงแสดงน้ำใจอคติ แต่กระทำตามกฎหมายและความยุติธรรม

๔๔. กฎหมายถือเอาแต่ความเสียหายที่เกิดขึ้นโดยใกล้เป็นประมาณ หาถือเอาความเสียหายที่เกิดขึ้นโดยไกลมาเป็นอารมณ์ไม่

๔๕. สัญญาที่ไม่มีประโยชน์ตอบแทน ไม่ทำให้เกิดอำนาจฟ้องร้องได้

๔๖. บุคคลผู้ซึ่งแรกถึง (เกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์) ย่อมมีเสียงมากที่สุดในกฎหมาย

๔๗. บุคคลผู้มีความชำนิชำนาญในวิชาของเขา พึงได้รับความเชื่อถือในวิชาความรู้นั้น

๔๘. พระราชาธิบดีจะทรงกระทำความผิดอันใดมิได้แม้เพียงสันนิษฐาน

๔๙. ถ้าพระราชกำหนดกฎหมายมีไม่เพียงพอ ต้องกระทำตามกฎธรรมดาโลก

๕๐. ความเจริญ ความผาสุกของประชาชน เป็นกฎหมายอันประเสริฐ

ยาอายุวัฒนะ

ได้จัดมา ๓ ขนานให้ท่านเลือกรับประทาน ๆ ขนานที่ ๑ และที่ ๒ ส่วนขนานที่ ๓ ไม่ควรขาด.

ขนานที่ ๑.

ทิ้งถ่อนตะโกนา สองสิ่งจงหา
เปลือกมาเตรียมไว้ บอระเพ็ดแห้วหมู
หาดูจงได้ เมล็ดข่อยพริกไทย
ชั่งให้เสมอกัน ผึ่งแดดแห้งดี
ตำเป็นธุลี น้ำผึ้งละลายฉัน
เย็นหนึ่งครั้งปั้น เท่าเมล็ดพุดซา
อาจแข็งแรงดี ไม่มีโรคา
คนเดิมใช้มา อายุร้อยปี

ขนานที่ ๒.

เป็นยาบดผง ละลายน้ำผึ้งหรือน้ำสุก ปั้นเป็นลูกกลอนเท่าผลพุดซา รับประทานก่อนอาหารเช้า และเย็น รวม ๒ เวลา.

๑. พริกไทย ๒. ดีปลี ๓. มหาหิงคุ์ ๔. ยาดำ ๕. หัสคุณเทพ	หนักอย่างละ ๔ บาท
๖. ใบสะเดา ๗. ไพล ๘. ขมิ้นอ้อย ๙. ขิง ๑๐. ข่า ๑๑. รากชะพลู ๑๒. หัวว่านน้ำ ๑๓. หัวแห้วหมู ๑๔. หัวหอม ๑๕. หัวกะเทียม ๑๖. ลูกกระวาน ๑๗. กานพลู ๑๘. การบูน ๑๙. เกลือสินเธาว์	หนักอย่างละ ๘ บาท
๒๐. โกฏสอ ๒๑. โกฏพุงปลา	หนักอย่างละ ๒ สลึง

บานที่ ๓.

สิทธิการิยะ พระอาจารย์เจ้าโบราณกล่าวตำหรับยาให้ไว้เป็นทาน สำหรับบุคคลมีวาสนาและทั่ว ๆ ไป แม้คนมีทุกข์ร้อนและยากจนก็อาจระงับความลำเค็ญนั้นเสียได้ มี.

๑. หัวใจอารีอารอบ ๕ ส่วน
๒. แก่นประเพณี ๓ ส่วน
๓. ความสัตย์เท่ายาทั้งหลาย
๔. ผลซื่อตรงเท่าอายุ
๕. รากกตัญญู ๑๐ ส่วน
๖. แทรกยาดำห้ามอวดอ้าง
๗. ดอกอัชฌาสัย เท่ายาทั้งหลาย
๘. น้ำหัวใจบริสุทธิ์เสมอภาค
๙. ผลจิตเมตตา เท่าอายุ
๑๐. อดใจครึ่งตำลึง
๑๑. รากขยันหมั่นเพียร เท่ายาทั้งหลาย

นำส่วนผสมทั้งหมดใส่กะทะ พิจารณาขั้ว ๆ อย่าให้เร็วนักช้านัก ทิ้งโทโสเสีย ๓ ส่วน เอาใจเป็นครก เอาสติเป็นเครื่องตำ ตำเป็นผงให้ละเอียด เอาปัญญาปั้นเป็นก้อน เอายินดีเป็นน้ำกระสาย ละลายรับประทานวันละ ๓ เวลา ก่อนหรือหลังอาหารก็ได้ รับประทานเป็นนิจหาโรคมิได้.

ผู้รับประทานยานี้ ห้ามของแสลง ๗ สิ่ง คือ.

๑. ปากดีใจร้าย หรือปากปราศรัยน้ำใจเชือดคอ
๒. ยกตนข่มท่าน
๓. มุ่งร้ายต่อท่านลับหลัง

๔. คิดพยาบาท

๕. นกสองหัว

๖. ใจน้อยหูเบา

๗. ท้อแท้เฉื่อยชา

รวม ๗ สิ่งนี้เป็นของแสลงล้างยา เร่งปรุงรับประทานเสีย เป็นยาศักดิ์สิทธิ์นัก ปราศจากโรคทั้งปัจจุบันและอนาคตเทอญ.

"What cannot be cured we must endure"

สิ่งใดที่แก้ไขไม่ได้ เราต้องอดทน

"The man that hath no music in himself,
Nor it not mov'd wish concord of sweet sounds,
Is fit for treason, stratagems & spoils :
The mosions of his spirits are dull as night,
And his affections darh as Grebus :
Set no such man be arueted".

ชนใดไม่มีดนตรีกาล ในสันดานเป็นคนชอบกลนัก
อีกใครฟังดนตรีไม่เห็นเพราะ เขานั้นเหมาะคิดกบฏอัประลักษณ์
หรืออุบายมุ่งร้ายฉมังนัก มโนหนักมืดมัวเหมือนราตรี
และดวงใจย่อมดำสกปรก ราวนรกชนาชนกล่าวมานี่
ไม่ควรไว้ใจในโลกนี้ ฯลฯ

Saugh, and the world laugh with you
Weep, and you weep alone
จงหัวเราะเถิด แล้วโลกจะหัวเราะกับท่าน
แม้นร้องไห้ ท่านจะต้องร้องไห้จนตายอยู่คนเดียว.

"It is a good devine that follows his own instructions"
"นักพรตผู้ประพฤติสมปากสอน เป็นผู้ประเสริฐเลิศสุนทรควรอภิวาท".

"Be ashamed to die before you have won some victory for humanity"

(Horace Mann)

"He is a green hand at life who cannot forgive any mortal thing"

(Robert Louis Stevenson)

◎ โบราณว่าชีวิตต้องต่อสู้
ดำรงอยู่สดชื่นด้วยการงาน.

(ส. ญาณมงคล)

กำหนดการบำเพ็ญกุศลและฌาปนกิจศพ

นางทัศนวิภาค

(บุญมา เมืองมั่งคั่ง)

ณ ฌาปนสถานวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันเสาร์ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘

เวลา ๑๙.๓๐ น. สวดพระอภิธรรม

วันอาทิตย์ที่ ๒ มีนาคม ๒๕๑๘

เวลา ๙.๓๐ น. แสดงพระธรรมเทศนา

เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหาร

เวลา ๑๒.๐๐ น. พระสงฆ์ สวดมาติกาบังสุกุล

เวลา ๑๗.๐๐ น. ประชุมเพลิง

วันจันทร์ที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘

เวลา ๗.๐๐ น. เก็บอัฐิ

กำหนดการบำเพ็ญกุศลศพ

นางทัศนวิภาค

(บุญมา เมืองมั่งคั่ง)

ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม

วันอาทิตย์ที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

เวลา ๑๙.๓๐ น. สวดพระอภิธรรม – เจ้าภาพ – ขุนทัศนวิภาค – คุณประหยัด เอี่ยมศิลา

วันจันทร์ที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

เวลา ๑๙.๓๐ น. สวดพระอภิธรรม – เจ้าภาพ – คุณจำลอง คุณบุปผา เมืองมั่งคั่ง

วันอังคารที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

เวลา ๑๙.๓๐ น. สวดพระอภิธรรม – เจ้าภาพ – คุณวรนันท์ เมืองมั่งคั่ง

วันพุธที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

เวลา ๑๙.๓๐ น. สวดพระอภิธรรม – เจ้าภาพ – คุณมณี คุณสุดสงวน ผลอินทร์

วันพฤหัสบดีที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

เวลา ๑๙.๓๐ น. สวดพระอภิธรรม – เจ้าภาพ – คุณสงวน คุณทองพูน เรืองญาณ

วันศุกร์ที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

เวลา ๑๙.๓๐ น. สวดพระอภิธรรม – เจ้าภาพ – อธิบดี – คณะผู้พิพากษา และ
คณะผู้พิพากษาสมทบศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง

วันเสาร์ที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เจ้าภาพกลางวัน ขุนทัศนวิภาค ธิดา – บุตร

เวลา ๑๐.๓๐ น.

เวลา ๑๑.๐๐ น.

เวลา ๑๒.๐๐ น.

เวลา ๑๓.๐๐ น.

เวลา ๑๙.๓๐ น. สวดพระอภิธรรม – เจ้าภาพ – คุณสาย คุณสงวน มั่นวิมล

เวลา ๒๓.๐๐ น. บรรจุศพ

วันอาทิตย์ที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ทำบุญครบ ๕๐ วัน

เวลา ๑๐.๓๐ น. สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหาร

เวลา ๑๒.๐๐ น. ถวายผ้าบังสุกุล

เวลา ๑๓.๐๐ น. แสดงพระธรรมเทศนา

วันจันทร์ที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ทำบุญครบ ๑๐๐ วัน

เวลา ๑๐.๓๐ น. สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหาร

เวลา ๑๒.๐๐ น. ถวายผ้าบังสุกุล

เวลา ๑๓ ๐๐ น. แสดงพระธรรมเทศนา

วันอังคารที่ ๑๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ บำเพ็ญกุศลที่บ้านจังหวัดลำปาง

เวลา ๑๑.๓๐ น. สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหาร

เวลา ๑๒.๐๐ น. สวดมาติกาบังสุกุล

วันอังคารที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ทำบุญครบ ๑๕๐ วัน

บำเพ็ญกุศลถวายสังฆทานที่วัดท่าผา อ. เกาะคา จังหวัดลำปาง

วันพุธที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๗ ทำบุญครบ ๒๐๐ วัน

ถวายภัตตาหาร ชักผ้าบังสุกุล ที่สุสานวัดมกุฏฯ

วันพฤหัสบดีที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ทำบุญครบ ๒๕๐ วัน

ถวายภัตตาหาร ถวายสังฆทาน ชักผ้าบังสุกุล ที่สุสานวัดมกุฏฯ

วันศุกร์ที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๗

ถวายภัตตาหารท่านพระอาจารย์ถวิล ที่วิทยาลัยครู จังหวัดลำปาง

ถวายภัตตาหารเพล หลวงพ่อเมือง แม่ทะ ลำปาง

วันศุกร์ที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ทำบุญครบ ๓๐๐ วัน

ถวายสังฆทาน ชักผ้าบังสุกุล ที่สุสานวัดมกุฏฯ

วันเสาร์ที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๗

ถวายภัตตาหารท่านพระอาจารย์ถวิล ที่วิทยาลัยครู จังหวัดลำปาง

วันเสาร์ที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๗ ทำบุญครบ ๓๕๐ วัน

ถวายภัตตาหารและสังฆทาน ชักผ้าบังสุกุล ที่สุสานวัดมกุฏฯ

วันจันทร์ที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ ทำบุญครบรอบ ๑ ปี

เวลา ๑๐.๓๐ น. สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหาร

เวลา ๑๒.๐๐ น. สวดมาติกาบังสุกุล

เวลา ๑๓.๐๐ น. แสดงพระธรรมเทศนา

"มนุษย์"

คือ ๑. ผู้ที่เกิดมาตัวเปล่า ๆ ไม่มีทรัพย์สมบัติ ไม่มีชื่อมีสกุล ไม่มียศถาบรรดาศักดิ์ติดตัวมาเลย

๒. ผู้ที่ต้องตายไปตัวเปล่า ๆ ไม่สามารถนำทรัพย์สมบัติ นำชื่อนำสกุล นำยศถาบรรดาศักดิ์ติดตัวไปได้สักอย่างเดียว.

๓. เป็นผู้ที่เกิดมา ต้องโลดแล่นดิ้นรนไปตามอำนาจกรรม ตัณหา ริษยา อาฆาตจองเวรกันและกัน

ทั้ง ๓ สิ่งนี้ "มนุษย์" ไม่ผิดกับ "สัตว์โลก" ชนิดอื่น ๆ ที่อุบัติขึ้นมาในโลกนี้

ข้อแตกต่างระหว่าง **"มนุษย์"** *กับ* **"สัตว์โลก"** *ชนิดอื่น ๆ โดย* **"มนุษย์"** *จะประเสริฐเลิศล้ำกว่า* **"สัตว์โลก"** *ชนิดอื่น ๆ ก็ตรงที่* **"มนุษย์"**

มี ๑. มันสมองและจิตใจที่สามารถกลั่นกรอง เข้าใจความถูก ความผิด ความยับยั้งชั่งใจในการกระทำของตน

๒. ความพยายามริดรอนและกำจัด กรรม ตัณหา ริษยา อาฆาต จองเวรกันและกัน

๓. การปรับปรุงแก้ไขตนเอง บำเพ็ญสิ่งที่เรียกว่า ความดี ความมีประโยชน์แก่เพื่อน "มนุษย์" ด้วยกัน.

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด การพิมพ์พระนคร 92 ถนนบุญศิริ กรุงเทพฯ 2 นายบุญธรรม สุนทรวาที ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา 2518 โทร. 212337